Abdullah Özkan

Başlangıcından Cumhuriyete

Türk Şiiri Antolojisi

5

671 Şair
1650 Şiir

BOYUT DOSYA YAYINLARI
BOYUT YAYIN GRUBU

BOYUT DOSYA YAYINLARI

BAŞLANGICINDAN CUMHURİYETE TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ

Abdullah Özkan

Genel Yönetmen
BÜLENT ÖZÜKAN

Genel Müdür
NİLGÜN ÖZÜKAN

Genel Sanat Yönetmeni
MURAT ÖNEŞ

Metin yazımı, Redaksiyon ve Düzelti
NECDET ZEYBEK

Katkıda Bulunanlar
SEVGİ ÖZKAN
OKTAY MERT

Görsel Bölüm-İletişim
HASAN TAVİLOĞLU

Tasarım ve Grafik Uygulama
NİMETULLAH AKPOLAT
ŞEBNEM AKGÖL

Baskı
BOYUT MATBAACILIK A.Ş.

Matbaacılar Sitesi 1. Cadde No:115
(Milliyet Gazetesi Arkası)
34560 BAĞCILAR/İSTANBUL
Tel : 0212 629 53 00 (pbx)
Faks : 0212 629 05 74-75

info@boyut.com.tr

BOYUT YAYIN GRUBU

Başlangıcından Cumhuriyete Türk Şiiri Antolojisi

5

• 671 ŞAİR • 1650 ŞİİR

BOYUT DOSYA YAYINLARI
BOYUT YAYIN GRUBU

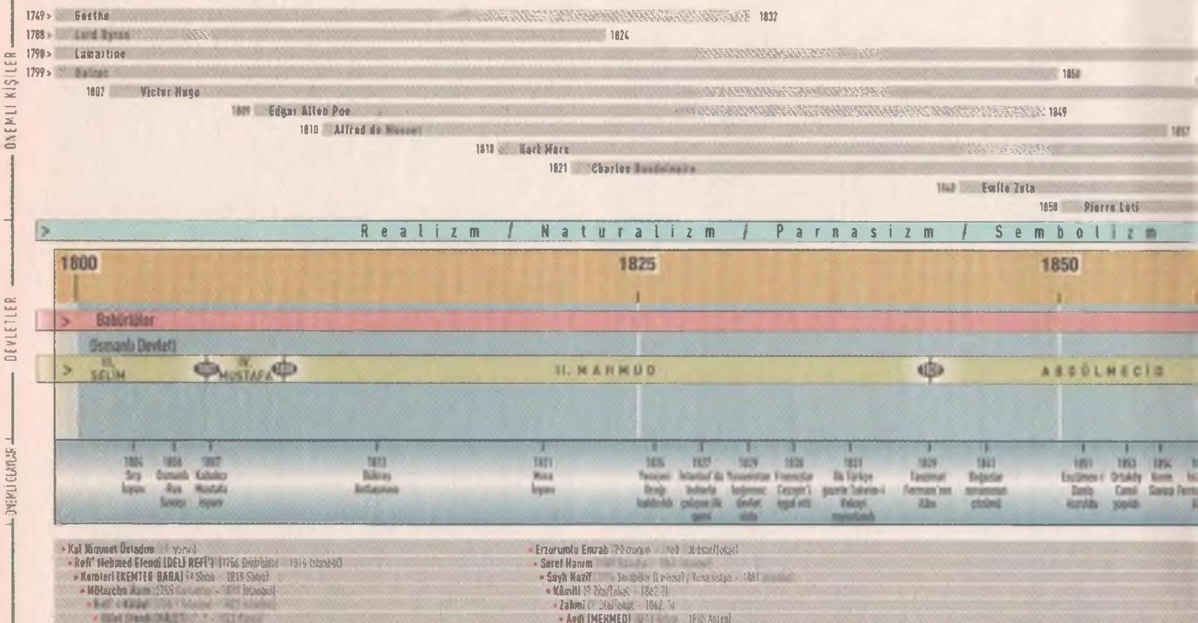
5.Cilt İÇİNDEKİLER

19. YÜZYIL BATI KÜLTÜRÜ ETKİSİNDEKİ TÜRK EDEBİYATI

Osmanlı Devleti'nin çöküşünün olanca hızıyla sürdüğü bir yüzyıldır. Bu dönemde gerileme bir türlü durdurulamamış, devleti yönetenler; bu kötü gidişe dur diyebilmek için çareler aramayı sürdürmüşler, bu arada Batı dünyası ile iletişim kurmanın ve Batı'nın tekniğinden yararlanmanın gereğine iyiden iyiye inanmışlardır. İmparatorluk, başta Rusya olmak üzere Batılı devletlerin tehdidi altındadır. Öte yandan Osmanlı Devleti, içte ciddî sorunlarla yüz yüzedir. Bu sorunların en önemlilerinden biri, Fransız İhtilâli'nden sonra İmparatorluğu meydana getiren farklı etnik gruplar içerisinde milliyetçilik akımının güçlenmesi ve bu farklı toplulukların İmparatorluktan kopmak istemeleridir.

Bu yüzyıl, Türk Edebiyatı'nın en önemli dönemidir. Tanzimat hareketinden sonra, yüzyılın ikinci yarısında edebiyatımızda esaslı değişiklik olmuş, eskisinden büyük ölçüde farklı yeni bir edebiyat meydana gelmiştir. Dîvân Edebiyatı, artık çökmeye, çözülmeye yüz tutmuştur. Dîvân şiirindeki bu gerilemeye karşılık halk şiirinde oldukça büyük bir gelişme görülür. Eski edebiyatımızın kuruluş döneminde olduğu gibi, çöküş döneminde de dinî-tasavvufî şiire ilgi artmıştır. Bu dönem şairleri arasında herhangi bir tarikata mensup olmayan şair hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla her şairin dîvânında tasavvufî şiire rastlanır.

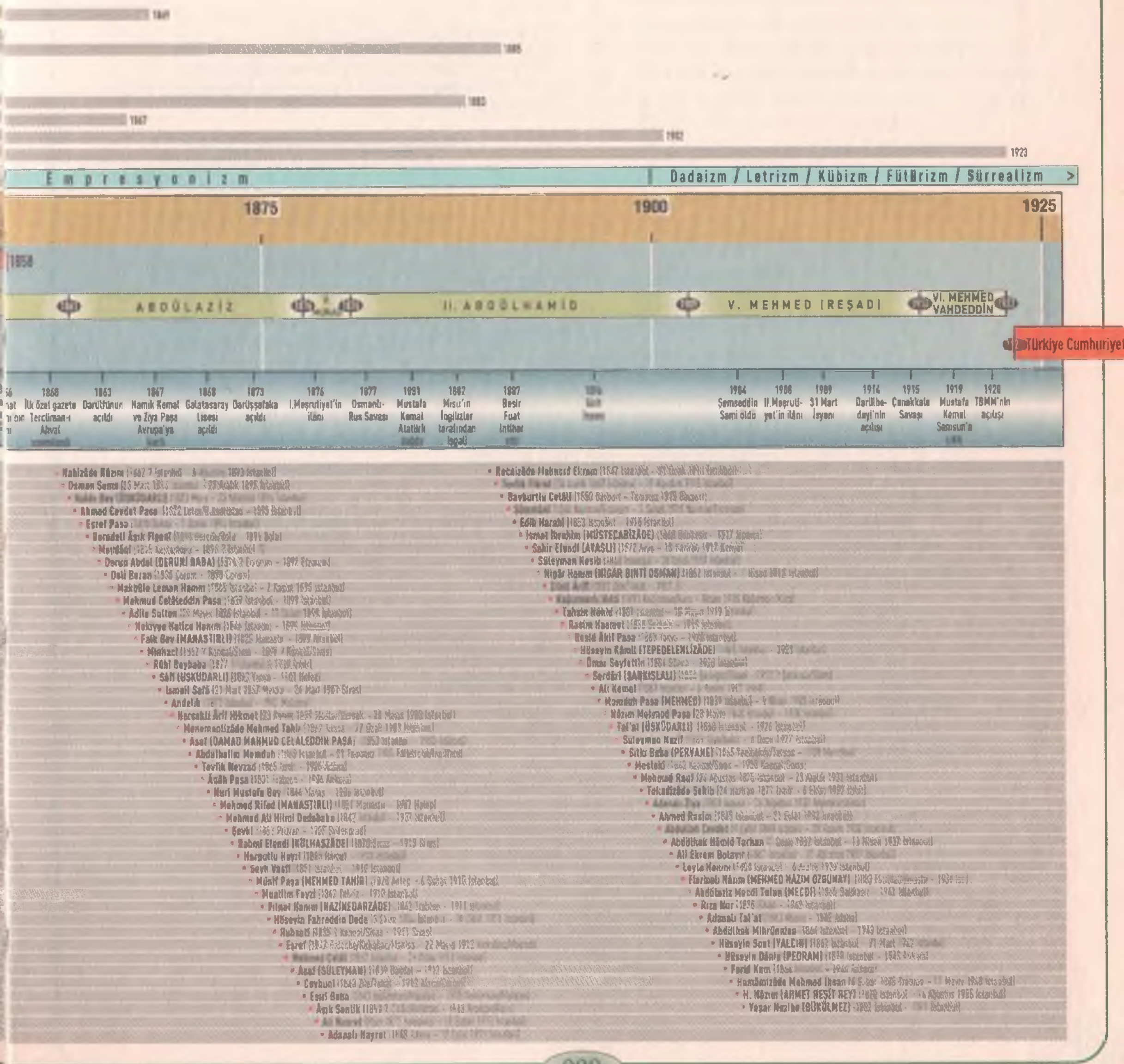
Bu dönemde, Tanzimat ile birlikte Batı kültürüne yöneliş, edebiyatta da yeni arayışlara yol açar; Batı etkisinde yeni bir edebiyatın doğup gelişmesi, dîvân edebiyatının işlevini yitirmesiyle sonuçlanmıştır. Batı edebiyatı örnek alınarak oluşturulan bu yeni edebiya-



ta Tanzimat edebiyatı denir. Tanzimat sonrasında eskiye bağlı olanlarla yenilikçiler arasındaki tartışma, asıl şiir çevresinde verilmiştir. 19. yüzyıl sonlarına doğru, yenilikçilerin edebiyata hemen tümüyle egemen oldukları, eskiyi savunan Muallim Naci'nin bile, özellikle dil ve söyleyiş olarak yeni denemelere giriştiği görülür. Bu arada, çağdaş batı edebiyatını izleyen, daha çok Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Ekrem etkisinde yeni bir genç kuşak yetişmiştir. Eski edebiyatı savunanlara karşı gençlerden oluşan yeni bir edebiyat cephesi oluşturmak isteyen Recaizâde Ekrem'in tavsiyesiyle Tevfik Fikret'in Servet-i Fünun dergisinin başına geçmesi, bu dergi çevresinde gelişen, Servet-i Fünun edebiyatı ya da Edebiyat-ı Cedide adlarıyla anılan bir edebiyat hareketinin başlangıcı olur. Bu nedenle 19. yüzyıl, -bilhassa ikinci yarısı- böylece, eski, yeni, çeşitli zevklerin ve tarzların çarpışmasıyla geçmiş ve 20. yüzyılda kökleşen yeni Türk edebiyatına bir geçiş dönemi olmuştur.

Bu süreç içinde 20. yüzyılın başlarında dîvân edebiyatı ortadan kalkmış, tekke edebiyatının eski çevreleri kalmamış; Edebiyat-ı Cedide akımı ise aşırılıklarından sıyrılmış ve dilde sade Türkçe hâkim olmuştur. Nazımda aruz vezni, yerini hece veznine terketmiş, gelişmekte devam eden saz şiiri ise, yeni edebiyat içinde yer almış, Cumhuriyet'le birlikte yeni Türk edebiyatı, günümüze ulaşan ürünlerini vermeye başlamıştır.

KAYNAKLAR : **Mine Mengi**, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.229; **Faruk Kadri Timurtaş**, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1993, s.330; **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, Ankara 1961, s.13.



Kul Himmet Üstadım

(19. yüzyıl)



18. yüzyılın ikinci yarısıyla 19. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kul Himmet Üstadım, Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Karageban bucağının Örenik köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı, İbrahim'dir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. 1844 yılında yapılan nüfus sayımına ait defterlerde, oğlu Hasan 65 yaşında olduğuna göre, oğlunun doğum tarihi 1779'dur. Bu tarihlerden yola çıkarak, Kul Himmet Üstadım'ın doğum ve ölüm tarihi hakkında yaklaşık bir tahmin yapılabilir. Ailesi, yörede, Öksüzoğulları diye tanınır. 17. yüzyıl şairlerinden Kul Himmet'e olan sevgi ve hayranlığı nedeniyle onun mahlâsına Üstadım sözcüğünü ekleyip kendine mahlâs yapmıştır. Bilinmeyen bir nedenden dolayı, mensubu olduğu tarikat tarafından dışlanmış (düşkün edilmiş), bu yüzden yıllarca köyünden uzakta yoksulluk içinde yaşamış; ancak Hacıbektaş'a gidip Feyzullah Efendi'ye yakarıp sığınması sonucu affedilip köyüne dönebilmiştir. Hiçbir ustadan ders almadan kendi kendini yetiştiren Kul Himmet Üstadım, deyişlerinden anlaşıldığına göre, çevresindeki şairlerle yakın ilişki içinde olmuş; bu arada aynı yöreden Arguvanlı şair Âşıkî (1763-1821) ile karşılıklı olarak şiirler söylemiştir. Yakın zamana kadar varlığı bilinmediğinden, şiirlerinin tümü Kul Himmet'e mal edilmişse de İbrahim Aslanoğlu, yaptığı araştırmalar sonucu gerçek kimliğini ortaya çıkarmış, yaşamı ve şiirleriyle ilgili olarak 1976'da "Kul Himmet Üstadım" adlı bir kitap yayımlamıştır.

KAYNAKLAR

- **İbrahim Aslanoğlu,** *Kul Himmet,* İstanbul 1997, s.8.
- **İbrahim Aslanoğlu,** *Kul Himmet Üstadım,* Sivas 1976.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 5. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.435.
- **Cahit Öztelli,** Belgesel Bir Şiir Dolayısıyla Kul Himmet Üstadım, *Sivas Folkloru,* Ağustos 1973, Sayı:7

I

Başına gelmişe bir yol damşam
Böyle ayrılığı gören var m'ola
Bir dertli bulam da derdim bölüşem
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Âşıklar kalemi böyle yazıldı
Ciğerciğim bölük bölük ezildi
Sinem şerha şerha oldu üzüldü
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Âşıklar bağrımı yaralı kodu
İrakip her yerde hasmınım dedi
Ferhat'ı Şirin'den ayıran cadı
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Hak Muhammed Ali bilir hâlimden
Bülbül vaz mı gelir gonca gülünden
Ayrılığa zor demişler ölümden
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Kul Himmet Üstadım haller nic'oldu
Âh ettim irakip belâsın buldu
Sevdiğim dağların ardında kaldı
Böyle ayrılığı gören var m'ola

KAYNAK : İbrahim Aslanoğlu, *Kul Himmet Üstadım,* Sivas 1976, s.20.

II

Sarı gebe güzel keklik alamaz
Yürü şahin isen öne gel öne
Yazı kuşu gül kadirin bilemez
Bülbül isen güle kona gel kona

Aşk ezelden âşıkların yârıdır
Senin aşk dediğin Hakk'ın nûrudur
Ayda yılda gelmek gönül farıdır
Bugün git de yarın yine gel yine

Âşıklar gamlıdır değmen gönüle
Gönül bir güzele düştü beğile
Dolap gibi döne döne inile
Marifet suyuyla yuna gel yuna

Kıyma felek kıyma dahi genç yaşım
Eğer ağlar m'ola yârânım eşim
Sakın ağlamasın bacım kardeşim
Derdimin ortağı ana gel ana

Halil'in yaptığı köye şar isen
Sen de Muhammed'e intizar isen
Eğer âşıklara özge yâr isen
Sualim vermeğe sine gel sine

Kul Himmet Üstadım doğan olmasın
Kelp irakip kastimize yelmesin
Azrail'le tatlı canım almasın
Kendi elin ile ala gel ala

KAYNAK : İbrahim Aslanoğlu, *Kul Himmet Üstadım,* Sivas 1976, s.24.

III

Ela gözlü usul boylu sultanım
Sen benim yaramı sar da ondan git
Yaram yürektedir durmuyor kanım
Sen benim yaramı sar da ondan git

Gidemedik yollarımız kış oldu
Kelp rakipler arkamızdan düş oldu
Derdimiz bir idi şimdi beş oldu
Sen benim yaramı sar da ondan git

Döğün vurdun bu sineme köz ile
Bağrımı deldirdin nükte söz ile
Bir merhemin yok mu ballı tuz ile
Sen benim yaramı sar da ondan git

Neden ola bu âşıklar gülmedi
Dosta gidem dedim nasip olmadı
Lokman Hekim geldi derman bulmadı
Sen benim yaramı sar da ondan git

Kelp rakipler kail olmaz bu deme
Sinem yaralıdır gelmişim eme
Sağalt bu yaramı yaralı koma
Sen benim yaramı sar da ondan git

Açıp bu sinemi bak yarası var
Yaram onulmuyor çok yarası var
Rakipler vurmuşlar ok yarası var
Sen benim yaramı sar da ondan git

Kul Himmet Üstadım hayal kovarsın
Müştak olur görmesine iversin
Seni beni yaratanı seversin
Sen benim yaramı sar da ondan git

KAYNAK : İbrahim Aslanoğlu, *Kul Himmet Üstadım,* Sivas 1976, s.20.

Refî' Mehmed Efendi (DELİ REFÎ')

(1756 Diyarbakır – 1816 İstanbul)

Giyimine ve davranışına özen göstermeyişi yüzünden Lebibzâde Deli Refî' sanıyla tanınır. İlk eğitimini, dedesi Diyarbakırlı Seyyid Abdülgafur Lebîb Efendi'den aldı. Medrese öğrenimi gördü; hüsnühat öğrendi. 1786 yılında İstanbul'a geldi. Bir ara Mısır kadılığında bulundu. Dîvân tarzı şiirlerinin yanı sıra Ali Şîr Nevaî'den etkilenip Çağatayca şiirler yazdı. Bu arada Arapça ve Farsça sözcüklere yer vermediği, salt Türkçe sözcüklerle kaleme aldığı üç gazeliyle ünlendi (bu şiirleri, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 3826 No ile kayıtlı bir mecmuadadır). Yazmaları İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Dîvân'ı (kendi el yazısıyla olanı Millet Kütüphanesi'ndedir) dışında Şeyh Gâlib'in ünlü "Hüsn ü Aşk"ına nazire olarak yazdığı "Cân ü Cânan" adlı 3000 beyitlik bir mesnevisi vardır

KAYNAKLAR

- **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, *7. Cilt, İstanbul 1977-1998*, s.304
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri, 2 Cilt*, İstanbul 1972, s.315.

GAZEL

"Gazel-i sehl-i mümteni
Arabiyye ve Farisiyye elfazdan âridir."

Tuttu gönlüm bakışıyla ansız ol gözü elâ
Aldı ussum göz göre gizlicedek etti bana

Kutlu gün doğdu başıma yüzünü gördüm anın
Kara bahtım aydın oldu kavuşub bugün ana

Bu gece ol ay yüzlü ile çak gündüzedek
Şenlik ettik biz işit engel hele uyku sana

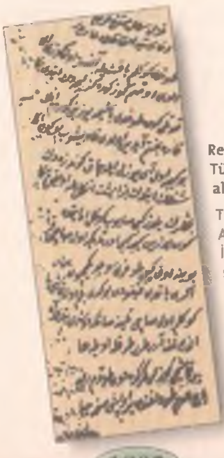
Benlerin yıldız gibi sayıb gönül âh etmede
Gün yüzün gece gibi örttükçe ol saçı kara

Boyuna ok gibi doğru söylediğimçün heman
Eğri bakdı kaygudan büktü belim ol kaşı ya

Gönlüm ol saçı teline sanki düştü yitti âh
Anı bulmağa arar tarar tarakla öyle ha

Bir kumaşçı güzelin gümrükte dün tuttum Refî'
Bâc aldım dudağından bir öpüş sanma caba

KAYNAK : *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.304.



Refî' Mehmed Efendi'nin Türkçe olarak kaleme aldığı şiirlerinden biri.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.304.

Kemterî (KEMTER BABA)

(? Sivas – 1819 Sivas)

Doğum yılı bilinmemektedir. Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Minarekaya ya da Sarıkışla'nın Agacakışla bucağına bağlı Kale köyünden olup asıl adı Hüseyin Ali Baba'dır. Gençliği Kangal'ın Kabakçevliği köyünde geçti. Anadolu'da birçok yeri dolaştı. Nevşehir'de Hacıbektaş'a uğradığı ve "nasip" aldığı söylenir. Âşık Veli, Kemter Baba'dan, "usta" diye söz eder. Balım Sultan'a bağlılığını bir şiirinde dile getiren Kemterî, dinî şiirler dışında din dışı şiirler de söylemiştir. Yaşadığı dönemde ünü çok yaygın olmasına rağmen günümüze kadar gelen ve yayımlanan şiirlerinin sayısı on kadardır.

K A Y N A K L A R

- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3. Cilt, Ankara 1995, s.351
- **M.Sunullah Arısoy**. *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.254.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.276.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.337.
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.91.
- **Tahir Kutsi**, *Türk Halk Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1978, s.131.
- **Refik Ahmet Sevengil**, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*, İstanbul 1965, s.285.
- **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.150.
- **Erman Artun**, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Ankara 2001, s.270.

I

Bir kömür gözlünün kahrın çekerim
Güzel ömrüm telef ettim az kaldı
Başım alıp ne diyara gideyim
Güvendiğim üç beş günlük güz kaldı

N'olaydı da göre idim sağ seni
Kolaylıkla terk etmezdim vatanı
Çakır dikenine dağlattın beni
Ne üst kaldı ne baş kaldı yüz kaldı

İşte böyle iyi olmaz hâlim var
Alan da yok harçlık edem balım var
Binişim yok bir köhnecik şalım var
Safa gitti bir nükteli söz kaldı

Dertli Kemter neye kaldın bu vakit
Âhır şerdir neye geldin bu vakit
Cadde yollar batak oldu bu vakit
Giden de yok bir körlecik iz kaldı

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.338.

II

Gözünü sevdiğim beni ağlatma
Aşıkı ağlatan ar değil midir
Şu sinemi aşk oduna dağlatma
Sinemdeki yanan nar değil midir

Elâ gözlüm kapınızdan eksilmem
Türap olup değme ağa basılmam
Varıp Mansur gibi darda asılmam
Zülfün teli bana dar değil midir

Her nereye gitsem methin eylerim
Hayalinle cünun gönlüm eylerim
Senden özge kisbü kârı neylerim
Didâra baktığım kâr değil midir

Senin muhabbetin cesetten candan
Gam çekme sevdiğim vazgeçmem senden
Elâ gözlüm niçin kaçarsın benden
Dertli Kemter sana yâr değil midir

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3. Cilt, Ankara 1995, s.353.



Mütercim Âsım

(1755 Gaziantep – 1819 İstanbul)

Babası, Şer'iye Mahkemesi başkâtiplerinden Mehmet Cenani Efendi'dir. Asıl adı, Ahmet Âsım'dır. Dîvân yazıcılığı yaptı. 1789'da İstanbul'a geldi. Asıl ününü İstanbul'a geldikten sonra kazandı. "Burhanı Katı" (Kesin Kanıtlar) adlı Farsça-Türkçe sözlüğünü III. Selim'e sundu ve müderris oldu. "Kamus-ül Muhit" (1814, 1815, 1817) adlı ikinci bir sözlük daha yazdı. Ayrıca, kitapları ve şiirleri yayımlandı. "Âsım Tarihi" adlı yapıtı, günümüzde önemini sürdürmektedir. Vak'anüvis ve yazar olarak başarılı bir çizgisi oldu. Avrupa kökenli bilimsel kavramların Türkiye'de tanınması ve anlaşılmasındaki çabası büyüktür. Kitaplarındaki rahat ve içten dil, yalın üslup nedeniyle Tanzimat yazarları tarafından öncü kabul edilmiş ve örnek alınmıştır. Şair kimliğinden çok, dilci olarak ünlenen Mütercim Âsım'ın şiirleri çeşitli mecmualarda yayımlanmıştır.



Kamus-ül Muhit'ten bir sayfa.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.136.

K A Y N A K L A R

- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.24.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.510.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.247.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.880.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.177.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.47.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri,* 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.266.
- **Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı,** *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1958, s.124.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri,* 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.269.

GAZEL

Nice bir hidmet-i mahlûk ile mahzûl olalım	*Yaratılmışların hizmetiyle ne zamana kadar horlanacağız!*
Sâil-i Hak olalım nâil-i mes'ûl olalım	*Dileğimizi Tanrı'dan dileyelim de elde edelim.*
Akalım pâyine bir bahr-i hamiyyet bulalım	*Bir hamiyyet denizi bulalım da ayağına akalım;*
Sıla-yı himmetine mâ gibi mevsûl olalım	*Himmetinin lûtfunu su gibi bulalım.*
Biz de sûret verelim kendimize kabil ise	*Mümkünse kendimize bir çekidüzen verelim de*
Girelim ehl-i safâ bezmine makbûl olalım	*Tertemiz kişilerin meclisine girelim, makbul olalım.*
Getir ey sâki yeter eyledin işgal bizi	*Ey sâki yeter bizi oyaladığın!*
Bir zaman da mey-i bî gaş ile meşgul olalım	*Bir zaman da tortusuz şarapla oyalanalım.*
Kalmadan hâk-i mezellette heman ey Âsım	*Aşağılık toprağında kalmadan hemen ey Âsım,*
Âzim-i sûy-ı semâ-sây-ı Sitambûl olalım	*Gök gibi yüce ve şerefli İstanbul'a gidelim.*

KAYNAK : Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1958, s.124.

Refî'-i Kâlâyî

(1760 ? İstanbul – 1822 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Emin'dir. Babası kumaşçı olduğundan Kâlâyî lâkabıyla tanınmış ve şiirlerinde bunu mahlâs olarak almış, bunun dışında Refî' ya da Refî'-i Kâlâyî mahlâslarını kullanmıştır. Gençliğinde bir süre baba mesleğini yapan şair, daha sonra medrese öğrenimi görüp kadılık mesleğini seçmiştir. Mezarı İstanbul Topkapı'dadır. Dîvân şiirinin her dalında yazmasına rağmen şiirleri, sanat değeri bakımından önemli sayılmaz. Esas ününü, döneminin şairleriyle yaptığı muhavereler, özellikle Sürurî ile olan karşılıklı hicviyeleriyle yapmıştır. Kasideleri de gazelleri gibi renksizdir. Rumeli Kazaskeri Şemseddin Efendi için yazdığı ve içinde pek çok lâle isminin geçtiği "Lâle" kasidesi, bu tür şiirleri içinde en tanınanıdır. Uğraştığı bir nazım şekli de tarih olup, Dîvân'ındaki 68 sayfalık bölümü buna ayırmıştır. Bilinen tek eseri Dîvân, 1867'de oğlu Münib Efendi tarafından taşbaskı olarak yayımlanmıştır. 56 gazelin yer aldığı Dîvân'ın bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.101,196.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.454.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.199.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.589.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.65.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.203.

GAZEL

Sana zâhid demez kimse her ef'âl-i gerekten geç
Eğer Hak ise maksûdun o nefs-i engerekten geç

Sakın mızrâb-ı ta'nın tel kırar şeştâr-ı âlemde
Bozuk sâz-ı derûnun perdesin buldunsa şekten geç

Makamın âsumân eyler alâyıktan olan ârî
Ulüvv ister isen mânend-i Îsâ mâ-melekten geç

İkilik perdesin ref'et habîr ol sırr-ı vahdetten
Usûl-i süfyân ister isen zâhid dü yekten geç

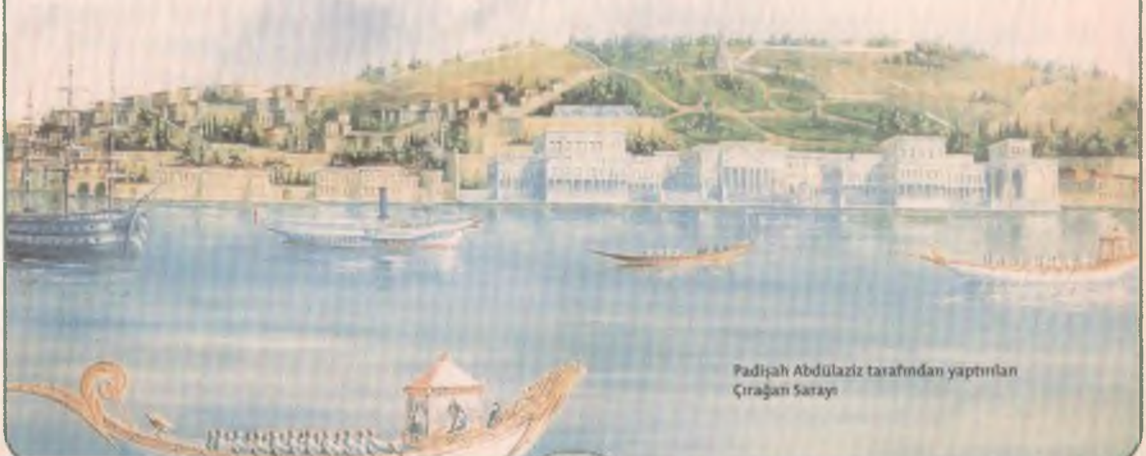
Hayâl-i şevk-ı ruhsârınla mehtâb eylesin âşık
Gel ey nûr-ı basar bir sâhil-i bahr-i Bebek'ten geç

Eğer kendim bilmem dersen bu mezra'gehte Kâlâyî
Tefekkür eyleyip hâlin dakîk-âsâ elekten geç

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.65.

SÖZLÜK

ef'âl : *İşler.*
mızrâb-ı ta : *Mızrabın büklümü.*
şeştâr : *Eskiden Türk müziğinde kullanılan, tanbura benzeyen bir telli saz.*
derûn : *Yürek, kalp, iç.*
âsumân : *Gökyüzü.*
ulüvv : *Büyüklük, yücelik.*
mânend : *Benzer, eş.*
mâ-melek : *Nesi var nesi yok, dünya malı.*
ref'et : *Çok acıma.*
habîr : *Haberli, bilgili.*
basar : *Görme.*
dakîk-âsâ : *Un gibi.*



Padişah Abdülaziz tarafından yaptırılan Çırağan Sarayı

Hâlet Efendi (HÂLET)

(?, ? – 1823 Konya)

Asıl adı Mehmed Said'dir. Kırımlı Kadı Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Hâlet Efendi, babası gibi ilmiyye mesleğini seçti. Öğrenimi sırasında Şerif Efendi ve onun ölümünden sonra da oğlu Ataullah Efendi'nin yardımlarını gördü. Mevlevî tarikatına girip Gâlip Dede'ye intisap etti. Bu arada İstanbul'da Fenerli Rumlarla ilişki kurdu. Mustafa Reşit Efendi'nin önerisiyle Hacegan sınıfına dahil edilip 1802 yılında Paris Büyükelçiliğine atandı. Paris'te, beklediği ilgiyi bulamaması ve parasızlık yüzünden sıkıntılı bir dönem yaşadı. Batıcılığa pek sıcak ve olumlu bakmadı. 1806 yılı Paris dönüşü Dîvân-ı Hümâyûn Beylikçiliğine ve bir yıl sonra da Dîvân-ı Hümâyûn reisliğine getirildi. Aynı yıl, İngilizlerle haberleştiği ihban üzerine Kütahya'ya sürüldüyse de bir yıl sonra affedilerek tekrar İstanbul'a döndü. 1814-1822 yılları arası Nişancılık görevi sırasında bazı yolsuzluklara karışıp başına buyruk işler yapan Hâlet Efendi; yenilikçilik yanlısı II. Mahmud'a cephe alıp yeniçerilere destek verdi. Bunun üzerine 1822'de önce Bursa'ya, ardından Konya'ya sürgüne gönderildi ve Konya'da boğdurularak öldürüldü. Şiirlerinde Hâlet ve Said mahlâslarını kullanan şairin, 1842 yılında basılan **Türkçe Dîvân**'ı ve **Zînetü'l-Mecâlis** adlı iki eseri vardır. Dîvân'ının yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

K A Y N A K L A R

- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.553.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 14. Cilt, İstanbul 1993, s.329.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 10. Cilt, İstanbul 1992, s.4955.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.64.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.162.

GAZEL

İtmez o şûh seng-i dile nâlekâr hiç
Bu ıztırâbla dil ider mi karâr hiç

Hayfa terahhum itmedi ben müstemendine
Oldu yolunda eylediğim âh ü zâr hiç

Sahbâ-yı hûn-i eşkile pür her piyâlesi
Gördün mü bâğ-ı dil gibi bir lâle-zâr hiç

Ömrüm nedir bu çîn-i cebîne sebep dedim
Bin pîç ü tâbıla dedi ol şîve-kâr hiç

Bunca zamân hâkin olup reh-güzârına
Pâmâlin olmadım senin ey şeh-süvâr hiç

Gelmez mi günde âşıka bin türlü cevr idüp
Rûz-ı hisâb hâtıra ey yâdigâr hiç

Her bir müjeyle bin dile çeşmin nişân açar
Virmez mi Hâletî'ye bir bergüzâr hiç

KAYNAK : Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.559

Etmez o taş yürekliye inleyişim, etki hiç.
Bu ıstırapla, gönül; durulur mu hiç?

Yazık, acımadı ben tasalı yârine,
Oldu yolunda tüm âh ve inleyişlerim, hiç.

Gözyaşı kanından kurulu sofrada doluyor her kadehi.
Gördün mü gönül bahçesi gibi lâle bahçesi hiç.

"Sevgilim, nedir bu çatık kaşa sebep" dedim.
Bin şaşkınlıkla dedi o cilveli kız, "hiç!"

Bunca zaman, geçtiğin yola toprak oldum da,
Ey süvarim, ayağın altında çiğnenmedim gitti hiç.

Günde yüz kez eziyet ederken âşığına,
Gelmez mi hâtıra, o hesap günü, yâdigârım hiç.

Her kirpiğinle bin gönle, gözün, nişan açar.
Vermez mi Hâletî'ye de bir armağan hiç.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Halim Giray

(1772, ? – 1824 Çatalca)

Moğol asıllı olup Osmanlı Türklerine bağlı Kırım hanlarından Şahbaz Giray'ın oğludur. III. Selim döneminde bir süre İstanbul'da bulunan Halim Giray, daha sonra kalgaylık rütbesiyle Kırım'a döndüyse de ikâmete mecbur bırakılarak Çatalca'ya yerleşmek zorunda kaldı. Halimî mahlâsıyla yazdığı şiirlerini topladığı bir **Dîvân**'ı (basımı 1841) ve 1466-1801 yılları arası yaşayan Kırım hanlarının yaşam öyküsünü içeren **Gülbin-i Hânân** (basımı 1870) adlı, bilinen iki eseri vardır. Her iki eser, ölümünden sonra yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.110.
- **Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı**, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.123.

I

GAZEL

Lâ'l-i leb-i dilber gibi bir câm-ı Cemim var
İşret-geh-i âlemde benim özge demim var

Lâl etti beni gamze-i gûyâsı o şûhun
Allâhı seversen beni söyletme gamım var

Bülbül gibi feryâd ü fegan etsem aceb mi
Bir ruhları gül zülfü semen gonca-femim var

Ol yâr ile ettiklerimiz cünbişi tenhâ
Vallah diyemem sana Halimâ kasemim var

Sevgilinin al dudakları gibi bir Cem kadehim var.
Dünya işret yurdunda bir başka âlemim var.

O şûhun söz söyleyen bakışı beni dilsiz etti;
Allah'ı seversen beni söyletme; gamım var.

Bülbül gibi feryat etsem şaşılır mı?
Benim de yanakları gül, saçı yasemin, gonca ağızlı güzelim var.

O sevgiliyle yapayalnız ettiğimiz cümbüşleri
vallahi demem ey Halim, yeminim var.

KAYNAK : Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.123.

II

BEYİTLER

Yârin hayâl-i gamzesini hem-dem eyledim
İl îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

Sevgilinin bakışının hayalini, kendime arkadaş ettim.
Başkaları, büyük bayram ettiler; ben mateme daldım.

•

Ey cefâ-pîşe nedir sende bu rehavetle bu nâz
Âşıkın girye ederken seni handan buluruz

Ey işi gücü cefa olan; sendeki bu rehavet, bu naz nedir?
Âşıkın ağlarken seni güler buluruz.

•

Beni garîb koyup gitti kûy-ı yâra dirîğ
Bu gurbet ilde bana yâr olan gönülceğizim

Yazıklar olsun, bu gurbet ilde bana dost olan gönülceğizim,
Beni garip koyup sevgilinin bulunduğu yere gitti.

•

Vatanımdan feleğin gerdişi ayırdı beni
Ettim Allâh'a emânet seni ey yâr seni

Feleğin dönüşü vatanımdan ayırdı beni;
Allah'a emanet ettim seni ey sevgili, seni.

KAYNAK : Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.123.

Enderunlu Vâsıf

(? İstanbul – 1824 İstanbul)

Asıl adı Osman'dır. Enderun'da yetiştiği için Enderunlu ya da Enderunî lâkabıyla tanınır. III. Selim döneminden başlayarak sarayda çeşitli hizmetlerde bulundu. 1818'de kendi isteğiyle Enderun'dan ayrıldıktan sonra mütevellilik ve hacegânlıkla görevlendirildi. Ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçirdi. Vefatında Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Eski şiirin dil anlayışından ayrılarak İstanbul Türkçesinden yola çıkan Enderunlu Vâsıf'ın şiirlerinde, özellikle İstanbul'un ayrı bir yeri vardır. O, kurallara ve estetik değerlere pek önem vermeyip özellikle günlük hayatı şiire sokmasıyla önem kazanmıştır. Araştırmacı Mine Mengi'ye göre, "Onu, dîvân edebiyatının son döneminde yetişmiş, Nedîm'in yolunda yürümüş; ancak, orijinal olmak için bayağılaşmayı bile göze almış, edebiyatımız yönünden çok, Türk dili, özellikle folkloru açısından önemli bir şair olarak kabul etmemiz gerekir." Şiirlerinin pek çoğu bestelenmiştir. Şiirlerini bir araya topladığı **Dîvân**'ı, **Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderunî** adıyla 1841'de Kahire'de; **Vâsıf Osman Bey Dîvânı** adıyla 1841'de İstanbul'da ve 1868'de yine **Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderunî** adıyla olmak üzere üç kez yayımlanmıştır. Ölümünden önce bütün eserlerini yaktığı söylenen şairin 1841'de basılan Dîvân'ının ne şekilde ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ayrıca 1989 yılında Halûk İpekten tarafından hazırlanan; şiirleri, hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili bir kitap, Kültür Bakanlığınca yayımlanmıştır.



Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderunî'nin Mısır'da Bulak Matbaası'nda basılan nüshasının ilk sayfası (1841).

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı, 7. Cilt, s.371.

KAYNAKLAR

- **Haluk İpekten,** *Enderunlu Vasıf*, Ankara 1989.
- **Ahmet Necdet**, *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.388.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.107.
- **Mine Mengi,** *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.232.
- **Ahmet Atillâ Şentürk**, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.637.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.587.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.189.
- **Faruk Kadri Timurtaş**, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1993, s.331.
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 7. Cilt, s.370.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.443.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.515.
- **E. J. Wilkinson Gibb,** *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.453.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.196.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1911.
- **Şemsettin Kutlu,** *Dîvân Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1983, s.442.
- **Muallim Naci,** *Osmanlı Şairleri*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Ankara 2000, s.207
- **Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı,** *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri. 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.129.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.25.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.491.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar,** *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.81.
- **Rüştü Şardağ,** *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.25,124.
- **Cem Dilçin,** Gazel, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415 416 417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s.242.

I

Erbâb-ı lütf u himmet o da bir zamân imiş
Biz görmedik inâyet o da bir zamân imiş

Yâr-i kadîmin etmez imiş dûstân fedâ
Yârânda mürüvvet o da bir zaman imiş

Şimdi münâfıkanadır der-i ülfet zamânede
Ahbâb ile muhabbet o da bir zamân imiş

Hâhiş ne bize kaldı ne yâr ü ne yârânda
Cünbiş muhabbet ülfet o da bir zamân imiş

Kim şimdi nazm ü nesre eder Vâsıf i'tibâr
İnşâ vü şi're rağbet o da bir zamân imiş

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.62.

Yardımseven, koruyan kimseler varmış, o da bir zaman imiş;
Biz görmedik, yardımseverlik varmış, o da bir zaman imiş.

Eski dostlar arkadaşını bırakmazmış;
Gönüldeşlerde yardımseverlik o da bir zaman imiş.

Şimdiki zamanda karşılıklı söyleşme ikiyüzlülük gibidir ;
Dostlarla karşılıklı sevgi saygı o da bir zaman imiş.

İstek ne bizde kaldı ne de sevgili ve dostlarda;
Eğlence, tatlı tatlı söyleşme, birbirini sevme o da bir zaman imiş.

Ey Vâsıf şiire, düzyazıya kim şimdi değer verir;
Şiire ve güzel yazıya rağbet o da bir zaman imiş.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

O gül-endam bir al şâle bürünsün yürüsün *Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün*	*O gül endamlı sevgili bir kırmızı şala bürünsün, yürüsün.* *Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün, yürüsün.*
Alıp âguşa bu çağında miyân-ı nâzın *Saran ol serv-kadi Vâsıf öğünsün yürüsün*	*Ey Vâsıf, bu çağında nazlı belini kucağına alarak* *O selvi boyluyu saran, övünsün dursun!.*

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.196.

III

Câm-ı la'lin mey-i şevk-âvere sor sorma bana *Neş'e-i bûs-i lebin sâgara sor sorma bana*	*Kırmızı kadehini neşe veren şaraba sor, sorma bana;* *Dudağını öpmenin keyfini kadehe sor, sorma bana.*
Lebin emmek emeli âlemin ey şûh ammâ *Bana el virmez o söz âhere sor sorma bana*	*Dudağını emmek herkesin isteği ey güzel ama,* *Bana söz düşmez; onu başkasına sor, sorma bana.*
Fesleğen zülfüme gül rûyuma benzer mi diyü *Sünbül-i tâzeye verd-i tere sor sorma bana*	*"Fesleğen saçıma, gül yüzüme benzer mi" diye,* *Taze sümbüle, yeni açmış güle sor, sorma bana.*
Seyre çık gülşene var ârızın arz it bâğa *Var mı rûyun gibi gül güllere sor sorma bana*	*Seyre çık gül bahçesine, git yanağını göster bağa;* *Var mı yüzün gibi bir gül, güllere sor, sorma bana.*
Sana ben şîve-i reftârını ta'rîf idemem *Servden eyle suâl ar'ara sor sorma bana*	*Sana ben yürüyüş tarzını tarif edemem,* *Selviye sor, ardıça sor, sorma bana.*
Müşg-i ter hâl-i izârınla değildür hem-bû *İ'timâd itmez isen anbere sor sorma bana*	*Taze misk, yanağının beniyle aynı kokuda değildir;* *İnanmazsan ambere sor, sorma bana.*
Var mıdur yok mı zamîrimde senin bûs-ı femin *Cây-gîr-i dil olan muzmere sor sorma bana*	*Ağzını öpmek (düşüncesi) içimde var mıdır, yok mudur,* *Git, gönlümdeki gizli arzuya sor, sorma bana.*
Sana Vâsıf mı gönül virdi mukaddem ben mi *Eski kimdür yeni kim deftere sor sorma bana.*	*Sana Vâsıf mı gönül verdi önce yoksa ben mi?* *Eski kimdir, yeni kim; deftere sor, sorma bana.*

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dini ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.388.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Vâsıf Dîvânı'nın ilk sayfası.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.190.

IV

Ne dem ol gözleri mestâne gelir hatırıma *İptidâ sunduğu peymâne gelir hatırıma*	O gözleri sarhoş bakışlı sevgili ne zaman hatırıma gelse, bana ilk sunduğu kadehi hatırlarım.
Dest-i cevrinde nice yıllar o kaşı yayın *Çektiğim çile-i merdâne gelir hatırıma*	O kaşı yayın cevredici elinde çektiğim erkekçesine çileyi hatırlarım.
Bir masal söyler o şûhu sararım fikri ile *Günde yüz bin kadar efsane gelir hatırıma.*	"Belki bir masal söyler de o şuhu sararım" düşüncesiyle hatırıma günde yüz bin kadar efsane gelir.
Beni sevmez diye beyhude sitem eylemesin *Sevmem ol mehveşi de ya ne gelir hâtırıma*	"Beni sevmiyor" diye boşuna sitem etmesin; o ay gibi güzeli sevmem de ya niçin hatırıma gelir?
Ne yalan söyleyim ol şuh ile hemmeclis iken *Ne bir ahbâb ne bigâne gelir hatırıma*	Ne yalan söyleyeyim, o şuh ile aynı mecliste bulunurken hatırıma ne bir ahbap ne de yabancı gelir...
Hahiş-i zevk-i visâlinle bilir misin aceb *Göricek ben seni cânâ ne gelir hâtırıma*	Sevgilim, seni görünce kavuşma zevki arzusuyla hatırıma ne geliyor, acaba biliyor musun?
Derdimi dökmeğe dildâra tez elden Vâsıf *Mesken-i mahfi bizim hâne gelir hatırıma*	Vâsıf! Tezelden derdimi sevgiliye dökmek için gizli bir yer olarak bizim ev hatırıma geliyor.

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.196.

V

GAZEL

Ne beyân-ı hâle cür'et ne figâne tâkatim var
Ne recâ-yi vasla gayret ne firâka kudretim var

Yanayım mı hasretinden geçeyim mi ülfetinden
Hele derd ü firkatinden sana pek şikâyetim var

Nice etmem âh ü efgân beni yâre geçti yârân
Nigeh etmez oldu cânân buna pek kasâvetim var

Düşüp ol cefâ-şiâre gönül oldu pâre pâre
Çekerim gamın ne çâre geçemem muhabbetim var

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün)

KAYNAK : Şemsettin Kutlu, *Divân Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1983, s.443.

SÖZLÜK

beyân-ı hâl : Durumu dile getirmek.
recâ-yi vasl : Buluşma (için) rica.
firâk : Ayrılık acısı.
kudret : Tahammül.
ülfet : Konuşma, görüşme; dostluk.
firkat : Ayrılık.
nice : (Şiirde) Nasıl.
yâre geçmek : Sevgiliye (kendisini) kötülemek.
nigeh etmek : Bakmak.
cefâ-şiâr : Eza cefa eden.



Tablo: Jean Etienne Liotard
Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü, 3. Cilt, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 1999, s.377.

VI

–TAHMİS–

KADIN TABİRLERİYLE BİR ANNE AĞZINDAN KIZINA NASİHAT

Kız dinle nush ü pendimi kavlinde sâdık ol
Gözle rızâ-yı kaynatayı kul halâyık ol
Kim der sana ki bir çamura var bulaşık ol
Ne kesret ile zahide ne pek de açık ol
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Bir nev-cüvan kocaya varıp et dediklerin
Beş altı paçe kestiregör yediliklerin
Eksiklilerin er düzer eksik gediklerin
Yarım pabuçla geyip a postal çetiklerin
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Böyle kılıkla görse o kız oynaşın şaşar
Bir kez alan miyanını âguşa bin yaşar
Hasılsız olma ol hamarat evde iş başar
Fâkir börekçi sonra seni her alan boşar
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

Destgâh kurma alıp eve taze bir uşak
Bez çöz gücükte çözme kızım kimseye kuşak
Vay başına olursan eğer yüzü yumuşak
Eyler birisi göbeğinin altın iki şak
Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol

KADIN DEYİMLERİYLE BİR ANNENİN KIZINA ÖĞÜTLERİ

Kız, öğüdümü dinle, sözünde doğru ol,
Kaynatanın rızasını gözle, ona kul halayık ol!
Sana kim der ki git bir çamura bulaş.
Ne fazlasıyla sofu ol ne de pek açık.
Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol!

Bir genç kocaya varıp dediklerini yap;
Yediliklerini beş altı paça kestirmeye bak.
Eksiklilerin eksik gediklerini kocaları düzenler.
A postal, yarım pabuçla çediklerini giyinerek
Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol!

A kız! Seni böyle kılıkla görse oynaşın bile şaşar.
Belini bir kere kucağına alan bin yaşar.
Mahsulsüz olma, hamarat ol, evde iş başar!
Sonra seni, fakir, börekçi, her alan boşar;
Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol!

Eve taze bir uşak alıp tezgâh kurma.
Şubatta çocuk bezi çöz, kimseye kuşak çözme.
Eğer yumuşak yüzlü olursan vay başına;
Birisi göbeğinin altını ikiye böler.
Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol!

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle,* (5. Basım), Ankara 1967, s.202.

Esad Baba

(1755 ? İstanbul – 1825 ? İstanbul)

Yaşamıyla ilgili bilgiler, Sadeddin Nüzhet Ergun'un "Bektaşî Şairleri" adlı eserine dayalıdır. Aynı eserde şairin bir şiiri de yer almıştır. İstanbul Aksaray'da Şekerci Sokağında oturan Esad Baba, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla ilgili olaylar sırasında 70 yaşlarındayken Aksaray Camii civarında öldürülmüştür. Bektaşî olduğu ve şiirlerinde hece ölçüsünü kullandığı bilinmektedir.

KAYNAKLAR

- İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.291.
- Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.577.

NEFES

İkrâr ü imândan haber sorarsan
İkrâr îmân "kalû belî"den gelir
Yol ile erkândan rehber sorarsan
Yol ile bu erkân Ali'den gelir

Dediler bu sır ezeliden gelir
Kaygusuz Sultan'dır anın talibi
Kırkların serdarı Şah Musahibi
Hünkar Hacı Bektaş Veli'den gelir

Dün gece yerimde bir âl-i dîvân
Kırklar oturmuş da sürerler erkân
Tîğbendi takınıp etdiler kurbân
Dediler bu sır ezelîden gelir

Horasan kapusu mübarek kapu
İçine girende yokdürür korku
Hayder postunda oturur bir ulu
Nasib almış Kızıl Deli'den gelir

Derviş Esad bîçaredir derdimend
Erenlerden umar mürüvvet meded
Mürşid lisânından işitilen pend
Üsküdar'da Merdümanlı'dan gelir

KAYNAK : Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.577

Derviş Mehemmed

(1755 Kerkük ? – 1828 Anzahar/Divriği)

Bir Bektaşî ozanıdır. Gerçek kimliğiyle ilgili bilgi yoktur. Anne ve babası Kerkük Türklerindendir. Kerkük'ten ayrıldıktan sonra Kerbelâ ve Mekke'yi görmüş, Hacı Bektaş Dergâhı'nda hizmet ettikten sonra Malatya'ya yerleşmiştir. Mehemmed, Kul Mehmed, Derviş Mehmed, Derviş Mehemmed mahlâslarını kullandığı şiirlerinde Allah-Muhammed-Ali üçlüsüne olan inancını vurgular ve Hacı Bektaş-ı Velî'ye olan saygısını dile getirir. Şiirleri, Mustafa Bal tarafından toplanıp Şahkulu Derneği tarafından yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.403.

Gerçek olan yolun evvelin izler
Eğer yolcu isen yol kâmil ister
Kişi ne söylerse ne acep söyler
İrfan tanıştığı dil kâmil ister

Sofi olan neyler benliği kini
Farkeyle özünü kendini tanı
Terziye verirler biçmeğe seni
Senin de tuttuğun el kâmil ister

Şeriat babında hizmettir karar
Mürşit talibinin günahın sorar
Kâmil talip tarikatte bikarar
Marifette hizmet kul kâmil ister

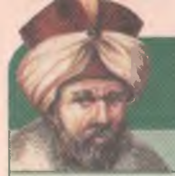
Ar edenler bu meydana gelemez
Özü sudan olan cennet göremez
Kul ham ise hakikate eremez
Bülbüle cevretme gül kâmil ister

Sultan Mehemmed'im meyil katılır
Varır gider Hak katına satılır
Serverler bağlanır yükler tutulur
Varıp duracağım han kâmil ister

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.408.



Eyüp Mezarlığı – Tablo: Anonim
Librairie de Pera 39. Müzayede Kataloğu 16.5.2002



İzzet Molla (KEÇECİZÂDE)

(1786 İstanbul – Ağustos 1829 Sivas)

Asıl adı Mehmed İzzet'tir. Babasının dedesi Konya'da keçecilikle uğraştığından Keçecizâde lâkabıyla anılır. Kazasker olan babası Mehmed Salih Efendi'nin genç yaşta ölümü üzerine akrabaları tarafından yetiştirildi ve öğrenimi sırasında maddî bakımdan büyük sıkıntı çekti. Medrese öğrenimi gördükten sonra ilmiyye sınıfına geçti. Galata Kadılığı'na kadar yükseldi. Yetişmesinde Hâlet Efendi'nin yardımlarını gördü. Koruyucusunun Konya'da idam edilmesinden sonra Keşan'a sürüldü. Bir yıl sonra İstanbul'a dönmesine izin verilerek, yeniden devlet hizmetine alındı. Ancak, kısa süre sonra Osmanlı-Rus Savaşı'na karşı olduğunu açıklayan bir lâyihayı II. Mahmud'a sunması üzerine bu kez de Sivas'a sürgün edildi (1827). 1828'de Osmanlı Devleti, Rusya karşısında ağır bir yenilgiye uğrayıp da İzzet Molla'nın haklı olduğunun anlaşılması üzerine af fermanı çıkarıldığı sırada sürgünde öldü. Mevlevîliğe ve Nakşibendiliğe karşı beslediği saygıyı gazellerinde belirten İzzet Molla'nın şiirlerinde, Şeyh Gâlib ve Nâbî'nin etkileri sezilir. Nazirelerinde bile teknik ustalığı açıkça görülür. Özellikle eleştirilerinde, yıpratıcı yönü ağır basan yergiler göze çarpır. Zeki, nüktedan, sözünü esirgemeyen, mizaha ve lâtifeye düşkün, zevk ve eğlenceyi seven bir yapısı vardır.



Gülşen-i Aşk'ın ilk iki sayfası.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 23. Cilt, İstanbul, s.561.

ESERLERİ

Dîvân-ı Bahar-ı Efkâr : Gençlik şiirlerini kapsar. 1825'te Keşan sürgünü dönüşü, Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in isteği üzerine düzenlenmiş olup 1839'da Mısır'da basılmıştır.



Dîvân'ın "kasâid" bölümünün mihrabiye sayfası.
Ahmet Atillâ Şentürk, Osmanlı Şiiri Antolojisi, İstanbul 1999, s.644.

Dîvân-ı Hazan-ı Âsâr : Yaşamının son yıllarında yazdığı şiirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Hacimce "Bahar-ı Efkâr"dan daha küçüktür. 1841'de İstanbul'da yayımlanmıştır.

Gülşen-i Aşk : Yaklaşık 300 beyitlik kısa bir mesnevidir. İzzet Molla, tasavvufi aşkı ele aldığı bu eserinde Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk"ından etkilenmiştir. 1812'de yazılıp 1848 ve 1876 yılında basılmıştır.

Mihnet-Keşan (Mihnet-i Keşan): Keşan sürgünündeki sıkıntılı yılları dile getiren uzun bir mesnevidir. Eserde, yeni görülen yerler ve ilginç tipler tasvir edilir. 1853'te İstanbul'da yayımlanmıştır.

Lâyihalar: İzzet Molla'nın, devlet yönetimiyle ilgili düşüncelerini dile getiren ve edebî eser niteliği taşıyan lâyihaların ilki, 1827'de Osmanlı Devleti'nin gelir ve giderini tespit amacıyla II. Mahmud'un emriyle kaleme alınmıştır. İkincisi ise Osmanlı-Rus Savaşı aleyhinde olanıdır (1828). Savaşın sakıncalarını anlattığı bu lâyiha nedeniyle Sivas'a sürülmüştür.

Bu eserleri dışında, mektupları ve **Devhatü'l-Mehâmid fi Tercemeti'l-Valid** adlı, babasını tanıttığı biyografik bir risalesi ile **Şerh-i Lügaz-ı Râgıb Paşa** adlı bir eseri daha vardır.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.394.
- **Necmettin Halil Onan**, *Açıklamalı Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1998, s.448.
- **E. J. Wilkinson Gibb**, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.473.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.116.
- **Mine Mengi**, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.234.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.590.
- **Ahmet Atillâ Şentürk**, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.465.
- **Faruk Kadri Timurtaş**, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1993, s.331.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.694.
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 4. Cilt, s.314.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.212.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.46.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.735.
- **Sadık Deniz**, *Bugünün Diliyle Dîvân Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1983, s.233.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar**, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.88.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.36.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.500.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 23. Cilt, İstanbul, s.561.
- **İbrahim Bülbül**, *Keçecizâde İzzet Molla*, Ankara 1989.

I

GAZEL

Meşhûrdur fisk ile olmaz cihân harâb Eyler anı müdâhene-i âlimân harâb	*Herkesçe bilinir ki günah işlemekle dünya yıkılmaz; Onu yıkan, bilginlerin dalkavukluğudur.*
Bilmez ki iki kat yıkılır kendi halkdan İster cihân yıkıldığını hânümân harâb	*Bilmez ki halktan iki kat çok yıkılacaktır; Evi barkı yıkıldığı için dünyanın yıkılmasını isteyen.*
A'mâl-i hayr süllemidir kasr-ı cennetin Mümkin mi çıkma olsa eğer nerdübân harâb	*Cennet köşkünün merdiveni hayırlı işlerdir, Mümkün müdür merdiven yıkılırsa yukarı çıkabilmek.*
Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin Bülbül hamûş havz tehî gülsitân harâb	*Dünyanın öyle bir bahar mevsimine geldik ki, Bülbül susmuş, havuz boş, gül bahçesi harap.*
Çıkmaz bahâra değmede bî-çâre andelib Pejmürde-bâl vakt-i şitâ âşîyân harâb	*Çaresiz bülbül bahara çıkamaz kolay kolay, Kanadı kırık, mevsim kış, yuvası yıkık.*
Elbette bir sütûnu olurdu bu kubbenin İzzet nihâyet olmasa kevn ü mekân harâb	*Elbette bir direği olurdu bu kubbenin. Ey İzzet sonunda kainat harap olmayacak olsa,*
Teslim olursa Pîr'e medeng-i iradesi Olmaz diyâr-ı Rûm'da bir hânedân harâb	*İradesinin anahtarı Pîr'e (Mevlânâ'ya) teslim edilirse Anadolu'da hiçbir ev, bark (hanedan) yıkılmaz.*

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.84.

II

GAZEL

Ne sabra çâre ne terk-i diyâra yer kaldı Adem vilâyetine şunda bir sefer kaldı	*Ne sabra çare, ne de buradan kalkıp gidecek bir yer kaldı! Şurada kalan şey, yokluk ülkesine bir yolculuktur.*
Behakk-ı Hazret-i Mecnûn izâle eyleye Hak Serimde derd-i hiredden biraz eser kaldı	*Başımda akıl derdinden biraz eser kaldı; Onu da Hazreti Mecnun'un hakkı için Allah gidersin.*
Ne öldürür gam-ı firkat ne kaldırır sıhhat Gönül firâş-ı derûnumda muhtazar kaldı	*Beni ne ayrılık gamı öldürür, ne de sağlık kaldırır. İçimde gönül, yatakta can çekişen bir hasta gibidir.*
Tüketti sanma hezâran hikâyet-i aşkı O kıssadan dahi söylenmedik neler kaldı	*Bülbüllerin, aşk hikâyesini tükettiğini zannetme! O masaldan, daha söylenmedik neler neler var!*
Zamâne etti tehî-dest öyle İzzeti kim Elinde mâl olarak hâme-i hüner kaldı	*Devran, İzzet'i öyle eli boş bıraktı ki, Elinde mal olarak yalnız bir hüner kalemi kaldı.*
Dil ü serim düşeli âstan-i Mollâya Ne dilde gerd-i küdûret ne derd-i ser kaldı	*Gönlüm ve başım Mevlânâ'nın eşiğine düşeli Ne gönlümde keder tozu, ne de başımda dert kaldı.*

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'lün (Fâ'lün)

KAYNAK : Necmettin Halil Onan, *Açıklamalı Dîvân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1998, s.448.



III

MÜSTEZÂD

Bülbül yetişir bağrımı hûn etdi figânın
Zabt eyle dehânın
Hançer gibi deldi yüreğim tîg-i zebânın
Te'sîr-i lisânın

Âh eylemeğe başladı âyâ ne bu hâlet
N'olsun bu harâret
Bilmem yine bir derdi mi var bülbül-i cânın
Ol murg-i nihânın

Âh etse n'ola bülbül-i dil meşhedim üzre
Tâ mahşer olunca
Çok çekdi gam-ı hârını gülzâr-ı cihânın
Bu bâğ-ı fenânın

Ben uğramışım zannım odur illet-i ışka
Hîç eyleme şübhe
Bir fâidesi olmadı zîrâ hükemânın
Tedbîr-i devânın

İzzet ne şeker çiğnedi tûtî gibi bilmem
Açmış yeni bir söz
Reşk ile sulandı yine ağzı şuarânın
Sınf-ı fusahânın

Maksûdun eger rûşenî-i baht ise ey dil
Vazgeç şu felekden
Düş zerre gibi der-gehine Şems-i Hudânın
Ol mihr-i vefânın

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)
(Mef'ûlü Fa'ûlün)

KAYNAK : İskender Pala, *Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.205.

Bülbül yeter artık; feryadın bağrımı kan eyledi.
Kapa ağzını.
Hançer gibi deldi yüreğimi, dilinin kılıcı.
Dilinin etkisi.

Âh eylemeğe başladı, acaba bu ne haldir?
Bu hararet nedendir?
Bilmem, yine bir derdi mi var can bülbülünün,
O görünmez kuşun.

Gönül bülbülü, mezarımın üstünde âh etse, hiç şaşılır mı?
Tâ kıyamet kopuncaya dek...
Bu dünya, gül bahçesinin dikeninin acısını çok çekti.
Bu ölümlü bahçenin.

Zannım odur ki ben aşk illetine uğramışım.
Hiç şüphe etme.
Zira hekimlerin hiçbir yararı olmadı,
Devâ önleminin de.

İzzet, dudu kuşun gibi nasıl bir şeker çiğnedi bilmem.
Yeni bir söz açmış,
Kıskançlıkla yine ağzı sulandı şairlerin
Özsözlüler sınıfının.

Ey gönül, eğer maksadın baht açıklığı ise
Şu feleği bırak.
Bir zerre gibi dergâhına düş Şems-i Hudâ'nın (Tebrizli Şems)
O vefâ güneşinin.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

IV

Mihnet-i Keşân'dan

ÂGÂZ-I DÂSTÂN VE ŞİKÂYET EZ-CİHÂN

HİKÂYENİN BAŞLANGICI VE DÜNYADAN ŞİKÂYET

Benim ile derd ortağıdur kalem
N'ola ser-güzeştim ederse rakam

Dert ortağım olan kalemim
başımdan geçenleri yazarsa ne olur?

Galata Kazâsı'nda hâkim idim
Ne sâhib adâlet ne zâlim idim

Galata Kazası'nda hâkimlik yapıyordum.
Ne tam adaletle hükmediyordum ne de zalim (bir hakim) idim.

Edüb dûdmân-ı kazâ iltihâb
Tutuşdu bizim dâmen-i intisâb

Kadılık ocağı ateşlenince,
benim intisap eteğim (bu teşkilata giriş yolum) de tutuşup yandı.

Ne hâlet ise oldu ber-taraf
Yine kavl-i âlem olub muhtelef

(Kötülüğüyle tanınan) Hâlet (Efendi) ortadan kalktı.
(Ama kalkışı bir fayda getirmedi devrindeki gibi) yine insanların söyledikleri birbirini tutmuyor.

Kimi der kim urma kimi der kim ur
Adûlarda hiç yoğ idi tûrâtûr

Bazısı der ki, vurma bazısı der ki, vur.
Düşmanlarda hiç acıma hissi de yoktur.

Kimi der ki dün nefy eylemişler bu gün
Kimi der götürdü çâvuş anı dün

Bazısı dün sürgün etmişler der, bazısı bugün (sürgün etmişler der).
Bazısı da çavuş onu dün götürdü (der.)

Kimi der ki dün ağzını kokladım
Bakayım ne dermiş deyu bokladım

Bazısı der ki dün ağzını kokladım.
Bakayım neler söylermiş diye bokla (sıç)dım.

Kimi der ki asla degül hâceti
Yerinde herifin yine devleti

Bazısı da (söylenenler) asla onun başına gelici değil.
(Çünkü) Herifin makamı henüz elinden alınmadı.

Mecâlisde nefyim hevâdis idi
Benim kıyl u kâlim mebâhis idi

Toplantılarda hep benim sürgün edilmem konuşuluyordu.
(İnsanlar) beni dedikodu ediyorlardı.

Beş ay böyle etdi zamânım mürûr
O pençe bana haylice verdi zor

Zamanım beş ay böyle geçti,
(ama) bu geçiş bana çok ağır geldi.

Bana şâh-ı âlem kerem eyledi
Cihânı bu illet verem eyledi

Bana bu dünyanın pâdişahı (olan II. Mahmud) kerem eyledi.
(Halet Efendi'nin ölümüyle sürgün etmedi) Ama bu insanları hasta etti.

Fakat ben mi gördüm o şehden kerem
Odur kâinâta veliyyün-ni'am

Fakat (yalnız) ben mi o padişahtan yardım gördüm?
(Çokları gördü.) (Çünkü) o, bu kâinâta ihsan edip nimet veren biridir.

Sözüm yok hased eylese şâirân
Neden hasm oldu biraz kaltabân

Şairlerin kıskanmalarına bir diyeceğim yok.
(Ama) kaltabanlar neden bana hasım oldular?

Kaçub gitdim İstavroz'a bir zamân
Yine kalmadı bildiğinden cihân

(Bu dedikodulardan) bir müddet İstanbul'dan kaçıp İstavroz'da kaldım.
(Ama) insanlar gene de bildiklerinden geri kalmadılar.

Sükût eyledim kahrı var dediler
Biraz söyledim zehri var dediler

Sustum, kahrından susuyor dediler.
Biraz konuştum, zehrini kusuyor dediler.

Şaşırdum hülâsa pes ü pîşimi
Bırakdım Hudâ'ya bütün işimi

Sözün özü (bu durum içinde), önümü ve arkamı şaşırdım,
bütün işimi Allah'a bıraktım (ona tevekkül ettim).

Dedim ey Hudâvend-i nîk-sütüvâz
Benim etdigime göre bunlar az

Dedim ey kötülüklerin cezasını veren Allah,
benim ettiklerime göre bu olanlar az.

Velâkin cihâne ne tavr eyledim
Stanbulluya ben ne cevr eyledim

Fakat dünyaya nasıl davrandım,
İstanbul'un halkına ne ettim?

Kimin hânesin eyledim târumâr
Neden bu belâya ben oldum düçâr

Kimin evini talan eyleyip yıktım?
Neden ben bu belâya düştüm?

Çalışdım ne münkerlerin def'ine
Savaşdım nice şerlerin ref'ine

Kötülükleri yok etmeye çalıştım.
Birçok şerrin ortadan kalkması için savaştım.

Neler çekdim Hakk Teâlâ bilür
Birazın dahi halk-ı dünyâ bilür

Allahu teâlâ neler çektiğimi bilir.
Bu çektiklerimin birazını da bu dünyanın halkı bilir.

Yedim Hâlet'in nân-ı ihsânın
Çalışdım halâs etmege cânını

Hâlet Efendi'nin ihsan ettiği ekmeği yedim,
cânını kurtarmaya çalıştım.

Kederle meğer pençeleşmek imiş
Demür pehlüvânla güleşmek imiş

(Bunu yapmaya çalışmak) meğer kaderle mücadele etmek imiş,
demir gibi kuvvetli pehlivanlarla güreş yapmak imiş.

KAYNAK : İbrahim Bülbül, *Keçecizâde İzzet Molla*, Ankara 1989, s.96.

Dâniş Bey

(1805 İstanbul – 1830 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Dāniş'tir. Babası, hassa silâhşorlarından Ali Rıfat Bey'dir. Öğrenimini tamamladıktan sonra Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne, daha sonra Mühimme Kalemi'ne girdi. Akif Paşa hakkında yazdığı 47 beyitlik medhiye sonrası paşaya intisap etti. Zekâsı, yeteneği ve bilgisiyle kısa sürede sivrildiyse de değeri pek bilinmedi; yoksulluk ve üzüntüden genç yaşta vereme yakalanıp vefat etti. Kaynaklar, şairin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri yanı sıra düzyazıda da başarılı olduğunu belirtirler. Şiirleri, ölümünden sonra, üvey kardeşi İrfan Paşa ve Süleyman Fehim tarafından toplanarak Dîvân hâline getirilmiştir. Dîvân'ın bilinen beş nüshasından dördü İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, biri de Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Ayrıca yazımına başlayıp da tamamlayamadığı, Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk"ına nazire olarak yazdığı "Gülşen-i Dâniş" adlı bir mesnevisi bulunmaktadır. "Neticetü'l-Vekâyi" adlı bir tarihi olduğu söylenirse de, Dâniş Bey'e aidiyeti kesinlik kazanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.257.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.129.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.345.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.190.
- **E. J. Wilkinson Gibb,** *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.500.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.83

GAZEL

Bana meclisde safâ dil-ber ile meyle gelir
Mutribâ söyle senin keyfin aceb neyle gelir

Böyle hû hû ko desin zâhid-i ser-mest-i riyâ
Dem olur bezm-i meye ol dahı hey heyle gelir

Hiffet erbâb-ı dile bâr-ı girân-ı gamdan
Sâki-i gül-ruh ile rıtl-ı pey-â-peyle gelir

Yetişir bâde-i eşk ile kebâb-ı sînem
Keyf-i rindân-ı gam ey dil bir iki şeyle gelir

Dânişâ bezm-i meye neyleyeyim gelmez yâr
Sâkî vü mutrib ise meyle gelir neyle gelir

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.131.

Tablo: Şevket Dağ

Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonundan Seçmeler, İstanbul Haziran 2002, s.109



Bana mecliste safâ, sevgiliyle ve içkiyle gelir.
Ey şarkı okuyan, söyle; senin keyfin acaba neyle gelir?

Bırak, "hû hû" deyip dursun yalancılığın sarhoşluğundaki safâ.
Bir gün olur, içki meclisine o da, "hey hey" diyerek gelir.

Gönül erbabı gamın ağır yükünden ancak
gül yanaklı sâkî ve peş peşe gelen büyük kadehlerle kurtulur.

Ey gönül, gamla beslenen kişilerin keyfi bir iki şeyle gelir.
Gözyaşım ve aşk ateşiyle kebap olmuş sinem buna yeter.

Ey Dâniş neyleyeyim, içki meclisine sevgili gelmez.
Sâkî ve çalgıcı içkiyle gelir neyle gider.

(Bugünun diliyle anlatım: Oktay Mert)

Ahmed Sûzî Efendi

(1765 ? Sivas – 1830 Sivas)

Âşık tarzında yazdığı şiirlerinde Sûzî mahlâsını kullandı. Şeyh Şemseddin Sivasî'nin torunu olan şair, medrese ilimlerini dedelerinden, tasavvufla ilgili konuları ise Şeyh Abdülmecid Efendi'den öğrendi. Sivas'ta şeyhlik yaptı ve öldüğünde yine aynı kentte dedesinin yanına defnedildi. Şiirleri tasavvuf ağırlıklıdır. Dîvân şiiri tarzı yanı sıra heceyle de yazdı. İçerik ve söyleyiş olarak yenilik getirmediyse de şiirleri, doğallığı ve içtenliği nedeniyle halk arasında sevilerek okundu. Dîvân'ı 1873 yılında İstanbul'da yayımlandı. Dîvân'ından başka **Kaside-i Bürde Tercümesi** ve **Sülüknâme** adlı iki eseri daha vardır.

K A Y N A K L A R

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.469.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.618.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.75.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2 Basım), Ankara 1968, s.457.

İLÂHÎ

İlâhî dertliyim dermâna geldim
Devâsın isteyü Lokmân'a geldim

Bulunmaz derdimin aslâ devâsı
Kalıp âciz sana ihsâna geldim

Bu derdin çâresi yanmak yakılmak
Anınçün ben dahi sûzâna geldim

Gönül mahzûn durur hecr ile her dem
Visâl-i yâr için handâna geldim

Mey-i aşk ile mestim ben dem-â-dem
Bu hâl ile acep mestâne geldim

Perîşan eyledim aklı bu yolda
Olup Mecnûn gibi dîvâne geldim

Huzûr-ı yâr ile iken ezelde
Anâ iklîmine seyrâna geldim

Gelip bu dâr-ı fânîde tahayyür
Tefekkürle gezip hayrâna geldim

Düşüp pervâne-veş şem'-i cemâle
Sûzî'yem ben dahi çün yana geldim

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi, (2. Basım), Ankara 1968, s.456.*

Sadık Baba (MALATYALI)

(1 Mart 1771 Hekimhan/Malatya – 8 Mart 1837 Malatya)

Bektaşî şairlerindendir. Halk şiirinde, Sadık adıyla tanınan üç ozandan biri olan Malatyalı Sadık Baba'nın asıl adı Hüseyin'dir. Hekimhan'ın Güvenç Köyü'nden olup pek çok halk şairi gibi, okur-yazarlığı yoktur. Bir ara çok küçük yaşta köyünden göçüp Sivas'taki akrabalarının yanına gitmişse de daha sonra köyüne geri dönmüş, rivayete göre, 30 yaşlarındayken ilâhî bir ilhama kavuşmuş ve ünü il sınırlarını aşmıştır. Deyişlerinde Sadık mahlâsını kullanan Sadık Baba, bir süre tarikat dedesi Babo Dede'nin yanında kalmış, bu sırada dedenin çocuklarına ders veren Molla Bektaş ile tanışmış, ilham geldiğinde söylediği şiirler Molla Bektaş tarafından kaleme alınmıştır. Daha sonra birlikte Güvenç Köyü'ne dönen iki gencin dostlukları ölünceye dek sürmüş, aynı köyde evlenip çoluk çocuğa karışmışlardır. Yaşamının sonuna dek çiftçilikle uğraşan ve ilham geldikçe deyişler söyleyen Sadık Baba'nın mezarı Güvenç Köyü'nün güneybatısındadır.

KAYNAKLAR

- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3. Cilt, Ankara 1995, s.355.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.454.
- **Cemal Özbey**, *Sadık Baba Hayatı ve Şiirleri*, 1958.

I

Şu cihan mülkünün varına bakma
Sabret gönül azat olan bu gamdan
Cana eza edip cesedi yakma
Sabret gönül azat olan bu gamdan

Sabır cümle ibadetin kapısı
Ana bağlı gerçeklerin hepisi
Zaruretten bîvefanın yapısı
Sabret gönül azat olan bu gamdan

Eyyuba dert verdi eyledi zelil
Tevekkilden narı nur etti Halil
Anın için kurban gönderdi Celil
Sabret gönül azat olan bu gamdan

İbadet şalını eğnine takın
Malâ hülya eden ne buldu yakın
Her ne iş tutarsan tevekkil bakın
Sabret gönül azat olan bu gamdan

Gerçek andelipler kılar bu zarı
Âşık olan neyler namusu arı
Sadık der: Üstaddan duyduk haberi
Sabret gönül azat olan bu gamdan

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3. Cilt, Ankara 1995, s.373.

II

Gönül seyyah olmuş şu âlem için
Hublar perde çekmiş sultanı gördüm
Götüren pir amma kendi nevcivan
Selmanın çiğninde oğlanı gördüm

Günde bin bir kulun ismini yazar
Kimisi pinhanda kimisi gezer
Cebrail sorucu Ali'den nazar
Derde şifa veren Lokmanı gördüm

Zeynel abidindir erkânı çalan
Bakırdır önünde kılavuz olan
Cafer-i Sadıktır meydana gelen
Hakikat babında mihmanı gördüm

Hasan ile Hüseyin'in atası
Cümle evliyanın gerçek putası
Dört kapının kırk makamın ortası
Hakikat babında dermanı gördüm

Hasan Ali Askeri çekti bayrağı
Mehti Ali Resul erenler beği
On ikidir yerin göğün direği
Sadık'a ders veren Süphanı gördüm

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3. Cilt, Ankara 1995, s.365.

Müştâk Baba (BİTLİSÎ)

(1758 Bitlis – 1837 Muş)

Asıl adı Mustafa'dır. Küçük yaşta babasını kaybettiğinden dedesinin himayesinde büyüdü. Medrese öğrenimini yarım bırakıp Şems-i Bitlisî mahlâsıyla tanınan amcazâdesi Mahmud Efendi tarafından gönderildiği Bitlis'te Hacı Hasan Şirvanî'nin mensubu olduğu Kadirî tarikatına intisap etti. Bir süre sonra, aslen Ahlatlı olan ve Bitlis'te ikâmet eden Uryan Baba'yla tanışıp Müştâk mahlâsını aldı. Erzurum, İstanbul, Ankara, Bağdat ve Hicaz'a giderek dönemin yüksek şahsiyetleriyle tanıştı. Müziğe ve ud'a olan yatkınlığı nedeniyle tesadüfen II. Mahmud'la karşılaşması sonrası sultanın yakınları arasında yer aldı. Eyüp'teki Selâmi Efendi Dergâhı'nın şeyhliğini yaptı. Erzurum yoluyla gittiği Muş'ta, geleceğe ilişkin kehanette bulunması, sihirbazlık olarak nitelendirilince Mütesellim Seyyid Ahmed Paşa tarafından boğdurularak öldürüldü. Harflerden yola çıkarak, yıllar öncesi, Ankara'nın başkent olacağını ve 1923 yılında Cumhuriyet'in ilân edileceğini belirttiği öne sürülür. Bektaşîlerce, harflerle olan ilişkisi nedeniyle Hurufi şairlerden sayılıp "Müştâk Baba" adıyla anılmıştır. Şairin hayatı ve eserleriyle ilgili olarak Mustafa Özkul tarafından hazırlanıp yayımlanan 16 sayfalık bir çalışma yapılmışsa da ayrıntılı bir inceleme olmaktan uzaktır.

ESERLERİ

Türkçe Dîvân: 1848 yılında İstanbul'da yayımlanan eserin yeni harflerle baskısı yapılmamıştır. Yazma nüshalarından ikisi Millet Kütüphanesi'nde, biri de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

Ayrıca, **Âsâr-ı Müştâk Esrâr-ı Uşşâk**, **Mektûbât-ı Kimyâ-yı Müştâk** ve Farsça bir eser olan **Baharnâme** adlı bir Farsça bir eseri vardır.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.472.
- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.582.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.232.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 16. Cilt, İstanbul 1992, s.8474.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.487.
- **Mustafa Özkul**, *Divân-ı Müştak Baba, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1972.

GAZEL

Behey gönül sana n'oldu ki bî-nevâ oldun
Niçün o şûh-i sitemkâre âşinâ oldun

Sana dedim el uzatma o zülf-i zincire
Çek ümidi kesb-i yedindir ki mübtelâ oldun

Dedim sakın o hezâr âşnâya aldanma
İnandın âline hem-reng-i kehribâ oldun

Niçün o kâkül-i Leylâ'ya uydun a Mecnûn
Esîr-i işve veya beste-i hevâ oldun

"Aleyke" müstehak oldu sana cezâ-yı amel
Emîr idin hele Müştâk-veş gedâ oldun

KAYNAK : **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.589.

Aynî (AYINTABLI)

(1766 Antep – 1837 İstanbul)

Antepli Dikeçzâde Hasan Çelebi'nin oğlu olup asıl adı Hasan'dır. Aynî mahlâsını kullanan diğer şairlerden ayırmak için Ayıntablı Aynî ya da Ayıntablı Seyyid Hasan diye anılır. Hakkındaki bilgiler, kendi eseri "Nazmü'l-Cevâhir"e dayalıdır. 1780'de, doğduğu kentten ayrılıp Maraş, Elbistan ve Darende'de birkaç yıl kaldıktan sonra 1790 yılında İstanbul'a gelen Aynî, burada devam ettiği Sultan Ahmed Medresesi'nde mantık ve matematik okudu. 1795'te Şeyhülislâm Dürrizâde Ârif Efendi'den mülâzım oldu. 1801'de Rumeli Kazaskerliği Dairesi'nde göreve başladı ve aynı yıl III. Selim'in Üsküdar'da açtığı Matbaa-yı Âmire (basımevi) düzeltmenliğine getirildi. Bir süre Sadaret Kaymakamlığı'nda kitapçılık yaptı; önce Tayyar Mahmud Paşa'nın, ardından Kaptan-ı Derya Abdullah Ramiz Paşa'nın özel kitaplığında görevlendirildi. 1831'de atandığı Bâbıâli öğretmenliğinde Arapça, Farsça okuttu ve bu görevini yaşamının sonuna dek sürdürdü. Mezarı Galata Mevlevihânesi'ndedir. Edebiyat tarihindeki ününü manzum tarihleriyle yapan Aynî, tarih düşürmede çağdaşı Sürûrî kadar başarılı olmuştur. Şeyh Gâlib'in etkisini taşıyan şiirleri pek değerli sayılmaz. Bazı beyitlerinde Nef'î ve Nâbî'nin tesiri görülür. 18. ve 19. yüzyıl şairlerinden bazılarının gazellerine nazireler yazmış, bu arada Fıtnat'ın bir gazelini tahmis etmiş, bir gazelini de müstezad hâline getirmiştir. İzzet Molla ile birlikte yazdığı yirmi gazeli vardır.



Ayıntablı Aynî'nin Dürrü'n Nizâm adlı eserinin ilk sayfası.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 4. Cilt, İstanbul, s.271.

ESERLERİ

Dîvân : Geniş hacimlidir. Ölümünden sonra 1842 yılında İstanbul'da basılmıştır. Manzum tarihlere daha geniş yer verilen Dîvân'ın baş tarafında bulunan; biri içki ve içki meclisi, diğeri ise Osmanlı şairleri hakkında bilgi veren mesnevi tarzında yazılmış iki şiir ilgi çekicidir. Farsça şiirlere ve başta III. Selim ve II. Mahmud olmak üzere devrin ileri gelenlerine yazılan kasidelere de Divân'da yer verilmiştir. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphânesi'ndedir.

Sâkînâme : Dîvân ile birlikte basılmış 1500 beyitlik bir mesnevidir. Nazmın değişik şekillerinin kullanıldığı eserin başında, dönemin bazı şairlerinin, esere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Dürrü'n Nizâm : Nazmü'l Cevâhir'in ilk şeklidir. 1811'de yazılan eser 1300 beyit olup Arapça, Farsça ve Türkçe 10.000 kadar kelimeyi içerir. Eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

Nazmü'l Cevâhir (Cevherler Dizisi) : Mesnevî tarzında yazılan bir sözlük olup yazımı 1820'de tamamlanmıştır. 1300 beyitten oluşan eserin her dizesinde Arapça, Farsça ve Türkçe eş anlamlı kelimeler sıralanmıştır. 1825 ve 1834 yıllarında iki kez yayımlanmıştır.

Nusretnâme: Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla ilgili manzum bir eserdir. Mesnevînin 431 beyitlik bir nüshası Millet Kütüphanesi'ndedir. Arif Hikmet, tezkiresinde, eserin 1000 beyitten oluştuğunu belirtir. Diğer bir nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.137.
- **Mine Mengi,** *Eski Türk Edebiyatı Tarihi,* (5. Basım), Ankara 1999, s.236.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.589.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 4. Cilt, İstanbul, s.271.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.164.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.248.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.31.
- **E. J. Wilkinson Gibb,** *Osmanlı Şiir Tarihi,* 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.496.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.67.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu,** *Divan Şiiri,* 2. Cilt, İstanbul 1994, s.445.
- **Rüştü Şardağ,** *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976, s.117, 291.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri,* 2. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.602.

I

Rindân-ı suhan boş yere güftâra yapışmaz	*Güzel söz ve edebiyat adamı olan rindler, boş yere söze yapışmaz.*
Feyz almasa peymâne-i serşâra yapışmaz	*Bir gürlük, bereket görmese, ağzına dek dolu kadehe yapışmaz.*
Ey gül bedenim bûse dirîğ eyleme benden	*Ey gül tenlim, gül bedenlim, esirgeme bir öpücüğü benden.*
Billâh lebim gerden ü ruhsâra yapışmaz	*Billâhi dudağım, gerdanına ve yanağına yapışmaz.*
Aynî ne salâh ü ne günâhâ heves etmez	*Aynî'nin, ne doğru yola, ne de günaha eğilimi var;*
Dîvâne-i âvâre ki bir kâra yapışmaz	*Başıboş bir deli o; bir deli ki hiçbir işe yapışmaz.*

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : Rüştü Şardağ, *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976, s.291.

II

Sâkinâme'den

BEYÂN-I BÂ'İS-İ ÎCAD-I BÂDE

Kadeh-nûşân-ı sahbâ-yı rivâyet
Cenâb-ı mey-perestân-ı hikâyet

Rivâyet etdiler böyle sarîhan
İşitdim meclis-i meyde sahîhan

Ebû nâbü'l-beşer Âdem ki vaktâ
O bintü'l-kermi gars etdi ne ra'nâ

Şetâretle gelip Îblîs-i mel'ûn
Sevincinden ızârı oldu meygûn

O demde etdi bir tâvûs kurbân
Deminden oldu asl-ı tâk reyyân

Varaklar yemyeşil oldukda tekrâr
Gelip zebh etdi bir maymûn o ağyâr

Olunca gûreler peydâ vü zâhir
Getirdi bir esed kesdi o kâfir

O kandan dahi hısrim oldu sîr-âb
Misâl-i gonce-i ezhâr şâd-âb

Yine geldi o mel'ûn şâd u mesrûr
Bulup reng ü letâfet olmuş engûr

Kesip bu def'a bir hınzîr o hınzîr
Deminden eyledi engûru dil-sîr

Bu dört hayvânın evsâfıyla me'lûf
Olur ser-hoş olan her şahs mevsûf

Kim evvel reng reng olur likâsı
Hemân tâvûsa benzer her edâsı

İkinci rutbede maymûnvârî
Olur suhriyye vü bâzîçe kârı

(......)

ŞARABIN İCADININ SEBEBİ KONUSUNDA

Şarap ve şaraba düşkünler hakkında
Rivayetler nakledip, hikâye anlatanlar;

Açıkça şöyle anlattılar,
Şarap meclisinde işittim dosdoğru.

İnsanoğlu'nun atası olan Âdem,
Asma çubuğunu bir güzel diktiğinde;

Lânetlenmiş şeytan,
Sevinçten yüzü kızararak gelip;

Bir tavus kurban etti.
Asmanın kökü onun kanıyla sulandı.

Yaprakları yeşerdiğinde,
Şeytan yeniden gelip bir maymun kesti.

O kâfir, koruklar belirince
Bir arslan getirip kesti.

Ekşi üzümler, tıpkı çiçeklerin suya kanmış
Tomurcukları gibi o kanla beslendi.

O melun, yine sevinerek geldiğinde,
Üzümler güzelleşip olgunlaşmıştı.

O domuz, bu kez de bir domuz kesip
Kanıyla üzümleri doyurdu.

Sarhoş olan her kişi, bu dört hayvanın
Özelliklerine yaklaşır, onların niteliklerini alır.

Önce, yüzü renk renk olur ve
Her davranışı tavusa benzer.

İkinci aşamada, işi maymun gibi
Maskaralık ve oyun olur.

(......)

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün)

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.137.

III

Def'-i gam-ı rindân-ı sohandan meye muhtaç
Cemşid-i dil-i nükteveran heyheye muhtaç

Bû bezmimizin cümbüşü ey mutrib-i hoşdem
Bir dâire bir sinekeman bir ney'e muhtaç

Tefvik-i ilâhi denilür nâmına Aynî
Tanzîm-i umûr-i dü cihan bir şeye muhtaç

Şu sanatçı, espri dolu rintlerin, üzgülerinden sıyrılması, şaraba muhtaç.
Güzel sözleriyle gönülleri esrikliğe boğanlar, heyhey'e, musikiye muhtaç.

Meclisimizin ahengi, ey soluğu güzel şarkıcı,
Bir def'e bir sinekemana, bir ney'e muhtaç.

Aynî, adına Tanrı'nın isteği, iradesi diyoruz biz;
Bu iki evrenin düzeni, bir şeye muhtaç.

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : Rüştü Şardağ, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.117.

Pertev Paşa

(1785 Kocaeli – 1837 Edirne)

Asıl adı Mehmed Said; tam adı, Mehmed Said Pertev Paşa'dır. İlköğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra Hoca Neş'et ve Vahyî Efendi'nin öğrencisi oldu. Farsça ve mesnevî dersleri aldı. 1804'te devlet memuru olarak Dîvân-ı Hümâyûn'da göreve başladı. Reisülküttap Gâlib Efendi'nin himayesinde yetişerek, onunla birlikte Yaş ve Bükreş barış görüşmelerinde bulundu. 1828'de Rusya'ya savaş ilân edilmesini savunanların başında yer aldı, ancak savaşın kaybedilmesi sonucu görevinden uzaklaştırıldı. 1830'da Girit'teki isyanla ilgili olarak Mısır'a gönderildi. 1836'da Umur-ı Mülkiye nâzırlığının kurulması üzerine vezir rütbesiyle bu nâzırlıkta görevlendirildi. Zamanla dönemin padişahı II. Mahmud ve halk tarafından çok sevilmesi nedeniyle "tuğsuz padişah" unvanını aldı. Ancak, içinde Âkif Paşa'nın da bulunduğu rakiplerinin entrikaları sonucu padişahın gözünden düştü; Edirne'ye sürgüne gönderildi ve orada boğdurularak öldürtüldü. Pertev Paşa, zamanın gerektirdiği şartlara uyarak bir tarikata mensup olma gereğini duyarak Mevlevîliği benimsemiş ve birçok şiirinde Mevlânâ sevgisini açıkça dile getirmiştir. Ayrıca Üsküdar Çiçekçi'de müridi olduğu Nakşibendî Şeyhi Ali Behçet Efendi'nin gömülü bulunduğu Selimiye Nakşibendî Dergâhı'nda yemekhane, derviş hücreleri ve bir de kütüphane yaptırmış, kültüre çok önem vermiştir. Öldükten sonra 665'i yazma, toplam 712 kitabı 1963'te Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Devrin ünlü şairlerinden olan Pertev Paşa, dîvân geleneğini sürdüren şairlerin başında gelir. Pertev mahlâsıyla yazdığı şiirler ölümünden sonra **Dîvân-ı Sultânü'ş-Şuarâ ve Şeyhü'z Zürefâ Uniye bin Pertev Paşa** adıyla yayımlanmıştır. Siyasî rakiplerinden Âkif Paşa ile olan mücadelesine ilişkin yazılı örneklere ise **Tabsıra**'da yer vermiş, **Dîvân**'ı 1840 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.132.
- **E. J. Wilkinson Gibb**, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.494.
- **İskender Pala**, *Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.386.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.514.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.436.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.597.
- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.596.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1301.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.297.
- **Faik Reşad**, *Eslaf, Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler*, (Baskıya Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), İstanbul, Tarihsiz, s.327.

I

GAZEL

Va'd-i visâli hem eyler hem eylemez
Bir sözle kalbi şâd hem eyler hem eylemez

Kaçmaz sevilmeden çekinür ağza düşmeden
Öpsem disem inad hem eyler hem eylemez

Hatt-ı siyeh ki haftada bir artar eksilür
Sevdâmızı ziyâd hem eyler hem eylemez

Âgûşa çekseler dayanur hançere ol şûh
Uşşâka i'timâd hem eyler hem eylemez

Gâhî sever seni geh ider iştikâ gönül
Pertev ittihâd hem eyler hem eylemez

KAYNAK : **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.601.

II

ŞARKI

Güller açıldı geldi yaz
Bülbüller oldu nağme-sâz
Dil-besteler eyler niyâz
Gülzâra gel ey serv-i nâz
Gül-goncasın açıl biraz

Sensin gül-i bâğ-ı merâm
Sensiz bana gülşen harâm
Reftâre gel eyle hırâm
Gülzâra gel ey serv-i nâz
Gül-goncasın açıl biraz

Bülbül gülün nâlendesi
Gül hüsnünün şermendesi
Dil aşkının efgendesi
Gülzâra gel ey serv-i nâz
Gül-goncasın açıl biraz

Ruhsâr-ı âlin lâle-zâr
Hatt-ı ızârın nev-bahâr
Pertev seninçün zâr zâr
Gülzâra gel ey serv-i nâz
Gül- goncasın açıl biraz

KAYNAK : Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.603.

III

Gülşende yine meclis-i rindân donansın
Gül devridir elde mey-i gülgûn dolansın
Biz zevk edelim câm-ı cemin ağzı sulansın
Ol gonce-i sermest sabah oldu uyansın
Âyîne-i mül gül yüzünü görsün utansın

Nergis nîgeh-i çeşm-i siyeh-mestine hayran
Sünbül şiken-i perçim-i serbestine hayran
Şâh-ı gül-i ter sâgar-ı derdistine hayran
Ol gonce-i sermest sabah oldu uyansın
Âyîne-i mül gül yüzünü görsün utansın

Olduk bu gece biz bize ney mey ile demsâz
Mey derdime mahrem idi ney âhıma hemrâz
Pertev edelim bülbül ile nâğmeye agaaz
Ol gonce-i sermest sabah oldu uyansın
Âyîne-i mül gül yüzünü görsün utansın

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.514.



III. Ahmed'in av partisi.
Tablo: Jean Baptiste Van Mour
Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü, 3. Cilt, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 1999, s.356

Safvet Nesibe Hanım

(? İstanbul – 1837 İstanbul)

Beylikçi Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin kızı ve Mîrialemzâde Rifat Efendi'nin eşi olduğu, öldüğünde Eyüp'te babasının yanına defnedildiği ve küçük bir **Dîvân**'ı bulunduğu dışında kaynaklarda bilgi yoktur. Dâvud Fatin'in "Tezkire-i Hâtimetü'l-eş'ar"ında bir gazeline yer verilmiştir.

K A Y N A K L A R

- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.416.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.415.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.385.
- **Muallim Naci**, *Osmanlı Şairleri*,
  Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Ankara 2000, s.303.

GAZEL

Düşme derdim dahi bi derde gönül âh sana
Yine düştün yeni bir derde kim eyvâh sana

Bağlayıp zülfü ile bu gece muhkem tuttum
Eski dîvâne dedi ey gönül ol mâh sana

Nice bir râh-ı mecâza gideceksin yâ hû
Bildire doğru yolu hazret-i Allah sana

Dün görüp hâl-i dîger-gûnumu ettin insâf
Galibâ etmiş eser âh-ı sehergâh sana

Safvetâ raz-ı dilin kimseye izhâr etme
Gün olur yardım eder bir dil-âgâh sana

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.416.

S Ö Z L Ü K

muhkem : *Sağlamlaştırılmış.*

hâl-i dîger-gûn : *Değişmiş hâl, bozuk.*

âh-ı sehergâh : *Seher vaktinde edilen "âh"*

izhâr : *Gösterme, meydana çıkarma.*

dil-âgâh : *İşten anlayan, geniş kavrayışlı, gönlü uyanık.*

II. Mahmud (ADLÎ)

(20 Temmuz 1785 – 1 Temmuz 1839)

Padişah I. Abdülhamid'in Nakşidil Sultan'dan olan oğludur. Otuzuncu Osmanlı padişahı olarak 1808'de tahta çıkan II. Mahmud, bu görevini otuz bir yıl sürdürmüştür. Gerileme devrinin en büyük padişahı kabul edilir. Saltanatı, içte kargaşa ve isyanlarla geçti. Bu dönemde başarısız savaşlar birbirini izledi; buna rağmen bozuklukları düzeltmek, hataları gidermek amacıyla çok cesur kararlar alan II. Mahmud'un, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması, sadece döneminin değil, tüm Osmanlı tarihinin en önemli olaylarından biri olarak kabul edilir. Bu dönem içinde 1831'de nüfus sayımı ve emlâk yazımı yapıldı. 1834'te posta teşkilâtı kuruldu. Kılık kıyafette değişiklik yapıldı. Osmanlı vatandaşı olan herkese din ve mezhep hürriyeti tanındı. 1827'de Tıbbiye-i Şahane, 1831'de Mızıka-yı Hümâyûn, 1834'te Mekteb-i Maarif-i Adlî ve Mekteb-i Ulûmu Edebiye adında iki orta dereceli okul açıldı; İstanbul'da Müslüman çocuklar için ilköğretim zorunlu hâle getirildi ve yine bu dönemde Takvim-i Vekâyî adlı ilk resmî gazete yayımlandı. II. Mahmud, bütün bu görevleri dışında şiir, hat ve musikiyle yakından ilgilenmiş, şiirlerinde Adlî mahlâsını kullanmıştır. Bilhassa musikide üstad denecek kadar güzel besteleri vardır. 54 yaşında vefat eden II. Mahmud'un mezarı, İstanbul Divanyolu'nda kendi adıyla anılan türbesindedir.

KAYNAKLAR

- Mustafa İsen-A. Fuat Bilkan, *Sultan Şairler*, Ankara 1997, s.239
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.115.
- *Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü*, 4. Cilt, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 1999, s.460.

NA'T

Yâ Resûl-ullah bu abd-i 'acizindir pür-kusûr
Afv ile cürmüm kerem kıl nusrete lutf-ı vüfûr

Eyle âciz ümmetine kıl şefâ'at Serverâ
Kasdı hizmetdir eder sâyende elbette zuhûr

Ümmet-i merhûmeyi a'dâya gâlib olmağa
Kıl şefâ'at dergeh-i Hakk'dan ilâ yevmi'n-nüşûr

Âcizim ey pâdişâh-ı mürselîn ü enbiyâ
Merhamet kıl Adlî'yi bu vechile kıl pür sürûr

Ey Habîb-i Kibriyâ ey pâdişâh-ı pür-vefâ
Düşmeni makhûr kıl bed-hâh-ı dîni eyle kûr

KAYNAK : Mustafa İsen-A. Fuat Bilkan, *Sultan Şairler*, Ankara 1997, s.239



II. Mahmud'un tuğrası.

Âşık Şem'î

(1783 Konya – 1839 ? Konya)



Asıl adı Ahmed'dir. Belirli bir öğrenimi olmayıp yetişmesinde Konya'daki âşık kahvelerinin büyük rolü vardır. Buradaki sohbet ve söyleşilerden istifade ederek bilgi ve görgüsünü geliştirmiş, bu arada Mevlevî tarikatına intisap etmiştir. Şiirlerini saz eşliğinde irticalen söyleyen ve ünü saraya kadar ulaşan Şem'î, birkaç kez İstanbul'a gidip III. Selim'in huzurunda saz çalıp şiir söylemiş, padişahın takdirini kazanarak, Konya'da su memurluğu ve ardından çarşı ağalığı görevine getirilmiştir. Mezarı, Konya'da Mevlânâ Müzesi yakınında olup ölüm tarihi, bazı kaynaklarda 1834 veya 1841 olarak belirtilir. Şiirlerinde Âşık Ömer'in etkileri görülür. Şiirlerinden bazıları dinî içeriklidir. Hece dışında aruzla da söyleyen, tarih düşürmede de usta sayılan Şem'î, 19. yüzyıl âşıklarının en güçlülerinden biri olarak kabul edilir. Daha çok aruz vezniyle yazdığı şiirlerinden oluşan Dîvân'ı, ölümünden sonra, 1855 tarihinden başlamak üzere taşbaskı olarak birçok kez yayımlanmıştır. Feyzi Halıcı, şairle ilgili "Âşık Şem'i-Hayatı ve Şiirleri" (1982) adlı kitabında, yazma ve basma 28 "Şem'î Dîvânı"ndan söz etmektedir.

KAYNAKLAR

- **Feyzi Halıcı**, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.216.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.337.
- **Abdurrahman Güzel**, Tekke Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.191.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.437.
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.135.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1755.
- **M. Fuad Köprülü**, *Türk Sazşairleri*, 3. Cilt, İstanbul 1933, s.501.
- **Erman Artun**, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Ankara 2001, s.275.

I

Bülbülden bir nidâ geldi güllere
Sefasın sürmeden geçti gidiyor
Üftâdeler yalın ayak yollara
Ağlayı ağlayı düştü gidiyor

Bâhâr eyyâmında bülbül sesinden
Çıkarmış perçemin fino-fesinden
Eyvah gönül kuşu can kafesinden
Pervaz ide ide uçtu gidiyor

Gönüller bâbında beysin paşasın
Mevlâm ömür virsün binler yaşasın
Yetiş ey bîvefâ helâllaşasın
Şem'î ecel câmın içti gidiyor

KAYNAK : Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982, s.84.

II

Mahbûb-i cânâna gönül virenler
Gurbet ele düşmüş dağlar dolanır
Yitirip aklını mecnûn olanlar
Al yerine kara bağlar dolanır

Âşk elinden bu sevdâya uğradı
Pervânenin yanmaktadır muradı
Benimçün itmesin bülbül feryadı
Goncanın başma çağlar dolanır

Dünyaya geldi bir nice evliyâ
Hiçbiri şâdolub gülmedi mi ya
Şem'î gurbet elde yâr diye diye
Akıtıp gözyaşı ağlar dolanır

KAYNAK : Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982, s.110.

III

Felek n'ittim sana ben elde varım aldın ağlattın
Ne koydun kuvvetim ne itibârım aldın ağlattın

Ne denlü sûk-ı gamdan artırıp eğlencemi aldın
Mürüvvet itmedün bozdun bâzarım aldın ağlattın

Bu firkatler odiyle bağrımı yaktın kebâb ittin
Mukaddem fehm-i aynım yâr-ı gârım aldın ağlattın

Bir iki dürr-i yektâ eyledin ahbab sevindirdin
Çıkardın göklere feryâd-ı zârım aldın ağlattın

Verâ-yı perdeden zıll-ı hayâle etmedin âşık
Belürsüz eyledin leyl-ü nehârım aldın ağlattın

Ne isyân eyledim bilmem ki tevbe eylesem yâ Rab
Yine tekrâr emînim nûr-ı zârım aldın ağlattın

Söyündürdün fitil-i Şem'î'yâ bâran-ı mihnetle
Dolanmaz başıma pervâne nârım aldın ağlattın

KAYNAK : Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982, s.39

IV

Ben beni bilmem neyim dünyâ nedir ukbâ nedir
Söyleyen kim söyleten kim aşk nedir sevdâ nedir

Mey nedir sâkî nedir Mecnun nedir Leylâ nedir
Kimse idrâk eylemez bu âlem-i eşyâ nedir

Gül dırahtında kuru feryâd ile kâm isteyen
Ölmeden dostum yoluna tuttuğum dâva nedir

Arayıp gezmektedir pervâne aşkın âteşi
Dosta can vermek muradı bilmez istiğnâ nedir

Takınıp zincir-i aşkı dîvâne oldunsa eğer
Halkı tâciz eyleyüp senden sana şekvâ nedir

Vâkıf oldunsa eğer Kalû-belâ esrârına
Maksudun ancak rızadır Cennet-i âlâ nedir

Şems gibi izhâr olur her kimde var envâr-ı aşk
Âşikâre yanmalı âşıklara ihfâ nedir

Aşk pâzârına fuzûlî kimse basmasun ayak
Şem'î yanmak rif'atın oddan sana pervâ nedir

KAYNAK : Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982, s.15.



Bahçeköy –
Gravür: Melling Antoine Ignace

Sırrî

(1794 Eğriboz – 1842'den sonra Tekirdağ ?)

19. yüzyılın önemli Bektaşî şairlerinden olup asıl adı Mehmed'dir. Yaşamıyla ilgili bilgiler, Dîvân'ındaki kayıtlara dayalıdır. Eğriboz'da doğduğu ve 1842'de Tekirdağ'a göç edip yerleştiği dışında bilgi yoktur. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Sadeddin Nüzhet Ergun, Sırrî ve Ağrıbozlu Sırrî başlıklarıyla mecmualarda kayıtlı, hece vezniyle yazılmış bazı nefeslerine rastlandığından, şairin, eserlerinin büyük bölümünü aruzla yazdığından söz eder. Şiirlerinde Bektaşî geleneğinin tüm özellikleri görülür. Sosyal eleştiri izleri taşıyan şiirinin dili akıcı, sade ve durudur. 150 sayfadan oluşan yazma Dîvân'ı Ankara Kütüphanesi'ndedir.

KAYNAKLAR

- **Cahit Öztelli**, *Bektaşî Gülleri, Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.43, 369
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevî-Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.289.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.121.
- **Aydın Oy**, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yayınları, İstanbul 1995, s.318.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s.471.

NEFES

Mürşide ermeyen Hakk'ı bilemez
Seni irşad eder bir can bulunur
Çöllerde kalmışlar yolun bulamaz
Bu yolu pek gözle kervan bulunur

Eğerçi başında aklın yâr ise
Hak yoluna bezl et malın var ise
Geceler subha dek derdin var ise
Bülbül gibi zâr et gülşen bulunur

Eğer girer isen Hakk'ın yoluna
Âşık isen bakma sağ ü soluna
Devlet kuşu şayet konar koluna
Kulluğa bel bağla sultan bulunur

Takagör başına melâmet tacı
Kâbe'ye varmadan denilmez hacı
Olmak ister isen güruh-ı naci
Tek derde sabr eyle derman bulunur

Su gibi meyledip her yana akma
Pervane-veş canın odlara yakma
Aşkın gevherini deryaya atma
Var âdemden iste ol kân bulunur

Hakk'a talip isen hikmet et pîre
Hâk eyle yüzünü süregör yere
İkiyi terk eden erişir bire
Canından geçince canan bulunur

Dinle gel can ile Sırrî'nin sözün
Altın gibi kal ol pâk eyle özün
Düş gam vadisine sür yere yüzün
Sular gibi çağla umman bulunur

KAYNAK : **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s.47

Nesîbâ Tevfîka Hanım

(? İstanbul – 1844 İstanbul)

Babası, Cidde Valisi Şerifpaşazâde Said Siyret Bey'dir. Özel öğrenim gördüğü ve şiirle meşgul olduğu dışında, yaşamıyla ilgili bilgi yoktur. Mezarı, Kanlıca'da Ata Efendi Dergâhı haziresindedir. Osmanlı Müellifleri'nde, bir Dîvânçe'si olduğu belirtilmişse de bulunamamıştır. Dönemin mecmualarında birkaç şiirine yer verilmiştir.

KAYNAKLAR

- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.415.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.280.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.19.

GAZEL

Tîr-i nigehin eyledi öz cânıma te'sîr
Cânâ bu kemân-keşlik ile pîr olasın pîr

Ş'ol hançer-i gamzen idi dilden geçen ammâ
Çekti yine ebrû-yı siyeh sîneme şemşîr

Sevdâ ile dîvâneliğim gördü benim yâr
Kıldı o siyeh kâkülünü boynuma zincîr

Ben Yûsuf-ı sânî desem olmaz mı sana kim
Çün eylediler dilberi bu hüsnile ta'bîr

Lûtfundan eğer olsa Nesîbâ'ya da ruhsat
Binden birisin eyleye ahvâlini takrîr

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.415





Âkif Paşa

(21 Aralık 1787 Yozgat – 12 Mart 1845 İskenderiye)

Asıl adı Mehmed Âkif'tir. Bozok'ta dünyaya geldiğinden Bozoklu Âkif Paşa diye tanınır. Ayıntâbizâde Kadı Mahmud Efendi'nin oğludur. Doğduğu kentte özel öğrenim gördükten sonra Yozgat ayanından Çapanzâde Süleyman Bey'in dîvân kâtipliğini yaptı. İstanbul'a gelerek 1814'te Dîvân-ı Hümâyûn kalemine girdi. Önemli memuriyetlerde çalıştı. Vezir rütbesiyle Hariciye ve Mülkiye nâzırlıklarına getirildi (1835-1837).1839'da Abdülmecid'in tahta çıkışından sonra Kocaeli mutasarrıflığına atandı. 1840'ta Edirne'ye sürgüne gönderildiyse de iki yıl sonra Şehzade Abdülhamid'in doğumuyla ilgili olarak sunduğu bir tarih manzumesi üzerine affedilip İstanbul'a döndü. 1844'te gittiği hac dönüşü İskenderiye'de vefat etti. Tanzimat Fermanı'ndaki ilkelere benzer hükümler ilân etmek isteyen II. Mahmud'u, padişahlık hukukunun sınırlanacağı gerekçesiyle önlediği söylenir. Rıza Tevfik, Süleyman Nazif, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Mehmet Kaplan, onu tamamen eski tarz dil ve düşüncenin içinde gördüklerinden yenilikçi edebiyat akımından yana olduğu savına karşıdırlar. Namık Kemal de, Âkif Paşa'nın, dilimizde bir çığır açmak istediğini, ama en özen gösterdiği yapıtında bile Acem geleneklerinin arkasından gittiğini belirtir. "Adem Kasidesi" ve küçük yaştaki torununun ölümü üzerine hece ölçüsüyle yazdığı "Mersiye", en bilinen şiirleri arasındadır. "Tabsıra"sı ve "Şeyh Müştak'a Mektup"u, Namık Kemal ve Ebüzziya Tevfik gibi yazarlarca dîvân nesri anlayışını yıkan yeni düzyazı örneklerinden sayılır.

ESERLERİ

Münşeat-ı El-Hac Âkif Efendi ve Dîvânçe : 1843'te yazımı tamamlanan eserde, şiirlerinin yanı sıra saraya ve bazı kişilere bağlılığını göstermek amacıyla kaleme aldığı mektupları yer alır. 1845'te basılan eserin tam ve doğru nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. 1997'de yeni harflerle de yayımlanmıştır.

Tabsıra : Pertev Paşa'yı gözden düşürmek amacıyla kaleme alınmış olup döneminde ilgiyle karşılanmış ve beş kez basımı yapılmıştır.

Eser-i Âkif Paşa : Âkif Paşa'nın çeşitli mektuplarını içeren eser, şairin ölümünden sonra torunu Âkif Bey tarafından 1873 yılında yayımlanmıştır.

Muharrerât-ı Hususiyye-i Âkif Paşa : Ölümünden sonra 1883 yılında Ebüzziya Tevfik tarafından yayımlanan eser, şairin sürgünde bulunduğu yerlerden eşine gönderdiği mektupları ihtiva eder.

Risaletü'l Firâsiyye ve's Siyâsiyye : Arapçadan bir çeviri olup bazı ilâveler yapılmıştır. Yayımlanmayan eserin nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.252, 324.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1999, s.180.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Cilt, İstanbul, s.261.
- **Faruk Kadri Timurtaş**, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1993, s.332.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.76.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.93.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.625.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.69.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.103.
- **Mehmet Kaplan**, *Şiir Tahlilleri, I Tanzimattan Cumhuriyete*, (6. Basım), İstanbul 1978, s.15.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar**, 19. *Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.93.
- **E. J. Wilkinson Gibb**, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.487.
- **Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı**, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.125.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.46.
- **Suat Hizarcı**, *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1969, s.33.
- **Şemsettin Kutlu**, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.331.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.29.

I

GAZEL

Ne için etmedesin tâ be seher âh gönül	*Gönül, niçin sabaha dek âh etmedesin?*
Sen de mi sevdin o şeb-gerd mehi vâh gönül	*Yoksa sen de mi o geceleri gezen Ay'ı (Ay yüzlüyü) sevdin, vah gönül.*
İncizâbın görülür nerde bir âfet görsen	*Nerde bir âfet görsen ona doğru gittiğin görülür;*
Görmedim sen gibi âlemde belâ-hâh gönül	*Gönül, âlemde senin gibi belâ dileyeni görmedim.*
Beni senden ne zaman eyliyecektir âzâd	*Beni ne vakit senden âzât eyleyecek?*
Seni o zülfe esîr eyliyen Allah gönül	*Gönül, seni o saçlara esîr eden Allah.*
Bulmadım bâdiye-i gamda refik-ı müşfik	*Gam çölünde esirgeyici bir arkadaş bulamadım,*
Gel seninle olalım biz yine hem-râh gönül	*Gel de yine seninle yoldaş olalım ey gönül.*

KAYNAK : **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.539.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

MERSİYE

Tıfl-ı nazenînim unutmam seni
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telh-kâm eyledi firâkın beni
Çıkar mı hatırdan o tatlı diller

Kıyamaz iken öpmeğe tenin
Şimdi ne haldedir nâzik bedenin
Andıkça gülşende gonce dehenin
Yansın âhım ile kül olsun güller

Tagayyürler gelip cism-i semine
Döküldü mü siyeh ebrû cebîne
Sırma saçlar yayıldı mı zemîne
Dağıldı mı kokladığım sünbüller

Feleğin kînesi yerin buldu mu
Gül yanağın reng-i rûyi soldu mu
Acaba çürüyüp toprak oldu mu
Öpüp okşadığım o pamuk eller

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.127.

SÖZLÜK

tıfl-ı nazenîn : *Nazlı çocuk.*
telh-kâm : *Acılaştırmak, acı çektirmek.*
firâk : *Ayrılık.*
dehen : *Ağız, dudak.*
tagayyür : *Bozulma, biçimini yitirme.*
cism-i semin : *Çiçek vücut.*
ebrû : *Kaş.*
cebîn : *Alın.*
zemîn : *Yer, toprak.*
kîne : *Kin, düşmanlık.*
reng-i rû : *Yüzün rengi.*



Tablo: Mardikyan
Librairie de Péra
39. Müzayede Katalogu – 16.5.2002

III

Âdem Kasidesi'nden

Can verir âdeme endîşe-i sahbâ-yı adem *Cevher-i can mı aceb cevher-i mînâ-yı adem*	*Can verir insana, yokluk şarabı düşüncesi.* *Acaba yokluk kadehinin cevheri, can mayası mı?*
Çeşm-i im'ân ile baktıkça vücûd-ı ademe *Sahn-ı cennet görünür âdeme sahrâ-yı adem*	*İman gözüyle yokluk varlığına baktıkça,* *Yokluk olanı, insana cennet avlusu görünür.*
Galet ettim ne revâ cennete teşbîh etmek *Başkadır ni'met-i âsâyiş-i me'vâ-yı adem*	*Yanlış söyledim, cennete benzetmek ne uygun.* *Yokluk makamı, iyilik ve rahatlıktan farklıdır.*
Tutalım anda da olmuş ni'am-ı gûnâgûn *Öyle muhtâc-ı tenâvül müdür âlâ-yı adem*	*Varsayalım onda da türlü türlü nimetler olmuş,* *Öyle yiyip içme ihtiyacı yokluğun büyüklüğünden midir?*
Kimse incinmedi vaz'ından zerre kadar *Besledi bunca zamân âlemi bâbâ-yı adem*	*Kimse incinmedi durumundan zerre kadar.* *Besledi bunca zaman dünyayı yokluk babası.*
Var ise andadır ancak yoğise yoktur yok *Râhat istersen eğer eyle temennâ-yı adem*	*Varsa ondadır; ancak yoksa yoktur yok.* *Rahat istersen eğer yokluğa temenna eyle.*
Ne gam ü gussa ne renc-i elem ü bîm-i ümîd *Olsa şâyân cihan cân ile cûyâ-yı adem*	*Ne gam ve tasa, ne elem ve sıkıntı, korkuyla ümit.* *Dünyaya yakışan sevgili ile yokluğu ara.*
(......)	*(......)*
Bî vücûdum o kadar pek ki aransak ikimiz *Ben bulunmam bulunur belki müsemmâ-yı adem*	*İkimizin varlığı o kadar bir ki, ikimiz birden aransak* *Ben bulunmam, bulunur belki, yokluk adını alan biri.*
Bulanır girye-i hûnînim ile bahr-i vücûd *Saranır âhım ile sebze-i sahrâ-yı adem*	*Varlık denizim, kanlı gözyaşlarımla bulanır;* *Yokluk ovasının yeşilliği, âhımla saranır.*
Bir gazel söylesen olmaz mı berây-i hâtır *Ne kadar sıklet ise nazm-ı mukaffâ-yı adem*	*Hatır için bir gazel söylesen olmaz mı?* *Yokluk kafiyeli sözler ne kadar ağır olursa olsun.*
Hâl-i anber şikenin fitne-i eczâ-yı adem *Nigeh-i sihr-eserin nâtıka-bahşâ-yı adem*	*Anberin özelliklerini gideren, yokluğun bölümleri ve fitne salar.* *Herkesi büyüleyen bakışların yokluğu bahşeder.*
Can bulur tarf-ı lisânınla vücûd-ı hestî *Çâk olur nâvek-i gamzenle süveydâ-yı adem*	*Varlığın vücudu, dilinle can bulur.* *Yarılır gamzenin okuyla yokluk beneği.*
Kavs-i ebrûşunu kursa yıkılır tak-ı felek *Tir-i müjgânını atsa titirer cây-ı adem*	*Kaş yayını kursa, yıkılır gökkubbe.* *Ok, kirpiklerini atsa, yokluk yeri titrer.*
Anlamış nisbetini mihr ü vefâ-yi yâre *Eden oldur dil-i bîçâreyi cûyâ-yı adem*	*Güneşe benzer vefalı yârin ilgisini anlamış,* *İşte bu çaresiz gönüle yokluğu aratandır.*
Akifâ tarh-ı suver eyledi hîçâ hîçe *Var mı hâmem gibi bir hendese-pîrâ-yı adem*	*Ey Âkif, yokluğa suretler, resimler yaptı;* *Var mı kalemim gibi, yokluk hendesesini süsleyen.*
(......)	*(......)*

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.35.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

IV

GAZEL

Ne dem ki bezmde ol şûh-i işveger bulunur
Hayâlhâne-i uşşâkda neler bulunur

Sevâd-ı azâm-ı aşkın hasîsindendir
Ki her mahallede bîçâre bir kader bulunur

Bu gece bezme o meh-rû rakîb ile geldi
Şu hayre benzedi meclis içinde şer bulunur

Zamîri fikri-i sivâ aşkdan eder mi tehî
Telâtum eylese deryâ yine güher bulunur

Hemân kendini zann etme Âkifâ dil-rîş
Bu kârhâne-i gamda ne derdlîler bulunur

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.126.

Ne zaman ki, mecliste o neşeli, edalı güzel bulunur.
Âşıkların şüphe ve kuruntuları içinde neler bulunur.

Aşkın ulu şehrinin niteliklerindendir.
Ki her mahallede bir çaresiz bulunur.

Bu gece meclise o ay yüzlü, rakip ile geldi.
Bu hayırlı meclis, içinde kötülükleri de barındıran bir yere benzedi.

Düşüncelerimizi aşka karşı boş bırakabilir miyiz?
Deryada dalgalar birbirine çarpsa da yine inci bulunur.

Ey Âkif, sadece kendini gönlü yaralı sanma.
Bu gam dünyasında ne dertliler bulunur.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

V

TÜRKÜ

Menfâda iken, sûz-i derûn ile vâdî-i dîgerde söylenmiştir *(Sürgündeyken iç yanıklığı ile halk edebiyatı yolunda söylenmiştir).*

Pek arzûlar gönül efendim seni
Yaktı kül eyledi firâkın beni
Dağ ber-dağ edip bu cân ü teni
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Hâl-i perişânım edesin suâl
Geçer her bir günüm hecrinle bir sâl
Kalmadı cisminde tâkat ü mecâl
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Hayâlin durmakta gözümde dâim
Zebânım olmakta zikrimle kaim
Âh feryâd ile geçer her ânım
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Akl ü fikri bütün târümâr ettim
Şaşırıp vâdî-i hayrete gittim
Nâr-ı hecrinle eridim bittim
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Dâmeninden tutup sûziş-i firkat
Çıktı girîbana şu'le-i hasret
Ciğerden yanlıp nâr-ı muhabbet
Yaktı kül eyledi firâkın beni

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.104.

SÖZLÜK

- **firâk :** *Ayrılık.*
- **dağ ber-dağ etmek :** *Yara bere içinde bırakmak.*
- **zebân :** *Dil.*
- **kaim :** *Ayakta durabilen.*
- **târümâr :** *Perişan.*
- **nâr-ı hecr :** *Ayrılık ateşi.*



Fehîm (SÜLEYMAN EFENDİ)

(1788 İstanbul – 1845 İstanbul)

Asıl adı Süleyman'dır. İstanbul'da öğrenim gördü; İstanbul ve Rumeli'de çeşitli görevlere getirildi. XVII. yüzyıl şairi Fehîm'den ayırmak için Fehîm-i Cedîd adıyla anılır. O dönemde Farsça dersi okuttuğundan, en çok kullanılan lâkaplarından bir diğeri de "Hoca"dır. Cevdet Paşa ve tezkireci Fatin Dâvud, "Hoca"nın tanınmış öğrencilerinden ikisidir. **Dîvân'ı** 1846'da, Farsçadan çevirdiği **Sefînetü'ş-Şu'arâ** (Devletşah Tezkiresinin ekler yapılarak zenginleştirilmiş çevirisi) adlı eseri 1843 yılında İstanbul'da basılmış olup yeni harflerle yayımlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.381.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.72
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.119.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 8. Cilt, İstanbul 1992, s.4014.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 12. Cilt, İstanbul 1993, s.121.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.494.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.176.

GAZEL

Ale's-sabâh cihân halkı kâr ü bâre gider
Belâ-keşân-ı mahabbet de kûy-i yâre gider

Kebâbı laht-i cigerdir şerâb-ı hûn-i sirişk
Müretteb işret edenler bizim diyâre gider

Humâr-ı bâde-i aşkın çeken siyeh-mestân
Hevâ-yı lâ'l-i lebinle kızıl hisâre gider

Gider seninle berâber cezâ-yı cins-i amel
Nukûd-ı mâli kıyâs etme ki mezâre gider

Bu dâr içinde Fehîmâ kelâm-ı hakkı diyen
Misâl-i hazret-i Mansûr pây-ı dâre gider

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,
Son Asır Türk Şairleri, Hazırlayan: Müjgan Cunbur,
1. Cilt, Ankara 1999, s.586.

Sabah erkenden herkes işine gücüne gider.
Sevgi belâsı çekenler de sevgilinin bulunduğu yere gider.

Kebabı ciğer kanı, şarabı da kanlı gözyaşı olan,
Sürekli içki meclisine alışkın olanlar bizim diyara giderler.

Aşk şarabının baş ağrısını çeken sarhoşlar,
Kırmızı dudağının arzusuyla kızıl hisara giderler.

Yaptığın işlerin karşılığı seninle öbür dünyaya gider.
Malın ve paranın mezara gideceğini sanma.

Ey Fehîm! Bu dünyada doğruyu söyleyen,
Hallâc-ı Mansûr misali darağacını boylar.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Terzi Baba (HAYYAD VEHBÎ)

(1779 Sarıgöl/Erzincan – 1848 Erzincan)

Asıl adı Muhammed Vehbî'dir. Terzilik yaptığından Hayyâd mahlâsını kullanmıştır. Bazı kaynaklarda Erzurumlu olarak gösterilir. Öğrenimi yoktur. Kendi kendini yetiştirmiş, Kadirî tarikatına girip Şeyh Abdullah Mekkî Efendi'den el almış ve Erzincan'da tarikat öğretilerini yaymaya çalışmıştır. Mezarı, Erzincan'da, kendi adıyla anılan türbededir. Tasavvufî konuları içeren **Kenzü'l Fütûh** adlı eseri, halifelerinden Hacı Hafız diye tanınan Mehmed Rüşdü Efendi tarafından nazma dönüştürülmüştür. Hayatı ve eseri, Orhan Aktepe tarafından 1979 yılında "Terzi Baba ve Miftâh-ı Kenz" adıyla yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.483.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.622.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.185.

Bu yavaşlık bizde iken coşmaya coştur yüküm
Dörtten almışım dâima yine de beştir yüküm
Sekizden aşağı olmaz dokuzda baştır yüküm
Ayağım bastım zemine arşa güneştir yüküm
Sair yerden götürmüşüm size peşkeştir yüküm

Yâkutuma zümrüdüme mercanıma kânıma
Nerde bir sarraf var ise gelsin benim yânıma
Nice yıllar çalışanlar gelemez dükkânıma
Buraya gelen ulaşır Allah'ın ihsânına
Açmışım cevher dükkânı kıymetli taştır yüküm

Terzi miskinim gezerim edeb ü erkân ile
Gelmeselerdi yanıma gitmem elin yanına
Değseler de keyfime ben değmem elin keyfine
Ey ağalar inanmanız benim lâf ü güftüme
Evveli çok alıp sattım şimdiyse boştur yüküm

KAYNAK : **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.483





Dertli

(1772 Gerede/Bolu – 1846 Ankara)

Gerede'nin Yeniçağa (Reşadiye) bucağına bağlı Şahmalar köyünde dünyaya geldi. Ali Ağa adlı bir çiftçinin oğlu olup asıl adı İbrahim'dir. Çocukluğunda sığır çobanlığı yaptı. Babasının ölümü üzerine önce İstanbul'a, daha sonra Konya'ya gitti. Bir kahvehanede çırak olarak çalışmaya başladı ve bu arada kahvehaneye gelen âşıklardan saz çalmasını öğrendi. Üç yıl Konya'da ve ardından on yıl Mısır'da kaldıktan sonra köyüne dönüp evlendi. Geçimini temin maksadıyla 1856'da ikinci kez İstanbul'a gitti. Saz şairi olarak kısa sürede ünlendi. II. Mahmud'un, serpuş yerine fes giyilmesini buyuran fermanı üzerine yazdığı "Fes" redifli kasidesinin padişahın hoşuna gitmesi üzerine Yeniçağa âyanlığına atandı. Daha sonra halktan topladığı vergileri zimmetine geçirdiği iddiasıyla azledildi ve bu olay sonrası intihara kalkıştıysa da ölmedi. Bu olaydan sonra, şiirlerinde kullandığı Lütfi mahlâsı yerine Dertli mahlâsını kullanmaya başladı. İntihar sırasında boğazını kestiğinden sesi kısıldı ve yaşamının geri kalan kısmını Ankaralı Alişan Bey'in himayesinde geçirdi. Ankara'da öldü. 1955 yılında hemşehrileri tarafından mezarı, doğum yeri olan Yeniçağa'ya taşındı ve bir anıt-mezar yapıldı. Şiirlerinde bilhassa Fuzûlî, Bağdatlı Rûhî ve Nedîm'in, ayrıca Kaygısız Abdal ve Pîr Sultan Abdal gibi bazı Bektaşî şairleriyle Âşık Ömer ve Gevherî'nin etkisi göze çarpar. Devriyeler, nefesler ve Kerbelâ şehitleriyle ilgili mersiyelerinden, Bektaşîlik görüşüne yakın olduğu anlaşılır. Aruz vezniyle yazdığı ve fazla başarılı olamadığı şiirlerinde Fuzûlî'den etkilendiği açıktır. Hece vezniyle yazdığı şiirleri daha güçlüdür. Bu tarz şiirlerinde, yabancı kelime ve tamlamalara fazlasıyla yer vermesine rağmen kuvvetli ve samimî bir lirizm görülür. "Dîvân-ı Derdli" adıyla taşbaskı olarak birkaç defa yayımlanan Dîvân'ının en güvenilir baskısı, 1928'de Ahmet Talat ve 1954'te Haşim Nezihi Okay tarafından düzenlenenidir. Ahmet Talat'ın yeni basım için yaptığı eklemeler ve araştırmalar, Şemsettin Kutlu tarafından yeniden derlenerek önce 1979'da, daha sonra 1988'de yayımlanmıştır.





Dertli'nin yayımlanmış Dîvân'ının ilk sayfası.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 9. Cilt, İstanbul, s.186.

K A Y N A K L A R

- **Şemsettin Kutlu,** *Dertli,* Ankara 1982.
- **M. Fuad Köprülü,** *Türk Saz Şairleri Antolojisi III,* Ankara 1962, s.772.
- **Cahit Öztelli,** *Dertli ve Seyranı,* İstanbul 1953.
- **Cahit Öztelli,** *Bektaşî Gülleri, Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi,* (3. Basım), İstanbul 1997, s.290
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.444.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 9. Cilt, İstanbul 1986, s.235.
- **Metin Turan,** *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri,* Ankara 1996, s.379.
- **M.Sunullah Arısoy,** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1985, s 244
- **Ali Püsküllüoğlu,** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1975, s.383
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 9. Cilt, İstanbul, s.186.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1999, s.374.
- **Abdurrahman Güzel,** Tekke Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri),* Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.203.
- **İsmail Özmen,** *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi,* 3. Cilt, Ankara 1995, s.341.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.892.
- **Pertev Naili Boratav,** *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 2000, s.139.
- **Ahmet Necdet,** *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi,* İstanbul 1997, s.473.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.187.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Tekke Şiiri Antolojisi,* (2. Basım), Ankara 1968, s.476.

I

Dilbere gülşene doğru gel dedim gelmem dedi
Bezm-i âşıkâne doğru gel dedim gelmem dedi

Gel dedim gelmem dedi nedir muradı dilberin
Yürü bizden yâre doğru gel dedim gelmem dedi

Gel ciğer-pârem dedim durdu kaden nûş etmeğe
Sâkî-i devrâne gel dedim gelmem dedi

Hâtır-ı uşşâkı gözle şâhım ihmâl eyleme
Ol ulu meydâne doğru gel dedim gelmem dedi

Dertli can kurbanın olsun bir kadem bas yânıma
Nâ-bedîd eyvâna doğru gel dedim gelmem dedi

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : **Şemsettin Kutlu,** *Dertli,* Ankara 1982, s.101.

S Ö Z L Ü K

gülşen : *Gül bahçesi.*

bezm-i âşıkân : *Âşıklar meclisi.*

ciğer-pârem : *Ciğerimin parçası, köşesi... gibi sevgi ifadesi.*

nûş etmek : *İçmek.*

sâkî-i devrân : *Zamanın seçkin, tanınmış, güzel içki dağıtıcısı.*

hâtır-ı uşşâk : *Âşıkların hatırı.*

kadem basmak : *Ayak basmak, gelmek, içeri girmek.*

nâ-bedîd : *Görünmez olan, görünmeyen, görülmeyen.*

eyvân : *Köşk, saray, bunların ön cephelerindeki geniş teras.*

II

SEMÂÎ

Vefâsın görmedim ol şûha meftûn olduğum kaldı
Düşüp sevdâsına âlemde mahzûn olduğum kaldı

Görüp gözyâşıma rahm etmedi devletlu sultânım
Döküp âb-ı sirişki dîde-hûn olduğum kaldı

Cefâ vü cevrine râzı olurdum ben o dildârın
Anâ va'dettiğim can işte medyûn olduğum kaldı

Ümîdim Dertli'ye dermân edersin der idim hâlâ
Senin derdinle şâhım derdi efzûn olduğum kaldı.

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

KAYNAK : Şemsettin Kutlu, *Dertli*, Ankara 1982, s.120.

S Ö Z L Ü K

şûh : *İşveli, cilveli, oynak güzel, sevgili.*
meftûn olmak : *Hayran kalıp gönül vermek, tutulmak.*
rahm'etmek : *Acımak.*
âb-ı sirişk : *Gözyaşı.*
dîde pür hûn : *Gözü kanla dolu.*
dîldâr : *Gönül tutan, sevgili.*
medyûn olmak : *Borçlu olmak.*
şâhım : *(Şiirde) büyüğüm, sevdiğim, saydığım, efendim.*
efzûn olmak : *Artmak, çoğalmak, ziyadeleşmek.*

III

Bana olan cefa senden değildir
Benim kendi bahtım kara sevdiğim
Sana meyil vermek benden değildir
Gönül düştü nedir çare sevdiğim

Bir gonca almışım cemâl bağından
Bülbül veş yâd oldum gül budağından
Müjgân oklarından hasret dâğından
Ciğerciğim pâre pâre sevdiğim

Sen gibi cânâna kurban olursam
Terk-i vücut terk-i cihan olursam
Bir gün dü çeşminden nihân olursam
Gelip Dertli diye ara sevdiğim

KAYNAK : Şemsettin Kutlu, *Dertli*, Ankara 1982, s.180

S Ö Z L Ü K

meyil vermek : *Bir kimseyi sevmek*
cemâl : *Güzel yüz, yüz güzelliği.*
cemâl bağı : *Bir gül bahçesi, çiçek bahçesi kadar güzel olan yüz.*
bülbül veş : *Bülbül gibi, bülbül misali.*
yâd olmak : *Sevdiğinden uzak düşmek.*
müjgân : *Kirpik.*
dâğ : *Yara, ateşle meydana getirilmiş yara, yanık yarası.*
pâre pâre : *Parça parça.*
cânan : *Sevgili.*
terk-i vücut : *Vücudu terketmek, ölmek.*
terk-i cihan : *Dünyayı terketmek, ölmek*
dü çeşm : *İki göz.*
nihân : *Gizli, saklı; bulunmayan, görünmeyen; kaybolmak, silinmek.*



Tablo: Anonim

Librairie de Pera 43. Müzayede Kataloğu – 31.10.2002

IV

Nûrdan mı yaratmış seni yaradan
Âfet-i devrânım sen safâ geldin
Ayırdılar beni kaşı karadan
Zülfü perîşânım sen safâ geldin

Bu gözlerim seni görünce melek
Dîdelerim rûşen eyledi felek
Rûz ile şeb Hak'tan eyledim dilek
Güzeller sultânım sen safâ geldin

Beni Mecnûn etti ol saçı Leylâ
Bana aşkı veren Hazret-i Mevlâ
Derd-mend Dertliyâ durma kan ağla
Ey şâh-ı hûbânım sen safâ geldin

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.190.

V

Havalanma telli turnam
Uçup gitme yele karşı
Zülüflerin tel tel olmuş
Döküp gitme yele karşı

Davlumbaza vur turnayı
Dünden evladık burayı
Getir oğlan boz kuluyı
Binem gidem yâre karşı

Şahinim var bazlarım var
Ördeğim var kazlarım var
Yâre tenha sözlerim var
Diyemem ağyâre karşı

Dertli der ki dünya fâni
Seni seven n'eyler malı
Yakışmazsa öldür beni
Yeşil giyin ala karşı

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşı Şiirleri Antolojisi*, 3. Cilt, Ankara 1995, s.350.

SÖZLÜK

kulu : *Gri renkli at.*
ağyar : *El, düşman.*

VI

Telli sazdır bunun adı
Ne âyet dinler ne kadı
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde

Venedik'ten gelir teli
Ardıç ağacından kolu
Be Allah'ın sersem kulu
Şeytan bunun neresinde

Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi haram yemez
Şeytan bunun neresinde

İçinde mi dışında mı
Burgusunun başında mı
Göğsünün nakışında mı
Şeytan bunun neresinde

Dut ağacından teknesi
Kirişten bağlı perdesi
Behey insanın teresi
Şeytan bunun neresinde

Dertli gibi sarıksızdır
Ayağı da çarıksızdır
Boynuzu yok kuyruksuzdur
Şeytan bunun neresinde

KAYNAK : Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.139.

VII

Bahar seli gibi dağlar başında
Gör nice duruldum nice bulandım
Bir darüşşifadan boşanmış gibi
Sürüyüp zinciri hayli dolandım.

Ömrüm helâk ettim dehrin peşinde
Yüz bin çile vardır her bir işinde
Hicran ocağında aşk ateşinde
Ciğer-kebâb oldum gör nice yandım.

Gâhi sâil gibi düştüm yollarda
Gâhi sahralarda gâhi çöllerde
Bir kısmet arayıp gurbet illerde
Çok meşakkat çektim çok yuvarlandım.

Bıktım o sofunun ibadetinden
Usandım mürşidin icazetinden
Geçtim o tekkenin kerametinden
Çile-i felekten bezdim usandım.

Himmeti bu imiş bize pirlerin
Hizmetini ettim nice mirlerin
Hayli müsellimin çok vezirlerin
Sayesinde bir Dertli'lik kazandım.

KAYNAK : Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.141.



Leylâ Hanım

(? İstanbul – 1848 İstanbul)

Kazasker Moralızâde Hamid Efendi'nin kızı olup yaşamı üzerine fazla bilgi yoktur. Dayısı olan ünlü şairlerden Keçecizâde İzzet Molla'dan ders aldı. Mevlânâ'yı öven şiirlerinden anlaşıldığına göre, Mevlevîliği benimsediği, bilhassa Mevlevî Şeyhi Gâlib'den etkilendiği açıkça görülür. Dilediğince yaşadığı, eğlenceye bol zaman ayırdığı kaynaklarda belirtilir. II. Mahmud ve kız kardeşi Esma Sultan'a yazdığı kaside ve manzumeden de, son yıllarında geçim sıkıntısı çektiği anlaşılmaktadır. Şiirleri, yalın ve yapmacıksız olup kendine özgü bir söyleyişi olmamasına karşın, samimî ve içtendir. Sultan Abdülmecid'in kızlarının doğumlarına, tanınmış kişilerin ölümlerine ve önemli olaylara tarihler düşmüştür. Bunların yanı sıra, hem dayısı, hem de hocası olan İzzet Molla'dan birkaç şiirinde söz eden Leylâ Hanım, onun bazı beyitlerini tazmin ve bir gazelini tahmis etmiş, Bâkî gibi, dîvân şiiri ustalarından bazılarına nazireler yazmıştır. Dîvân'ı, 1844'te Mısır'da ve 1851 yılında İstanbul'da olmak üzere iki kez yayımlanmıştır.



Leyla Hanım'ın Galata Mevlevihânesi haziresindeki kabri.

Can Kerametli, Galata Mevlevihanesi Divan Edebiyatı Müzesi, İstanbul 1977, s.34.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.141.
- **Mine Mengi,** *Eski Türk Edebiyatı Tarihi,* (5. Basım), Ankara 1999, s.239
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.880.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.213.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.600.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.796.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.87
- **E. J. Wilkinson Gibb,** *Osmanlı Şiir Tarihi,* 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.500
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.503.
- **Bedihan Tansoz,** *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi,* Ankara 1994, s.37.
- **Mustafa Sever,** *Divân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi,* İstanbul 1993, s.20.

I

Yârin âşıklar ile ülfeti pek güçtür güç	*Sevgilinin âşıklarla birlikte bulunmaya alışması pek güçtür güç;*
O perî vahşidir ünsiyyeti pek güçtür güç	*O peri vahşidir, insanlara ısınması pek güçtür güç...*
Sakın aldanma gönül va'd-i visâl-i yâre	*Ey gönül, sakın sevgilinin kavuşma vaadine aldanma;*
Sonra derd ü elem ü mihneti pek güçtür güç	*Sonra derdi, elemi, sıkıntısı pek güçtür güç...*
Beni affeyle eğer meclise girdiyse rakîb	*Eğer rakip meclise geldiyse beni affet;*
Çekemem doğrusu şu sıkleti pek güçtür güç	*Doğrusu bu ağırlığı çekemem, pek güçtür güç...*
Ders-i aşkı açalım dersini vâiz kapasın	*Aşk dersini açalım, vâiz dersini kapasın;*
Zahidin barid olur sohbeti pek güçtür güç	*Zahidin konuşması soğuk olur, pek güçtür güç...*
Sohbeti yâr ile de pekçe uzatma Leylâ	*Leylâ! Sevgili ile sohbeti de fazla uzatma;*
O perî vahşidir ünsiyyeti pek güçtür güç	*O peri vahşidir; onunla düşüp kalkmak pek güçtür güç...*

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk,
Divan Şiiri Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle,
(5. Basım), Ankara 1967, s.216.



Meyhanelerdeki âlemlerle ilgili bir minyatür

(Hubannâme-Zenannâme)

II

Kıl meclisi âmâde ne dirlerse disünler	*Meclisi hazırla, ne derlerse desinler.*
İç dilber ile bâde ne dirlerse disünler	*İç güzelle şarap, ne derlerse desinler.*
Anber gibi kâküllerini bir gice âşık	*Anber kokulu saçlarını bir gece âşık,*
Şemm eyledi rüyâde ne dirlerse disünler	*Düşte kokladı, ne derlerse desinler.*
Bend itdi dili silsile-i zülfine dildâr	*Gönlünü saçının zincirine bağladı sevgili,*
Hâlâ ben o sevdada ne dirlerse disünler	*Ben hâlâ o sevdadayım, ne derlerse desinler.*
Gam mı bugün eylerse ehibbâ beni ta'yib	*Gönüldeşler bugün beni suçlasa da üzülmem;*
Bir bir çıkar ukbâda ne dirlerse disünler	*Bir bir ahrette çıkar ortaya, ne derlerse desinler.*
Bu kara yüzüm ak olsa da ruz-i cezâda	*Bu kara yüzüm ak olsun da, yargı günü,*
Şimdi bana dünyâde ne dirlerse disünler	*Şimdi bana dünyada, ne derlerse desinler.*
Farkı nedir âlemde bana medh ile zemmin	*Âlemde benim için, övme de birdir yerme de.*
Sağ olsun ehibbâ da ne dirlerse disünler	*Sağ olsun da gönüldeşler ne derlerse desinler.*
Leylâ o peri-rûye biraz arz-ı hulus it	*Ey Leylâ, o peri yüzlüye biraz içini dök,*
Düş pâyine tenhâda ne dirlerse düsünler	*Ayağına kapan, tenhada ne derlerse desinler.*

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.502

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Kenzî (KIBRISLI)

(19. yüzyıl)

Yaşamıyla ilgili bilgi, şiirlerinden çıkarılmaktadır. Kıbrıs'ta doğmuş olup Ahmed Baba adlı bir Bektaşî şeyhinden feyz almıştır. Birçok Anadolu kentini dolaşan Kenzî, önce Antalya'da, daha sonra da uzun süre Dimetoka'da Seyyid Ali Sultan Dergâhı'nda kalmıştır. Ölüm tarihi ve yeriyle ilgili kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Şiirinin konusu, tarikatın güzellikleri, Hacı Bektaş-ı Velî'ye ve tarikat ulularına duyulan sevgi ve bağlılıktır. 1833 tarihli bir "Kıbrıs Destanı" nda imzasına rastlanmıştır. Sadeddin Nüzhet Ergun, bir eserinde, şairin iki nefesi ve aruzla yazdığı bir semâîsine yer vermiş; M. Halit Bayrı ise, 25 koşma ile 8 destanına, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi'ndeki iki cönkte rastladığını bildirip bunlardan bir bölümünü yayımlamıştır.

KAYNAKLAR

- İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.147.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.280.
- Ali Yıldırım, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.110.

Sensin bizim zahir bâtın ulumuz
Aman medet mürvet pîr Hacı Bektaş
Her taraftan sana çıkar yolumuz
Ali'sin bir adın pîr Hacı Bektaş

Pîrlerin pîrisin yok sana teki
Mü'minin canısın münkirin şekki
Zahirde batında değilsin ki
Yetmiş üç milletsin bir Hacı Bektaş

Seni sevdik senden yana yıkıldık
Münkirlerin kesretinden sıkıldık
Her birimiz künc-i gamda tıkıldık
Yetiş bu imdada nur Hacı Bektaş

Pîrlerin pîrisin zat-ı âlisin
Hem ilim kânısın Şah-ı velisin
Abdal Musa kendin Kızıl Deli'sin
Mahlâsına derler şir Hacı Bektaş

Kul Kemter Kenzî'yim sana dayandım
Uyur idim himmetinle uyandım
Hep isteyenlere verdin inandım
Benim de muradım ver Hacı Bektaş

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.147.



Hacı Bektaş-ı Velî'yi betimleyen bir tablo.

Şah Sultan (SULTAN HATUN)

(? Arguvan/Malatya – 1848 Malatya)

19. yüzyılda yaşamış kadın ozanlarımızdandır. Arguvan ilçesine bağlı İsaköyü'nden olup doğum tarihi ve asıl adı bilinmemektedir. Söz, saz ve tarikat adabını, aynı köyden olan Derviş Mehemmed'den öğrenen Şah Sultan, kendisine yapılan iftira ve baskılara dayanamayıp yaşadığı köyden ayrılmış, ustasının iznini de alarak Bozan köyüne yerleşmiş ve ömrünün sonuna dek burada kalmıştır. Mezarı aynı köyde olup çevrede keramet sahibi bir insan olarak tanındığından türbesi, günümüzde bile sevenlerince ziyaret edilmektedir. Tanrı sevgisiyle dolu şiirlerini coşkulu, yanık bir ses; akıcı, duru bir öztürkçeyle söylemiştir. Şiirleri 1989'da Mustafa Bal tarafından derlenerek Derviş Mehemmed ve Âşıkî'nin şiirleriyle birlikte yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.45.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.243.
- **Mustafa Bal**, *Derviş Mehemmed'im Nur'u Vahit – Eseri Dillerde Şahit*, İstanbul 1989.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 21. Cilt, İstanbul 1992, s.10983.

Turnam gökyüzünde ne hoş süzersin
O hûb katarını güzel düzersin
Urumu Türkmeni sen mi gezersin
Gel bizim elleri gez kerem eyle

Uzatıp başını açmış kanadın
Mah yüzünde semah dönmek muradın
Böyle miydi bana ahdın amanın
Gel bizim elleri gez kerem eyle

Turnam gökyüzünde yüksek gidersin
Adudan zalımdan yüksek gidersin
Yalınız kalırsam kadir bilirsin
Gel bizim elleri gez kerem eyle

Güzel turnam pervaz edip gel gitme
Gidip garip elde bir mekân tutma
Garip kaldım gidip beni terk etme
Gel bizim elleri gez kerem eyle

Pervaz vurup yücelerden uçarsın
Vatanımız olan yerden geçersin
Ne zulmettim turnam neden kaçarsın
Gel bizim elleri gez kerem eyle

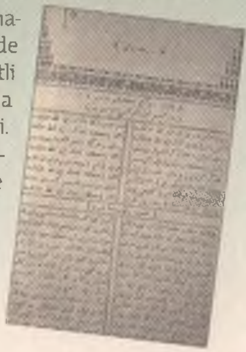
Sefil turnam ben mahzunum gel gitme
Ali'yi seversen beni terk etme
Şah Sultan yaralı göğsünden itme
Gel bizim elleri gez kerem eyle

KAYNAK : **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.55.

Sermed

(1794 İstanbul – 1848 İstanbul)

Asıl adı Mehmed'dir. Meslek hayatına Kethüda Kalemi'nde başladı ve daha sonra çeşitli memuriyetliklere getirildi. Karantina kâtipliğinden 1839 yılında azledildi. Büyük bölümünü İstanbul'da geçirdiği ömrünün son iki yılında zaptiye kâtipliği yaptı. Mezarı Karacaahmet'tedir. Bir "Dîvân"ı vardır; fakat asıl ününü şarkılarıyla yapmıştır. Şiirlerinde tasvir unsurunu çok belirgin ve açık biçimde kullanır. Dîvân'ında II. Mahmud'a ithaf ettiği mesnevî tarzında uzun bahariyesinde İstanbul'u bir tablo gibi gözler önüne sererek ustalığını kanıtlar. Sermed'in Dîvân'ında yer alan şarkılarından sekizi İstanbul'un semtlerini konu alır. Bunlar Bahariye, Çubuklu, Göksu, Boğaziçi, Sa'dâbâd, Çağlayan semtleriyle İcadiye Kasrı'nı anlatan bağımsız şiirlerdir. Her bir şiirde bu yerler çeşitli yönleriyle anlatılır. Tasvirleri, Dîvân Edebiyatı'nın klasik çerçevesinin ve mazmunların dışına çıkarak, bu dönem şiirine yeni bir soluk getirmiş; ancak devrin siyasî ve sosyal çalkantıları arasında İstanbul'u, İstanbul Türkçesiyle çok güzel anlatan şiirleri zamanla unutulmuştur.



Sermed Dîvânı'nın ilk sayfası.
Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı, 6. Cilt, s.532.

KAYNAKLAR

- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 6. Cilt, s.532.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.599.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.73.

GAZEL

Dün gece derd-i dilim söyledi ey mâh sana
Merhamet eylemedin hâlime eyvâh sana

Eleminle beni rencîde-i hâtır ettin
Versin insaf ne deyim hazret-i Allah sana

Ey sabâ cânib-i dildâra olurken âzim
Eyleyim âh-ı sehergâhımı hem-râh sana

Taş mıdır bağrın aceb bunca zaman mihnetle
Çektiğim olmadı bir gam cângâh sana

Rahm yok zâlime bîçâre gönül dermişsin
Sermedâ pek acıdım vah sana vah sana

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.73.

Es'ad Efendi (VAK'ANÜVİS)

(1789 İstanbul – 1848 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Es'ad'dır. Sahaflar Şeyhizâde ya da Vak'anüvis sanıyla tanınır. Öğrenimini tamamladıktan sonra müderris olduysa da geçim sıkıntısı yüzünden mesleği bırakıp kadı vekilliği ve kâtiplik yaptı. Yeniçeriliğin kaldırılışıyla ilgili "Üss-i Zafer" adlı eserinin beğenilmesi üzerine Evkaf Müfettişliğine getirildi. 1825'te vak'anüvisliğe, bir yıl sonra da Üsküdar Kadılığına atandı. Anadolu Kazaskeri sıfatıyla İran'a elçi olarak gönderildi. 1844 yılında Rumeli Kazaskerliğine getirildi. Tercüme ve telif birçok eseri bulunan Es'ad Efendi, daha çok mensur eserleriyle tanınır, şiirlerinin sayısı çok azdır. Yaşadığı dönemin önde gelen bilgin ve yazarlarındandır. Ayrıca hayatı boyunca topladığı kitapları vakfederek, birçok değerli eserin kaybolmasını önlemiştir. Vakfettiği kitaplık günümüzde, Süleymaniye Kütüphanesi'nin en zengin koleksiyonlarından biri olarak kabul edilir.



Sahaflar Şeyhizâde Es'ad Efendi'nin Târih adlı eserinin ilk iki sayfası.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.343.

E S E R L E R İ

Dîvân : Düzenlenmiş fakat yayımlanmamıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde dört yazma nüshası bulunmaktadır.

Bağçe-i Safâ-Endûz : 18. yüzyılda kaleme alınan Sâlim Tezkiresi'nin zeyli olan eser, 1722-1835 yılları arası yaşamış şairleri kapsayan bir şairler tezkiresidir. Yazımı 1835 yılında tamamlanmış olup yayımlanmamıştır. Yazmaları Süleymaniye ve İstanbul Üniversitesi kütüphanelerindedir.

Tarih : 1821-1826 yılları arasında meydana gelen olayların anlatıldığı iki ciltlik bir eserdir. Çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası vardır.

Üss-i Zafer : Yeniçeriliğin kaldırılışıyla ilgili olup 1827 ve 1876 yıllarında iki kez basılmıştır.

Mustazref (1847), **Sefernâme-i Hayr, Âyâtü'l-hayr, Teşrifât-ı Kadîme** (1870) dışında, birçok risaleleri ve yayınlanmamış **Münşe'ât**'ı vardır.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.254.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.341.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.323.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cilt, İstanbul 1972, s.52.

GAZEL

Dünyâ nedir ki âkıl anınçün keder çeker
Sevdâ-yı sûd-i derdi ucundan zarar çeker

Her neşve-yab-ı nûş-ı riyâset şu bezmde
Peyveste âh u zâr ile derd-i ser çeker

Şol ahmakan ki rişte-i tûl-i emel ile
Dünyâda kâma ermek için gör neler çeker

Kassâba benziyor şu zamânın muhassılı
Sokmuş dû desti batn-ı fakire ciger çeker

Hikmet nedir bilinmedi Es'ad felekde kim
Nâdan sürer safâ gamı ehl-i hüner çeker

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.490

Ispartalı Seyrânî

(?, ? – 1849 Isparta)

Gerçek kimliği, asıl adı, doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Isparta'da yöre halkınca Hacı Ahmed adıyla tanınır. Bektaşî şairlerindendir. Uzun süre Mısır'da Kaygusuz Sultan Tekkesi'nde kaldı. Arap illerini ve Anadolu'yu dolaştıktan sonra Isparta'ya yerleşti. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışıyla (1826) ilgili destanı dolayısıyla o yıllarda İstanbul'da bulunduğu tahmin edilmektedir. Şiirlerinden, mensubu olduğu tarikatın tüm özelliklerini ayrıntılarıyla özümsediği anlaşılmakla birlikte bunları lirik ve duygulu bir üslupla şiirlerine yansıtmayı bilmiştir. Duru ve içli bir söyleyişi vardır. Her Bektaşî ozanında olduğu gibi Ali ve Ehlibeyt sevgisi ön plândadır. Şiirleri, Kayserili Seyrânî ile karıştırılmıştır. Yazma **Dîvân**'ı, Isparta'nın Logos Köyü'nde bulunmuştur. 246 sayfadan ibaret bu eserde, 25 destan, 21 koşma, çeşitli gazel, semai, müseddes ve muhammes yer alır. Eğitimci Naci Kırım tarafından kopya edilen Dîvân, yayımlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **M. Fuad Köprülü**, *Türk Saz Şairleri*, 4. Cilt, Ankara 1964.
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.103.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1034.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 20. Cilt, İstanbul 1992, s.10427.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.473.

İhlâs-ı delilim ol nur-u kudret
İki cihan eden kendidir kendi
Bizleri mukaddem cenab-ı izzet
Aşka revan eden kendidir kendi

İbtida bir nur-u kudret yarattı
Halkı halk etmezden kısmet yarattı
Arş u kürs ü levh ü cennet yarattı
Huri gılman eden kendidir kendi

Dört kitap dört mezheb adem eşyadır
Ol mahbubun ismi ruha gıdadır
Söyleyen söyleten nutk-i Hudâ'dır
Tûtî lisan eden kendidir kendi

Seyrânî kuluna aşkı tesellâ
İsmini özümde okudum yekta
Her kuluna verdi gunâ tecellâ
Tertib Kur'an eden kendidir kendi

KAYNAK : **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.104.

SÖZLÜK

ihlâs-ı delil : *Dürüstlük kanıtı.*
Cenab-ı İzzet : *Yüce Tanrı.*
revan : *Sürüklemek.*
ibtida : *İlk, ilkel.*
mahbub : *Sevgili.*
tûtî : *Papağan.*

Artvinli Şâmilî

(1815 Artvin – 1850 Artvin)

Artvin'in Zeytinlik bucağına bağlı Yukarı Maden köyünün Akhalet Mahallesi'nde dünyaya geldi. Sesinin güzelliği ve saz çalmadaki ustalığıyla çevresinde ünlendi; Demirkentli (Erkinisli) Muhibbî'yle birlikte çevre köyleri dolaşıp karşılaşmalar yaptı. Bu arada aynı köyden bir kızı sevdi; Âşık Said de aynı kıza gönül verince, aralarında çıkan kavgada Said'i öldürdü ve Erzincan'a götürülüp hapse atıldı. Hapisteki perişanlığını, yörenin vali ve kumandanına yazdığı bir şiirle anlatıp bağışlanmasını istedi, bu dileği Padişah Abdülmecid'e kadar ulaştırıldı ve sonunda affedildi. Fakat köyüne dönmek üzere sevinçle yola koyulduğu sırada hastalandı ve sevdiğine kavuşamadan Yusufeli'nin İşhan Köyü'nde vefat etti. İşte, günümüzde Çoruh boylarında hâlâ türkü olarak söylenen güzelleme, Artvinli Şâmilî'ye ait olup bu sevgiliyle ilgilidir. Mısralarının güzelliği ve maharetli söyleyişinden, usta bir saz şairi olduğu kolayca anlaşılır; bilhassa semai tarzındaki şiirleri çok başarılıdır.

K A Y N A K L A R

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.298.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.373
- **Mehmet Gökalp**, *Artvinli Saz Şairleri*, İstanbul (Tarihsiz).
- **Mehmet Gökalp**, Artvin'li Şamilî, *Folklor Dergisi*, Sayı 42, 1992.

I

Dalma gönül gam gölüne
Korkam serden aşa gönül
Uyma yalancı dünyaya
Varamazsın başa gönül

Nice çekem bu zulümü
Kime arzedem hâlimi
Kem yerde kırdın belimi
Çaldın beni taşa gönül

Şâmil der bahtımız kara
Bulunmaz derdime çare
Dayanmadın sitemlere
Tez kırıldın şişe gönül

KAYNAK : **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.299.

II

Sallanuben geçen dilber
Gelir amma neden sonra
Bir gün olur yâr pişman
Olur amma neden sonra

Ben onu severim çoktan
O benden ayrılmış yoktan
Vefasız yâr ulu Hakk'tan
Bulur amma neden sonra

Şâmil terk etti yurdunu
Kimseler bilmez derdini
Bir gün gelir yâr kadrini
Bilir amma neden sonra

KAYNAK : **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.374.



Tablo: Aydın Erkuş
Librairie de Péra
40. Müzayede Kataloğu – 18.7.2002

Kuddûsî

(1769 Bor – 1849 Bor)

Tam adı, Kuddûsî Ahmed Efendi'dir. İlköğrenimini babası Maraşlı Şeyh Hacı İbrahim Efendi'nin yanında ve onun gözetiminde tamamladı. Küçük yaşlarda Nakşibendî, daha sonra da Kadirî tarikatı mensubu oldu. Uzun yıllar Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde dolaştı. Hicaz'a gitti ve onyedi yıl orada kaldıktan sonra doğum yeri olan Bor'a geri döndü ve vefatına kadar kendi yaptırdığı zaviyede inzivaya çekildi. Kaside ve gazel türünde tasavvufa ilişkin eserler veren Kuddûsî'nin, hece vezniyle kaleme alınmış ilâhîlerden meydana gelen **Dîvân**'ı 1890 yılında taşbaskı olarak yayımlanmış; aynı nüsha, 1973'te Mehmed Emin Eminoğlu tarafından **Hak Âşığı Mer'aşîzâde Ahmed Kuddûsî Dîvânı** adıyla yeni harflerle tekrar basılmıştır. Ayrıca Bursalı Osman Tahir, şairin **Tıbb-ı Nebevî** ile **Pendnâme**'sinden bahseder. Dîvân'ın yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dini ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.459.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.17.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.618
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.779.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.381.
- **Abdurrahman Güzel**, Tekke Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.447.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 19. Cilt, İstanbul 1993, s.415.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.629.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.773.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.461.

I

Gönlümü yâre salasım geldi
Bahrına aşkın dalasım geldi

Âr u nâmusun şişesini hem
Uruben taşa çalasım geldi

Levha-i dilden mâsivâ kibrin
Âb-ı aşk ile silesim geldi

Aşkın atına binüben bugün
Arayıp yâri bulasım geldi

Kalmadı sabra tâkatım aslâ
Şem'a pervâne olasım geldi

Vasla uşşâkı dâvet etmiş dost
Duyıcak ana gülesim geldi

Görsün uşşâkım yüzümü demiş
Pes sürûrumdan ölesim geldi

İçime doldu nâr-ı muhabbet
Cismimi biryân kılasım geldi

Edeli bîat pîr-i tarîka
Kadrini aşkın bilesim geldi

Tîr-i müjgâna duruben karşı
Dertli bağrımı dilesim geldi

Hem şerha şerha bu yüreğimi
Aşk kılıcıyla delesim geldi

Der ki Kuddûsî koyup ağyârı
Yâr ile tenhâ kalasım geldi

KAYNAK : **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.465.

II

GAZEL

Ey bülbül-i şeydâ bu gülistâne güvenme
Her vakt-i seher ettiğin efgâne güvenme

Bu gülşeni bâkî sanuben olma ferahnâk
Çün evveli mâmûr sonu virâne güvenme

Aldanma gülün güldüğüne zinhâr
Yok zerre vefâsı ana dîvâne güvenme

Gül mevsimi birkaç gün içinmiş bâğ-ı fenâda
Zâil olacak zıyle bu seyrâne güvenme

Aşk oduna yan tâ ki Kuddûsî gâfil
Son demde cesetten çıkacak câne güvenme

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.461.

III

GAZEL

Sabreyle gönül derdine derman gelir elbet
Sen hastaya bil şöyle ki Lokman gelir elbet

Zühd ile kişi sanma ki Hakk'ı bulur ancak
Aşk olmasa yoldaş ana husran gelir elbet

Nâlân olur âşık olan üftâde bu yolda
Bülbül gül için gülşene giryân gelir elbet

Aşkı edegör başına tâc deme mecâzî
Âşık olanın gönlüne irfân gelir elbet

Her gece temellük ederek yârine yalvar
Nâlân olagör ki sana ihsân gelir elbet

Kuddûsî-i bîçâre koma gayriyi dilde
Ş'ol hâne ki âbâd ana sultan gelir elbet

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlu Fa'ûlün)

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.1222.

Es'ad Muhlis Paşa

(1780 Ayaş – 1851 Diyarbakır)

Ayaş Müftüsü Hasan Efendi'nin oğlu olduğundan, halk arasında Ayaşlı Müftüzâde diye tanınır. Öğrenimini Ayaş'ta tamamladı. Çeşitli memuriyetlerde bulundu. İstanbul'daki bazı devlet adamlarının sevgisini kazanınca Edirne valisi olarak görevlendirildi. Edirne'den başka Adana (1828), Konya (1829), Erzurum (1830), Halep (1840) ve son olarak da Diyarbakır valiliğine getirildi. Es'ad Muhlis Paşa, devlet işlerinde olduğu kadar şair olarak da beğenilmiş ve bazı kusurları olsa da birçok şairin övgü ve takdirini kazanmıştır. Çağının nazım şekillerini iyi bilen, düzgün söyleyişli bir şair sayılabilir. Şiirlerinde Es'ad ve Muhlis mahlâsını kullanan şairin "Dîvânçe"si, yaşam öyküsüyle birlikte 1852'de İstanbul'da Takvimhâne-i Âmire matbaasında basılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.602.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.89.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.976.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.58.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.459.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.87.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 16. Cilt, İstanbul 1992, s.8363.
- **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.119

GAZEL

Dil-i nâşâdımızı gussadan âzâd edelim
Mey-i gülgûn içelim gönlümüzü şâd edelim

Bîsütûnu devirip tîşe-i âh-ı dil ile
Taşını toprağını künbed-i Ferhad edelim

Şu kühen tekke-i zühdü yıkıp enkaziyle
Ehl-i aşkâ yeni bir meygede icad edelim

Verelim bâde ile bâd'a has ü hâr-ı gamı
Rûzgârın siteminden dili âzâd edelim

Hey'et-i nazma garaz sûret ise bes Es'ad
Ba'dezin hâmemizî hikmete mu'tâd edelim

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : Rüştü Şardağ, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.119.

Mutsuz gönlümüzü dertlerden kurtaralım,
Gül renkli şarap içip gönlümüzü hoş tutalım.

Gönüldeki ahlardan yapılma keser ve kazmayla,
Kayalıkları devirip, taşını toprağını Ferhad'a mezar yapalım.

Şu eski softa tekkesini alaşağı ederek yıkıntılarıyla,
Aşk adamları için yeni tip bir meyhane ortaya çıkaralım.

Acıların diken ve çerçöpünü içkiyle rüzgâra savurup,
Gönlü, zamanın zulmünden kurtaralım.

Es'ad, şiirin yazılmasında eğer bir maksat aranıyorsa,
Bundan böyle kalemimizi bilgeliğe, hikmete alıştıralım.

Şeyh Mehmed Emin (ZÂİK)

(1793 Bursa – 1852 Bursa)

Bursa'daki Mısrî Dergâhı şeyhlerinden Hafız Mehmed Zeynüddin Efendi'nin oğlu olup asıl adı, Mehmed Emin'dir. Babasından ve dönemin ünlü hocalarından ders aldı. Babasının vefatından sonra, onun yerine geçerek aynı tekkede şeyhlik yaptı. Dergâhın yönetimini oğluna bırakarak 1835 yılında İstanbul'a geldi. Arapça ve Farsça okuttuğu öğrenciler arasında Şinasi de vardır. Hastalanınca tekrar Bursa'ya döndü ve orada vefat etti. Mezarı, Büyük Cami yakınlarındaki tekkesindedir. Döneminde hicivleri ve nükte dolu şiirleriyle ünlenmiştir. Kaside ve tarihleri ise, dîvân şiirinde usta olduğunu kanıtlar. Millet Kütüphanesi'nde bulunan Dîvân'ı basılmamış, "Son Asır Türk Şairleri"nde bazı şiirleri yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1959.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1246.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.635.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.439

GAZEL

Cihanın rahtü bahtü kârü barı bertaraf olmuş
Hayıflar kim sihamı cevre müminler hedef olmuş

Nıfak olmuş mizacı âleme bilcümle müstevli
Sadakatden eser yok hâl-i dünya pek tuhaf olmuş

Feramuş etdirüb mazisini ahvali müstakbel
Halef ser cümle müstağnii etvarı selef olmuş

Henüz hatmolmadan resmi mehabbet gıybeti hazır
Bu haslet nase ekser baisi izzü şeref olmuş

Olurdu ehli gayret bu fezahatden telef emma
Penagâh ol güruha sayei şahı necef olmuş

Felek ehli hüner zanniyle etmiş hatırın viran
Senin ey Zâikî zevk âşina kadrin telef olmuş

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1963.



Kusurî

(1779 Darende/Malatya – 1853'ten sonra ?)

Asıl adı Ömer olup Darende'nin Kızılcoşar köyündendir. İmamlık yaptığına göre, iyi bir dinî öğrenim gördüğü anlaşılabilir. Birkaç kez evlenip ailesiyle birlikte Anadolu'nun pek çok yerini dolaştı. Ömrünün son yıllarında tarikata girip tasavvufa yönelen şairin, ölüm tarihi ve nerede öldüğü bilinmemektedir; ancak, 1853'ten sonra vefat ettiği kesindir. Âşık Ömer'den etkilenerek heceyle yazdığı şiirlerde daha başarılı olan Kusurî, Dîvân edebiyatı etkisinde müstezad, muamma, gazel ve müseddesler de yazmasına karşın destan, koşma ve türküleri sayıca daha fazladır; bu daldaki şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Hayatı ve şiirleri, M. Kaya Bilgegil tarafından "XVIII. Asır Saz Şairlerinden Kusurî" adıyla 1942 yılında yayımlanmış, kitapta ayrıca, oğlu Şurbî'nin on şiirine de yer verilmiştir.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.245.
- **Saim Sakaoğlu,** Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri),* Sayı 445 450, Ocak-Haziran 1989, s.209
- **Tahir Kutsi,** *Türk Halk Şiiri,* (2. Basım), İstanbul 1978, s.141.
- **Eflâtun Cem Güney,** *Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1959, s.104.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.10.
- **M Kaya Bilgegil,** *XVIII. Asır Saz Şairlerinden Kusurî,* 1942.
- **Erman Artun,** *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı,* Ankara 2001, s.269.

I

Neyleyim Feleğin ihmal işini
Beni bu sevdaya düş etti bugün
Gül yüzlü yârimi ellere verdi
Düşmanın gönlünü hoş etti bugün

Felek aşk ateşin cana yetirdi
Başımdan aklımı aldı yitirdi
Çaldı pençesine beni götürdü
Ölümden ziyade iş etti bugün

Amanlandı düşmanların birazı
Artırdı canımız derdi marazı
Var imiş Feleğin bana garazı
Sırrımı âleme faş etti bugün

Her gece her gündüz beni ağlattı
Yüreciğim aşk oduna dağlattı
Yâre giden yollarımı bağlattı
Çiçekli dağlarım kış etti bugün

Kusurî yavrudan geçmezdin ama
Aşk elinden bade içmezdin ama
Her yerde sırların açmazdın ama
Yürek dalgalandı cûş etti bugün

KAYNAK : Eflâtun Cem Güney, *Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1959, s.104.

II

Ey zülfü siyahım fettan bakışlım
Sana yeşiller de allar da kurban
Yanakları lâle sümbül kokuşlum
Bülbül dillerine güller de kurban

Geçirdim baharın sellerin boşa
Sana göz koyanlar közlere düşe
Arabistan Mısır Acem çar köşe
Kayalar ovalar çöller de kurban

Mevlâm bana vermiş bu aşkı derdi
Böylesi âfeti kimlere verdi
Çerkesi Avşarı Türkmeni Kürdü
Nice bin aşiret kullar da kurban

Sîm ebrudur yanağına eğilen
Ak gerdandır misk ü amber dökülen
Bölük bölük yaylasına çekilen
Yurtsuz göçebeler eller de kurban

Kusurî'm der siyah sırma kâküller
Yanağında açılmıştır al güller
Arada rakîpler ne yapar söyler
Seni zemmeyliyen diller de kurban

KAYNAK : Eflâtun Cem Güney, *Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1959, s.106

III

Yanar ateş oldu aşk yüreğimde
Söyleyin siz bari dağlar neyleyim
Gönül gamda kaldı gözlerim nemde
Deryalarım coşar çağlar neyleyim

Çekilir her yana yoksullar baylar
Çıkar sahralarda yaylasın yaylar
Dillerim bin türlü türküler söyler
Gözlerim de ah eder ağlar neyleyim

Aşkın bin belâsı serden gitmedi
Güller açılmadı bülbül ötmedi
Goncasın dermeye elim yetmedi
Har elinde kaldı benler neyleyim

Kusurî işimiz feryad olurdu
Namımız âlemde irşad olurdu
Gâhi hicran gâhi vuslat olurdu
Geçti şu ezel ki çağlar neyleyim

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.245.

IV

Sabret diye diye takat kalmadı
Gel yeter ağlattın canan gel yeter
Gece gündüz akmada çeşmim yaşı
Gel yeter ağlattın canan gel yeter

Bu âh ile biz nedüben neyleyek
Esrarımız yadlar ile söyleyek
Tenhalarda bir hasbuhal eyleyek
Gel yeter ağlattın canan gel yeter

Nereye meyletsem koydun yolumdan
Ruz ü şeb isminiz düşmez dilimden
İhsan edip bir kerrece hâlimden
Bil yeter ağlattın canan bil yeter

Kusurî gamları ettin çekilme
Aşkın kasavetin koydun eğinme
Senden özge bir eğlence gönlüme
Bul yeter ağlattın canan bul yeter

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.245.

V

Bir âhu gözlünün iftirakından
Aktı gözüm yaşı döndü sellere
Deli gönül vaz gelir mi yârinden
İner gider sahralara çöllere

Beni can evimden odlara yakıp
Hasret ırmakları gözümden akıp
Zülüf kemendini boynuma takıp
Beni mahpus eylemiştir tellere

İsmimiz ortada olmuş Celâlî
Var mı benim gibi başı belâlı
Şunda bir güzele meyil vereli
Düşürdü ismimiz dilden dillere

Kâr etti kalbine rakibin sözü
Tor suna çevirdi bizlerden özü
Dokundukça gözlerime ay yüzü
Düşüyorum ak gerdanda hallere

Âşıklar içinde Kusurî serdar
Asasız dolaştım ben diyar diyar
Güllerde dikeni yaratan settar
Kalır m'ola bu âhımız illere

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.209.

Âşık Veli

(? Sivas – 1853 Sivas)



Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Akçakışla bucağına bağlı İğdecik köyünden olup doğum tarihi bilinmemektedir. 60 yaşlarında öldüğüne bakılırsa doğumunun 18. yüzyılın sonlarına rastladığı anlaşılmaktadır. Babası Hüseyin ile annesi Kamer de şairdi; fakat her ikisi de okuma-yazma bilmediğinden ve köyde şiirleri kaydedecek kimse olmadığından, deyişleri zamanla unutulmuştur. On yaşındayken annesini, kısa bir süre sonra da babasını kaybeden Veli, küçük yaştan itibaren onun bunun yanında çobanlık yaparak geçimini sağlamaya çalıştı. Bu arada, çobanlığını yaptığı ağanın kızı Telli'ye tutulduysa da, ailesi tarafından kızın bir başkasıyla evlendirileceği haberi üzerine yöreden göçtü. Aşkıyla ilgili olarak ağızdan ağıza dolaşan deyişleri, Âşık Kemter'in kulağına gitti ve çok beğenildi. Bu şiirlerin sahibini merak eden Kemter, onu yanına çağırdı ve bu tanışma sonrası iki âşık birbirlerinden hiç ayrılmadı. Âşıklığın bütün kurallarını ustasından öğrenmesine rağmen, yaşam boyu saz çalmayı bir türlü öğrenemediğinden yakınan Veli, bunu şiirlerinde de belirtmiştir. Ustasının ölümünden sonra Tokat ve Çorum üzerinden gittiği Hacıbektaş'ta Bektaşî şeyhi Hamdullah Efendi'yi tanıyıp ona bağlanmıştır. Askerliğini İstanbul'da yapan Veli, pîri Hamdullah Efendi'nin, bulunduğu yerden Amasya'ya sürülmesi haberi üzerine söylediği, padişahı eleştiren üç şiiri, kışlada askerler arasında okununca Yemen'e sürgüne gönderildi. Hamdullah Efendi'nin 1846'da vefatı, kendisini çok etkilediğinden bu üzüntü ölümüne dek sürdü. Bir gün köyüne dönerken attan düşüp yaralandı ve bir hafta sonra da öldü. Mezarı, doğduğu köyün batısındadır. Âşık Kemter'in çırağı olan Veli, deyişlerinde köy hayatı, günlük olaylar, aşk, hasret, doğa sevgisi yanı sıra ustası Kemter ile Şeyh Hamdullah Efendi'nin büyüklüğünü, insanlığını ve kendisine yaptığı iyilikleri dile getirir. Söyleyişi rahat, deyişleri kendine özgü, dili sade olup Türkçenin başarılı örnekleriyle doludur. Deyişlerinde, başta ustası Kemter olmak üzere, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal ve Kaygusuz Abdal'dan etkilendiği açıktır. Okuma-yazma bilmediğinden, deyişlerinin bir kısmı not edilmiş, bir kısmı el ve dil değiştire değiştire bugünkü hâle gelmiş, bir kısmı da unutulup gitmiştir. Bilinen deyişleri, cönklerde ve mecmualarda kayıtlı olanlardan ibarettir. Yörede aynı adı taşıyan birkaç şair olduğundan, şiirlerin birbiriyle karıştırılabileceği ihtimali de gözardı edilmemelidir.

K A Y N A K L A R

- **İbrahim Aslanoğlu**, *Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği-Deyişleri*, Ankara 1984.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.528.
- **Tahir Kutsi**, *Türk Halk Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1978, s.67
- **Cahit Öztelli**, *Bektaşi Gülleri, Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.372.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992, s.20,115,198.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.350.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.228.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.361.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.467.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.163.

I

Esen seher yeli var söyle hemen
Yârim bu hasretlik kala mı böyle
Bu dert bana kıyamete kalacak
Yârim bu hasretlik kala mı böyle

Âşık yorulmuştur maşuk bulunmaz
İrakip yolları kesmiş varılmaz
Güzelsin sevdiğim sensiz olunmaz
Yârim bu hasretlik kala mı böyle

Ben senin âşığın sen benim Leyli'm
Senden gayrılara düşe mi meylim
Yüz bir cereylesen vazgelmez gönlüm
Yârim bu hasretlik akla mı böyle

Veli'm eyder bu dert beni almaz mı
Bu dert bana kıyamete kalmaz mı
Bu cevri çekmeyen âşık olmaz mı
Yârim bu hasretlik kala mı böyle

KAYNAK : **İbrahim Aslanoğlu**, *Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği-Deyişleri*, Ankara 1984, s.25.

II

Çeke çeke bu dert beni öldürür
Gönül nazlısını bulana kadar
Adam vaz mı gelir nazlı yârinden
Yanıp ateşlere ölene kadar

Gözüm yaşın nâme saldım gel imdi
Eğer tabip isen yarem bil imdi
Demir çarık giydim o da delindi
Ararım yârimi bulana kadar

Gözüm yaşın nâme saldım götürür
Derdime bir hazık tabip getirir
Yârim küsmüş melil melil oturur
Ölme yâr karşımda gülene kadar

Veli'm eyder kande benim vatanım
Tükendi takatim gelmez mecalim
Azrail gelmiş de istiyor canım
Alma yâr karşımda durana kadar

KAYNAK : **İbrahim Aslanoğlu**, *Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği-Deyişleri*, Ankara 1984, s.51.

III

Bir çift turna geldi dostun ilinden
Öter garip garip bizim illerde
Üğrünür çevrinir göle konmaya
Avcı vardır deyü korkar göllerde

Sakın ey sevdiğim Urum kışıdır
Yağmur yağar cığaların üşüdür
Konup göçmek evliyalar işidir
Konup göç ki söylenesin dillerde

Yârdan mı ayrıldın nedir firkatin
Çık Yıldızdağı'na bir sema tutun
Orda Pir Sultan var ervah-ı zatın
O geçirir seni coşkun sellerde

Gamlanma sevdiğim senindir hane
Sılaya mı gitmek arzettin yine
Ali kılavuzun olsun bu sene
Kimse dönüp dolaşmasın yollarda

Gidersen sılaya var nice böyle
Kemlik gördün ise iyilik söyle
Derdim çoktur hâlim pîre arzeyle
Veli gibi olmuş var mı kullarda

KAYNAK : İbrahim Aslanoğlu, *Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği-Deyişleri*, Ankara 1984, s.24.

IV

Çıkar dostun yollarını gözlerim
Gözlerim ki gülyüzlü yâr gelmedi
Ciğerciğim aşk oduna közlerim
Gözlerim ki gülyüzlü yâr gelmedi

Kimseye beyan etmedim hâlimi
Ölmeyince dosttan kesmem dilimi
Arı gibi yapamadım balımı
Sızlarım ki gülyüzlü yâr gelmedi

Ben o yâri doya doya görmedim
Kimseden derdime derman bulmadım
Abdal oldum bir yerlerde durmadım
Gözlerim ki gülyüzlü yâr gelmedi

Sinem yandı irakıbin taşından
Leylâ'sın yitirmiş gezer peşinden
Mecnun gibi pınarların başından
Gözlerim ki gülyüzlü yâr gelmedi

Yüzlerinde şems ü kamer okunur
Bad-ı saba rayihasın getirir
Veli'nin nazların kimler götürür
Gözlerim ki gülyüzlü yâr gelmedi

KAYNAK : İbrahim Aslanoğlu, *Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği-Deyişleri*, Ankara 1984, s.35.



Tablo: Ali Rıza Beyazıt

Ecrî

(19. yüzyıl)

Gerçek kimliği ve yaşamıyla ilgili bilgi yoktur. Bir Bektaşî ozanı olduğu, bazı destanlarında Mısır ve Mısır'a ilişkin bilgilere rastlandığından, yaşamının büyük bölümünü Mısır'da geçirdiği tahmin edilmektedir. Kaygusuz Abdal'ı öven nefeslerinde, ona bağlı olduğu açıkça görülür. 1848'de Mısır Hıdivi Mehmed Ali Paşa'nın ölümünden sonra da Mısır'da bulunduğu, şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ali sevgisi ve Hurufî inancının egemen olduğu şiirlerini aruz ve hece ölçüsüyle kaleme alan Ecrî, Ankara Kütüphanesi'nde bulunan "Der Beyân-ı Dîvân-ı Ecrî Baba" adlı dîvânçesinde yalnızca aruzla yazdığı şiirlerini toplamıştır. Destanlar, koşmalar ve nefesler üzerinde becerisi oldukça fazladır.

KAYNAKLAR

- İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.247.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.423.

I

Gonce-i vuslata ermeyenlerin
İşi bülbül gibi zâr olur gider
Hakikat rahına girmeyenlerin
Dünyası başına dâr olur gider

Bilmeyen âlemde o gonce lebi
Eyvah deyüb geçer rûz ile şebi
Çıkamaz taşraya semender gibi
Ateş-i hicranda nâr olur gider

Âşıklar dolaşır gezer ekseri
Dost yoluna koyar cân ile seri
Enelhak diyenin ey Âşık Ecrî
Yolu Mansur gibi dâr olur gider

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.247.

SÖZLÜK

gonce leb : *Gonca ağızlı, gül dudaklı.*
ateş-i hicran : *Ayrılık ateşi.*
rûz : *Gün, gündüz.*
şeb : *Gece.*
semender : *Ateş içinde yaşadığı varsayılan bir kertenkele cinsi.*
vuslat : *Birleşme, kavuşma.*
zâr : *İnilti.*

II

Ey şem-i cemâl aşkına pervaneleriz biz
Bir bağrı yanık âşık-ı dîvâneleriz biz

Biz ehl-i harâbâtız bezm-i ezelden
Medhuş olalı sakin-i meyhaneleriz biz

Har ile gülün kıymetini bilmedi sufi
Sarraf olana sahib-i dürdâneleriz biz

Bu meclis-i rindân ile dost olmaz isek ger
Bil biz dahi ağyar ile bigâneleriz biz

Ecrî gibi nûş eyleyeli câm-ı Elest'i
Ol devr-i ademden beri mestâneleriz biz

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.251.

SÖZLÜK

medhuş : *Tanrı aşkıyla sarhoş olan.*
har : *Diken.*
dürdâne : *İnci.*
rindân : *Rintler.*
bigâne : *Yabancı.*
câm : *Kadeh.*
adem : *Yokluk.*
mestâne : *Sarhoş.*

Silleli Sürurî

(? Sille/Konya – 1855 İstanbul)

Sille bucağının Kârhâne (Subaşı) Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Kurtoğulları ailesinden olup asıl adı Osman'dır. Şiirlerinden edinilen bilgiye göre, medrese öğrenimini yarım bırakmış, saz çalmayı öğrenip İstanbul'a gitmiştir. Padişahın huzurunda saz çalıp şiir okuduğuna bakılırsa, güçlü bir şair olduğu anlaşılır. İstanbul'da, kendisini çekemeyen bazı âşıklar tarafından zehirlenerek öldürüldüğü rivayet olunan Sürurî, şiirlerinin çoğunu hece vezniyle yazmıştır. Aruzla yazdıklarında Fuzûlî'nin etkisi belirgin olup bu tür şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler oldukça fazladır. Şiirlerinde genellikle sıla özlemini ve sevgili hasretini dile getirir. Bazı şiirlerinde ise tasavvufi konulara değinen şairin iki kardeşinden Kör Bekir, Zehrî mahlâsıyla; diğer kardeşinin oğlu Ahmed ise, Nigârî mahlâsıyla şiirler söylemiştir. Kendi el yazısıyla hazırladığı bir Dîvân'ı bulunan şairin hayatı ve şiirlerine ilişkin olarak, 1933 yılında Sadeddin Nüzhet Ergun tarafından "Silleli Sürurî" adlı bir kitap yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Sadeddin Nüzhet (Ergun)**, *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Sille'li Sürurî*, İstanbul 1933.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.258.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.572.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.447.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.217
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.79.
- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.604.

I

KOŞMA

Ey cefâkâr cevrin çoktan çekerim
Mecnûn hâlim Leylâ bilmedin gitti
Senin için kanlı yaşlar dökerim
Çeşmimin yaşını silmedin gitti

Âteş-i aşkına oldum efgende
Merhamet kıl garip bu derdmende
Küçücükten beri olmuşum bende
Kıymetim bir pula almadın gitti

Kalbim mahzûn benim acı söz ile
Bakma benden yana öyle göz ile
İltifâtın her dem iğri yüz ile
Rûy-i şîrin ile gülmedin gitti

Ömrümün hâsılı şîrîn nazlı yâr
Sürurî'nin senden gayrı kimi var
Kişi âşıkını koyar mı nâçâr
Lokman'ım insâfa gelmedi gitti

KAYNAK : **Sadeddin Nüzhet (Ergun)**, *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Sille'li Sürurî*, İstanbul 1933, s.26.

II

KOŞMA

Sabahtan uğradım nazlı dildâre
Olanca aklımı aldı da gitti
Beni bülbül gibi düşürdü zâre
Serimi sevdâya saldı da gitti

Mah cemâlin gördüm kendim şaşırdım
Bahr-i aşk dalgasın boydan aşırdım
Bu yelkeni pek engine düşürdüm
Muhâlif yel gibi geldi de gitti

Sığanık kolların beni yandırdı
Acep neden bilmem gine indirdi
Bize nisbet edip yönün döndürdü
Bir hoş edâ ile güldü de gitti

Sürurî âşıka kıyma yazıktır
Perişân gönlümün bâğı bozuktur
Benim bağrım küçücükten eziktir
Bu derdli sinemi deldi de gitti

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.258.

Âlî

(1816 İstanbul – 1856 İstanbul)

İstanbullu bir kahvecinin oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Dîvân-ı Humâyûn'da kâtip olarak çalıştı. Bir ara Şam'a gidip Kuşadalı İbrahim Efendi'ye intisap etti. Daha sonra Ceride-i Havadis gazetesinde yazarlık yaptı. Yakalandığı verem hastalığı nedeniyle genç yaşta öldü. Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından üstad olarak kabul edilen Âlî'nin **Dîvân**'ı, **Şem'ü Pervâne** adlı mesnevîsi ve şeyhinin menkıbelerini anlattığı mensur bir eseri vardır. **Hançerli Hanım** adlı bir de hikâye yazmıştır (Basılışı 1851). Dîvân'ı yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.14, 49
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.101, 198.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.88.
- **İskender Pala**, *Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.250, 295.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 1. Cilt, İstanbul 1992, s.377.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.34.

I

GAZEL

Câna geçsün tîg-i gam cisminde cânın duymasun
Pârelensin cism-i zârın üstühânın duymasun

Dâğ yak sûz-i nihândan sîne-i hurşîdde
Sîne-i hurşîdde sûz-i nihânın duymasun

Zerre zerre katre katre lem'a lem'a bâd bâd
Unsûrun dağıt vücûd-ı nâ-tüvânın duymasun

Nâleden kıl âlemi sûziş-pezîr-i iştiyâk
Her sözün âteş-feşân olsun zebânın duymasun

Tut ki bulsun Âlîyâ senden tecellî kâinât
Kâinât ahvâl-i seyr-i bî-nişânın duymasun

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.154.

Cana geçsin gam kılıcı, beden canın duymasın.
Ağlamaktan vücudun parça parça da olsa, kemiklerin duymasın.

Güneşin göğsünü, yakıcı ateşinle dağla.
Bu gizli ateşi Güneş bile duymasın.

Zerre zerre, damla damla, ışık gibi, rüzgâr gibi, vücudunun unsurlarını dağıt, fakat güçsüz bedenin bunu duymasın.

İnleyişlerin bütün âlemi özlem ateşinle yaksın.
Her sözün ateş saçsa da dilin duymasın.

Ey Âlî bütün dünya senin görüntülerinle dolsa da,
Dünya, gezip yürümenin izini bile duymasın.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

BEYİT

Neşve tahsîl ettiğin sâgar da senden gamlıdır
Bir dokun bin âh dinle kâse-i fağfûrdan

KAYNAK : **Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı**, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.129.

Keyif elde ettiğin kadeh de senden gamlıdır;
Bir dokun, fağfur kâseden bin âh dinle.

III

GAZEL

Çekmeyen kayd-ı cefâ kâkülünün târından
Seçemez rişte-i îmânını zünnârından

Kâkülünün karanlığından cefa kaydı çekmeyen
İman bağı ile zünnarı seçemez (ayırt edemez).

Bulmayan neş'e-i sahbâ-yı visâlin şimdi
İçemez va'd olunan kevserin enhârından

Şimdi, kavuşmanın neş'e şarabını bulmayan
İçemez vadedilen Kevser şarabının kaynağından.

Âlev-i âteş-i âh ile vücûdun kül eden
Sakarın korkmaz olur nâr-ı şerer-bârından

Âh ateşinin aleviyle vücudunu kül eden,
Cehennemin kıvılcımlar saçan ateşinden korkmaz olur.

Şâh olup milk-i tecellîde bekâdan dem urur
Dinleyen nagme-i Mansûrı fenâ dârından

Şah olup, tecelli ülkesinde varlıktan söz eder.
Yokluk darağacında, Mansur'un nağmelerini dinleyen.

Aşkdır masdar-ı îcâz-ı celî kim eseri
Görünür nâr-ı Halîl'in gül-i gülzârından

Kim ki açık mucizeler yaratır, kaynağı aşktır.
Halîl'in ateşi, gül ve gül bahçesinden görünür.

Eşk-i mâtem sebeb-i keşf-i hakîkattır bil
Sürmenin ibret alup gözdeki âsârından

Matem gözyaşlarının sebebi, hakikati keşfetmektir.
Sürmenin, gözdeki izlerinden ibret al.

Seni incitse de incinme cihân ey Âlî
Kıl nazar gülşene kim gül görünür hârından

Seni incitse de incinme dünyadan ey Âlî
Gül bahçesine bir bak, dikene rağmen gül görünür.

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.154.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Tablo: Vincenzo Marinelli
Maçka Mezat Müzayede Kataloğu – 4.12.1994

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey

(1786 İstanbul – 22 Mart 1859 İstanbul)

III. Selim dönemi kazaskerlerinden İbrahim İsmet Bey'in oğludur. On yaşındayken ilmî ve edebî çalışmalara başladı. 1814'te hacca gitti. Kudüs, Kahire ve Medine kadılıklarında bulundu. 1830'da nakîbüleşraf, 1833'te Anadolu Kazaskeri, 1838'de Rumeli Kazaskeri oldu ve bir yıl sonra Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye âzalığına, hemen ardından Rumeli müfettişliğine getirildikten sonra 11 Aralık 1846'da da Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi'nin ölümü üzerine şeyhülislâm oldu. Sultan Abdülmecid döneminde, Softalar Vak'ası'nda müsamahakâr davrandığı gerekçesiyle 24 Mart 1854'te azledildi. İkinci kez şeyhülislâmlığa getirilmek istendiyse de Sadrazam Âli Paşa ile arasının açık olması nedeniyle bu atama gerçekleşmedi. Ömrünün son yıllarını ilmî çalışmalarla geçirdi. Mezarı Üsküdar Kartalbaba Camii haziresindedir. Klasik tarzda şiirler yazan Ârif Hikmet Bey'in şiirlerinde Nef'î, Nâbî ve Nedîm'in etkileri açıkça görülür. Nâmık Kemal'e göre, II. Mahmud döneminin en gözde şairlerindendir. Cevdet Paşa ve Ziya Paşa da ondan övgüyle söz eder. 12.000 ciltlik bir kütüphaneye sahip olan Ârif Hikmet Bey, sağlığında bu kitaplardan 5000 kadarını Medine'de, günümüzde, kendi adıyla anılan kütüphaneye vakfetmiştir. İstanbul'daki kitaplarının bir bölümü ise, İbnülemin Mahmud Kemal tarafından İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.



Ârif Hikmet Bey tarafından Medine'de kurulan kütüphanenin vakfiyesinden bir sayfa.

E S E R L E R İ

Dîvân : 1866'da Mehmed Ziver tarafından bir araya getirilerek, "Dîvân-ı Ârif Hikmet" adıyla yayımlanan eser şairin Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerinden oluşmuştur.



Ârif Hikmet Bey'in, dönemin sadrazamı Mustafa Reşit Paşa'ya gönderdiği şikâyet dilekçesi.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Cilt, İstanbul, s.365.

Tezkire-i Şuarâ : 1592-1837 yılları arasında yaşamış 203 şairin yaşamöyküleri, şairlerin mahlâslarına göre alfabetik sıraya göre verilmiştir. Tamamlanamayan eserin yazma nüshası Millet Kütüphanesi'ndedir.

Mecmûatü't-Teracim : Alfabetik sıraya göre düzenlenmiş olup, bilim adamları, tarikat şeyhleri ve şairlerin hayat hikâyelerinin anlatıldığı biyografik bir eserdir. Arapça olarak kaleme alınmıştır. Bir nüshası Millet Kütüphanesi'ndedir.

Bunlardan başka, **Hulâsatü'l-Makâlat fi Mecâlisi'l-Mekâlemât, Fetâvâ-yı Ahkâm-ı Mer'iyye fi'l Arazi'l Emîriyye** adlı eserleri vardır. Keşfü'z Zünun'a yazdığı zeyl'i ise tamamlayamamıştır.

K A Y N A K L A R

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Cilt, İstanbul, s.365.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.145.
- **Mine Mengi**, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.238.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.122.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.156.
- **Faruk Kadri Timurtaş**, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1993, s.332.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.636.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.78
- **E. J. Wilkinson Gibb**, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.506
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.52.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.516.
- **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.196

I

Seyl-i eşkim cûş edelden gözde deryâlar gibi	*Gözyaşı selim, denizler gibi coşalı,*
Yâreden sad yâr açıldı dilde sahrâlar gibi	*Gönlümde yaradan, sahralar gibi yüzlerce yar açıldı.*
Sâyeveş pâ-mâlin olsun âşık-ı üftâdeler	*Düşkün âşıklar, gölge gibi ayaklarının altına serilsin.*
Serv-i nâzım sen salın bâğ içre tûbâlar gibi	*Nazlı selvim, sen, nazlı salın, tûbâlar gibi.*
Kametin bir mısra'-ı berceste-i dîvân-ı ışk	*Boyun, aşk dîvânında öyle bir eşsiz mısra ki,*
Nâz ü işve münderiçdir anda ma'nâlar gibi	*Naz ve işve var onda, mânalar gibi.*
Tâb'ı sâfi-tıynetin âyîne mi Hikmet aceb	*Ey Hikmet, acaba saf ve temiz yaratılışlı tabiatın, bir ayna mı ki,*
Kilk-i nazmın nutk eder tûtî-i gûyâlar gibi	*Şiirler yazan kalemin, şakıyan papağanlar gibi dile gelmiş.*

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.516.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Ârif Hikmet Bey'in bir fetvası.
Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, 1. Cilt, İstanbul 1999, s.250.

II

Feyz-i mehtâb edeli meclisi bahr-ı sîmâb
Gösterir mevce-i nûr üzre kadeh şekl-i habâb

Zâde-i nahl-i gül-i galiyesâ olsa da hâr
Geç-nihâdânı şeref-perver eder mi ensâb

Kalb-i sâfı eder îhâm-ı hevâ rahne-pezîr
Hâne-i âyineye mevc-i nefestir seylâb

Eyledi neş'ever-i vuslati ser-mest-i elem
Çeşmi dest-i nigehe bahş edeli câm-ı itâb

Ehl-i taklîd edemez sâlike îsâl-i füyûz
Rûşenâ - bahş olamaz reh-reve nûr-i şeb-tâb

Rûhtur müdrik-i lezzât-ı letâif Hikmet
Kef-i lâmiste haşeb-pâre olur cism-i rebâb

KAYNAK : **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.52.

Mehtabın feyzi, meclisi cıva denizi edeli
Nur dalgası üzerindeki kadehte kabarcıklar kendini gösterir.

Diken olsa da, gülyağı, gül fidanından çıkarılır.
Soyluluk, kötü huyluları şerefli kılar mı?

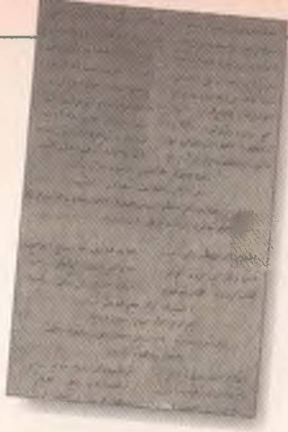
Yersiz korku ve şüphe havası, saf ve temiz kalbi yıkar.
Nefes dalgası, ayna evinde sele dönüşür.

Kavuşma sevinciyle elem sarhoşu oldu,
Gözleri, bakışlarının eline paylama kadehi bahşedeli.

Usta taklitçi, bir yere varmış ilim-irfan sahibini taklit edemez,
Ateş böceği ışığı, yolcunun yolunu aydınlatamaz.

Ey Hikmet, güzel şeylere tad veren, ruhtur.
Rebâb (kemençe), çalmasını bilmeyenin elinde odun parçasına benzer.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Ârif Hikmet Tezkiresi'nde yer alan şiirlerden III. Selim'e ait olanlarının yer aldığı sayfa.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Cilt, İstanbul, s.367.

III

Nigâh-ı mestinin ne tâb ü ne ârâmı kalmıştır
Tenakkül etmeğe şikeste dö bâdâmı kalmıştır

Bisât-ı neş'e-yi gam tay olunmuş bezm-i âlemden
Heman bû kubbe içre bir tanîn-î câmı kalmıştır

Ecel tayyeylemiş tomâr-ı ömr-î Hâtem'i ammâ
Eyadî-i cihandâ defter-i in'âmı kalmıştır

Der ü dîvârı gitmiş köhne resm-i dâr-ı dünyânın
Felâketrîz ü mâil bir müzahraf bâcı kalmıştır

Mücârât-ı sirişkim cûy ile zannetme bîcâdır
Hayâlimde o şûhun kadd-i serv endâmı kalmıştır

KAYNAK : Rüştü Şardağ, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.196.

Evren sevgililerinin yarı baygın bakışlarında ne ışık, ne de güç ve esenlik kalmıştır.
Meze gözüyle bakılabilecek iki kırık, örselenmiş badem gözleri kalmıştır.

Üzüntü ve sevinç kilimi dürülmüş, dünya meclisinden;
Bu kubbede yalnızca o sofranın tınlayan bir kadehi kalmıştır.

Hâtem'in yaşam defterini, ölüm dürmüş amma,
Evrenin elinde hâlâ bir bağış defteri kalmıştır.

Şu köhne dünyanın kapısı, duvarı gitmiş;
Felâket saçan eğik ve pis bir bacası kalmıştır.

Gözyaşlarımın su gibi akışını yersiz sanma;
Hayalimde o sevgilinin, selvi bedenli boyu kalmıştır.

IV

Agyār ile o serv hırāmān olur gider
Ömrüm dahi yanınca şitâbân olur gider

Berk-i gül ile kûyunu kens etmeğe nesîm
Gördüm seherde şevk ile pûyân olur gider

Gördüm o serv-kametin ardınca âşıkan
Mânend-i sâye hâk ile yeksan olur gider

Dil nâmına nihân idi sînemde bir şerer
Aşk-ı ruhunla âteş-i sûzân olur gider

Câdû-yı zülf-i kâferi bilmem ne sihr eder
Baktıkta akl ü hûş perîşân olur gider

Ârif fütâdegân-ı bevâdî-i hasreti
Hemçün derâ-yı kâfile nâlân olur gider

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri*, Antoloji, İstanbul 1968, s.516.

O selvi boylu güzel, yabancılarla salınır gider,
Ömrüm de yanınca yürüyüp gider.

Gül yapraklarıyla sevgilinin civarını süpürmekte rüzgâr,
Gördüm sabah şevk ile koşar gider.

Gördüm o selvi boylunun ardınca âşıklar,
Gölge gibi yerle bir olur gider.

Göğsümde, adına gönül denen bir kıvılcım gizliydi;
Yüzünün aşkıyla yanan bir ateş olur gider.

Kâfir, büyücü saçlarıyla bilmem ne büyü yapıyor ki,
Bakınca akıl da darmadağın olur gider.

Ey Ârif, onun hasret çöllerine düşenler,
Kervan çanları gibi ağlayıp inleyerek gider durur.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Gravür: Melling

Librairie de Pera
38. Müzayede Kataloğu – 31.3.2002





Bayburtlu Zihnî

(1797 Bayburt – 1859 Maçka/Trabzon)

Asıl adı Mehmed ya da Muhammed Emin olmasına rağmen şiirlerinde Zihnî mahlâsını kullanmıştır. Doğum yeri Bayburt'ta başladığı öğrenimini Trabzon ve Erzurum medreselerinde tamamladıktan sonra yirmi yaşlarındayken İstanbul'a gidip bazı devlet büyüklerine sunduğu kasideler sayesinde Dîvan-ı Hümâyûn kalemine girdi; on yıl çalıştıktan sonra 1826'da memleketine döndü. Ruslarla yapılan savaşta Erzurum ve Artvin ile birlikte Bayburt'un da istilâya uğraması üzerine bu acıyı yansıtan şiirler yazdı. 1838'de hacca gittikten bir yıl sonra yeniden İstanbul'a gelerek 1839'da Dîvân'ını saraya sundu ve hocalık rütbesiyle ödüllendirildi. 1840'ta orduyla birlikte gittiği Akkâ'da bazı paşalara kâtiplik yaptı. 1846'dan sonra da Hopa, Of, Karaağaç, Ünye, Sürmene malmüdürlüklerinde bulundu. 1816'da başlayan ve ölümüne dek süren memuriyet hayatında istifa ve sürgünler sıkça görülen Bayburtlu Zihnî, 1858'de ikinci kez atandığı Ünye malmüdürlüğü sırasında hastalanıp görevinden ayrıldı. Ertesi yıl Bayburt'a dönmek üzere yola çıktığında Maçka ilçesine bağlı Esiroğlu bucağının Olasa (Bahçekaya) köyü yakınlarında vefat etti ve oraya defnedildi. Dîvân şiirinden edindiği teknik bilgileri kendi türünde genellikle başarıyla uygulanan Zihnî, şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu aruzla yazmış ve oldukça süslü bir dil kullanmıştır. İstilâ acısını yansıtan şiirlerindeki içtenlik, şiirin ana ilkeleri ihmal edilmediğinden, aynı duyarlığı bugün de korumaktadır. Dili, hece vezniyle yazdıklarında bile ağdalıdır. Koşmalarında âşık tarzını kullanan Zihnî, diğer şiirlerini, bir dîvân şairi gibi kaleme almıştır.

ESERLERİ

Dîvân (Dîvân-ı Zihnî) : İçindeki şiirlerin çoğu aruz vezniyle yazılmıştır. 1839'da tamamlanıp saraya takdim edilmiş, 1854'te yeniden gözden geçirilmiş ve daha sonra 1876'da oğlu Ahmed Revâî tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

Sergüzeştnâme-i Zihnî : Yazma hâlinde olan eserin 1854'ten sonra yazıldığı tahmin edilmektedir. Zihnî, eserin başında kendi yaşamından bazı kesitlere yer vermiştir. Daha sonraki bölümlerde hezeller, hicivler, koşmalar ve destanlar bulunur. Bu arada kendisine haklı bir şöhret sağlayan 10 kadar destanı da aynı eser içinde yer alır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan müellif nüshası dışında başka nüshaları da vardır.

Kitâb-ı Hikâye-i Garîbe : 1845 yılında tamamlanan eserde, Bayburt beyi Sadullah Paşa'nın oğlu Abdulah'ın başından geçen olaylar anlatılır. Bilinen üç nüshasından ikisi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

KAYNAKLAR

- **Saim Sakaoğlu**, *Bayburtlu Zihni*, İstanbul 1988.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.225.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 5. Cilt, İstanbul, s.229.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.696
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.230.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.448
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.127.
- **Tahir Kutsi**, *Türk Halk Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1978, s.73.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.432.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.196.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.654
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.200.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1971.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.171.

I

KOŞMA

Yıkmış çadırların göç etmiş Leylâ
Vardım ki boş kalmış yâr otakları
Dağı mesken etmiş bîçare Mecnun
Akıtmış gözünden kan ırmakları

Zeyd ile göndermiş Leylâ'ya nâme
Dedi iyi getirdin ağyarı kama
Âkıbet yâr oldun İbniselâma
N'eyledin ettiğin o misakları

Zihnî'yim akıttım dîdem yaşların
Yedi yıl bekledim bulak başların
Dağıt bu derneği sav savaşların
Bozuldu kabâil ittifakları

KAYNAK : **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.172.



Kitâb-ı Hikâye-i Garîbe'nin ilk sayfası.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 5. Cilt, İstanbul, s.229.

II

KOŞMA

Senden ayrılalı ey kaşı kemân
Başıma dâr oldu cihân sevdiğim
Hasretinden âciz oldum el-amân
Haste-dîlim zamân zamân sevdiğim

Suyun mu çekmiştir yoksa türâbın
Gül kefenin olmuş sünbül nikâbın
İsteyenler gelsin garib tevvâbın
Kılsınlar namâzın revân sevdiğim

Bıraktın Zihnî'yi gam diyârında
Yaktın vücûdunu aşkın nârına
Sanma senden ayrı gönül bârına
Sensin İrân Tûrân vîrân sevdiğim

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihni*, İstanbul 1988, s.90.

III

KOŞMA

Bâd-ı sabâ selâm söyle o yâre
Ya gelsin ya gidek o diyare biz
Kâtip, arz-ı hâlim yaz ki cânâna
Ayrılalı düştük ah ü zâra biz

Kâtip, arz-ı hâlim arşa dayandı
Can gurbette hasret nârına yandı
Herkes sevdiğinden doydu usandı
Neden kaldık böyle bahtı kara biz

Nâmem hem okusun hem yâr ağlasın
Aşk oduna düşsün nâçar ağlasın
Sînesini dövsün her bâr ağlasın
Desin ki zulmettik Zihnî'zâre biz

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.171.



IV

GAZEL

Ey sabâ cânâne dedin mi dedim dedim dedi
Düştüğüm efgâne dedin mi dedim dedim dedi

Hasretinden haste dil gurbette nâçâr olduğum
Yandığım hicrâne dedin mi dedim dedim dedi

Taktığım gerdâne zencîr-i cünûn-ı aşk ben
Gezdiğim dîvâne dedin mi dedim dedim dedi

Arz-ı hâle cür'etim yok azm-ı râha tâkatim
Ol şeh-i hûbâna dedin mi dedim dedim dedi

Gör ne fermân eyledi Dârâ-yı mülk-i hüsn ü ân
Zihni-i nâlâna dedin mi dedim dedim dedi

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihnî,* İstanbul 1988, s.150.

V

GAZEL

Şehâ sen hüsnüne Bâğ-ı İrem'dir de ne dersen de
Dehânın gülşen içre gonce-femdir de ne dersen de

Yed-i kudretle halk etmiş anı Hallâk-ı Rabbânî
Cemâlin şübhesiz Beytü'l-Harâm'dır de ne dersen de

Kemend-i zülfünü tak boynuma zencîr ile gezdir
Su'âl ettikde ahbâbın gülümdür de ne dersen de

İşittim hasretinle ben rakâb bîmâr-ı aşk olmuş
Tesellî hâtır et belki veremdir de ne dersen de

Reh-i aşkında abdâl oldu çünkü Zihnî nâ-kâmın
Bu derviş nen dediğinde gülümdür de ne dersen de

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihnî,* İstanbul 1988, s.156.

VI

KOŞMA

Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisten çekmiş ayağı

Hangi dağda bulsam ben o maralı
Hangi yerde görsem çeşmi gazalı
Avcılardan kaçmış ceylân misâli
Gitmiş dağdan dağa yoktur durağı

Lâleyi sümbülü gülü hâr almış
Zevk u şevk ehlini âh ü zâr almış
Süleyman tahtını sanki mâr almış
Gama tebdil olmuş ülfetin çağı

Zihnî dert elinden her zaman ağlar
Vardım ki bağ ağlar bağı bân ağlar
Sünbüller perişân güller kan ağlar
Şeydâ bülbül terk edeli bu bağı

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihnî*, İstanbul 1988, s.81.



Dağda Kış
Libraine de Péra
43. Müzayede Kataloğu – 31.10.2002

Şöhretî

(1795 Ardanuç/Artvin – 1860 Ardanuç)

Asıl adı Şerif'tir. Ardanuç'un Petekli Köyü'nde doğdu. Babası Âşık Sıtkî ve oğlu Âşık Cesimî de saz şairidir. Bir süre medrese öğrenimi gördüğü, 1816 yılında Erzurum'a gidip orada Abdurrahman Gazi Türbesi'ne intisap ederek dinî bilgisini artırdığı, asker olduğu yıllarda Şam'da tabur imamlığı yaptığı bilinmektedir. Askerliğini bitirdikten sonra İstanbul'a giden Şöhretî, orada âşık kahvehânelerinde gezdikten sonra köyüne dönüp evlenmiş ve 15 yıl sonra da oğlu Cesimî'nin âşık olup gurbete çıkması üzerine de Merzifon'a giderek bir tekkeye kapanıp ibadetle meşgul olmuştur. Daha sonra doğduğu köy olan Petekli'ye dönmüş ve orada ölmüştür.

KAYNAKLAR

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.466.
- **M. Fuad Köprülü**, *Türk Saz Şairleri*, 3. Cilt, İstanbul 1941, s.660.
- **Mehmet Gökalp**, *Artvin Saz Şairleri*, İstanbul (Tarihsiz).

I

Sâki ver elinden şu dolu câmi
Bir katresi kılsın mestâne beni
Deme bu şarapta ne keyfiyet var
Söyletsin efsâne efsâne beni

Sevdâ iner âşıkların başına
Bazı hayâline bazı düşüne
Sâki sen karışma aşkın işine
Koy görüp desinler dîvâne beni

Şöhretî'ye derler yangundur deyi
Aşk ile sevdâya vurdundur deyi
Bir Şuh-i tâbana vurgundur deyi
Şem'a dolandırır pervâne beni.

KAYNAK : **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.466.

II

Sînem içre kurulmuştur bir kazan
Aman dedi kaynamaktan âcizdir
Can bülbülü cevlân eder bir zaman
Bu kafeste oynamaktan âcizdir

Demeyin gurbette yamandır işim
Çünkü sevdâlıyım vardır teftişim
Ecel yastığında ağırır başım
Hasta canım inlemekten âcizdir

Bilmezsiz Şöhret'in siz havasını
Bu garip gönlümün gam dâvasını
Kilisede öten şu çan sesini
Bu imanın dinlemekten âcizdir

KAYNAK : **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.466.

Mir'âtî (KALECİKLİ)

(? Kalecik/Ankara – 1860 İstanbul)

19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşî ozanıdır. Yaşamıyla ilgili bilgiler söylentilere dayalıdır. Medrese öğrenimi gördüğü ve icazetli hocalardan ders aldığı, bir ara Kalecik/Ankara müftülüğü yaptığı, daha sonra Bektaşîliğe bağlandığından dolayı bu makamdan uzaklaştırıldığı söylenmektedir. Hacı Bektaş Tekkesi Şeyhi Türâbî Ali Dede'den el alan Mir'âtî, zaman zaman sazıyla uzun yolculuklara çıkar; muamma (askı) asar ve şairlerle boy ölçüşürdü. Aruz ve hece ölçüsünü başarıyla kullandığı ironi yüklü şiirlerinde lugatlı ve muğlak ifadeler kullanır. Şiirlerini sık sık Kuran'dan yaptığı alıntılarla güçlendirmiştir. Birçok dergide yer alan şiirleri dağınık hâldedir. En tanınmış eseri, Hz. Ali'nin yüceliğini ve başından geçenleri anlattığı 36 kıtalık "Ali Destanı"dır. Eser, eksiksiz olarak 1893 yılında Halil İvgin tarafından yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.500.
- **Turgut Koca**, *Bektaşî Alevî Şairleri ve Nefesleri*, Ankara 1994, s.405.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992, s.16, 39, 40.
- **Cahit Öztelli**, *Bektaşî Gülleri, Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.194.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevî-Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.286.
- **İhsan Ozanoğlu**, *XIX. Asır Saz Şairlerinden Kalecikli Mir'âtî*, İstanbul 1940.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.514.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Halk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s.282.
- **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevî Bektaşî Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.143.

I

Zincir kâr eylemez bizlere sofu
Bin cân ile bir cânâne bağlıyız
Okuyup anladık emr-i mârufu
Hükmü bâkî âdil hâne bağlıyız

Lâ-mekândan fi mekâna gelmişiz
Nice makamlarda mihmân olmuşuz
"Eynemâ tekûnû" mevti bilmişiz
"Küllü men aleyhâ fân"e bağlıyız

Seçtik yârimizi ağyârımızdan
Kimse vâkıf değil esrârımızdan
Dönmeyiz Mir'âtî ikrârımızdan
Hacı Bektaş pîr sultâne bağlıyız

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992, s.39.

II

Âmennâ deyüben ikrâr eyledik
Erenler bezmine lâ şekçesine
Hakîkat bağında yetiştik bittik
Bûy aldık her gülden çiçekçesine

Söylesem mânâmız sığmaz takrîre
Esrâr-ı noktamız gelmez tefsîre
İmân ettik ikrâr verdik bir pîre
Er olduk er ile gerçekçesine

Vücûd-ı Mutlak'tır her yerde ıyân
Körler zannederler dîdârı nihân
"El-Hakku azharu mineş şems" iken
Sofu inad eder eşşekçesine

Mir'âtî sözlerim canlı muammâ
Ârif olanlara olur hüveydâ
Elsiziz belsiziz dilsiziz ammâ
Gezeriz âlemde erkekçesine

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992, s.40.

Erzurumlu Emrah

(? Erzurum – 1860 ? Niksar/Tokat)

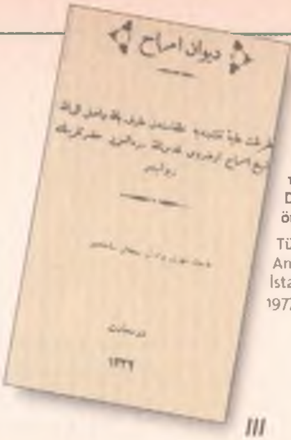
Erzurum'un Ilıca bucağına bağlı Tanbura Köyü'nde dünyaya geldi. Yaşamıyla ilgili kesin bilgi yoktur. Doğum ve ölüm tarihleri tartışmalıdır. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, doğum tarihinin 1814-1819 arası olabileceğini ileri sürerken Eflâtun Cem Güney, 1777-1784 arasındaki bir tarihi esas alır. Yaşamıyla ilgili bilgiler, halk arasındaki söylentilere ve şiirlerine dayalıdır. İlk gençlik yıllarında köyünden ayrılarak Erzurum'a gitmiş, orada medrese öğrenimi görüp nazım tekniğini öğrenmiştir. Bu durum, onun mısralarındaki dil ve sanat örneklerinden kolayca anlaşılır. Daha sonra, dönemin âşık tarzı gereği, çok yerler gezmiş; Trabzon, Kastamonu, Sivas, Tokat, Çankırı ve Niğde'de kalmış; bu arada Tokat'ta bulunduğu sırada Nakşibendî tarikatının Hâlidiyye koluna intisap etmiştir. Rivayete göre, altı ay kadar İstanbul'da kaldığı söylenirse de, eserlerinde buna ilişkin herhangi bir kayıt yoktur. Ömrünün son yıllarını geçirdiği Niksar'da vefat eden Emrah'ın ölüm tarihi, bazı kaynaklarda 1876 ya da 1854 olarak belirtilmişse de Cahit Öztelli, şairin ölümüne ilişkin olarak Tokatlı Nûri'nin düşürdüğü bir tarihten hareketle, ölüm yılının 1860 olduğunu ileri sürer. Kültür ve Turizm Bakalığı öncülüğünde Tokat'ın Niksar ilçesinde yaptırılan türbesi 3 Mayıs 1986'da açılmıştır. Aruz ve heceyle yazmasına karşın, aruzla yazdığı şiirler, gerek nazım tekniği, gerekse dil açısından yetersiz olduğundan bir sanat değeri taşımaz. Hece ölçüsüyle yazdığı tasavvufi şiirlerinde de belli bir düzeye erişememiş; ancak âşık tarzında yazdığı semai ve koşmalarında şair kimliğini ortaya koymuştur. İçten söyleyişi ve benzetmeleriyle özgün bir üslup oluşturur. Daha çok, yazgıya boyun eğiş, sitem, aşk, çaresizlik, özlem, ayrılık ve gurbet gibi temaları ele alır. Aşkı, doğaüstü bir inanca bağladığından kimi zaman doğaüstü simgelere ve güçlere yer verir. İsim benzerliği nedeniyle şiirleri, Ercişli Emrah'ınkilerle karıştırılmışsa da, son yıllarda yapılan çalışmalarla bu karışıklık büyük ölçüde giderilmiştir. Çok gezen bir âşık olduğundan, Tokatlı Nûri ve Tokatlı Gedâî gibi pek çok çırak yetiştiren Emrah, böylece bir âşık kolunun kurucusu olmuştur. Şiirlerinin çoğu, çırağı Tokatlı Nûri tarafından bir araya getirilmiş olup, bu yazmada Emrah'ın hece ve aruzla yazdığı 348 şiirine yer verilmiştir. Ayrıca aruzla yazdığı şiirler, Mehmed Abdülaziz Erzurumî tarafından derlenip 1916 yılında "Dîvân-ı Emrah" adıyla 56 sayfalık bir kitapçık hâlinde yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Orhan Ural**, *"Dost Elinden Gelen Tuma" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976.
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.135
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.238
- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dini ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.478.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.387.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.247.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.365.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.337.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.579
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.313.
- **Cahit Öztelli**, *Sahte Şöhret Bir Ozan, Erzurumlu Emrah, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1976.
- **Eflatun Cem Güney-Çetin Güney**, *Erzurumlu Emrah*, İstanbul 1975.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.39.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.458.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.443.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.192.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.478
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Halk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s.107



Erzurumlu Emrah'ın, Tokat'ın Niksar ilçesindeki türbesi.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.338



1913'te yayımlanan Dîvân-ı Emrah'ın ön kapağı.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.40.

I

Bana senden gayri dildâr gerekmez
Bir hâne bir halvet bir de sen gerek
Bezm-i muhabbette ağyâr gerekmez
Bir sâkî bir şerbet bir de sen gerek

Kaşların çatılmış sitemli dîdâr
Melek-zâde misin ey perî ruhsâr
Bu kadar letâfet çünkü sende var
Beyaz gerdanında bir de ben gerek

Emrahî fedâdır uğruna canlar
Bu yolda can verdi gedâlar hanlar
Yâr yârına kavuşacak zamanlar
Zamane bir hoşça gönül şen gerek

KAYNAK : **Orhan Ural**, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976, s.84.

II

Tutam yâr elinden tutam
Çıkam dağlara dağlara
Olam bir yaralı bülbül
İnem bağlara bağlara

Birin bilir binin bilmez
Bu dünya kimseye kalmaz
Yâr ismini desem olmaz
Düşer dillere dillere

Emrah eder bu günümdür
Arşa çıkan tütünümdür
Yâre gidecek günümdür
Düşem yollara yollara

KAYNAK : **Orhan Ural**, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976, s.54.

III

Elâ gözlerine kurban olduğum
Bak ki gönül sana düştü nic'olur
Böyle sevdâ kul başına gelmesin
Müptelâlık belâsıdır güç olur

Gel beni ağlatma sen de gülesin
Hem murâda hem maksada eresin
Korkarım ki yâda gönül veresin
Eller duyar altın elin tunç olur

Emrahî der ben de yandım meraktan
Aşk ateşi çıkmaz oldu yürekten
Ben seni dilerim ganî Hallâk'tan
En son benim olun ama geç olur

KAYNAK : **Orhan Ural**, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976, s.137.

IV

Benim bu felekten şikâyetim var
Sînemi hançerle deldi ağlarım
Hercaî gönlümü eyledi pür-nâr
Serimi sevdâya saldı ağlarım

Yetir bu çektiğim aşk ü sevdâyı
Bezmişim kendimden nidem dünyâyı
Deli gönül arzuluyor Leylâ'yı
Gönül gurbet elde kaldı ağlarım

Kanlı felek bizi mahzûn eyledi
Diyâr-ı gurbette düşkün eyledi
Bîçâre Emrah'ı Mecnûn eyledi
Aklımı şimdiden aldı ağlarım

KAYNAK : **Orhan Ural**, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976, s.96.

V

Gene bahar oldu açıldı güller
Bülbül-i şeydâlar bağlarda gezer
Bir saçı Leylâ'ya meyil verenler
Elbet Mecnûn olur dağlarda gezer

Ne sönmez ateştir aşkın ateşi
Gittikçe artırır serde savaşı
Yâr senin aşkından çeşmimin yaşı
Bahar seli gibi çağlar da gezer

Emrah tek tıfıldan bağrı yanıklar
Bezm-i mahabbette kalbi sadıklar
Ma'şûkundan cüdâ düşen âşıklar
Rûz ü şeb âh eder ağlar da gezer

KAYNAK : Orhan Ural, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976, s.124.



Taş Köprü –
Tablo: Hoca Ali Rıza

Maçka Mezat
Müzayede Kataloğu –
5.3.1994

VI

Gönül gurbet ele çıkma
Ya gelinir ya gelinmez
Her dilbere meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Yürüktür bizim atımız
Yardan atlattı zâtımız
Gurbet ilde kıymatımız
Ya bilinir ya bilinmez

Bahçemizde nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Gönüldeki dert ilâcı
Ya bulunur ya bulunmaz

Deryâlarda olur bahri
Doldur da ver içem zehri
Sunam gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez

Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figân eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz

KAYNAK : Orhan Ural, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976, s.150.

VII

Dedim dilber sen de sevdekâr mısın
Dedi senden evvel nâre ben yandım
Dedim doğru söyle bana yâr mısın
Dedi sâdık yârim gönülden andım

Dedim gel ağyârı ferâmûş eyle
Dedi terk eyledim gönlün hoş eyle
Dedim câm-ı aşkı sen de nûş eyle
Dedi çoktan anı nûş edip kandım

Dedim gerdânına benler dizilmiş
Dedi görenlerin kalbi üzülmüş
Dedim mahmûr musun gözler süzülmüş
Dedi hâb-ı nâzdan şimdi uyandım

Dedim Emrah gibi var mı âşığın
Dedi elbet benim senin lâyığın
Dedim hâlinden bil bağrı yanığın
Dedi bilmez idim anca inandım

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.205.

VIII

Ne vefâsın gördüm bezm-i cihânın
Kan ile pür olsun peymâneleri
Ne lûtfunu gördüm pîr-i mugânın
Başına yıkılsın meyhâneleri

Çok çektim feleğin cevr ile kahrın
Bin kerre nûş ettim tas ile zehrin
Boş olsun şarâbı sakî-i dehrin
Lebinden emzirmez mestâneleri

Emrâhî beyhûde sanma emeğin
Elbette dergâha geçer dileğin
Kırılsın dişleri çarh-ı feleğin
Nice hor eylemiş merdâneleri

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.481.

IX

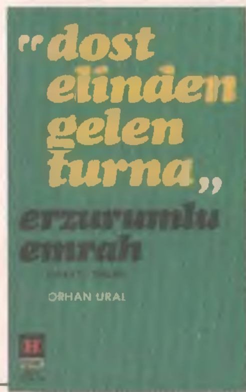
Dost ilinden gelen turna
Bekle kelâmı kelâmı
Uğrar isen yâr yanına
Eyle selâmı selâmı

Kement olmuş zülfün bize
Elâ gözler süze süze
Yazılmıştır alnımıza
Hasret kalemi kalemi

Hey ağalar hey gaziler
Yürekte yaram sızılar
Gönül yârı arızular
Bilmez ırağı yakını

Emrah der ki burdan gitsem
Bir gün evvel yâra yetsem
Yâr elinden bâde içsem
O gün ola mı ola mı

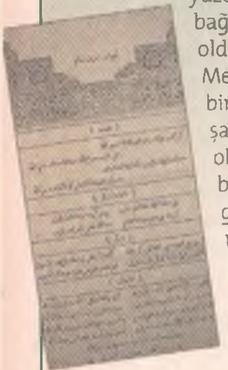
KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.387.



Şeref Hanım

(1809 İstanbul – 1861 İstanbul)

Müderris ve şair Mehmed Nebil Bey'in kızıdır. Kaynaklarda, yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Şiirlerinden anlaşıldığına göre, iyi bir öğrenim gördüğü, hayatının maddî sıkıntı içinde geçtiği, bu yüzden geçinebilmesi için 200 kuruş maaş bağlandığı ve Mevlevî tarikatına mensup olduğu bilinmektedir. Mezarı, Yenikapı Mevlevîhânesi haziresindedir. Şiirlerinde bir yenilik olmamakla birlikte hanım dîvân şairleri arasında önemli bir yere sahip olan Şeref Hanım, eski şiir geleneğine bağlı, tasavvufî ve âşıkâne şiirler yazmış, gazelleri ve bilhassa mersiyeleriyle tanınmıştır. **Dîvân**'ında Mevlânâ ve Mevlevî büyükleri için yazılmış şiirleri yer alır. 250 sayfa ve iki bölümden oluşan Dîvân'ın yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde olup 1867 ve 1875 yıllarında iki kez basılmıştır. Şeref Hanım hakkında 1994 yılında, Yusuf Mardin tarafından "Şair Şeref Hanım" adıyla tanıtıcı bir kitap da yayımlanmıştır.



Şeref Hanım Dîvânı'nın başlık sayfası.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı, 7. Cilt, s.162.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.148.
- **Mine Mengi**, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.240.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.601.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1073.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.413.
- **E. J. Wilkinson Gibb**, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.505.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.459
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 7. Cilt, s.162
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1775
- **Bedihan Tamsöz**, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994, s.42.
- **Mustafa Sever**, *Dîvân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi*, İstanbul 1993, s.16

I

Temâyülün kime cânâ bilinmedî gitti
Tabiatın dahi hâlâ bilinmedî gitti

Ser-i rehinde mi zülfünde mî vatan tuttu
Karargeh-î dil-i şeydâ bilinmedî gitti

Rümüz-ı aşkı bilen bilmeyene eder ikrar
Nedir hakîkati ammâ bilinmedî gitti

Bilindi derd-i dili bülbülün figanından
Gülün başındaki sevda bilinmedî gitti

Kimin esîri kimin âşık-ı fikendesidir
Şeref dedikleri rüsvâ bilinmedî gitti

KAYNAK : **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.86.

Eğilimin kime a sevdiğim, bilinmedi gitti.
Huyun bile hâlâ bilinmedi gitti.

Yolunun başında mı, yana düşmüş dağınık saçında mı vatan tuttu,
Doğrusu, bu âşık gönlümün, durup eğlendiği yer, bilinmedi gitti.

Aşkın simgelerini, bilen bilmeyen konuşur.
Nedir gerçeği onun, bilinmedi gitti.

Bilindi gönlün derdi bülbülün figanından
Gülün başındaki sevda bilinmedi gitti.

Kimin tutsağı olmuş, kimin düşkünüdür,
Şeref dedikleri; halka rezil olan şair, bilinmedi gitti!

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Tablo: Zonaro

II

TERCİ-İ BEND

Öz cânı bile gâh olur ağyâr sanurdum Gözden sakınurdum gül-i bi-hâr sanurdum	*Öz canı bile, gün olur yabancı sanırdım; Gözden sakınırdım, dikensiz gül sanırdım.*
Bîçare dile merhametin var sanurdum Lütf-ü keremin her dem-ü her bâr sanurdum	*Çaresiz gönüle merhametin var sanırdım; Bağışın, yardımın, her zaman var sanırdım.*
Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum	*Eyvah efendim seni ben yâr sanırdım; Kendim gibi, billâhi vefalı sanırdım.*
Çokdandır enis-i dil-i güm-râh değilsin Güyâ ki benim hâlime âgâh değilsin	*Çoktandır yolunu şaşırmış gönüle arkadaş değilsin; Benim durumumu bilmez gibisin.*
Ağyâre neden hemdem-ü hergâh değilsin Bilmez miyim evvelki gibi âh değilsin	*Yabancılara neden yakınlık duyarsın? Bilmez miyim âh, evvelki gibi değilsin.*
Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum	*Eyvah efendim, seni ben yâr sanırdım; Kendim gibi, billâhi vefalı sanırdım.*
Evvel ne idi eylediğin arz-ı mahabbet Aldanmayayım bâdezin etsen de mürüvvet	*Önceleri gösterdiğin o sevgi, o yakınlık neydi? Aldanmam bundan sonra, yakınlık göstersen de.*
Öldür beni billâh dile geldi nedâmet Bir dahi eger veririsem nâfile siklet	*Öldür beni, billâh gönül pişman oldu. Bir daha seni sıkmam, sana sorun olmam.*
Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum	*Eyvah efendim, seni ben yâr sanırdım; Kendim gibi, billâhi vefalı sanırdım.*
Zâtın gibi sanma Şeref'i mâil-i ağyâr Ne kimseye dilbeste ne bir ferde olur yâr	*Kendin gibi, Şeref'i, yabancılara yakınlık duyar sanma; Ne kimseye gönül bağlar ne de yâr olur.*
Dâmânına dört elle sarılmış dil-i nâçâr Hicrân ile noksan mı bulur aşk-ı fedâkâr	*Dört elle eteğine sarılmış çaresiz gönül. Ayrılıkla, özverili kimsenin sevgisi azalır mı?*
Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum Kendim gibi billâhi vefâdar sanurdum	*Eyvah efendim, seni ben yâr sanırdım; Kendim gibi, billâhi vefalı sanırdım.*

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : İsmet Zeki Eyuboğlu, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.460.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

III

GAZEL

Dildeki dag-i füruzanım ile eğlenirim Geceler kendi çerağınım ile eğlenirim	*Gönlümdeki yanan yaralarımla eğlenirim. Geceleri kendi çırağanımla eğlenirim.*
Ederim ziver-i âguşe-i hayalim yâri Daima hidmet-i mihmanım ile eğlenirim	*Sevgiliyi hayâlimin kucağının süsü yaparım. Sürekli bu konuğuma hizmet etmekle eğlenirim.*
Söyletip çektiğini şuh-i cefakârından Sergüzeşt-i dil-i nalânım ile eğlenirim	*Söyletip çektiğini eziyet edici sevgilisinden, Ağlayan gönlümün serüveniyle eğlenirim.*
Komaz âvare vü tenha beni manend-i safa Yine derd ü gam-ı cânânım ile eğlenirim	*Safa gibi, beni serbest ve yalnız bırakmaz. Yine sevgilimin dert ve üzüntüsüyle eğlenirim.*
Dest-i âhım dokunup saz-ı derunun teline Nağme-i nale vü efgânım ile eğlenirim	*Âhımın eli dokunup içimin sazının teline; İnilti ve ağlayışlarımın ezgisiyle eğlenirim.*
Söyleyip serd-i mihnetle nice taze gazal Şeref eş'ar-i perişanım ile eğlenirim	*Sıkıntı etkisiyle nice yeni gazel söyleyerek, Şeref, perişan şiirlerimle eğlenirim.*

KAYNAK : Mustafa Sever, *Divân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi*, İstanbul 1993, s.16.

Şeyh Nazîf

(1794 Yenişehir (Larissa) / Yunanistan – 1861 İstanbul)

Asıl adı Hasan Nazîf'tir. Öğrenimini tamamladıktan sonra 1831'de hacı oldu. Konya'ya giderek Mevlevîliğe bağlandı ve hilâfet aldı. Daha sonra memleketi Yenişehir'de açtığı Mevlevîhânede uzun süre şeyhlik yaptı. 1854'te İstanbul Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhliğine getirildi. Yaşamının sonuna dek bu görevde kaldı. Döneminin ünlü mutasavvıf şairlerinden olan Nazîf'in **Dîvânçe**'sinden başka, müritlerinden Edirneli Hayri Efendi tarafından şerh edilerek 1859'da yayımlanan tasavvufa ilişkin **Tarifü-s-sülûk** adlı bir risalesi vardır.

K A Y N A K L A R

- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* Istanbul 1955, s.16, 56.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1109.
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* Tarih Vakfı, 3. Cilt, s.564.
- **Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı,** *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1958, s.127.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,* (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 16. Cilt, İstanbul 1992, s.8567.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi,* (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 23. Cilt, İstanbul 1993, s.340.
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* İstanbul 1983, s.229.

GAZEL

Bize ne pister-i zerbüft ü ne kâşâne gerek
Murg-ı bimâr-ı gamın lânesi vîrâne gerek

Ne dem-i mesti-i sahbâ ne safâ-yı leb-i câm
Âşıka ne mey-i gül-reng ü ne peymâne gerek

Heves-i hak-ı ser-i kûyun edersem ne aceb
Bende-i aşk olanın himmeti şâhâne gerek

Ser-i kûyunda dolansam n'ola boynum büküp âh
Burada âşıkın evzâ'ı yetîmâne gerek

Kara dağ olsa dayanmazsa da aşkına Nazîf
Bir kişi yaktığı şem' üstüne pervâne gerek

KAYNAK : Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1958, s.126.

Bize ne altın sırmalarla işlenmiş yatak, ne de köşk gerek,
Hasta gam kuşunun yuvasının, yıkık yer olması gerek.

Ne şarabın verdiği sarhoşluk çağı, ne kadehin dudağındaki temizlik, berraklık,
Âşıka ne gül renkli şarap, ne de kadeh gerek.

Çevrendeki toprağa ulaşmayı arzularsam ne diye şaşılsın?
Aşka kul olanın himmetinin, padişahça olması gerek.

Âh, boynumu büküp mahallende dolaşsam ne olur ki?
Burada âşıkın durumu, yetimler gibi olmalı.

Nazîf, insan, kara dağ olsa bile onun aşkına dayanamaz,
Bir kişi yaktığı mumun üstüne pervane kesilmesi gerek.

Kâmilî

(? Zile/Tokat – 1862 ?)

Doğum yılı ve ölüm yeri belli değildir. Ailesi, Tokat'ın Zile ilçesinde, Hacı Eşbehoğulları olarak tanınır. Asıl adı Kâmil'dir. Şairlikten çok hattat olarak ünlendiğine bakılırsa iyi bir öğrenim gördüğü söylenebilir. Şair olarak fazla tanınmamasına rağmen Amasya, Sivas, Tokat, Merzifon ve Zile dolaylarında pek çok çırak yetiştirmiştir. Eflâtun Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney ta-



rafından derlenen **Dîvân**'ı 1953 yılında yayımlanmış olup eserde 69 şiir yer almıştır.

KAYNAKLAR

- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.206.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.244.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.500.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak Haziran 1989, s.209.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.133.
- **Eflatun Cem Güney**, *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1959, s.122.

I

Felek senden kime feryat edeyim
Bir cahil yâre düşürdün beni
Başım alıp ne diyare gideyim
Dost içinde âre düşürdün beni

Yüce dağlar gibi başımda duman
Bükülüp belimiz oluptur keman
Yok mudur sevdiğim göğsünde iman
Pervane gibi nâre düşürdün beni

Yüreğimde derdim vardır gülemem
Elim varmaz çeşmim yaşın silemem
Kâmilî der kendi kendim bilemem
Tamam olmaz kâre düşürdün beni

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.206

II

Cânânım bu edalarla
Görünüp niçin kaçarsın
Açıver hüsnün bağını
Bürünüp niçin kaçarsın

Misâlin yok behey taze
Dayanılmaz söze naza
Elâ gözler süze süze
Görünüp niçin gezersin

Mail olmuşam kaşına
Gönül yandı ateşine
Lâhuri şallar başına
Sarınıp niçin gezersin

Kâmil'im ağlatma nâsa
Âşıkların çeke tasa
Mavi çenber fino fese
Vurunup niçin gezersin

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.244.

Zahmî

(? Zile/Tokat – 1862, ?)

Bektaşî ozanı olup gerçek adı ve yapıtları hakkında bilgi yoktur. Medrese öğrenimi gördüğü bilinmektedir. Ahmet Talat ve Tahsin Nahid tarafından toplanan şiirlerinden başka, Bektaşîlerin düzenlediği yazma dergilerde şiirlerine rastlanır. Hece ölçüsünün yanı sıra aruzda da oldukça oldukça başarılıdır. Şiirlerinde Vahdet-i Vücud felsefesini özümseyen bir anlayış egemendir.

K A Y N A K L A R

- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevî-Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.278.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.139.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1246.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.479.

I

GAZEL

Var etti cihan mülkünü bir nuru tecelli
Can verdi cihan cismine ta suru tecelli

Çâr kisvetin âdemde eşi olmasa ifşa
Terkibi hafi rüyet-i manzuru tecelli

Her nutku Enelhak olanı dâra çıkarma
Hak etmiş o yüzden dili Mansura tecelli

Hor görme sakın zümre-i rindaneyi zahit
Müzhirdir ona kase-i fağfuru tecelli

Zahmî bu ne esrar-ı hakikiye-yi ifşa
Oldun mu cihan mülküne me'muru tecelli

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.143.

S Ö Z L Ü K

sur : Diriltici güç.
çâr kisvet : Toprak, su, yel ve ateş.
terkib-i hafi : Gizli, bileşik.
rüyet-i manzur : Bakıp görme.
müzhir : Açığa çıkan.
kase-i fağfur : Aşk kadehi.

II

Ehl-i sühan biziz arifan içre
Lisanımız saçar lü'lü-i gevher
Sultanlık isteyen dü cihan içre
İptida nefsini bilmeklik hüner

Şah-ı risalettir dildi yaverim
Hazreti Ali'dir yolda rehberim
Daima harabat içre gezerim
Erenler mesleği budur birader

Nasıl har göründün zühdü fenaya
Gıybetinden eli değmez riyaya
Kahpe Çankırılı Zahmî gedaya
Kimi Rafizi der kimi Surheser

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.139.

S Ö Z L Ü K

ehl-i sühan : Ozan.
lü'lü-i gevher : İnci taneleri.
risalet : Elçilik, peygamberlik.
harabat : Meyhane.
yaver : Yardımcı.
har : Diken.
Rafizi : Hz. Ali taraftarlığı.
Surheser : Kırmızı baş (Kızılbaş).
riya : İkiyüzlülük.

Aydî (MEHMED)

(1812 Antep – 1865 Antep)

Antep'te başladığı öğrenimini Halep, Kayseri ve İstanbul'da sürdürdü. Memleketinde vâizlik ve imamlık, Kayseri'de müderrislik yaptı. Seyahat amacıyla gittiği İstanbul'da Şâbânî tarikatına intisap etti. Şeyhinin iznini aldıktan sonra Antep'e geri dönüp imamlık yapmaya başladı. Bu arada evinin bir bölümünü tekke hâline getirerek tarikat öğretilerini yaymaya çalıştı ve bunda da başarılı oldu. Şehrin ileri gelenlerini Şâbânî tarikatına katmayı başardı. Ancak bir süre sonra, başarısız olduğu düşüncesiyle şeyhlik görevini terketti. Cezbe hâlindeyken söylediği bazı sözleri ve davranışları nedeniyle şehrin müftüsü tarafından Birecik'e sürüldü. Birkaç yıl sonra tekrar memleketi olan Antep'e döndü ve orada vefat etti. Aydî, şiirlerinde diğer tekke edebiyatı şairlerinin sıkça kullandığı aruz ve hece veznini kullanmış, didaktik ve dinî şiirlerinin yanı sıra yer yer Nesîmî ve Yûnus Emre'yi andıran güzel şiirler yazmıştır. "Ayânî" ve "Aydî Ayânî" adlarını mahlas olarak kullanan Aydî'nin 1855-56 yıllarında düzenlediği **Dîvân**'ı geniş bir incelemeyle birlikte 1937'de Ömer Asım Aksoy tarafından yayımlanmıştır.



KAYNAKLAR

- **Ömer Asım Aksoy**, *Aydî Dîvânı*, Gaziantep 1937.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 4. Cilt, İstanbul, s.242.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.2068.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.387.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 3. Cilt, İstanbul 1992, s.1103.

I

N'olsa gerektir n'olsa gerektir
Dîdelerim kan dolsa gerektir
Cevr ü sitemden hüzn ü elemden
Ruhları gamdan solsa gerektir

Aşka verüp can durma gönül yan
Yâr dile mihman olsa gerektir
Ey dili tahir fakr ile fahir
Ağlayan ahir gülse gerektir

Aydî pür gam ağlasa her dem
Zahmına merhem bulsa gerektir
N'olsa gerektir n'olsa gerektir
Dîdelerim kan dolsa gerektir

KAYNAK : Ömer Asım Aksoy, *Aydî Dîvânı*, Gaziantep 1937, s.58.

II

Güruhu ehli aşkın bilmezem cânânesiyim ben
Girelden râhı aşka âlemin efsanesiyim ben

Döner koyi dilârada bu dil şem'i ruhu yâre
Meğer pervane veş aşk ateşine yanasıyım ben

Nigârın hatt ü hali sildi dilden mâsiva nakşın
Ne Mecnunum ne Leylâ hüsnünün pervanesiyim ben

Beni bendi anasırda görüp gayri kıyas etme
Hümayi lâmekânın bunda bir kâşanesiyim ben

Vücudum mecmaül eşya derunum sirri lâyuhsa
İken bu harmeni kübra anın bir danesiyim ben

Meani dürriyim cismim sadaf deryayı aşk içre
Acep gavvası aşkın bahri bîpayanesiyim ben

Ne Aydîyyim ne savmiyyim ne cemiyyim ne ferkıyyim
Bugün bir badekeş hem teşne dil meyhanesiyim ben

KAYNAK : Ömer Asım Aksoy, *Aydî Dîvânı*, Gaziantep 1937, s.129.



Seyrânî (EVEREKLİ)

(1800 ? Everek/Develi – 1866 Develi)

19. yüzyılın en önemli saz şairlerinden olup özellikle siyasî ve sosyal yergileriyle tanınır. Asıl adı Mehmed'dir. Aynı mahlâsı kullanan çağdaşlarından ayırmak için Everekli Seyrânî diye anılır. Bir mahalle imamının oğlu olan Seyrânî, genç yaşta şiir söylemeye başladı ve kısa sürede ismini duyurdu. Bir süre kaldığı İstanbul'da medreseye devam ederek hat ve nakkaşlık öğrendi. İstanbul'un ünlü semai kahvehanelerinde katıldığı atışmalardaki taşlamalarında halkın sıkıntılarını ve dönemin aksaklıklarını dile getirdiğinden hakkında soruşturma başlatıldı ve bu yüzden İstanbul'dan ayrıldı; Anadolu'nun çeşitli yörelerini dolaşıp Halep'e kadar gitti. Yaşamı sıkıntı içinde geçen Seyrânî, yaşının ilerlemesi sebebiyle yıllar sonra memleketine dönmüş ve orada vefat etmiştir. Halk edebiyatımızda "Lâik Şairler" olarak adlandırılan öteki şairler gibi Seyrânî, özellikle taşlamalarında; kendi özel çıkarları için dinsel kurumları araç olarak kullanan kaba sofuları ve halka karşı olan yöneticileri amansız bir dille eleştirmiş, bunu yaparken de tarihsel ve toplumsal gerçeklikten yola çıkıp, adalet kavramını ön plâna alarak, adaletsizliğe başkaldırmıştır. Aruz vezniyle ve dîvân tarzıyla yazdığı şiirlerinde Arapça, Farsça kelime ve terkiplere yer verdiği, ağırca bir dil kullandığı görülür. Heceyle yazdığı halk tarzı şiirlerinde ise, genellikle sade bir dil egemendir. Şiirleri ilk olarak 1921'de "Sanihât-i Seyrânî" adıyla Everekli Müftizâde Ahmed Hazım tarafından yayımlanmış, daha sonra 1933'te Yusuf Ziya Demirci, 1953'te Haşim Nezihi Okay ve yine aynı yıl Cahit Öztelli, 1963'te Derviş Ünlü, 1975'te Osman Polat adlı araştırmacılar tarafından, şairin hayatı ve şiirleri incelenip kitap hâline getirilmiştir. 1976'da Develi'ye bir heykeli dikilen şairle ilgili 1979 yılından itibaren Develi'de "Seyrânî Semineri ve Şenliği" adıyla her yıl bir kültür festivali başlatılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.486
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.255
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.442.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.276.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.349.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.527.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.215
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1034
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.556.
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.132.
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.143.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.240.
- **Haşim Nezihi Okay**, *Develili (Everekli) Seyrani Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963
- **Abdullah Rıza Ergüven**, *Türk Halk Yazını*, Ankara 1983.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.430
- **Cahit Öztelli**, *Dertli ve Seyrani, Hayatı Sanatı Eseri*, İstanbul 1953.

I

Ne hikmettir şu dünyaya
Gelen ağlar gider ağlar
Soralım yoksula baya
Aslı nedir neden ağlar

Ömrümün defterin dürdüm
Hâk-i pâye yüzüm sürdüm
Bir acâip kale gördüm
Burc u bâru beden ağlar

Bir deveci yeder deve
Yularından seve seve
Birbirinden ive ive
Deve ağlar yeden ağlar

Seyrânî'ye acep n'olmuş
Derûnu dert ile dolmuş
Kimi etmiş kimi bulmuş
Bulan ağlar eden ağlar

KAYNAK : **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.143.

II

Felek bir gün bize bir yol gülmedi
Tuğla taktı elin seyrânîsine
Yirmi dokuz harften al mahlâs deyi
Teklif eder durur Seyrânî'sine

Er isen sözünü yürüt bin ata
Söz ana değildir becedir ata
Olur olmaz adam söz ata ata
Pâre pâre oldu Seyrânî sîne

Her âşık içtiğin hayat sanırlar
Her meclisi avlu hayat sanırlar
Ben memat olsam da hayat sanırlar
Sağlığında girdi Seyrânî sin'e

Belki bu şeb bizde o yâr bulunur
Başı yastıktayken duyar bulunur
Sanma bu dünyada uyar bulunur
Everek'in ednâ Seyrânî'sine

KAYNAK : **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak Haziran 1989, s.215.

III

Ben bu aşkın çilesini
Yanar çektim tüter çektim
Yedim gonca sillesini
Bülbül gibi öter çektim

Dizgin etsem gönül atın
Geçer göğün yedi katın
Yalan dünya maslahatın
Gâh bitmez gâh biter çektim

Seyrânî bilmem mert midir
Yoksa cana cömert midir
Eyyub'un derdi dert midir
Ben ondan besbeter çektim

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.353.

IV

Bir aynaya kılsam nazar
Sağ tarafım sol görünür
Padişahlar ferman yazar
Tatarlara yol görünür

Her ölüye olmaz tabut
Atlas eskir olur çaput
Olsa ak çuhadan kaput
Eskiyince çul görünür

Eğer Seyrânî'nin yâri
Olsa huri melek peri
Gönül sevmedikten geri
Kız olsa da dul görünür

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s 350.

V

Can ipini ten yününden
Saran kirman ular bir gün
Sulu yalçınlar önünden
Açılan gül solar bir gün

Gül dalında diken yarar
Diken güle vermez zarar
Türâb saçın başın tarar
Saçakların yolar bir gün

Dünya olur bir gün harâb
Ne bülbül kalır ne gurâb
Rızka sebep olan türâb
Gözlerine dolar bir gün

Kudret koçunu koy(u)nuna
Katmış seyreder oynuna
Ecel kolların boynuna
Habersizce dolar bir gün

Acı tatsız yenmez olur
Yalan gerçek denmez olur
Taş çarh ile dönmez olur
Hep kesilir sular bir gün

Çal Seyrânî durma sazı
Hakk'a sen eyle niyâzı
Sana secdesiz namazı
Kısmet olur kılar bir gün

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dini ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.486.

VI

Muhabbet küpünün olsam şarabı
Yâr beni doldurup içer mi bilmem
Mâmur olmak için gönül harâbı
Bir mimar eline geçer mi bilmem

Âşıkın olmaz mı çile çekmezi
Çilenin olmaz mı boyun bükmezi
Helâl süde katan haram pekmezi
Seçmek murad etse seçer mi bilmem

Bülbüle gül yarar deveye diken
Çiledir âşıkın boynunu büken
Tarlasına haram tohumu eken
Helâl mahsulünü biçer mi bilmem

Kimi mevtasına kefen biçmiyor
Kimi helâl rızık yiyip içmiyor
Yavrusundan köpek bile geçmiyor
Hak Seyrânî'sinden geçer mi bilmem

KAYNAK : M.Sunullah Arısoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.279.

VII

Nice defterlerden ismim sildirdim
Gelmedi hiç senden ses kara bahtım
Bahtın gemisinde yelken yok bildin
Durma lodos gibi es kara bahtım

Ahdettim bir gonca yolmamasına
Bulmadım bir çare solmamasına
Bir derdinden iflâh olmamasına
Kat'iyyen umudun kes kara bahtım

Dünya yıkılmakta yoktur yapıcı
Kimi cellât olmuş kimi kapıcı
Evvel geymez iken mesti pabucu
Verdirdin çarığa mes kara bahtım

Ağır meclislerde sıkılmaz iken
Mengeneye versen bükülmez iken
Seyrânî aslana yıkılmaz iken
Dedirdin tilkiye pes kara bahtım

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.448.

VIII

Eyvâh fukaranın beli büküldü
Medet ticaretin gücüne kaldık
Eyiler âlemden göçtü çekildi
Bizler zamânenin piçine kaldık

Rüşvet ile yazar hâkim hücceti
Hüccet ile alır kadı rüşveti
Halk bilmiyor dini şer'î sünneti
Bozuldu sikkenin tuncuna kaldık

Sene bin iki yüz altmış beş tamam
Okunur ezanlar boş bekler imam
Seyrânî bu nutkun sonu vesselâm
İnanın dünyanın ucuna kaldık

KAYNAK : M.Sunullah Arısoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.281

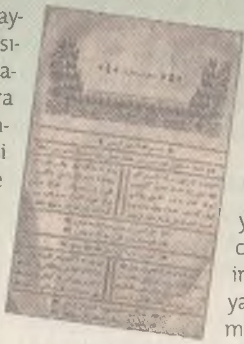


Tablo: Kohabarak
Librairie de Pera
40. Müzayede Kataloğu – 18.7.2002

Fatîn Efendi

(1814 Drama – 22 Haziran 1866 İstanbul)

Asıl adı Davud'dur. 13-14 yaşlarındayken Mısır'a, defterdar olan amcasının yanına gitti. Sekiz yıl orada kalıp öğrenimini tamamladıktan sonra 1836'da İstanbul'a döndü. Dîvân-ı Hümâyun Kalemi'ne alındı. Yazıda gösterdiği kabiliyet ve zekâsı sayesinde Mühimme Kalemi'ne geçti; geleneğe uyularak kendisine Fatîn mahlâsı verildi ve bundan sonra asıl adı yerine, mahlâsıyla anılır oldu. 1848'den sonra memuriyetini Ticarethâne-i Âmire'de sürdürdü. 1854-1855'te yayımlanan tezkiresinden dolayı râbia rütbesiyle ödüllendirildi. Daha sonra tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak vefat etti ve Göksu sırtlarındaki kabristana defnedildi. 19. yüzyıl edebiyatında, şairliğinden daha çok, tezkiresiyle tanınır. Sanat bakımından güçlü bir şair olduğu söylenemez. Kasidelerinden ziyade, gazel alanında daha başarılıdır. Tarih manzumeleri ve kıtaları, onun aynı zamanda mizaha olan eğilimini de ortaya koyar. Bestelenmiş bazı şarkıları vardır.



Dîvân'ın ilk sayfası.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 12. Cilt, İstanbul, s.258

ESERLERİ

Dîvân : 1871'de oğlu Rasim Efendi tarafından "Dîvân-ı Fatîn" adıyla İstanbul'da yayımlanmıştır. İçindeki şiirler, edebî bakımdan fazla değer taşımaz. Biyografi, 244 tarih, 168 gazel ve dîvân şiirinden birkaç örnek, eserin içeriğini oluşturur.

Hatimetü'l-Eş'ar : Fatîn Tezkiresi adıyla bilinen bu eserin yayım tarihi 1854-55'tir. 1722'den başlayıp Sultan Abdülmecid dönemine kadarki zaman dilimi içinde yaşayan 690 şairin yaşam öyküsüne yer verilen eser, yer yer eksik bilgiler ve yanlışlarla dolu olduğundan pek muteber bir kaynak sayılmamıştır. Bu yanlışları gidermek amacıyla yeniden yayımlanmak istenmişse de gerçekleştirilememiştir.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.257.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 12. Cilt, İstanbul, s.256.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.602.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.75.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.488.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.166.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.368.
- **Halûk İpekten**, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri*, Erzurum 1991, s.145.

GAZEL

Feleğin ehl-i dile lûtfu mazarrat gibidir
Düşmenin eylediği iylik ihânet gibidir

Kalb-i hassâd-ı bed-endîşte hüsn-i insâf
Tab'-ı sâhib maraz-ı mevtte sıhhat gibidir

Bilmeden bilmemek evlâ görünür âlemde
Eylemek arz-ı hüner cürm ü kabâhat gibidir

Doğru söz söylemeğe ağzı varır mı halkın
Râst güyân-ı zaman sâhib-i töhmet gibidir

Bezm-i cehhâlde ibrâz-ı kemâl ü dâniş
Nezd-i abdalda izhâr-ı dirâyet gibidir

Bir vesîle ile kovulmaktan ise bir cünha
Yıkılıp bir tarafa gitme kerâmet gibidir

At sürersem n'ola Kâzım'la bu vâdîde Fatîn
Şâirin şâire peyrevliği illet gibidir

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.75.

Lebîb Efendi (RUZNAMÇECİZÂDE)

(1785 İstanbul – 1867 İstanbul)

Tophane Ruznamçecisi Mustafa Efendi'nin oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Ruznamçe Kalemi'ne (defterdarlık) girdi. Yeniçeriliğin kaldırılması sırasında arananlardan birini evinde sakladığı gerekçesiyle Kütahya'ya sürüldü; bir müddet sonra affedilerek İstanbul'a döndü. Devlet memurluğunda yükselerek Defterdar, çeşitli meclis azalıkları, Takvim-i Vekayi ve Matbaa-i Âmire Nazırı oldu. Dîvân geleneğini sürdüren şiirlerinde, yer yer yaşamıyla ilgili gerçek konulara yer verdi. Halk deyimlerinden ve atasözlerinden de yararlandı. On iki mecmuadan oluşan şiirleri Millet Kütüphanesindedir. **Cevâhir-i Mültekate** (1869), **Tuhfe-i Vehbî Şerhi**, **Lâmiyetü'l-acem Şerhi** (Tuğraî'nin) ve **Sıhhat ü Maraz Tercümesi** (Fuzulî'nin, 1856), eserlerinden başlıcalarıdır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.875.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.140.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.101, 200.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.793.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.76.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 14. Cilt, İstanbul 1992, s.7400.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.465

GAZEL

Tîrinin peykânın alma sîne-i uryândan
Bir o kaldı itdüğün in'amdan ihsândan

Başdan ayağa kadar endâmına âyîneyim
Sensin ey meh-rû görünen çeşmime her yandan

N'eylesin dil-hastegân-ı aşka baksın da tabîb
Fark müşkildir o gûne derdleri dermandan

Çok temâşâ eyledim seyrângeh-i uşşâkta
Görmedim asla mürüvvet görmüşü hubândan

Hiç değil çâk-i girîbân etmeğe hazırlanır
Bâzı kerre âşıkın el çekse de dâmandan

Yâr pinhân olsa gönlünde aceb olmaz Lebîb
Bilmiyor musun perîler gizlenür insândan

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1228.

Okunun temrenini çıkarma çıplak göğüsten;
Bir o kaldı ettiğin iyilikten, bağıştan.

Baştan ayağa kadar endamına aynayım;
Sensin gözüme görünen ey ay yüzlü, her yandan.

Aşk hastası gönüllere baksın da ne yapsın tabib;
Ayırmak öylesine güçtür, dertleri dermandan.

Çok gezip gözledim âşıkların dolaştıkları yerde,
Görmedim asla güzellerden yakınlık ve iyilik göreni.

Hiçbir iş yapmayıp yakasını açmaya hazırlanıyor,
Bazen âşığın eteğinden el çekse bile.

Sevgili gönlünde gizlense şaşılmaz ey Lebîb,
Bilmiyor musun periler gizlenir insandan.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Leskofçalı Gâlib

(1829 Leskofça – 1867 İstanbul)

Asıl adı Mustafa Gâlib'dir. Yaşamı ve özellikle öğrenim durumuyla ilgili bilgiler yetersizdir. Çocukluğu, babasının sürgün olarak bulunduğu Afyon'da geçti. Babasının affedilmesi üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi (1846). Sadaret Mektubi Kalemi'ne girdi (1849). Panaloka kaymakamlığı (1852), Kırım Bahriye kâtipliği (1853) ve Van valisi olan babasının dîvân kâtipliğini yaptı. Bu arada Arap-Fars dilleri ve edebiyatı üzerine özel ders aldı. Daha sonra İstanbul Gümrüğü yazışmalar başkâtipliğine (1859), ardından Gümrük Tahrirat müdürlüğüne atandı (1860). Trablusgarp gümrük emanetine gönderildiyse de (1861), Vali Mahmud Nedim Paşa ile geçinemeyip azledildi. Daha sonra Mithat Paşa ile Tuna'ya, Cevdet Paşa ile Halep'e, Mustafa Naili Paşa ile Girit'e gitti. İstanbul'a döndükten sonra, başka bir göreve atanmadı. Hersekli Ârif Hikmet, mezarının İstanbul Topkapı'da olduğunu söylemişse de bulunamamıştır. Eski edebiyata bağlı şairlerden oluşan "Encümen-i Şuara" topluluğu, onun sanatı ve kişiliği çevresinde oluşmuştur. Nailî ve Fehim'in izinden yürümüş, klasik dile yaslanmış, aruzu ustalıkla kullanmış; soyut kavramlara daha çok yer vermesi ve tasavvufî görüşü yüzünden yaşamdan uzaklaşmıştır. **Dîvân**'ı, İbnülemin Mahmud Kemal'in, yaşamı üzerine ayrıntılı bir önsözüyle yayımlanmıştır (1916).

K A Y N A K L A R

- **Metin Kayahan Özgül**, *Leskofçalı Galib, Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1987.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.154.
- **Mine Mengi**, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.241
- **Ahmet Atillâ Şentürk**, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s.653.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.608.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.793.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.272.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.449.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.130.
- **Necmettin Halil Onan**, *Açıklamalı Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1998, s.460.

I

Mecrûh-i tîğ-i aşkın olan merhem istemez
Dil-küştegân-i şehr-i belâ mâtem istemez

Dil kim harîm-i kâ'be-i aşkın tavâf eder
Hünâb-i derd-i hasret içer zemzem istemez

Halvet-nişîn-i hicre hayâlin enis olur
Cebril olursa meclisine mahrem istemez

Mahmûr-i bezm-i aşka şikeste kadeh yeter
Mest-i harâb-i meykede câm-i Cem istemez

Sardın o mâhı nûr-i nigâh ile hâlevâr
Gâlib rakîp sanma seni âlem istemez

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

KAYNAK : Necmettin Halil Onan, *Açıklamalı Dîvân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1998, s.460.

Senin aşkının kılıcıyla yaralanan, merhem istemez.
Belâ şehrinin ölüleri de matem istemez.

Aşkının kâbesinin hariminde dönüp dolaşan gönül,
Hasret derdiyle dökülen kanlı gözyaşlarını içer de zemzem istemez.

Ayrılık köşesinde yalnız başına oturana, senin hayalin arkadaş olur,
Meclisine Cebril'in bile mahrem olmasını istemez.

Aşk meclisinin çakırkeyfine kırık bir kadeh yeter;
Meyhanede yıkılasıya sarhoş olan, Cem'in kadehini istemez.

O aya benzeyen güzeli, bakışının nuru ile hâle gibi sardın;
Gâlib, rakip sanma, seni dünya istemez.

II

Hitâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim
Cevâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Meâli hikmet-i sırr-ı Vedûd'dur yekser
Kitâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Hurûf-ı dâğ-ı muhabbet dilimde kaldı nihan
Hesâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Ne bîm-i dûzaha benzer ne hevl-i câna firak
Azâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Firâk-ı yâr ile Gâlib misâl-i mecnûnum
Ukab-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galib*, Ankara 1987, s.112.

Aşkın seslenişini kim anlar, kiminle konuşalım.
Aşkın cevabını kim anlar, kiminle söyleşelim?

Mânâsı baştanbaşa Vedûd (çok şefkatli olan Allah) sırrının hikmeti
Aşk kitabını kim anlar, kiminle söyleşelim?

Muhabbet yarasının sözleri gönlümde gizli kaldı.
Aşk hesabından kim anlar, kiminle söyleşelim?

Ayrılık ne cehennem korkusuna benzer, ne can korkusuna.
Aşk azabını kim anlar, kiminle söyleşelim?

Gâlib, sevgilinin ayrılığıyla mecnun gibiyim.
Aşk kartalını kim tanır, kiminle söyleşelim?



III

Terk-i cân et tut reh-i cânânı cânın duymasın *Aşk ile mahv ol vücûd-ı nâ-tüvânın duymasın*	*Canını terk edip yârin yolunu tut ama canının haberi olmasın.* *Aşk ile mahvol, fakat güçsüz vücudun anlamasın.*
Âlemi sûz-ı nihandan ser-te-ser hem nâra yak *Hem yine âlem senin sûz-ı nihânın duymasın*	*Dünyayı görünmeyen ateşle baştanbaşa yak ama,* *Yine de âlem senin bu gizli ateşini görmesin.*
Kut-ı cân etsin hümâlar üstühânın dehrde *Kalmasın asla nişânın üstühânın duymasın*	*Hümâ kuşları kemiklerini aslî gıdaları bilip dünyadan* *Senin izini silseler de bunu kemiklerin farketmesin.*
Güft-gûy-i aşk ile doldur cihânı ser-te-ser *Her sözün bir dâstân olsun zebânın duymasın*	*Aşk lâkırdısıyla dünyayı baştanbaşa doldur;* *Her sözün bir destan olsun ama, söylediklerini dilin duymasın.*
Âlemi devr eyle Gâlib her seher mânend-i mihr *Âlem ammâ hâl-i seyr-i bî-nişânın duymasın*	*Gâlib, her seher vaktinde güneş gibi âlemi dolaş,* *Fakat, bu gizli yolculuğunu dünya bilmesin.*

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galib*, Ankara 1987, s.118.

IV

Eyliyen mevkuf-ı te'sîr-i niyâz âmâlimi *Şîve-i hayretle lâl etmiş lisân-ı hâlimi*	*Dileklerimi, yalvarış tesirine bağlayan,* *Hâl dilimi de şaşkınlıkla tutmuş, dilsiz olmuş kalmışım.*
Töhmet-i aşk ile dolmazsa Hudâ rûz-ı hisâb *Çâk çâk etsin melâik defter-i a'mâlimi*	*Tanrı, hesap günü aşk töhmetiyle dolmazsa melekler,* *Yaptığım işlerin yazıldığı defteri alsınlar da paramparça etsinler.*
Ab u tâb-ı hüsnünü bir zerre istidlâl eder *Seyredenler âteşin dâğımla eşk-i âlimi*	*Yanıktan meydana gelmiş ateşli yaramla kanlı gözyaşlarımı seyredenler,* *Bir zerrecik olsun sevgilimin güzelliğini anlarlar.*
Bir garîb âşüfteyim zülfündedir cem'iyyetim *Ey sabâ lütfet perîşân eyleme ahvâlimi*	*Bir eşsiz darmadağın kişiyim, topluluğum, saçlarındadır.* *A seher yeli, lütfet de ahvalimi dağıtma.*
Eyledim can vermeğe kûyunda Gâlib azm-i râh *Menzîl-i maksûda ergörsün Hudâ ikbâlimi*	*Gâlib, mahallesinde can vermeyi kurdum;* *Tanrı, devletimi dilediğim konak yerine ulaştırsın.*

KAYNAK : Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958, s.128.

V

Mürg-i gülşen-sûz-i aşk ol âşiyânın kalmasın
Âlem-i bâlâya pervâz et nişânın kalmasın

Aşk ile mahv eyle cürm ü tâatin tâ rûz-i haşr
Keffe-i mîzâna bir bâr-ı girânın kalmasın

Arzû-yı vasl ile cismin nizâr et şöyle kim
Bâr-ı hasret çekmeğe tâb ü tüvânın kalmasın

Mahvolup kıl sûziş-i aşk ile fasl-ı müddeâ
Âlem-i ferdâya bahs ü imtinânın kalmasın

Tîg-ı cevr ile helâk et her nefes âmâdeyim
Ey kazâ bir can için tâ imtinânın kalmasın

Naat-ı hüsnün şöyle i'câz eyle kim tâ haşre dek
Şîve-i güftârdan Gâlib zebânın kalmasın

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.65.

Gül bahçesinin, aşk ateşiyle yanan kuşu ol, yuvan kalmasın.
Yüce âleme uç, izin kalmasın.

Aşk ile mahveyle suç ve ibadetini, tâ kıyamete dek,
Ölçü kafesinde bir ağır yükün kalmasın.

Kavuşma arzusuyla kendini öyle bir zayıflat ki,
Hasret yükünü çekmeye gücün kalmasın.

Mahvolup aşk ateşiyle davanı hallet;
Yarınki dünyada anlatmaktan çekineceğin bir şey kalmasın.

Cefa kılıcıyla beni öldür, her zaman hazırım.
Bir can için borçlu kalma, ey alınyazısı.

Eşsiz güzellikteki na'tın öyle ki, tâ mahşere dek,
Gâlib, dilin, üsluplu söz söylesin dursun.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Büyükada – Tablo: Ziyad Sultanov
Librairie de Péra
40. Müzayede Kataloğu –



Dadaloğlu

(19. yüzyıl)

Toroslar üzerinde Kozak, Erzin, Payas yörelerinde göçebe olarak yaşayan Türkmenlerin Avşar boyundan, Âşık Musa adlı bir şairin oğludur. Şiirlerinde Veli adını kullandığından asıl adının Veli olduğu, Gâvur ve Ahır dağları civarında yaşadığı ve Çukurova'da bulunduğu tahmin edilmektedir. Doğum tarihi kesin olmayıp araştırmacılarca 1765, 1785 ve 1790 gibi tarihler ileri sürülür. Mesleği ve öğrenim durumuna ilişkin olarak da herhangi bir bilgi yoktur. Şiirlerindeki ifadelerden, saz çalmayı ve söz söylemeyi babasından öğrendiği çıkarılabilir. Ölüm tarihi de tartışmalı olup bazı kaynaklar, 1765 ve 1868 tarihlerini vermektedir. Günümüze dek 130'a yakın şiiri tesbit edilmiş olup bunlardan birkaçı dışında bütün şiirleri sözlü derlemelere dayalıdır. Şiirlerinde yer yer rastlanan tarihî olaylar ve bunlara ilişkin protestoları, halkın toplumsal olaylar karşısındaki tepkilerini dile getirir. 1865'te Osmanlılar tarafından örgütlenen "Fırka-i Islahiye" ordusunun, göçebe Türkmen aşiretlerini yerleşik hayata geçirme ve toprağa bağlama girişimleri karşısında göçerlerin bu harekete karşı koymalarını ve Binboğa dağlarındaki çarpışmaları, yiğitçe kurulmuş destanlar hâlinde anlatan Dadaloğlu'nun en büyük özelliği, yalın deyişleri yanı sıra toplumsal çelişkileri kesin çizgilerle belirtmesidir. Şiirinde somut sorunları dile getirir; bunları yaparken de şiire özgü inceliklerden ve buluşlardan uzak kalmaz. Dili, çağdaşlarına kıyasla duru bir Türkçedir. Şiirleri, Güney Anadolu'da anlatılan halk hikâyelerinin büyük bölümünün konusunu oluşturur. Dadaloğlu'nun günümüze ulaşan şiirleri, ilk kez "Dadaloğlu" adlı kitapta Taha Toros tarafından bir araya getirilmiş, hayatı ve şiirleriyle ilgili en geniş kapsamlı bir çalışma ise, Saim Sakaoğlu tarafından yapılmıştır. Haşim Nezihi Okay, Cahit Öztelli gibi araştırmacılar da yayımladıkları kitaplarla Dadaloğlu üzerine yapılan çalışmaları bir hayli zenginleştirmiştir.



KAYNAKLAR

- **Cahit Öztelli**, *Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu*, İstanbul 1974.
- **Öner Yağcı**, *Dadaloğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul 1984.
- **Battal Pehlivan**, *Dadaloğlu, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1984.
- **Saim Sakaoğlu**, *Dadaloğlu*, Ankara 1986.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 8. Cilt, İstanbul, s.397.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.231.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.367.
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.147.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.181.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.417.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.177.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.337.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.200.

I

Kalktı göç eyledi Avşar illeri
Ağır ağır giden iller bizimdir
Arap atlar yakın eder ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıcımız kirmânî
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dadaloğlu'm yarın kavga kurulur
Öter tüfek, davlumbazlar vurulur
Nice koçyiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.416.

II

Gene geldi yaz ayları
Göçeceğim şimden geri
Yaz yağmuru sulu olur
Coşar çağlar şimden geri

Ağaçlar geydi donunu
Kuşlar artırdı ününü
Garip olan vatanını
Anar ağlar şimden geri

Ağaçlar pürçünü açtı
Kuşlar kılavuzun seçti
Yolumuz gurbete düştü
Garip düştüm şimden geri

Dadaloğlu der ki bana
Derdim artar ondan yana
Öter bülbül yana yana
Gözüm çağlar şimden geri

KAYNAK : Battal Pehlivan, *Dadaloğlu, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1984, s.131.

III

Dostun bahçesinden yâd el geçmesin
Kurutur ha nazlı dilber kurutur
Senin sevdan yüreğimde yağ komaz
Eritir ha nazlı dilber eritir

Yüksek olur Arap atın kaltağı
Eşsiz kalmaz koçyiğidin yatağı
Korkarım kötüye değer eteği
Geri dur ha nazlı dilber geri dur

Arap at üstünde olsa postumuz
İkrarından döndü m'ola dostumuz
Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürütür ha nazlı dilber çürütür

Dadaloğlu'm der ki ben ne yapayım
Hangi din hak ise ona tapayım
Eğil de bir al yanaktan öpeyim
Beri dur ha nazlı dilber beri dur

KAYNAK : Cahit Öztelli, *Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu*, İstanbul 1974, s.421.

IV

Turnam gelir katar katar
Kanadın boynuna atar
Seher ile bir kuş öter
Ötüşü gül dalınd'olur

Kır atın sarı donlusu
Yiğidin gözü kanlısı
Güzelin göğsü benlisi
O da Aydın ilind'olur

Kederlenme deli gönül
Yiğide hürmetler olur
Namlı namlı kar istersen
O da Çiçekdağınd'olur

Dadal'ım ben yoktur malım
Her sözlerim Hakk'a malûm
Allah'ın sevdiği kulun
Sevdiceği yanınd'olur

KAYNAK : Battal Pehlivan, *Dadaloğlu, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1984, s.170.

V

Aşağıdan Yusuf Paşa'm geliyor
Düşmanına karşı koyan merdolur
Şahin kocasa da vermez avını
Aslı kurt yavrusu yine kurdolur

Arap atlar yağma oldu arada
Fitiller işliyor azgın yarada
Bana derler ne gezersin burada
Ölenece yüreğimde derdolur

Küheylânım yedim yedim yederler
Olanca malımı talan ederler
Heves güves yaptırdığım odalar
Korkarım ki düşman konar yurdolur

Dadaloğlu der ki göründü dağlar
Aşiret kavgasın görenler ağlar
Ben öldüğme kayırmam beğler
Zalim düşman üstümüze merdolur

KAYNAK : Cahit Öztelli, *Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu*, İstanbul 1974, s.417.





Dadaloğlu
Tablo: Haşmet Akal

VI

Alaydım da cura sazım dizime
Çekseydim sürmeler ala gözüne
Cihan güzel olsa girmez gözüme
Senden gümanım var Çiçek Dağı

Şu karşıki dağda yanar bir ışık
Aldırmış sevdiğin ağlar bir âşık
Bir ceren bakışlı zülfü dolaşık
Sende bir gümanım var Çiçek Dağı

Dadaloğlu söylenmiyor borandan
Yıkılsın dağların kalksın aradan
Elbeyli'den geldim koru Yaradan
Sende bir gümanım var Çiçek Dağı

KAYNAK : **Cahit Öztelli,** *Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu,* İstanbul 1974, s.262.

VII

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Severim kır atı bir de güzeli
Değip on beşime kendim bileli
Severim kır atı bir de güzeli

Atın beli kısa boynu uzunu
Kuru suratını elma gözünü
Kızın iplik iplik süt beyazını
Severim kır atı bir de güzeli

Atın höyük sağrı kalkan döşlüsü
Kalem kulaklısı çekiç başlısı
Güzelin dal boylu samur saçlısı
Severim kır atı bir de güzeli

At koşu tutmasın çıktığı zaman
Yalı kaval gibi yıktığı zaman
At dört, kız on beşe yettiği zaman
Severim kır atı bir de güzeli

Dadaloğlu'm hile yoktur işimde
Yiğit olan yiğit görür düşünde
At dördünde güzel on beş yaşında
Severim kır atı bir de güzeli

KAYNAK : **Pertev Naili Boratav,** *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 2000, s.152.

Muhibbî

(1823 Yusufeli/Artvin – 1868 Yusufeli/Artvin)

Yusufeli'nin Erkinis (Demirkent) bucağından olup asıl adı Kaya Salih'tir. Ailesi, yörede Genç Alioğulları diye tanınır. Öğrenim görmeyip babasının yanında demirci çıraklığı yapan Kaya Salih, daha önce işlediği bir suçtan dolayı hapse düşmüş, hapisteyken gördüğü bir rüyada, pîr elinden bâde içerek köyündeki Esmahan adlı bir kıza âşık olmuş ve Muhibbî mahlâsıyla şiirler söylemeye başlamıştır. Mutasarrıf Süleyman Paşa'nın yardımıyla önce hapisten kurtarılmış, daha sonra da Esmahan ile evlendirilmiştir. Her saz şairi gibi gurbete çıkan Muhibbî, bu gezide kendisine arkadaşlık eden Âşık Şamilî'yle birlikte çok yer dolaştı; bu arada Trabzon ve İstanbul'a gitti. Köyüne döndükten sonra 1854 Osmanlı-Rus Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. Savaş sonrası köyünde demircilikle uğraştı ve doğduğu köyde vefat etti. İdrâkî, Elfazî, Coşkunî gibi âşıklarla yaptığı karşılaşmalarda başarı sağlayan Muhibbî, bu arada Âşık Keşfî ve Âşık Mâhirî'ye de ustalık yapıp onları yetiştirmiş; deyişleri, Kâtip Hüseyin tarafından cönge yazılmıştır. Yaşadığı çevrede, şiirlerinden çok, "Mevlid"iyle tanınır. Adil Özder'in "Yusufelili Muhibbî- Hayatı ve Deyişleri" (1940), "Ölümünün 100. yılında Âşık Muhibbi ve Mevlid-i Şerif" (1968), "Muhibbî ile Esmahan Hikâyesi" (1976), Muhibbî'nin yaşamı ve şiirleriyle ilgili önemli kaynaklardır.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.248.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.212.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.217.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.427.
- **Eflatun Cem Güney**, *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1959, s.121.
- **M.Sunullah Ansoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.260.

I

Seherden uğradım göl kenarına
Geldi yeşil başlı sunalar geçti
Al yanak üstünde güller dizili
Çekilmiş kāmet-i mīnalar geçti

Arzum kaldı o cânânın özünde
Siyah sürme çekmiş elâ gözünde
Sırma zülüf tel tel olmuş yüzünde
Taramakçin altın şâneler geçti

Avcısıyım o cananın göllerde
Gele diye gözetirim yollarda
Bîçare Muhibbî gurbet illerde
Nice ay dolandı seneler geçti

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.217.

II

Pencereden melûl melûl
Bakan dilber kiminsin sen
Yârin koyup yâd illere
Akan dilber kiminsin sen

İnci dizilmiş dişine
Kalem çekilmiş kaşına
Âşıkı aşk ataşına
Yakan dilber kiminsin sen

Muhibbî'yim ettin Mecnun
Leylâ cemâline meftun
Ziynet için kızıl altun
Takan dilber kiminsin sen

KAYNAK : M.Sunullah Ansoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.260.

Türâbî Baba

(?, ? – 1868 Hacıbektaş)

Bektaşî şairlerindendir. Hacı Ali adıyla tanınır. Nerede, ne zaman doğduğu bilinmemekte olup hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Abdülbâki Gölpınarlı'ya göre, Yanbol/Bulgaristan'da doğmuş ve 1868 yılında Kırşehir'de Hacı Bektaş Tekkesi şeyhiyken ölmüştür. Halk şairleri arasında büyük bir ün kazanmış olan Türâbî, daha çok aruzla ve dîvân geleneğine bağlı, Fuzûlî etkisinde şiirler yazmıştır. Bunun dışında, heceyle yazdığı nefesler, Bektaşî Edebiyatı'nın ortak özelliklerini taşır. Yaklaşık 2800 beyitlik **Dîvân**'ı 1877'de basılmıştır. Sadeddin Nüzhet Ergun, "Bektaşî Şairleri" adlı eserinde şiirlerinin bir bölümüne yer vermiştir.

K A Y N A K L A R

- **İsmet Zeki Eyuboğlu,** *Alevi-Bektaşî Edebiyatı,* İstanbul 1991, s.292.
- **Abdulbâki Gölpınarlı,** *Alevî Bektaşî Nefesleri,* (2. Basım), İstanbul 1992, s.19, 221, 231.
- **Cahit Öztelli,** *Bektaşî Gülleri, Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi,* (3. Basım), İstanbul 1997, s.371, 182.
- **İsmail Özmen,** *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi,* 4. Cilt, Ankara 1995, s.153.
- **Ahmet Necdet,** *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi,* İstanbul 1997, s.502.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.399.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1137.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Tekke Şiiri Antolojisi,* (2. Basım), Ankara 1968, s.483
- **Ali Yıldırım,** *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri,* 2. Cilt, Ankara 1995, s.204.

I

Gel gönül gidelim aşk ellerine
Maksûdun yâr ise bir tane yeter
Fikr eyle kıldığın amellerine
Hevâ-yi cehl ile efsâne yeter

Meyl-i dünya için gel olma bed-nâm
Kim aldı felekten murâdınca kâm
Ölüm var mı yok mu âhir-i encâm
Vakit geçirmeye virâne yeter

Beyhûde işlerin terk eyle mutlak
"Küllü men aleyhâ fân" dedi Hak
Cihân bâkî değil hikmetine bak
Bu bir söz ârife bahâne yeter

Türâbî özünü pây-ı mâl eyle
Erenler yolunda kesb-i hâl eyle
Şu fânî dünyayı bir hayâl eyle
Gelip konan geçti nişâne yeter

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi,* İstanbul 1997, s.502.

S Ö Z L Ü K

bed-nâm : Kötü.
kâm : Mutluluk.
âhir-i encâm : Son.
pây-ı mâl : Değersiz.

II

Salma dil gemisin engine âşık
Erenler aşkına pâyân bulunmaz
Her yerde keşfetme sırr-ı hakâyık
Anı fehm edecek bir cân bulunmaz

Ârifin hâlini târif ne hâcet
Efsâne sözlerden eyle ferâgat
Nerdedir bir sâhib-kerâmet
Alî çoktur Şâh-ı Merdân bulunmaz

Muhtefî oldular âlemde erler
Kıymetsiz olmuştur ilm ü hünerler
Her kime sorarsan ârifiz derler
Baktım benden özge nâdân bulunmaz

Türâbî cihânda olduk serseri
Fehm eden kalmadı dürr ü gevheri
Kimsenin kimseden yoktur haberi
Böyle bir acâyip seyrân bulunmaz

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri,* (2. Basım), İstanbul 1992, s.221.

S Ö Z L Ü K

pâyân : Sınır.
hakâyık : Gerçekler.
fehm etmek : Anlamak.
feragat : Vazgeçme.
muhtefî: Saklanmak, gizlenmek.
nâdân : Cahil.

Şinâsi

(1826 İstanbul – 13 Eylül 1871 İstanbul)

Asıl adı İbrahim'dir. Babasının 1828 Osmanlı-Rus Savaşı'nda şehit düşmesi üzerine küçük yaşta babasız kalınca, annesi ve akrabaları tarafından sıkıntı içinde büyütüldü. İlköğrenimini mahalle mektebinde yaptı. Tophane'deki Feyziye Mektebi'nden sonra Tophane Müşirliği kalemlerinden birine devam etmeye başladı. Burada Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi. Maliye konusunda staj yapmak üzere devlet hesabına gittiği Paris'te (1849), daha çok dil ve edebiyat üzerinde çalıştı. Lamartine, Littré, Renan gibi dönemin ünlü yazarlarıyla tanıştı. Bir ara Société Asiatique'e üye seçildi. 1854'te Fransa'dan döndükten hemen sonra eski görevine verildi. Meclis-i Maarif üyeliği yaptı. Âli Paşa'nın sadrazamlığı sırasında azledildiyse de Mustafa Reşid Paşa sadrazam olunca yeniden göreve döndü. Bu arada memurluğun yanı sıra kendini gazete ve basım işlerine verdi. Fransızcadan manzumeler çevirdi ve ilk oyun denemelerine girişti. 1860'ta Agâh Efendi ile birlikte ilk Türkçe gazete Tercüman-ı Ahval'i çıkardı. Daha sonra yayımladığı Tasvir-i Efkâr (1862) gazetesinde, devlet yönetimini eleştiren yazılarından ve yenilikçi düşüncelerinden dolayı Meclis-i Maarif üyeliğinden ikinci kez çıkarıldı. 1865 yılı başlarında gazetenin yönetimini Nâmık Kemâl'e bırakarak Paris'e gitti. Paris'te bulunduğu yıllar Mustafa Fazıl Paşa'nın desteklediği Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile ilişki kurmaktan çekindi, siyasal çalışmalardan uzak kalarak kendini tamamen dil ve edebiyat araştırmalarına verdi. 1869 yılı sonlarında yurda döndükten sonra diğer işlerini bir kenara bırakıp basım işleriyle uğraştı. Bu sırada yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayıp vefat etti. Vasiyeti gereği Taksim Ayaspaşa Mezarlığı'na defnedildi. Kendisinden önceki, şairane yazma heveslerine bağlı gereksiz süs ve abartmalara karşı çıktı; düzyazıda uzun cümlelere düşkünlüğü ortadan kaldırmaya çalışarak dilin sadeleşme sorununu ilk kez ortaya çıkaran Şinâsî, dil, makale, haber ve düzen anlayışıyla gazetecilikte de önemli girişimlerde bulundu. Manzume ve kasidelerinde ilk kez kullandığı kavramlarla kendisinden sonraki yenilik hareketlerine öncülük etti. Tanzimat edebiyatının kurucularından olan Şinâsî, Batı şiirinden çeviriler yaptı ve Batı'daki edebiyat türlerini tanıttı. Ayrıca, "Şair Evlenmesi" (yazılışı, 1859) oyunuyla da tiyatro türünde ilk çalışmayı başlatanlardan biri olarak kabul edilmiştir.



B A Ş L I C A   E S E R L E R İ

Tercüme-i Manzume : 1859 ve 1870'te iki kez basılan eserin 1859'daki ilk baskısı, "Fransız Lisanından Türkçeye Nazmen Tercüme Eylediğim Eş'ar" adıyla yayımlanmıştır. La Fontaine, Gilbert, Fénelon ve Lamartine'nin seçme şiirlerinden derlenen bu çeviri eserde, sayfanın diğer yüzüne de orijinal metin eklenmiştir. Yeni basımı 1960'ta Süheyl Beken tarafından yapılmıştır.

Müntahabât-ı Eş'ar : 1862'de yayımlanmıştır. Şinâsî'nin seçme şiirlerinden oluşan bir dîvânçe niteliği taşır. 1870'te ikinci basımı ve ölümünden sonra da Ebüzziya Tevfik tarafından Dîvân-ı Şinâsî adıyla 1865 ve 1893 yıllarında 3. ve 4. basımı yapılan eserin yeni harflerle basımı 1945'te Mualla Anıl ve 1960'ta Süheyl Beken tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şair Evlenmesi (1860) : Türk tiyatro tarihinde yayımlanan ilk oyun niteliğini taşır. Başlangıçta iki perde olarak düşünülmüşse de ancak tek perdesi yayımlanmıştır. Piyes, ilk olarak 1908 yılında oynanmıştır. Eski ve yeni harflerle pek çok basımı yapılmıştır.

Durûb-ı Emsâl'i Osmaniyye (Osmanlı Atasözleri) : 1863'te yayımlanan eserin genişletilmiş baskısı 1870'te yapılmıştır. İlk baskıda 1500 atasözü ve 300 deyim bir araya getirilmiş, ikinci baskıda bu sayı 2500'ü bulmuştur.

Ayrıca, şairin Tasvir-i Efkâr'daki yazıları, ölümünden sonra, Ebuzziya Tevfik tarafından "Müntahabât-ı Tasvir-i Efkâr" adı altında bir araya getirilmiştir.

K A Y N A K L A R

- **Şinasi,** *Müntahabât-ı Eş'âr, Külliyat I.* (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960
- **Şinasi,** *Müntahabât-ı Eş'arım, Dîvân,* (Hazırlayan: Mualla Anıl), İstanbul 1945.
- **Şinasi,** *Şair Evlenmesi, Külliyat II,* (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1960.
- **Şinasi,** *Şair Evlenmesi,* (Hazırlayan : Cevdet Kudret), İstanbul 1959.
- **Şinasi,** *Makaleler, Külliyat IV,* (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1960.
- **Şinasi,** *Tercüme-i Manzume, Külliyat III,* (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960.
- **Memet Fuat,** *Şinasi-Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları;* İstanbul 1977
- **Hüseyin Seçmen,** *Şinasi,* Ankara 1972.
- **Gündüz Akıncı,** *Batıya Yönelirken Şinasi,* Ankara 1981.
- **Hikmet Dizdaroğlu,** *Şinasi, Hayatı, Sanatı, Eserleri,* (2. Basılış), İstanbul 1970.
- **E. J. Wilkinson Gibb,** *Osmanlı Şiir Tarihi,* 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.525.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1800.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.328.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.629.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1084.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar,** *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* (4. Basım), İstanbul 1977, s.183.
- **Kenan Akyüz,** *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, I* (1860-1923), (4. Basım), Tarihsiz, s.18.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.48.
- **Şemsettin Kutlu,** *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2.Basım), İstanbul 1981, s.9.

I

KASİDE

Âsafâ aklına dil-bestedir akl-ı fa'âl *Cevher-i hilkatine olmuş araz izz ü celâl*	*Ey yüce vezir, dinamik, çalışkan düşünce senin aklına gönül bağlamış;* *yücelik ve ululuk, yaratılışının özüne bir nişan olmuştur.*
Zâtın âdî azametten dahi bâlâ-ter iken *Sana bir pâye midir mertebe-i âlü'l-âl*	*Senin şahsın, sıradan büyüklüklerden daha yüksekteyken* *en yüce mevki sana bir rütbe midir?*
Gökte varsın arasın yıldızın ehl-i tencîm *Nûr-ı irfân-ı cebînin sana necm-i ikbâl*	*Müneccimler, varsın gökte yıldız arayadursunlar,* *alnındaki irfan ışığı, senin için talih ve mevki yıldızıdır.*
Necm-i ikbâl değil ise o nûr-ı irfân *Efserindir senin ey padişeh-i taht-ı kemâl*	*O irfan ışığı, talih ve mevki yıldızı değilse, ey olgunluk* *mertebesine ermiş padişah, senin başındaki taçtır.*
Adl ü hikmetle eden sen gibi re'y ü tedbîr *Kahramandır ne kadar etmese de ceng ü cidâl*	*Senin gibi adil ve bilgece düşünüp hareket eden kimse, her ne kadar* *savaş meydanında savaşmamış olsa da gene kahramandır.*
Adl ü hikmet sıfat-ı bâhire-i Mevlâ'dır. *Zor ü cür'etse değil âdem ü hayvânda muhâl*	*Adalet ve hikmet, yüce Tanrı'nın en belirgin sıfatıdır;* *zor kullanmak ve atılganlık ise insan ve hayvanda yok değil.*
Hakk u insâf ile kan etmeden ettin kânûn *Oldu bâtıl işi cellâd-ı laîmin battâl*	*Sen, hak ve insaf ölçüleri içinde, kan dökmeden kanunlar yaptın,* *böylelikle alçak cellâdın bilinçsiz işi ortadan kalktı.*
Öyle kânûn-ı müebbed ki verir ez-ser-i nev *Devlet ü mülke bekā saltanata istiklâl*	*Bunlar, yeni baştan ülkeye ve devlete kalıcılık,* *saltanata egemenlik sağlayan ebedî kanunlardır.*
Mahv ü ifnâ değil ıslâh-ı beşerdir maksûd *Şem'i ıtfâ kolay ammâ ki ne güçtür iş'âl*	*Nasıl mumu söndürmek kolay, yakmak güç ise; esas olan,* *insanoğlunu yok etmek değil, ıslah etmek, yetiştirmektir.*
Seyf nev'-i beşerin sun'-ı yedidir lâkin *Denilir levh ü kalem hâlıkı Rabb-ı müteâl*	*Kılıç, insanoğlunun elinin emeğidir; ancak kalıcı yazı (levh ü kalem)* *yüce Tanrı'nın yarattığıdır denilir ve öyle bilinir.*
Ne aceb minkaşedir hâme senin destinde *Dem-be-dem levh-i beyân üzre eder nakş-ı hayâl*	*Kalem, senin elinde ne güzel bir âlettir ki zaman zaman* *meramını anlatacağın sayfa üzerine hayaller çizer*
Resm eder cevher-i rûhu nerede kaldı hayâl *Kim ana kuvve-i kudsiyye eder vahy inzâl*	*Ona vahiy yoluyla kutsal güç iner;* *o, hayal değil, ruhun özünü tasvir eder.*
Etse tasvîr eger ol minkaşe bikr-i fikrin *Tapınır âlem ana sûret-i ma'bûde misâl*	*Eğer o tasvir aracı (kalem), yeni düşünceleri gözler önüne serse;* *bütün herkes, ona bir mabude (tanrıça heykeli) gibi tapınır.*
Sihr-i re'yinle edip tîgi mutalsam ejder *Sakla devlette defîre gibi sulhü heme-hâl*	*Düşüncenin büyüsüyle kılıcı, tılsımlı bir ejder hâline getirip* *barışı, sürekli olarak devlete ait bir define gibi sakla.*
Hak seni milletin ihyâsına etmiş meb'ûs *Dehenin mu'cize-gûdur sühanın sihr-i helâl*	*Allah, seni milletin uyanması, canlanması için göndermiş;* *ağzından mucize çıkıyor, sözlerin şiir gibi büyüleyici.*
Dehr durdukça duru zât-ı azîmü'ş-şânın *Kim budur kalb-i hazînimde eazz-i âmâl*	*Şanı ve şerefi yüce olan varlığın, dünya durdukça dursun;* *üzüntülü kalbimdeki dileklerin en yücesi budur.*

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.50.

II

ARZ-I MUHABBET(*)

Eşi yok bir güzeli sevdi beğendi gönlüm
Kıskanır kendi gözümden yine kendi gönlüm

Sînesinde yakışır ol memeler kim güyî
Bir fidân üzre iki kartopu olmuş peydâ

Gâhi hasret iken ol sîneye sînem kavuşur
Sanma gönlümde olan derd ü muhabbet savuşur

Yâseminden bile nâzîktir o boybos anda
Sarmaşık vâri sarılsam eğilir ol anda

Candan ülfet edeli öyle civan dil-ber ile
İstemem gayrısını hûr ü melek olsa bile

Mest olup neş'e-i şehvetle o gözler bayılır
Serpilince yüzüne gözyaşım ammâ ayılır

Bağrım ezmez mi süzüldükçe o baygın gözler
Beni imrendirir ağzındaki tatlı sözler

Kendi hüsnünden utanmış da kızarmış yanağı
Yüzün örtüp kapamış saçları baştan aşağı

Uğradım zülfü hayâliyle karasevdâya
Böyle Mecnun dahi düşkün mü idi Leylâ'ya

Can çekişmekten ise cânımı versem bâri
Can fedâ eyleme bir iş mi sevince yâri

Ben şehîd olmadan aşkıyle mezârım kazayım
Taşımı gözlerimin kanlı yaşıyle yazayım

SEVGİ GÖSTERME

Eşi bulunmayan bir güzeli sevdi beğendi gönlüm.
Kendi gözümden bile kıskanıyor.

Göğsüne o memeler öyle yakışıyor ki sanki,
bir fidân üstünde iki kartopu çiçeği açmış.

Bazan hasret içindeyken o göğüse göğsüm kavuşur.
Ama gönlümdeki aşk hastalığı ve sevgi geçer sanma.

Yaseminden bile incedir onda o boy bos.
Sarmaşık gibi sarılsam hemen eğilir.

Candan bağlanalı böyle genç bir güzele,
İstemem başkasını huri ve melek bile olsa.

Şehvetin keyfiyle kendinden geçip o gözler bayılır.
Ama yüzüne gözyaşlarım serpilince ayılır.

O baygın gözler süzüldükçe bağrım ezilmez mi?
Ağzındaki tatlı sözlere imrenirim.

Kendi güzelliğinden utanmış da kızarmış yanağı;
Saçları baştan aşağı yüzünü örtüp kapatmış.

Saçlarının görüntüsüyle karasevdaya uğradım.
Mecnun da Leylâ'ya böylesine düşkün mü idi?

Can cekişmektense bari canımı verip kurtulayım.
Sevgiliyi sevince canından geçmek bir iş mi?

Onun aşkıyla ölmeden mezarımı kazayım bari;
Gözlerimin kanlı yaşıyla taşımı yazayım.

(*) Birinci ve yedinci beyit safi Türkçedir (şairin notu).

KAYNAK : Memet Fuat, *Şinasi-Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*, İstanbul 1977, s.110.

III

BEYİTLER

Aklımı aldın aman cânımı alma bâri
Tek seninçün yaşayım aşk ile Mecnun vâri

Aklımı aldın, bâri canımı alma da
yalnız senin aşkınla Mecnun gibi yaşayayım.

*

Hükm eden gönlüme cânân oldur
Mühr kimdeyse Süleymân odur

Gönlüme hükmeden sevgilimdir.
Mühür kimdeyse Süleyman odur.

*

Beni küçük düşüren pâyemin küçüklüğüdür
Büyük belâya sokan gönlümün büyüklüğüdür

Beni küçük düşüren mevkiimin küçüklüğüdür.
Başımı büyük belâlara sokan da gönlümün büyüklüğüdür.

*

Göğe mi erdi başım yeryüzüne geldimse
Var mı bak bencileyin yıldızı düşkün kimse

Yeryüzüne geldimse başım göğe mi erdi?
Bak, benim gibi yıldızı düşkün (talihsiz) kimse var mı?

KAYNAK : Şinasi, *Müntahabât-ı Eş'âr, Külliyat I*, (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960, s.66.

IV

MÜNÂCÂT

Hak-tealâ azamet âleminin pâdişehi *Lâ-mekândır olamaz devletinin taht-gehi*	*Yüce Tanrı, ululuk evreninin padişahı,* *yerle bağlantısı yoktur, olamaz devletinin başkenti.*
Hâsdır zât-ı ilâhîsine mülk-î ezelî *Bî-hudûd anda olan kevkebe-î lem-yezelî*	*Tanrısal varlığına özgüdür sonsuzdan gelen ülkesi* *bitip tükenmez görkemi sınırsızdır.*
Eser-î hikmetidir yerle göğün bünyâdı *Dolu boş cümle yed-î kudretinin îcâdı*	*Anlayamayacağımız amacının sonucudur yerle göğün kuruluşu,* *dolu boş her şey, onun güçlü elinden çıkmadır.*
İzzet ü şânını takdîs kılar cümle melek *Eğilir secde eder pîş-i celâlinde felek*	*Üstünlüğünü ve şanını bütün melekler kutlar.* *Yüceliğinin önünde gök, eğilip yere kapanır.*
Emri vech üzre yer eyler gece gündüz hareket *Değişir tâzelenir mevsim-i feyz ü bereket*	*Onun buyruğuna uyarak yeryüzü, gece gündüz devinir.* *Değişir tazelenir, bolluk ve bereket mevsimleri.*
Pertev-î rahmetinin lem'asıdır ayla güneş *Tâb-ı hışmından alır asla cehennem âteş*	*Bağış ışığının parıltılarıdır ayla güneş,* *onun öfkesinin sıcaklığından alır, alırsa cehennem ateş.*
Şerer-î heybet-i ulviyyesidir yıldızlar *Anların şûlesi gök kubbesini yaldızlar*	*Korku uyandıran ululuğunun kıvılcımlarıdır yıldızlar.* *Onların alevi, göğün kubbesini yaldızlar.*
Kimi sâbit kimi seyyâr be-takdîr-i Kadîr *Tanrı'nın varlığına her biri bürhân-ı münîr*	*Kimi durağan, kimi gezici, o erkli gücün dileğine uygun,* *Tanrı'nın varlığına her biri parlak bir kanıt.*
Varlığın bilme ne hâcet küre-î âlem ile *Yeter isbâtına halk ettiği bir zerre bile*	*Varlığını bilmeye yeryuvarlağı ne gerek,* *yeter kanıtlanmasına, yarattığı bir zerre bile.*
Göremez zâtını mahlûkunun âdî nazarı *Hisseder nûrunu ammâ ki basîret basarı*	*Yaratıklarının yalın bakışı kendisini göremez.* *Işığını hisseder ama onun gönlünün gözü.*
Vahdet-î zâtına aklımca şehâdet lâzım *Cân ü gönlümle münâcât ü ibâdet lâzım*	*Varlığının birliğine aklımla tanıklık etmek gerek.* *Canım ve gönlümle yakarmam ve tapınmam gerek.*
Neş'e-î şevk ile âyâtına tapmak dilerim *Anla var Hâlik'ime gayrı ne yapmak dilerim*	*İçten gelişin sevinciyle âyetlerine tapmayı dilerim.* *Gel anla artık, Yaratıcı'ma ne yapmak dilerim.*
Ey Şinâsî içimi havf-i ilâhî dağlar *Sûretim gerçi güler kalb gözüm kan ağlar*	*Ey Şinâsî, içimi Tanrı korkusu dağlar,* *yüzüm gerçi güler ama gönül gözüm kan ağlar.*
Eder isyânıma gönlümde nedâmet galebe *Neyleyim yüz bulamam ye's ile afvim talebe*	*Başkaldırmama, gönlümde duyduğum pişmanlık üstün gelir.* *Neyleyim, yüz bulamam bu karamsarlık içinde bağışlanmamı istemeye.*
Ne dedim tövbeler olsun bu da fi'l-î şerdir *Benim özrüm günehimden iki kat bedterdir*	*Ne dedim, tövbeler olsun bu da kötü bir iştir.* *Benim özrüm, günahımdan iki kat beterdir.*
Nûr-i rahmet neye güldermeye rû-yi siyehim *Tanrı'nın mağfiretinden de büyük mü günehim*	*Bağış ışığı neye güldürmesin kara yüzümü,* *Tanrı'nın bağışlama gücünden de büyük mü günahım?*
Bî-nihâye keremi âleme şâmil mi değil *Yoksa âlemde kulu âleme dâhil mi değil*	*Sonsuz bağışı bütün evrene yayılmış değil mi?* *Yoksa dünyadaki kulu, evrenin içinde değil mi?*
Kulunun za'fına nisbet çoğise noksânı *Ya anın kahrına galib mi değil ihsânı*	*Kulunun güçsüzlüğüne oranla çok ise eksiği,* *ya onun eziciliğine üstün değil mi bağışlaması.*
Sehvine oldu sebep acz-i tabiî kulunun *Hem odur âlem-i ma'nîde şefîi kulunun*	*Yanılmasına neden oldu doğal yetersizliği kulunun.* *Bu olacak, öbür dünyada bağışlanmak için aracısı kulunun.*
Beni afveylemeye fazl-ı ilâhîsi yeter *Sanma hâşâ kerem-î nâ-mütenâhîsi biter*	*Beni bağışlamaya tanrısal olgunluğu yeter.* *Sanma sakın, sonu olmayan cömertliği biter.*

KAYNAK : Memet Fuat, *Şinasi-Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*; İstanbul 1977, s.74.

V

KARAKUŞ YAVRUSU İLE KARGA HİKÂYESİ

Aç idi bir karakuş yavrusu bir gün yuvada
Anası yoksul anınçün yem arardı ovada

Bir bora çıktı yuva derken ağaçtan düştü
Başına yavrucağın köylü çocuklar üştü

Tutulup oldu oyuncak bir ekinci piçine
Bir kafesle kodular bağda dikenlik içine

Kondu bir karga gelip vişne fidânı üzere
Gaga çaldı yemişe âdet ü şânı üzere

Dedi ol yavru: "Sefa geldin aman Bülbül Ağa
Canım ister yediğinden sadaka eyle bana"

KARGA
"Var oruç tut aç iken kendimi alçak tutamam
Çık fidân üzre çekirdek vereyim kim yutamam"

KARAKUŞ YAVRUSU
"Bari sor Akbaba'dan bir öğüt al kim buradan
Kurtulursam alayım dâdımı zâlim boradan"

KARGA
Karga uslu söz alıp geldi dedi "Güçlüğü gör,
Kuludur fırtına bir padişehin kim gözü kör

Öyle şehtir kim ana can taşıyanlar muhtaç
Kimini pür-niam eyler kimini öldürür aç"

KARAKUŞ YAVRUSU
"Çünki öğrenmişin artık adı neymiş söyle
Âhımı almaz isem neyliyeyim ben böyle?"

KARGA
"Ana tâlih denilir herkese olmaz hayrı
Andan öç almaya yok çare rızâdan gayrı"

KAYNAK : Şinasi, *Müntahabât-ı Eş'âr, Külliyat I*, (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960, s.33.

KARAKUŞ YAVRUSU İLE KARGA HİKÂYESİ

Bir karakuş yavrusu birgün yuvada acıkmıştı.
Anası yoksul, ovada ona yem arıyordu.

Derken bir bora çıktı, yuva ağaçtan düştü.
Yavrucuğun başına köylü çocuklar üşüştüler.

Tutulup bir ekinci yumurcağına oyuncak oldu.
Bir kafesle bağda dikenlik içine koydular.

(O sırada) bir karga gelip vişne fidanına kondu.
(Bütün kargaların yaptığı gibi) yemişi gagalamaya başladı.

Karakuş yavrusu: "Aman Bülbül Ağa, (buralara) sefa geldin,
Yediğinden benim de canım istiyor, ne olur, sadakan olsun bana da ver." dedi.

KARGA
"Oruç tutuver (yemiyiverirsen ne çıkar? Aç için kendimi alçaltamam (alçağa, kafese kadar inemem).
İstersen fidana çık, yutamadığım için vişnenin çekirdeklerini sana vereyim" diye cevap verdi.

KARAKUŞ YAVRUSU
"(Benim için) bari Akbabadan sor, bir öğüt al (bir akıl öğren).
Buradan kurtulursam (beni kafeste yaşamaya mahkûm eden) zalim boradan öcümü alayım."

KARGA
Karga uslu (akıllı bir şekilde yavaşça) dedi ki: "Bu biraz zor iş.
Fırtına, kör bir padişahın emrini yerine getiren bir kuldan başka nedir ki?

O öyle bir şahtır ki bütün canlılar ona muhtaçtır.
Kimini nimetler içinde yüzdürür, kimini açlıktan öldürür."

KARAKUŞ YAVRUSU
"Mademki her şeyi biliyorsun, adı nedir, söyleyiver.
Ahımı almazsam ben böyle ne yaparım?"

KARGA
"Ona talih denilir, herkese yardımı dokunmaz.
Ondan öç almak için başa gelene katlanmaktan başka çare yoktur."



Şinâsî
Tablo: Feyhaman Duran

VI

GAZEL

Mahmûr-i bâde haste-i bî-tâbı andırır ***Yoktur anın ilâcı mey-î nâbı andırır***	*İçki ile sarhoş olan bitkin (bir) hastayı andırır.* *Onun, saf şarabı andırır (tesirli bir) ilâcı yoktur.*
Sâki eliyle bâde verirken elin öpen ***Devlet gününde yâr olan ahbâbı andırır***	*Eliyle içki sunarken sakînin elini öpen,* *devlet gününde yâr olan ahbabı (iyi gün dostlarını) andırır.*
Zülfün düşünce gerden-i berrâkın üstüne ***Billûr içinde sünbül-i sîr-âbı andırır***	*Saçın, senin o berrak gerdanının üstüne düşünce* *billur içinde (duran) suya kanmış (bir) sümbülü andırır.*
Aks eyledikçe tâs-ı arakta bütün gece ***Nûr-î ruhun denizdeki meh-tâbı andırır***	*Bütün gece rakı tasına akseyledikçe,* *yanağının nuru, denizdeki mehtabı andırır.*
Mevc-i şerâb dilde gamı gark eder gider ***Zirâ ki neş'e varta-i gird-abı andırır***	*Şarap dalgası gönüldeki gamı (gam gemisini) batırır gider.* *Zira ki neş'e bir girdabın tehlikesini andırır.*

KAYNAK : Şinasi, *Müntahabât-ı Eş'âr, Külliyat I,* (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960, s.35.

Noksânî

(? Erzurum – 1872 Erzurum)



Bektaşî şairlerinden olup asıl adı İsmail'dir. 18. yy. sonlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Medrese öğrenimi gördüğü yıllarda İnce Molla olarak ünlendi. Sadık Dede'nin müridi oldu ve açtığı bir bakkal dükkânında geçimini sağlamaya çalıştı. Karısı yüzünden itibarını yitirdiğinden, şeyhi tarafından takılan "Noksânî" lâkabını şiirlerinde mahlâs olarak kullandı. Görüş ve düşüncelerini akıcı ve duru bir söyleyişle işlediği şiirleri Hz. Ali ve Oniki İmam sevgisiyle doludur. Üç-dört şiirine kitabında yer veren Sadeddin Nüzhet Ergun ve Vasfi Mahir Kocatürk, verdikleri bilgide, 19. yüzyıl ozanı olarak gösterdikleri Noksânî'ye, bir başka araştırmacı Hasankaleli Şinasi Koç, 18. yüzyıl şairleri arasında yer verir. Erzurumlu Noksânî'den başka; 20. yüzyılda yaşayan, 1972'de vefat eden ve aynı mahlâsı kullanan Sivaslı Ahmet Kaynar adlı bir ozanla ad benzerliği nedeniyle şiirleri karıştırılmıştır. Noksânî'nin şiirleri 1975 ve 1979 yılında Şükrü Elçin, daha sonra 1992 yılında Ali Adil Atalay tarafından yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **Adil Ali Atalay (Vaktidolu)**, *Erzurumlu Halk Ozanı Noksani Baba*, (2. Basım) İstanbul 1995.
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.223.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.919.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.75.
- **Şükrü Elçin**, Noksani, Hayatı ve Şiirleri, *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, Fasikül 1, Sayı:10, Ankara 1979, s.45.

I

Hakk'ı görmek diler isen suret-i insâna bak
Arayup gezme bu halkı cismin içre câna bak

Âşıkın mi'râcı derler dostunun dîdârıdır
Bu söze isbât dilersen defter-i Rahmân'a bak

Yedi iklim çâr köşe bir dilberin vechindedir
Gel oku Ümmü'l Kitâb'ı mekteb-i irfâna bak

Ta'n idüp yetmiş ikiye dime kim beyhûdedir
Sen seni fehm eyle sen küfrdeki imâna bak

Herkes bu hâliyle buldu Rabb'isin bî-iştikâk
Rabbel-âlemin buyurdu; âyet-i Kur'ân'a bak

Dil-i Ya'kub'un ağladup zâr eyleme Yûsuf deyû
Mısr-ı tende Şâh olupdur Yusuf-ı Ken'ân'a bak

Âdeme hürmeten yaradıldı zemîn ü âsumân
Secdegâh-ı âlem oldu lutf ile ihsâna bak

Hakk'ı bul öz kalbin içre gel Noksânî iş bu dem
Himmetlidir evliyânın ahd ile peymâna bak

KAYNAK : Adil Ali Atalay (Vaktidolu), *Erzurumlu Halk Ozanı Noksanî Baba*, (2. Basım) İstanbul 199?, s.15.

II

Aşk bülbüliyem kafeste
Can arzular gider dosta
Gözüm açtım son nefeste
Dem bu demdir saat bu saat

Dört yâr geldi yanıma
Merhem etdiler cânıma
Feryâd etdim Sübhân'ıma
Dem bu demdir saat bu saat

Azrail ihsâna geldi
Yüzüme bakuben güldü
Üçü dörd dördü beş oldu
Dem bu demdir saat bu saat

Bir oldu bakdı yüzüme
Nûr oldu doldu gözüme
Nutk olup geldi sözüme
Dem bu demdir saat bu saat

Bağışladı Rabb'im ganî
İhyâ kıldı ölmüş teni
Kadir gecesi bayram günü
Dem bu demdir saat bu saat

Kahr-i Hakk-ı lütuf tutdum
Can teslim rızâya yatdım
Dostlarıma feryâd etdim
Dem bu demdir saat bu saat

Hüdâm'dır dîdâr-ı cennet
Tamu içün çekmem mihnet
Noksânî'ye pîrden himmet
Dem bu demdir saat bu saat

KAYNAK : Şükrü Elçin, Noksani, Hayatı ve Şiirleri, *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, Fasikül 1, Sayı:10, Ankara 1979, s.45.

Hengâmî

(? Rusçuk – 1873 ? Bursa)



Yaşamıyla ilgili bilgi çok azdır. Uzun süre kahvecilik yaptığı, Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaştığı ve Bektaşî babalarından Niyazi Baba'nın müridi olduğu bilinmektedir. Söylentiye göre, düğünlerde saz çalıp türkü söyleyen Hengâmî, bir ara geldiği İstanbul'da Beşiktaşlı Gedâyî ile tanışmış, bu tanışma sonrası şairin 14 kıtalık "Kan-Koca Destanı"na bir nazire yazmıştır. Heceyle yazdığı şiirlerinden başka, dîvân tarzıyla kaleme aldığı kalenderî, semaî, gazel gibi nazım türlerini de denemiştir. Şiirleri ve yaşamıyla ilgili kısa bir inceleme, Sadeddin Nüzhet Ergun tarafından "19. Asır Saz Şairlerinden Hengâmî" adıyla 1933 yılında yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gazetesi'nin Armağanı), 10. Cilt, İstanbul 1992, s.5185.
- **Sadeddin Nüzhet (Ergun)**, *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Hengami*, İstanbul 1933.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.207.

I

Bir cefâ cû yâre mecbûr eyledi sevdâ beni
Gördüğüm dildâre mecbûr eyledi sevdâ beni

Gonca gülden ayrı düştüm derdimend bülbül gibi
Her seherde zâre mecbûr eyledi sevdâ beni

Kalbi mermer rahmi yok insâfı yok îmânı yok
Dîni yok küffâre mecbûr eyledi sevdâ beni

Ölmeyince kurtuluş yok dest-i cevrinden senin
Neyleyim lâçâre mecbûr eyledi sevdâ beni

Dest-i cevrinden halâs eyle Hudâ Hengâmî'yi
Şöyle bir eşrâre mecbûr eyledi sevdâ beni

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Hengamî*, İstanbul 1933, s.29.

II

Güzel sana kim öğretti usûlü
Meşreb-i gönlümce hünerlenirsin
Böyle m'olur güzellerin mahbûbu
Bahâda sevdiğim cevherlenirsin

Hep güzeller olur hüsnüne hayran
Melek misin söyle ey çeşm-i fettan
Bende-i fermânın zümre-i hûban
Güzeller şâhısın serverlenirsin

Hengâmî bir katre yârsız içemem
Candan geçer cânânımdan geçemem
Ben sana bir aziz kıymet biçemem
Günden güne gayet dilberlenirsin

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Hengami*, İstanbul 1933, s.22.



Edhem Pertev Paşa

(1824 Erzurum – 6 Ocak 1873 Kastamonu)

Asıl adı İbrahim Edhem olup şiirde kullandığı Pertev mahlası nedeniyle Edhem Pertev olarak tanınır. Erzurumlu Söylemezzâdeler'den Mehmed Timur Efendi'nin oğludur. Gençlik yılları Gümüşhane, Şebinkarahisar ve Canik'te geçti. Özel öğrenim gördü. Trabzon'da bulunduğu sırada babası ölünce (1845) Hazinedarzâde Abdullah Paşa'nın himayesinde dîvân kalemine devam etti. Abdullah Paşa'nın ölümü üzerine yeni Vali Halil Rifat Paşa'nın mektupçuluğunu yaptı. Daha sonra İstanbul'a giderek Sadaret Mektubi Kalemi'ne girdi (1847). Aydın ve İzmir'de dîvân kâtibi olarak çalıştı. Fransızca öğrendi. Elçilik başkâtibi olarak Berlin'e gitti (1853-1855). Halil Rifat Paşa'nın ölümü üzerine İstanbul'a dönerek (1861) Tercüme ve Pasaport odalarında görev yaptı. Siroz, Drama, Bihke, Köstence kaymakamlıklarında bulundu. Dîvân-ı Muhasebat-ı Maliye üyeliğine getirildi. Rumeli Beylerbeyi rütbesiyle Kandiye kaymakamlığına atandı. Hariciye Nezareti mektupçusu oldu (1869). Bir süre Serasker müsteşarlığı yaptı (1871); Mahmud Nedim Paşa sadrazam olunca İstanbul'dan uzaklaştırılarak Kastamonu valiliğine atandı ve aynı yıl vefat etti. Edhem Pertev Paşa, Victor Hugo'dan çevirdiği bir şiirle tanınır. "Tıfl-i Nâim" adlı bu şiirde, koşma biçimiyle klasik şiirden aldığı biçim özelliklerini birleştirerek içerik ve biçim açısından bir yenilik oluşturur (1870). Bu çeviriyle, Şinâsî'den sonra manzum çeviriyi deneyen şair oldu. Ayrıca şiirin adının getirdiği anlamı ilk dörtlükten başlayarak sona kadar sürdürür. Daha sonra Mahmud Nedim Paşa için yazdığı kasidede, halk şiirinin kurallarını uygulayarak kasideyi destana dönüştürmüş, düzyazıda geliştirdiği kendine özgü bir anlatım biçimi ise, çağdaşlarınca benimsenip resmî yazışmalarda örnek olarak alınmıştır. Bir köpek ile bir filozofun karşılıklı konuşmalarını içeren "Ava'ave" adlı mizahî eseriyle de edebiyatımızda bu türe öncülük etmiştir.

MENSUR ESERLERİ

Habnâme (Rüya Kitabı) : 33 sayfalık küçük bir risaledir. Eserin üzerinde yayım yeri ve tarihi belirtilmemiş olup 1872'de yayımlandığı tahmin edilmektedir. Masonluğu konu alan eser, klasik habnâme biçimindedir.

İflâku'l-Efkâr fi Akdi'l-Ebkâr : Tek eşlilikten yana olan Batılılara cevaben, bu düşüncenin yanlışlığının kanıtlanmaya çalışıldığı eserde ayrıca nesli çoğaltmanın önemi üzerinde durulur. 1869, 1878 ve 1885 yıllarında olmak üzere üç kez yayımlanmıştır.

Av'ave (Avare) : Şinâsî'nin, Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayımlanan, İstanbul'un sahipsiz köpeklerden temizlenmesini öneren yazısı üzerine kaleme alınmış mizahî bir eserdir. Yayım tarihi: 1865.

Emrü'l-Acîb fi Târîh-i Ehl-i Salîb, Medh-i Sa'y ve Zemm-i Betâlet, Bekâyı Şahsî ve Nev'îye Hizmet ve **Kırmızı Bayrak**, diğer mensur eserleridir. Kaynaklarda, birçok şiiri olduğu belirtilmekle birlikte çıkan bir yangında evi ve tüm kütüphanesi yandığından sadece dokuz tanesi bilinmektedir. Bunlardan en bilineni, **Tıfl-i Nâim**'dir. Bunlardan başka Mahmud Nedim Paşa'ya sunduğu, hece vezniyle yazdığı 27 kıtalık kasidesi; Sultan Abdülaziz için yazdığı **Destan** ve kızına gönderdiği **manzum mektupları**, hece vezninin güzel örneklerini oluşturur.

KAYNAKLAR

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 10. Cilt, İstanbul. s.420.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.670.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.298.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1313
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.179.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.468
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.448.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar**, 19. Asır *Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.264
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.542.
- **Suat Hizarcı**, *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1969, s.18, 38.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, Ankara 1961, s.306.

I

O yâre hâlimi bir arzeden yok
Giden yok gûy-i cânâne gelen yok
Sabadan gayri bir sağ esen yok
Giden yol gûy-i cânâne gelen yok

Ne yârin eski meyli kaldı bende
Ne yaraya tahammül cân ü tende
Kapanmış kalmışım beyt-i hazende
Giden yok gûy-i cânâne gelen yok

Harim-i has-ı cânâne giden yok
Benim ahvalimi bir arzeden yok
Felekte rahm ü şefkatten eser yok
Giden yok gûy-i cânâne gelen yok

Şaşırdı tih-i hîcran içre râhım
Eğer böyle giderse ben tebâhım
Yetişmez oldu yâre peyk-i âhım
Giden yok gûy-i cânâne gelen yok

Bu rütbe inkisârım istemez yâr
Nihadında nezaket merhamet var
Tarik-i arz-ı hâli tutmuş ağyar
Giden yok gûy-i cânâne gelen yok

Acırdı nâzeninim bilse hâlim
Na çare gitmeğe yoktur mecâlim
Elimde kaldı artık arz-ı hâlim
Giden yok gûy-i cânâne gelen yok

KAYNAK : **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.542.

II

Bu deli gönlümün coşkunluğu var
Zannım o yosmanın mübtelâsıdır
Yitirmiş sabrını bilmem ne arar
Aşk ilinin eski budalasıdır

Öyle bir yosmadır hiç yoktur eşi
Kim görse beğenmez o mâh-veşi
Güzellik göğünün parlak güneşi
Hakîkat nûrunun bir ziyâsıdır

Cihânı beyhûde gezme serserî
Bak da cemâline anla her yeri
Hindistân'ı değer kara benleri
Âşıka eğlence Avrupasıdır

Kurutulmuş kaşları kazâ kemânı
Titretir kirpiğin oku her yanı
Katında helâldir kamunun kanı
Bu da hilkatinin muktezâsıdır

O şâhin bakışla bu seyfî gözler
Pek yaman avcıdır etrâfı gözler
Gönül kuşlarından bırakmaz eser
Çün derdli ciğerler hoş gıdâsıdır

Merhameti yoktur dinlemez âhı
Bin âşık öldürür her bir nigâhı
Ecel dedikleri emr-i ilâhî
Gamzesinin kadîm âşinâsıdır

Açılmış yanağı bir kudret gülü
Zâr eder görünce gönül bülbülü
Ol tâze hattına vermem sünbülü
Benefşe zülfünün bî-nevâsıdır

Pek yahşıdır onun şîrin likası
Her sözü sohbeti tavr u edâsı
Zerre denli ammâ yoktur vefâsı
Dem vursa da kuru iddiâsıdır

İnanma sözüne olma derbeder
Her va'di aksidir bahtıma benzer
Âşık aldatmadır yanında hüner
Yalın yüzlülerin bî-vefâsıdır

Devâdır kan yutma derdli özüme
Cilâdır ağlamak yaşlı gözüme
Bir nazar eyleyen soluk yüzüme
Der ki âşıkların bî-riyâsıdır

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.182.

SÖZLÜK

aşina : Tanıdık.
bî-nevâ : Mahrum.
bî-riyâ : Riyasız.
bî-vefâ : Vefasız.
emr-i İlâhî : Tanrı emri.
gamze : Yan bakış, bazı insanlarda bulunan yanak ya da çene çukuru.
hilkat : Yaradılış.
kadîm : Eski.
kamu : Herkes.
kat : Yan.
kazâ : Kader, talih.
keman : Yay.
lika : Yüz, çehre.
mahveş : Ay gibi.
mukteza : Gerek.
mübtelâ : Tutkun, âşık.
nigâh : Bakış.
sayf: Kılıç.
şirin : Tatlı.
yahşi : Güzel.

Şemsî Hayâl (LEBLEBİCİ BABA)

(1806 Erzincan – 1874 Erzincan)

Erzincan'ın Zatkiğ köyündendir. Mesleği leblebicilik olduğundan Leblebici Baba diye anılır. Okumayıp sadece sözlü kültürle yetişmiş ve Terzi Baba'ya intisap etmiştir. Öldüğünde Kalealtı mezarlığına defnedilmiş, burası daha sonra 1939 Erzincan depreminde yok olmuştur. Şiirlerinde Hayalî Şems ya da Şemsî Hayâl mahlâsını kullanan Leblebici Baba'nın, aruz vezniyle yazdığı dinî ve tasavvufî şiirleri, yalnızca eskiyi taklitten ibarettir. Heceyle yazdığı ilâhî-koşma arası şiirlerinde ise, ayrı bir güzellik yanı sıra saz şiirinin etkisiyle ortaya çıktığı sanılan kişilikli ve samimî bir söyleyiş göze çarpar.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.484.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.623.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.394.

Felek âyinesin seyrân eyledim
Muhabbet yolunda sâdıklar gezer
Şekl ü şemâili insan olanlar
Amel defterini eliyle yazar

Açılır defteri görünür eli
Âşıkın Bağdad'a yakındır yolu
Zâhid olmuş bunda nefsinin kulu
Nefse kul olanlar ağlayıp gezer

Bu nefsin elinden dâd ile feryâd
Gani Mevlâ'm senden cümleye imdâd
Gözyaşım akıttım Şad ile Murâd
Derin deryâları çağlayıp gezer

Nil ırmağı gibi bu gönül coştu
Şemsin ziyâsından bir nokta düştü
Vehbî Hayyat Şemsî Hayâl'i açtı
Nice âşıkları bağlayıp gezer

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, 1997, s.485.



Perîşan Baba

(? Konya – 1875 ? İstanbul)

Yaşamı üzerine ayrıntılı bilgi yoktur. Türâbî'ye bağlanmış, Hacı Hasan Baba'dan sonra bir süre Kırşehir'deki Hacı Bektaş Dergâhı'nın, ardından İstanbul Kazlıçeşme'deki Bektaşî tekkesinin postnişinliğinde bulunmuş; Sadeddin Nüzhet Ergun'a göre, 1866'da vefat etmiş olup mezarı bu tekkededir. Abdülbâki Gölpınarlı ise bu görüşe katılmayıp, Perişan Baba'nın 1875'te öldüğünü ve mezarının Hacıbektaş'da bulunduğunu belirtir. Hiç evlenmediği ve güzel saz çaldığı söylenen Perîşan Baba'nın şiirleri, çeşitli mecmualarda yer almıştır.

KAYNAKLAR

- Abdülbâki Gölpınarlı, Alevî Bektaşî Nefesleri, (2. Basım), İstanbul 1992, s.17, 154.
- Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dînî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.506, 535.
- Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.974.
- İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.185.
- İsmet Zeki Eyuboğlu, Alevî-Bektaşî Edebiyatı, İstanbul 1991, s.297.
- Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.486.
- Ali Yıldırım, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.218.

Subh u şâm ey gönül çekelim gülbang
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun
Niyâz et murâdına ganî Mevlâ'dan
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun

Sabahın vaktinde durup duâya
El kaldırıp yüzün çevir semâya
Yere yüzler sürüp yalvar Mevlâ'ya
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun

Leyle-i muzlimde âşık-ı nâçar
Çar civarın alsa derd ile efkâr
Sıdk ile On İki İmâm'a yalvar
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun

Âkil ol hey kardaş uyma kallâşa
Beyhûde yerlere düşme savaşa
Var türâba yüz sür Hacı Bektaş'a
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun

Bin bir ismin biri kâdi-l-hâcât
Andan hasıl olur her türlü necât
Pîre yüzler sürüp eyle münâcât
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun

Perişan feth eyle hayra dehânın
Dâima zikr etsin Hakk'ı zebânın
Eşiğine baş koy Balım Sultan'ın
Hayırlar feth olsun şerler def'olsun

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dînî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.506.

SÖZLÜK

subh u şâm : *Sabah-akşam.*
leyle-i muzlim : *Karanlık gece.*
âkil : *Akıllı.*
zebân : *Dil.*
nâçar : *Çaresiz.*
kadi-l-hâcât: *Allah, şeriat hâkimi.*
necât: *Kurtuluş.*
münâcât: *Allah'a yalvarma.*

Osman Nevres (NEVRES-İ CEDÎD)

(1820 Sakız Adası – 6 Şubat 1876 İstanbul)

18. yüzyıl şairlerinden Abdürrezzak Nevres'le karıştırılmaması için Nevres-i Cedîd diye adlandırılır. Asıl adı Osman olup Sakızlı Rum bir ailenin çocuğudur. Öğrenimini Ali Rıza Paşa'nın konağında tamamladığı ve hizmetinde bulunduğu için, onun ölümü üzerine İstanbul'a gelip Hariciye Kalemi'ne girdi. Irak ve Hicaz ordularında tahrirat başkâtipliği, muhasebecilik yaptı. Şumnu'dayken bir yolsuzluk olayına adı karıştığından aşırı üzüntüye kapılarak delilik belirtileri gösterince, Haydarpaşa Hastanesi'nde tedavi gördü. İyileşip çıkınca, Zaptiye Nezareti mektupçuluğuna atandı (1874). Hastalığı yeniden belirdi ve bir süre sonra vefat etti. Mezarı Karacaahmet'tedir. Tanzimat döneminde yetişmesine rağmen dîvân edebiyatına meyledip Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazan Nevres, Nakşibendiliği benimsediği halde mutasavvıf bir şair sayılmaz. Gazellerinin çoğu eski şairlerin tekrarı gibidir. Abdülmecid, Abdülaziz ve devrin önde gelen devlet adamları için kaleme aldığı kasideleri ve tarih şiirleri vardır. Mersiye ve şarkıları daha çok tanınmış ve beğenilmiştir.

ESERLERİ

Dîvân : Şairin rahatsızlığı sırasında Yusuf Kâmil Paşa'nın isteği üzerine Ziya Paşa tarafından 1873 yılında düzenlenip yayımlanmıştır. Daha önce yayımlanan "Kerbelâ" mersiyesi ve "Destâr-ı Hayal" (1872) adlı mesnevi biçiminde yazılmış kısa öyküleri içeren bazı küçük eserlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.

Eser-i Nâdir : "Mecmuatü't- tareb alâ lisani'l-edeb" adıyla 1874 yılında yayımlandığı tahmin edilen eser, Ali Rıza Paşa ve Abdülkerim Nâdir Paşa'nın mektuplarını ve bu mektuplara cevaplar ile Ali Rıza Paşa'nın şiirlerini içerir. Eser, şairin biyografisi açısından da önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.158.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.611.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.914.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.119.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.17, 69.
- **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.337.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.479.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.511.
- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1603.

I

Sinemde ger müessir bir dûd-i âholaydı	*Göğsümde eğer beni etkileyen âhtan duman olaydı.*
Ruhsârını yakardım ger gökte mâholaydı	*Ben yüzümü yakardım, gökteki ay olaydı.*
Evvel senin elinden şekvâya ben giderdim	*Önce senin adına ben ederdim şikâyet,*
Âlemde âşıkâna bir dâd-hâholaydı	*Dünyada âşıklara bir yardımcı olaydı.*
Zülfün görenlerin hep bahtı siyah olurmuş	*Zülfün görenlerin hep talihi kararırmış;*
Tek zülfünü göreydim bahtım siyaholaydı	*Tek zülfünü göreydim de talihim kararaydı.*
Olmazdı kalb-i mahzûn tâ böyle zâr ü mecnun	*Kalbim üzgün, inleyişli ve deli olmazdı.*
Çeşmin kılaydı efsûn zülfün penâholaydı	*Gözün büyüleseydi, saçın sığınak olaydı.*
Ömrüm içinde senden ger bir vefâ göreydim	*Yaşamında, senden biraz vefa göreydim;*
Râzı idim gamınlâ ömrüm tebâholaydı	*Razı idim, acınla yaşamım yok olaydı.*
Güçmüş murâda ermek Nevres vefa yolunda	*Nevres, vefa yolunda dileğe ermek güçmüş.*
Ey kâş kûy-i yâre bir başka râholaydı	*Keşke cânân yönüne giden başka bir yol olaydı.*

(Müfte'ilün Fe'ûlün Müfte'ilün Fe'ûlün)

KAYNAK : **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.337.

II

Hir sînede her dîdede ey aşk eserin var
Kim der sana yoktur yeri her yerde yerin var

Ettiklerinin hangi birin nakledeyim ben
Ey aşk senin âh denilmez nelerin var

Ettin yine âmâde cünun leşkerin ey aşk
Var ise bu şeb kişver-i kalbe seferin var

Avâre-dil oldumsa hayâlinle aceb mi
Avâre benim gibi nice derbederin var

Kangı gönül eyler sana isnâd-i tegafül
Her gûne perîşân-ı dilden haberin var

Her şîvene bin âşık-ı sevdâ-zede meftun
Yârab ne musîbet ne belâ şîvelerin var

Hasreyleme üftâdeliği Nevres'e ey aşk
K'andan dahi âvâreser üftâdelerin var

KAYNAK : **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.70.

Ey aşk, her sinede, her gözde eserin var.
Kim sana yeri yoktur der; her yerde yerin var.

Ettiklerinin hangi birini anlatayım sana.
Ey aşk, âh; anlatılamayacak daha nelerin var?

Ey aşk, deliren askerini yine hazır ettin.
Yoksa bu gece kalp ülkesine seferin mi var?

Acaba hayalinle serseri gönüllü oldumsa,
Benim gibi serseri, nice kapı kapı gezenin var.

Hangi gönül sana, bilmezlikten gelir deyip iftira eder?
Her türlü perişan gönülden haberin var.

Her nazına, edana bin sevdalı âşıkın tutkun.
Yarabbi, ne musibet, ne belâlı nazın var.

Ey aşk, Nevres'e düşkünlük verme,
Ki, ondan dahi başıboş düşkünlerin var.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

III

Nîce karâr kılsın dil ey nigâr sensiz
Sensiz karâr müşkil müşkil karâr sensiz

Etmez hayâl sümbül sensiz hezâr bülbül
Fasl-ı hazandır ey gül fasl-ı bahâr sensiz

Bir sor dil-î hezâr-ı kim kalmadı karârı
Çeşminden oldu câri bin cûybâr sensiz

Sensiz dîl-i mükedder etmez hayâl sagar
Gül gülmez ey gül-i ter ötmez hezâr sensiz

Nevres gamınla ağlar seylâb-ı eşki çağlar
Hasretle sîne dağlar leyl ü nehâr sensiz

(Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün)

KAYNAK : **Rüştü Şardağ,** *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976, s.276.

Nasıl esen kalsın, gönül, ey sevgili sensiz?
Sensiz esenlik pek güç; pek güç esenlik sensiz.

Sensiz, binlerce bülbül, etmez hayal sümbülü;
Güz mevsimidir ey gül, bahar mevsimi, sensiz.

Bir sor, binlerce âşığının gönlüne, kalmış mı birinde huzur?
Hepsinin gözünden akmış, binlerce ırmak, sensiz.

Sensiz, hüzünlü gönlüm, hayal bile etmez kadehi,
Gül, gülmez ey taze gülüm; bülbül, ötmez, sensiz.

Nevres acınla ağlar, gözyaşı seli çağlar.
Özlemle bağrını dağlar, gece gündüz, sensiz.



Abdülhalim Gâlib Paşa (TÜRK GÂLİB)

(? İstanbul – 14 Ekim 1876 İstanbul)

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarıyla öğrenim durumuna ilişkin bilgi yoktur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Maliye Mektupçu Odası'na girdi; mühürdarlık ve katiplik görevlerinde bulundu. Birçok vilâyette kaymakamlık, defterdarlık ve mutasarrıflık yaptıktan sonra 1852'de paşa oldu. Bir ara bilinmeyen bir nedenle Bursa'ya sürüldüyse de Amasya mutasarrıflığı sonrası İstanbul'a yerleşen Abdülhalim Gâlib Paşa, şiirlerinin birçoğunda Niğdeli Gâlib mahlâsını kullanmış, İstanbul'da yaşadığı halde, Kastamonu ağzıyla köy hayatını işleyen şiirler yazmış, bu yüzden dîvân şiirinde, "köylü," "kaba" anlamında "Türk Gâlib" lâkabıyla anılmıştır. Açık-saçık denilebilecek nitelikte, gülmece yanı ağır basan şiirleri, "Mutayebât-ı Türkiye" adlı Dîvân'ında bir araya getirilmiş olup, taşbaskı eserin yayım tarihi belli değildir; yeni harflerle basımı ise 1943 yılında yapılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.457.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.603.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.25.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.19
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.218.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.92.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.517.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Antolojisi*, Ankara 1961, s.299.

I

Bak sevdücegüm Kezban'ın on dört yaşı vardır
Guzgunu siyah benleri hem de gaşı vardur

Gerdanluğunu boynuna dahmış mavu boncuh
Gan gırmızı barmahta yüzügün daşı vardur

Han denlü açuhtur gapusu eyan ağanın
Dünya yise bitmez berekâtlu aşı vardur

Heç böyle gonuh dertlüsü yohtur bu şehürde
Ekmek yir evünde gatı çoh oynaşı vardur

Bir top bez sarmış goca bi püskül oğarmış
Gâlüb kirizin gubbe gadar bir başı vardur

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.218.

Bak, sevdiceğim Kezban'ın ondört yaşı vardır;
Kuzgunî siyah benleri hem de kaşı vardır.

Gerdanlığını boynuna takmış mavi boncuk.
Kan kırmızı parmağında yüzüğünün taşı vardır.

Ayan ağanın kapısı han gibi açıktır;
Dünya yese bitmez, bereketli yemeği vardır.

Bu şehirde hiç böyle misafir düşkünü yoktur,
Evinde ekmek yiyen çok dostu vardır.

Ey Gâlib, kiriz bir top bezi başına sarmış, kocaman bir püskül düzenlemiş;
Onun kubbe kadar bir başı vardır.

II

Yaz geldi şükür bak yine çillendi höyükler
Fik fik ötüşürler uçuşurlar ibübükler

Çok şükür, yaz geldi, bak, gene höyükler çillendi.
İbibikler fik fik ötüşüp uçuşuyorlar.

At eşeğe eşek ata garman garış oldu
Gök gubbeyi gumlendireyür dağda golükler

At eşeğe, eşek ata karmakarışık oldu;
Dağda atlar kişniyerek gök kubbeyi gümletiyor.

Esle bicüğez can gulaguyla ne gıyahtur
Can goymadı govdemde davullarla düdükler

Bir kere can kulağıyla dinle ne hoştur.
Davullarla düdükler gövdemde can bırakmadı.

Eyan çağurunca hele bi varma da gor bak
Halka daharak boynuğa it denlü sürükler

Ayan çağırınca hele bir gitme de gör bak;
Boynuna halka takarak it gibi sürükler.

Gundah buragur da araya eyan ağa hep
Yanguncu gibi sonra döner hem de körükler

Ayan ağa hep araya kundak bırakır da sonra döner;
Yangıncı gibi hem de körükler.

Varsın yimesün Niğdelü Galüp gara manca
Ağzın dadunu heç ne bilür öyle hödükler

Varsın Niğdeli Gâlib havyar yemesin;
Öyle hödükler ağzının tadını ne bilir.

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.218.

III

Yaz gunü insâna can yoldaşıdur sivrüsinek
Muzu heyvanlarının hep başıdur sivrüsinek

Gudemi dişleyişün hem acıdur hem gabadur
Saykı guyruk urunun gardaşıdur sivrüsinek

Uflaz emme sesü ağzında ağu var dalasa
Çılk uyuz dünlü ne murdar gaşıdur sivrüsinek

Heç ayrulmaz gece eğlendürü sazlar çalarak
Kayfelerde garibin haldaşıdur sivrüsinek

Dün ü gün dilleşirüz köyde bununla Gâlib
Yaz gunü insâna can yoldaşıdur sivrüsinek

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.93.

IV

Hak hak deyü erden çağuran hep ala gazdur
Heyvan kümesinde bulamam böylesün azdur

Vız vız ötüşü gönglümü eğlendürü uflaz
Yaz günlerü de sivri sinek teyfe bi sazdur

İt denlü dalarsa bacağun gızma ses etme
Gökçen gızın etdükleri oğlan sana nazdur

Gış getdü guneş gızdu göğerdi goca dağlar
Kezban çimlüm gölde seninle heva yazdur

Galüb çok öğüd çok nasafat eyledük emme
Ses eslemez oldu goca Türk per yarmazdur

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.518.

Nâilî (NÂİLÎ-İ CEDÎD)

(1823 Manastır – 1876 Mısır)

Asıl adı Salih'tir. Öğretmenlik yaptığından Hoca lâkabıyla anılır. İlk önceleri hat dersleri aldı, ardından hafız oldu. Öğrenimini ilerletmek için İstanbul'a geldi (1843). Nuruosmaniye ve Şehit Mehmet Paşa medreselerine devam etti. Geçimini özel dersler vererek, Kur'an yazarak sağladı. Daha sonraları Mısırlı bir zenginle birlikte ders vermek için Kahire'ye gidip orada vefat eden Nâilî'nin şiirleri pek başarılı sayılmaz. Sülüs ve nesih yazıda usta olduğu söylenir. Yayımlanmamış **Dîvân**'ı Millet Kütüphanesi'ndedir. Tek basılan yapıtı, Mısır'da bulunduğu yıllar kaleme aldığı Attar'ın "Pendnâme"sinin her beytini, beş beyitle Türkçeye çevirdiği **Kenz-i Nesayih** adlı ahlâk kitabıdır (1877). Daha çok hicivleri beğenilmiştir.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8 Cilt, İstanbul 1986, s.102, 201.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3 Cilt, İstanbul 1982, s.884.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.502.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.137.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1074.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.273.

Yâre baş eğme ulü'l-emre itâat gibidir
Âşıka zülfüne bend olma riyâset gibidir

Nâ-kesin ülfetine meyl-i habâset gibidir
Merd-i mekrûha mülâkat şeâmet gibidir

Merdüm-âzârı nevâziş siteme rağbettir
Zâlime merhamet ef'îyi sıyânet gibidir

Kâfirin nâmına unvân-ı saâdet-pîrâ
Tavk-ı zerrîn takıp kelbe riâyet gibidir

Ecnebî milletine hışm-ı hakaretle nigâh
Nazar-ı kadr-i ekâbirde hıyânet gibidir

Ba'd-ez-în âlemin ıslâhını me'mûl etmek
Hâlet-i nez'ide ümmîd-i ifâkat gibidir

Hakkıle bâtılı şimdi ne arar var ne sorar
Reviş-i hâl-i cihân vakt-i cehâlet gibidir

Nâilî sabr edemem gerçi be-kavl-i Kâzım
Doğru söz söyleme izhâr-ı kabâhat gibidir

Ömrün efzûn ede müftîyü'l-enâmın Mevlâ
Niyyet-i hâlisesi dîne emânet gibidir

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.139.

Sırrî Râhile Hanım

(1814 Diyarbakır – 1877 İstanbul)

Özel öğrenim gördü. 1870'te oğlu Mehmed Emin'le birlikte Bağdat'a gitti. Üç yıl sonra Diyarbakır'a döndü ve ardından Yusuf Kâmil Paşa'nın eşi Zeynep Hanım'ın konuğu olarak İstanbul'da bulundu ve aynı yıl vefat etti. Şiirlerinde Sırrî mahlâsını kullanan Râhile Hanım, dönemin ünlü şairlerinden sayılır. Yazmaları Millet Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış bir **Dîvân**'ı vardır. Şiirlerinin bazıları, Ziya Paşa'nın "Hârâbât" adlı eserinde yer almıştır.

KAYNAKLAR

- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.982
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.10.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.414.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.360.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.486.
- **Murat Uraz**, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, 1. Cilt, İstanbul 1957, s.59.
- **Bedîhan Tamsöz**, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994, s.47

Ey can seni ben kendime cânan sanırdım
Zahm-ı dili bîmârıma derman sanırdım

Aşkınla senin sînesini eyleyen ihrak
Sûz-ı diline zâtını Lokman sanırdım

Âyîne-i sînem pür imiş jeng-i sitemle
Hurşid gibi sâf u dırahşan sanırdım

Şevkinle sığınmazdı vücûdum bu cihâna
Bulmuş dile hicrin gam-ı pâyan sanırdım

Sahrâları seyran-gehim oldukta cefânın
Âdilsin edersin bana ihsan sanırdım

Esrâr-ı hakîkatte dedim ikilik olmaz
Sırrî kuluna dönmeye devran sanırdım

KAYNAK : Murat Uraz, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, 1. Cilt, İstanbul 1957, s.59.

Tablo: İbrahim Çallı
Antik AŞ.
145. Müzayede Katalogu – 3.5.1992





Abdurrahman Sâmi Paşa

(1795 Mora – 1878 İstanbul)

Babası, III Ahmed döneminde orduyla Mora'ya gidip oraya yerleşen ve bir tekke kuran Halveti şeyhlerinden Ahmed Necib Efendi'dir. Özel öğrenim gördü. İlköğrenimini babasından aldı. Mora İsyanı sırasında babasının ölümü üzerine, iki kardeşi Mora'da rehin tutulmak şartıyla ailesiyle birlikte Mısır'a, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın yanına sığındı (1826). Mora İsyanı'yla ilgili raporunun beğenilmesi üzerine Bulak Matbaası müdürlüğüne atandı. Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Mora İsyanı'nı bastırmakla görevlendirilince onunla birlikte Mora'ya gitti. İsyanın bastırılmasından sonra rehin tutulan kardeşlerini kurtararak onlarla beraber Mısır'a döndü. 1831'de Mehmed Ali Paşa'nın yardımcısı oldu. 1849'da Abbas Ali Paşa'nın hıdivliği sırasında Mısır'dan uzaklaştırıldı. Sırasıyla Tırhala mutasarrıflığı, Rumeli müfettişliği, Trabzon ve Vidin valiliği, Tanzimat Meclisi üyeliği, Maarif nâzırlığı; Meclis-i Vâlâ, Meclis-i Âliyye ve Meclis-i Âyan üyeliklerinde bulundu. Öldüğünde Sultan Mahmud Türbesi'ne defnedildi. Ölümünden sonra bazı mektuplarıyla şiirleri, oğlu Ahmed Necip Paşa tarafından yayımlanmıştır. Divân geleneğine bağlı şiirlerinde tasavvufun etkisi belirgindir. Ömrünün son yıllarında **Sergüzeşt-i Sâmi** adıyla yaşam öyküsünü yazmak istediyse de tamamlayamamış, yazdığı bölümler Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. **Dîvan**'ından başka, **Rumûzu'l Hikem** (1870), **İnşa-yı Sâmi** (mektupları ve bazı şiirleri, 1873) ve ahlâkla ilgili olup daha sonra Arapçaya çevrilerek yayımlanan **Kişver-i Derûn** adlı eserleri vardır.

KAYNAKLAR

- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 1. Cilt, İstanbul 1993, s.24.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.500.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.79.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.487.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1014.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.450.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.361.

I

Humârı yok bozulmaz meclisî meyhâne-i aşkın *Ayılmaz haşredek mestânesi peymâne-i aşkın*	*Aşk meyhanesinin meclisi bozulmaz, ayıltıcılığı yoktur.* *Aşkın kadehiyle sarhoş olanın, mahşere dek ayılması yoktur.*
Harim-i kâ'be-i aşkı tavaf eyler dil-i Cibrîl *Per ü Kerr-i beyan meknâsıdır kâşâne-i aşkın*	*Cebrâil, aşk kâbesinin başkaları için yasaklanmış köşesini tavaf eyler.* *Söz melekleri, aşk sarayının konuklarıdır.*
Süleymân-ı zaman olsâ nigâhı iltifat etmez *Bir ahkar mûr-i nâçîz ü zaîfi lâne-i aşkın*	*Zamanın Süleyman'ı gelse, kafasını kaldırıp bakmaz bile.* *Küçük, önemsiz ve aşk yuvasının en zayıfı olan bir karıncadır âşık.*
Hezar akl-ı Felâtûn'a değişmez cinnetin âşık *O rütbe meşrebi âlî olur dîvâne-i aşkın*	*Âşık, deliliğini, bin tane Eflâtun'un aklına değişmez.* *Çünkü aşk delisinin karakteri, o derece yücedir.*

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

KAYNAK : **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.199.

II

Semt-i dildâra bu demler güzerin var mı sabâ *Dil-i hasret-keşime nev haberin var mı sabâ*	*Sevgilinin semtinden bu zamanlar geçecek misin ey sabâ yeli?* *Özleyen gönüle yeni bir haberin var mı ey sabâ yeli?*
Ben giriftâr-ı kafes bülbül-i efgan-zedeyim *Verd-i bâğ-ı emelimden eserin var mı sabâ*	*Ben, kafeste tutulan efganzede bülbülüm.* *Gül bahçesi emelimden herhangi bir iz var mı ey sabâ yeli?*
Nev-nihâl-i çemen-i dâr ü diyâr-ı dilden *Künc-i gurbette bana berg ü berin var mı sabâ*	*Gönül ülkemin bahçesinin taze fidanı,* *Gurbet köşesinde bana vereceğin bir şey var mı ey sabâ yeli?*
Özge hâletle meşâmm-ı dilim ettin ta'tîr *Çîn-i zülfünden o şûhun seferin var mı sabâ*	*Değişik bir şekilde gönlümü güzel kokulu hâle getirdin.* *O şuhun erişilemez saçma seferin var mı ey sabâ yeli?*
Dil-rübâdan nice dem Sâmi peyâm almadı âh *Dil-i hasret-keşime nev haberin var mı sabâ*	*Sâmi, uzun zamandır o güzelden haber almadı âh!* *Hasret çeken gönlüme yeni bir haberin var mı ey sabâ yeli?*

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.80.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Hâlet İbrahim Bey

(1837 İstanbul – 1878 İstanbul)

Maliye ve Evkaf nâzırlarından Mehmed Hâlet Efendi'nin oğludur. Bayezit Rüştiyesi'nde öğrenim gördü. Arapça ve Farsça öğrendi, edebiyat dersleri aldı. Hariciye Mektubi Kalemi'ne girdi (1850). Tuz Cemiyeti başkâtipliğine getirildi. Samsun'da gümrük memuru (1864), Halep'te mektupçu olarak (1866) görev yaptı. Son görevi Maarif Nezareti mektupçuluğudur. "Encümen-i Şuara" şairlerinden olan Hâlet İbrahim Bey, Nâmık Kemâl'in yakın arkadaşıdır. Ceride-i Havadis gazetesinde yazıları yayımlanmış, Halep'te görevli olarak bulunduğu dönemde "Fırat" ve "Gadirü'l Fırat" gazetelerini çıkarmış, bu arada biyografi, tarih, tiyatro ve edebiyatla ilgili diğer alanlarda çeşitli ürünler vermiştir. Şiirlerini **Hâletü'ş-şebâb**, çeşitli gazetelerde yayımlanmış makalelerini **Âsâr-ı Târumâr**'da toplayan Hâlet İbrahim Bey'in, ayrıca birinci cildini tamamladığı **Âl-i Osman Tarihi**, **Oniki İmam ahvâline risâle: Enmüzec**, **Molla Lütfi'nin Hâl Tercümesi**, **Hoca Hüsâmeddin Efendi Hâl Tercümesi**, **Sırrü'l-esrâr**, **Seyrü'l-akmâr**, **Dolap**, **Mebde-i kitâbet**, **Sefînetü'l-inşâ** adlı eserleriyle çeşitli tiyatroları, oğlu Hamid Bey tarafından Millet Kütüphanesi'ne verilmiştir.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102, 202.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.585.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.40.
- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: M.Kayahan Özgül, 2. Cilt, Ankara 2000, s.787
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.153.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 10. Cilt, İstanbul 1992, s.4955.

I

GAZEL

Aklı nâçâr eylemiş âlemde imkân gösteren
Der-pey-i düşvâr kılmış kârı âsan gösteren

Bin avârız eylemiş âyânı ayn-ı kâinat
Tende sırr-ı gevheri ervâhı pinhan gösteren

Herkesi hâlince etmiş mübtelâ-yı dil-hıraş
Eyledi pür-hâr nahlin verd-i handan gösteren

Nef'i her eşyâyı ezdâd ile tebyîn etmeğe
Dâ îcâd eyledi bin türlü derman gösteren

Sabr u sâmân eylemiş ihsân Hâlet dillere
Ol büt-i sabr-efken ü tannâz ü fettan gösteren

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: M.Kayahan Özgül, 2. Cilt, Ankara 2000, s.787.

II

EBYÂT (BEYİTLER)

(Her kelimesi Türkçedir.)

Kaşının yayını ey gözleri kara kurdum
Kirpiğin oklarına göğsümü gerdim durdum

*

Düşkünüm bir saçı kara gözü kara güzele
Sevgisiyle bana gündüz geceden kara gelir

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.156.

SÖZLÜK

nâçâr : *Çaresiz.*
der-pey : *Ardı sıra.*
düşvâr : *Güç, zor.*
kâr : *İş.*
âsan : *Kolay.*
avârız : *Arızalar.*
âyân : *İleri gelenler.*
gevher : *Cevher.*
ervâh : *Ruhlar.*
pinhan : *Gizli.*
dil-hıraş : *Yürek parçalayan, acıklı.*
pür-hâr : *Diken dolu.*
nahl : *Hurma ağacı.*
verd : *Gül.*
handan : *Gülen, sevinçli.*
nef'i : *Faydacı.*
ezdâd : *Karşıt, aksi, ters.*
tebyîn etmek : *Belli etmek, meydana çıkarmak.*
dâ : *Dert, hastalık.*
sâmân : *Servet.*
ihsân : *Bağışlama.*
dil : *Gönül.*
büt : *Put.*
sabr-efken : *Sabırsız.*
tannâz : *Alaycı.*

Feyzullah Çelebi

(1811 Hacıbektaş – 1878 Hacıbektaş)

Babası, Hacı Bektaş-ı Velî soyundan Veliyüddin Çelebi'dir. Büyük kardeşi Ali Celâleddin Çelebi'nin ölümü üzerine Padişah Abdülaziz'in emriyle 1871'de Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı postnişini oldu. Şairlik yeteneği oldukça güçlü bir kişi olan Feyzullah Çelebi, aynı zamanda bilime ve öğrenime çok önem verdiğinden, onun döneminde Hacıbektaş, âdeta bir öğrenim merkezi durumuna geldi. Mezarı, Hacı Bektaş-ı Velî Külliyesi içindeki Kırklar Meydanı'ndadır. Şiirlerinde Feyzi, Feyziya, Feyzullah ve Seyyid Feyzullah mahlâslarını kullanan Feyzullah Çelebi'nin deyişleri, Alevî-Bektaşî çevrelerinde öteden beri söylenegelmiş, tarikata renk ve yenilikler katmıştır. Şiir dili duru, söyleyişi içten ve coşkuludur. Doğa güzellikleri, özlem ve sevgiyle dopdolu koşma ve nefesleri vardır. Yaygın ününe rağmen şiirleri toplanmamış, düzenlenmiş bir dîvânına da henüz rastlanmamıştır.

K A Y N A K L A R

• **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.365.

I

Bugün yarın derken çok zaman geçti
Gidem dedim gidemedim yâre ben
Bu ayrılık dilde çok yare açtı
Hasret kaldım o gül yüzlü yâre ben

Verdi felek bana bin türlü elem
Geldi geçti ömrüm âh ile her dem
Bu dilde açılan yareye merhem
Çok aradım bulamadım çare ben

Feyziya gönlümüz derd-i âlemde
Böyle tayin olmuş levh-i kalemde
Bir gonca gül için bezm-i âlemde
Düştüm bülbül gibi âh ü zâre ben

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.366.

II

İbadet yolları inceden ince
Her âdem hesabın veremez hocam
Dışını yıkayıp için yumazsan
Ol taharet kabul olamaz hocam

Berrak bir su bulup abdestin alsan
Terk edip dünyayı namaza dursan
Evlâd-ı Resul'den el tutamazsan
Ol namaz mirac'a varamaz hocam

Beş isim hürmetine verilmiş namaz
Secdeye varanı Hak mahrum komaz
Taklid tahrif eden ecrin bulamaz
Çalışsa da ücret alamaz hocam

Feyziya günahım kime emanet
Takva'yı erkân'a dikkat et gayet
Fahr-i kâinattan bize şefaat
Tağyir eden himmet alamaz hocam

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.366

Yesarî Mehmed

(1804 Batum – 1880 Sinop)

Bektaşî şairlerindendir. Medrese tahsili gördüğü sıralar âşıklığa heveslenip saz çalmayı öğrendi. Öğrenimini yarım bırakıp Anadolu'nun çoğu yerlerini dolaştı; Kırşehir Bektaşî Dergâhı'nda çeşitli hizmetlerde bulunduktan sonra yerleştiği Sinop'ta kurduğu Bektaşî dergâhında dedelik yaptı. Mezarı Zeytinlik civarındadır. Hece ve aruzla yazdığı şiirlerinin çoğu M. Şakir Ülkütaşır tarafından derlenmiş olup bunlardan beşi, şairi tanıtan bir yazıyla birlikte "Türk Folkloru" dergisinde (sayı 5, 1979) yayımlanmış, ayrıca Sadeddin Nüzhet Ergun, "Bektaşî Şairleri" adlı kitabında sekiz şiirine yer vermiştir.

KAYNAKLAR

- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.201.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.590.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 24. Cilt, İstanbul 1992, s.12538.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.522.

I

NEFES

Bir acayip haldir sırr-ı hakikat
Sen anı mâderin aşı mı sandın
Dane-i gevherdir ol dürr-i kıymet
Her gözden akanı yaşı mı sandın

İnkiyada asitanı gören var
Teveccühde cânânı gören var
Ten içinde gizli canı gören var
Sen kendini sarraf başı mı sandın

Yesarî'ye cevr eyleme ey mâhım
Ta arşa erişti dûd-i siyahım
Senin gönlün billur sarayda şahım
Ya beni değirmen taşı mı sandın

KAYNAK : **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.203.

SÖZLÜK

mâder : *Anne.*
dürr-i kıymet : *Kıymetli inci.*
asitan : *Tekke.*
teveccüh : *Çevrilme, yönelme, doğrulma.*
dûd-i siyah : *Siyah duman.*

II

NEFES

Enelhak sırrını Hazret-i Mevlâ
Mansur'da bildirdi dâra çekildi
Esrar-ı Hakk'ı fehm eden âdemler
Her birisi bir diyâra çekildi

Ey gönül kimlerden kimlere sual
Edersin ehl-i hal oldu pâyimal
Fitne-i âlemde erbab-ı kemâl
Kalmadı hep semt-i yâra çekildi

Cemâlinden gayri dilber-i râna
Görünmez gözüme ziynet-i dünya
Sivadan el yudu Yesarî geda
Şimdiki hal bir kenara çekildi

KAYNAK : **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.522.

SÖZLÜK

dâr : *Darağacı.*
Esrar-ı Hakk : *Tanrı sırrı.*
fehm eden : *Anlamaya çalışan.*
âdem : *İnsan.*
pâyimal : *Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.*
fitne-i âlem : *Fitne dünyası.*
erbab-ı kemâl : *Olgunluk erbabı.*
semt-i yâr : *Sevgilinin semti.*
cemâl : *Yüz güzelliği.*
dilber-i râna : *Hoş görünen dilber.*
ziynet-i dünya : *Dünya zenginliği.*
siva : *Başka, gayrı.*
geda : *Dilenci.*



Ziya Paşa

(1829 İstanbul – 17 Mayıs 1880 Adana)

Asıl adı Abdülhamid Ziyaüddin'dir. Önce Kandilli'deki mahalle mektebi, ardından Süleymaniye'deki Mekteb-i Edebiye ve Beyazıt Rüştiyesi'ni bitirdi. Küçük yaşta Arapça ve Farsça öğrendi. 1845'te Sadaret Mektubi Kalemi'nde kâtip olarak çalışmaya başladı. Reşit Paşa'nın ilgilenmesiyle Mabeyn kâtipliği göreviyle saraya alındı (1855). Zaptiye Nezareti müsteşarlığı; Kıbrıs, Amasya ve Canik mutasarrıflığı, Bosna Bölgesi Müfettişliği, Meclis-i Vâlâ âzalığı görevlerinde bulundu. Bu arada Muhbir gazetesinde yazmaya başladı. Siyasî yazıları ile hükümetin dış politikasını şiddetle eleştirdi. İkinci kez Kıbrıs mutasarrıflığına atandıysa da görevi kabul etmeyip istifa etti ve Nâmık Kemâl'le birlikte gizlice Paris'e kaçtı (1867). Daha sonra sultan Abdülaziz'in Paris ziyareti nedeniyle arkadaşlarıyla birlikte Londra'ya geçti. Londra'da Nâmık Kemâl'le birlikte çıkardıkları Hürriyet gazetesinde (1868) Abdülaziz'i eleştiren makaleler yazdı; yabancı sermayenin gümrük kapılarını aşarak girmesinin ülke ekonomisinde yaratacağı tehlikeleri belirtti. Devlet yönetiminin bozuk yönlerini göstererek meşrutiyet fikrini yaymaya çalıştı. Sadrazam Âli Paşa'nın ölümü üzerine (1871) affedilerek İstanbul'a döndü. İcra Cemiyeti reisliği, Şûra-yı Devlet üyeliği görevlerinde bulundu. I. Meşrutiyet'in ilânından sonra Namık Kemal'le birlikte Kanun-ı Esasi Encümeni'nde çalıştı. Maarif Müsteşarlığı; Suriye, Konya ve Adana valilikleri yaptı (1877-1880). Son görev yeri Adana'da, hastalığının nüksetmesi üzerine vefat etti ve Ulu Cami haziresine defnedildi. Dîvân şiirinin dil ve kuruluş özeliklerine bağlı kalmaktan kurtulamadığı halde öz yönünden değişik temalar işleyen Ziya Paşa, genellikle toplumsal sorunları; özgürlük, eşitlik, daha iyi bir yaşam gibi, kendisinden önce işlenmeyen konuları dile getirdi. "Terci-i Bend"i, bilgece duygu ve düşünceleriyle sosyopolitik şiirde ilk aşama sayıldı. "Harâbât" önsözündeyse, şiirin tarihsel gelişimi üzerine yargılar ileri sürerek, yaşadığı döneme kadar gelen şairlerin değerlendirmesini yaptı. Makalelerinde, politik düşüncelerinin yanı sıra yazı dilinin sadeleştirilerek halkın anlayacağı bir dil hâline getirilmesini savundu.



ESERLERİ

Eşâr-ı Ziya : 1881 yılında, ölümünden bir yıl sonra damadı Hamdi Paşa tarafından, Dîvân'ının düzenlenmesi amacıyla yola çıkılıp bu adla yayımlanan eser, daha sonra Süleyman Nazif tarafından yapılan bazı düzeltmeler ve ilâveler sonrası 1924 yılında "Külliyat-ı Ziya Paşa" adıyla yeniden basıldı. Şiirlerinin tamamı Önder Göçgün tarafından 1987 yılında yayımlanmıştır.

Zafernâme : Ziya Paşa'nın, Paris'te bulunduğu yıllar Âli Paşa'yı yermek için kaleme aldığı bu eser, 66 beyitlik kaside, bu kasidenin tahmisi ve şerhi olmak üzere üç bölümdür. Eserin asıl önemi, Ziya Paşa'nın Sadrazam Âli Paşa'yı över gibi görünerek onu hicvetmesidir.



Harâbât'ın iç kapağı.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 16. Cilt, İstanbul, s.68.

Rüyâ : 1868'de Londra'da kaleme alınan bu kitap da, Bâbıâli ve özellikle Âli Paşa'yı yermek amacıyla, eski edebiyatın Hâb-nâme'leri tarzında yazılmıştır.

Terci-i Bend : Ziya Paşa'nın, Avrupa'ya gitmeden önce 1859 yılında yazdığı dîvân tarzındaki bu şiir, her biri 10'ar beyitlik 12 bendden oluşmuştur. Evreni, insanı, dinî-tasavvufi bir görüşle Tanrı düşüncesi eşliğinde araştıran ve evrenin mükemmelliği karşısında çözülemeyen birçok şey nedeniyle insanın acizliğini vurgular.

Terkib-i Bend : 1870 yılında İsviçre'de yazdığı bu şiir, Terci-i Bend'de olduğu gibi, her biri 10'ar beyitlik 12 bendden oluşur. Bağdatlı Ruhî'nin Terkib-i Bend'ine nazire olarak söylenmiştir. Bu eserde de temel olarak adalet kavramı eşliğinde dönemin toplumsal düzeni eleştirilmektedir. Terci-i Bend ve Terkib-i Bend, daha sonra pek çok kez ayrı kitap olarak yayımlanmıştır.

Şiir ve İnşâ : Londra'da yayımlanan Hürriyet gazetesinin 7 Eylül 1868 tarihli 11. sayısında çıkan bir makaledir. Ziya Paşa, bu yazısında dîvân şiirini acımasız bir şekilde eleştirmekte ve halk şiirini göklere çıkararak halk edebiyatını gerçek edebiyatımız olarak kabul etmektedir. Ancak yedi yıl çıkardığı Harâbât adlı antolojisinin önsözünde, bu düşüncelerinin tamamen tersini savunmuştur.

Harâbât : 1874 yılında kaleme alınan, Türk, Fars ve Arap edebiyatının seçkin örneklerinin bir araya getirildiği, Tanzimat sonrasının en kapsamlı antolojisi niteliğini taşıyan eser, 3 cilt hâlinde toplam 1227 sayfadan meydana gelmiştir. I. ciltte 22 şairin Türkçe, 38 şairin Farsça, 37 şairin Arapça kasidelerine yer verilmiş olup şairler mahlâslarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. II. cilt ise kaside ve mesnevî dışındaki diğer şiirlerini içerir. Antolojinin III. cildi ise seçme mesnevîleri ihtiva eder; bu ciltte 17'si Türkçe, 36'sı Farsça olmak üzere toplam 53 eserden örnekler bulunmaktadır. Bu antolojinin "mukaddime"si önemlidir. Ziya Paşa, burada 1868'de kaleme aldığı ve yeni edebiyat tarzını savunduğu "Şiir ve İnşâ" makalesindeki görüşlere zıt bir edebiyat anlayışı ile ortaya çıkar. Bu nedenle de Nâmık Kemâl'in Tahrib-i Harâbât ve Takip adlı eserlerindeki ağır eleştirilere hedef olmuştur.

Endülüs Tarihi : (1863) Viardot'dan yapılan bu çeviriyi Ethem Paşa'nın kaldığı yerden Ziya Paşa tamamlamıştır. Kitap, ölümünden sonra 1882 yılında basılmıştır.

Engizisyon Tarihi : (1882) Chereul ile Lavallee'den çeviridir. 1886 yılında yayımlanmıştır.

Verâset-i Saltanat-ı Seniyye Hakkında Mektup : (1868) Verâset Mektupları diye de bilinen bu iki mektup, Fuat Paşa'yı yermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Moliere'den çeviri olan **Arz-ı Hal** (1868) ile **Tartuffe yâhut Riyânın Encâmı** (1881), adlı iki kitabından başka J.J. Rousseau'dan **Emîl** ile **Les Confession** (Defter-i Âmal), Fenelon'dan **Telemaque** çevirileri de vardır. Muhbir ve Hürriyet'te yayımlanan pek çok makalesi bulunmaktadır.



Ziya Paşa'nın Adana'da kendi adıyla anılan parktaki büstü.

KAYNAKLAR

- **Ziya Paşa,** *Terci-i Bend ve Terkib-i Bend,* (Nesre Çeviren : Mithat Sadullah Sander), İstanbul 1945.
- **Ziya Paşa,** *Terci-i Bend ve Terkib-i Bend,* (Hazırlayan : Hüseyin Yorulmaz), İstanbul 1992.
- **Ziya Paşa,** *Zafername,* (Baskıya Hazırlayan: Fikret Şahoğlu), İstanbul (Tarihsiz)
- **Önder Göçgün,** *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri,* Ankara 1987.
- **H. Fethi Gözler,** *Ziya Paşa'nın Terci-i Bend ile Terkib-i Bend'i Üzerine Düşünceler,* Ankara 1987.
- **Seyit Kemal Karaalioğlu,** *Ziya Paşa, Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1984.
- **E. J. Wilkinson Gibb,** *Osmanlı Şiir Tarihi,* 2. Cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s.538.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1983.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar,** 19. Asır *Türk Edebiyatı Tarihi,* (4. Basım), İstanbul 1977, s.301.
- **Kenan Akyüz,** *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,* I (1860-1923), (4. Basımı), Tarihsiz, s.20.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.103, 172, 341.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.701.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1251.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.666.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.62
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle,* (5. Basım), Ankara 1967, s.220

I

GAZEL

Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm ***Dolaştım mülk-i İslâm'ı bütün vîrâneler gördüm***	*Kâfirlerin ülkesini gezdim, şehirler, saraylar gördüm;* *İslâm memleketini dolaştım, hep viraneler gördüm.*
Bulundum ben dahi darü'ş-şifa-yı Bab-ı Âlî'de ***Felâtun'u beğenmez anda çok dîvâneler gördüm***	*Ben de Babıâli denilen şifa evinde bulundum;* *Orada Eflâtun'u beğenmeyen çok dîvâneler gördüm.*
Huzur-ı kûşe-i meyhâneyi ben görmedim gitdi ***Ne meclisler ne sahbâlar ne işret-hâneler gördüm***	*Meyhane köşesinde huzur görmedim gitti.* *Ben ne meclisler, ne şaraplar, ne meyhaneler gördüm;*
Cihân nâmındaki bir maktel-i âma yolum düşdü ***Hükûmet derler anda bir nice sal-hâneler gördüm***	*Dünya adında, insanların katledildiği yere yolum düştü.* *Orada hükûmet dedikleri bir nice mezbahalar gördüm.*
Ziya değmez humârı keyfine meyhâne-i dehrin ***Bu işret-gehde ben çok durmadım ammâ neler gördüm***	*Ziya! Dünya meyhanesinin baş ağrısı, keyfine değmez;* *Ben bu meyhanede çok durmadım ama neler gördüm...*

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

KAYNAK : Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi,* 1. Cilt, Ankara 1996, s.234.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

Harâbât'tan

SEBEB-İ TERTÎB-İ HARÂBÂT	*HARÂBÂT'I TERTİP NEDENİ*
On beşde değildi sinn ü sâlim Kim nazm ile vardı iştigâlim	*Yaşım tam olarak on beş değildi. Ki şiirle meşgul oluyordum.*
Mevzûn söze cân verirdi gûşum Eş'âr okusam giderdi hûşum	*Ölçülü söze can verirdi kulağım; Şiir okusam, giderdi aklım.*
Verdi bana evvelâ merâkı Meydân şu'arâsının nühâkı	*Verdi bana evvela merakı, Meydan şairlerinin eşek anırtıları.*
Gâhîce Garîbî'yi okurdum Âşık Kerem'e yanar dururdum	*Ara sıra Garîbî'yi okurdum. Âşık Kerem'e yanar dururdum.*
Âşık Ömer'i ki gâh okurdum Uçkur sözüne şaşar kalırdım	*Âşık Ömer'i ki bazen okurdum. Uçkur sözüne şaşar kalırdım.*
Tahsînle de etmeyip kanâ'at Yağmâya da geh gelirdi cür'et	*Beğenip alkışlamayla da yetinmeyip Bazı anlar yağmalama cür'eti gelirdi.*
Her defter-i şi'ri kim tanırdım Yok nüsha-i âharı sanırdım	*Her şiir defteri, kimindir bilirdim. Başka nüshası yok sanırdım.*
Kendim de nazîre der idim gâh Ammâ ne söz el-'iyâzu bi'llâh	*Kendim de nazire söylerdim bazen. Amma ne söz! Tanrı korusun.*
Gûş etmesin öyle söz kulaklar Âlûdesi olmasın dudaklar	*Kulaklar öyle söz duymasın, Dudaklara bulaşmasın.*
Dîvânçeme onları yazardım Mümkin olsa taşa kazardım	*Dîvânçeme onları yazardım. Mümkün olsa taşa kazardım.*
Kim şi'rime atsa ta'ne taşı Uğrardı benimle derde başı	*Kim şiirime bir taş atsa. Benimle derde uğrardı başı.*
Hicv idi mu'ârıza cevâbım Şemşîr-i zebân idi hitâbım	*Karşı çıkana cevabım, yergiyle olurdu. Hitabım, dil kılıcıyladı.*
Ol hâl ile rüzgâr geçdi Bir iki hazân bahâr geçdi	*O hâl ile zaman geçti. Bir iki sonbahar, ilkbahar geçti.*
Geçdi elime çü nüsha-i cân Matbû bir iki köhne dîvân	*Geçti elime bir can kurtaran gibi, Basılı bir iki eski dîvân.*
Bir kerre bu kenze nâ'il oldum Bir başka cihâna vâsıl oldum	*Bir kerre bu hazineye kavuştum, Sanki başka bir dünyaya ulaştım.*
Bir paraya bini âferînin Pâpûşu atıldı Gevherî'nin	*Aferinin bini bir paraya, Gevherî'nin pabucu dama atıldı.*
Vehbî ile Vâsıf'ı beğendim Taklîd için onlara özendim	*Vehbî ile Vâsıf'ı beğendim. Taklit için onlara özendim.*
Derdim edip onları kırâ'et Ya Rab bu ne sihr ne kerâmet	*Onları okumayı kendime dert ettim. Allahım bu ne sihir, ne keramet!*
Bundan dahi söz olur mu a'lâ Şîrîn-lafz u huceste-ma'nâ	*Bundan daha âlâ söz olur mu, Tatlı ve kutlu anlam taşıyan?*

(Mef'ûlü Mefâ'îlün Fe'ûlün)

KAYNAK : Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1987, s.59.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



III

TÜRKÜ

Akşam olur güneş batar şimdi buradan
Garip garip kaval çalar çoban dereden
Pek körpesin esirgesin seni Yaradan

Gir sürüye kurt kapmasın gel kuzucağım
Sonra yârdan ayrılırsın âh yavrucağım

Çünkü Mevlâm kul eyledi sana özümü
Bastığın yerlere sürsem yüzüm gözümü
Uyma ağyârın fendine dinle sözümü

Gir sürüye kurt kapmasın gel kuzucağım
Sonra yârdan ayrılırsın âh yavrucağım

Dağları duman bürüdü ağyâr seçilmez
Avcı yolda tuzak kurmuş yâra geçilmez
Vefâsızın meclisinde bâde içilmez

Gir sürüye kurt kapmasın gel kuzucağım
Sonra yârdan ayrılırsın âh yavrucağım

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yuzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.100.

IV

BEYİTLER

Milyonla çalan mesned-i izzette ser-efrâz
Birkaç kuruşu mürtekibin cây-ı kürektir

*

Nush ile yola gelmeyeni etmeli tekdîr
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötektir

*

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz palan ursan eşek yîne eşektir

*

Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde

*

Seyr etti hevâ üzre denir taht-ı Süleyman
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde

*

Allâh'a sığın şahs-ı halîmin gazabından
Zîra yumuşak huylu atın çiftesi pektir

KAYNAK : Seyit Kemal Karaalioğlu, *Ziya Paşa, Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1984, s.75.

V

ŞARKI

Niçün nâlendesin böyle
Gönül derdin nedir söyle
Seni ben istemem böyle
Gönül derdin nedir söyle

Kimin aşkıyle nâlânsın
Kimin hicriyle sûzânsın
Neden böyle perîşânsın
Gönül derdin nedir söyle

Nedir bu sendeki hayret
Buna var bir sebep elbet
Merâk oldu bana gâyet
Gönül derdin nedir söyle

Havalandın bu günlerde
Ne yel esti aceb serde
Devâ olmaz mı bu derde
Gönül derdin nedir söyle

Çekildin seyr-i gülşenden
Kaçarsın şimdi de benden
Usandım gayrı ben senden
Gönül derdin nedir söyle

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

KAYNAK : Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri,* Ankara 1987, s. 314

VI

Terci-i Bend'den

1. BEND

Bu kârgâh-ı sun'acep dershanedir *Her nakş bir kitab-ı ledünden nişanedir*	*Üzerinde yaşadığımız bu dünya, tuhaf bir dershaneye benzemektedir.* *Dünya üzerinde gördüğümüz her güzel nesne, ilâhî kitaptan bir belirtidir.*
Gerdûn bir asiyab-ı felâketmedârdır *Gûya içinde âdem-i âvâre dânedir*	*Dünya, felâkete sebep olan bir değirmendir.* *İnsan ise bu değirmenin içine atılmış başıboş bir tanecıktir.*
Mânend-i div beççelerin iltikam eder *Köhne ribat-ı dehr acep âşiyanedir*	*Şu eski dünya konağı öyle tuhaf bir yuvadır ki,* *dev gibi kendi çocuklarını yer.*
Tahkik olunsa nakş-ı temasîl-i kâinat *Ya hâb ü ya hayal ü yahut bir fesanedir*	*Kâinatta görülenlerin esası araştırılırsa,* *bunların ya uyku, ya hayal veya efsane olduğu anlaşılır.*
Müncer olur umur-u cihan bir nihayete *Sayfın şitaya meyli baharın hazanedir*	*Dünyanın işleri bir sona ulaşır;* *nasıl ki, yazın arzusu kışa, baharınki de sonbaharadır.*
Kesb-i yakîne âdem için yoktur ihtimal *Her itikad akla göre gaibanedir*	*İnsan, her şeyin esasını tam olarak bilemez.* *Her inanış, insan aklına göre gaibane özellikler taşır.*
Yârab nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyaç *İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nânedir*	*Ey Allah'ım, insanın ihtiyacı bir lokma ekmektir;* *öyle olduğu halde, bu ihtiyaç için bitip tükenmeyen bu çekişmenin sebebi nedir?*
Yoktur siper bu kubbe-i fîrûzefâmda *Zerrat cümle tir-i kazaya nişânedir*	*Bu mavi kubbe altında bütün zerreler kaza okuna hedeftir.* *Kaza okundan korunmak için siper yoktur.*
Asl-ı murâd hükm-i ezel bulmadır vücut *Zâhirdeki savab ü hatâ hep bahanedir*	*Allah tarafından takdir olunmuş hüküm ne ise, o gerçekleşecektir.* *Görünüşteki doğru veya yanlış, hep (sözde sebepten) başka bir şey değildir.*
Bir failin meâsiridir cümle hâdisat *Ne iktiza-yi çerh ü ne hükm-i zamânedir*	*Dünya yüzündeki bütün olaylar, ne feleğin yüzünden ne de zamanın hükmü icabıdır;* *hepsi bir yapıcının (Allah'ın) güzel eserleridir.*
Sübhane men tahayyere fi sun'ihi-l-'ukul; Sübhane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul!	Sanatı karşısında akılları hayrete düşüren büyük sanatkârı ulularım. Kudretiyle âlimleri âciz bırakan Ulu Allah'ı takdis ederim.

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

KAYNAK : H. Fethi Gözler, *Ziya Paşa'nın Terci-i Bend ile Terkib-i Bend'i Üzerine Düşünceler*, Ankara 1987, s.41

VII

KIT'A

Bir katre içen çeşme-i pür-hün-u fenâdan *Bâşın alamaz bir dahi bârân-ı belâdan* *Bî-baht olanın bâğına bir katresi düşmez* *Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan*	*Kan içindeki yokluk çeşmesinden bir damla içen* *bir daha belâ yağmurundan başını alamaz.* *Bahtsız olanın bağına bir damlası düşmez,* *yağmur yerine inci ve elmas yağsa gökyüzünden.*

KAYNAK : Seyit Kemal Karaalioğlu, *Ziya Paşa, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1984, s.77.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

VIII

GAZEL

Zannetme ben Amasya'da pâşâlık eyledim
Buldum yetîm halkını bâbâlık eyledim

Zannetme ki ben Amasya'da paşalık ettim;
halkını yetim bularak babalık ettim.

Dil-hâhım üzre bir işe baş olmadım dirîğ
Meclisde gerçi ben dahi âzâlık eyledim

Gerçi ben de mecliste azalık ettim ama
yazık ki gönlümün istediği şekilde bir işe baş olmadım.

Ey hoş şeb ki yana yana bezm-i yârda
Mânend-i şem'-i encümen-ârâlık eyledim

Sevgilinin meclisinde mum gibi yana yana
toplantıyı şenlendirdiğim o gece ne hoştu!..

Ne sofiye ne rinde yarandım zemânede
Mescidde sübha bezmde sahbâlık eyledim

Mescitte tesbih, mecliste şarap olduğum halde
zamanede ne sofuya yarandım ne de rinde.

Buldum huzûr-ı kalb Ziya cümle kârımı
Tefvîz-i kabza-i kader-i Hâlık eyledim

Ey Ziya! Bütün işlerimi Tanrı takdirinin
eline bıraktım ve kalb rahatlığı buldum.

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

KAYNAK : Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*, (5. Basım), Ankara 1967, s.220.

IX

GAZEL

Bir gün olacak ben gibi nâlân olacaksın
Etdiklerine sen de peşîmân olacaksın

Bir gün olacak ben gibi inleyeceksin.
Ettiklerine sen de pişman olacaksın.

Tevsî'-i ma'işette bütün zikr ile fikrin
Şeyhim ne zemân söyle Müselman olacaksın

Zikrinle fikrin, hep maişetini genişletmek içindir;
Şeyhim söyle, ne zaman Müslüman olacaksın?

Bu işve bu reftâr ki var sende küçükden
Bilmem ne yaman âfet-i devrân olacaksın

Bu naz, bu edalı yürüyüş sende küçükten beri var.
Bilmem ne yaman bir güzel olacaksın.

Bu nâz u reviş sende ki var tâze nihâlim
Bilsen ya nasıl serv-i hırâmân olacaksın

Bu naz ve eda sende oldukça taze fidanım.
Kim bilir, nasıl salına salına yürüyen bir selvi olacaksın.

Çün hâtırımı yıkdın eyâ çerh-i sitemkâr
Çok geçmeyecek sen dahi vîrân olacaksın

Çünkü hatırımı yıktın ey zalim felek.
Çok geçmeyecek, sen bile harap olacaksın.

Bir gün gelecek hayf Ziyâ'ya diyeceksin
Etdiklerine sen de peşîmân olacaksın

Ey zalim, bir gün gelecek Ziya'ya diyeceksin,
Ettiklerine sen de pişman olacaksın.

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlun)

KAYNAK : Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1987, s.286.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Recaizâde Celâl Bey

(1838 İstanbul – 1882 İstanbul)

Babası Recai Bey ve küçük kardeşi Recaizâde Mahmud Ekrem, dönemin tanınmış edebiyatçılarındandır. Bayezid ve Valde Rüştiyesi'ne devam etti. Edebî bilgileri babasından öğrendi. Öğrenimini tamamladıktan sonra sırasıyla Babıâli Tercüme Odası ve Hariciye Mektubi Kalemi kâtibi ve Petersburg sefareti başkâtipliği yaptı; Cevdet Paşa'nın kâtibi olarak Bosna, Hersek ve Halep'e gitti; Kastamonu ve Aydın vilâyetleri mektupçusu oldu. Alay ve yergi dolu şiirleri vardır. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, müstehcen bulduğu bu şiirlerin, şairin kardeşi Recaizâde Mahmud Ekrem Bey'de olduğunu belirtir. Yayımlanmamış bu şiirlerinden başka, **Hayâl-i Celâl** (1879) adlı resimli bir hikâyesi de vardır.

K A Y N A K L A R

- *Büyük Larousse Sözluk ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 19. Cilt, İstanbul 1992, s 9730
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.198.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102, 203.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.170.

Ne dem ki derd-i mahabbetle nâle-dâr olurum
Fezâ-yı gülşen-i aşka hezâr-ı zâr olurum

Ne dem ki hâhiş-i vuslatla eşk-bâr olurum
Onunla makdem-i dil-dâra dür-nisâr olurum

O rütbe nefreti var gönlümün bu hestîden
Fenâ fenâ diyerek âkıbet gubâr olurum

Şehîd-i gamze-i yârim ki rûz-ı mahşerde
Libâs-ı surh ile kabrimden âşikâr olurum

Helâk olur giderim görmesem o gîsûyu
Görünce gör ki temâşâyı târumâr olurum

Cenâb-ı dâder-i sâhib-kemâle gerçi Celâl
Nazîre söylerim ammâ ki şermsâr olurum

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilun)

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s 203

Aşk derdiyle inlediğimde, aşkın gül
bahçesine inleyen bir bülbül olurum.

Kavuşma arzusuyla ne zaman gözyaşı yağdırsam
sevgilinin gelişi için inciler saçmış olurum.

Gönlüm bu varlık âleminden öylesine nefret ediyor ki,
yok olmayı isteye isteye, sonunda toz olurum.

Ben, sevgilinin etkili bakışıyla şehit oldum.
Mahşer günü kabrimden kanlı elbisemle çıkarım.

O güzel saçı görmesem mahvolurum.
İşe bakın ki, görünce de perişan olurum.

Celâl! Her ne kadar değerli kardeşime
nazire söylerim ammu utanırım.

Molulu Revâî

(1805 Molu/Kayseri – 1883 Molu/Kayseri)

Asıl adı Mustafa'dır. Bir süre mahalle mektebinde okudu. Küçük yaşta babasını kaybettiğinden, hasırdan yaptığı sepetleri satarak geçimini sağlamaya çalıştı. Askerlik yaptığı İstanbul'da Tavukpazarı'ndaki "Âşıklar Kahvesi"nde muamma çözerek yeteneğini kanıtladı. Bu arada okuma-yazmasını ilerletip bilgisini artırdı ve kullandığı İçoğlu mahlasını Revâî olarak değiştirdi. Uzun süre askerlikten sonra köyüne dönen Revâî, bilhassa Develili Seyranî ile yaptığı atışmalarla ünlendi. Yapılan araştırmaya göre, elyazması bir Dîvân'ından söz edilirse de yayımlanmak amacıyla ailesinden alınmış, bir daha da bulunamamıştır. Yayımlanan şiirlerinden anlaşıldığına göre dili, sade ve esprilidir. Kendisiyle ilgili olarak, Şaban Ayata ve Abdullah Satoğlu'nun çalışmaları vardır.

K A Y N A K L A R

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.432
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.322.
- **Abdullah Satoğlu**, *Halk Şairi Molu'lu Revaî*, Ankara 1980.
- **Şaban Ayata**, *Molulu Revai, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1969.

Mübtediyem bir esrarı bilemem
Belli hâlim âşikâre giderim
Bahri gibi ummanlara dalamam
Havfederim bir kenara giderim

Dîvâne meşrebim nedir sebebi
Asla farkedemem şekeri şebbi
Dağların başında mecnûnlar gibi
Başım alıp bir diyâre giderim.

Hâlime rahmeyle beyim tabibim
Hatırı şîkeste ben bir garibim
Aşk eylemiş Barî Hudâ nasibim
Arzu çekip semt-i yâre giderim.

Revâî âşıkım mihnet aşına
Sinem siper ettim âdu taşına
Bülbül gibi gonca gülün başına
Varır ben de âh ü zâre giderim.

KAYNAK : **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.434.

S Ö Z L Ü K

mübtedi : *Acemi, yeni başlayan.*
esrar : *Aklın eremeyeceği işler, gizlenilen ve bilinmeyen şeyler.*
âşikâr : *Belli, açık, meydanda.*
umman : *Okyanus.*
dîvâne meşreb : *Deli mizaçlı, deli huylu.*
şebb : *Şap.*
şîkeste : *Kırık, kırılmış.*
semt-i yâr : *Yârin kaldığı semt, yer.*
mihnet : *Gam, keder, sıkıntı.*
âdu : *Düşman.*

Tokatlı Nûrî

(1825 ? Tokat – 1883 Samsun)

Tokat'ın Kızılca Mahallesi'nde doğmuş olup doğum tarihi, tahminidir. Yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Güçlüklerle dolu bir yaşam sürdüğü, şiirlerinden anlaşılmaktadır. 1844'te Erzurumlu Emrah'ın Tokat'a gelişi sırasında genç yaşta onun çırağı olmuş ve onunla birlikte Anadolu'yu dolaşmıştır. Mezarı, Samsun'da Şeyh Kutbettin Türbesi yakınlarındadır. Okur-yazar olmadığı, şiirlerini yanında bulunanlara yazdırdığı söylenirse de, aruzla yazabildiğine göre, az da olsa medrese öğrenimi görmüş olması gerekmektedir. Geleneksel halk şiiri doğrultusundaki içtenlikli şiirleriyle dikkat çeker. Kendisinin düzenlediği **Divân**'ı kayıptır. Bazı şiirleri, ustası Emrah'ın adıyla yayılmıştır. Yetiştirdiği çıraklar arasında Zileli Ceyhûnî ve Tosyalı Gayretî gibi âşıklar bulunmaktadır. Güçlü bir âşık olmasına rağmen gereği gibi tanınmamıştır.

KAYNAKLAR

- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.224
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 9. Cilt, İstanbul 1986, s.262
- **M.Sunullah Arısoy,** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1985, s.292.
- **Ali Püsküllüoğlu,** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1975, s.454
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1129
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.87
- **Tahir Kutsi,** *Türk Halk Şiiri,* (2. Basım), İstanbul 1978, s.183.
- **Saim Sakaoğlu,** Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri),* Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.219.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.434
- **Ahmet Talat (Onay),** *Âşık Tokatlı Nuri,* Çankırı 1933.
- **İlhan Başgöz,** *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul 1968, s.77
- **Erman Artun,** *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı,* Ankara 2001, s.289
- **Cemil Yener,** *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi,* (2. Basım), İstanbul 1989, s.145.

I

Ey dil iflâh olmam ben bu yaradan
Hasretle dağlandım aşk ateşine
Genç ömrümde verdi bana Yaradan
Bir dahi vermesin kullar başına

Müşkil olur imiş düşmek bu derde
Günden güne artar yara ciğerde
Ağlayı ağlayı gurbet illerde
Kan karıştı gözlerimin yaşına

Varlığım mahvetti dilde şâdımı
İstedim vermedi Hak muradımı
Kâm almadı deyu Nûrî adımı
Böyle yazın mezarımın taşına

KAYNAK : **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.225.

SÖZLÜK

dil : *Gönül.*
şâd : *Sevinç, neşe, sevinçli.*
kâm almak : *Dileğine, muradına ermek.*

II

Beni bülbül gibi nalân eyleyen
Gerdanında olan benler değil mi
Nazarım hüsnüne hayran eyleyen
Yanağında açan güller değil mi

Sadası bülbüldür kendisi civan
Pek tatlıdır dili kaşları keman
Şu benim aklımı başımdan alan
Tuti kumru gibi diller değil mi

Nûrî der ki gönül verdim ben bâde
Kendim arzu ettim oldum üftâde
İki canı hasret koyan dünyada
Şu zalim münâfık eller değil mi

KAYNAK : **Ali Püsküllüoğlu,** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1975, s.461.

SÖZLÜK

nâlân eylemek : *Ağlatmak.*
nazar : *Göz, bakış.*
hüsün : *Güzellik, güzel yüz.*
sada : *Ses.*
civan : *Genç.*
keman : *Ok yayı.*
tuti : *Papağan.*
bâd : *Yel, rüzgâr.*
üftâde olmak : *Aşka tutulmak, aşka düşmek.*

III

Ben güzelim diye havadan uçma
İndirirler seni el yaman olur
Siyah kâkülünü gerdana saçma
Eser bâd-ı sabâ yel yaman olur

Güzelsin sevdiğim kendini sakın
Beyaz ellerine kınalar yakın
İyiden kötüden kendini sakın
Eritirler seni el yaman olur

Güzelsin sevdiğim sen de bilirsin
Ettiğin işlere nadim olursun
Akşamdır sevdiğim bunda kalırsın
Nuri karanlıkta yol yaman olur.

KAYNAK : Cemil Yener, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, (2. Basım), İstanbul 1989, s.147

S Ö Z L Ü K

bâd-ı sabâ : *Tatlı esen rüzgâr.*
bunda : *Burada.*

V

Kıymet mi biçilir cevher taşına
Kâmilce bir sarraf karışmayınca
Kimse üstad olmaz kendi başına
Bulup erbabına danışmayınca

Sevda dedikleri çakır dikeni
Mahveder bedeni çürütür teni
Her nereye varsam söyletir beni
Bu aşkın âsârı savuşmayınca

Affeyle Nûrî'nin şu isyanını
Ağlatıp dîdeden dökme kanını
Kimsenin gurbette alma canını
Varıp hasretine kavuşmayınca

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri Antoloji*, İstanbul 1968, s.224.

S Ö Z L Ü K

kâmil : *Olgun, ergin.*
üstad : *Usta, bilgili.*
âsâr : *İzler, belirtiler.*
dide : *Göz.*

IV

GAZEL

Benden özge yok sana âşık-ı âvâre güzel
Sûziş-i firkat ile yakma beni nâre güzel

Dün gice dîde-i hunhâr ile ettikçe nigâh
Ciğerim başına açtın yine bir yâre güzel

Çok cefâpişe perîrûlara mecbur oldum
Görmedim sen gibi âlemde sitemkâre güzel

Kan döker hecrin ile subh ü mesâ didelerim
Yok mu îmânın acep bendene bir pâre güzel

Ne füsûn ettin acep Nûrî-i nâlânına sen
Açamam razımı dosta ve ne ağyâre güzel

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : Cemil Yener, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, (2. Basım), İstanbul 1989, s.147.

S Ö Z L Ü K

sûziş-i firkat : *Ayrılık ateşi*
nâr : *Ateş*
dîde-i hunhâr : *Kan içen göz.*
nigâh etmek : *Bakmak.*
cefâpişe : *İşkenceci.*
perîrû : *Peri yüzlü.*
mecbur olmak : *Âşık olmak.*
sitemkâre : *Kırıcı, üzücü.*
hecir : *Ayrılık.*
subh ü mesa : *Sabah akşam.*
dîde : *Göz.*
bende : *Köle.*
füsûn : *Büyü.*
nâlân : *Ağlayan.*
râz : *Sır.*
ağyar : *Yabancılar.*



Yenişehirli Avni

(1827 ? Yenişehir/Larisa/Yunanistan – 3 Ekim 1883 İstanbul)

Asıl adı Hüseyin'dir. Osmanlı şairlerinden Ebubekir Sıdkı Paşa'nın oğludur. Özel öğrenim gördü; Yehişehir'in ünlü bilginlerinden Celâl Efendi'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı. Abdurrahman Sami Paşa'nın Vidin valiliği sırasında onun kâtibi oldu (1853). Mustafa Nuri Paşa'nın Bağdat valiliği ve Irak müşirliği döneminde onun yanında bulundu. İstanbul'a döndüğünde Tahrir-i Emlâk İdaresinde memurluk yaptığı, bir ara Gelibolu'ya gittiği ve son görevinin Üsküdar Bidayet Mahkemesi üyeliği olduğu bilinmektedir. Öldüğünde, vasiyeti üzerine Eyüp'te Bahariye Dergâhı mezarlığına defnedildi. 19. yüzyıl dîvân edebiyatının en güçlü şairlerinden biri olarak kabul edilen Avni, eski geleneğe bağlı olmakla birlikte eskinin, çağın gerekleri doğrultusunda değiştirilmesi gerektiğine inanan, bu nedenle de yeni bir arayış içinde olan, fakat yazdıklarına fazla özen göstermemesi nedeniyle lâyık olduğu yere ulaşamayan bir şair olarak tanınır. Türkçe yanı sıra Farsça şiirleri de vardır. Şiirinde hâkim unsur tasavvuf olmasına rağmen, tekke şairi gibi eserler vermemiş, tasavvuf onda bir tema olarak kalmıştır. Eserlerinin tümü ölümünden sonra yayımlanmıştır.

BAŞLICA ESERLERİ

Dîvân : 1888 yılında damadı Şevki Bey tarafından bastırılan eser, 3113 beyitten oluşmuştur. Dîvân'daki şiirler, M. Kayahan Özgül tarafından derlenerek 1990 yılında yayımlanmıştır.

Mesnevi Tercümesi : Mevlânâ'nın Mesnevisi'nin ilk üç cildinin düzyazıyla yapılmış Türkçe çevirisidir. Tamamlanmamıştır.

Abnâme : Bahariye Mevlevîhânesi'ne su temini için Abdülhamid'e sunulmuş bir mesnevidir. Manzum-mensur karışık yazılmıştır. Suyla ilgili mazmunlara yer verdiğinden edebiyat açısından ilgi çekicidir.

Mir'at-ı Cünûn : Bu eserinde Avni, hasta ruhlu bazı kimseleri mizahî bir dille eleştirir.

Ateşgede : Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk'ına nazire olarak kaleme aldığı, ancak tamamlayamadığı bir eserdir.

KAYNAKLAR

- **M. Kayahan Özgül,** *Yenişehirli Avni,* Ankara 1990
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.18, 77.
- **Ahmet Necdet** *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1999, s.398.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.162.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 4. Cilt, İstanbul, s.123.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.610.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.123.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1222.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.231
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.111.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.55.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.519.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu,** *Divan Şiiri,* 2. Cilt, İstanbul 1994, s.504.
- **Şemsettin Kutlu,** *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981, s.358.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar,** *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* (4. Basım), İstanbul 1977, s.230
- **M. Orhan Soysal,** *Eski Türk Edebiyatı Metinler,* İstanbul 2002, s.647.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri,* 2. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.595.

I

Yâr mest-i nâz ü nahvet âşık-ı nâçâr mest	*Naz sarhoşu kibirli yâr ve çaresiz âşık sarhoş.*
Bu ne hâlettir efendim mest hidmetkâr mest	*Bu ne hâldir; efendim sarhoş, hizmetçi sarhoş.*
Bir ayağın şarka bastı bir ayağın magribe	*Bir ayağını doğuya, bir ayağını batıya bastı,*
Eyleyince cüst ü cûy-ı yâr için reftâr mest	*Arayıp sormayan yâr için sarhoş öyle güzel yürüdü ki.*
Ey hoş ol bezm-i niyâz ü nâz kim anda olur	*O hoş naz ve niyâz meclisi, kim orda olur?*
Âşık-ı şûrîde mest-i bîhaber dildâr mest	*Sarhoş olmadığını sanan perişan âşık da, sevgili de sarhoş.*
Lâle-i bâğ-ı tecellî hûn ile lebrîz olur	*Tecelli bahçesinin lâlesi, ağzına kadar kanla dolar.*
Germi-i sahbâdan oldukça o gül-ruhsâr mest	*O gül yanaklı güzel, sıcak şaraptan sarhoş olur.*
Avniyâ dil kimden istimdâd-ı rahmet eylesin	*Ey Avni, gönül kimden yardım ve merhamet dilesin.*
Gamze-i cellâd hûnî dîde-i bîmâr mest	*Cellat bakış kanlı, hasta göz sarhoş.*

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.81.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

Yâre fâş et râzını amma zebânun duymasın	*Sırrını sevgiliye aç, ama dilin duymasın.*
Güft-ü gû-yi vuslatı rûh-i revânın duymasın	*Kavuşma günü konuşmasını, yürüyüp giden ruhun bile duymasın.*
Şöyle bi-huş ol kemâl-i mesti-i vuslatla kim	*Öylesine kendinden geç ki, kavuşma sarhoşluğuyla*
Yâr ağuşunda yatsın cism-ü cânın duymasın	*Sevgili kucağında yatsın da ne bedenin, ne de canın duymasın.*
Öyle mest ol yâd-i yâr ile dem-i âhirda kim	*Son nefesinde sevgili özlemiyle öyle kendinden geç ki,*
Darb-ı tiğ-i merki cism-i nâtüvânın duymasın	*Ölüm kılıcının vuruşunu bile bitkin gövden duymasın.*
Küşte-i aşk ol velikin öyle bî-ruh olma kim	*Aşk şehidi ol, fakat cansız da olma ki,*
Zevk-i pâ-bus-i nigâri üstühânın duymasın	*Sevgilinin ayağını öpme zevkini kemiklerin duymasın.*
Reng-ü bûdan telh ü şirinden olub âsude-his	*Renkten ve kokudan, acı ve tatlıdan öyle arın ki,*
Avniyâ bir bâde nûş et kim dehânın duymasın	*Ey Avni, bir şarap iç ki, o şarabı ağzın bile duymasın.*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinler*, İstanbul 2002, s.647.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

III

Gel ser-i kabrimde dur bir lâhza ey simin beden	*Gel, mezarımın başında bir an dur ey gümüş bedenli.*
Nûrdan bir serv dikmişler hayâl itsün gören	*Işıktan bir servi dikmiş sansınlar görenler.*
Mânevî emvâtdır dünyada cümle zindegân	*Manevî açıdan dünyadaki bütün diriler, ölüdür.*
Herkesin düşunda içyüzden kefendir pirehen	*Herkesin sırtında, içyüzünden bir kefendir gömlek.*
Câme giydirsen bana dibâ-yi firdevs olsa da	*Bana giydireceğin giysi, cennet kumaşından olsa bile,*
Ben şehid-i tiğ-i aşkım iktizâ itmez kefen	*Aşk kılıcıyla şehit olmuşum, kefen gerekmez bana.*
Nakş-ı nâ-budum ki mir'ât-i vücudundur senin	*Görünmeyen bir süsüm ki, gövdenin aynasıdır senin.*
Cilve-güster bende sen mâdum-i mutlak sende ben	*Görünür bende sen, yokluğum sende benim.*
Yârsız Avni bana meyhâne düzeh-zâr olur	*Ey Avni, bana sevgilisiz meyhane cehennem olur.*
Yârdan mehcur olan uşşâka gurbetdir vatan	*Sevgiliden ayrılan âşıklara gurbettir vatan.*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.132.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

IV

RUBÂÎ

Bu deyr-i harâbdan ki hayran gittim	*Bu harap manastırdan ki şaşkın gittim;*
Giryan giryan gelip peşîman gittim	*Ağlaya ağlaya gelip pişman gittim.*
Dünyâda ne işledim ne yaptım bilmem	*Dünyada ne işledim, ne yaptım, bilmem.*
Mestâne gelip mest ü perîşan gittim	*Sarhoş gelip sarhoş ve perişan gittim.*

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.90.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

V

Âteş-i âhımla yandı bâğlar gülzârlar
Gömgök oldu dûd-ı feryâdımla sünbülzârlar

Hey ne kâfirsin ki bir mekrinle nâ-bûd oldu hep
Tevbeler tesbîhler tâ'atlar istiğfârlar

Öyle bir mecnûn-ı zâr ol vâdi-i hasretde kim
Aks-i bâng-i silsilenle inlesin kûhsârlar

Âblar dûlâblar yek-dîgerinden âh eder
Birbirinden müşteki mağdûrlar gaddârlar

Avniyâ şimdi harâb-âbâd-ı hâk içre yatar
Kârgâh-ı dehri ta'mîr eyleyen mi'mârlar

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtun Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.85.

Âhımın ateşiyle bağlar, gül bahçeleri yandı.
Feryadımın dumanıyla sümbül bahçeleri gömgök oldu.

Öyle kâfirsin ki, bir hilenle yok oldu hep,
Tövbeler, süphanallah sözleri, ibadetler, günahların affedilmesi sözleri.

Hasret vadisinde sesli sesli ağlayan öyle bir dîvâne ol ki,
Dağların tepeleri, birbiri ardına haykırışlarının yankısıyla inlesin.

Sular, su dolapları, birbirine âh eder.
Haksızlığa uğrayanlar, zulmedenler birbirinden şikâyet eder.

Ey Avni, şimdi harap yerlerde toprak içinde yatar,
Dünyadaki işyerlerini onaran mimarlar.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

VI

GAZEL

Hırâmân ol ki nahl-i Tūr reftâr etdi sansunlar
Yine mihr-i tecelli arz-i didâr etdi sansunlar

Öyle bir salın ki Tur ağacı yürüdü sansınlar.
Tanrısal ışık yüzünü gösterdi sansınlar.

Cemâlin seyreden ehl-i tenâsüh Mısr-ı hüsn içre
Zuhur-i Yusuf'i Allah tekrâr etdi sansunlar

Ruhun göçüşüne inananlar, güzellik Mısırında yüzünü gördükçe,
Tanrı Yusuf'un ortaya çıkışını yineledi sansınlar güzeli.

O guna zahir ol kim şâhid-i halvet-geh-i lâhut
Cemâlin suret-i insanda izhār etdi sansunlar

Öyle bir görün ki tanrısal evrenin eşsiz güzeli,
Yüzünü, insan örneğiyle ortaya koydu sansınlar.

Kıyametler koparsun tal'atın ey mihr-i istiğnâ
Kaza şems-i sabahu'l-haşri bidâr etdi sansunlar

Ey yücelik güneşi, parlaklığın ortalığı allak bullak etsin.
Yazgı kalkım gününün sabahında doğan güneşi gösterdi sansınlar.

Tekellüm etsün ey Avni O ma'şuk-i Mesihâ-dem
Görenler ruh-i kudsi meyl-i güftâr etdi sansunlar

Ey Avni, o İsa soluklu sevgili bir konuşsun da,
Görenler, kutsal ruh konuşmaya başladı sansınlar.

KAYNAK : İsmet Zeki Eyuboğlu, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994. s.511



Tophane – Gravür: John Frederick Lewis
Librairie de Pera
39. Muzayede Katalogu – 16.5.2002

Âşık Tahirî

(1812 Niğde – 1883 Ulukışla/Niğde)

Niğde'nin Bor ilçesinin Altunhisar (Ortaköy) kasabasında dünyaya geldi. Asıl adı Mehmed olup, daha çok Ortaköylü Tahirî diye tanınır. İlköğrenimini doğduğu kasabanın mahalle mektebinde tamamladıktan sonra Bor ve Kayseri medreselerine devam etti. Köyüne döndüğünde çiftçilikle uğraştı; bu arada köy camiinde imamlık ve vaizlik görevlerini de üstlendi. Kaynaklarda, Âşâr kâtipliği yaptığı yazılı olup yine böyle bir görevdeyken Ulukışla'da vefat ettiği ve o civardaki bir yere defnedildiği belirtilir. Mezarı, 1983'te Vahap Okay ve Hacı Angın'ın uğraşlarıyla doğum yeri olan Altunhisar'a nakledilmiş; adına, yöre halkının da katkılarıyla bir anıtmezar yaptırılmıştır. Hece vezniyle koşma, destan, muamma, mâni; aruzla ise dîvân, kalenderî ve semâî türünde şiirleri vardır. Konu olarak, heceyle yazdıklarında ölüm ve ayrılık; aruzla yazdıklarında ise tasavvuf meselelerini ele alır. Şairnâmelerde adına rastlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.344.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.220.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.193.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.256.
- **Tahir Kutsi**, *Türk Halk Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1978, s.180.

I

Salını salını gelen güzeller
Biraz eğlenip de durmaz mısınız
Mevlâm sizi bizim için yaratmış
Bir Tanrı selâmı almaz mısınız

Gonca iken solar bir gün gülünüz
Söylemeden kalır bülbül diliniz
Bugün varlıktadır sizin eliniz
Güzellik zekâtın vermez misiniz

Tahirî bilmez mi nâmus u ârı
Almışım boynuma zencir-i dârı
Sizin derdinizden oldum serseri
Hiç derdli hâlimden bilmez misiniz

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak Haziran 1989, s.193.

II

Bu aşk ü sevdayı ben çeke çeke
Döndürdüm tez solan güle ben beni
Rûz u şeb çeşmimden yaş döke döke
Verdim Tuna gibi sele ben beni

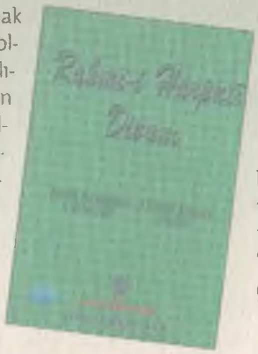
Kalmamış nasihat verir bir âdem
Mey-hâr mıyım elde yok dolu bâdem
Sınarım kendimi yoktur irâdem
Ne yaman düşürdüm dile ben beni

Tahirî çeşmine al kan dolanlar
Çekip bu sevdayı benzi solanlar
Kınamasın bizi kâmil olanlar
Nasıl anlatayım ele ben beni

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.344.

Rahmî-i Harputî

(1802 Hoğu/Yurtbaşı/Harput – 1884 Harput)



Yaşamıyla ilgili bilgiler, İshak Sunguroğlu'nun "Harput Yollarında" adlı yapıtına dayalıdır. Babası, Harput âlimlerinden Hoğulu Hoca Ahmet Efendi'dir. İlköğrenimini babasından aldı. Babasıyla birlikte gittiği Diyarbakır'da medresedeki dersleri izledi. Harput'a dönünce Müftü Ahmet Efendi'nin öğrencisi oldu. Öğrenimini geliştirmek amacıyla Anteb'e gitti. Arapça ve Farsçayı çok iyi derecede öğrendi. 1819'da başlayan yeniçeri ayaklanmaları sırasında hocası Hafız Necib Efendi'nin öldürülmesinden sonra gittiği Kayseri'de öğrenimini tamamladı. 1826'da Hoğu'da babasının görev yaptığı medreseye müderris olarak atandı. Bu arada kendini tamamen şiir ve inşaya verdi. Öldüğünde 82 yaşında olan Rahmî-i Harputî, son dîvân şairlerimizdendir. Gazel ve kasidelerinde Nedîm, Yahyâ, Bâkî, Nailî ve Fuzûlî'den etkilendiği açıkça görülür. İnce, zarif, süslü söyleyişleri vardır. Farsça gazeller yazmış, gazellerinde halk söyleyişlerine de yer vermiştir. Şiirleri, ölümünden iki yıl sonra, Harput'un ünlü şairlerinden Hacı Hayri Bey tarafından toplanarak **Dîvân-ı Rahmî-i Harputî** adıyla Mamuretülaziz Matbaası'nda bastırılmıştır. Ayrıca küçük hacimli, mizahi **Esbiyenâme**'si, mesnevî türünde yazılmış felsefî bir eserdir. Şairle ilgili olarak, araştırmacı İshak Sunguroğlu dışında, M. Naci Onur, "Harputlu Dîvân Şairleri" adlı kitabında Rahmî-i Harputî'ye genişçe bir yer ayırmıştır.

KAYNAKLAR

- *Rahmi-i Harputi Divânı*, (Hazırlayanlar : Gönül Hatay Eren-Halil Erdoğan Cengiz), Ankara 1996.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.270.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.325.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1326.
- **İshak Sunguroğlu,** *Harput Yollarında*, 2 Cilt, İstanbul 1959.
- **M. Naci Onur,** *Harputlu Divân Şairleri*,(Tarihsiz).

I

Kim ki cânânın sever ol kendü cânından geçer	*Kim sevgilisini severse o, kendi canından vazgeçer.*
Cânı neyler hep virüb varın cihânından geçer	*Canı ne yapsın? Bütün varını verip dünyasından geçer.*
Eylemez mi bilmezem tiğ-i kazâdan dil hazer	*Bilemiyorum, gönül kaza okundan hiç çekinmiyor mu?*
Zülf ü hâle meyl eder ol gamze yanından geçer	*Çünkü zülüfe ve bene meyleder de o yan bakışının yanından geçer.*
Devr-i ruhsârında dil pervaze geldi sineden	*Yanağının devrinde gönül sineden uçtu.*
Fasl-ı güldür bu ki bülbül âşiyânından geçer	*Bu, gül mevsimidir ve bu mevsimde bülbül de yuvasından vazgeçer.*
İhtifâsı mahzen-i tedbirde olmak muhâl	*Her kimin gizli sırrı ağzından çıkar;*
Her kimin kim râz-ı pinhanı dehânından geçer	*artık o sırrın tedbir mahzeninde gizlenmesi olmayacak bir iş olur.*
Gördü eşkim geldi dâmen-der-miyân ol serv-i naz	*O naz selvisi, gözyaşımın hazır geldiğini görür.*
Bâğ-ı dehri seyr idüb âb-ı revânından geçer	*Dünya bahçesini seyredip akan suyundan geçer.*
Şâh-ı âlem olsa âşık bir gedâ-yı' aşk olur	*Âşık, dünya padişahı olsa bile, bir aşk yoksulu, dilencisi olur.*
Geçmez ol sevdâdan âhir nam ü şânından geçer	*O, sevdadan vazgeçmez, sonunda şanından şöhretinden vazgeçer.*
Güş eden efsânemi Rahmî kitâb-ı aşkdan	*Rahmî aşk kitabından benim hikâyemi dinleyen*
Kays ü Ferhad'ın o Şîrin dâstânından geçer	*Kays'ın ve Ferhad'ın o Şirin destanından vazgeçer. (Bir daha Leylâ ve Mecnun, Ferhad ve Şirin hikâyelerini okumaz)*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

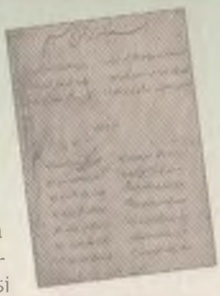
KAYNAK : *Rahmî-i Harputi Divânı*, (Hazırlayanlar : Gönül Hatay Eren-Halil Erdoğan Cengiz), Ankara 1996, s.119.

Abdî (ŞARKÎKARAHİSARLI)

(? Şarkîkarahisar/Isparta – 1885 Şarkîkarahisar/Isparta)

Öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra kâtiplikle başladığı meslek hayatında kaymakamlık ve mutasarrıflığa kadar yükselen Abdî, Şarkîkarahisar Bidayet Ceza Mahkemesi reisiyken vefat etmiştir.

Dîvân şiirinin hemen her dalında aruz yanı sıra heceyle de yazan Abdî'nin özellikle Bosna Vilâyet Meclisi Başkâtipliği sırasında, amirlerinin yolsuzluklarına ve dönemin bozukluğuna ilişkin olarak kaleme aldığı "Nevpeyda" adlı mensur yapıtı Asır gazetesinde tefrika edilmiş; bu eser daha sonra "Nutk-ı Bî-perva ile Aklı-i Dânâ" adıyla 1870'te İstanbul'da yayımlanmıştır. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış bir **Dîvân**'ı ve Tuhfe-i Vehbî'den örnek aldığı Erzurum lehçesi özelliklerine değinen bir yapıtı daha vardır.



Abdî'nin kendi el yazısıyla yazdığı Dîvân'ının birinci sayfası.

Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Karşısında II, İstanbul 1940, s.585.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.9.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.17.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.10.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102, 204
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 1. Cilt, İstanbul 1992, s.17.
- **Mithat Cemal Kuntay**, *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Karşısında II*, İstanbul 1940, s.585.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.207

GAZEL

Cân vermekdir bizim cânâna âhir kârımız ***Oldu bu âlemde ancak nuhbe-i efkârımız***	*Sonunda sevgiliye can vermektir bizim işimiz.* *Dünyada en değerli işimiz bu oldu.*
Bir dıraht-ı ser-bülend-i bûstân-ı himmetiz ***Seng-i ta'n u dahl ile düşmez yere esmârımız***	*Gayret bostanının başı göklere uzanan bir ağacıyız.* *Kınama taşıyla yere düşmez meyvelerimiz.*
Olmuşuz biz âşiyan-sâz-ı nihâlistân-ı aşk ***Bir gül-i ra'nâ içindir her dem âh u zârımız***	*Aşk fidanlığında yuva kurmuşuz.* *Her zaman bir güzel gül içindir inleyişlerimiz.*
Gönlümüz verdik o nahl-i nâz-ı bâğ-ı işveye ***Bundan özge yok bu gülşen içre berg ü bârımız***	*Gönlümüzü naz ve eda bahçesinin fidanına verdik.* *Bundan başka verecek bir malımız yok bu gül bahçesinde.*
Levh-i dilden eyledik mahv-ı vücûd-ı mâ-sivâ ***Yârdan gayra ta'alluk eylemez enzârımız***	*Tanrı'dan başka her şeyi uzaklaştırdık gönül defterinden.* *Sevgiliden başkasıyla ilgilenmez bakışlarımız.*
Kesdik aldık merzbûm-ı vahdeti kıldık makar ***Kalmadı âlemde artık yârımız ağyârımız***	*Birlik ülkesini ele geçirip orada yerleştik.* *Kalmadı dünyada dost ve yabancı ayrımı.*
Dehr içinde hânumân-sûz-ı alâyik olmuşuz ***Hazret-i sultân-ı aşka hep fedâdır cânımız***	*Dünya işleriyle ilgimizi yakıp yok ettik.* *Canımız, yüce aşk padişahının yoluna fedadır.*
Dergeh-i sultân-ı aşka ilticâmızdır kadîm ***Sanma hâdis Abdiyâ bu yoldaki ikrârımız***	*Aşk padişahının yüce katına sığınmamız çok eskidendir.* *Ey Abdî! Bu yol için sonradan söz verdiğimizi sanma.*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.207.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Deli Hikmet

(19. yüzyıl)

Yaşamıyla ilgili bilgiler söylentilere dayalıdır. 1876 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne'de askerî kâtip olarak görev yaptığı, Birinci Kolordu'da ve Trablusgarp'taki askerî birliklerde başkâtip olarak çalıştığı ve 45 yaşlarında öldüğü tahmin edilmektedir. İçkiye oldukça düşkün, akıllı ve sözünü esirgemeyen bir kişi olarak tanınır. Güçlü bir şair olarak tanınan Hikmet'in bazı şiirleri şarkı olarak bestelenmiştir. Ayrıca Nâmık Kemal'le birlikte söylenmiş şiirleri vardır. "Son Asır Türk Şairleri" adlı eserde, iki gazeliyle bir murabbaı yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.648.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102, 209.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.20, 94.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.167.

ŞARKI

Sanki geldim de ne buldum bu harâb-âbâde
Bezm-i gamda bana hûn-ı ciğer oldu bâde
Her gün envâ-ı belâ türlü cefâ âmâde
Âleme geldiğime ben de peşîmân oldum

Çekemezken bu kadar çille-i germ ü serdi
Feleğin derdi unutturdu bana her derdi
Geldiğim âlem-i bâlâ ne mübârek yerdi
Niye bu hâk-i mezellette perîşân oldum

Görmeden bu günü vaktiyle ölenler gülsün
Gül gibi hâk-i mezâre dökülenler gülsün
Ben yine ağlayım âlemde gülenler gülsün
Ben bu gam-gâha gelirken bile giryân oldum

Kırdı fânûs-ı ümîd ü emeli seng-i kaza
Ağlarım gûşe-i mihnette garîb ü tenhâ
Bir taraftan eser-i mihr ü vefâ nâ peydâ
Her taraftan hedef-i nâvek-i udvân oldum

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.167.

Sanki geldim de ne buldum, tamamiyle yıkılmış bu yurda?
Gam meclisinde bana, ciğer kanı şarap oldu.
Her gün çeşitli belâlar, türlü türlü cefalar, hazır durmada.
Âleme geldiğime ben de pişman oldum.

Çekemezken bu kadar sıcak, soğuk çileyi
Feleğin derdi unutturdu, bana her derdi.
Geldiğim yücelik âlemi, ne kutlu bir yerdi,
Neden bu aşağılık toprakta böyle darmadağın oldum ben?

Görmeden bugünü vaktiyle ölenler, gülsün.
Güller gibi mezarlık toprağına dökülenler, gülsün.
Ben, yine ağlayayım; âlemde, gülenler, gülsün.
Bu gam yurduna gelirken bile ağladım ben.

Ümit ve dilek fanusunu, kaza taşı kırdı.
Ağlarım mihnet bucağında, garip yapayalnız bir halde.
Bir yandan da sevgi, merhamet ve vefa eseri bile görünmemekte.
Her yandan düşmanlık okunun nişangâhı oldum.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Çamlıca'dan İstanbul – Gravür: W. Bartlett
Librairie de Pera
38. Müzayede Kataloğu – 31.3.2002





Nâmık Kemâl

(1840 Tekirdağ – 2 Aralık 1888 Sakız Adası)

Asıl adı Mehmed Kemâl'dir. Çocukluğu, büyükbabası Abdüllâtif Paşa'nın yanında, Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli kentlerinde özel öğrenim görerek geçti. On sekiz yaşında İstanbul'a geldi. Tercüme Kalemi'ne girerek (1863), dönemin aydınlarıyla tanışma fırsatı buldu. İlk yazıları, Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayımlandı. Şinasi'nin Paris'e gitmesi üzerine, gazetenin yönetimini üstlendi (1865). Yazılarında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin amaçladığı meşrutiyet ilkelerini işlediğinden, cemiyet üyelerinin sürgüne gönderilmeleri üzerine, Ziya Paşa ile birlikte Paris'e gitti. Oradan Londra'ya geçti. Londra'da "Hürriyet" (1868) gazetesini çıkardı. 1870'te İstanbul'a dönmesine izin verildi. 1872'de "İbret" gazetesini yayımladı; ancak bir yazısından dolayı, Gelibolu mutasarrıflığı verilerek, İstanbul'dan uzaklaştırıldı; sonra da azledildi. İstanbul'a dönünce, "Vatan yahut Silistre" oyununun Gedikpaşa Tiyatrosu'nda oynanışında yarattığı coşku hazmedilemeyerek Kıbrıs'a sürüldü (9 Nisan 1873). 38 ay, adadaki Magosa zindanında kaldı. I. Meşrutiyet'in ilân edilmesi üzerine İstanbul'a döndü. II. Abdülhamid döneminde Midilli (1877) –önce sürgün, sonra mutasarrıf–, Rodos (1884) ve son görev yeri Sakız (1887) adasına gönderildi. Burada sağlığı bozuldu ve yakalandığı zatürree hastalığından kurtulamayıp vefat etti. Cenazesi önce adadaki bir caminin haziresine defnedildiyse de daha sonra vasiyetine uyularak Gelibolu'ya nakledildi. Batı düşün ve sanat akımlarını izleyerek makale, eleştiri, şiir, tiyatro, roman türlerinde yenilikçi atılımların öncüsü olan Nâmık Kemâl, şiirlerinde, dîvân edebiyatı kurallarına karşı çıktı. Makalelerinde Osmanlı devlet düzenini eleştirdi ve yabancı devletlere borçlanma politikasını şiddetle yerdi. Şiire nazirelerle başladığı ilk yıllarda Leskofçalı Gâlib'in etkisinde kaldı. Şiirleri, dil ve kuruluş yönlerinden eski şiir beğenisinden kurtulamamasına karşılık çeşitli biçim, anlatım ve içerik yenilikleri gösterir. Romantizm akımının etkisindeki romanları da, şiir ve tiyatrolarında olduğu gibi, toplumu düzeltme ve eğitme amacı taşır. Özellikle "Hürriyet Kasidesi"nde, insan hürriyetinin doğuştan geldiğini savunur ve hürriyet duygusunun baskıyla, zulümle ortadan kaldırılamayacağı görüşüne yer verir. Mektupları, Feyziye Abdullah Tansel tarafından iki cilt hâlinde (1967, 1969, ilk cildinde İstanbul ve Magosa'dan yazılmış 213 mektup, ikinci cildinde İstanbul ve Midilli'den yazılmış 213 mektup yer alır), şiirleri de ilk kez Sadeddin Nüzhet Ergun tarafından (1933) yayımlanmıştır.



BAŞLICA ESERLERİ

Roman : İntibah ya da Sergüzeşt-i Ali Bey (1876), Cezmi (1880)

Oyun : Vatan yahut Silistre (1873), Zavallı Çocuk (1873), Âkif Bey (1874), Gülnihâl (1875), Celâleddin Harzemşah (1881), Karabelâ (1910)

Tarih : Barika-i Zafer (1872), Devr-i İstilâ (1867), Kanije (1873), Silistre Muhasarası (1873), Osmanlı Tarihi Mukaddimesi (1888) daha sonra 1910-11 yıllarında 4 cilt ve 1971-74'te de günümüz harfleriyle 3 cilt olarak yayımlandı), Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye (1911)

Eleştiri : Tahrib-i Harâbât (1883), Tâkib (1883), Renan Müdafaanamesi (ölümünden sonra, 1908), Tâlim-i Edebiyat Üzerine Bir Risale (1950)


Nâmık Kemâl

KAYNAKLAR

- **Nâmık Kemâl,** *Vatan Yahut Silistre,* (Hazırlayan · Şemsettin Kutlu), İstanbul 1982.
- **Nâmık Kemâl,** *Gülnihâl,* (Hazırlayan : Kenan Akyüz), İstanbul 1989.
- **Nâmık Kemâl,** *Akif Bey,* (Tertipleyen : Mustafa Nihat Özon), İstanbul 1972.
- **Nâmık Kemâl,** *Celâleddin Harzemşah,* (Hazırlayan · İsmail Ayan), İstanbul 1969.
- **Şükran Kurdakul,** *Namık Kemal,* İstanbul 1977
- **Yusuf Mardin,** *Namık Kemal'in Londra Yılları,* İstanbul 1974.
- **Mithat Cemal Kuntay,** *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Karşısında II,* 1940.
- **Aydın Oy,** *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar,* Tekirdağ Valiliği Yayınları, İstanbul 1995, s.213.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.827.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.101.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar,** *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* (4. Basım), İstanbul 1977, s.322.
- **Hikmet Dizdaroğlu,** *Namık Kemal-Yaşamı, Sanatı, Yapıtları;* (10. Basım), İstanbul 1982.
- **Seyit Kemal Karaalioğlu,** *Namık Kemal-Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1984
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.648
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.345.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.370.
- **Rüştü Şardağ,** *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976, s.190.
- **Şemsettin Kutlu,** *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981, s.29.
- **Önder Göçgün,** *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri,* Ankara 1999

I

GAZEL

Yok iştikâ-yı cevr-i felekten nisâbımız
Ser-levhasında hamd ile başlar kitâbımız

Feleğin eziyetinden, sızıldananlar içinde değiliz biz.
Başlığında, Tanrı'ya şükürle başlar kitabımız.

Bizden kelâm-ı tünd işitir tünd söyleyen
Düşmez suâl-i hasma mugâyir cevâbımız

Bizden sert söz işitir, sert söyleyen.
Düşmanın cevabına aykırı düşmez karşılığımız.

Îcâb-ı hâle vâkıf olan ehl-i dikkatiz
Yok kimseden zamânede hiç ictinâbımız

Durumu, gidişi bilen dikkatlilerdeniz.
Yok kimseden, şu zamanda çekinmemiz.

Sıdk u sebât mesleğimizdir ki eylemez
Bin tîğe karşı gelse tahallüf zehâbımız

Bağlılık, doğruluk, kararlılık yolumuzdur, değişmez,
Bin kılıç karşısında kalsa bile görüşlerimiz.

Açmış birer dehân-ı safâ her habâbdan
İkbâl-i dehre handeler eyler şerâbımız

Her kabarcığı bir neşe ağzı gibi açılmış
Şarabımız dünyanın getireceği ikbâle güler.

Şâh-ı gedâ-nihâdız olur taht-gâh-ı feyz
Mâ'mûre-i muhabbete kalb-i harâbımız

Yoksul doğmuş şahız biz. Feyizli taht yeri olur,
Sevginin bayındır köşesine yıkılmış kalbimiz.

Çarh eylesin cefâsını isterse bî-idâd
Rûz-ı Cezâ'da yok mu bizim bir hesâbımız

Felek, dilerse sayısız kılsın cefasını;
Ceza gününde yok mu bizim bir hesabımız?

Nâmık celâl ü câhı tenezzülle istemez
Baş eğmez âsümâne ulüvv-i cenâbımız

Nâmık; görev katını, yücelikleri, kendini düşürerek istemez.
Baş eğmez göklere, bizim yüce ruhluluğumuz.

(Mef'ûlu Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

KAYNAK : Rüştü Şardağ, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.196

II

MURABBA

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi
Kıralım hâil ise azmimize ten kafesi
İnledikçe eleminden vatanın her nefesi
Gelin imdâda diyor bak budur Allah sesi

Her isteği, her hevesi içtenlikle bırakalım;
Eğer vatan uğrundaki azmimize engel ise, ten kafesi (de) kıralım.
Vatanın her nefesi, duyduğu elemden inlerken
Allah'ın sesi de, "Gelin imdada" diyor.

Bize gayret yakışır, merhamet Allah'ındır
Hükm-i âtî ne fakîrin ne şehin-şâhındır
Dinle feryâdını kim terceme-i âhındır
İnledikçe ne diyor bak vatanın her nefesi

Bize gayret yakışır, koruyup esirgeyecek olan Allah'tır.
Geleceğe ait kararları ne fakir, ne de padişah verir;
Vatanın feryadını dinle; o feryat, senin âhını dile getiriyor.
Vatanın her nefesi, inledikçe bak ne diyor.

Mahv eder kendini bülbül bile hürriyet için
Çekilir mi bu belâ âlem-i pür-mihnet için
Din için devlet için can çekişen millet için
Azme hâil mi olurmuş bu çürük ten kafesi

Bülbül bile kendisini hürriyet için mahveder.
Sıkıntı dolu bir dünyada yaşamak uğruna, bu esirlik belâsı çekilir mi?
Din için, devlet için, can çekişen millet için
Çalışmaya bu çürük beden hiç engel olur mu?

Memleket bitti yine bitmedi hâlâ sen ben
Bize bu hâl ile bizden büyük olmaz düşmen
Dest-i a'dâdayız Allah için ey ehl-i vatan
Yetişir terk edelim gayri hevâ vü hevesi

Memleket bitti (mahvoldu) ama yine de sen-ben kavgası bitmedi.
Bu durumda bize kendimizden büyük düşman olmaz.
Ey vatanını sevenler! Düşman elindeyiz; Allah için,
Artık kendi çıkarlarımızı, isteklerimizi bırakalım.

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yayınları, İstanbul 1995, s.230.



III

HÜRRİYET KASİDESİ

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk ü selâmetden
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetden

Dönemin (yönetimi) kararlarını, doğruluktan sapmış görüp
şeref ve onurumuzla hükûmet kapısından çekildik.

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetden
Mürüvvet-mend olan mazluma el çekmez iânetden

Kendini insan bilenler, halka hizmetten usanmazlar;
mert kimseler, zulme uğrayanlara yardımdan el çekmezler.

Hakir olduysa millet şânına noksân gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetden

Millet aşağılandıysa, şanına noksan gelir sanma;
çünkü cevher, yere düşmekle değerinden bir şey kaybetmiş olmaz.

Vücûdun kim hamîr-ı mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevr ü mihnetden

Vücudun mayasının hamuru, vatan toprağındandır;
vatan yolunda eziyet ve sıkıntılardan (yine) toprak olursa bunda üzülecek ne var!

Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâetdir
Köpekdir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetden

Dünyada zâlimin yardımcısı alçak kimselerdir;
insafsız avcıya hizmetten zevk alan (da) köpektir.

Hemân bir feyz-i bâkî terk eder bir zevk-i fâniye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretden

Hayatın değerini, şöhretin güzelliğinden yüce bilenler,
hemen kalıcı hizmetleri geçici zevklere tercih ederler.

Nedendir halkda tûl-i hayâta bunca rağbetler
Nedir insâna bilmem menfâat hıfz-ı emânetden

Halkta, hayatın uzun olmasına bu kadar rağbet nedendir, bilmiyorum.
İnsana emaneti (canı) korumaktan ne menfaat olabilir?

Cihânda kendini her ferdden alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de âr eyler melâmetden

Ayıplanmaktan utanıp da kendi nefsinden utanmayan kimseler,
kendilerini herkesten alçak görürler.

Felekden intikam almak demekdir ehl-i idrâke
Edip tezyîd-i gayret müstefîd olmak nedâmetden

Gayretini artırarak pişmanlıktan (başarısızlıktan) yararlanmak,
akıl sahipleri için, felekten intikam almak demektir.

Durur ahkâm-ı nusret ittihâd-ı kalb-i milletde
Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilâf-ı re'y-i ümmetden

Zafer kararları, milletin gönül birliğinde durur,
halkın fikirlerinin ayrı ayrı olmasından (da) hayırlı sonuçlar çıkar.

Eder tedvîr-i âlem bir mekînin kuvve-i azmi
Cihân titrer sebât-ı pây-ı erbâb-ı metânetden

Güç kudret sahibi birisinin azminin kuvveti, dünyayı idare eder;
kararlı kimselerin ayak diremelerinden cihan titrer.

Kaza her feyzini her lûtfunu bir vakt içün saklar
Fütûr etme sakın milletdeki za'f u bata'etden

Milletteki ağır davranmalardan ve zayıflıktan sakın umutsuzluğa kapılma;
(unutma ki) kader, her iyiliğini önceden belirlenmiş bir zaman için saklar.

Değildir şîr-der-zencîre töhmet acz-i akdâmı
Felekde baht utansın bî-nasîb erbâb-ı himmetden

Zincire vurulmuş arslanın hiçbir şey yapamaması, bir suç değildir;
ona bu durumda yardımcı olamayan, nasibini alamamış kimselerden felekte baht (talih) utansın.

Ziyâ dûr ise evc-i rif'atinden ıztırârîdir
Hicâb etsün tabîat yerde kalmış kabiliyyetden

Işık, varabileceği en yüksek noktadan uzakta ise, bu, zorunluluktandır;
(bunun için) yerde kalmış, yeterince yükselememiş yetenekli kimselerden de tabiat (yaradılış) utansın.

Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyânız kim
Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-ı şehâdetden

Biz, Osmanlı soyunun öyle büyük bir nesliyiz ki,
mayamız baştanbaşa şehit kanı ile yoğrulmuştur.

Biz ol âlî-himem erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim
Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşîretden

Biz öyle yüksek himmetli, gayretli ve çalışkan kimseleriz ki,
bir aşiretten, cihanı elinde tutan bir devlet çıkardık.

Biz ol ulvî-nihâdânız ki meydân-ı hamiyyetde
Bize hâk-i mezâr ehven gelir hâk-i mezelletden

Biz öyle yüksek yaradılışlı kimseleriz ki, milletin şerefi uğrunda
bize mezar toprağı, aşağılığın toprağından daha iyi gelir (Alçalıp ayaklar altında kalmaktansa ölmeyi tercih ederiz).

Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavga-yı hürriyyet
Kaçar mı merd olan bir cân içün meydân-ı gayretden

Hürriyet mücadelesi korku ateşiyle dolu olsa da ne gam (üzülecek ne var ki!);
mert olan kimse, bir can için gayret meydanından kaçar mı (mücadeleyi bırakır mı?)

Kemend-i can-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahdır yine bin kerre zencîr-i esâretden

Cellâdın can alıcı kemendi, kahredici bir ölüm yılanı olsa bile;
yine de esaret zincirinden bin kat daha iyidir.

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azîmetden

Felek, her türlü cefa (eziyet) sebeplerini toplasın gelsin;
millet yolundaki kararlı mücadelemden dönersem kahpeyim.

Anılsın mesleğimde çekdiğim cevr ü meşakkatler
Ki ednâ zevki âlâdır vezâretden sadâretden

Vatan bir bî-vefâ nâzende-i tannâze dönmüş kim
Ayırmaz sâdıkân-ı aşkını âlâm-ı gurbetden

Müberrâyım recâ vü havfden indimde âlîdir
Vazîfem menfaatden hakkım agrâz-ı hükûmetden

Civân-merdân-ı milletle hazer gavgadan ey bî-dâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-ı hamiyyetden

Ne mümkün zulm ile bî-dâd ile imhâ-yı hürriyyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyyetden

Gönülde cevher-i elmâsa benzer cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyîkden te'sîr-i sıkletden

Ne efsûnkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretden

Senindir şimdi cezb-i kalbe kudret setr-i hüsn etme
Cemâlin tâ ebed dûr olmasın enzâr-ı ümmetden

Ne yâr-ı cân imişsin âh ey ümmîd-i istikbâl
Cihânı sensin âzâd eyleyen bin ye's ü mihnetden

Senindir devr-i devlet hükmünü dünyaya infâz et
Hüdâ ikbâlini hıfz eylesün her türlü âfetden

Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar
Uyan ey yâreli şîr-i jeyân bu hâb-ı gafletden

Mesleğimde (tuttuğum yolda) çektiğim eziyetler ve sıkıntılar unutulmasın.
Bunların insana verdiği zevklerin en aşağısı bile vezirlikten, sadrazamlıktan daha üstündür.

Vatan, insanla alay eden vefasız bir güzele dönmüş;
kendisine sadık âşıkları, gurbetin acılarından, üzüntülerinden ayırmıyor.

Rıcadan ve korkudan kurtulmuşum. (Bu yüzden)
bana göre görevim çıkarlardan, hakkım da hükûmetin niyetlerinden üstündür.

Ey zalim! Milletin fedakâr evlâtlarıyla mücadeleden sakın!
Zulmünün kılıcı, vatansever kimselerin akacak kanının ateşiyle erir.

Zulüm ve işkenceyle hürriyeti ortadan kaldırmak ne mümkün!
Eğer gücün yeterse insanlıktan anlama gücünü, düşünceyi kaldır, (buna) çalış.

Gönülde, gayret cevheri, elmas cevherine benzer;
baskının şiddetinden ve üzerindeki ağırlığın etkisinden ezilmez.

Ey hürriyetin güzel yüzü! Sen, ne kadar büyüleyiciymişsin,
gerçi esaretten kurtulduk ama bu defa da senin aşkının esiri olduk.

Gönlü kendisine bağlama gücü şimdi senindir. (Bu bakımdan) güzelliğini örtme, gizleme.
Güzelliğin sonsuza kadar milletin gözünden uzak olmasın.

Ey gelecek umudu! Sen ne candan bir sevgiliymişsin.
Cihanı bin türlü keder ve sıkıntıdan kurtaran sensin!

Devlet (huzur ve saadet) zamanı senindir; dünyaya hükmünü geçir.
Allah, senin geleceğini, yüksek mevkiini her türlü belâdan, felâketten korusun.

Gezdiğin nazlı yerler zulüm köpeklerine kaldı.
Ey yaralı kızgın, kükremiş aslan! Artık bu gaflet uykusundan uyan.

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

KAYNAK : Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yayınları, İstanbul 1995, s.221.

Vatan yahut Silistre'nin ilk sahnelenişi.
Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü, 4. Cilt, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 1999, s.518





Nâmık Kemâl'ın, müstakbel damadı Menemenlizâde Rifat'a gönderdiği mektubun basılmamış aslı.

Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Karşısında II, İstanbul 1949, s.291

IV

Vatan Yahut Silistre'den

VATAN TÜRKÜSÜ

İşte âdû karşıda hâzır silâh	*İşte düşman karşıda, silâhlar (da) hazır.*
Arş yiğitler vatan imdâdına	*Arş yiğitler, haydi vatanı kurtarmaya.*
Arş ileri arş bizimdir felâh	*Arş, ileri arş, kurtuluş bizimdir.*
Arş yiğitler vatan imdâdına	*Arş yiğitler, haydi vatanı kurtarmaya,*
Cümlemizin vâlidemizdir vatan	*Vatan, hepimizin annesidir.*
Herkesi lütfuyla odur besleyen	*Herkesi sevgisiyle besleyen odur.*
Bastı âdû göğsüne biz sağ iken	*(Ne var ki) Biz sağ iken düşman onun göğsüne ayağını bastı.*
Arş yiğitler vatan imdâdına	*(Onun için) arş yiğitler, haydi vatanı kurtarmaya.*
Şân-ı vatan hıfz-ı bilâd ü ibâd	*Vatanın şan ve şerefi, beldelerinin ve oradaki inanmış*
Etmededir süngünüze istinâd	*insanlarının korunması süngünüze dayanmaktadır.*
Milleti eyler misiniz nâ-murâd	*Siz, milleti, muradına erememiş bir durumda bırakmak ister misiniz?*
Arş yiğitler vatan imdâdına	*(Onun için) arş yiğitler, haydi vatanı kurtarmaya.*
Rehberimiz gayret-i merdânedir	*Kılavuzumuz mertçe gayretlerdir.*
Her taşımız bir nice bin cânedir	*Her taşımız (onun uğrunda feda edilen bir nice bin cana bedeldir.*
Câne değil meyl bugün şânedir	*Bugünkü isteğimiz can değil, şandır.*
Arş yiğitler vatan imdâdına	*(Onun için) arş yiğitler, haydi vatanı kurtarmaya.*
Yâre nişandır tenine erlerin	*(Savaşta alınan) yara, erlerin vücuduna nişandır (madalyadır).*
Mevt ise son rütbesidir askerin	*Ölüm ise askerin son rütbesidir.*
Altı da bir üstü de birdir yerin	*Yerin altı da, üstü de birdir.*
Arş yiğitler vatan imdâdına	*(Öyle ise) Arş yiğitler, haydi vatanı kurtarmaya.*

(Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilun)

KAYNAK : **Aydın Oy,** *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yayınları, İstanbul 1995, s.229.

V

GAZEL

Şöyle hayrânım ki bilmem hayretim hâlâ nedir	*Öylesine şaşkınım ki hâlâ şaşkınlığım nedir,*
Ben kimim idrâk ne dünyâ vü mâfihâ nedir	*Ben kimim, aklın ermesi ne, dünya ve onun özü nedir, bilmiyorum.*
Cân ü dil bahşeyledim cânâna ammâ sad diriğ	*Sevgiliye can ve gönül verdim, ancak çok (yüzlerce) yazık;*
Bilmedim cânâna kim cân kim dil-i şeydâ nedir	*Sevgili kim, can kim, çılgın gönül nedir bilmedim.*
İlm-i esmâdır mücerred sanma şânı âdemin	*İnsanoğlunun durumu, yalnızca Allah'ın adlarını öğrenme olduğunu sanma.*
Âdem oldur bilmeye âdem nedir esmâ nedir	*İnsan odur ki, insan nedir, isimler nedir bilmesin, bunlarla uğraşmasın.*
Gamze müstağnî cünûn mühlik gönül müştâk-ı merg	*Gamze nazlı, çekingen, delilik, tehlikeli, gönül ölüm düşkünü;*
Bir avuç hâke bu rütbe derd-i can-fersâ nedir	*Bir avuç toprak için böylesine can dayanmayan dert nedir?*
Nâmık eyle himmetin âlî ise ağyârı yâr	*Nâmık, eğer himmetin yüce ise, düşmanını dost edin;*
Bir denî dünyâ için dünyâ ile gavgâ nedir	*Bir rezil dünya için dünya ile kavga nedir?*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtun Fâ'ilun)

KAYNAK : **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.106

VI

VATAN MERSİYESİ'SİNDEN

(Deli Hikmet'le birlikte söylenmiştir).

(NAMIK KEMAL)
Âh yaktık şu mübârek vatanın her yerini
Saçtık eflâke kadar dûdunu âteşlerini
Kapadı gözde olanlar çıkacak gözlerini

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini

(DELİ HİKMET)
Kendimizden niçün olduk bu kadar biz me'yûs
Gidelim dâdına Allah içün ehl-i nâmûs
Sönüyor şem'-i emel işte kırıldı fânûs

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini

(NAMIK KEMAL)
Vardı tâ Kâ'be'ye zemzem gibi hûn-âb akıyor
Gökteki rûh-i şehîdânı bu hasret yakıyor
Yine erbâb-ı hevâ seyrine çıkmış bakıyor

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini

(DELİ HİKMET)
Serilüp hâk-i hakarette vatan can veriyor
Yetişin son nefesimdir gelin imdâda diyor
Sevgili vâlidemiz âkıbet elden gidiyor

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini

(......)

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

KAYNAK : Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1999, s.345.

SÖZLÜK

eflâk : Gök.
dûd : Duman.
mâder : Anne.
me'yûs : Ümitsiz.
dâd : Feryat.
ehl-i nâmûs : Kendi hâlinde insan.
şem'-i emel : Umut ışığı.
hûn-âb : Kanlı su.
rûh-i şehîdân : Şehitlerin ruhu.
erbâb-ı hevâ : Nefsine düşkün olanlar.
hâk-i hakaret : Hakaret toprağı.
âkıbet : Nihayet, son.

VII

Celâleddîn Harzemşah'tan

CABİR
(Mızıka ile)

Dağları karlar bürümüş
Her yandan kanlar yürümüş
Ölü ölüyü sürümüş
Issız dağlar kanlı dağlar
Dört yanı ormanlı dağlar!

KAYNAK : Nâmık Kemâl, *Celâleddin Harzemşah*, (Hazırlayan : İsmail Ayan), İstanbul 1969, s.152.

VIII

Âkif Bey'den

MEYHANECİ

Ağla âşık kanlar ağla
Gönlünü âteşle dağla
Coşkun sular gibi çağla
Yâr el koynunda yatıyor
Kolu boynunda yatıyor

KAYNAK : Nâmık Kemâl, *Akif Bey*, (Tertipleyen : Mustafa Nihat Özön), İstanbul 1972, s.115.



Namık Kemal'in Magosa'da hapsedildiği hücre.
Fotoğraf: Ali Eşref Müezzinoğlu
Mozaik Dergisi, Sayı 8, s.41

İrfan Paşa

(1815 İstanbul – 24 Kasım 1888 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Hayreddin İrfan'dır. Küçük yaşta babasını kaybetti. Üvey babasıyla birlikte Manastır'a gitti. Öğrenimi sonrası devlet hizmetinde kâtip olarak çalıştı. Maliye Nezareti'nin kuruluş tarihi olan 1 Mart 1838'den itibaren bu teşkilâtın çeşitli kademelerinde görev yaptı. Bir ara, Musa Saffetî Paşa'nın azli üzerine emekliliğini istemek zorunda kaldıysa da bir süre sonra yeniden memuriyete döndü. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye üyeliği, Edirne valiliği, Şûrâ-yı Devlet reis vekilliği Memûrîn Muhakemat Dairesi ve Mahkeme-i Temyiz reisliğinde bulundu. 1886'da emekliye ayrıldıktan iki yıl sonra vefat etti ve Haydarpaşa Ayrılık Çeşmesi mezarlığına defnedildi. Arapça ve Farsçayı, üvey ağabeyi olan ve genç yaşta veremden ölen dönemin ünlü şairlerinden Dâniş Bey'den öğrenen ve onun etkisiyle şiire yönelen İrfan Paşa'nın yayımlanmış tek eseri, **Mecmua-i İrfan Paşa**, şiir ve düzyazılardan oluşan 92 sayfalık bir kitaptır. Şiirleri vasatın altındadır. İrfan Paşa'nın edebiyat tarihinde yer alması ve adından bahsedilmesi, Nâmık Kemâl'in kendisi hakkında yazdığı tenkit dolayısıyladır. Nâmık Kemâl, bu eleştirisinde; edebiyatın, gerçeğe uygun olması gerektiğini, birtakım süslerin ve şairâne hayallerin, bir eseri edebî eser yapmaya yetmeyeceğini belirtip, İrfan Paşa'nın beyitlerinden örnekler verir. Buna ilişkin mektup, 1989'da Kazım Yetiş tarafından "Nâmık Kemâl'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları" adındaki kitapta yayımlanmıştır.



Mecmua-i İrfan Paşa adlı eserdeki şiirlerin başlangıç sayfası.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 22. Cilt, İstanbul, s.444.

K A Y N A K L A R

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 22. Cilt, İstanbul, s.444.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.719.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.94.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.603.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 16. Cilt, İstanbul 1993, s.407.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.404.

GAZEL

Karaltı gösterip hat rûy-i âle inceden ince
Kuşatmış sanki gird-i mâhı hâle inceden ince

Resend-i renc-i vasla medd-i enzâr-ı garîbânem
Kemend attım bununla ol gazâle inceden ince

Der âguş-ı miyân-ı mû-misâlin pek hayâl eyler
Gönül düşmüş gibi fikr-i muhâle inceden ince

Gören reng-i hicâbın bezm-i meyde ol gül-endâmın
Bürünmüş zanneder bir al şâle inceden ince

Rakîbin fikr-i pây-i vasl-ı yâre bir çorab örmek
Dolaşmış hâtırı târ-ı hayâle inceden ince

Felek nâdânı şeh-râh-ı refâha sevk edip İrfan
Ne yollar gösterir ehl-i kemâle inceden ince

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.96.

S Ö Z L Ü K

hat : *Yüzdeki ince tüyler.*
rûy : *Yüz.*
âle : *Sığınak.*
gird-i mâh : *Yuvarlak ay.*
resen : *İp, urgan, halat.*
renc : *Eziyet, sıkıntı.*
medd : *Çekme, uzatma.*
enzâr : *Bakışlar, bakmalar.*
der âguş : *Kucağıma*
miyân : *Orta.*
mû-misâl : *Kıl misalı.*
muhâl : *Mümkün olmayan.*
hicâb : *Perde.*
bezm-i mey : *İçki meclisi.*
gül-endâm : *Gül fidanı.*
pây : *Ayak.*
târ : *Tel, iplik.*
nâdân : *Bilmez, cahil.*
şeh-râh : *Büyük yol.*
ehl-i kemâl : *Olgun kimseler.*

Derviş Tevfik

(? İstanbul – 1899 İstanbul)

19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşî ozanıdır. Mızıka-yı Hümayun'da görev yaptığı, nefeslerinden çoğunu kendi bestelediği, Nuri Baba'dan el alarak tarikata girdiği ve 1899 yılında öldüğü dışında, yaşam ve kimliğine ilişkin bilgi yoktur. Türkçenin güzellikleriyle dolu şiirlerinde her Bektaşî şairi gibi Ali sevgisini dile getirir. Akıcı, duru, rahat bir söyleyişi vardır.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.507, 523.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.297.
- **Cahit Öztelli**, *Bektaşî Gülleri, Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.40, 144, 371.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.518.
- **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.233.

Allah Allah deyip gel bu meydana
Can başa fedâ edip götür kurbana
Boyun eğip yüz sür Şâh-ı Merdan'a
Erenler bu meydan er meydanıdır

İşitince ey dil mürşid pendini
Takıver boynuna aşk kemendini
Varlığın soyunup kurtar kendini
Erenler bu meydan er meydanıdır

"Bism-i Şâh"tır cümlemizin penâhı
Medet senden medet şâhların şâhı
Bunda hoş nazarla gör yüzü mâhı
Erenler bu meydan er meydanıdır

Bu meydanda kelâm atın pek sürme
Uyanmış çırağın cehd et söndürme
İkrârına bağlan gönül döndürme
Erenler bu meydan er meydanıdır

Uyansın çırağlar erkân kurulsun
Açılsın goncalar güller kokulsun
Sırrını sırr eden câna aşk olsun
Erenler bu meydan er meydanıdır

Fakir Tevfik gayrı derdin bitmez mi
Hak erenler sana derman etmez mi
Bu sersemlik artık senden gitmez mi
Erenler bu meydan er meydanıdır

KAYNAK : Ali Yıldırım, *Başlangıcından Günümuze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.236.

SÖZLÜK

dil : *Gönül.*
mürşid : *Doğru yolu gösteren, kılavuz.*
pend : *Öğüt.*
penâh : *Sığınak.*
medet : *Yardım, imdat.*
mâh : *Ay.*
kelâm : *Söz.*
çırağ : *Lamba, mum, kandil.*
cehd : *Çalışma, çabalama.*
ikrâr : *Kararlaştırma; dil ile söyleme.*

Gedâî (BEŞİKTAŞLI)

(1826 ? Tokat – 1899 ? İstanbul)

Asıl adı Ahmed'dir. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği Tokat'tan, başından geçen bir aşk macerası nedeniyle ayrılıp İstanbul'a yerleşti ve ömrünün sonuna dek İstanbul'un Beşiktaş semtinde yaşadı; bu yüzden Beşiktaşlı Gedâî diye de anılır. Erzurumlu Emrah'ın çırağı olduğu söylenirse de doğrulanmamıştır. Kaynaklarda, öğrenim durumuyla ilgili bilgi olmamasına karşın, İstanbul'da uzun yıllar arzuhalcilik yaptığına bakılırsa iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılır. Bektaşîliğe girip bu tarikatta dedeliğe kadar yükselmiştir. Saz şairi olarak Tokat'taki ününü İstanbul'da da sürdüren Gedâî, sazı ve sesinin güzelliği saraydan duyulunca Sultan Abdülaziz'in ince saz heyetine alınmış; daha sonra II. Abdülhamid'in, saz heyetini dağıtması üzerine de emekliye ayrılıp eski mesleği arzuhalciliği sürdürmüştür. Beşiktaş'ta vefat etmesine rağmen mezarı, Üsküdar Karacaahmet'tedir. Araştırmacı M. Sabri Koz'a göre, şiirlerinde İstanbul'un bazı semtlerine özel bir ilgi gösterdiği görülür, şiirlerinin bazılarında, tarikatın ileri gelenlerinden saygıyla söz eder. Bilhassa İstanbul yaşamıyla ilgili olarak "Karı-Koca Destanı" "Vasf-ı İstanbul", "Baskın Destanı" ünlüdür. Ayrıca "Şairnâme" adıyla tanınan destanı, fazla ilgi görmemesine rağmen bir belge niteliği taşır. Ünlü dîvân şairlerinden bazılarının gazellerini tahmis ettiğine bakılırsa dîvân şiirine âşina olduğu açıkça ortaya çıkar. 19. yüzyıl âşıklarının kullanmaya özen gösterdiği kelime ve tamlamalara oldukça fazla yer vermiştir. Bazı şiirleri bestelenmiş, bazı şairlerce kendisine nazireler yazılmıştır. Yaşamı, sanatı ve şiirleriyle ilgili olarak 1933'te Sadeddin Nüzhet Ergun ve 1943'te Muhtar Yahya Dağlı tarafından yayımlanan iki çalışma vardır.

KAYNAKLAR

- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.207.
- **Sadeddin Nüzhet (Ergun)**, *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Beşiktaşlı Gedai*, İstanbul 1933.
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 3. Cilt, s.385.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.312.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevi-Bektaşi Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.304.
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.403
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Halk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s.114

I

El çekti âlemden gitti ârifler
Bu dünyanın ne olduğu bilindi
Özünde sözünde her kim ise er
Defter-i felekten kaydı silindi

İnayet merhamet yetti baş oldu
Fukaranın gözü kanlı yaş oldu
Ağniyânın kalbi katı taş oldu
Merhamet cesinin dibi delindi

Gedâî aç gözün gafletten uyan
Gör nice fitneler etmekte devran
Vaktidir ey Mehdi sahib-i zaman
Kande kaldın geleceksen gel imdi.

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.405

II

Ey benim cânânım can içre canım
Şuh nevcivânım olma bîvefâ
Rahm eyle bana

Ben sana kurbanım gel kes gerdanım
Dök yerlere kanım tek ol âşina
Olma bîvefâ

Nâr-ı aşkın serde düştüm yek derde
Şeklin perilerde yoktur kişverde
Ellerin hançerde zerrin kemerde
Her gördüğün yerde gel bakma kıya
Can sana fedâ

Sevdim sen dilber-i hublar serveri
Gördüm şeklin peri oldum müşteri
Çeksen de hançeri kessen bu seri
Gayri şimdengeri sen şah ben Gedâ
Kul oldum sana

KAYNAK : **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.207.

Koniçeli Kâzım Paşa

(1821 Koniçe – 1889 İstanbul)

Tam adı Musa Kâzım'dır. Küçük yaşta ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Öğrenimini takiben Dîvân-ı Hümâyûn ve Maliye Nezareti'nde kâtip olarak çalıştı. Askeriyeye girip, binbaşı rütbesiyle alay kumandanlığına dek yükseldiyse de devlet büyükleriyle ilgili olarak yazdığı yergiler nedeniyle rütbesi geri alınıp Kıbrıs'a sürüldü. Affedilip 1877 Osmanlı Rus Savaşı'nda 4. Ordu kumandanlığına atandı. Serasker kapısı muhasebe dairesi ikinci başkanlığından sonraki görevi Daimî Dîvân-ı Harb üyesiyken vefat etti. Mezarı, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi bahçesindedir. Celvetî tarikatına mensup olan Kâzım Paşa, Ehl-i Beyt hakkındaki mersiyeleri ve devrin önde gelen kişileri için yazdığı yergileriyle tanınır.Şiirlerinde Fuzûlî etkisi belirgin olup onun en tanınmış mersiyelerini manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Gazi Osman Paşa, Mustafa Reşid Paşa, Mithat Paşa ve Nâfiz Paşa, yerdiği kişilerden bazılarıdır. Mersiyeleri, "Mekâlid-i Aşk" adıyla yayımlanmıştır. Ayrıca 93 sayfalık 1912'de İstanbul'da basılan bir Dîvân'ı vardır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.810.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.166.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.147.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.738.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 5. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.259.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,* (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 13. Cilt, İstanbul 1992, s.6579.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi,* (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 18. Cilt, İstanbul 1993, s.314.
- **Rüştü Şardağ,** *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976, s.66.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.506.
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.90.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.208.

Zülf-i sünbül-tâbının başımda sevdâ-hâbı var	*Sümbül gibi parlayan saçların, başıma sevdalı bir uyku getirmede.*
Düşmüşüm bir dâma kim bin halka-i girdâbı var	*Öyle bir girdaba düşmüşüm ki, onda, binlerce girdap halkası var.*
Her taraf meyhânedir aşk ehline fasl-ı bahâr	*Aşk ehline her taraf meyhanedir bahar mevsiminde;*
Lâleden peymâne şebnemden şarâb-ı nâbı var	*Lâleden kadehi, şebnemden halis şarabı var.*
Zâhir ü bâtın yüzündür kıble-gâh-ı ehl-i aşk	*Görünüşte de, gerçekler dünyasında da aşk ehlinin kıblesi, yüzündür;*
Câmi'-i hüsnün dü ebrûdan iki mihrâbı var	*Güzellik camiinin iki kaştan mihrabı var.*
Olmamak mümkin müdür diller rübûde zülfüne	*Saçlarına kapılmaması mümkün mü gönüllerin?*
Her şikene-i târının pîçîde bin kullâbı var	*Telinin her kıvrımında binlerce çengeli var.*
Bana sor zâhid ne bilsin hürmet-i câm-ı lebin	*Dudak kadehinin hürmetini bana sor, zahid ne bilsin?*
Her işin ehl-i vukufu her şeyin erbâbı var	*Her işin bir anlayanı, her şeyin erbabı var.*
Gamzesinden istedim bir ok dil-i sad-pâreme	*Bakışından, paramparça olmuş gönlüme bir ok istedim,*
Her birinin dedi can üstünde bin ahbâbı var	*Her birinin dedi, ölmek üzere bulunan binlerce dostu var.*
Açma zülfün bana Mecnun gibi ey Leylî-nigâh	*Ey Leylâ gözlü, saçlarını Mecnun'a açtığın gibi bana da açma.*
Ben perîşânım anın cem'iyyet-i esbâbı var	*Ben zaten perişanım, onunsa topluluk sebepleri var.*
Subh-ı vasla çıkmanın Kâzım tarîykı yok gibi	*Kavuşma sabahına çıkmanın yolu yok gibi ey Kâzım,*
Dûzah-ı şâm-ı firâkın ol kadar ahkabı var	*Ayrılık gecesi cehenneminin daha yıllarca süresi var.*

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.506.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)





Ali Rûhî

(1853 İstanbul – 1890 Singapur)

Darbazzâde Veys Paşa'nın oğludur. Babası sayesinde, iyi bir öğrenim görerek yetişti. Sırplarla yapılan sa vaşa (1875-1876) gönüllü olarak katıldı; dönüşünde Mektubî Kalemi'nde, Belediye Başkâtipliği'nde çalıştı. Vak'anüvis olarak, Japon imparatoruna nişan götüren Ertuğrul gemisiyle birlikte gitti; yolda hastalandı ve Singapur'da kaldırıldığı hastanede öldü. Dönüşte geminin batması sonucu boğulup ölenler arasında olduğu da söylenir. Tanzimat edebiyatının getirmeye çalıştığı yenilikçi girişimlerin dışında kaldığı halde, yaşadığı dönemde, sevilen gazeller yazdı. Şiirlerinde, Yenişehirli Avni ve Muallim Naci'nin etkisi görülür. **Lemeat** (Parıltılar, 1884) adlı küçük bir Dîvân'ı vardır. Tamamlanmamış bir Tezkiretü'ş-Şuara'sı olduğu söylenirse de ele geçmemiştir. Acılı hayatı, Behçet Necatigil'in "Ertuğrul Faciası" adlı bir radyo oyununa konu olmuştur (1974).

KAYNAKLAR

- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.39
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.18, 73
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1503
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.243
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.37
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.459

I

GAZEL

Vâreste olmak isteyen âdem melâlden	*Sıkıntıdan kurtulmak isteyen insan,*
Ayrılmasın işinde reh-i itidâlden	*İşinde, orta yoldan ayrılmasın.*
Azminde sâbit olmalıdır kâm-cûy olan	*Amacına ulaşmak isteyen, azimli ve kararlı olmalıdır.*
Hırmân olur nasîbe-i âlem kelâlden	*Bıkkınlık, insanı dünyadaki payından mahrum bırakır.*
Gafletle etme ömr-i azîzi hevâye sarf	*Aziz ömrü, boşa sarfedip gafletle geçirme.*
İkaz eyle kendini hâb ü hayâlden	*Kendini uyar, rüya ve hayale kapılma.*
Ey sâhib-i cemâl kemâlinden eyle bahs	*Ey güzel yüzlü, olgunluğundan bahset.*
Maksad kemâldir bize ancak cemâlden	*Bizim için güzellikten maksat, olgunluktur.*
Rûhî eğerçi neşve dilersen humârsız	*Rûhî, eğer içki sonrası baş ağrısız bir neşe istersen,*
Ayrılma bezm-i sohbet-i ehl-i kemâlden	*Sohbet ehli, olgun kişilerin meclisinden ayrılma.*

KAYNAK : **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.459.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

Cihânı yaktı o tal'atle yâr-i cân olalı	*Candan dost olalı, güzelliğinle dünyayı yaktı.*
Cihan bir öyle belâ görmedi cihân olalı	*Dünya, dünya olalı öyle bir belâ görmedi.*
Belâ belâ diye aşkınla sû be sû gezerim	*Belâ belâ diye, aşkınla her tarafta gezerim.*
Onar nâire-efrûz-ı hânmân olalı	*O ateş, parlak ocak ateşi olalı.*
Anılmaz oldu esâtir-i evvelîn-i cünûn	*Delilik öncesi yalanları anılmaz oldu;*
Cünûn-ı aşk ile ben halka dâstân olalı	*Benim aşk deliliğim halka destan olalı.*
Hadeng-i âhımıza çerhi eyledik âmâc	*Âh okumuza göğü hedef yaptık;*
Mahabbet oklarına sînemiz nişân olalı	*Göğsümüz, muhabbet oklarına nişan olalı.*
Tenezzül eylemez oldum cihâna ey Rûhî	*Ey Rûhî, dünyaya tenezzül etmez oldum;*
Yerim riyâz-ı tarab zâr kudsiyân olalı	*Yerim, meleklerin neş'e ve sevinç bahçeleri olalı.*

KAYNAK : **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1510.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Âşık Kemâlî

(1821 Kastamonu – 1892 Kastamonu)

Asıl adı Mustafa'dır. Şiirlerinde Kemâlî mahlâsını kullanmış olup, bu mahlâs kendisine, Erzurumlu Emrah tarafından verilmiştir. İlköğrenimini tamamladıktan sonra bir süre Merdiye Medresesi'ne devam ettiyse de öğrenimini yarıda bırakıp baba mesleği bakırcılığı tercih etti. Sesinin güzelliğiyle çevre âşıkların dikkatini çekince, 17-18 yaşlarındayken onlarla birlikte gezilere çıktı ve onların meclislerinde bulundu. Hiçbir ustadan ders almadan 12 telli çöğürü ustalıkla kullanmaya başladı. Anadolu'nun birçok yerini dolaştı; bu arada yedi sekiz kez İstanbul'a geldi. Oğlu Âşık Hasan'ın anlattığına göre, Abdülaziz'in sünnet düğünü nedeniyle çağnlı 300 âşık arasında kendini gösterip büyük bahşişi almış ve sarayda 18 gün misafir edilmiştir. En çok Erzurumlu Emrah ve Meydanî ile şiir söylemiştir. Heceyle yazdığı şiirlerde Dertli ve Emrah'ın; aruzla yazdıklarında ise Fuzulî ve Nedîm'in etkileri görülür. Oğlu Hasan da, kendisi gibi âşıktır. Âşık Fevzî'nin ustası olan Kemâlî, yaşamının son üç yılı her iki gözünü de yitirmiştir. Kabri, Kastamonu Ahmet Dede Mezarlığı'ndadır. Yaşamıyla ilgili bilgiler, Talât Mümtaz Yaman tarafından 1935 yılında yayımlanan bir kitapta toplanmıştır.

KAYNAKLAR

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.412
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.225.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.442
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.207.
- **Talât Mümtaz Yaman**, *Kastamonulu Âşık Kemalî-Hayatı ve Eserleri*, Kastamonu 1935.

I

Dedim dilber niçin eylersin cefa
Dedi güzellerde eski âdettir
Dedim gayrilere edersin vefa
Dedi mutlak âşıklara nisbettir

Dedim benim ile eylesen ülfet
Dedi şimdi zersiz olmaz muhabbet
Dedim malım canım senin ey âfet
Dedi inanmazım kuru sohbettir

Dedim Kemâlî'yi ağlatma yârim
Dedi âşıkları ağlatmak kârım
Dedim kalmadı hiç sabra kararım
Dedi sabrın sonu istirahattir

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.412.

II

Hudâ'nın aşkına ey bâd-ı seher
Götür arz-ı hâlim dildâra söyle
Çektiğim mihneti var birer birer
Yüz sür hâk-i pây-i hünkâra söyle

Varınca yanına ol mehpârenin
Sun arz-ı hâlimi ben bîçarenin
Yalancı bîkarar kalbi kaarenin
Bûs eyle dâmenin yalvara söyle

Gitmez oldu gözden yârin hayali
Getirdi başıma bu kıyl ü kaali
Eğer sorarlarsa n'oldu Kemâlî
Kaldı ayaklarda bîçare söyle

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.207



Yörük Kızı – Tablo: Turgut Güneri Atalay

Kıymet Giray, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu, s.434.



Sadullah Paşa

(1838 Erzurum – 30 Ocak 1891 Viyana)

Tam adı, Sadullah Rami Paşa'dır. Vezir Ayaşlı Esad Muhlis Paşa'nın oğlu olup çocukluk ve gençlik döneminde çok iyi bir öğretim gördü; genç yaşta Maliye Varidat Kalemi'ne (1853), üç yıl sonra da Tercüme Odası'na girdi. Devlet Şûrası Maarif Dairesi muavinliği (1868), Şûra üyeliği (1869), Temyiz Mahkemesi reisliği ve ticaret nâzırlığı gibi önemli görevlerde bulundu. Maarif müsteşarlığı sırasında Ahmed Cevdet Paşa'yla birlikte, rüştiye mekteplerinin ıslahına, umumî kütüphanenin açılmasına ve bir istatistik dairesinin kurulmasına önayak oldu. II. Abdülhamit döneminde padişaha muhalefet şüphesiyle yarı sürgün olarak Berlin Büyükelçiliği ve Viyana Seferliği'ne gönderildi. Zorba padişaha karşı özgürlük mücadelesi veren arkadaşlarının tutuklanması haberi üzerine aşırı üzüntüye kapılarak intihar etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek II. Mahmud Türbesi haziresine defnedildi. İlk gençlik yıllarında Nâmık Kemâl, Abdülhak Hâmid gibi yenilikçilerin etkisinde kalan Sadullah Paşa, Fransız edebiyatını tanıdıktan sonra, 18. ve 19. yüzyıl şairlerinden çeviriler yaptı. Lamartine'in ünlü "Göl" şiiri bunlar arasındadır. Tekniğin, uygarlığın koşullarını hazırlamadaki işlevine inanan akılcı yazılan, yaşadığı dönemin güçlü düzyazı örneklerinden sayılır. Özellikle, "Ondokuzuncu Asır" adlı şiiriyle, akla, deneye dayanan bilim ve tekniğin yeni bir dönemi başlattığını vurgulayarak görüşlerini dile getirmiş, biçimsel bir özellik taşımayan bu şiirinde insanı yüceltmiştir. "Berlin Mektupları", "Charlottenbourg Sarayı", "Paris Ekspozisyonu" ve "Cevdet Paşa'ya Mektup"u, bilinen diğer yazılarıdır. İntihar nedeniyle ilgili olarak II. Abdülhamid'e sunulan rapor, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. Mehmed Galib Bey tarafından 1911 yılında "Sadullah Paşa yahut Mezardan Bir Nida" adı altında bir otobiyografisi yayımlanmıştır.



Sadullah Paşa (solda), Berlin Konferansı'na katılanlarla birlikte.
Atilla Özkırımlı, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1007.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.365.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.481.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1542
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1008.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.401.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.184
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.336.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.365.
- **Şemsettin Kutlu**, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.340
- **Suat Hizarcı**, *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1969, s.76.

ONDOKUZUNCU ASIR

Erişti evc-i kemâlâta nûr-ı idrâkât	*Anlama ışığı (kabiliyeti), olgunlukların en üst seviyesine ulaştı.*
Yetişti rütbe-i imkâna kısm-ı mümteni'ât	*Olmayacak şeylerin büyük bir bölümünün de gerçekleştiği görüldü.*
Besâit oldu mürekkeb mürekkeb oldu basît	*Basit görünenler karmaşık hâle gelirken, karmaşık sanılanların ise basit oldukları anlaşıldı.*
Bedâhet oldu tecârîble hayli mechûlât	*Deney ve tecrübe sayesinde, bilinmeyen birçok konu açıklanmış oldu.*
Mecâz oldu hakîkat hakîkat oldu mecâz	*Gerçek sanılanların gerçek olmadığı, gerçek olmayanların da gerçek olduğu anlaşıldı.*
Yıkıldı belki esâsından eski ma'lûmât	*Eski döneme ilişkin bütün bilgiler temelinden sarsıldı ve tamamen yıkıldı.*
Mebâhis-i felek ü arz u hikmet ü kimya	*Kâinat, dünya, hikmet ve kimya ile ilgili konular artık zihinlerde oluşan birer vesvese ve*
Değil vesâvis-i ezhân u vehm ü temsîlât	*benzetmelerden ibaret olmaktan çıkıp gerçeklik kazandı.*
Mesâil-i nazarîye tecârib oldu sened	*Teorik sorunların doğruluğu deneylere dayanırken*
Erişti hadd-i yakîne fusûl-ı zanniyyât	*Zannedilen şeyler artık kesin bilgi hâline geldi.*
Ukûl-i zâhire sa'id fezâ-yı ecrâma	*Parlak zekâlar gökyüzüne doğru çıkarken,*
Kuvâ-yı câzibe kânûnu pâye-i mirkât	*yerçekimi kanunu da insan için bir merdiven görevi görmekte.*
Nüfûs-ı fâkire nâzil kaâret-i arza	*Akıllı kişiler bir yandan yeryüzünün derinliklerine doğru inerken,*
Delîl-i mebhas-ı tekvîn defâin-tabakât	*dünyanın oluşumuna ait deliller de toprak tabakalarında araştırılıyor.*
Hevâ vü berk ü ziyâ vü buhâr u mıknâtıs	*Hava, güneş ışığı, şimşek, buhar ve yerçekimi,*
Yed-i tasarruf-ı insanda unsur-ı harekât	*insanoğlunun elinde bir çeşit hareket unsuru hâline geldi.*

Ziyâ hayâlen iken şimdi bil-fi'il sâ'î
Zılâl zâil iken şimdi zîver-i mir'at

Işık eskiden hayalde koşarken şimdi gerçekten kullanılıyor;
eskiden gölge farkedilmezken, şimdi aynanın süsü durumunda.

Sadâ hesâb-ı mesâfâtta muhbir-i sâdık
Buhâr zulmeti tenvîre ebda'-i âyât

Ses, mesafe ölçmede doğru bir haberci hâline gelirken (telefonun icadı),
buhar, karanlıkları aydınlatmada eşsiz bir delil oluyor.

Cihât-ı erba'aya berk nâkil-i ahbâr
Buhâr bahr u ber üstünde Hızr-ı nakliyyât

Işık, dünyanın her tarafına haberler ulaştırmakta (radyonun icadı),
eskiden Hızır'ın yaptığına inanılan taşıma işini, bugün artık buhar yapıyor.

Tefâhür eylemesin mi bu asr â'sâra
Kısalttı bu'd-ı mekân u zamânı muhteri'ât

İçinde yaşadığımız yüzyılın, önceki yüzyıllara karşı övünmesi normal değil mi?
Bütün bu icatlar zamanı ve mekânı kısalttı.

Ne kaldı çeşme-i hayvân ne dâru-yı Suhrâb
Ne kaldı nüsha-i efsûn ne hükm-i tılsımiyât

Artık ne ab-ı hayat, ne de bütün hastalıklara ilâç olan "dârû-yı Suhrâb",
ne büyü, ne de tılsımların hükmü kaldı.

Ne kaldı sa'd-ı tevâlî ne kaldı nahs-ı kırân
Ne kaldı reml ü kehânet ne kaldı cifriyyât

Artık ne yıldızlarla insan talihi arasındaki ilişkilerden doğan olumsuzluğa,
ne gelecekten haber vermeye, ne de fala inanılıyor.

Ne var hümâda saâdet ne var şeâmet-i bûm
Mukayyed asl-ı irâdâta cümle mec'ûlât

Artık ne hümâ kuşunda saadet, ne de baykuşta uğursuzluk var.
Tüm yapılanlar, doğrudan doğruya insan iradesine bağlıdır.

Ne Atlas âlemi hâmil ne Zühre fâil-i küll
Değil ukûl-ı Felâtun usûl-i tekvînât

Ne Atlas, gökyüzünü omuzlarında taşıyor, ne de Zühre yıldızı her şeyi yapan durumda.
Artık Eflâtun'un, kâinatın yaratılışı için düşünceleri de geçerli değil.

Ne kaldı zann-ı tenâsüh ne kaldı nâr-ı Mecûz
Değil ukûle ekânîm kıble-i hâcât

Ne, ölümden sonra ruhlarının başkasına geçişine, ne de Mecûsîler'in kutsal ateşine inanılıyor.
Hristiyanlığın kurallarından teslis de artık hâcet dilenilen bir kıble olmaktan çıktı.

Esâs-ı hikmet-i asr oldu vahdet-i Bârî
Ta'ammüm eyledi aslü'l-usûl-i mü'tekadât

İlerleyen ilim ve irfan, bu tür bâtıl inançları yıktı ve
Allah'ın birliği fikri, asrın felsefesinin esası hâline geldi.

Bulur gider cihet-i vahdetin umûm milel
Vücûd-ı vahdeti müsbit olunca ma'kûlât

İnsan aklı, Allah'ın birliği fikrini ispat ettiği için,
artık bütün milletler bu inancı benimsemeye başlıyorlar.

Hudûd-ı hakk u vezâif mu'ayyen ü sâbit
Ne kaldı cebr ü tagallüb ne kaldı keyfiyyât

Artık hakların ve görevlerin sınırları da belirlendi.
Artık ne zorlama, zorbalık, ne keyif ve keyfi işler kaldı.

Hukuk-ı şahs u tasarruf masûn taarruzdan
Verildi âlem-i umrâna başka tensîkât

Fertlerin hakları artık saldırıdan korunuyor.
Günden güne mamur olan dünyaya da başka bir düzen verilmiş oldu.

Ne Amr Zeyd'in esîri ne zeyd Amr'a velî
Müesses üss-i müsâvâta nass-ı mevzû'ât

Artık ne Amr, Zeyd'in kölesi; ne de Zeyd, Amr'ın sahibidir.
Artık kanunlar eşitlik prensibine göre hazırlanıyor.

Münevver eyledi ezhânı intişâr-ı ulûm
Mükemmel eyledi noksânı feyz-i matbûât

İlim ve irfanın dünyanın her tarafına yayılması bütün zihinleri aydınlattı.
Özellikle matbaanın ilerlemesi bütün eksikleri giderdi.

Megârib oldu dirîgâ metâli'-i irfân
Ne kaldı şöhret-i Rûm u Arab ne Mısr u Herât

Yazıklar olsun ki, bütün bu yenilikler Doğu ülkelerinde değil de batı dünyasında doğdu.
Ne Anadolu'nun, ne Arabistan'ın, ne Mısır'ın, ne de Herat'ın şöhreti kalmadı..

Zaman zamân-ı terakkî cihan cihân-ı ulûm
Olur mu cehl ile kâbil bekâ-yı cem'iyyât

Zaman, ilerleme zamanı; dünya, bilgiler dünyası.
Toplumların sürekliliği cahillikle mümkün mü?

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilun Fe'ilun)

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.184.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Muallim Naci

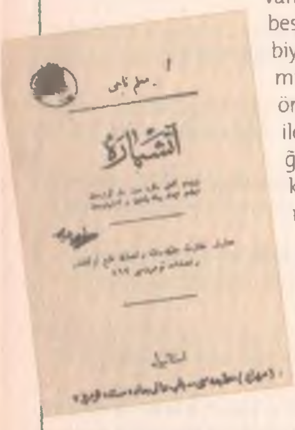
(1850 İstanbul – 13 Nisan 1893 İstanbul)

İstanbul Saraçhanebaşı'nda dünyaya geldi. Asıl adı Ömer'dir. Yedi yaşlarındayken babasının ölümü üzerine, annesiyle birlikte Varna'da bulunan dayısının yanına gitti. Medrese öğrenimi gördü. Arapça, Farsça, aruz, hat (yazı) dersleri aldı. Güzel yazı yazma yeteneğinden ötürü, Hattat Hoca adıyla tanındı. Bir süre Varna Rüştiyesi'nde ikinci muallimlik yaptıktan sonra, Mutasarrıf Sait Paşa'nın özel kâtibi oldu. Birlikte Rumeli ve Anadolu'da çeşitli kentleri gezdi. Sait Paşa'nın hariciye nâzırlığına getirilmesi üzerine, Hariciye Mektubî Kalemi'ne alındı. Daha sonra Berlin Elçiliği'ne atanan Sait Paşa'yla birlikte Berlin'e gitmeyip İstanbul'da kaldı (1883). Memuriyetten ayrılarak, gazeteciliğe başladı. Ahmed Mithad Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Hakikat'ın edebiyat bölümünü yönetti (1883 1885). Saadet ve Mürüvvet gazetelerinde çalıştı. Şeyh Vasfi ile İmdâdü'l Midâd'ı ve Selânikli Tevfik ile Te'âvün-i Aklâm'ı ve Mecmua-yi Muallim adlı edebiyat mecmuasını çıkardı (1887). Bir süre de Mekteb-i Sultanî, Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Hukuk'ta hocalık yaptı. 1891'de Ertuğrul Gazi'nin hayatını yazdığı destansı uzun manzumesiyle II. Abdülhamid'in takdirini kazandı ve manzum olarak Osmanlı tarihini yazmaya memur edilince bütün resmi görevlerinden ayrılarak Osmanlı tarihini yazmaya koyuldu. Geçirdiği bir kalp krizi sonucu Fatih'teki evinde vefat etti ve padişahın emriyle Divanyolu'nda Sultan II. Mahmud türbesi haziresine defnedildi. Türk edebiyatının Tanzimat sonrası döneminde, yeni edebiyatın gelişmesi önünde bir engel olarak gösterilen, ileri yaşlarında Fransızca öğrendiği halde, düşünce ve beğeni alışkanlıklarından bir türlü kurtulamayan Muallim Naci, yeni dil ve edebiyat görüşlerinin temsilcileri olan Şinasî, Nâmık Kemâl ve Hâmid'e karşı tavır aldı; eski-yeni mücadelesinde, uzun süre eskiden yana oldu ve Edebiyatı Cedide akımı içinde birleşen gençleri de etkilemek istedi. Buna karşın, bireysel duyguları işlediği kimi gazellerinde yeni buluşlar, içtenlikle söylenmiş dizeler yazdı. Şiirlerinde yalın olmaya özen gösterdi. Aruzu yetkinlikle kullandı. İlk şiirlerinde düzyazıya yaklaştı. Sonraki şiirlerinde teknik ustalıklar ortaya koydu; sözlük çalışmalarında da verimli çabalar gösterdi.



Demdeme

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 2. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.230.



Ateşpâre'nin kapağı.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.222.

ESERLERİ

Şiir kitapları : Terkib-i Bend-i Muallim Naci (1874), Ateşpâre (1883), Şerâre (1884), Fürûzan (1886), Sünbüle (1890), Mir'ât ı Bedâyi (1896), Yâdigâr-ı Naci (şiirleri ile gazete ve dergilerde kalmış şiirlerinin bir araya getirildiği kitap, 1897).

Edebî tenkitleri : Yazmış Bulundum (1884), Muallim (1886), Demdeme (1886), Müdafaanâme (1886).

Mektupları : Şöyle Böyle (Şeyh Vasfi ile 1886), İntikad (Beşir Fuad ile 1887), Muhâberât ve Muhâverât (Ahmed Midhad ile 1894).

Piyesleri : Zâtü'n Nitakayn 1889), Heder (1910), Musa bin Ebi'l Gazan yahud Hamiyyet (1882).

Dil ve Edebiyat Çalışmaları : Lûgat-ı Naci (Naci, bu eseri "fetva" maddesine kadar yazmış, sonra müsveddeleri Müstecabîzâde İsmet düzenleyerek yayımlamıştır, 1901), Istılahat-ı Edebiyye (Fesahat kurallarını ve edebiyat terimlerini açıklayan bir kitap, 1891), Osmanlı Şairleri (1890), Esâmî (İslâm dünyasının tanınmış şahsiyetlerinden 850 kadarı hakkında bilgi veren ansiklopedik eser, 1891).

Çevirileri : Hurde Furuş (1885), Muamma-yı İlâhî (1885), Sâib'de Söz (1886), Sânihatü'l-Arab (1886), Emsâl-i Ali (1887), Hikemü'r-Rüfâî (1887), Hulâsatü'l-İhlâs (1887), Mütercem (1887), Sânihatü'l-Acem (1887), Ubaydiya (1888), Nümûne-i Suhan (1891), İnşâ ve İnşâd (1891), Thérèse Raquin (1891).

Okul Kitapları : Ta'lim-i Kırâ'at (1885), Mekteb i Edeb (1885), Vezâ-if i Ebeveyn (1887).

Diğer eserleri : İ'caz-ı Kur'arı (1885), Medrese Hatıraları (1886), Yâdigâr-ı Avnî (1886), Nevâdirü'l-Ekâbir (1887), Mehmed Muzaffer Mecmuası (1889), Ömer'in Çocukluğu (1890), Necm-i Saâdet (1890).

KAYNAKLAR

- **Abdülkadir Hayber-Hüseyin Özbay**, *Muallim Naci'nin Şiirleri*, İstanbul 1997.
- **Murad Uraz**, *Muallim Naci. Hayatı. Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar*, İstanbul 1938.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**. *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.691.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1030.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.232.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.270.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar**, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.593.
- **Hüseyin Tuncer**, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, I Tanzimat Edebiyatı*, İzmir 1992, s.244.
- **Mehmet Kaplan**, *Şiir Tahlilleri, I Tanzimattan Cumhuriyete*, (6. Basım), İstanbul 1978, s.92.
- **Kenan Akyüz**, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, I (1860-1923), (4. Basım), Tarihsiz, s.32.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.8, 103, 192, 392.
- **İsmail Parlatır**, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.194
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.862
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.403.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.535.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.507.

I

Ateşpâre'den

DİCLE

Vatanımdan tebâüd etmiş idim
Sorma ammâ nasıl tebâüd ediş
Sonra Bağdad'a doğru gitmiş idim
Unutulmaz o âşikâne gidiş

Asıl doğup büyüdüğüm yerlerden uzaklaşmıştım;
Ama öyle bir uzaklaşma ki, hiç sorma!
Sonra yolum Bağdat'a doğru uzandı.
Fakat o sevdalı gidiş asla unutulamaz!

Eşk-i hasret eser-nümâ-yı hurûş
Ser hevâdâr sîne gam-perver
Dil hayâl-i vatanda leb hâmûş
Yine ammâ kalem nağam-perver

Hasret gözyaşları coşmaya başladı;
Başım havalarda dolaşırken göğsüm keder dolu!
Gönül, asıl vatanı hayal edip duruyor, ağız susmuş.
Fakat kalem, şarkı söylemekten hoşlanıyor!

Bâdın ol sûya uğradıkça rehi
Kesilir sath-ı dicle mahşer-i mevc
Sedd-i râh olmak istedikçe gehî
Ceng eder senglerle leşker-i mevc

Rüzgârın o taraflara yolu uğradıkça
Dicle'nin üstü dalgadan âdeta bir mahşer hâline gelir!
Bazen yola engel olmak istedikçe,
Dalga askerleri taşlarla kavga eder.

Cûşa başlar görünce seyl-i dilim
Lâubâli revişli enhârı
Akar enhâra mâ-i meyl-i dilim
Severim serhoşâne reftârı

Gönlümün akıp giden seli,
Dicle'nin kendi hâlinde akıp gidişini gördükçe coşmaya başlar.
Gönlümün akıp giden seli, sonunda nehre kavuşur;
Ben sarhoş gibi dolaşmayı çok severim.

Bir gelir şöyle bir lâtif döner
Gidemez hep bir istikâmette
Her dönüş arz eder cihân-ı diğer
Her cihân başka bir letâfette

Dicle nehri yukardan şöyle bir gelir ve güzelce döner;
Hep aynı yönde gidemez.
Nehrin her kıvrılışı, her biri birbirinden güzel
Başka bir cihan gösterir.

Nedir ey cûy-ı hoş-reviş bu şitâb
Acaba Basra körfezinde ne var
Durma git git ki etti Hâlık-ı âb
Bahrı nehr-i revâna cây-ı karâr

Ey güzel tatlı yürüyüşlü su, bu acelen nedir?
Basra körfezinde acaba ne var?
Durma, yürü git, çünkü suyun yaratıcısı,
Denizlere, akarsulara durup dinlenecek bir yer yaptı.

Ben de bir başka cûy-ı cûşânım
Nice vâdîden eyledim cereyân
Fırkat-i bahr ile hurûşânım
Bende senden ziyâdedir feyezân

Ben de başka bir coşkun nehirim;
Ben de nice vadilerden akıp geldim.
Denizin hasretiyle coşup çağlıyorum!
Ey nehir, bendeki coşkunluk senden daha fazladır.

Feyezânın tezâyüd ettikçe
Tuna cûş eyliyor hayâlimde
Tunalaştın gözümde gittikçe
(......)

Ey Dicle, coşup taşman arttıkça,
Gözümün önünde Tuna nehri o coşkun hâliyle canlanıyor!
Sen de giderek gözümde Tuna'ya benzemeye başladın!
(......)

(......)
Âh-ı memdûdum oldu hem-râhım
Ya tabiî değil mi âh edişi
Onu yâd eyleyen dil-i âgâhın

(......)
Uzayıp giden âhım senin yol arkadaşın oldu;
Bu durumda Tuna nehrini
Hatırlayan gönlümün âh edişi gayet tabiî değil mi?

Acaba hangi asrın âsârı
Ne bu vîrâneler sevâhilde
Oldu nakşı hayâlime sârî
Kaldı yer yer harâbeler dilde

Sahildeki bu yıkık binalar
Acaba hangi asırdan kalma eserler?
Onların izleri hayalime bulaştı ve
Yer yer o harabeler gönülde kaldı.

Olsa kâşâneler kenârında
Tâzelense ümid-i istikbâl
Olsa ma'mureler cıvârında
Ne güzel arzu ne tatlı hayâl

Nehrin kenarında saraylar olsa,
Geleceğe ait ümitler tazelense
Yakınlarda güzel ve mâmur evler olsa..
Bütün bunlar ne güzel arzu ve ne tatlı hayaller!

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481 482, Ocak-Şubat 1992, s.198.

Noktalı (......) bölümler, o dönemde sansürce çıkarılan dizelerdir.

II

Ateşpâre'den

LEVHA

Yürüyüp üstüme harîsâne
Yaramazlar kopardılar ödümü
Haklıyım başlamakta efgane
Dökmedim ben ya! Döktüler sütümü

Var mıdır böyle gürk içinde melek?
Beğenir her gören öğer kedimi
Bir daha süt döker misin? Diyerek
Korkarım vâlidem döğer kedimi

Sen getirdin tavukları, hadi git
İstemem gelme, kel horoz bana!
Suya dal, başka yerde var zevk et
Şaşkın ördek! Bu iş düşer mi sana?

Süt mü istek edersiniz hepiniz?
Gidiniz, şimdi nerde var yağma?
Bir vuruşta gidersiniz hepiniz
Kaşığım var elimde baksanız a!

Nerdesin anne! Yok mu imdâdın?
Yiyecekler beni bu mel'unlar.
Olmuyor hiç nef'i feryâdın
Umacı olmasın sakın bunlar?

Geliyorlar, nasıl karâr edeyim?
Kaçacak yer arar isem yeridir
Aç ki âgûşunu firâr edeyim
Çocuğun mültecâsı mâderidir.

KAYNAK : Abdülkadir Hayber-Hüseyin Özbay, *Muallim Naci'nin Şiirleri*, İstanbul 1997, s.113.

"Mir'ât-ı âlem"de münderiç küçük bir kız tasvirinin lisanında söylenmiştir ki bir elindeki kabın içinde bulunan sütü döker, diğer elindeki kaşığı muhafaza eder. Bir taraftan kedisi dökülen sütü içer, diğer taraftan ördek, horoz ve tavuklar üzerine hücum ederek kendisini korkuturlar.

(Muallim Naci'nin notu)

SÖZLÜK

harîsâne : Hırsla.
efgan : Bağrışma.
nef'i : Faydacı, çıkarla ilgili.
mültecâ : Sığınacak yer.
mâder : Anne.



Metin Kayahan Özgül, Resmin Gölgesi Şiire Düştü, Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri, İstanbul 1997, s.44.



III

Fürûzan'dan

KÖYLÜ KIZLARIN ŞARKISI
–Nişanlı Kız–

Tepeden nasıl iniyor bakın
Şu kızın nişanlısı şanlıdır
Yaradan nazardan esirgesin
Koca dağ gibi delikanlıdır

Fese bak fese ne güzel de âl
Ne de hoş belindeki morlu şâl
Demedim ya ben sana bak da kal
O kadar da bakma ziyânlıdır

Ne kadar kızardın aman aman
Neden böyle başına çıktı kan
Beri gel bayılma a kız heman
Yüreğin de pek helecânlıdır

Yakışıklıdır seviyor cihân
Onu ben de pek severim inan
Benim olsa bâri şu kahraman
Olamaz ne çâre nişanlıdır

Ne darıldın Ahmed'in oynaşı
Darılır mı adama kardaşı
Sana benziyor şu dağın başı
Ne zaman bakılsa dumanlıdır

Somurtup oturma darıl da git
Bizi ihtiyâra şikâyet it
Beni istemekte olan yiğit
Daha şanlıdır daha anlıdır.

KAYNAK : **Abdülkadir Hayber-Hüseyin Özbay,** *Muallim Nâci'nin Şiirleri*, İstanbul 1997, s.218.

IV

GÖRÜN

Çıkın şu savmâdan zâhidân! Cihânı görün!
Nasıl güzel geçiyor âlemin zamânı görün

Bilin batâlet ü gayret nedir, ne hâsıl eder!
Bakın şimendöfere! Bir de kârvânı görün!

Çalışmayıp oturanlarda züll ü ye'se bakın!
Oturmayıp çalışanlarda izz ü şânı görün!

"Cihan lisanla döner" derler, öyledir sevinin!
Ne irtika ediyor milletin lisânı görün!

Biraz mülâhazanız yok mu? Dinleyin, okuyun!
Ne söylüyor ukalânın sühan-verânı görün!

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilun Fe'ilun)

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.235.

SÖZLÜK

savmâ : *Tekke, ibadet yeri.*
zâhidân : *Sofular.*
batâlet : *İşsizlik.*
züll ü ye's : *Alçalma ve ümitsizlik.*
izz ü şân : *Yücelik ve şeref.*
irtika : *Yükselme.*
mülâhaza : *Düşünce.*
ukalâ : *Alimler, akıllılar.*
sühan-verân : *Düzgün konuşan.*

V

Şerâre'den

GAZEL

Gördüm âsârın bahârın oldu sahrâlar benim
Olmamak mümkün mü en şiddetli sevdâlar benim

Verdi cevlân-ı diğer feyz-i tabîat fikrime
Aldı ârâmım bu rûh-efzâ temâşâlar benim

Arz eder bir başka âlem şimdi her sahrâ bana
İnşirâhım şerh olunmaz gayri dünyâlar benim

Olmasın da tab'ı rindânem kim olsun neşve-dâr
Tâze sâkîler benim lebrîz mînâlar benim

Çeşm-i âlem kimde görmüştür bu mes'ûdiyyeti
Bak bütün karşımdaki âyîne-sîmâlar benim

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : Abdülkadir Hayber-Hüseyin Özbay, *Muallim Nâci'nin Şiirleri*, İstanbul 1997, s.183.

Gördüm baharın belirtilerini, oldu tüm kırlar benim.
En şiddetli sevdaların benim olmaması mümkün mü?

Tabiatın verimliliği, fikrime canlılık kazandırdı.
Cana can katan manzaralar benim durgunluğumu yok etti.

Her gördüğüm kırlık yer bana başka bir dünya sunar.
Ferahlığım anlatılamaz, artık dünyalar benim.

Benim rind tabiatım neşeli olmasın da kim olsun?
Taze sâkiler benim, dolu kadehler benim,

Âlemin gözü bu neşeyi kimde görmüştür?
Bak, karşımdaki tüm parlak yüzlüler benim.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

VI

Şerâre'den

GAZEL

Nedir o nevha şu vîrânenin civârında
Dokundu hâtırıma hâl-i inkisârında

Şu yıkıntının civarından gelen ağlayış nedir?
Bu gücenmiş durumuyla içime dokundu.

Değil garîb bulunsam müdâm mest-i harâb
Müsâfirim vatanın bir harâbe-zârında

Sürekli yıkılıp kendimden geçmiş olsam bile hiç tuhaf değil.
Misafirim, vatanın bu yıkıntı yerinde.

Havâda yaprağa döndürdü rüzgâr beni
Hazâna muntazırım ömrümün bahârında

Havadaki yaprağa döndürdü rüzgâr beni.
Sonbaharı bekliyorum, ömrümün baharında.

Ederse dil yeri vardır vedâ-i mülk-i vücûd
Garîbe yer bulunurmuş adem diyârında

Gönül, ölüp gitse doğrudur,
Garibe yer bulunurmuş yokluk ülkesinde.

Karâr-yâb olamam gerçi mest-i ser-şârım
Hased o rinde ki âsûdedir mezârında

Gerçi çok içmişim, dengemi bulamam daha;
Kıskanırım mezarında sessiz yatan o rindi.

Gönül o nev-sefer-i nûr-i tal'atın Nâci
Yanar kıyâmete dek nâr-ı intizârında

Gönül o parlayış ışığına ilk defa kapılmış Ey Naci
Yanar kıyamete dek bekleyiş ateşinde.

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

KAYNAK : Abdülkadir Hayber-Hüseyin Özbay, *Muallim Nâci'nin Şiirleri*, İstanbul 1997, s.192.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Mezarlık – Gravür: Joseph Schranz
Librairie de Péra 35. Müzayede Kataloğu
S.13 2002



Nabizâde Nâzım

(1862 ? İstanbul – 6 Ağustos 1893 İstanbul)



Mühendishane-i Berri-i Hümayun'u bitirdikten sonra kurmay subay oldu (1884). Mekteb-i Harbiye'de öğretmenlik yaptı. Genelkurmay'da çalıştı. Bir ara görevli olarak Suriye'de bulunan Nabizâde Nâzım, genç yaşta kemik veremine yakalanmış, bir yıl tedavi gördükten sonra Haydarpaşa Askerî Hastanesi'nde vefat etmiştir. Daha çok, romancı ve hikâyeci olarak tanınan Nabizâde Nâzım, Türk edebiyatında gerçekçilik ve natüralizm akımlarının ilk temsilcisi olarak bilinir. Eserlerinde köy yaşamını, İstanbul'la ilgili gözlemlerini (Beyoğlu, Boğaziçi, Şehzadebaşı vd.) dile getirir. Bu gözlemler içinde sevinçleri, kederleri, aşkları, kıskançlıkları ve düşleriyle insanı ele alır. Bazı yapıtlarında, hikâyenin nasıl olması gerektiği konusunda bilgi verir. Anlatımındaki yalınlık ve halk dilini kullanması, eserlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.

E S E R L E R İ

Şiir : Hatıra-i Şebâb (1882), Heves Ettim (1885, genç yaşta yazdığı şiirlerden oluşur), Mini Mini yahud Yine Heves (1886, aşktan çok, tabiata ait felsefî konularda, halk şairleri tesirinde yazılmış manzumeleri içerir).
Hikâye : Zavallı Kız (1890), Bir Hatıra (1890), Hasba (1891), Sevda (1891), Hâlâ Güzel (1891), Seyyie-i Tesâmüh (1891), Bahtiyar mıdırlar?.
Roman : Karabibik (1891), Zehra (1896, yazarın ölümünden sonra Servet-i Fünun'da tefrika edilmiştir).
Piyes : Hoşnişin (1883).
Diğer eserleri : Yadigârlarım (1886, hikâye şeklinde çocukluk anıları), Tahlilât-ı Edebiyye (Fuzûli, Nedîm gibi bazı şairler üzerine yapılan incelemelerden oluşur).

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1132
- **Şemsettin Kutlu,** *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981, s.292
- **Hüseyin Tuncer,** *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, I Tanzimat Edebiyatı,* İzmir 1992, s.328.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.541
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.882
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 9. Cilt, İstanbul 1986, s.151.

I

YOLCU KÖYLÜ

Yüce dağlar yüce dağlar
Karşınızda garib ağlar
Gözüm yaşı durmaz çağlar
Gönül hâtırladı yâri

Davar sarmış şu bayıra
Kızlar da çıkmış çayıra
Delâlet etmez hayıra
Gönül hâtırladı yâri

Durma yürü güzel ırmak
Yavaş yavaş süzülüp ak
Suyun görünce pek berrak
Gönül hâtırladı yâri

Bacalardan duman tüter
Çoban kızı sürü güder
Garib garib kuşlar öter
Gönül hâtırladı yâri

Karayağız(*) yolu tutar
Yoldaki izleri bozar
Her adımda benden uzar
Gönül hâtırladı yâri

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.265.

(*) Karayağız : bindiği at

NABİZÂDE NÂZIM'IN ŞİİRİ

İlk şiirlerini İsmail Safâ, Menemenlizâde Tahir ve Muallim Naci'nin etkisi altında yazan Nabizâde, Muallim Naci'nin o sırada büyük tartışmalara neden olan eski tarz şiirlerini değil de daha çok, yeni bir biçim ve içerik ile yazdığı şiirlerini örnek almıştır. Naci'nin yeni tarz şiirlerinde dikkat çeken sade dili, lirik üslubu ve doğal söyleyişi taklit etmeye çalışmış, özellikle sağlam dil anlayışım benimsemesi bakımından Naci etkisi onda kendisini her zaman duyurmuştur. Abdülhak Hâmid ve Recaizâde Ekrem'in şiirleriyle karşılaştıktan sonra yazdığı şiirlerde ise gerek biçim, gerekse içerik bakımından yenilikler yaptığı dikkati çekmektedir. Şiiri, güzel elbiseler giymiş bir kıza benzeten Nabizâde, daha çok, güzel mecazlarla süslü gerçekçi şiire ilgi göstermiştir.

Nabizâde Nâzım, şiirle birlikte dil ve edebiyat üzerine de yazılar yazmış, özellikle 1891'den sonra Servet-i Fünun dergisinin "Tahlilât-ı Edebiyye" sutununda Fuzûlî ve Nedim gibi önde gelen divân şairleri hakkında yayımladığı incelemeleriyle bazı çevrelerin dikkatini çekmiştir. Yine buradaki sütunda, daha sonraki yıllarda Servet-i Fünuncuların geliştireceği "resimaltı şiir"in ilk örneklerini de o vermiştir. Şiir, Nabizâde'nin edebî hayatının belirli bir dönemiyle sınırlı kalmış, özellikle 1890'dan sonra, dönemine göre oldukça sade bir dille kaleme aldığı öykülerini kitap hâlinde yayımlamaya başlamıştır.

KAYNAK : *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 2001, s.590.

II

ÇOBAN

Nasıl yeşil şu ağaçlar, yeşil yeşil dağlar!
Yavaş yavaş akarak tatlı çağlayan çağlar
Sefa yetiştiriyor sanki bahçeler bağlar
Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

Dalın birinde oturmuş şakırdıyor bülbül
Çıkıp fısıldamada gonceye âşüfte gül!
Açık saçık serilip serpilip yatar sünbül
Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

Bahar olunca yeşiller giyer bütün yerler
Bulut gezer dolaşır gökyüzünde seyr eyler
Çayırda gül de gönül de bütün cihan da güler
Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

Gider elinde orak tarlaya çalışmak için
Döner çiçek demedi başta tâze kız her gün
Geçer sevinçle, gülüp oynamakla ömrü bütün
Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

Güneş batar şu taraftan kuzu meler akşam
Akın akın döner artık o köylüler akşam
Çıkıp geçer şuralarda civanım her akşam
Görür durur da bu hâli çoban nasıl ağlar?

"Keder nedir?" bilemem: Görmedim ki ben hâlâ
Görünce bir kişi ağlar sıkıntıdan meselâ
Derim: Bu hâle de nail olur muyum acaba?
Bu rütbe zevk u ferahla çoban nasıl ağlar?

Elimde bir kavalım var param bulunmaz ise
Cihan benim neme lâzım evim de olmaz ise
Sıkıntıdan eser aslâ gönülde olmaz ise
Bu zevk u şevk ile bilmem çoban nasıl ağlar?

KAYNAK : Hüseyin Tuncer, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, I Tanzimat Edebiyatı*, İzmir 1992, s.340.

III

ANADOLU HİSARI'NDA MEZARLIK

Bir sükût-ı belig ü hüzn-i fasih
Hutbe-i bî-makal-i ruhânî
San'at-ı kudreti ider tavzih
Bu ne ulvî cihân-ı nurânî
Ne neşât ü safâ-yı vicdânî

Bu ne vahşet içinde ünsiyyet
Bu ne zulmet içinde nûr-ı bekâ
Bu fezâ-yı semâde bin hayret
Nice bin âfitab-ı fikr-ârâ
Yağdırır nur hey'etinde safâ

Taş değil gördüğün o seng-i harâb
Şâiri mu'ciz-i tabiatdir
Ne belîgane eylemekde hitâb
Sanki bir nüsha-i fesâhâtdir
Mütehaccir misal-i ibretdir

Her giyah-ı zemîni başka zebân
Her avuc hâki bir diğer âlem
Her verak bin kitab ile yeksân
Bu füyûzâtı fikr edüb her dem
Mütehayyir mi kalmasın âdem

Uğradıkça sabâ bu Firdevs'e
Geçemez der-akab safâsından
Başlayıb her şükûfeyi lemse
Bir tarâvet alır temasından
Hisse almak diler havasından

Ne kadar nazlı nazlı gitmededir
Hele bir atf-ı dikkat et dereye
O da ilân-ı hayret etmededir
Sanki meftûn gibi bu makbereye
Göksu hasret çeker bu meşcereye

Servler ihtizâz etdikçe
Nağme-i dil-firib olur peydâ
Ebediyyet içinde gitdikce
Gaybolur mevc-zen olub o sadâ
O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1194.

Osman Şems

(23 Mart 1814 İstanbul – 27 Aralık 1893 İstanbul)

Asıl adı Osman Nureddin'dir. Genç yaşta, komşuları olan Nakşî şeyhlerinden İsmail Efendi'nin müridi oldu. Onun ölümünden sonra dönemin ünlü şeyhlerinden Kuşadalı İbrahim Efendi'ye intisap ederek el aldı ve bu devreden sonraki şiirlerinde Nûrî mahlâsını bırakarak Şems'i kullanmaya başladı. 1849'da Ünyeli Şeyh Abdurrahim Efendi tarafından irşatla görevlendirildi. Bir süre kâtip olarak devlet hizmetinde bulundu. Bu arada Sirkeci'de bir tütüncü dükkânı açtıysa da elinin açıklığı nedeniyle altı ay sonra kapatmak zorunda kaldı. 1861 yılında Hersekli Ârif Hikmet Bey'in Aksaray'daki evinde, aralarında Nâmık Kemâl'in de bulunduğu birçok şairin şiirlerinin okunup tartışıldığı haftalık "Encümen-i Şuara" toplantılarına katıldı. Bursa'da da bir cemaati oluştuğundan 1889 yılına dek, İstanbul-Bursa yolculuklarında bulundu. Mezarı Karacaahmet'tedir. Şiirlerinin tümü, dinî ve tasavvufî konularla ilgilidir. Fuzûlî'nin bir gazeline yazdığı tahmisi, Nâmık Kemâl, Hersekli Ârif Hikmet ve Ziya Paşa'nın şiirlerine nazireleri vardır. Çok sayıda olmamakla birlikte Arapça ve Farsça gazelleri ve şiirlerinden oluşan **Dîvân**'ının aslının nerede olduğu bilinmemektedir; elde bulunan mikrofilmler Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından açıklamalı olarak yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Kemal Edip Kürkçüoğlu,** *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler,* İstanbul 1996.
- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi,* İstanbul 1997, s.493
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt s.9, 102, 205, 9. Cilt s.201, İstanbul 1986.
- **Ahmet Atillâ Şentürk,** *Osmanlı Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1999, s.657
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.416
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 7. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.145.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1761
- **Abdurrahman Güzel,** Tekke Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri),* Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.450.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.142.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.406
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Tekke Şiiri Antolojisi,* (2. Basım), Ankara 1968, s.529
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.513

I

Varam küy-i dil-ârâya girem ağlâyı ağlâyı
Sirişkim âsitânında dökem çağlâyı çağlâyı

Kime feryâd edem yâ Rab, bu hûnî-gamze destinden
Çeker şemşîrini câna gelir zağlâyı zağlâyı

Sana ey tîğ-i gam budur cevâbım sâğdan sâğa
Beni öldür usandım yâreni sağlâyı sağlâyı

Pişirdin tînet-i nâ-puhtemi yâkûta dönderdin
Dilim dâğıyye-i aşkın ile dağlâyı dağlâyı

Düşelden Şems yârin zülfine bağlandı her yânım
Beni dîvâne kıldı zülfüne bağlâyı bağlâyı

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

KAYNAK : Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler,* İstanbul 1996, s.175.

Sevgisi gönül süsleyen güzelin huzuruna ağlaya ağlaya gireyim;
Gözyaşımı onun eşiğinde çağlaya çağlaya akıtayım.

Ey Rabbim, o gamzesi kanlının elinden kime feryat edeyim?
Gelip, kılıcını zağlaya zağlaya câna çeker, durur.

Ey gam oku, bana sorarsan cevabım budur: Sağdan sağdan
beni öldür, açacağın yarayı sağlaya sağlaya usandım.

Gönlümü aşk közüyle dağlaya dağlaya, henüz ham olan kişiliğimi
(mayamı, mizacımı) pişirip yakuta döndürdüm.

Ey Şems, yârin zülfüne düştüm düşeli, her yanım bağlandı;
Beni, zülfüne bağlaya bağlaya çılgına döndürdü.

II

Hîçe saydım vâr olan tekvîni de ekvânı da
Vehme benzetdim görüp a'yânı da imkânı da

Merkez-i vahdetde devrân eyledim pergâr-vâr
Bir hatt-ı mevhûm buldum devri de devrânı da

Gönlüm ol mülk-i kebîr-i vâsiu'l-ercâ k'eder
Bî-cihât ü keyf ihâta Arş'ı da Rahmân'ı da

Vâsıl-ı vuslat-serâ-yı mutlakım na'leyn-vâr
Saff-ı na'le terk kıldım küfrü de îmânı da

Bir cihândan tâb verdim ki nigâh-ı hayrete
Şirk gördüm aşk u şevkı vaslı da hicrânı da

Âciz oldum derkden mâhiyyet-i idrâkimi
Eyledim cehle mübeddel ilmi de irfânı da

Veys-meşreb Vâhid-i mutlak'dan etdim iktisâb
Cezbe vü hâl ü şühûdu vecdi de vicdânı da

Ben o bî-dermân derde mübtelâyım kim o derd
Derd-nâk eyler derûnî derdi de dermânı da

Eyledim ey Şems çün merzât-ı Hakk'ı ihtiyâr
Ehline verdim riyâz-ı Adn'i nîrânı da

Sözlerim bâğ-ı tecellîdir dolar fehm edenin
Verd ü ezhâr-ı maârif ceybi de dâmânı da

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler,* İstanbul 1996, s.125.

Var olan oluş âlemini de, var olanları da hiçe saydım;
A'yânı da, imkânı da görüp vehme benzettim.

Pergelmişim gibi vahdet merkezi etrafında dönüp dolaştım;
Devri de, devrânı da bir kuruntu çizgisinden ibaret buldum.

Gönlüm, öylesine yönleri gep geniş bir ulu mülktür ki,
Cihetlerden ve nitelikten âzâde surette Arş'ı da, Rahmân'ı da çevreler.

Yâre, kayıtsız şartsız kavuşma sarayına ulaşanım;
Bundan dolayıdır ki inkârı da, ikrârı da bir çift çedik gibi eşikte bıraktım.

Hayret bakışına öyle bir âlemden ışık (görme gücü) verdim ki,
Aşkı da, şevki de, vaslı da, hicrânı da şirk suretinde gördüm.

İdrâkimin ne olduğunu anlamaktan âciz kaldım;
Bu yüzden ilmi de irfânı da cehle (bilmezliğe) döndürdüm.

Üveysîlik meşrebini de, cezbeyi, hâli, şühûdu da, vecdi de, vicdânı da ben,
Vâhid-i mutlaktan (Zât-ı Hakk'tan) elde ettim.

Ben, öyle bir dermansız derde düşmüşüm ki o dert,
İçten içe, derdi de, dermanı da dertli eder.

Ey Şems, ben, Hakk'ın rızâsını yeğ görünce, cennet bahçelerini de, cehennemi de ehline bıraktım;
Ne cennette gözüm var, ne cehennemden korkum.

Benim bu sözlerim, tecellî bahçesidir.
Onu anlayanın cebi, marifet gülüyle, marifet çiçekleriyle dolar, eteği de.



Hakkı Bey (ÜSKÜDARLI)

(1823 Mora – 23 Ağustos 1894 İstanbul)

Asıl adı İbrahim olup Yekçeşm Hakkı ya da Kör Hakkı diye anılır. İlköğrenimini, babasının sürgün yeri olan Gelibolu'da tamamladı. Babası İsmail Paşa'nın affedilip Boğazlar Nâzırlığına atanması üzerine geldiği İstanbul'da Evkâf Nezareti'nde çalıştı. 1854 yılında zihnî yorgunluk nedeniyle onbir yıl çalışamadı; 1865'te kendisine bağlanan 1000 kuruş maaşla emekli oldu ve hayatının bundan sonraki dönemini Üsküdar Çamlıca'daki evinde geçirdi. Ömrünün son yıllarında bir gözü görmez oldu. Mezarı Çamlıca'dadır. Tanzimattan sonra, dil ve üslup bakımından dîvân şiirinin en önemli temsilcilerinden sayılan Hakkı Bey, daha çok kaside türünde başarılı olmuş, kaside ve hicviyelerinde Nef'î tarzındaki şiirlerinden dolayı kendisine "Nef'î-yi Zâman" adı verilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiir ve düzyazılarında gerçek hayatı değil, soyut klasik unsurları yansıtmaya çalışan Hakkı Bey'in, 20 kaside ve 31 gazelinden oluşan 55 sayfalık **Dîvân**'ı, şairin ölümünden önce, 1875 yılında Bursa'da Eşref Bey tarafından yayımlanmıştır. Dîvân'ın basıldığı tarihten ölümüne kadar geçen ondokuz yıllık süre içinde yazdığı şiirler ise bulunamamıştır.



Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı'nın ilk sayfası.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 15. Cilt, İstanbul, s.208.

KAYNAKLAR

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 15. Cilt, İstanbul, s.208.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102, 207.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.607.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.669.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.29.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.492.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.158.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.151.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.161.

I

GAZEL

Çıkmasın mı sîneden her âh cânâ muztarib
Tîr-i gamzenden dil-i mecrûh u şeydâ muztarib

İmtizâc ettirdim ol âteşle kim cân ü dili
Ülfetimden unsur-ı âteş ser-â-pâ muztarib

Havf-ı eşkimle gelû-gîr olma ey âh-ı derûn
Ola mı bârândan şem'-i tecellâ muztarib

Nice mümkin ol bütün bîmârı tedbîri k'olur
Gamzesi zahmı ile cân-ı Mesîhâ muztarib

Âteşîn ettim o rütbe nazmı Hakkî korkarım
Şu'le-i elfâzdan ola mezâyâ muztarib

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.152.

SÖZLÜK

- **sîne :** *Göğüs, yürek.*
- **muztarib :** *Sıkıntı içinde bulunan.*
- **tîr-i gamze :** *Gamze oku.*
- **dil-i mecrûh :** *Yaralı gönül.*
- **şeydâ :** *Aşktan aklını kaybetmiş.*
- **imtizâc :** *Uyuşmu, uygunluk.*
- **ülfet :** *Dostluk.*
- **ser-â-pâ :** *Baştan ayağa.*
- **havf :** *Korku.*
- **eşk :** *Gözyaşı*
- **gelû-gîr :** *Boğazdan geçmesi güç olan.*
- **âh-ı derûn :** *İçten gelen âh.*
- **bârân :** *Yağmur*
- **şem'-i tecellâ :** *Tecellâ mumu.*
- **bîmâr :** *Hasta.*
- **şu'le-i elfâz :** *Sözcüklerin ateşi.*
- **mezâyâ :** *Üstünlük vasıfları, meziyetler.*

II

GAZEL

Ne çerh-i bî-vefâ ne tâli'-i pür-kînden feryâd
Hemân ol çeşm-i mest-i gamze-i bî-dînden feryâd

Mugâyir perde-i sâz-ı şekîbe nağmesi her dem
Figân-ı bî-usûl-i cân-ı hüzn-âyînden feryâd

Ne dem tîgın çeke cellâd-ı gamzen katl-i uşşâka
Eder rûh-ı şehîdân evc-i illiyyînden feryâd

Olur hûna mübeddel âhuvânın nâfesi tekrâr
Varıp Çîn'e edersem kâkül-i müşgînden feryâd

Firâkıyle kesilmez Hakkıyâ ol şûh-ı tannâzın
Gözümden eşk-i hasret sîne-i gam-gînden feryâd

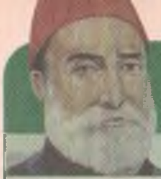
KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: M.Kayahan Özgül, 2. Cilt, Ankara 2000, s.747

SÖZLÜK

çerh-i bî-vefâ : *Vefasız felek.*
tâli'-i pür-kîn : *Düşmanlık ve gazap dolu talih.*
çeşm-i mest : *Sarhoş göz.*
gamze-i bî-dîn : *Acımasız gamze.*
mugâyir : *Uymaz.*
perde-i sâz-ı şekîb : *Sabırsız sazın perdeleri.*
figân-ı bî-usûl : *Usulsüz feryatlar.*
tîg : *Kılıç.*
evc-i illiyyîn : *Cennetin en kutsal, en yüksek doruğu.*
hûn : *Kan.*
mübeddel : *Değişmiş, değiştirilmiş.*
âhuvân : *Ahular.*
nâfe : *Bir çeşit misk.*
kâkül-i müşgîn : *Misk kokulu kakül.*
firâk : *Ayrılma, ayrılık.*
tannâz : *Herkesle eğlenen.*
eşk : *Gözyaşı.*
gam-gîn : *Kederli, hüzünlü, tasalı.*



Ayazpaşa'dan Topkapı – Tablo: Anonim
Antik AŞ. 159. Muzayede Kataloğu – 17.4.1994



Ahmed Cevdet Paşa

(1822 Lofça/Bulgaristan – 1895 İstanbul)

Asıl adı Ahmed olup, Cevdet mahlasını, şiirle uğraştığı yıllarda almıştır. İlköğrenimini Lofça'da yaptı. Kasabanın bilginlerinden ders aldı. Çok zeki ve çalışkandı. 1839'da geldiği İstanbul'da medrese öğrenimine devam etti. Bu arada yeni metotla matematik dersleri aldı. Molla Murad tekkesinde, zamanın şair ve bilginleriyle tanıştı. Görüşmeler ve tartışmalar yaptı. Farsça öğrendi. Tarihle ilgili, tanınmış eserler üzerinde çalıştı. Müderris olduktan sonra, Mustafa Reşit Paşa'nın çocuklarına ders vermeye başladı ve on beş yıl ondan hiç ayrılmadı. Ahmed Cevdet için bu süre, ikinci bir yetişme dönemi oldu. Tanzimat'ın en önemli kişileri olan Ali ve Fuat paşalarla tanıştı. Bu ilişkiler, onu, yavaş yavaş bilimsel çalışmalardan uzaklaştırdı. Kendisine devlet yönetiminde çeşitli görevler verildi. Önce, Maarif Meclisi üyeliği ile Erkek Öğretmen Okulu müdürlüğüne atandı (1850). Fuat Paşa ile Bursa'ya yaptığı bir gezi sırasında Osmanlı grameri kitabı (Kavaid-i Osmaniye) ile Şirket-i Hayriye'nin kuruluşuna ait projeleri hazırladı. Öğretmen okulunda önemli yenilikler yaptı ve bu okulun kurucularından oldu. Encümen-i Dâniş'in kurulmasıyla ilgili gerekçeyi o hazırladı. Fuat Paşa ile Mısır'a gitti. Dönüşte kendisini Encümen-i Dâniş çalışmalarına verdi. Ünlü tarihinin ilk üç cildini hazırlayarak Padişah Abdülmecid'e sundu. Bu çalışmalarından sonra derecesi yükseltildi ve bir süre sonra da vak'anüvis oldu (1855). Tarih-i Cevdet'in öteki ciltlerini tamamlamaya çalıştı. Bir yandan da zamanının siyasî olaylarını yazarak Tezakir-i Cevdet'i meydana getirdi. Yeni kanun ve tüzüklerin (nizamnâmelerin) hazırlanmasında kendisine önemli görevler verildi. Meclis-i Vâlâ üyeliğine getirildi. İşkodra olayı üzerine, geniş yetkiyle olağanüstü komiser olarak İşkodra'ya gönderildi. Bu görevinde de başarılı oldu (1862). Bir yıl sonra Bosna Hersek müfettişliğine atandı. Avrupa devletlerinin yakından ilgilendikleri bu bölgede düzenin kurulmasını sağladı. İstanbul'a döndüğünde Meclis-i Vâlâ"nın işleriyle uğraştı. 1866 yılında ilmiye mesleğinden ve vak'anüvislikten ayrıldı. Bundan sonra, çeşitli görevlerde bulundu. Onun başkanlık ettiği Mecelle Cemiyeti, o zamanın medenî kanunu demek olan Mecelle'nin dört cildini hazırlayarak yayımladı. Beşinci cilt bittiği sırada görevden alındı. Onun hazırlanmasında bulunmadığı altıncı cilt ağır eleştirilere uğradı. Bunun üzerine Ahmed Cevdet Paşa, Mecelle Cemiyeti başkanlığı ile birlikte Devlet Şûrası Tanzimat Dairesi Reisliğine atandı. Mecelle'nin 6. kitabı yeniden yazıldı. Bundan sonra Mecelle tamamlanıncaya kadar cemiyetle ilgisini kesmedi. 1873'te Maarif-i Umumiye Nezareti'ne (Millî Eğitim Bakanlığı) atandı. Sıbyan okullarının düzenlenmesi, rüştiyelerde ve açılacak idadîlerde uygulanacak ders programlarının hazırlanması ve okutulacak ders kitaplarının yazdırılması, onun bakanlığı döneminde gerçekleşti. Daha sonra, Yanya valisi, Maarif Nâzırı, Adliye Nâzırı oldu. Kanun-i Esasî görüşülürken, Mithat Paşa ile aralarında şiddetli tartışmalar geçti. Bununla birlikte Mithat Paşa'nın kabinesinde Adliye nâzırı kaldı. 1877'de başlayan Rus Savaşı sırasında Dahiliye Nâzırlığına (İçişleri Bakanlığı) getirildi. Fakat bir süre sonra Suriye valiliğine atanarak İstanbul'dan uzaklaştırıldı (1878). Dokuz ay kadar Suriye'de kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. 1879'da yeniden Adliye nazırlığına getirildi. Üç yıl bu görevde kaldı. Mithat Paşa'nın Yıldız'da muhakeme edilmesi bu zamana rastlar. Ahmet Cevdet Paşa, Meşrutiyet yanlısı değildi. 1882 yılında Adliye Nâzırlığından ayrıldı. Birkaç yıl açıkta kaldı. Bu süre içinde kendisini bilim çalışmalarına verdi. Tarih-i Cevdet'i tamamladı. Kavaid-i Osmaniye'nin noksanlarını gidererek yeniden bastırdı. 1886'da beşinci kez Adliye Nâzırlığına getirildi. Ayrıca padişahın özel komisyonlarına katıldı. 1890'da sadrazamla anlaşamadığından görevden ayrıldı. Hayatının bundan sonraki yıllarını bilim çalışmalarına ayırdı ve çocuklarıyla geçirdi. Mezarı Fatih türbesindedir.



Tarih-i Cevdet'in 1. cildinin kapağı.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.269.

BAŞLICA ESERLERİ

Tarih-i Cevdet : 1774 (Kaynarca Antlaşması) – 1826 (Vak'a-i Hayriyye) arası dönemle ilgili Osmanlı tarihidir. 12 cilt olup otuz yılda tamamlanmıştır. İlk baskısının tamamlanış tarihi 1892'dir. Son olarak 1972-76 ve 1983-84 yıllarında yayımlanmıştır.

Tezâkir-i Cevdet : Eserde, Ahmed Cevdet Paşa'nın yaşam öyküsünün yanı sıra o dönemin siyasî, idarî, ekonomik ve kültürel özellikleri anlatılır. 1895 yılında yazımı tamamlanmış olup en son olarak 4 cilt hâlinde Türk Tarih Kurumunca 1953-67 yılları arası birkaç kez yayımlanmıştır.

Ma'ruzat : II. Abdülhamid'in sözlü buyruğu üzerine hazırlanan ve beş cüzden oluşan eserde 1839-1876 yılları tarihî ve siyasî olayları anlatılır. Yazma cüzlerden birincisi kayıptır.

Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa : Peygamberlerin kıssaları ve halifelerin tarihi olarak Türkçeleştirilen eser, 12 cüzden meydana gelmiş olup ilk 6 cüz Cevdet Paşa, diğer 6 cüz ise, kızı Fatma Aliye Hanım tarafından yayımlanmıştır. Birçok kez basılan eserin son basım tarihi 1985'tir ve 6 cilt olarak basılmıştır.

Dîvânçe : Şairin gençlik yıllarında yazdığı kaside, gazel, şarkı, rubâî ve tarihlerden oluşan küçük hacimli bu eser, II. Abdülhamid'in isteği üzerine hazırlanmıştır.

Kavâ'id-i Osmaniyye : Ahmed Cevdet Paşa ve Fuad Paşa'nın birlikte hazırladığı Osmanlıca gramer kitabıdır. Muhtelif baskıları vardır. İlk olarak taşbaskı şeklinde ve tarihsiz olarak, daha sonra 1852'de Medhal-i Kavâid adıyla basılmış, 1855'te Almancaya çevrilmiştir.

Belâgat-ı Osmaniyye : Doğu edebiyatlarına ilişkin bir nazariyat kitabıdır. İlk basımı 1881'de, üçüncü basımı ise 1891'de gerçekleştirilmiştir.

Adı geçen eserlerinin dışında, hukuk, din ve mantıkla ilgili yapıtları bulunan Cevdet Paşa'nın, komisyonların yayımladığı kitaplarda da imzası vardır.

KAYNAKLAR

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.261.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.714.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.248.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.58.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.81.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.236.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.75.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.19.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.68

I

Eden vuslat deminde fikr-i hicrân ağlasın gülsün
Dökenler eşk-i şâdî böyle her ân ağlasın gülsün

Gelip bezme yine bin nâz ile âguşa gelmezsin
Bu hale sâkiyâ şem'-i şebistân ağlasın gülsün.

Gül-i ömrün hazânı kesret üzre hande etmekdir
Gülüp güller açıldıkça hezârân ağlasın gülsün

Hadeng-i gamzen ile cân vermek câna minnettir
Bu şîrin merg ile rûh-ı şehîdân ağlasın gülsün

Peyâm-ı yâr elbet tâzeler derd ü gam-ı hicrî
Sabânın müjdesiyle pür-i Ken'an ağlasın gülsün

Leb-i can tâzeler bîmâr çeşmi can olur Cevdet
O şûha dil veren dil-haste her ân ağlasın gülsün

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.240.

Kavuşma zamanında ayrılığı düşünen, hem ağlasın, hem gülsün.
Sevinç gözyaşları dökenler, her an, böyle hem ağlasın, hem gülsün.

Gelip meclise yine bin nazla kucağa gelmezsin.
Ey sâki, bu hale, gece yanan mum, hem ağlasın, hem gülsün.

Ömür gülünün sonbaharı, fazlaca gülmektir.
Güller, gülüp açıldıkça bülbüller hem ağlasın, hem gülsün.

Bakış oklarınla can vermek, cana minnettir,
Bu tatlı ölümle ölen şehitlerin ruhları, hem ağlasın, hem gülsün.

Sevgiliden gelen haber, elbette ayrılık derdini, ayrılık gamını tazeler.
Saba müjdesiyle Ken'an pîri, hem ağlasın, hem gülsün.

Ey Cevdet, dudağı can tazeler, gözüyse can olur.
O şûha gönül veren gönlü hasta âşık, hem ağlasın, hem gülsün.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

GAZEL

Safâ verir bize yâr etse bir itâb hitâb
Ki telh olunca eder tab'ı neş'e-yâb şarâb

Hevâ-yı nefs ile mağrûr olan teng-magzın
Yakın vakitte olur hâli çün habâb harâb

Safâ-yı bâde-i gülgûnu istemez zühhâd
Olur mi neş'e bir av'ave-i kilâb gül-âb

Vatan cilâsı safâsın sorar isen sâkî
Nevâ-yı nâle-i çinî verir cevâb çü âb

Leb-i nigârda ben nice bin neşât verir
Ki nokta-nakş ile Cevdet olur serâb şarâb

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.81.

III

GAZEL

Anılsın yâr ile hem-pây-i seyrân olduğum yerler
O lütf ettikçe ben mahsûd-ı yârân olduğum yerler

Tüter dâim gözümde haşre dek hulyâmdan çıkmaz
O şûhun âteş-i rûyiyle sûzân olduğum yerler

Akıp cûlar gibi çağlar sirişkim yâda geldikçe
Gezip ol serv-kamet ile handân olduğum yerler

Bana sünbül gerekmez hâtıra geldikçe ey gül-rû
Senin sevdâ-yı zülfünle perîşân olduğum yerler

Tecellî-hâne-i hulyâda kaldı Cevdetâ ancak
Bakıp mir'ât-i ruhsârına hayrân olduğum yerler

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.81.



Eşref Paşa

(1820 Bursa – 7 Aralık 1894 İstanbul)

Asıl adı Mustafa'dır. Medrese öğrenimi görüp özel hocalardan ders aldı. 1837'de İstanbul'a gelerek Mekteb-i Harbiye'ye girdi. Öğrenimi sırasında Farsça öğrendi ve edebî ilimler tahsil etti. Mezun olduğu 1844 yılından başlayarak 1869'a kadar ordunun çeşitli kademelerinde görev aldı. Daha sonra Tahran elçiliği, Askerî Şûra üyeliği, Trabzon ve Selânik valiliklerinde bulundu. 1878'de Osmanlı-Rus Savaşı'nda Tuna Cephesi Komutanlığı'na atandı. Savaş sonrası yenilgiden sorumlu tutularak Limni Adası'na sürüldüyse de II. Abdülhamid tarafından affedilerek İstanbul'a getirildi ve selâmlık resmine memur edildi. Öldüğünde, İstanbul Merkezefendi'de kayınpederi Kâni Paşa'nın kabri yanına defnedildi. Genç yaştan itibaren edebiyata oldukça meraklı olan Eşref Paşa, özellikle şiirde, eski tarzı devam ettirenler arasında yer aldı. Nâmık Kemâl'e, "Nâmık" mahlâsını verip bir de mahlâsnâme düzenlemiştir. Hurufilik ve Şiîliği benimsediği, şiirlerinden kolayca anlaşılır. Şiirleri, dîvân tarzının bütün özelliklerini taşımasına rağmen, dikkate değer bir orijinallik ve incelikten uzaktır. 1861 yılına dek yazdığı şiirlerini topladığı 4968 beyitlik **Dîvân**'ı, 1861 yılında **Eşrefü'ş Şuarâ** adıyla yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 11. Cilt, İstanbul, s.475
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.21, 107.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.331.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.92.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.106.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.124.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.115.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 8. Cilt, İstanbul 1992, s.3854.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102, 106

I

Değil râz-ı dili izmâr dest-i ihtiyârımda
Ki reng-i aşk zâhirdir izâr-ı iztirârımda

Edersem terk-i can ey serv-kad sevdâ-yı zülfünle
Kıyâm-ı haşre dek sünbül biter hâk-i mezârımda

Gazâlân-ı Huten raht ü rikâbım eyler istikbâl
Berâber olsa ol âhû-hirâmım reh-güzârımda

Şerer-pâş-ı mahabbet olmasam bir Kays-i lâ-kaydım
Ki vahşîler tutarlar âşiyan saf saf kenârımda

Hevâ-yi ârzû-yi hâl-i anber-fâm ile Eşref
Esîr olmuş dil-i bîçâre çîn-i zülf-i yârimde

Bana sermâye-i ahd-i nühistin hubb-ı Hayder'dir
N'ola gevher-fürûş-i na'ti olsam cümle kârımda

KAYNAK : **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.332.

Gönül sırrını gizlemek, elimde değil;
Aşkın rengi görünüyor açıkça yüzümde.

Ey selvi boylu, saçlarının sevgisiyle candan vazgeçersem,
Kıyamete dek sümbüller biter mezarımın toprağında.

Huten ülkesinin ceylânları, çıkarlar beni karşılamaya,
O ceylân, geçtiğim yolda benimle beraber yürüse.

Hiçbir şeye aldırmayıp sevgi kıvılcımları saçan bir Kays'ım ki
Vahşi hayvanlar, yuva kurarlar saf saf yanımda.

Amber renkli beninin arzu seline öylesine kapılmış ki Eşref,
Çaresiz gönül, sevgilinin saçlarının büklümlerine tutsak olmuş.

Bana, ilk yeminin sermayesi, Hayder'in (Hz.Ali) sevgisidir;
Onun övgü incilerini satsam bütün işlerimde ne olur ki?

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

Olur olmaz sühan şâyân-ı sem'-i hurdedân olmaz
Tanîn-i bâbdan bir güne ma'nâ müstebân olmaz

Sorulmaz merd-i kâmil sûk-i ehliyyetde câhilden
Zer-i mahbûb muhtâc-ı mehekk-i imtihân olmaz

Hayâl-i hâmdır hem-yaze-i üftâdegân artık
Demiş kim meyve-i gül-bûsum ol serv-i revân olmaz

Periler mahv olur ol afitâbın devr-i hüsnünde
Edince mihr tal'at çerhde encüm ıyân olmaz

Zülâl-i nazmı ta'rîf istemez kand-i mükerrerdir
Olur şâir ve lîk Eşref gibi şîrîn-zebân olmaz

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

KAYNAK : **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.333.

Olur olmaz söz, güzel sözden anlayan kulaklara lâyık değildir.
Kapı sesinden hiçbir anlam çıkarılamaz.

Olgun insanın yeterli olup olmadığı cahilden sorulmaz.
Altın paranın değerini yeniden ölçmek gerekmez.

Âşıkların kötü davranışı artık olmayacak bir hayaldir.
O selvi boylu demiş ki: "Güle benzer öpücüğümün meyvesi olmaz".

O güneş gözlünün görülmesiyle periler yok olur.
Şehirde güneş doğunca yıldızların yok olması gibi.

Şiirinin tadını anlatmaya gerek yok; yârin iki dudağı gibi şekerdir.
Şair olur ama, Eşref gibi tatlı dilli olanı bulunmaz.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Geredeli Âşık Figanî

(1814 Gerede/Bolu – 1895 Bolu)

Asıl adı Seyyid Ahmet'tir. İlköğrenimini, Gerede'nin Kabiller Mahallesi'ndeki sıbyan mektebinde tamamladı. On yaşlarındayken saz çalmaya başlayan Figanî'nin bu merakı, Âşık Dertli'nin dikkatini çekince, onun saz ve söz ustası olmuş ve ona 20 yaşlarındayken Figanî mahlâsını vermiştir. Tam 51 yıl, Anadolu, Arabistan ve Irak'ta çeşitli yerlerde bulunmuş; Konya, Halep, Şam, Bağdat, Basra, Ankara, Kastamonu ve dolaylarında çalıp söylemiştir. 1880 yıllarında Bolu'da bulunan Ahmet Kutsi Tecer'in babasının tarifine göre, saçı-sakalı uzun, göğsü çıplak, derbeder kıyafetli, tok sesli ve lâubali tavırlı; fakir, fakat kimseye avuç açmayan bir kişi olarak tanıtılır. Yaşamıyla ilgili en doğru bilgi, "Bolu Vilâyet Salnâmesi" adlı kitaptadır. Hece ve aruzla yazdığı şiirler içinde heceyle kaleme aldıkları daha başarılı kabul edilir. Ustası Âşık Dertli'nin etkisindeki şiirlerinde yabancı terkip ve sözlere çokça yer ayırmıştır. Şiirleri; ilk olarak 1934 yılında Sadi Yaver Ataman tarafından yayımlanmış; daha sonra Dehri Dilçin, Seyit Kemal Karaalioğlu, Şemsettin Kutlu ve M. Şakir Ülkütaşır'ın kitaplarında yer almış; son olarak da Hayrettin İvgin, "Geredeli Âşık Figanî" adlı yapıtında bütün şiirlerini toplamıştır.

K A Y N A K L A R

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.399.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.224.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.97
- **Hayrettin İvgin**, *Geredeli Âşık Figanî*, Ankara 1994.

I

Beğenip geymezsin gül-ü pirheni
Giyersin eğnine çul yavaş yavaş
Ey gönül bu aşkla bu sevda seni
Eder muhannete kul yavaş yavaş

Gönül geçe nasihatla her demin
Muhannet bâbına basma kademin
Emsaliyle konuşmayan adamın
Olur altın ismi pul yavaş yavaş

Soyunup libası gezdim üryani
Yedi iklim çar köşe-i devranî
Yılın vakti geçti Baba Figanî
Ara kısmetini bul yavaş yavaş

KAYNAK : **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.400.

S Ö Z L Ü K

gül-ü pirhen : *Gül desenli gömlek.*
muhannet : *Tahnit eden, mumyalayan.*
bâb : *Kapı.*
kadem : *Ayak.*
libas : *Elbise.*
üryan : *Çıplak.*
çar köşe-i devranî : *Dünyanın dört bir köşesi.*

II

Bezm-i muhabbette lezzet arayan
İşitip her sözü aldırmamalı
Kemal-i kadrinde rif'at arayan
Kimseyi zemmedip daldırmamalı

Er odur ki er merkezin bilmeli
Kendin fehmeyleyip özün bilmeli
Olduğu mecliste sözün bilmeli
Cevherini taşa çaldırmamalı

Figanî âlemi seyran demişler
Bu dünyanın sonu viran demişler
"El hayâü min'el-iman" demişler
Hicab perdesini kaldırmamalı.

KAYNAK : **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.97

S Ö Z L Ü K

bezm : *Meclis.*
rif'at : *Yüce.*
fehm : *Görme, gözetme, anlama.*
el-hayâü minel iman : *"Haya sız olanın imanı olmaz" anlamına gelen bir hadis.*
zem : *Aleyhinde bulunma.*

Meydânî

(1815 Kastamonu – 1896 ? İstanbul ?)

Asıl adı Hüseyin'dir. Medrese öğrenimi yanı sıra âşık meclislerine devam etti. Kastamonu'ya gelen Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinden etkilenip onun çırağı oldu. Diğer saz şairleri gibi çok yer dolaştı ve bu arada gittiği İstanbul'da Âşık Dertli'nin yönettiği meclislere katıldı. Karşılaşma ve taşlamalarda büyük başarı kazandı. Sultan Abdülaziz'in sünnet düğününde kendini kanıtladıktan sonra sarayın 35 kişilik âşık kadrosuna alındı ve Abdülaziz'in meydan şairi oldu; bu yüzden Meydânî mahlâsını aldığı tahmin edilmektedir. Bir gözü ve bir ayağı sakat olan şairin 80 yıl kadar yaşadığı ileri sürülür. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 1892 olarak belirtilmiştir.

KAYNAKLAR

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.430.
- **Nail Tan**, Kastamonu Halk Şairleri, *II. Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu*, Eskişehir 1987.

I

Ezel bilmez idim cihan içinde
Ne müşkül derd imiş gerçek ayrılık
Gözüm kan yaş döker giryan içinde
Vermesin kimseye felek ayrılık

Perişan hâlimi edemem takrir
Bu dâm-ı gurbette kalmışım esir
Dest-i cevr ile eyledi âhir
Dud-i âhım arşa direk ayrılık

Meydânî ruz u şeb firkatte iken
Gün-i gamda derd ü mihnette iken
Ben gurbet ellerde hasrette iken
Gerek ölüm olmuş gerek ayrılık

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Turk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.431.

II

Varlık dağlarını Ferhat misâli
Aşkın külüngüyle deldin mi gönül
Derler her kemâlin var bir zevâli
Pend-i âfifâne geldin mi gönül

Âlemde bilmedin iftihârını
Beyhudeye verdin bunca yarını
Açmadın semâye burc u bârını
Hicâbı yüzünden sildin mi gönül

Ahir Meydânî'ye ettin mübtezel
Bulunmaz âlemde sen gibi erzel
Her şahsa tenezzül etmezdin ezel
Şimdi miktarını bildin mi gönül

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.430.

Derun Abdal (DERUNÎ BABA)

(1816 ? Erzurum – 1897 Erzurum)

Yaşamıyla ilgili bilgiler, Abdullah Çelebi'nin "Amasyalı Fedayi Baba Dîvânı" adlı bir inceleme kitabından alınmış olup özetle şöyledir: Şeyh Mahmud'un dokuzuncu kuşak evlâtlarından Seyyid Hasan Baba'nın oğludur. Doğum yılı belli değildir. Mezarındaki kitabede 1897 yılında 81 yaşındayken öldüğü belirtildiğine göre, 1816 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Veli, mahlâsı Derunî'dir. İyi bir öğrenim sonrası Arapça ve Farsça öğrendi; dönemin âlimlerinden ders aldı. "Cavidan"ı Türkçeye çevirdi. Tasavvuf ilmine çalıştı. Dervişlik hırkasını giyerek, zamanının Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı Postnişini Feyzullah Çelebi'yi ziyaret edip ondan el aldı; daha sonra Feyzullah Efendi tarafından Tokat'ın Erbaa ilçesindeki Keçeci Kariyesi'ne mürşid olarak atandı. Bu arada Fedayi Baba ile tanışıp ona köy imamlığını önerdi. Bu öneri üzerine dört yıl aynı köyde imamlık yapan Fedayi Baba, bir ara Erzurum-Kafkas cephesinde görev yapmak üzere subay olarak orduya katılmış, yeniden Erzurum'a döndüğünde Derunî Baba'nın öldüğü haberini almıştır. Derunî Baba, Alevî-Bektaşî topluluğunca sevilen bir ozandır. Şiirlerinin konusu dinî içerikli olup mensubu olduğu tarikatle ilgilidir. Söyleyişi akıcı, dili durudur. Cönkleri kaybolmuş, dilden dile dolaşan şiirlerinden yalnızca birkaçı elde edilebilmiştir.

KAYNAKLAR

- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.475.
- **Abdullah Çelebi**, *Amasyalı Fedayi Baba*, İstanbul 1991.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Alevi Bektaşi Nefesleri*, (2. Basımı), İstanbul 1992, s.36.

I

Nasıl beyan edem ol safi yâri
Bir ismin manası cihana sığmaz
Hudud-u veçhinde bir nokta bari
Söylesem ve lâkin lisana sığmaz

İnsan kâtip olsa derya mürekkep
Ne yazar vasfını ne eder hesap
Bir harfi şerh olmaz yazsan bin kitap
Bir Ba'i Bismillâh Kur'an'a sığmaz

Derunî nokta'yı Baaldı ismi
Mimarı mümkinat cismi ve resmi
İlim bir eliftir nokta'da bir mim
Bu rumuzu kayıp nihâna sığmaz

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.475.

II

Gel gönül mülküne bir nazar eyle
Mahabbet arzeder hallerimiz var
Aynicemde bugün aşk-ı yâr ile
Hakk'a doğru gider yollarımız var

Rehberim Muhammed mürşidim Ali
Hacım Sultan On İki İmamlar gülü
Gönüller aynası Şah Kızıl Deli
Okuruz ismini dillerimiz var

Müminin Kabe'si gönül evidir
Kudret hazinesi Hakk'ın yeridir
Pîrim cansız duvarları yürütür
Balım Sultan gibi ballarımız var

Âşık olan aşkın yolundan anlar
Gerçekler çerağı sabahtan yanar
Bu pîr meydanıdır aç olan doyar
Susuz kandırır göllerimiz var

Kırklar meclisinde Selman içinde
Fatma Ana huri gılman içinde
Aynicemde bugün devran içinde
Derun Abdal gibi kullarımız var

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşı Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.476.

Deli Boran

(1838 Çorum – 1898 Çorum)

Çorum'un Sarımbey köyünden olup asıl adı Hanefi'dir. Kul Boran, Boran Baba, Deli Boran, Borani, Âşık Boran mahlâslarını kullandığı bilinmektedir. Mensubu olduğu köyün halkı ve ailesi, aslen Elbistan tarafından gelen Kuyumcu aşiretindendi ve iskân sonucu Çorum'a yerleştirilmişti. Sık sık, akrabalarının bulunduğu güney illerine ve Maraş yöresine gittiği, hacda bulunduğu, Kerbelâ, Irak ve Suriye taraflarını dolaştığı, Bektaşî olduğu, bir ara üç yıl kadar dilinin tutulup daha sonra açıldığı, anlatılanlardan ve şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ömrünün son yıllarında derbeder ve dengesiz bir yaşam sürdüğünden "Deli" lâkabıyla anılmıştır. Mezarı, Sarımbey köyündedir. Çorum yöresinde, şiirleri günümüzde bile hâlâ söylenmektedir. Ateşli bir tarikat savunucusudur. Sade sayılabilecek bir dille söylediği şiirler, bu tür deyişlerdir. Hayatı hakkında efsaneler oluşturulmuştur. Şiirlerine cönklerde pek az rastlanır. Çağdaşı Sungurlulu Sefil Ali, Sefil Ahmet, Sungurlu'da mahkeme azalığı yapan Ermeni Âşık Zeki ve Çubuk taraflarından Seyyid Süleyman'la karşılaşmış ve arkadaşlık yapmıştır. Yeni derlemelerle birlikte, yazıya geçirilmiş şiirlerinin sayısı 70 kadardır.

K A Y N A K L A R

- **Abdullah Ercan**, *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, İstanbul 1991, s.184.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.305.
- **Cahit Öztelli**, *Bektaşi Gülleri, Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.76, 227, 355
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.156.
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.357.
- **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşı Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.195.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.185
- **Eflatun Cem Güney**, *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1959, s.103.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Halk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s.147
- **Refik Ahmet Sevengil**, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*, İstanbul 1965, s.335.

I

Gökte doğan yıldız ise ayısa
Sorarlar aslını eğer soyusa
Âşıklara bahşışcığın bu ise
Vallâhi billâhi az kara gözlüm

Mâil oldum yüzün ile ağzına
Kara hattat sürme çekmiş gözüne
Taramış zülfünü dökmüş yüzüne
Tara zülfünü de düz kara gözlüm

Selâm ver de selâmını alayım
El kavşurup dîvânında durayım
Deli Boran der ki kurban olayım
Hep bana ettiğin naz kara gözlüm

Hesap ettim onyedidir yaşını
Akıtayım gözlerimin yaşını
Koy dizim üstüne de başını
Bir bir düğmelerin çöz kara gözlüm

KAYNAK : **Abdullah Ercan**, *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, İstanbul 1991, s.189.

II

Arzulayıp seni görmeye geldim
Yüzünde evvelki nûrun kalmamış
Evvel uğrun uğrun işmar eylerdin
Şimdi söylemeye dilin kalmamış

Böyle olduğunu bilsem gelmezdim
Öğüt versen o öğütten almazdım
Bahçen mamur deyi gelip girmezdim
Senin yol olmadık yerin kalmamış

Boran'ım der geldim ise giderim
Bağıban değilim bağı n'iderim
Varır bir fidana hizmet ederim
Dökülmüş yaprağın gülün kalmamış

KAYNAK : **Abdullah Ercan**, *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, İstanbul 1991, s.191.

III

Kırk günlük yoldan da dayandım geldim
Cemalin görmeye eğlendim kaldım
Vebalim boynuna işte ben öldüm
Söyle fiyatını kız kömür gözlüm

Ne bilir ahmaklar güzel sevmeyi
Sevip sevip yüzlerine bakmayı
Fırsat bulup al yanaktan öpmeyi
Söyle fiyatını kız kömür gözlüm

Gene boralandı yüzü havanın
Şahin gezer yücesinde yuvanın
Domurcuk memeli güzel sevenin
Yüreği yaralı kız kömür gözlüm

Deli Boran dediceğin bu muydu
Her daim giydiceğin ak mıydı
Bir çift öpüverdin bahşiş bu muydu
Bu ikramın da az kömür gözlüm

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.311.

IV

Kaşı karam haber salmış gel deyi
Ara yerde engellerim var deyi
Tomurcuk güllerin verdi em deyi
Emdiğim aklıma düştü efendim

Kaşı karam haber salmış gelmesin
Ara yerde engellerim duymasın
Elim ile ak göğsünün düğmesin
Çözdüğüm aklıma düştü efendim

Yiğitleri var da heril abalı
Güzelleri var da altın cabali
Obamızdan evli büyük obalı
Ağderim aklıma düştü efendim

Hezini de Deli Boran hezini
Nasıl verem Küpeli'nin methini
Ak bilekli samur kürklü hatunu
Sevdiğim aklıma düştü efendim

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.312.

Sürek Başlangıcı
Mustafa Pilevneli, Türkiye İş Bankası, Sergi 2 Koleksiyonu, s.85.



Makbûle Leman Hanım

(1865 İstanbul – 2 Kasım 1898 İstanbul)

Asıl adı Fatma'dır. Şiirlerinde Leman mahlâsını kullandı. Babası, saray görevlilerindendi. Özel öğrenim görerek yetişti. Şûra-yı Devlet Azası olan eşi Mehmed Fuad da şairdi. Ölümcül bir hastalığa yakalandığından, yaşamının ondört yılı bu hastalıkla mücadeleyle geçti ve gösterdiği sabrıyla ünlendi. Vasiyeti üzerine Eyüp'e gömüldü. Ölümüyle ilgili olarak Tevfik Fikret'in bir şiiri de vardır. Gazete ve dergilerde yazılan yayımlanan Makbûle Leman Hanım, ilk kadın yazarlarımızdan olup şiirden çok düzyazılarıyla tanınır. Yazılarının çoğu ahlâka ve kadın terbiyesine ilişkindir. Hanımlara Mahsus Gazetede'ki ahlâkî yazıları nedeniyle şefakat nişanı almıştır. 1896'da tamamladığı **Mâkes-i Hayâl** adlı kitabı, şiirlerini ve kimi yazılarını kapsar. Eser, 1915'te aynı ad altında öyküler ve yazılarıyla birlikte yeniden yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.909.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.428
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.238.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.805.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.167.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,* (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 15. Cilt, İstanbul 1992, s.7692.

AH... SIHHAT

Bir neş'esi kalb-i nâlekârın
Bir kahkahaya ederse icbâr
Ey derd belâsı cism-i zârın
Bir çehr-i şûmu gammedârın
Eyler de beni zebûn u nâçâr
Karşımda sen iftihâr edersin

Sıhhat, a güzel enîs-i cânın
Makbûle'ye hasr eden firâkı
Zî-ruh değil mi âşiyânın
Göstermeyerek dile nişânın
Hiç olmayarak ona mülâkî
Nâlende-i intizâr edersin

Feyzîn dil-i zâra karşı mefkud
Mihnet ile buldu ömrüm encâm
Dünyâda sen ey meâlî maksûd
Bir eylemedin garîbi hoşnûd
Teşrîfine eyledikçe ibrâm
Hicrin ile dağdâr edersin
Çeşmânımı giryebâr edersin

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.428.

SÖZLÜK

kalb-i nâlekâr : *İnleyen kalp.*
icbâr : *Zorlama, zorlanma.*
cism-i zâr : *Zayıf vücut.*
şûm : *Uğursuz.*
zebûn : *Zayıf, güçsüz.*
nâçâr : *Çaresiz.*
enîs-i cân : *Can dostu.*
firâk : *Ayrılık.*
zî-ruh : *Canlı.*
âşiyân : *Ev, kuş yuvası.*
dil : *Gönül.*
mülâkî : *Kavuşan.*
nâle : *İnleyen*
intizâr : *Bekleme.*
dil-i zâr : *İnleyen gönül.*
mefkud : *Kayıp.*
encâm : *Son.*
ibrâm : *Israr etme, üstüne düşme.*
dağdâr : *Kızgın demirle dağlı, yaralı.*
çeşmân : *Gözler.*
giryebâr : *Ağlayan, gözyaşı döken.*



Mahmud Celâleddin Paşa

(1839 İstanbul – 1899 İstanbul)

Babası, Vilâyetler Kapı Kethüdası Mehmed Aziz Efendi'dir. Bayezid Rüştiyesi'nde ve Darülmaarif'te okuduğu yıllarda Mustafa Şakir Efendi'den Arapça öğrendi. 15 yaşındayken Babıâli kalemine girdi. 1867'de Âli Paşa'yla birlikte Girit'e gitti. Dahiliye Nâzırlığı Müsteşarlığı, Ticaret ve Nâfia nâzırlıkları yaptı. Devlet adamlığının yanı sıra şair ve bestekâr olarak da tanınan Mahmud Celâleddin Paşa'nın en önemli yapıtı, üç ciltlik **Mir'at-ı Hakikat** adlı tarihidir. Her cildi, dört cüzden meydana gelen eser, 1839-1908 arası döneminin olaylarını içerir. İlk basımı 1908-1909 yıllarında yapılmıştır. 1979 ve 1983 (tek cilt) yıllarında ikinci ve üçüncü kez yayımlanmıştır. **Girit Tarihi** ve **Ravzatü'l Kâmilin**, tarihle ilgili diğer eserleridir. Mahmud Celaleddin Paşa'nın 25 kadar şarkısı bilinmektedir. Çoğunun güftelerini de kendisinin yazdığı şarkıları arasında "Döküp kâküllerin ruhsara karşı" (uşşak), "Göstermedi bir gün bana bu baht-ı siyahım" (uşşak), "Sevdiğim cemalin çünkü göremem" (hüseyni), "Sen beni bir buseye ettin feda" (kürdili-hicazkâr), "Firakın sinemi dağlar" (saba), "Bir huri gördüm çeşm-i nigâr" (yegâh), "Fitneler gizlemiş mahmur gözüne" (rast) sayılabilir. Şiirleri, **Âsâr-ı Manzûme** adıyla Girit valisiyken 1893 yılında Girit'te basılmıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.205.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.238.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 15. Cilt, İstanbul 1992, s.7672.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 21. Cilt, İstanbul 1993, s.320.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.28.
- **Haluk İpekten-Mustafa İsen**, *Basılı Divânlar Kataloğu*, Ankara 1997, s.67.
- **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.323.

Yâre sorunuz âh unutmuş mu recâ mı	*Sevgiliye sorunuz, ah, unutmuş mu ricamı?*
Râm olma değil mi acebâ bana merâmı	*Kendini bırakmak değil mi acaba bana meramı?*
Raks âver olur sûret-i rengîn-i hayâle	*Kalbimin aynasında onu isteyerek tasarlamış, çizmişim.*
Âyine-i kalbimdeki tasvir-i merâmı	*İşte bu renkli yüzü hayalimde oynaşır durur.*
Giysû dağınık gerden açık dîdesi mahmur	*Omuza dökük saçları dağınık; gerdan açık, gözleri baygın.*
Bir çıktı döşekten ki kıyametti kıyamı	*Bir çıktı yataktan ki kıyametti kıyamı.*
Hayran oluyor aks-i ruh-î âline bâde	*Hayran oluyor içki, kızıl yanağının yankısına.*
Aldıkça o gül gün izârım ele câmı	*O gül yanaklımın, ele, kadehini alma zamanı.*
Destinde dönen sâgarı mı yâri mi alsam	*Elinde dönen kadehi mi, yâri mi alsam;*
Fark eyleyeyim çünki helâl île harâmı	*Ayırt etmek isterim çünkü helâl ile haramı.*
Sevdâzedelik fikrini dâğıttı Celâl'in	*Sevdaya kapılmak, dağıttı düşüncesini Celâl'in;*
Şâhittir anın hâline mazmûn-i kelâmı	*Tanıktır onun hâline, sözlerinin gizli anlamı.*

(Mef'ûlu Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : **Rüştü Şardağ**, *Klasik Divan Şiirimiz*, İstanbul 1976, s.323.

Âdile Sultan

(29 Mayıs 1826 İstanbul – 12 Şubat 1899 İstanbul)



Osmanlı padişahı II. Mahmud'un Zernigar Hanım'dan olan kızıdır. II. Mahmud, Adlî mahlâsını kullandığından, kızına da Âdile adını vermeyi uygun görmüştür. Dünyaya gelişinden bir süre sonra annesinin, on üç yaşındayken de babasının ölümü üzerine öğrenimini ağabeyi Sultan Abdülmecid üstlenmiştir. 1845'te Tophane Müşiri Mehmed Ali Paşa ile evlenen Âdile Sultan, 1869'da kocasını, ardından tek çocuğu Hayriye Sultan'ı kaybedince Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Bâlâ Tekkesi şeyhi Ali Efendi'ye intisap edip münzevî bir hayat sürmeye ve zamanının büyük bölümünü ibadete ve hayır işlerine ayırmış, öldüğünde Eyüp'te kocası Mehmed Ali Paşa'nın yanına defnedilmiştir. Osmanlı hanedanı içinde, **Dîvân**'ı olan tek kadın şairdir. Şiirlerinin çoğu, tasavvufa ilişkin olup babası, kocası, kızı ve kardeşleriyle ilgili manzumeler, Dîvân'da geniş yer tutar. "Tahassürnâme" (Özleyiş Yazısı), "İftiraknâme" (Ayrılık Yazısı), teknik kusurları olmasına rağmen, samimî ve uzun şiirleridir. Çeşitli yazma nüshaları bulunan Dîvân'ının en iyi nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde olanıdır. Ayrıca, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi'nde de nüshaları vardır.

K A Y N A K L A R

- **Hikmet Özdemir,** *Âdile Sultan Divânı*, Ankara 1996.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Cilt, İstanbul, s.382.
- **Mustafa Sever,** *Divân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi*, İstanbul 1993, s 18
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.102
- **Mine Mengi,** *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999, s.240.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.38.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.37
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s 40
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s 14
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s 419.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 1 Cilt, İstanbul 1992, s.104.
- **Bedihan Tamsöz,** *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994. s.52.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s 539

I

DER-HAKK-I DERVÎŞAN

Hak yoluna cân verdiler
İncitme hiç dervişleri
Cânân yolunu buldular
İncitme hiç dervişleri

Dervişlerin haktır yolu
Olmaz dahi sağı solu
Hak erenler kılmış velî
İncitme hiç dervişleri

Dervişlerin vasfı muhâl
Dosta bunlar buldu visâl
Böyle demiş ehl-i kemâl
İncitme hiç dervişleri

Onlar cihandan geçtiler
Akla karayı seçtiler
Vahdet şarâbın içtiler
İncitme hiç dervişleri

Âdile uzatma sözün
Derviş edegör sen özün
Tâ göresin Hakk'ın yüzün
İncitme hiç dervişleri

KAYNAK : **Hikmet Özdemir,** *Âdile Sultan Divânı*, Ankara 1996, s.286.



Âdile Sultan'ın mühür yüzüğü.

II

Duymasın cân ü gönül dostuma pinhân gideyim	*Duymasın can ve gönül, dostuma gizlice gideyim.*
Akl ü cân bana nedir bî-dil ü bî-can gideyim	*Akıl ve can bana nedir, âşık ve cansız gideyim.*
Cismde cân gibidir gözde hayâli yârin	*Bedende can gibidir, gözde hayali yârin,*
Nice bir gurbet ü firkatle perîşan gideyim	*Nice bir gurbet ve ayrılıkla perişan gideyim.*
Kuru canımda da aşk odunu yaktı alevi	*Kuru canımda da aşk ateşini yaktı alevi,*
Yanmak aşk ile beşâret bana üryan gideyim	*Yanmak, aşk ile müjde bana, çıplak gideyim.*
Dostdan düşme cüdâ derdli bîçâre benim	*Dosttan düşme ayrı; dertli, çaresiz benim.*
Sabra yok dilde mecâl pür-gam u hayran gideyim	*Sabra gönülde yer yok, gamla dolu ve hayran gideyim.*
Ederim kat'-ı taalluk çü bu can ü tenden	*Bu can ve bedenden ilgiyi keserim, çünkü*
O güle bülbül-i can etmede efgân gideyim	*O sevgili can bülbülüne ağlayarak gideyim.*
Âdile Kâ'be-i kûyun edeyim şöyle tavâf	*Âdile, mahallenin Kâbe'sini şöyle tavaf edeyim;*
Arz ede rûyunu dildârıma mihmân gideyim	*(Sevgili) yüzünü göstere, sevgilime konuk gideyim.*

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : Hikmet Özdemir, *Âdile Sultan Divânı*, Ankara 1996, s.410

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

III

Âşıka bir nesne yoktur la'l-i dilberden leziz	*Âşığa, güzelin dudağından daha tatlı bir nesne yoktur.*
Zikr-i yâr oldu ona çün şîr ü şekkerden leziz	*Sevgiliyi anmak, ona süt ve şekerden daha tatlıdır.*
Âşıkı dîdâr olanlar mest olur mecnûn olur	*Güzel âşığı olanlar sarhoş olur, mecnun olur.*
Bu kafesten murg-ı câna var mı şekkerden leziz	*Bu kafesteki can kuşu şekerden daha tatlısı var mı?*
Âşktır sermâye-i meyl-i metâ-ı vasl-ı yâr	*Sevgiliye kavuşma isteğinin sermayesi aşktır.*
Kim gelir erbâbına ol tâc ü efserden leziz	*Bu, taçtan daha tatlıdır.*
Ol şarâb-ı lâ-yezâlîden içen câna safâ	*O, şaraptan içen cana safa,*
Kim dimâgında olur bin havz-ı kevserden leziz	*Cennetteki kevser şarabından daha tatlıdır.*
Cümle âlemden olup hâlî dolar aşk ile dil	*Gönül, tüm âlemden boşalıp aşkla dolar.*
Ruhunu pür-şûr eder leb şîr ü şekkerden leziz	*Dudak, onu şekerden daha tatlı yapar.*
Ol şarâb-ı rûh-bahşı nûş edenler Âdile	*Âdile, o ruh bağışlayan şarabı içenler,*
Dokuyup feyz olur bi'l-cümle şeylerden leziz	*İlim ve irfan dokuyup her şeyden daha tatlı olurlar.*

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.419.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Nakiyye Hatice Hanım

(1846 İstanbul – 1899 İstanbul)

Babası, Müneccimbaşı Osman Saib Efendi'dir. Sıbyan mektebinde okuduğu sıralar annesinin vefatı üzerine teyzesi şair Şeref Hanım tarafından himaye gördü. Teyzesinin ve babasının vefatından sonra Dârülmuallimat'a devam etti. Mevlevî tarikatına girdi. Dârülmuallimat'ta Farsça ve tarih öğretmenliği yanı sıra özel dersler verdi. Öldüğünde, teyzesi Şeref Hanım'ın Yenikapı Mevlevihanesi Çınaraltı Kabristanı'ndaki mezarı yanına defnedildi. Gazel yanı sıra koşma tarzı şiirleri de bulunan Nakiyye Hatice Hanım'ın 1883'te yayımlanmış **Lugat-ı Farisiye** adlı eseri ve bir şiir mecmuası bulunmaktadır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1094.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.504.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.288.
- **Bedihan Tamsöz,** *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi,* Ankara 1994, s.57.

I

KOŞMA

Evvel aşkınla yandım
Sonra cevrinle kandım
Aldandım sözlerine
Seni vefalı sandım

Ver bir dolu içeyim
Gör aşkınla niceyim
O mahmur gözlerinden
Ben nasıl vaz geçeyim

Kadehler durmasun boş
İçüb olalım serhoş
Çünki ağyar sözünden
Yâr ile aram bir hoş

Şimdi dil bîçaredir
Aklım pek âvaredir
Ayrılık ateşinden
Ciğerim pür-yâredir

Sînemi hicri dağlar
Gözlerim ırmakdır çağlar
Nakiyye'nin hâlini
Gören kâfirler ağlar

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1506.

S Ö Z L Ü K

cevr : *Eziyet, haksızlık, zulüm.*
dolu : *İçki doldurulmuş bardak.*
mahmur : *Baygın.*
ağyar : *Başkaları, yabancılar.*
dil : *Gönül.*
biçare : *Çaresiz.*
sîne : *Göğüs.*
hicr : *Ayrılık.*

II

GAZEL

Tirveş deldi ciyergâhım keman ebrulerin
Canıma kasd itmede ol bî-aman ebrulerin

Kaküli ham derhamın virdi derune piç ü tab
Sabr ü samanım heba eyler yaman ebrulerin

Asitanında döken bir ben miyim hun-i sirişk
Kıldı çar iklimi câna natüvan ebrulerin

Oldu tenfirin nigâhı ictinabından ayan
Çekmesün tefhime zahmet terceman ebrulerin

Çün Nakiyye bulmadım bir dem rekibandan refah
Olduğu günden beru dilde nihan ebrulerin

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1505.

S Ö Z L Ü K

tirveş : *Ok gibi.*
ciyergâh : *Ciğerin bulunduğu yer.*
ebrû : *Kaş.*
derun : *Gönül, kalp, iç.*
piç ü tab : *Istırap, sıkıntı, telâş, şaşkınlık.*
asitan : *Eşik.*
hun-i sirişk : *Kanlı gözyaşı.*
natüvan : *Zayıf, kuvvetsiz.*
tefhim : *Anlatma, anlatılma.*
tenfir : *İğrendirme, tiksindirme.*
nigâh : *Bakış, bakma.*
ictinab : *Sakınma, çekinme.*
dil : *Gönül.*
nihan : *Gizli, saklı.*



Faik Bey (MANASTIRLI)

(1825 Manastır – 1899 İstanbul)

Asıl adı Salih'tir. Manastır doğumlu olduğundan Manastırlı Faik Bey adıyla tanınır. Özel öğrenim görerek Arapça ve Farsça öğrendi. 1843'te Manastır Askerî Kalemi'ne girdi. Beş yıl sonra İstanbul'a geldi. Siverek Kaymakamlığı, Bosna rüsumat nazırlığı ve çeşitli yerlerde mutasarrıflık yaptıktan sonra 1890'da kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Mezarı Rumelihisarı'ndadır. 19. yüzyıl dîvân şiirinin ustaları arasında yer alan Faik Bey, şiirlerinde daha çok, tasavvufî konulara ağırlık vermiş; Cevdet Paşa'nın teşvikiyle, halk şiirinin biçim özelliklerinden yararlanarak sade bir dille kasideler yazmış; Âli Paşa için, hece vezniyle bir destan kaleme almış ve edebiyat tarihinde bu çalışmalarıyla tanınmıştır. Fatîn tezkiresi ve çeşitli mecmualarda şiirlerine rastlanan şairin, "Arûz" risalesi dışındaki yapıtları basılmamıştır. Düzenlenmiş bir **Dîvân**'ı, **Peymane** adlı seçme rubâilerinden oluşan bir yapıtı ve **Elfiyetü's- Seniyye** adlı bin hadis-i şerif şerhi, diğer yapıtlarıdır. Şiirlerinden bazıları, Ziya Paşa'nın "Harâbât" adlı antolojisinde yer almıştır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.357.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.484.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.146.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.160.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.122.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.130.

DER-SİTÂYİŞ-İ SADR-I ÂZAM ÂLÎ PÂŞÂ BE-VEZN-İ KADÎM-İ TÜRKÎ

Aşkın illerini harâb eyleyen
Kanlı kılıncının mâcerâsıdır
Sınık yürekleri yebâb eyleyen
Kirpiğin okları kaşın yâsıdır

Gönül ocağında aşk odu yandı
Tanrının evinde çerağ uyandı
Sînem gül gül oldu kana boyandı
Varsa aşkın bu da bir safâsıdır

Kara bahtımdan mı nedendir aceb
Aklım fikrim sabrım heder oldu hep
Gönlüm müdür bilmem hüsnün mü sebeb
Bilinmeyen işte hep burasıdır

Nerde görse yalın yüzlü bir dilber
Sevdâsı oduna yanmağı ister
Ateşler içinde âh eder gider
Bu belâlar onun us bahâsıdır

Kemâlini bulmuş hüsnünün çağı
Gözüm kamaştırdı yüzün çerağı
Büklüm büklüm olan zülfün tuzağı
Gönül bülbülünün kıl yuvasıdır

Gitmiş yabana müjen okları
Sînem üzre her birinin var yeri
Konaklasın dilde gamzen hançeri
Sînem onun eski âşinâsıdır

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.160

Minhacî

(1862 ? Kangal/Sivas – 1899 ? Kangal/Sivas)

Kangal'ın Deliktaş bucağında dünyaya geldi. Asıl adı Ali olup babası, 19. yüzyılın ünlü âşıklarından Ruhsatî'dir. İlk eğitimini Müderris Hasan Efendi ve Seyit Efendi'den aldı. Babasından saz çalmayı ve söz söylemeyi öğrendi. Yaşamı yoksulluk içinde geçti. Evlendi; bir süre sonra eşinin kendisini terkedip bir başkasına kaçması, onu derinden sarstı; hastalandı ve yaşadığı bu olumsuzluklar sonucu genç yaşta vefat etti. Bazı kaynaklara göre ölüm tarihi 1901'dir. Kendine özgü bir söyleyiş geliştiren Minhacî, yörenin sevilen âşıklarındandır. Aşk, ayrılık, umutsuzluk ve çektiği acılar, şiirinin temel konusu olup bunları içten, sade bir dille ifade eder. Hece vezniyle söylediği tüm şiirleri, Kemal Gürpınar tarafından 1939'da yayımlanmış; ayrıca şiirlerinin bir bölümünü Eflâtun Cem Güney, 1953'te basılan "Meslekî" incelemesinin sonuna eklemiştir. Minhacî'yle ilgili son çalışmalardan biri Doğan Kaya tarafından yapılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.328.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.258
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.413.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.367.
- **Tahir Kutsi**, *Türk Halk Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1978, s.148
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.146.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.215.
- **Eflatun Cem Güney**, Halk Şiiri Antolojisi, İstanbul 1959, s.117.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.247
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.627.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445 450, Ocak-Haziran 1989, s.211.
- **Kemal Gürpınar**, *Deliktaşlı Minhacî, Hayatı ve Eserleri*, Sivas 1939.
- **Doğan Kaya**, *Aşık Minhacî*, Sivas 1994.

I

Bir gün olur ben bu elden gidersem
Eski günlerini an kara gözlüm
Ne mümkün bir dahi göreyim seni
Ayrılık bâdesin sun kara gözlüm

Hatıra geldikçe yâd mı eyledin
Bir dem güldürdün de şâd mı eyledin
Kulunu kapından red mi eyledin
İşte kapına kul ben kara gözlüm

Gördükçe teselli hatırım aldın
Sadıkânem deyu yüzüme güldün
Aşkın hançerini sineme saldın
Buna dayanır mı can kara gözlüm

Minhacî'yim düştüm derdine bunda
Zerrece hakikat yoğumuş sende
Yarın mahşer günü ulu dîvânda
Cehennem nârına yan kara gözlüm.

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.328.

II

Kara gözlüm seni saran
Kullar irer muradına
Dudağından bade alan
Diller irer muradına

Vücudumu yaktın nâre
Yüzü ay gün kaşı kara
Nazınan gelsen pınara
Yollar irer muradına

Gezsen bir hoş sadâ ile
Aman gamzen cüdâ eyle
Bağa girsen edâ ile
Güller irer muradına

Münhac yanar suzanında
Vefası yok cihanın da
Dane dane gerdanında
Haller irer muradına

KAYNAK : Saim Sakaoğlu, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445 450, Ocak-Hazİran 1989, s.211.

III

Neme şâd olayım neme güleyim
Gönül gamlı iken gülünmez imiş
Arşa direk direk oldu tütünüm
Bu duman haşre dek silinmez imiş

Geldi geçti güzellerin kervanı
Sürüldü savruldu yârin harmanı
Gençlik elde iken sürün devranı
Kocalıkta devran sürülmez imiş

Toy iken ölüme aklım ermezdi
Ayrılık ne kulağıma girmezdi
Bu dert hatırıma bir dem gelmezdi
Başa ne gelecek bilinmez imiş

Minhacî'yim demem binde birini
Ferhat olan niçin sevmez Şîrîn'i
Aradım kitapta buldum yerini
Sabır gibi devlet bulunmaz imiş

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.413.

IV

Vefasız dilberi gördüm pınarda
Şu kara bağrımı dağladı gitti
Bir dem şahin gibi yüzüme baktı
Yıktı kaşlarını ağladı gitti

Yaşımı silip de demedi derdi
Farketmedi zalim namerdi merdi
El sözüne kandı kalkıp yürüdü
Ak üstüne kara bağladı gitti

Her dem varıp beni sana kardılar
Şerha şerha yüreğimi yardılar
Seni benden alıp yâda verdiler
Düşman yarasını sağladı gitti

Bizi ayırana sanmayın kalır
Erilmez muradın atı gem alır
Gitti bu ülkeden yetişmem sanır
Minhacî gözyaşım çoğaldı gitti

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.627.



Tablo: Hoca Ali Rıza
Tavilloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, s.100.



Rûhî Beybaba

(1827 ? İstanbul – 1900 İzmir)

Şeyhülislâm Zeynelabidin Efendi'nin soyundandır. Medrese öğrenimini takiben Edirne ve Bağdat'ta kadılık yaptı. Padişah V. Murad'a yakınlığı nedeniyle sürgüne gönderildiği (1880) İzmir'e yerleşti ve dava vekilliği yaparak geçimini sağlamaya çalıştı. Bu arada Bektaşîliğe intisap etti. İstanbul'a giderek Nâfi Baba'dan icazet aldı (1886). Öldüğünde Mızraklı Dede haziresine defnedildi. Şairliğinin yanı sıra nükteleriyle de ünlenen Rûhî, çok sayıda şiir söylemesine karşın bunların tümü kaydedilmediğinden, günümüze pek azı kalmıştır. Sadeddin Nüzhet Ergun, "Bektaşî Şairleri ve Nefesleri" adlı eserinde bir şiirine yer vermiştir.

KAYNAKLAR

- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Alevî Bektaşî Nefesleri,* (2. Basım), İstanbul 1992, s.17, 233
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri,* 3 Cilt, İstanbul 1955, s.221.
- **İsmail Özmen,** *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi,* 4. Cilt, Ankara 1995, s.397
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.996.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 7. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.356.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.330
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,* (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 19. Cilt, İstanbul 1992, s.9954.

Nice bir dağdağa-i dehr ile berbâd olalım
Yürü meyhâneye zâhid biraz âbâd olalım

Serelim gûşe-i meyhâneye bir eski hasır
Dest urup câm-ı Cem'e gussadan âzâd olalım

Kızını pîr-i muganın sen alıp oğlunu ben
Böyle bir din ulusu kâfire dâmâd olalım

Hançer ü tıyg-ı gazeble gezelim ey Rûhî
Kanda bir var ise içmez ana cellâd olalım

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri,* (2. Basım), İstanbul 1992, s.233.

SÖZLÜK

dağdağa : *Gürültü patırtı.*
dehr : *Dünya.*
dest : *El.*
câm-ı Cem : *Cem kadehi.*
gussa : *Tasa, kaygı.*
pîr-i mugan : *Meyhaneciler eskisi, ihtiyarı.*
tıyg-ı gazeb : *Gazap kılıcı.*



Sâfî (ÜSKÜDARLI)

(1862 Yanya – 1901 Halep)

Asıl adı Mustafa Sâfî olup Üsküdarlı Sâfî sanıyla tanınır. Babası Mehmed Emin Nüzhet Efendi'nin Yanya defterdarı olduğu sıralar dünyaya geldi. Özel öğrenim gördü. 1880'de Üsküdar Bidayet Mahkemesi'nde zabıt kâtibi olarak göreve başladı. Trablusgarp Fırka-yı Askeriyesi Mühimme kâtipliğine atandıktan dört yıl sonra hastalığı nedeniyle istifa edip İstanbul'a döndü. Damad Mahmud Celâleddin Paşa'nın yakınları arasında yer aldı. Paşa'nın Avrupa'ya kaçışı sonrası ona olan yakınlığı nedeniyle Halep Mektubî muavinliği göreviyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı ve orada vefat etti. Daha çok, tasavvufî gazelleriyle tanınır. İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Rıza Tevfik'e göre; nazmı kusursuz, ifadesi düzgün olduğu halde şöhreti yakalayamamış Hurufî-meşrep bir şair olarak tanınır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan **Dîvânçe**'si, **İslâm-ı Hazret-i Ömer** adlı mesnevisi, **Cidâl-i Sâdî ba Müddeî** adıyla Şirazlı Sâdî'nin bir eserinin nazım olarak tercümesi (1886) ve tüm şiirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşan **Şi'r-i Sâfî** (1899), başlıca eserleridir.

KAYNAKLAR

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.515.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.208.
- **Abdurrahman Güzel**, Tekke Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.451.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.413.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1557.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.389.

Şu dağda anlaşılmaz bir sadâ var
Şu ırmakta tükenmez mâcerâ var

Şu sessiz evde bir âhenk hissi
Şu ıssız çölde savt-ı âşinâ var

Bütün dünya tecellî mazharıdır
Bütün dünyada esrâr-ı Hudâ var

Gönülden gitmiyor hiç yâd-ı mâzî
Bu mâzi fikri bende dâima var

Temessül eyliyor karşımda Leylâ
Gözünde sürme destinde kına var

Huzûrum cilvegâh-ı gaibândır
Hayâlimde benim çok dil-rübâ var

Gel ey sâki cihân bâkî değildir
Cihândan sonra bir mülk-i bekâ var

Bilen yok ibtidâyı intihâyı
Fakat bir ibtidâ bir intihâ var

Hele ta'rif olunmaz vasf-ı mahlûk
Ne çok da vaz'-ı zıddiyet-nümâ var

Bükâ mahiyyetinde bir tebessüm
Tebessüm lezzetinde bir bükâ var

İşitmez kimse bir feryâd-ı cehrî
Çıkr eflâke kalbî bir sadâ var

Harâbât içre erbâb-ı hakîkat
Mesâcid içre ashâb-ı riyâ var

Ne âlemdir ilâhî âlem-i aşk
O âlemde safâ-ender-sâfâ var

Ne mümkün geçmek âheng-i safâdan
Gönülde şevk var serde hevâ var

Devâm eyle edâ-yı şi're Sâfî
Senin şi'rinde bir reng-i edâ var

KAYNAK : Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.515.

SÖZLÜK

savt **:** *Ses.*
yâd-ı mâzî **:** *Maziyi anma.*
temessül **:** *Bir şekil ve surete girme.*
dest **:** *El.*
cilvegâh **:** *Görünme ve gözükme yeri.*
dil-rübâ **:** *Güzel.*
ibtidâ **:** *Başlangıç, başlama.*
intihâ **:** *Sona erme, bitme.*
vaz'-ı zıddiyet-nümâ **:** *Karşıtlığı koyan, bildiren.*
bükâ **:** *Ağlama.*
feryâd-ı cehr **:** *Yüksek sesli feryat.*
harâbât **:** *Meyhane.*
mesâcid **:** *Mescitler.*
ashâb-ı riyâ **:** *İkiyüzlü insanlar.*



İsmail Safâ

(21 Mart 1867 Mekke – 24 Mart 1901 Sivas)



Şair Mehmed Behçet Efendi'nin oğlu, Peyamî ve İlhamî Safâ'nın babasıdır. Çocukluğu Mekke'de geçti. 1878'de babasının ölümü üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Ortaöğrenimini Darüşşafaka'da tamamladı (1886). Okul yıllarındayken, Muallim Naci etkisindeki ilk şiirleri Tercüman-ı Hakikat'te yayımlandı. Bir süre Evkaf Nezareti Kalemi'nde, Telgrafhane'de ve Meclis Kalemi'nde çalıştıktan sonra Mülkiye İdadisi ve Vefa İdadisi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. İlk şiirlerini Kâmil imzasıyla Mirsad mecmuasında yayımladı, derginin başyazarı oldu. Mekteb ve Mâlumât dergilerinde yazdı. Servet-i Fünun'daki ilk şiiri 1896'da yayımlandı. Padişah muhalifi gruplarla birlikte evinde toplantılar yaptığı gerekçesiyle II. Abdülhamid tarafından Sivas'a sürgüne gönderildi ve orada yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak öldü. Kısa yaşamında yazdığı şiirlerle, dönemin ünlü kalemleri tarafından "şair-i mâderzad" (anadan doğma şair) sanıyla anılan İsmail Safâ'nın yalın bir dil kurma çabası gösterdiği, Recaizâde Ekrem ile Abdülhak Hamid'e yeni duygu ufukları açtığı, Tevfik Fikret'in "manzum hikâye"ciliğine seçkin bir yoğunluk kazandırdığı söylenir. Nesir yazılarından çok şiirleriyle tanınmıştır.

BAŞLICA ESERLERİ

Sunuhat (1889), **Huz Mâ Safâ** (Babası Behçet Efendi ile kendi şiirleri, 1891), **Mağdure-i Sevda** (manzum hikâye, 1891), **Mevlid-i Pederi Ziyaret** (1896), **Mensiyyat** (1896), **Mulahazat-ı Edebiyye** (1898), **Hissiyât** (1912), **Muhakemat-ı Edebiyye** (1913). Ayrıca, kardeşi İsmail Vefa ile birlikte Fransızcadan tercüme ettiği, 1894 yılında yayımlanan **Vehâmetli Sevdalar** adlı bir romanı vardır.

KAYNAKLAR

- **Alâattin Karaca,** *Şâir-i Mâder-zad İsmail Safâ,* Ankara 1990
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 10. Cilt, İstanbul 1986, s.13.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.331.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.688.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.7
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.700.
- **Mehmet Kaplan,** *Şiir Tahlilleri, I Tanzimattan Cumhuriyete,* (6. Basım), İstanbul 1978, s.123.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.194.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.581.
- **Şemsettin Kutlu,** *Serveti Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981, s.213.
- **Suat Hizarcı,** *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul 1969, s.121
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1552.

I

Huz Mâ Safâ'dan

ÂH

Hudâ bilir ki aşkının cehennemî azâbı var	*Tanrı bilir ki aşkının cehennemî azabı var.*
Yakar, yıkar gönülleri belâlı ıztırâbı var	*Gönülleri yakar yıkar, belâlı ıstırabı var.*
Güneşde varsa câzibe senin yüzünde yok mudur	*Güneşte çekicilik varsa senin yüzünde yok mudur?*
Cemâline gönül gibi cihânın incizâbı var	*Güzelliğin, gönül gibi, cihana da çekici gelmektedir.*
Seherde kalbime doğan cemâlinin hayâlidir	*Seher vaktinde kalbime doğan, güzel yüzünün hayalidir.*
Cihân-ı kalbimin aman ne parlak âftâbı var	*Kalb dünyamın aman ne (kadar) parlak güneşi var.*
Ziyâ-yı mihri setr eden siyâh sehâbı andırır	*Güneş ışıklarını örten siyah bulutu andıran,*
Cemâl-i tâb-dârının bir incecik nikâbı var	*Parlayan güzel yüzünü örten incecik bir peçesi var.*
Leyâli uykusuz geçen zavallı sâde ben miyim	*Geceleri uykusuz geçen zavallı yalnız ben miyim?*
Felekde hangi âşıkın Safâ huzûr u hâbı var	*Ey Safâ, dünyada hangi âşığın huzuru ve uykusu var?*

KAYNAK : **Alâattin Karaca,** *Şâir-i Mâder-zad İsmail Safâ,* Ankara 1990, s.96.

II

Hissiyât'tan

ÖKSÜZ AHMET

Çocuk değil mi ne yapsın? Gürültü etse biraz
Azarlanır, döğülür, her ne yapsa hırpalanır,
Ne yapsa çok görülür: Hızlı gülse, haykırsa
Bu bir büyük suç olur. Bir su bardağı kırsa
Duyan gürültüleri bir cinâyet oldu sanır!
Çocukluğuyla berâber değildi pek yaramaz,
Fakat konakta alışmıştı döğmeğe eller...
Asıl kabâhati, hizmetçi oğlu olmakdır;
Zavallı vâlidesi bir çocukla dul kalarak
Gelir bu hâneye hizmetçilik ricâ eyler.
Kolay mı bir dul için öksüzüyle yer bulmak?
Bulursa lokmada bir imtinân muhakkakdır.
Evet kabûlü boğaz tokluğuyla kâbil olur.
Maâşa çünkü çocuk masrafı mukâbil olur.

Kırık dökük bir oyuncak elinde Ahmedcik
Evet içinde gezer korka korka herkesden
Ne tatlı söz, ne güler yüz, ne bir küçük iyilik
Ne de evet nineden başka bir sahâbet eden.
"Gürültü etme! Otur! Yat, zıbar yumurcak piç!"
Bütün işitdiği söz, gördüğü muâmele bu!
Kadıncağız mütehammil. Demezdi bir şey hiç
Sümûm-ı kahr ile gözyaşlarıyla kalbi dolu.
Bu hâle bir sene ancak tahammül etmişdi,
Yazık ki düşdü vücûdu ecel döşeklerine.
Hayâta kudreti bir yıl içinde bitmişdi..
Yazık sabîye, yazık mâderin emeklerine!
Budur, bu hâldir işte yürekleri yakacak
Kadıncağız da giderse yetîme kim bakacak!

Bu bir suâl ki bî-çâre hastanın okunur
Zilâl-ı dâr-ı ecel zî-sükûn cebîninde!
Suâldir ki cevâb-ı mukadderi dokunur
Duyanlara yine bî-çârenin enîninde
Fakat suâli, cevâbı çocuk bilir miydi?
Niçin bükülmüş idi boynu öksüzün acaba?
Marîz bir ninesinden niçin ederdi ibâ?
Kesildi miydi bu tıflın siyânet ümmîdi?
Ümîdi yoksa, niçin eyliyordu mâderi yâd?
Birinden incinerek etmiş olsa bir feryâd.

Nazarları bulanık bir kadîd rengi uçuk
Sükûta vardı müebbed bu rûh-ı nâliş-ger
Evet o zıll-ı hirâs-âver-i memâtı çocuk
Cebîn-i mâdere de görse muntabi ürker.
"Cenâzeyi, dediler, görsün eylesin nefret
Bütün gün özleyerek etmesin muaccizlik."
Demek değil yaramazlık o girye-i hasret,
O nâleler bile çokdur bu evde Ahmedcik!..
Ne oldu öksüzün aslâ değildi malûmu
Cenâze nezdine doğru sabî-i masûmu:
Getirdiler.. Biri na'şın nikâbını açdı
Görünce annesini "İstemem!" deyip kaçdı.

KAYNAK : Alâattin Karaca, *Şâir-ı Mâder-zad İsmail Safâ*, Ankara 1990, s.112.

SÖZLÜK

imtinân : *Başa kakmak.*
sümûm-ı kahr : *Keder zehri.*
zilâl-i dâr-ı ecel : *Ecelin gölgesi.*
zî-sükûn : *Suskun, durgun.*
cevâb-ı mukadder : *Takdir olunmuş cevap, ezelde takdir olunan cevap.*
marîz : *Hasta.*
enîn : *Feryat.*
mâder : *Anne.*
tıfl : *Çocuk.*
sıyânet : *Korunma.*
rûh-ı nâliş-ger : *İnildeyen.*
zıll-ı hirâs-âver-i memât : *Ölümün korkutucu gölgesi.*
cebîn-i mâder : *Annenin alnı.*
girye-i hasret : *Hasret gözyaşı.*
mütehammil : *Tahammül eden.*
sabî : *Çocuk.*
ibâ : *Çekinmek.*
kadîd : *Çelimsiz.*
muacciz : *Rahatsız edici.*
nâle : *İnleyiş.*
nezd : *Yan.*
sabî-i mâsum : *Günahsız çocuk.*
nikâb : *Örtü.*



İsmail Safâ



Andelib

(1873 İstanbul – 1902 Malatya)

Asıl adı Mehmed Esad'dır. Paşmakçızâde Zühdü Molla Efendi'nin oğludur. Özel öğrenim görerek yetişti. Arapça ve Farsça öğrendi. Mekteb, Hazine-i Fünun, İrtika gibi dergilerde ve dönemin gazetelerinde yazılar yazdı; yöneticilik yaptı. II. Abdülhamid döneminde siyasî düşünceleri yüzünden, tahrirat müdürü olarak Malatya'ya sürüldü ve orada öldü. Arap ve Fars edebiyatını iyi bilen Mehmed Esad, şiirlerinde "Faik", daha sonra "Andelib" mahlâsını kullanmış ve bu adla tanınmıştır. Dönemin diğer şairleri gibi dîvân şiiri geleneğine bağlı kalan Andelib'in, şiir yanı sıra Arapça ve Farsçadan çevirileri de vardır.

BAŞLICA ESERLERİ

Sabah-ı Hayatım (ilk şiirleri, düzyazıları ile Arapça ve Farsçadan tercüme şiirleri, 1890), **Gül Demetleri** (Antoloji, 1892), **Bahar Çiçekleri** (1894), **Arapların Hikâyât-ı Şairânesi** (Arapçadan çevrilmiş aşk öyküleri, 1894), **Bir Demet Çiçek** (şiirler, 1898), **Nagamât** (şiirler, 1898), **Gülbün** (şiirler, 1902).

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.100
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.43
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.276.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.43
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.138
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.111
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 3. Cilt, s.255
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.22, 114

I

HİLÂL-İ SEHER

Egerçi etmede meftun beni cemâl-i seher
Egerçi kalbimi pür-nûr eder visâl-i seher
Dirîg kim beni mahzûn eder melâl-i seher
Eder dû çeşmimi pür-girye hep meâl-i seher
Sana da etti mi tesir söyle hâl-i seher
Benim gibi neye mahzunsun ey hilâl-i seher

Yegâne ziyneti sendin leyâl-i deycûrun
Ederdi dehri münevver cemâl-i pür-nûrun
Kılardı âlemi pür-neş'e hâl-i mesrûrun
Zebûn-ı kahrı mısın şimdi aşk-ı pür-zûrun
Ukul vâlihidir hep bu emr-i mestûrun
Neden bu rütbe zaîf oldun ey hilâl-i seher

N'olur suâlime versen benim cevâb-ı sevâb
Keder mi verdi sana yoksa ettiğim bu hitâb
Safâ bulur seni ettikçe rûhum isticvâb
Aceb benim gibi çektin mi dürlü dürlü azâb
Nedir nedir seni bu rütbe eyleyen bî-tâb
Neden sarardı yüzün söyle ey hilâl-i seher

Kimi arar da gezersin sipihr-i mînâda
Niçin neden dolaşırsın cihân-ı bâlâda
Semâda mı aceb sevdiğin ya gabrâda
Dil-i hazîn ü garîbin senin ne sevdâda
O şûh-ı dilkeşe mi yoksa oldun üftâde
Nedir bu tavr-ı elem-nâkin ey hilâl-i seher

Neden kızardı ufuk böyle oldu âteş-zâr
Tulû'a başlamış eyvâh neyyir-i envâr
Demek ki geldi zamân-ı vedâımız nâçâr
Ne hoş da dalmış idik hasb-i hâle her iki yâr
Yarın edince telâkî seninle biz tekrâr
Bu yolda söyleşelim bâri ey hilâl-i seher

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.161.

SEHERDE YENİ AY

Gerçi seherin güzelliği beni meftun ediyor.
Gerçi seherin gelişi, kalbimi nurlarla dolduruyor.
Ama ne yazık ki seherin kederi de beni hüzünlendiriyor.
Seherin anlamı, hep iki gözümü, gözyaşlarıyla dolduruyor.
Söyle, seni de seherin hâli etkiledi mi?
Neden sen de benim gibi mahzunsun ey seher çağındaki yeniay?

Kapkaranlık gecelerin biricik ziyneti sendin.
Nurlu yüzün, zamanı aydınlatırdı.
Sevinçli hâlin, âlemi de neşelere boğardı.
Güçlü kuvvetli aşkın kahrına zebun musun şimdi?
Akıllar, hep bu gizlenmiş işin hayranıdır;
Neden bu kadar zayıfsın ey seher çağındaki yeniay?

Ne olur soruma doğru dürüst bir cevap versen.
Yoksa sana böyle hitabım, keder mi verdi?
Sana soru sordukça ruhum, safalara garkolur.
Acaba benim gibi türlü türlü azap çektin mi;
Seni bu derece güçsüz kuvvetsiz bir hâle getiren nedir, nedir?
Neden yüzün sarardı böyle ey seher çağındaki yeniay?

Gök kubbede kimi arar da gezersin,
Yücelik âleminde niçin, neden dolaşırsın?
Sevdiğin, acaba gökte mi, yoksa yeryüzünde mi,
Hüzünlü ve garip gönlün, ne sevdada acaba?
Yoksa o gönüller çeken şen güzele mi vuruldun?
Bu kederli hâlin nedir ey seher çağındaki yeniay?

Tanyeri, neden kızardı, ateş kesildi?
Eyvahlar olsun, nurlar saçan güneş, doğmaya başlamış.
Demek, çaresiz, ayrılık zamanımız çattı.
İki dost, ne hoş da dertleşip konuşuyorduk.
Yarın seninle tekrar buluşursak
Bu yolda söyleşelim ey seher çağındaki yeniay.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

NEDÎM'E NAZÎRE

Nûr-ı simâ-yı sabâhat yâl ü bâl olmuş sana
Şûle-i gül-gonca rûy-i âl-i âl olmuş sana

Yüzünün nuru ve güzelliğn, sana kol kanat olmuş,
Gül goncasının parıltısı, al al yüzün olmuş sanki.

Nûr-i esved tâli'-i uşşâk ile hem-reng olup
Gerden-i pür-nûruna düşmüş de hâl olmuş sana

Siyah nur, âşıkların talihiyle aynı renge bürünüp
nurlu boynuna ben olmuş.

Gül-nihâl-i nûrdan kopmuş iki verd-i sefîd
Böyle pistân-ı latîf-i bî-misâl olmuş sana

Nurdan meydana gelen gül fidanından iki beyaz gül kopmuş da
böyle lâtif ve eşsiz iki meme olmuş.

Sevdiğim mahlûksun nûr-i sabâh-ı feyzden
Hûrlar reşk etmemek billâh muhâl olmuş sana

Sevgilim, feyz sabahının nurundan yaratılmışsın;
Billâhi, hurilerin bile seni kıskanmamaları mümkün değil.

İbtisâm-ı gonca bûy-i yâsemen nûr-i safâ
Toplanup gül-goncaya gunc u delâl olmuş sana

Goncanın gülümsemesi, yaseminin rengi, safâ nuru,
bir araya toplanmış da sana, naz ve işve olmuş.

Subh-dem ezhâra revnâk-bahş olan gül-jâleler
Hep sirişk-i şâdî-i feyz-i visâl olmuş sana

Seher çağı, çiçeklere letafet veren gül gibi, çiy taneleri de
kavuşma feyzinin sevinçli gözyaşları olmuş.

Bir nazîrin yok iken nazm-ı bedâyi'de Nedîm
Andelîb-i hoş-nevâ şimdi himâl olmuş sana

Ey Nedîm, eşsiz şiirler söylemede bir benzerin yokken
sebebi güzel Andelîb, şimdi sana eş olmuş.

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.162.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Şair Nedim, Damat İbrahim Paşa ile Göksu sefasında.
Tablo: R. Rıfat – Topkapı Sarayı Müzesi



Hersekli Ârif Hikmet

(23 Kasım 1839 Mostar/Hersek – 20 Mayıs 1903 İstanbul)

Zülfikâr Nâfiz Paşa'nın oğludur. Özel öğrenim gördü. Babasının ve dedesinin ölümü üzerine ailesiyle birlikte önce Bosna'ya, ardından Bursa'ya göç etti. 1854'te İstanbul'a gelerek öğrenimini tamamlayıp Sadaret Mektubi Kalemi (1856) ve Adliye Dairesi'nde çalıştı (1868). Daha sonra Hüdavendigâr, Manastır, Kastamonu, Adana, Cezayir vilâyetleri Bidayet Mahkemesi reislikleri, İstanbul İstinaf Mahkemesi üyeliği, İstinaf Mahkemesi Hukuk Dairesi başkanlığı ve Temyiz Mahkemesi üyeliği görevlerinde bulundu. Eski tarzı benimseyen Ârif Hikmet Bey'in şiirlerinde genellikle 17. yüzyıl şairlerinden Nailî-i Kadîm ile Fehim-i Kadîm'in etkileri açıkça görülür. Gazellerinden başka, bilgece söylenmiş kıtalar ve kasideler de yazan Ârif Hikmet, 19. yüzyıl dîvân şiirinin en güçlü adlarından biridir. İbnülemin Mahmud Kemal'in önyazısı ile basılan (1918) **Dîvân**'ından başka tasavvuf ve felsefe konularını içeren **Levayîhü'l-Hikem**, **Levamiül'l-Efkâr**, **Misbahül-İzah** ve **Sevanihü'l-Beyan** adlı yapıtları vardır.

K A Y N A K L A R

- **Metin Kayahan Özgül**, *Hersekli Arif Hikmet*, Ankara 1987.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 17. Cilt, İstanbul, s.233.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.169.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.609.
- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: M.Kayahan Özgül, 2. Cilt, Ankara 2000, s.952.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.133.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.41.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.208.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.629.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.117.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.498.
- **Şemsettin Kutlu**, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.359.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.539.

Yok mu bir ârâmı aşkın çeşm-i giryânım gibi
Durmayıp tuğyân eder eşk-i firâvânım gibi

Cebhe-i dildârda ey turre-i jûlîde-mû
Sen de mi târâc oldun sabr ü sâmânım gibi

Derd-i aşkın sîneden etmez kabûl-i infikâk
Câygîr olmuş gönülde nûr-ı îmânım gibi

Nâ-pezîrâ-yı imâret bu harâb-âbâdda
Var mı bir vîrâne âyâ kalb-i vîrânım gibi

Hikmetâ geçmem yine sevdâ-yı vasl-ı yârden
Çâk çâk olsa girîbânım da dâmânım gibi

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: M.Kayahan Özgül, 2. Cilt, Ankara 2000, s.956.



Hersekli Ârif Hikmet Bey'in el yazısı.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 17. Cilt, İstanbul, s.234.

Aşkın, ağlayan gözlerim gibi, bir huzur ve istirahat yeri yok mu ki
bol bol akan gözyaşlarım gibi durmadan coşup köpürmededir.

Ey sevgilinin alnına düşen dağınık saç,
aklım fikrim, varım yoğum gibi sen de mi yağmaya uğradın?

Aşkının derdi, göğüsten bir türlü ayrılmıyor;
imanımın nuru gibi, gönülde yerleşmiş, kalmış.

Yapılıp mâmur oluşu bir türlü kabul etmeyen bu harap yerde,
yıkık kalbim gibi bir virane var mı acaba?

Ey hikmet, yakam da eteğim gibi paramparça olsa,
yine de sevgiliye kavuşma sevdasından vazgeçmem.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

Mağrur-ı dâniş olma edîb ol halîm isen
Bildin mi sırr-ı cilve-i aşkı alîm isen

Nefsin tefekkür eyle fesâd ü salâhını
Râz âşnâ-yı bahs-i Cinân ü cahîm isen

Her dem küşâde çehre-i feyz-i beşâşet ol
Gösterme halka rûy-ı huşûnet kerîm isen

Mâhiyyet-i vücûdun ademden kinâyedir
Fehm eyle var mı varlığın ey cân fehîm isen

Kayd-ı belâ-yı mihnet eder selb rahâtın
Muhtâc-ı istiâne-i baht-ı leîm isen

Hikmet gibi rehâ-şüde-i ye's olur dilin
Vâreste-i alâyık-ı ümmîd ü bîm isen

KAYNAK : Şemsettin Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.359.

S Ö Z L Ü K

dâniş : Bilim, bilgi.
alîm : Çok iyi bilen, tanıyan.
salâh : Doğruluk, düzelme.
râz âşnâ : Sırrı bilen, sırdan haberli.
cinân : Cennet.
cahîm : Cehennem.
küşâde-çehre : Güleryüzlü.
beşâşet : Güleryüzlülük.
rû-yı huşûnet : Sert yüz, çatık kaş.
kerîm : Cömert.
adem : Yokluk.
kinâye : (Şiirde) Dolayı, dolaylı.
fehm eylemek : Anlamak, kavramak.
fehîm : İyi anlayan, anlayışlı.
kayd : (Şiirde) Kaygı.
selb etmek : Gidermek, götürmek.
istiâne : Birinden yardım umma, isteme.
baht-ı leîm : Alçak baht.
rehâ şüde-i ye's olmak : Yeis derdinden kurtulmak.
dil : Kalp, yürek.
vâreste : Uzak olmak, aldırmamak.
alâyık : İlgiler, bağlar.
bîm : Korku.

III

Ukûl erbabına meydan-ı ibrettir mezâristan
Fenâ'yı âleme bürhân-ı kudrettir mezâristan

Gelenler bilmemiş dünyayı hem bilmek de müşkildir
Bulunmaz sahili ummân-ı hayrettir mezâristan

Hakâyık herkesin mâhiyet-i keyfince zâhirdir
Hayat ehli sanır zindân-ı mihnettir mezâristan

Yatır dehşetli âguşunda bin evlâd-ı hürriyet
Sanırsın mâder-i şebân-ı millettir mezâristan

Bilinmezse müsavât-ı beşer devrân-ı fânîde
Anı tefrik için mizân-ı Hikmet'tir mezâristan

KAYNAK : Şemsettin Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.359.

S Ö Z L Ü K

ukûl erbâbı : Akıllı, anlayışlı kişiler.
fenâ-yı âlem : Dünyanın ölümlülüğü.
bürhân-ı kudret : Gücünün belgesi, kanıtı.
ummân-ı hayret : Hayret denizi.
hakâyık : Gerçekler.
mâhiyyet : Nitelik.
zâhir : Açık, belirgin, ortaya çıkmak.
hayat ehli : Sağ olanlar, yaşamakta olanlar.
yatır : Yatar, yatmaktadır.
âgûş : Kucak.
mâder : Anne.
şebân : Geceler, gençler.
müsavât-ı beşer : İnsanlar arasındaki eşitlik.
anı : Onu.
tefrîk : Ayırt etmek.
mizân : Terazi.
mizân-ı hikmet : Akıl, bilgi terazisi.

IV

Bir râha âzim ol ki hâbiri bulunmaya
Bir mülke var ki şâh ü veziri bulunmaya

Öyle bir yola gir ki kimse bilmesin.
Bir ülkeye var ki başkanı bakanı olmasın.

Bir âsumâne sen de su'ud it ki ey gönül
Mâh-u nücum-u mihr ü müniri bulunmaya

Ey gönül, öyle bir göğe yüksel ki,
Ay'ı, yıldızları, güneşi, ışık saçanı bulunmasın.

Sad âferin o bi-ser ü sâmân-ı aşka kim
Sırtında dahi köhne hasiri bulunmaya

Aşkın o yoksul kişisine yüzlerce alkış.
Sırtında yıpranmış bir hasırı bile yoktur.

Târik-i hüzn olursa da cennet misâlidir
Ol bezm ki cüvân ile pîri bulunmaya

Üzüntü karanlığı olsa da cennet gibidir,
Yaşlısı, genci olmayan o toplantı yeri.

Kadr-âşinâ-yı âşık olan şivekârı sev
Amma beşart-ı an ki esiri bulunmaya

Sevenin değerini bilen oynak güzeli sev,
Ancak tutsağının olmaması ilk koşuldur.

Hikmet gulâm-ı himmetiyiz biz o ârifin
Mevlâdan özge yâr-i zahiri bulunmaya

Ey Hikmet, biz o bilgili kişinin çabasına kuluz.
Yeter ki Tanrı'dan başka kayıran kimsesi olmasın.

(Mef'ûlü Fâ'ılâtu Mefâ'îlü Fâ'ılün)

KAYNAK : İsmet Zeki Eyuboğlu, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.540

V

Her dem süzerim bâdeyi mey-hâne miyim ben
Ser-hoş mu ya sâki mi ya peymâne miyim ben

Her an şarabı gözetlerim; meyhane miyim ben?
Sarhoş mu, sâki mi, kadeh miyim ben?

Bir hayrete düşdüm ki özümden haberim yok
Âkıl mı ya dîvâne ya mestâne miyim ben

Öyle bir şaşkınlık içindeyiz ki kendimden haberim yok,
Akıllı mı, deli mi, sarhoş muyum ben?

Bilmem ne tecellî bana gösterdi cemâlin
Dâ'im yanarım aşk ile pervâne miyim ben

Bilmem, güzelliğin bana nasıl göründü?
Durmadan aşk ile yanarım, pervane miyim ben?

Yâ Rab şu tabî'at denilen kuvvete karşı
Tâb-âver olur fâni-i ferzâne miyim ben

Tanrım! Şu tabiat denilen kuvvete karşı
koyabilecek bilge bir yaşlı mıyım ben?

Pâ-mâl-i felâket olacak dîgeri yok mu
Bu hırmen-i îcâdda bir dâne miyim ben

Felâketin ayakları altında kalacak başka kimse yok mu?
Bu varlık harmanında, bir tane miyim ben?

Derk edemedim hâlini gülzâr-ı cihânın
Hilkatde aceb sebze-i bîgâne miyim ben

Gül bahçesine benzeyen cihanın hâlini anlayamadım.
Yoksa, yabanî bir bitki olarak mı yaratılmışım ben?

Hikmet bu harâbât-ı cihânda bilmem ki hiç
Ma'mûre-i hikmet mi ya vîrâne miyim ben

Hikmet! Bu köhne cihanda bilmem ki hiç.
Tanrı'nın hikmetiyle mutlu muyum, yıkılmış mıyım ben?

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Fe'ulün)

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.172

VI

Belâ-yı aşk sanma bir dil-i nâ-kâma düşmüştür
Ser-â-pâ kâinât ol derd-i bî-encâma düşmüştür

Halâs olmaz çep-endâzî-i endüh ü keşâkeşten
O kim tagyîr-i vaz'-ı gerdiş-i eyyâma düşmüştür

Acebdir şîve-i kanûnu dehr-i fitne-ahkâmın
Kimi dil-sîr-i kâm olmuş kimi âlâma düşmüştür

Mey-i tekvîni taksîm ettiğinde sâki-i takdîr
Melâmet neşvesi rindân-ı derd-âşâma düşmüştür

Eder bây ü gedâ âsâr-ı istibdâddan feryâd
Tahakkümle ser-i efrâda bir hengâme düşmüştür

Anılmaz oldu îcâbât-ı hürriyet mehâkimde
Esâret hükmünü icrâ meğer hükkâma düşmüştür

Taharrî-i hakîkat zâil olmuş tab'-ı âlemden
Ukul ashâbı yekser varta-i evhâma düşmüştür

Görenler vâizin kürsîdeki destâr ü güftârın
Semâdan zannederler hâke bir allâme düşmüştür

Bilenler âlem-i kevn ü fesâdın nidüğün Hikmet
Ne fikr-i câh ü ikbâle ne kayd-ı nâma düşmüştür

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.133.

VII

Susun o rütbe dırâz etmeyin zebânınızı
Tutun dûçâr-ı nedem olmadan dehânınızı

Dil-i şerer-fikenim fevk-ı âde nâziktir
Dokunmayın yakarım sonra ben de cânınızı

Cihânı târ ederim çeşm-i ser-bülendinize
Ararsınız o zaman arz u âsumânınızı

Açın dü-dîde-i mestûr-ı intibâhınızı
Görün adû-yı kalem-rân-ı bî-amânınızı

Biraz harîm-i edeb-had-şinâs olun yoksa
Yakar yıkar veririm bâda hânümânınızı

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.133.



Menemenlizâde Mehmed Tahir

(1862 Adana – 27 Ocak 1903 İstanbul)

İlköğrenimini Karaisalı ve Adana sıbyan mektebinde, ortaöğrenimini ise küçük yaşta geldiği İstanbul'da tamamladı. Mülkiye'yi bitirdi (1883). Şura-yı Devlet, Tanzimat Dairesi ve Ziraat Nezareti Tercüme Kalemi'nde çalıştı (1894). Adana, Aydın, Selânik maarif müdürlüklerinde bulundu. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi müdürü olarak İstanbul'a atandı ve 1895'e kadar bu görevini sürdürdü. Ayrıca Mülkiye'de edebiyat ve kitabet-i resmiye; Darülfünun'da usul-i terbiye dersleri verdi. "Gayret" adlı bir dergi de çıkaran Menemenlizâde, 1880 sonrası yenilikçi edebiyatın önde gelen isimleri arasında yer aldı. Şiir ve tenkit türünde eserler veren Mehmed Tahir, yayımcı, eğitimci ve retorikçi olarak da tanınır. Aynı zamanda Türk şiirinin yapısında önemli bir değişiklik olarak nazmı düzyazıya yaklaştıran ilk şairler arasında yer alır. Aruz ölçüsüne karşı çıkmış ve gelecekte Türk şiiri ölçüsünün mutlaka hece olacağını ileri sürmüştür. "Osmanlıca" yerine ısrarla "Türkçe" sözcüğünü kullanmıştır.

ESERLERİ

Elhân : 1896'da yayımlanmıştır. Menemenlizâde'nin çeşitli mecmualarda yayımlanan şiirlerinden bir bölümünü içerir. Şair, eserin önsözünde Nâmık Kemâl, Abdülhak Hâmid, Recaizâde Ekrem gibi yenilikçilik yanlısı şairlerin şiir anlayışını belirtir. Eser, Muallim Naci-Recaizâde Ekrem arasındaki eski-yeni tartışmasına yol açması bakımından da ayrı bir önem taşır. Ayrıca, **Yâd-ı Mâzi** (1887), **Âsâr-ı Perişan** (1893), **Terâne-i Zafer** (1897) adlı şiir kitapları yanı sıra **Osmanlı Coğrafyası** (1896) ve **Osmanlı Edebiyatı** (1898) adlı ders kitapları da vardır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1818.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.462.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.599.
- **İsmail Parlatır**, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.221.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.842.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.293.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.259.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.252.

I

UYUYOR

Ne dil-nişîn bak şu nâzenîn uyuyor
Siyâh zülfü perîşân yüzünde mevc-â-mevc
Bahâr leyle bürünmüş ne dil-nişîn uyuyor

Uçar letâif-i rüyâ gözünde hande-nisâr
Gezer melâik-i sevdâ dilinde fevc-â-fevc

Neler görür acabâ şimdi ol safâ-yı bahâr
Dehânı gonceye benzer diyen sühan-sencân
Hatâ eder. Bunu inkâra var mıdır imkân

Bahâr feyzi eder gonceyi güşâde-dehân
Bu gonca âleme eyler bahârlar îsâr.

İhâta eylemiş etrâfını bütün ezhâr.
Denir ki hüsnünü saçmış zemîne ol dil-dâr

Kamer değil mi yâ etmez mi hâlesin izhâr
Kamer fakat ne kamer nûru şemse gıbta-resân

Ne güzel uyuyor, bak, şu nazlı güzel uyuyor,
Siyah dağınık saçları yüzünde dalga dalga,
Bahar geceye bürünmüş, ne güzel uyuyor.

Gözünde rüyanın güzellikleri uçar, gülümser,
Gönlünde sevda melekleri akın akın gezer.

O bahar mutluluğu içinde acaba şimdi neler görür,
Ölçülü söz söylemesini bilen, onun ağzını goncaya benzetirse
yanılır. Bunu inkâr etmeye imkân var mıdır?

Baharın bereketi goncanın açılmasına sebep olur.
Bu gonca, dünyaya bahar saçar.

Etrafını bütün çiçekler sarmış,
O güzel, yeryüzüne güzelliğini saçmış denir.

O ay değil mi? Etrafındaki ışık kümesini göstermez mi?
Ay, fakat ne güzel ay! Nuru, güneşi imrendirir.

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)
(Fa'lün)

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.222.



Menemenlizâde Tahir (ortada), Abdullah ve Rifat beylerle birlikte.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.260.

II

TABİATIM

Balolarda bulunmuyor lezzet
Karı ardında gezmeden nefret
Karnavallar da bâis-i sıklet
Hele yollarda koşmadır cinnet
    Bunları bence nâ-be-câ bulurum.

Seyr-i sahrâdır en güzel seyrân
Âlem-i vahdet ile bir cânân
Bana kâfi, ziyâdesi noksân
    Ben o âlemde pek safâ bulurum.

Meselâ vakt olursa subh-ı bahâr
Başlar elhâna bülbül-i gül-zâr
Açılır ziynet-i cihân-ezhâr
Deşt ü sahrâ olur da hande-nisâr
    Böyle yerlerde incilâ bulurum.

Ne cihân-ı vâsi'dir vahdet
Onda mevcûd âlem-i hikmet
Âlemin zihnine verip kudret
Keşf ü îcâd yine eder himmet
Şâirin fikrine verip cevdet
Eder eş'âra bahş-ı ulviyyet
    Ben o dünyâda itilâ bulurum.

Ya cihân-ı muhabbet ü sevdâ
İşte bir menbâ'-ı bahâr-ı safâ
Mihre şâyân olursa gıbta-resâ
Mesken-i Hak denilse de ahrâ
Bu cihân ol kadar safâ-bahşâ
Kimi görsem cihânda nağme-sera
    Mutlaka aşka mübtelâ bulurum.

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)
(Fâ'ilâtun Fa'lun)

Balolarda bulunmuyor tat,
Kadın ardında gezmekten nefret,
Karnavallar da bir yük,
Hele yollarda koşmak bir cinnettir;
    Ben bunları yersiz bulurum.

En güzel seyran, sahraları gezmektir,
Sevgili ile yalnız bir dünya bana kâfi,
Bana yeterli, fazlası gereksiz;
    Ben o dünyada pek mutlu olurum.

Söz gelişi, vakit bahar sabahı olursa,
Gül bahçesi bülbülünün nağmeleri başlarsa,
Dünya çiçekleri süs olarak açılırsa,
Sahra ve ova neşe saçarsa,
Her an mutluluklar gönülde dalgalanır;
    Böyle yerlerde içim açılır.

Yalnızlık ne geniş dünyadır,
Hikmet dünyası o anda mevcuttur,
Âlemin zihnine güç vererek,
Yaratıcılık yine yardım eder,
Şairin fikrine olgunluk vererek
Şiirlere yücelik katar;
    Ben o dünyada yükselirim.

Ya aşk ve sevda dünyası,
İşte mutluluk baharının kaynağı,
Güneşe imrenme yaraşırsa,
Tanrı katı daha uygun denilse de,
Bu dünya o kadar mutluluk vericidir ki
Cihanda kimi görsem şen;
    Onu mutlaka aşka düşmüş görürüm.

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.221



Âsaf (DAMAD MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA)

(1853 İstanbul – 1903 Brüksel)

Asıl adı Mahmud Celâleddin olup Âsaf mahlâsını kullanmıştır. Gürcü Mehmed Halil Rifad Paşa'nın oğlu ve Prens Sabahattin'in babası olan Âsaf, öğrenimini bitirdikten sonra Sadaret Mektubî Kalemi'ne, sonra da Amedî Odasına alındı. Sultan Abdülmecid'in kızı Seniha Sultan ile evlendiği için Damad Mahmud Celâleddin Paşa olarak da tanınır. Şurâ-yı Devlet üyeliği, adliye nazırlığı ve vezirlik yaptı. Abdülhamid döneminde Avrupa'ya kaçarak (1899) istibdatla mücadeleye girişti ve yaşadığı dönemin ünlü kişileri arasında yer aldı. Yapılan tüm uyarılara karşın yurda dönmemekte direndi. Yıldız Sarayı'nı dinamitleme girişimine katıldığı gerekçesiyle gıyaben idama mahkûm edildi. Şiirlerinin çoğu "Resimli Gazete"de yayımlandı. Avrupa'ya gitmeden önce yazdığı şiirlerde dönemin yöneticilerini yerdiği ve Avrupa'da kaldığı süre içinde yazdığı vatan özlemiyle dolu içli gazellerinde Nâmık Kemâl'in etkisi açıkça görülür. 1898 yılında Mısır'da bastırdığı 2970 beyitten oluşan bir **Dîvân**'ı vardır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.41
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.129
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.171
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.84
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.232.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.451
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.22, 124.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun,** *Türk Şairleri,* 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.93.

Sen istidâd arz et bî-hisâb üstâd olur peydâ
Heman Şîrîn'i göster lâyuâd Ferhâd olur peydâ

Ne rütbe devlet-i zâlim metîn olsa devâm etmez
Ki (her) Fir'avn'a bir Mûsâ-yı âteşzâd olur peydâ

Heman tehzîb-i ahlâk et uluvv-i rütbe tahsîl et
İbâdından ilâhından hezâr imdâd olur peydâ

Hüdâ hıfz eylesün âfâkı âfât-ı cehâletten
Geçerse câha câhiller ne istibdâd olur peydâ

Cihan vîrâne hem kâşâne-i mâmûrdur Âsaf
Değiştikçe nazar bir başka istişhâd olur peydâ

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.87.

Sen, yeteneğini göster, sayısız üstat meydana gelir.
Sen hemen Şîrîn'i göster, sayısız Ferhad belirir.

Zalimin devleti, ne kadar sağlam olsa sürüp gitmez.
Çünkü her Firavun için, ateş püsküren bir Musa meydana gelir.

Sen, ahlâkını düzelt, yüce bir mevki elde et de
Binlerce yardım erişir kullarından da, Tanrı'dan da.

Tanrı, her yanı, bilgisizlik âfetinden korusun;
Bilgisizler, mevki sahibi olurlarsa, öyle istibdatlar meydana gelir ki.

Ey Âsaf, dünya yıkık, fakat köşkü mâmur.
Görüş değiştikçe bir başka tanık çıkar ortaya.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Abdülhalim Memduh

(1866 İstanbul – 21 Temmuz 1905 Folkstone/İngiltere)

Babası, kaymakam Ali Ragıp Bey'dir. Düzgün bir öğrenim görmedi. İki yıl okuduktan sonra Hukuk Mektebi'nden ayrılarak Hariciye Nezareti'ne girdi. Bir yandan da Mizan gazetesine yazıyordu. II. Abdülhamid yönetimince gönderildiği sürgün yerinden kaçarak beş yıl kadar Tunus, Fransa ve İngiltere'de yaşadı. İngiltere'de öldü. Vasiyeti üzerine cenazesi Tunus'a getirilerek oraya gömüldü. Aruz ve hece vezniyle yazdığı şiirlerin yanı sıra edebiyat tarihi üzerine çalışmalar ve çeviriler yaptı. Yaşadığı dönemde en önemli hizmeti, Türkçe şiirlerden meydana getirdiği bir antolojiyi Fransızcaya çevirerek yayımlaması ve edebiyat tarihi türünde ilk örneklerden birini hazırlamasıdır.

BAŞLICA ESERLERİ

Tasvir-i Vicdan (şiirler, 1884), **Tasvir-i Hissiyat** (şiirler, 1886), **Burhan** (Kara Süleyman Paşa'nın zaferlerini anlatan manzum tarih, 1886), **Reşid Paşa** (Biyografi, 1886), **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye** (bu adla yayımlanan ilk kitaptır; 1887), **Bedriye** (manzum oyun, 1886), **Abdülhamid ve Genç Türk Bir Harem Ağası** (oyun, Refik Nevzat'la, 2. bas, 1909), **Türk Eş'ar-ı Garâmı** (Türk Aşk Şiirleri Antolojisi, Fransa'da Edmond Fazy ile birlikte hazırladıkları bu antoloji, daha sonra **Antologie des Poèmes d'Amour Turcs** adıyla yayımlandı, 1905).

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.932.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.26.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.19.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.284.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.10.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.45.

I

SENSİN

Hâver kızarıp şafak görünse
Ruhsârını eylerim tahattur
Leyl olsa siyâha hep bürünse
Husrânını eylerim tefekkür
Bâd inlese hüzn içinde yekser
Gönlümle yüûs eder tesettür
Vasl olsa yine bahâra her yer
Dîdârın eder o dem takarrür
Manzûr-ı nigâhım âh sensin

Bir savt-ı hazîn duyarsa gûşum
Derhâl oluyorsun orda zâhir
Mevvâc ise fikr-i pür-hurûşum
Sensin yine fikretimde sâir
Dağlar dereler sükûna varsa
Âlâmın olur gönülde bâhir
Akşamlar olup sular kararsa
Sensin yine her merâmı sâtir
Sensin bana yâr âh sensin

Bir levh-i latîf görsen ol ân
Sensin yine eyleyen teressüm
Subh olsa açılsa leyl-i zulmân
Sensin bana eyleyen tebessüm
Tab'ım bana sûru kısmet etse
Vaslındır eden yine tecessüm
Dünyâ beni kahra niyyet etse
Senden yine eylerim tazallüm
Varlık bana sensin âh sensin

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.285

II

MEMİŞ'İN NİYYETİ (*)

Aceb yârim hangisinden gelecek
İki yol var şu ovanın yüzünde
Beni sever sağ yanımdan gelirse
Soldan gelse sevgi yoktur özünde

Böyle dedim niyyet tuttum bekledim
Sürü geldi kuşlar geçti gün battı
O yolların hiçbirinden gelmedi
Bahtım beni sevgide de aldattı

–İzmir–

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül,
Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,
Ankara 2000, s.286

(*) Kailin menfîliği bu manzûmenin "Servet-i Fünûn"da (Ali Sezâ) nâm-ı müsteârıyle intişar etmesini icab etmişti (not metne âittir)



Tevfik Nevzad

(1865 İzmir – 1905 Adana)

İzmir Rüştiyesi'ni bitirdikten hemen sonra 16-17 yaşlarındayken Rûsumat Dairesi'nde kâtip olarak çalışmaya başladı. 1884'te Halit Ziya Uşaklıgil ile birlikte İzmir'de yayımlanan ilk mecmua "Nevruz"u ve 1886'da "Hizmet" gazetesini çıkardı. İstanbul Mekteb-i Hukuk'tan dava vekâleti diplomasını aldıktan sonra avukat olarak büyük ün yaptı. İzmir Maarif Müdürü Emrullah Efendi ile tanışması sonrası Mart 1894'te onunla birlikte Avrupa'ya kaçtı ve Cenevre'de "Hizmet" gazetesini yayımladı. Mayıs 1894'te padişah tarafından affedilip yurda döndükten sonra İzmir'de "Ahenk" gazetesini çıkardı (1895). 1899'da arkadaşlarıyla birlikte sürgüne gönderildiği Bitlis'te sekiz ay kaldı. 1902'de üç yıl süreyle kalebentlik cezasına çarptırıldı. Tutuklu kaldığı Adana'daki Piyaz (Payas) Kalesi'nde intihar edip hayatına son verdiği, kayıtlarda yazılıdır. "Aheng-i Şebab" (İzmir, 1890) adlı şiir kitabından başka, çıkardığı gazete ve mecmualarda imzalı ya da imzasız birçok yazısı vardır. Kaynaklarda, "Lisan-ı Osmanî" adında bir gramer kitabı yazdığı, fakat yayımlanmadığı belirtilmektedir.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1888.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.380.
- **Ziya Somar,** *Bir Adamın ve Bir Şehrin Tarihi: Tevfik Nevzad,* İzmir 1948.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.339.
- **İbrahim Şahin,** *İzmirli Bir Şair: Tevfik Nevzad,* İzmir 1993
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.378.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi,* (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 29. Cilt, İstanbul 1993, s.395.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,* (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 22. Cilt, İstanbul 1992, s.11473.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.622.

SEVMEM

Yalan yere o kadar şân ü şöhreti sevmem
Ben ehli olmadığım nâiliyyeti sevmem
Meziyyet olmalıdır boş zarâfeti sevmem
Ben âdem oğluyum öyle rezâleti sevmem

Nedir bu velveleler ey gürûh-ı hîç-â-hîç
Elemli kalbimi zinhâr etmeyin tehyîc
Sizi süyûf-ı hakaretle eylerim tetvîc
Sunûf-ı aczeye gerçi savleti sevmem

Medâr-ı nazm-ı cihandır adâleti severim
Aman ne hiss-i lâtiftir saâdeti severim
Güzelleri o nücûm-ı letâfeti severim
Fakat mezâra da girsem hıyâneti sevmem

Vatan muhabbetidir bence en büyük haslet
Onunla hâsıl olur i'tilâ-yı cemiyyet
O yolda parlayacak nücûm-ı tâli'-i millet
Buna muârız olan bir cemiyyeti sevmem

Ridâ-yı şâna girip parlamıştı bir ikbâl
Fakat cehâleti etti karîn-i izmihlâl
Görülmemiş edebiyyât içinde böyle zevâl
Bu şânı sonra da böyle hakareti sevmem

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.378.

S Ö Z L Ü K

nâiliyyet : *Ele geçirme.*
gürûh : *Kalabalık.*
hîç-â-hîç : *Bomboş.*
tehyîc : *Heyecanlandırma.*
süyûf : *Kılıçlar.*
tetvîc : *Taç giydirme*
sunûf-ı acz : *Aciz sınıflar.*
savlet : *Saldırma.*
nücûm : *Yıldızlar.*
haslet : *Tabiat, huy.*
i'tilâ : *Yükselme.*
nücûm-ı tâli'-i millet : *Milletin talih yıldızı.*
muârız : *Karşı gelen, karşıt bulunan.*
ridâ : *Belden yukarıya örtülen örtü, hırka.*
ikbâl : *Talih düzgünlüğü.*
karîn : *Yakın, komşu.*
izmihlâl : *Yok olma, bozularak bitme.*
zevâl : *Aşağılama.*



Âgâh Paşa

(1831 Trabzon – 1906 Ankara)

Tam adı, Âgâh Osman Paşa'dır. İlköğrenimini Trabzon'da yaptıktan sonra kâtiplik mesleğini seçti. Gönüllü olarak bahriyeye katılıp İstanbul'a geldi. Gemi hocalığı ve kalyon kâtipliğinden sonra alaybeyliğine (albay) kadar yükseldi. Sakız ve Midilli'de bulundu. Çeşitli vilâyetlerde alaybeyliği yaptıktan sonra en son görev yeri olan Ankara'ya yerleşti ve hayatının son yıllarını burada geçirdi. Dîvân şiiri geleneğine bağlı olarak tasavvufî şiirleriyle tanınan Âgâh Paşa'nın, basılmamış yazma **Dîvân**'ı ve **Bülbülnâme** adlı manzum bir risalesi vardır.

KAYNAKLAR

- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Mujgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.64.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.107, 208.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.39
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.41.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.9
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.488

Etmez havâ-yı aşk ile asla karâr mevc
Durmaz koşar sevâhil-i vaslı arar mevc

İcrâ-yi medd ü cezri tevâzu'la câbecâ
Etmek diler o mâh-veşi der-kenâr mevc

Haddin taşırma hiddete gelsen de bahr-veş
Cûşiş deminde sâhili etmez güzâr mevc

Pervâne gönlüm eyledi deryâ-yı nûra gark
İzhâr edince şem'a-i ruhsârı yâr mevc

Âgâh onun da çektiği var rüzgârdan
Etmezdi yoksa boş yere feryâd u zâr mevc

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Mujgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.66.

Aşk havasıyla asla yetinmez dalga;
Durmaz, koşar, kavuşma kıyılarını arar.

Yerden yere, gönül alçaklığı med ve cezriyle dalga,
O ay gibi güzeli kucağına çekmek ister.

Deniz gibi öfkelensen de sınırı geçme.
Dalga, coşma zamanında bile kıyıyı geçmez.

Pervane gönlüm, denizi nurlara boğdu;
Dalga, sevgilinin ışığa benzeyen yüzünü meydana çıkarınca.

Ey Âgâh, onun da rüzgârdan çektiği var;
Yoksa boş yere bağırıp feryat etmez dalga.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Nuri Mustafa Bey

(1844 Maraş – 1906 İstanbul)

Babası Gürcü Yusuf Paşa'nın mutasarrıf olarak Maraş'ta görevli bulunduğu yıllarda dünyaya gelen Nuri Mustafa, İstanbul'da Bayezid Rüştiyesi'nde öğrenim gördü; özel hocalardan Fransızca öğrendi. Annesi saraylı olduğundan, Harem-i Hümayun'da kâtip olarak göreve başladı. Daha sonra Muzıka-i Hümayun ve ardından Tercüme Kalemi'ne atandı. Yeni Osmanlılar grubuna katıldı. Nâmık Kemâl ve Ziya Paşa'nın ardından Avrupa'ya gitti. Beş yıl Paris ve Londra'da kaldıktan sonra 1872'de İstanbul'a döndü. İbret gazetesinin kadrosu içinde yer aldı. Siyasî görüşü nedeniyle sürgüne gönderildiği Akkâ'da üç yıl kaldı. 1878'de Mabeyn üçüncü kâtipliği, Cemiyet-i Rüsumiye üyeliği ve reji komiserliği yaptı. 1906'da Yakacık'ta vefat etti. Mezarı, Çamlıca Selâmî Dergâhı haziresindedir.

Türk ve batı musikisini çok iyi bilen, piyano ve flüt çalan, Fransızcayı çok güzel konuşan Nuri Mustafa Bey'in, "Son Asır Türk Şairleri" adlı antolojide, birçok şiiri ve güftesinden başka, birkaç tiyatro denemesi ve iktisada ilişkin bir eseri olduğu kayıtlıdır. 1876 yılında **Akkâ** adlı yapıtının yalnızca bir forması basılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1242.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.86.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.288.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 17. Cilt, İstanbul 1992, s.8742.

ŞARKI

Bak şu güzel köylüye işte bu kızdır peri
Toprak ile oynamış belli güzel elleri
Böyle midir hep aceb köylülerin dilberi
Düşdü gönül aşkına terk edemem bu yeri

Köyde imiş anladım maye-i aşk ü heva
Dağlara bak sanki aşk olmada suret nüma
Cûylerin namesi ruha verir bin safa
Meskenim olsun benim terk edemem bu yeri

Elde kaval bak çoban eylemede hasbihâl
Dinlemede hep sürü çünki hazindir kaval
Burda göründü bana nâz ile ol gül cemâl
Sevdi gönül neyleyim terk edemem bu yeri

Bak ne güzel söylüyor dalda şu âşık hezâr
Burda bulur bâdesiz neş'eyi her gam-güsâr
Sen de gönül neş'elen işte budur kûy-i yâr
Ben de anmçün gönül terk edemem bu yeri

Yerde çiçekler bütün handenin âsarıdır
Gökte güneş vechinin makesi envârıdır
Karşıki orman ise aşkının esrarıdır
Hepsi seni söylüyor terk edemem bu yeri

Gül yüzünü parlatan ısmatının nurudur
Gönlümü sermest eden dide-i mahmurudur
Zannıma ol didenin kendi de meshurudur
Tutdu beni ah o köz terk edemem bu yeri

Goncelere kim bakar gül feminin çağıdır
Böyle yakan kalbimi gamzesinin dağıdır
Saçlarının telleri sanki gönül bağıdır
Gönlümü bendeyledi terk edemem bu yeri

Kalbe safâ serpiyor hep şu bulutlar bugün
Başka bir ahenk ile ötmede kuşlar bütün
Zannederim eyliyor burda tabiat düğün
Neş'eye gark oldu dil terk edemem bu yeri

Buy-i lâtifi veren gonce teni her yere
İşvesidir bahşeden derdini aşkın sere
Sen de mi sevdâzede söyle a mahzun dere
Ben de sana benzedim terk edemem bu yeri

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1250.



Tablo: Halil Paşa
Antik AS. 162. Müzayede Kataloğu – 6.11.1994



Mehmed Rifad (MANASTIRLI)

(1851 Manastır – 1907 Halep)

Babası, Alay kâtiplerinden Raşid Efendi'dir. Harbiye'yi bitirdikten (1872) sonra Harbiye'de öğretmenliğe ve kolağalığına getirildi. Abdülaziz'in tahttan indirilmesi olayında yer aldığından binbaşı oldu. Rus savaşında esir düştü; ancak antlaşmadan sonra İstanbul'a döndü (1878). Abdülaziz olayına karıştığı için sarayca İstanbul'da kalması sakıncalı görülerek ilk önce Şam'a, daha sonra da Haleb'e kaymakam olarak gönderildi. Askerlik, dil, felsefe, tarih alanında çalışmaları olan Mehmed Rifad, adını asıl oyun yazarı olarak duyurdu. Hasan Bedreddin Paşa ile telif ve çeviri pek çok tiyatro eserini "Temaşa Külliyatı" başlığı altında yayımladı. Başlıca oyunları, **Görenek** (1873), **Pakdamen** (1874), **Ya Gazi Ya Şehit** (1874), **Delile Yahut Kanlı İntikam** (Hasan Bedreddin Paşa ile, 1875), **Kölemenler** (Hasan Bedreddin Paşa ile, 1875), **Fakire Yahut Mükafat-ı İbret**'tir (Hasan Bedreddin Paşa ile, 1876). Oyun yanı sıra hikâye ve dille ilgili kitaplar da yazdı. Şiirlerini dinî ve hikemî tarzda kaleme alan Mehmed Rifad'ın 1 münacaat, 1 naat, 23 gazel, 18 manzume, 6 mesnevî, 1 mersiye, 8 tarih, 11 şarkı, 80 kıta, 50 beyit ve 2 koşmadan oluşan Dîvânçe'si yayımlanmamıştır. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri'nde şiirlerinden çeşitli örneklere yer vermiştir.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1457.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.303.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.331.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.324.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.332
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.837.
- **Behçet Necatigil**, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, (17. Basım), İstanbul 1998, s.245.

YAVUKLANMA

Suya gelmişti köyün kızları akşam üzeri
Öteden bir delikanlı türeyip geldi beri
Su başından ötede bir yere çöktü yattı
Başını kaldırarak kızlara bir göz attı
Orada bir de yetişmiş büyücek kız var idi
O güzel genci görünce gülerek böyle dedi:
"Delikanlı! Niye geldin de oturdun oraya
Ne işin var, niye öyle bakıyorsun buraya"
Delikanlı dedi: "Tarlamda bitirdim işimi
Ararım böyle güzel yerde bulam bir eşimi"
Dedi kız: "N'oldu sana sen niye yattın öyle
Burada er kişi yok sen ne ararsın söyle"
Dedi oğlan: "A gözüm çokça çalıştım orada
Katı yorgunluğumu almağa yattım burada
Susamıştım dileğim bir su içip gitmek iken
Sizi gördüm de şaşırdım bakakaldım size ben
Susadım su dilerim Tanrı için koş da bana
Su yetiştir su getir yalvarırım işte sana"
Bu sözün üstüne kız koştu getirdi su ona
Delikanlı suyu içti, dedi: "Bir bak da bana
Sana gönlüm gibi bir şey daha versem onu sen
Alıversen ne olur yalvarırım çok sana ben"
Yüzü kıpkırmızı oldu kızın ol sözlerden
Dedi: "Bilmem delikanlı ne diyorsun bana sen"
Gülerek taktı yiğit bir bilezik kız koluna
Sopasın aldı ele döndü koyuldu yoluna
Utanıp kaldı güzel kız, dedi yoldaşları hep:
"Ne güzel oldu yavuklanman a yosma Zeyneb"

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.304.



Mehmed Ali Hilmi Dedebaba

(1842 İstanbul – 1907 İstanbul)

Bektaşî şairlerindendir. 1856'da Merdivenköy Şahkulu Sultan Tekkesi Postnişini Hasan Baba'dan el aldıktan sonra 1863'te aynı tekkeye şeyh oldu. 1879'da Perişan Ali Baba'nın dede-babalıktan alınmasının ardından bu makama atandı ve vefatına kadar bu görevde kaldı. Mezarı, aynı tekkenin yakınındaki Gözcü Baba Tekkesi haziresindedir. Tasavvufî halk edebiyatını örnek alarak hece ve aruzla yazdığı şiirleri, **Merhum Mehmed Ali Hilmi Dedebaba Dîvânı** adıyla ölümünden iki yıl sonra Şahkulu Sultan Tekkesi aşçısı Ahmed Mehdî Baba tarafından bastırılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.508.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.105.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.644.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.235.
- **İsmail Özmen**, *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.420.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 22. Cilt, İstanbul 1993, s.197.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevî Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.312.
- **Cahit Öztelli**, *Bektaşî Gülleri, Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.47, 360.

ÂYÎNE TUTTUM YÜZÜME

Âyine tuttum yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme

Âdem Baba Havvâ ile
Hem Allâm'el-esmâ ile
Çark-ı felek semâ ile
Ali göründü gözüme

Hazret-i Nûh Neciyullah
Hem İbrâhim Halilullah
Sinâ'daki Kelimullah
Ali göründü gözüme

Îsâ'yı Ruhullah oldur
İki âlemde Şâh oldur
Mü'minlere penâh oldur
Ali göründü gözüme

Ali evvel Ali âhır
Ali bâtın Ali zâhir
Ali tayyib Ali tâhir
Ali göründü gözüme

Ali candır Ali cânân
Ali dindir Ali imân
Ali rahîm Ali rahmân
Ali göründü gözüme

Hilmi gedâyî bir kemter
Görür gözüm dilim söyler
Her nereye kılsam nazar
Ali göründü gözüme

KAYNAK : **Ahmet Necdet**, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufî Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997, s.508.

S Ö Z L Ü K

allâm'el-esma : *Tanrı'nın adları, sıfatları.*
çarkı-ı felek : *Gök kubbesi, gök yuvarlağı.*
sema : *Dönme.*
neciyullah : *Tanrı sırdaşı.*
İsâ-yı Ruhullah : *Tanrı ruhu İsa, Hz. İsa.*
Kelimullah : *Sina dağında Tanrı ile konuşan Musa'nın lâkabı.*
penâh : *Sığınak.*
tayyib : *Güzel, hoş.*
tahir : *Temiz.*
rahim : *Merhametli.*
kemter : *Aciz, hakir.*
nazar kılmak : *Bakmak.*

Şevki

(1852 Prizren – 1907 Svilengrad)

Asıl adı Hüseyin'dir. İlk ve ortaöğrenimini doğduğu kentte tamamladıktan sonra Manastır Askerî İdadisi ve ardından Mekteb i Harbiye'yi bitirip piyade subayı olarak orduya katıldı. Halep, Kıbrıs, Konya, Aksaray, Niğde, Manastır, Leskoviç, Metroviçe ve Edirne'de görev yaptı. 1897 Yunan Harbi'ne katıldı. Bulgar komitacılarına karşı üstlendiği görevi yüzünden komitacıların boy hedefi hâline geldi ve 1907 yılında Svilengrad'da hamamdan çıkarken Bulgar tedhişçiler tarafından kurşunlanarak öldürüldü. Bektaşî şairleri arasında yer alan Şevki, şiirlerini aruzla yazmış ve **Dîvân**'ı, Harf Devrimi öncesi iki kez basılmıştır. Hakkındaki bilgiler, torunu Turgut Koca'nın "Bektaşî Nefesleri ve Şairleri" adlı eserine dayalıdır. Dîvân'ı, Turgut Koca tarafından günümüz harfleriyle **Şevki-Hayatı ve Eserleri** adıyla yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.617.
- **İsmail Özmen**, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.409.

Ben beni görmek için bir şey hicab olmaz bana
Âftabım âftabıyım sehab olmaz bana

Perde-yi gayriyyeti çâk eyledim baştan başa
Ol sebebten lenteraniden hitab olmaz bana

Gerçi gayrı olmadı bu kâinatta hiç ü kez
Aynile amma müşabih şeyh ü şab olmaz bana

Musevî hem İsevî hem Muhammedî benem
İhtilâf-ı küfr ü imandan azab olmaz bana

Mukteza-yı ab ü kil her zerre inkılâptadır
Şevkiya zâtımla amma inkılâp olmaz bana

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.410.

S Ö Z L Ü K

âftab : *Güneş.*
hicab : *Perde.*
lenterani : *"Göremezsin" anlamında bir âyet.*
müşabih : *Benzer.*
ihtilâf : *Ayrılık.*
mukteza : *İktiza eden, gerek.*
inkılâp : *Biçim ve nitelik değiştirmek, devrim.*



Rahmî Efendi (KÜLHAŞZÂDE)

(1870 Sivas – 1910 Sivas)

Vehbi Cem Aşkun'un "Sivas Şairleri" (1948) adlı eserinde, "bâdeli" âşıklardan olduğu, yaşadığı dönemde Sivas'ta, en az Emrah kadar ünlendiği belirtilir. Yörede Külhaşzâde Rahmî adıyla tanınan şairin, yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Öğrenimi okur-yazar düzeyinde olmasına karşın, aruzu kalem erbabı ayarında kullanan Rahmî, genellikle âşık tarzı şiirleriyle isim yapmış; önceleri Hak âşığıyken, daha sonra sevdalanıp kendini içkiye vermiş ve derbeder bir yaşam sürmüştür. Bir ara Sivas Gazetesi'nde muhabirlik de yapan Rahmî'nin, bilhassa o yıllarda Sivas'a vali olarak atanan Mehmed Emin Yurdakul için söylediği taşlama yörede oldukça ses getirmiştir.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1332.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.440.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.270.
- **Vehbi Cem Aşkun**, *Sivas Şairleri*, Sivas 1948, s.296.

I

HİCVİYYE (*)

Gelmeden mayıs otuzbir gidiyormuş bu ne hâl
Vermeden mi gidecek yoksa hesab Türkçümüz
Kendini bülbül-i gülzâr-ı hakîkat sanarak
Gübrelikte ötüyor misl-i gurab Türkçümüz
Şuarânın da büyük nâmını berbâd etti
Bu hususta hele şâyân-ı itab Türkçümüz
Millete hizmet ise kasdı umûr-ı mülkü
Terk edip örmeli evvelce çorab Türkçümüz
Lâubâlîydi ahâlîyle gelince, lâkin
Çeker oldu yüzüne şimdi nikab Türkçümüz
Yıkılıp gitmelidir çünki yeter çektirdi
Sekiz aydır bu ahâlîye azab Türkçümüz
Kilisâlarda gidip câm ediyor inleyerek
Müslümânım diye eyler mi hicab Türkçümüz
İngiliz'den nesi eksik yalnız şapkası yok
İçiyor hükm-i helâliyle şarab Türkçümüz
Bir namaz kıldığını var mı gören mescidde
Feylesoftur tanımaz dîn ü kitab Türkçümüz
Maksadı yapma iken tecrübesine başlayarak
Kıldı bir kat daha Sivas'ı harab Türkçümüz
(12 Aralık 1908–12 Kânûn-i evvel 326)

(*) Sivas'a vâlî olarak tâyin edilen Mehmed Emin (Yurdakul) hakkındadır.

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.440.

II

KOŞMA

Hey koca göbek, ak sakallı çocuk
Saçın biyaz emma yüreğin kara
Yetmez mi elli yıl ölüm uykusu
Sil çapaklarını kalk ışık ara

Şişirme enseni bol saman yeyüb
Kırıtma sırtına hele çul giyüb
Düşünsene bir yol da ben neyim deyüb
Bırak nalları bir çarık ara

İnsanı doyuran bilgidir bilgi
Bilginin ardından geliyor sevgi
Ey ulu Tanrının kıllı eşeği
Aç dolaşmayı koy, bir azık ara

KAYNAK : **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1334.



Harputlu Hayri

(1860 Harput – 1910 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Hayrullah olup Harputlu Hayri diye tanınır. Öğrenimini Harput'ta Yusuf Kâmil Paşa Medresesi'nde yaptı. Evkaf Nezareti Mektubi Kalemi'nde göreve başladı. Çeşitli mahkemelerde kâtiplik ve başkâtiplik, Elâzığ vilâyeti resmî gazetesinde muharrirlik yaptı. Musul, Diyarbakır mektupçuluğundan sonra Ergani ve Dersim mutasarrıflığına getirildi. İstanbul'da vefat eden Harputlu Hayri'nin mezarı Edirnekapı'dadır. Yirmibeş yaşlarındayken, yazdığı şiirleri **Hâtıra-i Ahd-i Şebap** (1885) adıyla bir kitapta toplayan Hayri'nin bestelenmiş gazelleri de vardır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.625.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.383.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.183.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 10. Cilt, İstanbul 1992, s.5136.
- **Ahmet Kabaklı**, *Türk Edebiyatı*, Cilt 2, (4. Basım), İstanbul 1973, s.435.

GAZEL

Sinemde bir tutuşmuş sönmez ocağ olaydı
Zülfün karanlığında bezme çerâğ olaydı

Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş
Tek zülfünü göreydim bahtım siyâh olaydı

Olmazdı böyle mahzûn Leylî gamında Mecnûn
Bir dem yüzün göreydi âlemde sağ olaydı

Meyhâneler kapusu bahtım gibi kapansın
Rindâne bâde içmek sensiz yasağ olaydı

Deşt-i cünûn içinde gezmezdi böyle gönlüm
Zülüflerin kemendi boynumda bağ olaydı

Gülşenserâ-yı hüsnü bir âh ile yıkardım
Kanun-ı aşk içinde cüz'i mesağ olaydı

N'olaydı âh n'olaydı yâr bâde dolduraydı
Gamdan dilimde Hayri, hâl-i ferâğ olaydı

KAYNAK : Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 2, (4. Basım), İstanbul 1973, s.435.

S Ö Z L Ü K

bezme çerâğ : *Meclise ışık, çıra.*
rindâne : *Rendlere yakışır şekilde, hoşgörülü, aldırış etmezcesine.*
deşt-i cünûn : *Çılgınlık çölü.*
gülşenserâ-yı hüsn : *Güzelliğin güllük yeri.*
kanun-ı aşk : *Aşk töresi, aşk çalgısı (kanun).*
cüz'i mesağ : *Bir parça izin, açık kapı.*
bâde : *İçki.*
hâl-i ferâğ : *Kurtuluş hâli (gamdan)*

Şeyh Vasfî

(1851 İstanbul – 1910 İstanbul)

Babası, İstanbul Draman'daki Kefevî Tekkesi şeyhi Mahmud Raşid Efendi'dir. İlköğrenimini babasından aldı. Fatih Camii imamlarından Hoca Mustafa Efendi ve Gelibolulu Hoca Tahir Efendi'nin derslerine devam etti. 1866'da babasının ölümü üzerine 15 yaşındayken babasının yerine tekkenin şeyhliğine getirildi. Eski-yeni edebî tartışmalarında eskiyi savunduğundan Muallim Naci'nin yanında yer aldı. Tercüman-ı Hakikat, Saadet ve Mürüvvet gazetelerinde şiir ve makaleleri yayımlandı. Çeşitli okullarda kavaid-i Osmaniye ve kitabet-i resmiye dersleri verdi. Meclis-i Meşayih azalığında bulundu. Öldüğünde Draman Camii haziresinde babasının yanına defnedildi. Edebiyatımızda şiirlerinden çok makaleleriyle tanınan Şeyh Vasfî'nin, Berkî mahlâsını kullandığı şiirleri de vardır.

ESERLERİ

Feyz-âbâd (Büyük İslâm ediplerinin seçilmiş eserlerinin tercümeleri ile çeşitli şiirlerini içerir, 1891), **Barika** (Yavuz Sultan Selim'in Farsça şiirlerinin bazılarının tercümeleri), **Külliyât-ı İslâmiye**, **Cezebât** (şiirler, 1885), **Şöyle Böyle** (Muallim Naci ile birlikte ve Mesud Harabatî imzası ile, 1885), **Levâmî** (1890), **Bedayî** (1892), **Sevatı** (1893), **Metali** (1896), **Münşeât-ı Şeyh Vasfî** (1898), **Riyâhin** (Sâdî ve Mevlânâ'dan, 1898), **Muharrerât-ı Şeyh Vasfî** (1908), **Muhâdarat**, **Sarf-ı Osmanî** (1899), **Nahv-ı Osmanî**.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1906
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.246.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.513.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.370
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.515.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.26.

Nev-bahârın başkadır te'sîr-i feyyâzânesi
Cilvegâh-ı şâdmânîdir hezârın lânesi

Reşk-bahş-ı Beyt-i Ma'mûr oldu sertâ ser bugün
Bir perînin şem'-i aşkıyle gönül kâşanesi

Nâzenînân-ı zamânın işvesi pek başkadır
Dil nasıl olmaz görünce bunların dîvânesi

Nâzı magbût-ı melâhat gamzesi sehhâr-ı aşk
Aldı aklım ol perî âyâ kimin cânânesi

Şîve-i güftârıma dil-dadedir erbâb-ı dil
Vasfiyâ üslûb-ı eş'ârın budur şâhânesi

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.515.

İlkbaharın feyz veren etkisi başkadır.
Bülbülün yuvası, sevincin cilve yurdudur.

Bugün baştanbaşa Beyt-i Ma'mur'u bile kıskanır oldu,
Bir perinin aşk ateşiyle gönül köşkü.

Zamanın nazlı güzellerinin cilvesi bir başka olur.
Gönül, bunları görünce nasıl dîvânesi olmaz.

Nazı, güzel yüzü, âşığı büyüleyen bakışı,
O peri, aklımı aldı; acaba kimin sevgilisi?

Gönül erbabı, sözlerindeki naza âşıktır.
Ey Vasfi, şiir üslûbunun en mükemmeli budur.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Münif Paşa (MEHMED TAHİR)

(1828 Antep – 6 Şubat 1910 İstanbul)

Antep'te medrese öğrenimi gördü; Arapça ve Farsça öğrendi. Ailesiyle birlikte gittiği Kahire'de özel dersler alarak bilgilerini daha da pekiştirdi. Kahire'de Kasrü'l-Âli, Şam'da Emeviyye medreselerinin yüksek bölümlerini bitirdi. 1852'de İstanbul'a gelip Bâb-ı Âli Tercüme Odası'nda Arapça ve Farsça çevirmeni olarak göreve başladı ve bu süre içinde Fransızca öğrendi. Berlin Konsolosu ikinci kâtibi olarak atandığı Berlin'de üç yıl kaldı; Almanca öğrendi ve üniversiteye devam etti. 1860'ta İstanbul Ticaret Mahkemesi başkan yardımcısı oldu. Ceride-i Havadis'te yazıları yayımlandı ve aynı gazeteye Ruzname-i Ceride-i Havadis adıyla iki sayfalık bir ilâve hazırladı. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye adıyla bir encümen kurarak ilk Türk dergisi olarak kabul edilen Mecmua-i Fünûn'u çıkardı. 1867'de Zaptiye Müsteşarlığına getirildikten sonra sırasıyla Dîvân-ı Temyiz Reisliği, büyükelçilik, üç kez Maarif Nazırlığı, Vezirlik, Meclis-i Sıhhiye Reisliği ve en son Tahran Büyükelçiliği yaptı; kızının vefatı üzerine emekliliğini isteyip İstanbul'a döndü. 1910'da Erenköy'de vefat etti ve Sahra-yı Cedid mezarlığına defnedildi. Münif Paşa, batı yanlısı, memleketin ancak eğitim yoluyla kalkınabileceğine inanan, bu uğurda büyük çaba sarfeden bir devlet adamıdır. Uzun süre Mekteb-i Hukuk'ta ders vermiş, onun döneminde Bayezid Kütüphanesi açılmış, Darülmuallim'in geliştirilmesine çalışılmıştır. Müzeciliğin kuruluşunda da büyük emeği geçen Münif Paşa, şiir yazmış olmasına rağmen daha çok, eğitim alanındaki ders kitapları ve çevirileriyle tanınır. Hukuk, iktisat, tarih, edebiyat ve eğitime ilişkin 27 eseri vardır; ancak bunların bir bölümü yayımlanabilmiştir. Ebüzziya Tevfik, 1910'da "Münif Paşa-Hayatı ve İşleri" adıyla Yeni Tasvir-i Efkâr'da, kendi kuşaklarının ona neler borçlu olduğu dile getirmiştir.

ESERLERİ

Dâsitân-ı Âl-i Osman : Osmanlı Devleti'nin 600. kuruluş yıldönümü nedeniyle kaleme alınmış 8 sayfalık bir şiir kitapçığıdır. Osmanlı hanedanlığıyla ilgili bilgileri içeren eser, aruz kalıbıyla, kıtalar hâlinde ve sade bir dille yazılmıştır.

Mecmua-i Eş'ar : Münif Paşa'nın kendi şiirleri yanı sıra bazı şairlerin şiirlerine de yer verdiği eser, bir antoloji niteliği taşır. Yayımlanmamış olup yazması, Taksim Atatürk Belediye Kütüphanesi'ndedir.

Muhâverât-ı Hikemiye : Fenelon, Voltaire, Fontenelle'nin bazı diyaloglarının çevirisidir. 1859'da yayımlanan eser, bir felsefe kitabı olup batıdan yapılan ilk çeviri eser olarak bilinir. Eserde bireysel tutkular, vatan sevgisi, toplum ahlâki, genç kızların ve kadınların eğitimi gibi konulara ağırlık verilmiştir.

Bu eserlerinden başka, Mekteb-i Hukuk'ta verdiği derslerle ilgili olarak **Hikmet-i Hukuk** (1885), **Telhis-i Hikmet-i Hukuk** (1884), **İlm-i Servet** (1885), **Medhal-i İlm-i Hukuk**; Mecmua-i Fünûn'da tefrika edilen **Tarih-i Hükema-yı Yunan, İlm-i Sarf ve Nahiv, Makamat-ı Harirî'den bir Makamın Tercümesi;** basılmamış eserlerinden **İran'a Giden Rical-i Osmaniye Hakkında Malumat** (İ.Ü. Kütüphanesi), **İran Ruznâmesi** adlı yapıtları vardır. Osmanlı Müellifleri'nde, Münif Paşa'ya ait olan ve ele geçmeyen 22 eserinin adları yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.997.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.240.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.267
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.97.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 16. Cilt, İstanbul 1992, s.8455.
- *Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 23. Cilt, İstanbul 1993, s.254.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.875
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.472.
- **Şemsettin Kutlu**, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.345.
- **Ahmet Hamdi Tanpınar**, 19. *Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.179.

I

HASBIHÂL- 1

Nedir çemende bu âh ü figanın ey bülbül
Yazık ki böyle geçer hep zamânın ey bülbül
Ederdi berg-i gülü ferş-i âşiyâne sana
Olaydı bağda bir kadr-dânın ey bülbül
Çemende sun'-ı Hakk'ı gerçi her varak söyler
Senin belîgdir ammâ beyânın ey bülbül
Nihâl-i gülden olur minberi senin gibi bir
Hatîb-i hoş-sühan ü hoş-dehânın ey bülbül
Tarîk-ı aşkta pervâne-i hamûş u nizâr
Olur mu hiç senin hem-inânın ey bülbül
Bu şevk-ı tâze ile pîr-i mutribânsın hep
N'ola olurlar ise peyrevânın ey bülbül
Müyesser olsa gülistanda zıll-i şehbâlin
Çeker mi mihnetini dil Hümâ'nın ey bülbül
Gınâ-yı tab'dan altın kafeste olsan da
Yine gözünde uçar âşiyânın ey bülbül
İşitti nağmeni gülşende oldu kilk-i Münif
Kemâl-i şevk ile şâbâş-hânın ey bülbül

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.97.

II

HÂBNÂME

Râhat-ı cisim ü cansın ey hâb
Lâ cerem firkatin azāb-ı sâ'ir

Sana mimâr-ı ten denilse sezâ
Çünki eylersin anı sen tâmir

Makdemin tâze can verir bedene
Sana derler eğerçi mevt-i sagir

Şâd olur dil senin visâlinle
Olsa da caygâhı köhne hasir

Def'i renc ü kelâl içün olmuş
Dergehin melce-i sagîr ü kebîr

Birisi etse sâide ifrat
Der-akab sensin ana dâmen-gir

Sen gibi bir aziz mihmâne
Sîm ü zerden seza yapılsa serîr

Ceyş-i vehmü hayal oldukca
Şeb-i tar içre rahyab-ı zamir

Mülk-i dil pâymâl olurdu eğer
Olmasan sen ana muin ü zâhir

Vasf-ı nâşini şükür ile müdām
Ehl-i irfân eder seni tevkir

İstemem ben seninle olmaz ise
Taht-ı zerrin ü came-hab-ı harîr

Gösterüb muhtelıf alâmetler
Kâh olursun beşir ü kâh nezîr

Ne ola ger-hâme-i bedi nigâr
Vasfını böyle eylese tahrîr

Mazharı vâridâtı âlem-i gayb
Kâşif-i raz-nâme-i takdîr

Barigâh-ı harîmi mânâda
Ne aceb levha eyledin tasvir

İyi gün dostusun biraz amma
Bu sıfat sende kabil-i tabîr

Hemdemin daim ehli zevk u safâ
Başka yoktur sana enîs ü semîr

Pister-i nâz içinde ta-be-sabah
Nimet-i vuslatın ile dilsîr

Bezm-i meyde hemîşe hâzırsın
Eylemezsen bu babda taksîr

Derd-mendanın ah u feryâdı
Sana hayfâ ki eylemez te'sîr

Baht bîdar olmasa olmaz
Emel-i vuslatın netice-pezîr

Dil-i gamnâkten kaçarsın sen
Öyle kim avcıdan kaçar nahçîr

Hele uşşak-ı zâr leyl ü nehar
Hasretinle tiraş-ı gamde esîr

Sitemin bârını çeken çoktur
Biri de işte bu Münif-i hakîr

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1009.

SÖZLÜK

hâb : Uyku.
lâ cerem : Hiç kuşkusuz.
azâb-ı sâir : (Şiirde) Derin, büyük, yaygın azap.
mimâr-ı ten : Vücut mimarı, vücudu onaran.
sezâ : Lâyık.
makdem : Geliş, ayak basış.
mevt-i sagir : Küçük ölüm.
dil : Gönül.
visâl : Kavuşma.
caygâh : Yer.
hasîr : Hasır.
renc ü kelâl : Eziyet, yorgunluk, bitkinlik.
ifrat : Aşırılık.
der-akab : Hemen.
dâmen-gir : Eteğinden tutulan.
mihmân : Misafir.
sîm ü zer : Gümüş ve altın.
serîr : Taht.
muin ü zâhir : Yardımcı ve koruyucu.
zerrîn : Altından.
câme-hâb-ı harîr : İpekten gecelik.
nezîr : Doğruyu gösterici.
hemdem : Arkadaş.
enîs : Yakın, dost.
semîr : Dost, arkadaş.
pister : Yatak.
ta-be-sabah : Sabaha kadar
dilsîr : Gözü doyma, mutlu olma.
bezm-i mey : İçki meclisi.
bab : Konu, bahis.
taksîr : Kusur.
derd-mendan : Dertliler.
bîdar : Uykudan uyanma.
netice-pezîr : Sonuçlanma.
nahcîr : Av hayvanı.
uşşak-ı zâr leyl ü nehâr : Gece-gündüz ağlayıp inleyen âşıklar
sitem : Dert, eziyet.
bâr : Yük.
Münif-i hâkir : Alçakgönüllü, mütevazı.

Muallim Feyzi

(1842 Tebriz – 1910 İstanbul)

Tebriz'de medrese öğrenimi gördü. Necef'e, Hicaz'a ve ardından Mısır'a gidip El-Ezher Medresesi'ne devam etti. Mısır'da bulunduğu yıllar Vezir Sami Paşa'yla tanıştı. Paşayla birlikte İstanbul'a geldi ve bir süre paşanın konağında misafir olarak kaldı. Osmanlı uyruğuna geçtikten sonra öğretim kurumlarında kendisine çeşitli görevler verildi. Emirgân Rüştiyesi ve Robert Kolej'de öğretmenlik yaptıktan sonra Galatasaray Lisesi'nde Fars edebiyatı dersleri verdi. İstanbul'da vefat eden Muallim Feyzi, özellikle mersiye (ağıt) alanında oldukça başarılıdır. Farsça gramere ait bazı eserleri bulunan Muallim Feyzi'nin, Dîvân'ı ve yıllarca üzerinde çalışıp hazırladığı Türkçeden Farsçaya ve Farsçadan Türkçeye Kâmus'u, çıkan bir yangında kaybolmuştur. Şiirlerinde, Oniki İmam'a bağlılığının etkileri açıkça görülür. İmam Hüseyin için yazdığı ağıtların bir bölümü ölümünden önce yayımlanmıştır. **Ulûm-i Fârisi**, **Kâmus**, **Vaveylâ**, **Dîvân-ı Eş'ar**, **Sûz-i Güdâz**, **Müntehabat-ı Farisiye**, yapıtlarından başlıcalarıdır.

KAYNAKLAR

- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.546
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.247.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.505.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.21

I

ŞARKI

Vücûd iklîminin sultanı sensin
Efendim derdimin dermânı sensin
Bu cism-i nâ-tüvânın cânı sensin
Efendim derdimin dermânı sensin

Marîz-i aşkınım ey başta tâcım
Hemân dârû-yı lütfundur ilâcım
Tabîbe yoktur asla ihtiyâcım
Efendim derdimin dermânı sensin

Dil-i pür-derde fazla derd katma
Ricâmı reddedip ağyâre atma
Zehrden gel, bana dermân aratma
Efendim derdimin dermânı sensin

SÖZLÜK

nâ-tüvân : *Zayıf.*
marîz : *Marazlı, hasta, hastalıklı.*
dârû : *İlâç.*
dil-i pür dert : *Dertli gönül.*

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.247.

II

Sâkıyâ boş koma peymânemizi
Neş'elendir dil-i mestânemizi
Açıver sohbet'i cânânemizi
Neş'elendir dil-i mestânemizi

Alıver sâz ü rebâbı eline
Tâ ki kanun-u mahabbet biline
Dokun uşşâkın aman bamteline
Neş'elendir dil-i mestânemizi

Bezm-i ahbâbı ferahnâk edelim
Sîneden sûz-i dili pâk edelim
Câme-i sabrımızı çâk edelim
Neş'elendir dil-i mestânemizi

SÖZLÜK

peymâne : *Büyük kadeh.*
dil-i mestâne : *Sarhoş gönül.*
rebâb : *Bir çeşit kemençe.*
bezm-i ahbâp : *Dost meclisi.*
Uşşak, Ferahnâk, Sûz-i dil : *Türk müziğindeki bazı makamlar.*
câme-i sabr : *Sabır elbisesi.*
çâk etmek : *Yırtmak.*

KAYNAK : **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.505.

III

GAZEL

Bahâr mevsimi geşt ü güzâr mevsimidir
Gönül biraz gezüb eğlen bahar mevsimidir

Durub benefşe gibi muntazır boyun bükelim
Mesîrelerde mülâkat-ı yâr mevsimidir

Yayıldı dâmen-i sahrâya âhüvân-ı bihişt
Kemend-i şevk ü hevesle şikâr mevsimidir

Nasıl bu ömr-i azîzi akub gider görelim
Kenâr-ı âb-ı revanda karar mevsimidir

Bir elde sâgar-ı mey diğer elde defter-i şi'r
Terennüm-i gazel-i âbdar mevsimidir

Bırak şu medresenin köhne peykesin molla
Serîr-i meykedeyi ihtiyâr mevsimidir

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.505.

S Ö Z L Ü K

geşt ü güzâr : *Gezip tozma, gezme.*
benefşe : *Menekşe.*
muntazır : *Bekleyen.*
dâmen : *Kadın başörtüsü, eteklik.*
âhüvân : *Ceylanlar, karacalar.*
bihişt : *Cennet.*
şikar : *Av.*
âb-ı revan : *Akarsu.*
sâgar-ı mey : *Şarap kadehi.*
defter-i şi'r : *Şiir defteri.*
âbdar : *Nükteli, zarif, güzel.*
serîr : *Taht, yatacak yer.*
meykede : *Meyhane.*
ihtiyâr : *Seçme, seçilme, katlanma.*

IV

GAZEL

Arz eder bâğ-ı behişti sana gülzâr-ı vatan
Gül değil bir niçe gülzâra değer hâr-ı vatan

Gurbet elde bilinir kadr-i vatan kim orada
Daha müşfik görünür yârden ağyâr-i vatan

Gurbete Kâbe dahi olsa çevirmez yüzünü
Bulabilse vatanında kişi bir yâr-i vatan

Nev-be-nev akmişe-i mülk-i maârif var iken
Neylesin emtia-i köhneyi bâzâr-ı vatan

Ölümün çâresi yok ölmemenin çâresi var
Kişiyi zinde-i câvîd eder efkâr-ı vatan

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.247.

S Ö Z L Ü K

bâğ-ı behişt : *Cennet bağı.*
gülzâr-ı vatan : *Vatan gül bahçesi.*
hâr-ı vatan : *Vatan sıcaklığı.*
kadr-i vatan : *Vatanın değeri.*
ağyâr-i vatan : *Vatan aşkı.*
nev-be-nev : *Yeni yeni.*
akmişe : *Kumaşlar.*
emtia-i köhne : *Eskimiş mal.*
bâzâr-ı vatan : *Vatan pazarı.*
câvîd : *Sonsuz.*
efkâr-ı vatan : *Vatan fikri.*

Fitnat Hanım (HAZİNEDARZÂDE)

(1842 Trabzon – 1911 İstanbul)

Babasının mesleği nedeniyle Hazinedarzâde lâkabıyla tanınır. Küçük yaşta İstanbul'a geldi. Dönemin tanınmış hocalarından Kur'an yanı sıra Arapça ve Farsça dersleri aldı. Hüsnühat çalıştı. Mezarı İstanbul Edirnekapı'dadır. Dîvân tarzında şiir yazan kadın şairlerimiz arasında yer alır. 18. yüzyılda yaşayan Fitnat Hanım'la karıştırılmaması için Fitnat-ı Cedid de denir. İşlek bir zekânın ürünü olan duygu yüklü şiirlerinden başka düzyazıları da vardır. Düzenlediği **Dîvân**'ı yayımlanmamıştır.

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.434.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey**, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cilt, İstanbul 1972, s.123.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.416.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.223.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.497.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.552.
- **Bedihan Tamsöz**, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994, s.71.

GAZEL

Eylesin te'sir derdin cânâna Allah aşkına
Girmesin gamhâneme bigâne Allah aşkına

Kim bilir derd ehlinin hâlin gene yârı bilir
Kıl terahhumı dide-i giryâna Allah aşkına

Bezm-i cânânım uzak bu sûziş-i hasret ile
Gel senin yânalım pervâne Allah aşkına

Zahm-i firkat pek bitirdi kalmadı bende mecâl
Söyleyin bu hâlimi cânâna Allah aşkına

Dil harab-abâd-i aşkındır unutma rahm edip
Fıtnat'ı gel eyleme divâne Allah aşkına

KAYNAK : **Bedihan Tamsöz**, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994, s.72.

Allah aşkına derdin canıma tesir etsin,
İç dünyama yabancı girmesin.

Kim bilir dert çekenin derdini, yine sevdiği bilir.
Ağlayan gözlerime Allah aşkına merhamet et.

Sevdiğimiz, özlem ateşiyle uzak,
Gel seninle yanalı pervane Allah aşkına.

Ayrılık acısı bitirdi beni, güç kalmadı.
Durumumu sevdiğime söyleyin.

Gönül, aşkın yıkıntısıdır, unutma!
Fıtnat'ı divâne etme Allah aşkına.



Tablo: İbrahim Çallı

Antik AŞ. 144. Müzayede Kataloğu – 19.4.1992



Hüseyin Fahreddin Dede

(3 Ekim 1854 İstanbul – 15 Eylül 1911 İstanbul)

Asıl adı Hüseyin olup babası, Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Yenişehirli Hasan Nazif Dede'dir. Babasının vefatı üzerine, çocuk yaşta onun yerine şeyh olarak atandıysa da yaşının küçük olması nedeniyle aynı göreve vekâleten Hoca Raşit Dede getirildi. İyi bir öğrenim gördü. Farsça, Arapça, Fransızca öğrendi; Yenişehirli Avni Bey'den tasavvuf ve edebiyat, Şeyh Abdülhalim Efendi'den ney ve nazariyat dersleri aldı; şair Abdurrahman Sami Paşa'dan mesnevî okudu. 1877'den başlamak üzere yaşamının sonuna dek, Çırağan Sarayı'nı genişletme çalışmaları sırasında yıktırılan Beşiktaş'taki mevlevîhânenin yerine Bahariye'de yaptırılan yeni mevlevîhânenin şeyhi olarak 34 yıl görev yaptı. İstanbul'daki kolera salgınında vefat etti. Fahrî mahlâsıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazan Hüseyin Fahreddin Dede, nüktedan, hoşsohbet, mütevazi kişiliği yanı sıra güzel sesi, geniş musiki kültürü, dînî ve din dışı besteleriyle aynı zamanda bestekâr ve neyzen olarak da tanınır. Bu arada Hacı Râtib Efendi'den Batı müziği, Halim Efendi'den Hamparsum notası ve tanbur öğrenen Dede, Fransızca ve musiki dersleri de verirdi. Günümüze ulaşan eserleri arasında Arapça, Farsça, Türkçe şiirleri ve Bahariye Mevlevîhânesi'ne ilişkin önemli bilgileri içeren "Mecmua"sı; bazı Mevlevî şeyhlerine hitaben yazdığı, yetmiş mektuptan oluşan "mektup defteri" sayılabilir. "Risâle-i Sipehsâlâr" adlı eseri nazım olarak çevirmiş, ancak eser, koleradan vefatı üzerine şahsî eşyaları, kitapları ve klasik şiirlerini topladığı yazma **Dîvân**'ıyla birlikte imha edilmiştir. Kendisiyle ilgili olarak, 1990 yılında Ahmet Şahin tarafından "Hüseyin Fahreddin Dede-Hayatı ve Eserleri" adıyla bir mezuniyet tezi çalışması yapılmıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.347.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 18. Cilt, İstanbul, s.546.
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 4. Cilt, s.107.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 11. Cilt, İstanbul 1992, s.5451.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.143.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s.507.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.10, 28.

GAZEL

Dehre gelmekten ne da'vâdır ne gavgadır garaz	*Dünyaya gelmekten ne davadır, ne kavgadır maksat;*
Hüsn-i vech-i yâri her yüzden temâşâdır garaz	*Sevgilinin yüzünün güzelliğini seyretmektir maksat.*
Yâr kendin görmiye âyîne îcâd eylemiş	*Sevgili, kendisini görmek için bir ayna icat etmiş;*
Sûret-i îcâd-ı âlemden bu ma'nâdır garaz	*Dünyayı yaratmaktan maksat, ancak budur.*
Ey tabîb-i cân ü dil maksud cemâlin görmedir	*Ey can ve gönül doktoru, maksat, yüzünü görmektir;*
Sanma derd-i aşkıma senden müdâvâdır garaz	*Sanma aşk derdimi tedavi etmendir maksat.*
Kûy-ı yâre gitmeden maksûd bir dîdârdır	*Sevgilinin bulunduğu yere gitmekten maksat, onu görmektir.*
Cüst ü cû-yı Tûr'dan nûr-ı tecellâdır garaz	*Tur dağını araştırmaktan maksat, tecellî nurunu görmektir.*
Fahriyâ ma'lûmudur erbâb-ı irfânın bu râz	*Ey Fahrî, irfan sahiplerince bu sır bilinir;*
Lafz-ı Mevlânâ'dan ancak zât-ı Mevlâdır garaz	*Mevlânâ sözünden maksat, ancak Tanrı'nın zatıdır.*

KAYNAK : **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.347.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Ruhsatî

(1835 ? Kangal/Sivas – 1911 Sivas)

Asıl adı Mustafa olup Kangal'ın Deliktaş bucağında dünyaya geldiği için Deliktaşlı Ruhsati diye de anılır. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1832 olarak belirtilir. Yaşamına ilişkin bilgilerin çoğu, şiirlerinden ve sözlü kaynaklardan edinilmiştir. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Ruhsatî, yörenin ağalarından Ali Ağa'nın yanında çalışmaya başladı. Dört kez evlendi; 23 çocuğu oldu ve bunların çoğunu küçük yaşta kaybetti. Bilhassa kendi gibi âşık olan oğlu Minhacî'nin 35 yaşlarında vefat etmesi, kendisini derinden etkiledi. Eserlerinde önce İcadî ve Cehdî, daha sonra da Ruhsat ve Ruhsatî mahlâslarını kullandı. Edebî kişiliğinin oluşmasında ustası Feryadî ve kendisine sazı öğreten Kusurî'nin önemli rolü oldu. Yaşamının büyük bölümünü, çırağı Meslekî ile birlikte Anadolu'nun bazı bölgelerini dolaşarak geçirdi. Sade bir dille söylediği şiirlerinde, mahallî sözcüklerin yanı sıra az sayıda Arapça ve Farsça sözcüklere de yer veren Ruhsatî, aşk ve çeşitli sosyal konulardan başka ölüm temasına da değinmiş, yaşadığı dönemi eleştirirken devrin kötü gidişi üzerinde de durmuştur. Özellikle Orta Anadolu'da tanınan Ruhsatî'nin, bölgedeki onbir şairnâmede adından söz edilmesi ve Sivaslı âşıkları derinden etkilemesi, kendi adıyla anılan âşık kolunun kurulmasına yol açmış ve bu kola edebiyatımızda "Ruhsatî Kolu" adı verilmiştir. Şiirleri, Eflâtun Cem Güney tarafından "Ruhsatî Dîvânı" adıyla yayımlanmış, bilinmeyen deyişleri İbrahim Aslanoğlu tarafından kitap hâline getirilmiştir. Kangal ilçesinde bir heykeli yaptırılan şairle ilgili olarak ilmî araştırmalar halen sürdürülmekte, adına şenlikler düzenlenmektedir.

KAYNAKLAR

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.376.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.262.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.400.
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.158.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.469.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.213
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.617.
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.80, 123, 140.
- **M. Fuad Köprülü**, *Türk Sazşairleri*, 4. Cilt, Ankara 1964, s.539.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.250.
- **Doğan Kaya**, *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsati*, Sivas 1994.

I

Gönlüm darlandı da çıktım dağlara
Gönlüm eğlencesi dağlar merhaba
Aktı çeşmim yaşı döndü çaylara
Çeşmim eğlencesi çaylar merhaba

Kırlangıcın kanadında temâşa
Orda biter nergis gibi menekşe
Benden selâm söylen Sultan Bektaş'a
Orda yatan gazilere merhaba

Yürüyen duvara dur dedi durdu
Nişan kalsın deyü belini verdi
Kara taşı hamur gibi yuğurdu
Mucizatın belli Bektaş merhaba

Ruhsatî söylüyor dili dolaşık
Dostunu görünce şâd olur âşık
Dünü günü yüz sürdüğüm gök ışık
Âb-ı zemzem şifahâne merhaba

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.232.

II

Bu gönül acayib sevdada şimdi
Kapıdan dışarı çıkmamak ister
Nefsile yarıştı tekkede şimdi
Kimsenin hatırın yıkmamak ister

Nice şita geçti nice yaz geçti
Nice turna geçti nice kaz geçti
Müennes olandan zatı vazgeçti
Müzekkere bile bakmamak ister

Fikredip kulak ver bu nasihate
Bir yol bulamadım ölümden öte
Ne koğa karışır ne de gıybete
Bir kesi bir kese takmamak ister

Zamânenin gidişinden usanıp
Boyun eğip her bir kese yasanıp
Her acı çeşmeyi tatlı su sanıp
Karışıp içine akmamak ister

Ruhsati başına bir ocak yakar
Her zaman nefsinin aybına bakar
Ya şahmaran çıkar ya akrep çıkar
Her deliğe elin sokmamak gerek

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.378.

III

Daha senden gayrı âşık mı yoktur
Nedir bu telâşın hey deli gönül
Hele düşün devr-i âdemden beri
Neler gelmiş geçmiş say deli gönül

Günde bir yol duman çöker serime
Elim ermez gidem kisb ü kârime
Kendi bildiğine doğrudur deme
Gel iki adama uy deli gönül

Şu yalan dünyadan ümidini üz
İnanmazsan var kitaba yüzbeyüz
Evin mezâristân malın bir top bez
Daha doymadınsa doy deli gönül

Baktım iki kişi mezar eşiyor
Gam kasâvet geldi boydan aşıyor
Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor
De gel bu rüyâyı yor deli gönül

Mevlâm kanat vermiş uçamıyorsun
Bu nefsin elinden kaçamıyorsun
Ruhsat sen dünyadan geçemiyorsun
Topraklar başına vay deli gönül

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.250.

Köy – Tablo: Oya Zaim Katoğlu
Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, s.318.



IV

Perişan hâlim göre mi geldin
Gel bizim bahçede şakı bülbülüm
Görelim dünyada dertli kim imiş
Aşkın kitabını oku bülbülüm

Muhabbeti muhabbete verelim
Vefasız dünyada bir dem sürelim
Safa geldim bizim ile diyelim
Ben olayım sana sâki bülbülüm

Cümle derdimizi getirek dile
Sabır köşesinde doldurak çile
Boşuna yanmıyak vefasız güle
Bilirsin ki kalmaz bâki bülbülüm

Eğer can ararsan ara cânânı
Boş yerine sarf eyleme figânı
Eğer Ruhsat isen mâşukun tanı
Zikreyle dembedem Hakk'ı bülbülüm

KAYNAK : Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.158.

V

Varsın rakip olan çatlasın ölsün
Gül ü reyhanıma baktım da geldim
Âhımdan bir çıngı düştü yüzüme
Dertli Kerem gibi yaktım da geldim

Ru be ru yâr ile konuştum durdum
Nedir bu hâlin diye hatırın sordum
Rakibin on yerden belini kırdım
Evini başına yıktım da geldim

Yine nazlı yarla durdum beraber
Ne kasavet kaldı ne de bir keder
Eğer görse idi gözün birader
Pervasız yanından çıktım da geldim

Kimdir sevdiğimi elimden alan
Din ile imanı hep olsun talan
Ruhsatî bu sözün yarısı yalan
Bir nişan yüzüğü taktım da geldim.

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.376.

VI

Her sabah her sabah dertli esersin
Bilmemki muradın ne seher yeli
Kerem eyle dost köyüne gidersen
Benim de hâlimi de seher yeli

Hasret kıyamete kalıyor deyu
Yaralar vücudum alıyor deyu
Derd ü firkatiyle ölüyor deyu
İsmimi deftere ko seher yeli.

Bozuk dünya safasına erilmez
Adûlar içinde bir gün görülmez
Bizim bu işimiz burda görülmez
Çekelim âh ile hû seher yeli

Ne acayip dumanlıdır başımız
Kırkyediye yüz döndürdü yaşımız
Kerbelâ cengine döndü işimiz
El'aman bir damla su seher yeli

Kerem ile Medine'ye varasın
Arzuhalim doğru dosta sunasın
Varsın Ruhsatî'yi eller kınasın
Akıyor gözümden cû seher yeli

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.377.

VII

Keklik gibi taştan taşa sekerek
Gerdan açıp gelişini sevdiğim
Sağa sola taksim etmiş örgüsün
Onar onar bölüşünü sevdiğim

On altıya karar verdim yaşını
Yenice sevdaya salmış başını
El yanında yıkar gider kaşını
Tenhalarda gülüşünü sevdiğim

Sarardı gül benzim soldu diyerek
Hasret kıyamete kaldı diyerek
Hani Ruhsatî de n'oldu diyerek
Arayıp da buluşunu sevdiğim

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.232.

VIII

Bir gün başın son yastığa
Koyacaklar unutma ha
İki komşu gelir bir bir
Soyacaklar unutma ha

Gezer ölüm pazarında
Gelir bugün de yarın da
Bir tahtanın üzerinde
Yuyacaklar unutma ha

Bağlanır kanadın kolun
Nutka kadir olmaz dilin
Mirasçılar bütün malın
Yiyecekler unutma ha

Kan dolar gözün içine
Söz katma sözün içine
Yarım top bezin içine
Saracaklar unutma ha

Felek dinlemez nazını
Kabul etmez niyâzını
Beş on kişi namazını
Kılacaklar unutma ha

İndirirler kara yere
Karanlık ıssız bir dere
Ne bir mum ne de bir çıra
Koyacaklar unutma ha

Yalnız kalırsın bîkes
Evden barktan ümidi kes
Gaibden işittin bir ses
Soracaklar unutma ha

Eğer yok ise imanın
Cehenneme varır canın
Semaya çıkar figânın
Yakacaklar unutma ha

Ruhsatî ölüm korkusu
San ıslah eder herkesi
Kaldır dünyadan hevesi
Görecekler unutma ha

KAYNAK : M.Sunullah Arısoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.267.

Eşref

(1847 Gelenbe/Kırkağaç/Manisa – 22 Mayıs 1912 Kırkağaç/Manisa)

Asıl adı Mehmed Eşref olup Şair Eşref diye tanınır. İlköğrenimini doğduğu kasabanın Sıbyan mektebinde yaptı. Manisa Hatuniye Medresesi'nde okudu; Arapça, Farsça yanı sıra matematik ve tarih okudu. Daha sonra Manisa Tahrirat Kalemi ve Muhasebe Kalemi'nde çalıştı. Mal müdürlüğü ve kaymakam vekilliği yaptı. 1879'da Fatsa kaymakamlığına atandı. Çeşitli yerlerde kaymakamlık görevinde bulundu. Abdülhamid'in baskı rejimi sırasında, 1902'de Gördes kaymakamıyken dönemin yolsuzluklarını dile getiren yazıları yüzünden tutuklu olarak İstanbul'a getirildi ve bir yıl hapis yattı. Cezaevinden çıktıktan bir yıl sonra Mısır'a kaçtı (1904). II. Meşrutiyet'in ilânına kadar Kıbrıs, Fransa ve İsviçre'de yaşadı. Dönüşünde İstanbul'da Yeni Gazete'de yazmaya başladı; Eşref adlı haftalık mizah gazetesini yayımladı. 1908'de Adana vali muavinliğinde bulundu ve bir süre sonra emekliye ayrılıp memleketi Kırkağaç'a çekildi ve orada vefat etti. Mezarı, Kırkağaç İstasyon yolu kenarındadır. Kıta, muhammes, gazel, kaside gibi dîvân nazım biçimleri içinde, kimi zaman tekniğe hiç önem verilmeden yazılmış, kabaca sövgüler yazmasına karşılık, genellikle son yüzyıl yergi şiirinin güçlü örneklerini veren Eşref, özellikle Ege Bölgesi halkı tarafından çok sevilmiştir. Klasik "hicviye" türünün özelliklerini aşarak toplumsal konulara yönelen, kimden gelirse gelsin, halka zararı dokunan her çeşit yolsuzluğa, haksız ve uygunsuz davranışlara karşı çekinmeden mücadele etmesi, Eşref'in üslubunun ve sanatının en büyük özelliğidir.





Şair Eşref'in sahibi olduğu ve başyazarlığını yaptığı gazetenin birinci sayfası.

Atilla Özkırımlı, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.466

E S E R L E R İ

Deccal (2 cilt) : Birinci kitap 1904'te, ikincisi ise 1907'de Mısır'da basılmış olup şairin manzum ve mensur yazılarından oluşmuştur. İkinci kitabının diğer adı, "Gönül Eğlencesi"dir.

İstimdâd : 8 sayfalık bir manzumedir. 1906'da yayımlanmıştır.

Şah ve Padişah : 1908'de yayımlanan, İran'da meşrutiyet ilân eden Şah Muzafferüddin'i övdüğü bu eser, 131 beyitlik bir kasidedir.

Hasbıhâl yahut Eşref ve Kemâl : Nâmık Kemâl'in "Vatan" kasidesine nazire olarak 1908 yılında yayımlanmıştır.

İran'da Yangın Var : Şah Muzafferüddin'in ölümünden sonra meclisi dağıtan oğlu aleyhine yazılmış olan 104 beyitlik eserin basım tarihi 1908'dir.

Ayrıca, 1943'te oğlu Mustafa Şatım, babasına ait anıları "Meşhur Şair Eşref'in Hayatı" adlı bir kitapta toplayarak yayımlamıştır.

K A Y N A K L A R

- **Cevdet Kudret,** *Eşref, Hayatı Sanatı Eserleri,* (4. Basım), İstanbul 1977.
- **F. Uzun,** *Bütün Eşref,* İstanbul 1964.
- **Hilmi Yücebaş,** *Şair Eşref, Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hatıraları,* İstanbul 1978
- **Alpay Kabacalı,** *Yergi, Nükte ve Fıkralarıyla Şair Eşref,* İstanbul 1983.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.103.
- **İsmail Özmen,** *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi,* 4. Cilt, Ankara 1995, s.501.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.49
- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.502.
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.31.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1982, s.465
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.113.

I

KIT'A

Nasıl zıt olmasın âlemde garbiyunla şarkıyun
Güneşten hepsinin güya ki nûru mâh olmuştur
Ziraat, marifet, san'at, saadet şimdi onlarda
Cehalet, meskenet, zillet, rezalet bizde kalmıştır

Batılılarla doğulular nasıl karşıt olmasın?
Ki güneşten hepsinin ışığı ay olmuştur,
Tarım, beceri, sanat, mutluluk şimdi onlarda
Cehalet, miskinlik, alçaklık, rezalet bizde kalmıştır.

KAYNAK : Cevdet Kudret, *Eşref, Hayatı Sanatı Eserleri,* (4. Basım), İstanbul 1977, s.83

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

GAZEL

Kahr için düşmanı bir ra'd-ı kazâdır kalemim *Lekeler zâlimi püsküllü belâdır kalemim*	*Düşmanını yok etmek için kaderin gök gürlemesidir kalemim.* *Zalimi lekeleyen bir püsküllü belâdır kalemim.*
Karşısında nice erbâb-ı denâet titrer *Hâkim-i mahkeme-i hükm-i cezâdır kalemim*	*Karşısında nice alçaklar titrer,* *Ceza mahkemesi yargıcıdır kalemim.*
İşitince sesini sanma iki dilli düdük *Mürtekibler için âheng-i safâdır kalemim*	*İşitince sesini, sanma iki dilli düdük;* *Vurguncular için bir kıvanç kaynağıdır kalemim.*
Çok mu alçaklara âlemde çalarsam galebe *Elde bayrak gibi ihsân-ı Hudâdır kalemim*	*Dünyada alçaklara üstün gelirsem çok mu?* *Eldeki bayrak gibi bir Tanrı bağışıdır kalemim.*
Sihr-bâzân-ı cihâne kesilir bir ejder *Sanki Eşref yed-i Musâ'da asâdır kalemim*	*Dünya büyücülerine göre, bir ejder olur.* *Sanki ey Eşref, Peygamber Musa'nın elinde değnektir kalemim.*

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : Cevdet Kudret, *Eşref, Hayatı Sanatı Eserleri*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.60

(Bugunun diliyle anlatım: Oktay Mert)

III

GAZEL

Nedir bu türlü türlü sendeki efsâneler vâiz
Bakılsa senden âkıldir bütün dîvâneler vâiz

Şarâb-ı kevseri andıkça ağzın hiç kapanmazken
Kapansın mı senin emrin ile meyhâneler vâiz

Sanırlar akrabâsmdan biri kürsî-nişîn olmuş
Senin âvâzını duysa eğer Çingâne'ler vâiz

Cihâdın fazlını i'lan edersin herkese ammâ
Kaçarsın ordudan vız vız edince dâneler vâiz

Senin gümbürtünü hıfz eyler ammâ kubbe-i mescid
Çıkar arş-ı Hüdâya na'ra-i mestâneler vâiz

KAYNAK : Cevdet Kudret, *Eşref, Hayatı Sanatı Eserleri*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.61.

SÖZLÜK

vâiz : Vaaz eden hoca.
âkıl : Akıllı.
şarâb-ı kevser : Cennetteki Kevser ırmağının suyu.
kürsî-nişîn : Kürsüde oturan.
cihâd : Savaş.
fazl : Fazilet, iyilik.
hıfz eylemek : Korumak, saklamak.
arş-ı Hüdâ : Tanrı'nın tahtının bulunduğu varsayılan en yüksek gök tabakası, 9. kat gök.
na'ra-i mestâne : Sarhoşça nâra.

IV

KIT'ALAR

Eylemem ölsem de kizb-i ihtiyâr
Doğruyu söyler gezer bir şâirim
Bir güzel mazmun bulunca Eşrefâ
Kendimi hecveylemezsem kâfirim

*

Çektiğim cevr ü cefanın sebebinden sorma
Deme kim: "Bâdıhavâ menkabe dellâlı budur"
Habs ile nefy ile işkence ile ömrü geçer
İşte Türkiye'de şâir olanın hâli budur

*

Mümkün oldukça çalıştım mihneti zevk etmeğe
Ömrümü demle geçirdim gamla meşgul olmadım
Habs ü tazyîkın dahi envâını gördümse de
Hamdü-illâh kendi vicdânımda mes'ûl olmadım

*

Her cihetçe hâlimizden belli istikbâlimiz
Sözlerimden asrın icrââtını zem çıkmasın
Ehl-i vicdânın aceb mi habse mahkûmiyyeti
Maksad istikbâle bir nâmuslu âdem çıkmasın

*

Kabrimi kimse ziyâret etmesin Allah için
Gelmesin reddeylerim billâh öz kardaşımı
Gözlerim ebnâ-yı âdemden o rütbe yıldı kim
İstemem ben Fâtiha tek çalmasınlar taşımı

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.494.

Ölsem de yalan söylemeyi seçmem;
Doğruyu söyler gezer bir şairim.
Bir güzel mazmun bulunca Ey Eşref,
Kendimi hicvetmezsem (aleyhime yazmazsam) kâfirim.

*

Çektiğim eziyet ve sıkıntıların sebebini sorma;
Deme ki "Bedava hikâyeler anlatan tellal budur".
Hapis ile, sürgün ile, işkence ile ömrü geçer,
İşte Türkiye'de şair olanın hâli budur.

*

Mümkün oldukça dertleri zevk edinmeye çalıştım.
Ömrümü içkiyle geçirdim, üzüntüyle meşgul olmadım.
Hapis ve baskının her çeşidini gördümse de
Allah'a hamdolsun, kendi vicdanımda sorumlu olmadım.

*

Her yönden hâlimizden geleceğimiz belli,
Sözlerimden, asrın işlerini kınadığım sanılmasın.
Vicdanlı insanların hapsedilmesi şaşılacak şey mi?
Maksat, geleceğe bir namuslu insan çıkmasın.

*

Mezarımı kimse ziyaret etmesin Allah için,
Gelmesin, reddederim vallahi öz kardeşimi bile,
Gözlerim insanoğlundan öylesine yıldı ki,
İstemem ben Fatiha, tek çalmasınlar mezar taşımı.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



V

GAZEL

Bir günüm âsûde geçmez âh ü efgan etmeden *Bir gicem bulmaz sabâhı gamla idman etmeden*	*Bir günüm mutlu geçmez, ağlayıp inlemekten.* *Bir gecem bulmaz, sabahı üzüntüyle idman etmeden.*
Her felâket baş urur bir kerre bâb-ı lütfuma *Boş bırakmam kudretimce ben de ihsân etmeden*	*Her felâket bir kez başvurur benim bağış kapıma;* *Boş çevirmem ben de elimden geldiğince onu.*
Pek düşünmem bir belânın zeyli melhûz olsa da *Bir belâdan önce tahlîs-i girîbân etmeden*	*Pek düşünmem bir belânın arkasından yenisi gelir sanılsa bile.* *Bir belâdan yakamı kurtarmadan ötekini pek düşünmem.*
Olduğıyçün bir müsâfirden ziyâde hürmetim *Git demem hangi musîbet gelse mihmân etmeden*	*Bir konuktan daha çok saygı gördüğüm için,* *Git demem hangi kötülük gelse, onu ağırlamadan.*
Bir felâket sergisi oldum ki Eşref seyrime *Geldi bin gam bin keder bir kerre ilân etmeden*	*Ey Eşref, öyle bir felâket sergisi oldun ki bana,* *Bin acı, bin üzüntü geldi, duyurmadan beni görmeye.*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.518

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

VI

GAZEL

Erganûnu dinlemem bir rind-i fevk-al-âdeyim
Dâimâ kânûnu berbâd etmeğe âmâdeyim

Müstakılen bir hükümdârın kanâat mülküne
Kayd-ı ikbâl ü saâdetten fakat âzâdeyim

Kıymet-i dünyâ nedir indimde var eyle kıyâs
Cenneti bir habbeye satmış bir Âdem-zâdeyim

En büyük derdim hayâtım ey tabîb-i sâde-dil
Etme bîhûde devâ ben başka bir sevdâdayım

Hür değildir kimseler hürriyyetim ma'lûm iken
Bak belâya Eşrefâ ben de esîr-i bâdeyim

KAYNAK : Cevdet Kudret, *Eşref, Hayatı Sanatı Eserleri*, (4. Basım), İstanbul 1977, s.63.

SÖZLÜK

erganûn : *Org.*
rind : *Dünya işlerini umursamayan.*
kânûn : *Yasa; bir çeşitli telli saz.*
âmâde : *Hazır.*
müstakılen : *Bağımsız olarak.*
kayd-ı ikbâl ü saâdet : *Yüksek mevki ve saadet bağı.*
âzâde : *Kurtulmuş.*
ind : *Yan, yön, taraf.*
kıyâs : *Bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak.*
habbe : *Tane.*
tabîb-i sâde-dil : *Saf gönüllü (bön) doktor.*
bîhûde : *Beyhûde, boş yere.*
devâ : *İlâç.*
esîr-i bâde : *Şarabın esiri.*



Mehmed Celâl

(1867 İstanbul – 26 Ocak 1912 İstanbul)



Jandarma Dairesi reislerinden Ferik Hakkı Paşa'nın oğludur. Babasının görevi nedeniyle düzenli bir öğrenim göremediğinden, babasından ve özel hocalardan ders aldı. On beş yaşında, babasının reisliği sırasında Jandarma Tahrirat Kalemi'nde kâtip olarak başladığı görevde mümeyyizliğe dek yükseldiyse de içkiye düşkünlüğü nedeniyle emekliye sevk edildi. Özel okullarda Türkçe dersleri verdi. Ruhî bunalım nedeniyle birkaç kez tedavi gördü. Mezarı, Yenikapı Mevlevîhanesi haziresindedir. İrticalen şiir söylemekte usta olduğundan "Şair-i zî-irtical" lâkabıyla tanınan Mehmed Celâl, düzenli bir yaşam sürmemesine karşın şiir, roman, öykü türünde 70'e yakın eser bırakmıştır. İlk şiirleri Gülşen dergisinde yayımlandı; Hazine-i Fünun, Mektep, İrtika, Malumat dergileriyle Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazdı. Serveti Fünunculara karşı çıkarak, eski şiiri savundu. Muallim Naci çizgisini benimsedi. Bununla birlikte şiirinde yeniliğe açık bir özellik görülür. Büyükada ve aşklarını anlattığı şiirlerinden dolayı "Ada Şairi" olarak tanındı. Romantizme yöneldiği roman ve öykülerinde yalın bir dil kullanmaya özen gösteren Mehmed Celâl'in edebiyat tarihiyle ilgili çalışmaları da vardır.

ESERLERİ

Şiir : Tercüme-i Ahval-i Selatin (1886), Ada'da Söylediklerim (1886), Gazellerim (1892), Zade-i Şair (1893), Elvâh-ı Şâirâne (1894), Sürûd (1896), Âsâr-ı Celâl (1896).

Hikâye ve roman : Venüs (1886), Cemile (1886), Orora (1886), Dehşet yahud Üç Mezar (1886), Dâmenalûde (1888), Bir Kadının Hayatı (1890), Margırit (1890), Vicdan Azapları yahud Bilinmeyen Kıymet (1891), Küçük Gelin (1892), Karlar Altında (1893), Mükâfat (1894), Zehra (1895), Müzeyyen (1898), İskambil (1899), Piyango (1900), İsmete Taarruz (1900), Ninni (1900), Aşk-ı Mâsumâne (1900), Kuşdili'nde (1910), Leman (1910).

DİĞERLERİ

İstiğrak yahud Nesirlerim (1887), Hüdâvendigâr Gazi yahud Fetihler ve Kosova Sahrası (1891), Fatih Sultan Mehmed-i Sâni yahud İstanbul'un Fethi (1891), Çelebi Sultan Mehmed yahud Müceddid-i Devlet (1892), Osmanlı Edebiyatı Nümûneleri (1894), Ahmed Rasim Bey (1900), Sevda Lügatı (1912).

Ayrıca, edebî eleştirilerini topladığı **Elvah-ı Masumâne** ve **Makalât-ı Edebiyye** (1895) adlı kitapları da vardır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.211.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.80.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.117.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.269.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.835.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.201.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 15. Cilt, İstanbul 1992, s.7931.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.723.
- **M. Kayahan Özgül**, *Resmin Gölgesi Şiire Düştü, Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*, İstanbul 1997, s.141.

I

Gazellerim'den

DUMANLI DAĞLAR

Bir hüzne dalar iken şu bağlar
Dil sûret-i inkisâr bağlar
Yârin de hayâli yâre bağlar
Birdenbire cûyi-bar çağlar

Siz söyleyin ey dumanlı dağlar
Gönlüm niye gizli gizli ağlar

Bir âşık olursa gamla dem-saz
Bir kız çıkarırsa gamlı âvâz
Bir kuş öterek ederse pervâz
Bir cûy olursa nağme perdâz

Siz söyleyin ey dumanlı dağlar
Gönlüm neye gizli gizli ağlar

Agreb dil-i zar u rikkat-efza
Bir meşcere-i letâfet-âra
Eyler ise bir inilti peydâ
Birdenbire cûş ederse deryâ

Siz söyleyin ey dumanlı dağlar
Gönlüm niye gizli gizli ağlar

Bir sînede hun-i âl görsem
Bir çehrede bir zilâl görsem
Bir vechi soluk hayâl görsem
Bir nurû donuk cemâl görsem

Siz söyleyin ey dumanlı dağlar
Gönlüm neye gizli gizli ağlar

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.215.



Âsaf (SÜLEYMAN)

(1839 Bağdat – 1912 İstanbul)

Babası Bursa Valisi Ahmet İzzet Paşa'yla birlikte 1846'da İstanbul'a geldi. Özel öğrenim gördü. 1856'da Sadaret Mektubî Kalemi'nde kâtip olarak göreve başladı. Babasının vali olarak atandığı vilâyetlerde mektubî mümeyyizliği ve muavinliği gibi hizmetlerde bulundu. Mithat Paşa'yla gittiği Bağdat'ta hastalanarak İstanbul'a geri döndü. Basiret, İstikbal, Vakit gazetelerinde ıslahat yanlısı yazılar yazdı. Ali Suavi'nin, V. Murad'ı yeniden tahta çıkarmak için giriştiği Çırağan Vak'ası'na karıştığı gerekçesiyle üç yıl süreyle Sakız'da kalebentliğe mahkûm edildi. Cezasının bitimi sonrası İstanbul'a dönmesine izin verilmediğinden 33 yıl Şam ve İzmir'de oturmak zorunda bırakıldı. II. Meşrutiyet'in ilânı sonrası İstanbul'a döndükten üç yıl sonra vefat etti. Mezarı Üsküdar'dadır. Dîvân tarzını benimsediği şiirlerinde dili sade, duygu ve inançları taşkındır. Gazete ve dergilerde çıkan şiirleri yayımlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.46.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.129.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.172.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 2. Cilt, İstanbul 1992, s.866.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.38.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.99.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.489.

I

GAZEL

Sergüzeştin hâtırımdan geçti bir rüya gibi
Âlemin gönlümde mevcûdiyeti hülya gibi

Kısmetinden bîhaber ebnâ-yı âlem muttasıl
Cüst ü cu etmektedir bir merd-i nâbinâ gibi

Şûh meşrebdir cihân aldanmayın ikbâline
Bâis-i endûh olur meftûnuna sevdâ gibi

Bezm-i nûşânûş-i hestide kalender meşreb ol
Neşveyâb eyler sabır erbâbını sahbâ gibi

Mest-i cam-ı mihnetim Âsaf beni ma'zur tut
Ratb u yâbîs söylerim bir rind-i bîpervâ gibi

KAYNAK : **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.99.

II

GAZEL

Şu dîdâr-ı nigâre bak ne müjgân var ne ebrû var
Gazanferler şikâr eyler aceb bir çeşm-i âhû var

Bu îmâlar işâretler harîm-i vasla da'vetler
Kabûl olmuş duâlar müjde ey dil azm-i mînû var

Humâr-ı dehre dârû-yı müferrihtir müheyyâ ol
Bu şeb ol şuh ü şenle işret-i zânû be zânû var

Gelür bir gün zemîne Rüstem olsan püşt-i ikbâlin
Bu dâr-ı dâr ü gîrâda bükülmez hangi bâzû var

Tecâvüz hazret-i lâ yü'sele haddim değil ammâ
Elemler zahmlar bî-had ne merhem var ne dârû var

Ayak atmazdım elbette bana sorsaydılar Âsaf
Ne bezminde baka kabil ne bir câm-ı memlû var

KAYNAK : **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.489.

Ceyhunî

(1840 Zile/Tokat – 1912 Alaca/Çorum)

Asıl adı Çördükoğlu Ömer olup şiirlerinde Âşık Ceyhunî, Ceyhunî Baba, Ceyhunî mahlâslarını kullanmıştır. Ustası, Erzurumlu Emrah'ın çıraklarından Tokatlı Nuri'dir. On iki telli çöğür çalmakta oldukça usta olan Ceyhunî; Zile, Tokat, Çorum, Yozgat ve Amasya çevrelerinde dolaşarak birçok âşık yetiştirmiş, bir ara Ankara ve İstanbul'a giderek Çırpıcı ve Veliefendi çayırlarında, semâî kahvelerinde saz çalıp yarışmalara katılmıştır. Mezarı, Çorum'un Alaca ilçesinin İsacalı köyündedir. Yedikule Bektaşî Tekkesi Şeyhi Hacı Hasan Baba'ya bağlı olan Ceyhunî, inançlarını yansıttığı şiirlerinde; Tanrı sevgisi ile yâr aşkını ustalıkla işlemiş; sevgiyi ve dostluğu özümsemiş bir şair olarak, insanlığı karanlıktan aydınlığa çekmeye ve ahiret korkusu içinde yaşamaktan kurtarmaya çalışmıştır. Din dışı şiirlerinde özlem, sevgi, yaşlılık, akıl, gurbet gibi konuları işler. Osmanlıca sözcükleri kullanmasına karşın, akıcı, coşku dolu ve duru bir söyleyişi vardır. Gazeller ve şarkılar da yazmıştır. Bilinen destanlarının pek azı ele geçmiştir. Şiir mecmuasını, Âşık Mahmut adlı çırağına bıraktığı bilinmektedir. Araştırmacı İsmet Zeki Eyüboğlu ise; Abdülbaki Gölpınarlı, Cahit Öztelli ve M. Fuad Köprülü'nün Ceyhunî ile ilgili olarak verdikleri bilgilerde birbirleriyle çelişen pek çok noktalar olduğunu vurgulayarak, biri Alevî-Bektaşî, diğeri halk ozanı olan iki Ceyhunî'nin varlığından söz ederek bunlardan biri Alaca'da, diğeri Kasımpaşa'da gömülü bulunan iki ozanın şiirlerinin karıştırıldığını belirtir.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.229.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.199.
- **İsmail Özmen**, *Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.421
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.60.
- **Eflatun Cem Güney**, *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1959, s.122.
- **Abdullah Ercan**, *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, İstanbul 1991, s.175.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992, s.10, 219.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevi-Bektaşi Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.300.
- **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.245.

I

Ey gönül, nedir bu sendeki darlık
Kendin bilmezliğin kabahat yeter
Biraz da halk ile eyle pazarlık
Ettiğin nefs ile ticaret yeter

Ne kazandın geleliden dünyaya
Ne hasıl eyledin elde sermaye
Bunca demdir uydun nefs ü havaye
Çektiğin meşakkat nihayet yeter

Terk-i fena olup bekâyı gözet
Evvel nefsin sonra Mevla'yı gözet
Ceyhunî tarik-i rızâyı gözet
Tutarsan bu sözler nasihat yeter

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.229.

II

Evvel ateş püskürürken ağzımdan
Şimdilik pamuğu yakamaz oldum
Tab-ü fer kesildi iki gözümden
İpliği iğneye takamaz oldum

İçip içip asla bıkmaz idim ben
Kimsenin hatırın yıkmaz idim ben
Evvel meyhaneden çıkmaz idim ben
Nedendir bu günler çıkamaz oldum

Diyar-ı gurbette eğlenip kaldım
Ömrüm telef edip çürüyüp kaldım
Kupkuru kaskatı kuruyup kaldım
Ceyhunî'yim lâkin akamaz oldum

KAYNAK : **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.245.

Esirî Baba

(1843 Hekimhan/Malatya – 1913 Hekimhan/Malatya)

Asıl adı Mehmet olup Hekimhan'ın Güvenç köyündendir. 20 yaşına kadar doğduğu köyde çobanlık yaptıktan sonra Hacıbektaş'a gidip Feyzullah Çelebi'den himmet alarak âşıklığa başladı. Hayatının büyük bölümünü köyünde geçirdi. Ömrünün son yıllarında komşu köy Culfalı'ya yerleşti ve burada vefat etti. Esirî Baba'nın 900'den fazla şiir ve nefesleri bulunmakta olup bunlar iki büyük cönkte toplanmıştır. Bu defterlerden biri Hamza adlı torununda, diğeri ise Cemal Özbey'in kitaplığındadır. Alevî-Bektaşî felsefesini özümsemiş ve bu tarikatın tüm özelliklerini bilen güçlü bir ozandır. Lirizm yüklü şiirlerinde yalın, akıcı bir dil ve duru bir söyleyiş egemendir. Şiirlerinden bazıları bulunamamıştır.

KAYNAKLAR

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.393.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.445.
- **Mehmet Yardımcı**, *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Malatya 1993, s.44.

Doğruyu söylemez Kırım tilkisi
Önüne geleni kapar savuşur
Üstüne gelince sözün doğrusu
Yan verir önünden sapar savuşur

Havai boşuna gezer serseri
Ne Hakk'ı tanıyor ne peygamberi
Başına derilmiş Mervan askeri
Nefsi için çalar çarpar savuşur

Nefsi için duva yağar yüzünden
Asil zat mı doğar mülcem kızından
Haberi yok serçeşmenin gözünden
Kör gibi tuttuğun yapar savuşur

Başına derilmiş birtakım torlak
Kimi haramzâde kimisi zırlak
Muhabbet edişi bir kuru lak lak
Meydandan gözünü kırpar savuşur

Esirî bus eyle demana eğil
Yalancıyı yen de gerçeğe yenil
Yüz bin emek çeksen küheylan değil
Ardına varanı teper savuşur

KAYNAK : İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.452

Âşık Şenlik

(1850 ? Çıldır/Ardahan – 1913 Arpaçay/Kars)

Ailesi Karapapak Türklerinden olup asıl adı Hasan'dır. On dört yaşında gördüğü bir rüya üzerine "pîr elinden bâde içerek" âşıklığa başladı. Âşık Nuri'den saz ve söz dersi aldı. İki kez evlendi. Okur-yazarlığı yoktur. 1913 yılında çıktığı Revan yolculuğu sırasında, rivayete göre, onu çekemeyen kimselerce yemeğine konulan zehir nedeniyle hastalanmış ve köyüne dönerken Arpaçay'da ölmüştür. Mezarı, 1937'de oğlu Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Pek çok çırak yetiştirmiştir. Ailesi içinde de kendisinden sonra âşıklık geleneğini devam ettirenler vardır. Şiirlerinde hece veznini kullanmış, Köroğlu ve Karacaoğlan'dan etkilenmiştir. Tasavvufi konuları ve aşkı dile getiren şiirleri varsa da daha çok kahramanlık şiirleri yazan Âşık Şenlik, Doğu Anadolu'da kendisinden sonraki pek çok şairi etkilemiştir. **Latif Şah, Sevdakâr** ve **Salman Bey** adlı hikâyeleri derlediği bilinen Âşık Şenlik'in hayatı ve eserleriyle ilgili olarak 1975 yılında Ensar Aslan bir inceleme yayımlamıştır.

KAYNAKLAR

- **Ensar Aslan**, *Çıldırlı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri*, Erzurum 1975.
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.361
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.218.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.226
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.471.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.584.
- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.633.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak Haziran 1989, s.192.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.140.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.136.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.254.
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.126.

I

DİVÂNİ

Ey felek senin elinden âbâd olan görmedim
Düşüp cengine bir daha geri gelen görmedim
Nice yüz min Süleymân'lar hükmetti gaftan gafa
Tahtında ber-karar oluf bina salan görmedim

Arşta kelâm levh-i mahfuz gark oluftur nurunan
Hahdı Zebur İncil Tevrat yeten onun sırrına
Furkan'dan nashat alan dalar daha derine
Dad-ı Hak olan gullarda nahah yalan görmedim

Sefil Şenlik âha tüşüb aşk ucunnan zardadı
Ol Hûda'nın bir nişânı en iptida nurdadı
Cân gurban olsun Çıldır'a edep erkân ordadı
Diyâr-ı gurbet ellerde gadır bilen görmedim

KAYNAK : **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.634.

II

KOŞMA

İster ihtiyar ol ister nevcivân
Bu dünyâda bâkî galan öğünsün
Merahsız fikirsiz gamsız her zamân
Başatan şad oluf gülen öğünsün

Müddeti Hazret-i Adem'den beri
Ohunmaz defteri bilinmez sırı
Bu dünyadan getdi nice min biri
Ahretden dünyaya gelen öğünsün

Şenlik der bu dünya fânidir fâni
İskender Ürüstem Süleymân hanı
Ecel pazarından gurtarıf canı
Ezrâilden möhlet alan öğünsün

KAYNAK : **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.636.

III

Ehl-i islâm olun işitsin bilsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana
İsterse Uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

Guşanın kılıcı geyinin donu
Gavga bulutları sardı her yanı
Doğdu goçyiğidin şan alma günü
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Gavga günü nâmert sapa yer arar
Er olan göğsünü düşmana gerer
Cemi ervah bizden meydana girer
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Asker olan bölük bölük bölünür
Sandınız mı Kars kalası alınır
Boz atlar üstünde gılıç çalınır
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Hele Al'osman'ın görmemiş zorun
Din gayreti olan tedârik görün
At tepip baş kesin Kazak'ı kırın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Benesferdir bilin Urus'un aslı
Orman yabânisi balıkçı nesli
Nınzır sürüsüne dalıp kurt misli
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Şenlik ne durursuz atlara minin
Sıyra gılıç düşman üstüne sürün
Artacaktır şanı bu Al'osman'ın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.364.

V

Mevlâ'yı seversen konuk et beni
Bu gece eğleşir yatar giderim
Gözden ırak olup gönülden cüda
Derbeder olur da yiter giderim

Çıra yakıp yanımıza oturma
Zahmet edip eve haber götürme
Bir içim su bir lokma nân getirme
Niyet eder oruç tutar giderim

Allah'ı seversen ta'n etme bize
Hak kulun ay'bını vurmamış yüze
Coşkun seller gibi akıp denize
Bıldır yağan kardan beter giderim

Sabahtan kalkanda han pulu iste
Eğer vermez isem tekdir et kısta
Atı koy mezada müşteri sesle
Değere değmeze satar giderim

Çıldırlı Şenlik'im aşk havasında
Üryan gönlüm gezer abdal postunda
Kahve ocağında peyke üstünde
Yorgansız döşeksiz yatar giderim

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.472.

IV

KOŞMA

İster ihtiyar ol ister nevcivân
Bu dünyâda bâkî galan öğünsün
Merahsız fikirsiz gamsız her zamân
Başatan şad oluf gülen öğünsün

Müddeti Hazret-i Adem'den beri
Ohunmaz defteri bilinmez sırı
Bu dünyadan getdi nice min biri
Ahretden dünyaya gelen öğünsün

Şenlik der bu dünya fânidir fâni
İskender Ürüstem Süleymân hanı
Ecel pazarından gurtarıf canı
Ezrâilden möhlet alan öğünsün

KAYNAK : Cemîl Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.636.

VI

KOŞMA

Gönül her gaflete inme
Ya dalınır ya dalınmaz
Muhabbet bir armağandır
Ya bölünür ya bölünmez

Ad bednam eyleme beter
Töhmeti âlemi tutar
Deftere yazılan gader
Ya silinir ya silinmez

Şenlik der sıtkı dost olan
Hoş söyleyip yüze gülen
Daim bir hulüste galan
Ya bulunur ya bulunmaz

KAYNAK : Cemîl Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.636.



Ali Nusret

(Mart 1872 Yenişehir – 13 Şubat 1913 İstanbul)

Şair Cenap Şahabettin'in küçük kardeşidir. Babası, 93 Harbi diye bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda şehit olan Binbaşı Osman Şahabettin Efendi'dir. 1891'de Mühendishane-i Berrî'yi istihkâm teğmeni olarak bitirdikten sonra askerî okullarda, İstanbul Erkek Muallim Mektebi, Mercan ve Vefa idadilerinde edebiyat öğretmenliği yaptı. II. Meşrutiyet sonrası kaymakam (yarbay) rütbesindeyken emekliye ayrıldı. Özel ders vererek ve gazetelere yazı yazarak yaşamını sürdürdü. Yakalandığı verem hastalığından kurtulamadı. Mezarı Fatih Camii haziresindedir. Servet-i Fünun ve Şûra-yı Ümmet dergilerinde titiz bir eleştirmen kimliğiyle yansıttığı dil ve edebiyatla ilgili yazılarıyla tanınan Ali Nusret, şiirlerinde Recaizâde Ekrem, Abdülhak Hâmid ve ağabeyi Cenap Şahabettin'in etkileri görülür.

E S E R L E R İ

Şehab (şiir, 1888), **Makalât-ı Tarihiyye ve Edebiyye** (1910), **Küçük Bir Facia-yı Vatanperverâne** (düzyazı), **Menekşe**, **Muallim Mustel** (çeviri, 1893), **İki Kadın** (çeviri, 1894), **Köy Muaşakaları** (çeviri, 1895).

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1264.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.98.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.374.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 2001, s.73
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.36.
- **Bursalı Mehmed Tahir Bey,** *Osmanlı Müellifleri,* 2. Cilt, İstanbul 1972, s.289

HASBIHÂL

Yaldız saçarak güneş parıldar
Gülşendeki cûyibâr çağlar!
Sûzişlere gark olur gönül âh!
Çünki o ferişte peyker Allah,
Bir küşede gizli gizli ağlar!
Bu hüzn ü bükâ derûnî ağlar!

Düştükçe gözüm o mihr-i nâza,
Estikçe sabâ-yı neşve-efzâ
Gîsûlarına saçar muhabbet!
Gül-ruhlarına gelir letâfet,
Başlar o zaman dil ihtizâza
Mecbûru eder beni o hasnâ

Gördüm ki bana tebessüm eyler,
Ol hûri-i bî-hemâl yâ Rab!
Mümkin mi bu hâle hiç tahammül!
Geçmişleri eyleyip teemmül,
Dîvâne gönül teverrüm eyler!
Aşkım eder istiâl yâ Rab!

Rûyâma girince öyle nâzân
Bin büse alıp yanaklarından
Bin büse alıp dudaklarından
Âguşuna atlarım nigârın
Gâhî utanıp o mihr-i tâbân
İkbâlini söndürür bahârın

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.374.

S Ö Z L Ü K

- ***gülşen :*** *Gül bahçesi.*
- ***cûyibâr :*** *Irmak.*
- ***ferişte peyker :*** *Melek yüzlü.*
- ***bükâ :*** *Ağlama.*
- ***derûnî :*** *İçten.*
- ***mihr-i nâz :*** *Nazlı güneş.*
- ***sabâ-yı neşve-efzâ :*** *Sevinç artıran sabâ yeli.*
- ***gîsû :*** *Saç.*
- ***dil :*** *Gönül*
- ***ihtizâz :*** *Titreme.*
- ***hasnâ :*** *Güzel kadın.*
- ***bî-hemâl :*** *Eşsiz.*
- ***teemmül :*** *Etraflıca düşünme.*
- ***teverrüm :*** *Verem olma, vereme tutulma.*
- ***âguş :*** *Kucak.*
- ***nigâr :*** *Resim gibi güzel sevgili.*
- ***mihr-i tâbân :*** *Parlak güneş.*
- ***ikbâl :*** *İyi talih*

Adanalı Hayret

(1848 Adana – 17 Eylül 1913 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Bahaeddin olup daha çok, Hoca Hayret adıyla ünlenmiştir. İlköğrenimini Adana'da tamamladı; Arapça ve Farsça öğrendi. İstanbul'a giderek medrese öğrenimi gördü. Bu arada Dârülmuallimin'i bitirdi. Adana ve Söğüt rüştiyelerinde öğretmenlik yaptıktan sonra tekrar İstanbul'a döndü. Çeşitli ortaokul ve liselerde Türkçe-dil bilgisi ve edebiyat dersleri verdi. 1881'de Kütüphaneler Müfettişliğine, 1886'da Maarif Nezareti Teftiş Kurulu Üyeliğine, 1908'de Dârülfünun Ulûm-ı Dîniyye ve Edebiyye şubeleri müdürlüğüne atandı. 31 Mart Vak'ası döneminde başyazarlığını yaptığı İslâm Mecmuası'nda yayımlanan bir makalesi nedeniyle Rodos'a sürüldüyse de 1910'da affedildi. Mezarı İstanbul Merkezefendi'dedir. Muallim Naci ekolüne mensup olan Hayret, döneminde klasik tarz şiirleriyle tanınmıştır. Edebiyatın her alanında ve tasavvufi konularda geniş bilgisi olmasına rağmen makaleleri dışında fazla bir eseri yoktur. Dönemin mecmuaları Beyânülhak, Sırât-ı Müstakîm ve Sebîlürreşad'da yazıları yayımlanmış; şiirleri, ölümünden sonra **Eş'âr-ı Hayret** adıyla bir araya getirilmişse de basımı gerçekleştirilememiştir. Ayrıca, **Şehrâyîn ve Sihr-i Beyân** (1884) adlı, iki bölümden meydana gelen mesnevî tarzındaki bir eseri ve ancak bir sayı yayımlanan **Sûk-ı Ukaz** (1886) adlı, kendisinin çıkardığı bir mecmua vardır.

KAYNAKLAR

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Cilt, İstanbul, s.353.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.593.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.180.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1999, s.559.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.173.

I

Şöyle bir baktım ki hayret geldi kendimden bana
Olmuşum bir şey ki dehşet geldi kendimden bana

Vecde gelmiş cümle zerrâtım aceb bir gulgule
Dinledim bir vecd ü halet geldi kendimden bana

Nisbetim yok bir yere neysem bütün kendimdenim
Yokladım kendim de hayret geldi kendimden bana

Senden ey perverdigârım geldi kendi kendime
Ol sebebten böyle kudret geldi kendimden bana

Kimseden ahz-i fazîlet etmedim şükrüm budur
Menkebet, himmet, fütüvvet geldi kendimden bana

Himmetimle oldum âhir böyle bir abdül-gani
Hey ne kimyâ-yı saâdet geldi kendimden bana

Verseler dünya vü ma-fihâyı almam bir pula
Gel gör ey Hayret ne devlet geldi kendimden bana

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.612

II

Geldi bir hâle gönül
Gelmez hayâle gönül
Arzular hep yandı da
Kaldı bir nâle gönül

İnleyim dinle gönül
Dinleyim inle gönül
İmil imil yanalım
Şöyle seninle gönül

Âh eder inler gönül
Mecnundan beter gönül
Rûyünden ateş almış
Zülfünden tüter gönül

Yolladım seni gönül
Unuttun beni gönül
Derdin şimdi gelirim
Yıl oldu hani gönül

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.613.



Recaizâde Mahmud Ekrem

(1847 İstanbul – 31 Ocak 1914 İstanbul)



Recaizâde Mahmud Ekrem
Tablo: Şehzade Abdülmecid

Vaniköy Sıbyan Mektebi'nden sonra ortaöğrenimini Bayezit Rüştiyesi ve Mekteb-i İrfan'da tamamladı (1858). Arapça ve Farsçayı küçük yaşta babasından öğrendi. Harbiye İdadisi'ndeki öğrenimini yarıda bırakarak Hariciye Mektubi Kalemi'ne girdi (1862). Burada Leskofçalı Gâlib, Hersekli Ârif Hikmet, Nâmık Kemâl gibi dönemin düşün ve sanat adamlarıyla tanıştı. Fransızca öğrendiği sıralar edebiyata ilgi duydu. 1866'da Maliye Esham Kalemi'ne, üç ay sonra da Tahrir-i Emlâk Kalemi'ne geçti. Şûra-yı Devlet aza muavinliği ve azalığı, Temyiz Mahkemesi azalığı, Tanzimat Dairesi reisliği yaptı. Mülkiye Mektebi'nde ve Galatasaray'da edebiyat muallimliği görevlerinde bulundu. (1878-1887). 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Kâmil Paşa kabinesinde Evkaf ve Maarif Nazırlığından sonra Meclis-i Ayan azası oldu. Öldüğünde, Küçüksu Mezarlığında oğlu Nijad'ın yanına defnedildi. Nâmık Kemâl'in Avrupa'ya kaçışından sonra Tasvir-i Efkâr'ı (1867) yöneterek gazeteciliğe başlayan Recaizâde Mahmud Ekrem, şiir, roman, oyun, edebiyat tarihi türlerindeki yapıtlarıyla yenilikçi edebiyatın temsilcilerinden biri sayılır. Eski yanlısı yazarlarla yaptığı tartışmalarla ün kazanmıştır. Hamid'in ve daha sonra Tevfik Fikret'in girişimlerini destekledi. Şiirlerinde genellikle bireysel temaları işledi. Betimlemelerde yabancı sözlük ve tamlamalar kullandı. 1895 yılında Edebiyat-ı Cedide topluluğunun kurulmasında önemli rol oynadı; bu haraketin doğmasına yol açan "göz için değil, kulak için kafiye" anlayışı da ilk defa onun döneminde dile getirildi. "Muhsin Bey" ve "Şemsa" adlı uzun öykülerinin Nâmık Kemâl üslubuyla yazılmış şairane tasvirlerle dolu, basit öyküler sayılmasına karşılık gerçekçi bir yöntemle yazdığı "Araba Sevdası" ilk başarılı roman örneklerinden biri olarak kabul edilir. Recaizâde Mahmud Ekrem'in eski tarzda yazdığı şiirlerini topladığı ilk eser **Nağme-i Seher**, ikincisi **Yâdigâr-ı Şebâb**'tır. Yeni tarzdaki şiirlerini bir araya getirdiği **Zemzeme**'ler, şair olarak şöhret kazanmasında en önemli rolü oynamıştır. **Tefekkür** ve **Pejmürde** dışında en dikkate değer şiir kitabı, oğlu Nijad'ın genç yaşta ölümü üzerine yazdığı şiirlerden oluşan **Nijad Ekrem**'dir.



Araba Sevdası'nın ilk baskısı (1897).
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 5. Cilt, İstanbul, s.170.



Ta'lîm-i Edebiyyat'ın unvan sayfası (1882).
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 5. Cilt, İstanbul, s.170.

E S E R L E R İ

Şiir : Nağme-i Seher (1871), Yâdigâr-ı Şebâb (1873), Zemzeme I (1881), Zemzeme II (1883), Zemzeme III (1884), Tefekkür (1886), Pejmürde (1894), Nijad Ekrem (1910), Nefrîn (1914).

Oyun : Afife Anjelik (1870), Atala (1874), Vuslat (1875), Çok Bilen Çok Yanılır (1915).

Hikâye ve Roman : Muhsin Bey (1889), Şemsâ (1896), Araba Sevdası (1896).

Diğerleri : Talîm-i Edebiyyat (1881), Takdîr-i Elhân (1886), Takrizât (1886), Kudemâdan Birkaç Şair (1887). Recaizade Ekrem'in şiir, hikâye, roman ve oyunları, Recaizâde M. Ekrem-Bütün Eserleri, C. I-III, (haz. İ. Parlatır, N. Çetin, H. Sazyek, İst., 1997) adıyla asıllarına uygun biçimde yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **İsmail Parlatır,** *Recai zâde Mahmud Ekrem,* Ankara 1985.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.410.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.985.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.292.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.124.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.66.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 2001, s.545.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.111.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.276.
- **Şemsettin Kutlu,** *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981, s.193.
- **Hüseyin Tuncer,** *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, I Tanzimat Edebiyatı,* İzmir 1992, s.140.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.681.

I

Nağme-i Seher'den

GAZEL

Bir mürg-i felâket-zedeyim bâl ü perim yok *Me'lûf-i gamım bâğ-ı murâd içre yerim yok*	*Felâkete uğramış bir kuşum, kolum kanadım yok.* *Gama dost olmuşum, mutluluk bahçesinde yerim yok.*
Peykânı güzâr etti dile ben yine bî-huş *Can gitti adem mülküne hâlâ haberim yok*	*(Sevgilinin) oku gönüle işledi, benim yine aklım başımda değil.* *Can, yokluk ülkesine gitti, benim hâlâ haberim yok.*
Dil ber-teb-i sevdâ ciğer âfet-zede-i dâğ *Şekvâ-ger-i yâr olmaya lâyık nelerim yok*	*Gönül, sevdanın harareti içinde; ciğer, yaralı bir âfetzede.* *Sevgilinin şikâyetçisi olmaya lâyık nelerim yok ki.*
Ol bâğ-ı tarâvet-eser-i fasl-ı bahârım *Ruhsârına benzer gül-i rengîn-i terim yok*	*(Ben), o bahar mevsiminin tazeliğini yansıtan bahçeyim;* *Ama (sevgilinin) yanağına benzer canlı renkli bir gülüm yok.*
Bir şû'le-geh-i âteş-i aşkım yine Ekrem *Bir kâhı tutuşturmaya kâbil şererim yok*	*(Ekrem), aşk ateşiyle yandım,* *Yine de bir samanı bile tutuşturabilecek kadar kıvılcımım yok.*

(1871)

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.124.

II

Yadigâr-ı Şebâb'dan

LÂHN - 4	*EZGİ - 4*
Aşka şevk u meyelânım var idi ***Yüreğimde heyecânım var idi***	*Aşka şevkim ve meylim vardı.* *Yüreğimde heyecanım vardı.*
Böyle bî-derd değildim evvel ***Dilde bir derd-i nihânım var idi***	*Böyle dertsiz değildim önceleri.* *Gönülde bir gizli derdim vardı.*
Âlem-i aşkda Mecnûn-sıfat ***Belli bir nâm u nişânım var idi***	*Aşk dünyasında Mecnûn sıfatıyla* *Belli bir ünüm ve nişanım vardı.*
Ben de bülbül gibi nâlende idim ***Ya'ni bir gonce dehânım var idi***	*Ben de bülbül gibi inlerdim.* *Yani, bir gonca ağızlım vardı.*
Kalmadı şimdi fakat bir eyyâm ***Zûr-i sevdâya tevânım var idi***	*Kalmadı şimdi; fakat bir zamanlar* *Sevdanın zorluğuna karşı bir gücüm vardı.*
Hâsılı şimdi ten-i bî-rûhum ***Lîk vaktiyle revânım var idi***	*Hâsılı şimdi ruhsuz bir tenim,* *Lâkin vaktiyle ruhum vardı.*
Geçti ru'yâ gibi âh ol demler ***O güzel günler o hoş âlemler***	*Geçti rüya gibi âh o zamanlar.* *O güzel günler, o hoş âlemler.*

(1873)

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.414.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

III

YAKACIK'TA AKŞAMDAN SONRA BİR MEZARLIK ÂLEMİ

Bir şebdi köyde âzim-i geşt ü güzâr idim Ahyâya dûr-geşte vü emvâta câr idim	*Bir gece köyden geçip gidiyordum. Canlılardan uzak, ölülere yakın idim.*
Metrûk bir mezarlık idi meskenim benim Yalnızca anda hâk-nişin-i mezâr idim	*Meskenim, terkedilmiş bir mezarlık idi. Orada bir mezara yalvarıyordum.*
Topraktı her mezâr-ı fakîrâne bî-ruhâm Fakrımla ben de zâir-zî-ibtisâr idim	*Her mezar, taşı bile kalmamış bir toprak yığını idi; Ben de bütün gönlüm ve yoksulluğumla o mezarların ziyaretçisiydim.*
Cismimle çun alâmet-i makber sükûn-nümâ Fikrimle lîk muztarib ü bî-karâr idim	*Bedenimle, sessizliğin alâmeti olan bir kabir gibi; Fakat fikrimle mustarip ve kararsızdım.*
Vahşetle hâzirûn nazar-endâz idi bana Zirâ ki içlerinde garîbü'd-diyâr idim	*Orada bulunanlar, vahşet içinde beni seyrediyorlardı, Çünkü ben, o diyarın yabancısıydım.*
Etrâf pürdü nâle-i guk ü hezâr ile Lâkin sükût-ı mevkie ben gûş-dâr idim	*Etraf kurbağa ve bülbül sesleriyle doluydu, Fakat ben, mezarın sessizliğine kulak vermiştim.*
Giryân idim fakat gözümde âzâde-i dümû Yoktu lebimde nâle fakat nâle-kâr idim	*Ağlıyordum ama gözlerimden yaş akmıyordu, Dudağımdan inilti çıkmıyordu ama, içimden inliyordum.*
Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım Geldi hayâli dîde-i giryâne ağladım	*O vefasızı hatırladım da için için ağladım; Hayali, yaş dolu gözlerime geldi de ağladım.*
Âriydi gök nümâyiş-i reng-i sehâbdan Envâr akardı her tarafa mâh-tâbdan	*Gökte ne bir bulut, ne de bulutun gölgesi vardı. Mehtaptan her tarafa nur akıyordu.*
Semt ü sükûn o mertebe hâkimdi mevkie Kim muzdaripti bende olan ızdırapdan	*Sessizlik oraya öylesine hâkim olmuştu ki, Sanki her yer, bendeki ıstıraptan mustarip olmuştu.*
Benzerdi gâh o ses ki gelirdi baîdden Ol savta kim tahassül eder âsiyâbdan	*Arada bir uzaktan bir ses duyulurdu. Bu, uzaklardan gelen, bir değirmenin sesi gibiydi.*
Leylin rutûbeti geçerek tâ zemîne dek Bir bû uhrevî duyulurdu türâbdan	*Gecenin rutubeti, toprağın derinliklerine işlemişti. Sanki yerden uhrevî bir koku yükseliyordu.*
Dehşet bulurdu dil müteharrik zilâlden Emvât kaldırırdı serin sanki hâbdan	*Gönül, hareket eden gölgelerden dehşete düşerdi; Sanki, ölüler uykudan başını kaldırırdı.*
Atf eyledim derûna nigâh-i tahassürü Duydum şu gizli nâleyi kalb-i harâbdân	*Hasret dolu bakışımı tâ derinliklere yolladım da, Yıkılmış gönülden şu gizli iniltiyi işittim:*
Var mıydı kimse bende olan derde uğramış Şurda huzûr içinde yatan şeyh ü şâbdan	*Şu toprakta huzur içinde yatanlardan, Bendeki derde uğramış olan var mı?*
Ammâ yine bu derd iledir zevk ü lezzetim Kurtarma ey Hüdâ beni bu iktirâbdan	*Ama yine de benim zevkim ve lezzetim budur; Ey Hüdâ, beni bu kederden kurtarma!*
Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım Geldi hayâli dîde-i giryâne ağladım	*O vefasızı hatırladım da için için ağladım; Hayali, yaş dolu gözlerime geldi de ağladım.*
Bir ucbe ses gelirdi derinden şebîh-i âh Vahdet teneffüs eyler idi sanki gâhgâh	*Derinlerden âh iniltisine benzer acayip bir ses gelirdi. Sanki yalnızlık, zaman zaman nefes alıp veriyordu.*
Eşcârdan zemîne düşen sâye-i kesîf Çekmişti pîş-gâhıma bir perde-i siyâh	*Ağaçlardan yere dökülen koyu gölgeler, Sanki önüme siyah bir perde çekmişti.*
Ol zulmet-i amîka-ı hîçî-nümûdda Pervâz eylerdi dehşet ile tâir-î nigâh	*O, yokluğu gösteren derin karanlıklarda, Bakışlarım kuş gibi uçardı.*
Ta'mîk ede ede o zalâm-ı şedîdeyi Fikrimde hâsıl oldu biraz nûr-i intibâh	*O koyu karanlığa baka baka, Fikirlerimde bir parça uyanıklık ve aydınlık belirdi.*
Bir hayrın olmadan dedim eyvâh masdarı Gitti hevâ yolunda hayatım, yazık günâh	*Dedim ki, ömrümün bana bir hayrı olmadı; Ne yazık ki o, bir hiç uğruna geçip gitti.*

Kasriyyet-i fiâlimi söylerdi lîk hep *Feryâd edip ayakların altında her giyâh*	*İşimin ne derece zor olduğunu söylerdi,* *Fakat, otlar ayaklarımın altında feryat ederdi.*
Kandım bu hikmete dedim olmuş demek ezel *Didâr-ı aşk ile mütecellî bana İlâh*	*Bu hikmete kandım ve dedim ki, "İlâh, ta ezelden* *Benim aşk ile dolu gözlerimin önünde tecelli etmiş."*
Ömrüm ki yandı âteş-i aşka bu âna dek *Sevdâ yolunda isterim olsun bütün tebâh*	*Ömrüm ki, şu âna kadar aşk ile yandı;* *Ben, sevda yolunda hep yansın, tükensin isterim.*
Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım *Geldi hayâli dîde-i giryâne ağladım*	*O vefasızı hatırladım da için için ağladım;* *Hayali, yaş dolu gözlerime geldi de ağladım.*
Semtin sükûn u zulmeti artardı dem-be-dem *Gûyâ çekerdi ka'rına doğru bizi adem*	*Bulunduğum yerin sessizliği ve karanlığı gitgide artıyordu.* *Sanki yokluk, bizi derinliklerine çekiyordu.*
Dehşetle doldu hâne-i kalbim fakat yine *Asla hayâl ü hâtırıma gelmedi nedem*	*Kalbim dehşet içinde kaldı, fakat yine de* *Aklıma ve hayalime pişmanlık gelmedi.*
Nâ-geh tecessüm eyledi karşımda bir vücûd *Bir kahramân-ı işve mehâbetli bir sanem*	*Ansızın önümde bir vücut belirdi ki,* *İşve kahramanı büyük bir puta benzerdi.*
Emvâc-ı nûr vâri vücûd-ı lâtifini *Örterdi nîm sütre-yi beyzâsı ham-be-ham*	*Bir nur dalgasını andıran güzel vücudunun yarısını* *Kat kat beyaz bir örtü sarmıştı.*
Müdhişti gözleri deheni lerze-dâr-ı hışm *Giysûsu târümâr idi ebrûları be-hem*	*Gözleri müthişti, dudakları öfkeden titriyordu.* *Saçları dağınık ve kaşları çatılmıştı.*
Nûr-î nigâhı berk-i belâdan nişân idi *Seyyâr bir alevdi lebinden çıkan sitem*	*Gözlerinin ışığı belâ şimşeği gibiydi.* *Dudaklarından çıkan sitem, sanki gezici bir aleve benziyordu.*
Ref' eyleyip hevâya tehevvürle bir elin *Takrîb ederdi nezdime kendin kadem kadem*	*Öfkeyle bir elini havaya kaldırmış,* *Adım adım bana doğru yaklaşıyordu.*
Ettim kıyâm düşmek için pây-i kahrına *Eyvâh uçtu gitti o nûr-ı semâ-harem*	*Onun öfke dolu ayaklarına kapanmak için doğrulduğumda* *Ne yazık ki o, göklerin misafiri ışık, uçup gitti.*
Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım *Geldi hayâli dîde-i giryâne ağladım.*	*O vefasızı hatırladım da için için ağladım;* *Hayali, yaş dolu gözlerime geldi de ağladım.*
Daldım yine zemînine deryâ-yı fikretin *Oldum duçâr-ı hevli nehengân-ı mihnetin*	*Yine düşünce deryasının derinliklerine daldım da,* *Mihnet timsahlarının korkusu içine düştüm.*
Yâ Rab dedim tükendi hayâtım o bitmedi *Pâyânı yok mu derd ü belâ-yı muhabbetin*	*Yâ Rab dedim, ömrüm bitti de muhabbet belâsının derdi bitmedi.* *Yoksa bunun sonu yok mudur?*
Âzâdi-yi dili bana rûzî mi kılmadın *Her dem esîri olmadayım ben bir âfetin*	*Gönül huzurunu benden esirgedin mi* *Ki, her an, bir âfetin esiri olmadayım.*
Gönlümde olmasa karasevdâ-yı çeşm-i yâr *Neydi işim içinde şu deryâ-yı zulmetin*	*Gönlümde sevgilinin gözlerinin karasevdası olmasa,* *Şu karanlıklar deryasında benim ne işim vardı?*
Tebdîl-i ayş nakl-i mekân hepsi bî-eser *Yok mu Hüdâ cihanda devâsı bu illetin*	*Değişik bir hayat, değişik bir mekân... Hiçbirinin faydası yok.* *Yâ Rab cihanda bu derdin bir devası yok mu?*
Yok çünki pençesinden ümîd-i halâs-ı dil *Ver bâri rahm kalbine ol bî-mürüvvetin*	*Gönlümün, onun pençesinden kurtulma ümidi yoktur.* *Ama hiç olmazsa, onun katı yüreğine bir parça merhamet ver.*
Bir kerrecik daha görün ey nûr-i çeşm-i cân *Öldürdü hasretin beni öldürdü hasretin*	*Ey can gözünün ışığı, bir kerecik daha görün.* *Hasretin öldürdü beni, beni öldürdü hasretin.*
Hayfâ dirîğ yollu bir âvâze duydum âh *Hâlim dokundu gönlüne sahrâ-yı vahşetin*	*Ne yazık ki âh sesine benzer bir ses duydum;* *Demek ki hâlim, bu vahşet sahrasının da gönlüne dokundu.*
Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım *Geldi hayâli dîde-i giryâne ağladım*	*O vefasızı hatırladım da için için ağladım;* *Hayali, yaş dolu gözlerime geldi de ağladım.*

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

KAYNAK : Hüseyin Tuncer, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, I Tanzimat Edebiyatı*, İzmir 1992, s.151



Tevfik Fikret

(24 Aralık 1867 İstanbul – 19 Ağustos 1915 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Tevfik'tir. Ortaöğrenimini Aksaray Mahmudiye Rüştiyesi ve Galatasaray Sultanisi'nde tamamladı (1888). Hariciye Nezareti İstişare Odası'nda görev aldıysa da istifa edip Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Odası'na geçti; kısa süre sonra kendi isteğiyle bu görevinden de ayrıldı. Bu dönemde Mirsad dergisinin açtığı "Tevhid" ve "Sitâyiş-i Hazret-i padişâhî" (Padişah Hazretlerine Övgü) konulu iki şiir yarışmasına Mehmed Tevfik imzasıyla katılarak birincilik kazandı (1892). 1894'te Malûmat dergisinin yazı işleri müdürlüğüne getirildi. Bu arada Galatasaray Sultanîsi ilkokul bölümü öğretmenliğinden sonra 1896'da Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliğine başladı. Servet-i Fünun dergisinin yönetimini üstlendi. Şiirlerinin özünde ve biçimlerinde dönüşümler yapmasına yol açan yeni görüşler kazanan Fikret, yaşadığı toplumun insanlarını tanımaya başladı. Bu duygularla, okuduğu Batılı sanatçıların gerçekçi yapıtları arasında bağlantılar kurdu. Hüseyin Cahit'in "Edebî Hatıralar"ında belirttiği gibi, bir milliyet ve vatanseverlik ocağı hâline gelen Servet-i Fünun çevresinde, zorba yönetimden ve saraydan nefret, özgürlük ve meşrutiyet fikirlerine bağlılık gibi, kişiliğiyle ve fikirleriyle bağdaşan bir ortam buldu. Toplumun sefalet içindeki insanlarının şiirlerini yazdıkça, toplumsal sorunlar üzerinde düşünmeye başladı. Bir süre sonra, Edebiyat-ı Cedide akımı içinde birleşen sanatçılarla uzlaşamayarak Âşiyan'a çekildi. II. Meşrutiyet ilân edildikten sonra Hüseyin Cahit ve Hüseyin Kâzım ile birlikte Tanin gazetesini çıkardı. Ne var ki iktidara geçen İttihat ve Terakki Fırkası'nın, ülkenin yarı sömürge durumuna gelmesine yol açan dışa bağımlı ekonomik ilişkilere girdiğini ve bürokratlarla paşaların, yabancı sermayenin koruyucu kanatları altında "hân-ı yağma"dan paylarını aldıklarını gördükçe umutsuzluğa düştü ve bu nedenle siyasetten uzaklaştı. Bir süre Galatasaray Lisesi müdürlüğünde bulundu. Eğitim alanındaki girişimlerinin de tepkiyle karşılanması üzerine istifa etti. Bir süre sonra Darülfünun ve Darülmuallimin'de verdiği dersleri de bırakarak inzivaya çekildi. Fikret'in son yılları hastalık içinde geçti. Yakalandığı şeker hastalığından kurtulamadı. Öldüğünde, Eyüp mezarlığına defnedildi; uzun yıllar sonra nâşı, Aşiyân'ın bahçesine nakledildi. Tevfik Fikret, 1888-1896 arası, gençlik devresi olarak niteleyebileceğimiz yıllarda yazdığı şiirlerde genellikle kaside ve gazel biçimlerini kullanıp eski dil beğenisinin öngördüğü koşullara bağlı göründü. Buluşları da özgün değildi. Muallim Naci'nin eskiye uyan şiir anlayışı ile Recaizâde Mahmud Ekrem'in yüzeyde kalan yenilikçi çabaları arasında seçme yapamamış, henüz kendi şiirinin yapısına özgü ögeleri bulamamıştı. 1893'ten sonra batı edebiyatını okuması, bu edebiyattan tercümeler yapması ve şiir sanatı üzerinde ayrıntılı düşünmesi, Servet-i Fünun öncesinde onun sanatını yönlendiren başlıca çalışmalar oldu. Bu dönemde okuduğu Fransız şairlerinin yapıtlarındaki "bütün güzelliği"nden etkilenip kendisinde de bütüne yönelik eğilimler ağır basınca "serbestlik ihtiyacı"nı karşılayacak yeni yollar aradı. 1896'da başlayan olgunluk dönemi başlarında "sanat sanat içindir" prensibine bağlı kalan Fikret'in şiiri, 1901'den sonra sosyal, siyasî ve ideolojik bir kimliğe büründü. Servet-i Fünun döneminde, şiirin yapı özelliklerini düşünmenin yanı sıra, yakın çevresine bakarak, toplumun özelliklerini de görmeye başladı. İnsanlarla ve insanın toplumsal konumuyla ilgilendi. Şiirinde "Sanat, şahsî olamaz" ilkesini benimsedi. "Balıkçılar", "Hasta Çocuk" gibi öykü-şiir niteliğindeki parçalarla, temelinde hümanist eğilimlerin ağır bastığı konulara yöneldi. Son döneminde insancıl olanla toplumsal olan arasındaki buluşma noktalarını algılayarak Sis, Ferda, Millet Şarkısı, Hân-ı Yağma, Halûk'un Âmentüsü vb. şiirleriyle özgür insanın tepkilerini, özlemlerini, geleceğe güvenini dile getirdi.



Tevfik Fikret, çalışma odasında.





Tevfik Fikret'in, İstanbul Bebek'te, günümüzde müze olarak kullanılan evi Aşiyan.

E S E R L E R İ

Rübâb-ı Şikeste (1899, 1910, 1911), **Halûk'un Defteri** (1911), **Rübâbın Cevabı** (1911), **Şermin** (1914; 1946'da Türker Acaroğlu ve 1965'te İsmail N. Ertaylan tarafından yeni harflerle yayımlandı), **Tarih-i Kadim-Doksanbeşe Doğru** (ölümünden sonra, 1928; "Eski Çağlar Tarihi" adıyla A. Kadir imzasını kullanan Abdülkadir Meriçboyu sadeleştirdi, 1965), bazı şiirleri 1967'de A. Kadir tarafından "Bugünün Diliyle Tevfik Fikret" adıyla ve daha sonra, bütün şiirleri Asım Bezirci tarafından derlenerek üç cilt hâlinde yayımlandı (1984).

K A Y N A K L A R

- **Asım Bezirci**, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri*, 3 cilt, İstanbul 1984.
- **Tevfik Fikret**, *Eski Çağlar Tarihi (Tarih-i Kadim)*, (Yenileştiren: A. Kadir), İstanbul 1965.
- **Tevfik Fikret**, *Kırık Saz (Rübâb-ı Şikeste)*, (Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas), İstanbul 1975.
- **Tevfik Fikret**, *Şermin*, İstanbul 1965.
- *Tevfik Fikret ve Şermin*, (Hazırlayan: Sermet Sami Uysal), İstanbul 1973.
- **Mehmet Kaplan**, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, İstanbul 1946
- **İsmail Hikmet Ertaylan**, *Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eseri*, İstanbul 1963.
- **İsmail Hikmet Ertaylan**, *Tevfik Fikret Mirsad'da*, İstanbul 1965.
- **İsmail Hikmet Ertaylan**, *Tevfik Fikret Ma'lûmat'ta*, İstanbul 1965
- **Hilmi Yücebaş**, *Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret, Hayatı, Hatıraları ve Şiirleri*, İstanbul 1959
- **A.Kadir**, *Bugünün Diliyle Tevfik Fikret*, (4. Basım), İstanbul 1983.
- **Atilla Özkırımlı**, *Tevfik Fikret, Araştırma-Eleştirme*, (2. Basım), İstanbul 1982.
- **Mehmet Bayrak**, *Tevfik Fikret, Hayatı, Sanatı ve Devrimciliği Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1973.
- **Memet Fuat**, *Tevfik Fikret, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*, İstanbul 1978
- **Yaşar Nabi (Nayır)**, *Tevfik Fikret, Hayatı-Sanatı Şiirleri*, İstanbul 1952
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.276.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1120
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.330.
- **İsmail Parlatır**, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.226.
- **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.434.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.816.

I

HÂN-I YAĞMA

Bu sofracık, efendiler – ki iltikaama muntazır
Huzûrunuzda titriyor – şu milletin hayâtıdır;
Şu milletin ki muztarib, şu milletin ki muhtazır!
Fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Efendiler pek açsınız, bu çehrenizde bellidir;
Yiyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı kim bilir?
Şu nâdi-i niâm, bakın kudûmunuzla müftehir!
Bu hakkıdır gazânızın, evet, o hak da elde bir...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı zî-safâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say:
Haseb, neseb, şeref, şataf, oyun, düğün, konak, saray,
Bütün sizin, efendiler, konak, saray, gelin, alay;
Bütün sizin, bütün sizin, hazır hazır, kolay kolay...

Yiyen, efendiler yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Büyüklüğün biraz ağır da olsa hazmı yok zarar,
Gurûr-ı ihtişâmı var, sürûr-ı intikaamı var.
Bu sofra iltifâtınızdan işte âb ü tâb umar.
Sizin bu baş, beyin, ciğer, bütün şu kanlı lokmalar...

Yiyin efendiler yiyin; bu hân-ı can-fezâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Verir zavallı memleket, verir ne varsa; mâlini,
Vücûdunu, hayâtını, ümîdini, hayalini,
Bütün ferâğ-ı hâlini, olanca şevk-i bâlini.
Hemen yutun, düşünmeyin harâmını, helâlini...

Yiyin efendiler, yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın giderayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çatırdayan ocak!
Bugün ki mi'deler kavi, bugün ki çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın, kapış kapış, çanak çanak...

Yiyin, efendiler yiyin; bu hân-ı pür-nevâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

(Haziran 1912)

YAĞMA SOFRASI

Bu sofracık, efendiler, -ki yutulmayı bekliyor.
Önünüzde titriyor- şu ulusun hayatıdır;
Bu ulus ki acılıdır, can çekişmektedir!
Fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...

Yiyin, efendiler yiyin; bu iç acıcı sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Efendiler pek açsınız, bu yüzünüzden bellidir;
Yiyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı kimbilir?
Şu nimetler yığını, bakın, gelişinizle böbürlenir!
Bu hakkıdır savaşınızın, evet, o hak da elde bir...

Yiyin, efendiler yiyin; bu şenlikli sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say:
Soy sop, şeref, gösteriş, oyun, düğün, konak, saray.
Hepsi sizin, efendiler, konak, saray, gelin, alay;
Hepsi sizin, hepsi sizin, hazır hazır, kolay kolay...

Yiyin, efendiler yiyin; bu iç açıcı sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Büyük lokmanın sindirimi güç de olsa, yok zarar,
Gösterişin gururu var, öç almanın sevinci var.
Bu sofra ilginizden sizin parlaklık umar;
Sizin bu baş, beyin, ciğer, tüm şu kanlı lokmalar...

Yiyin, efendiler yiyin; bu can veren sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Verir zavallı ülke, verir nesi varsa; malını,
Vücudunu, hayatını, umudunu, hayalini,
Bütün esenliğini, gönlünün bütün sevincini.
Hemen yutun, düşünmeyin haramını, helâlini...

Yiyin efendiler yiyin; bu iç açıcı sofra sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın giderayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çıtırdayan ocak!
Bugün mideler güçlü, bugün çorbalar sımsıcak,
Atıştırın, tıkıştırın, kapış kapış, çanak çanak...

Yiyin, efendiler yiyin; bu çığırtkan sofra sizin;
Doyunca tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

KAYNAK : Asım Bezirci, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri*, 3. Cilt, İstanbul 1984, s.254.



Tevfik Fikret'in el yazısı – Aşiyan Müzesi

II

HALÛK'UN ÂMENTÜSÜ

Bir kudret-i külliye var ulvî ve münezzeh,
kudsî ve muallâ, ona vicdanla inandım.

Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim... İnsan
insan olur ancak bunu iz'anla, inandım.

Şeytan da biziz cin de, ne şeytan ne melek var;
dünyâ dönecek cennete insanla, inandım.

Fıtratta tekâmül ezelîdir; bu kemâle
Tevrât ile, İncîl ile, Kur'an'la inandım.

Ebnâ-yi beşer birbirinin kardeşi... Hulyâ!
Olsun, ben o hulyâya da bin canla inandım.

İnsan eti yenmez; bu tesellîye içimden
–bir ân için ecdâdımı nisyanla– inandım.

Kan şiddeti, şiddet kanı besler; bu muâdât
kan âteşidir, sönmeyecek kanla, inandım.

Elbet şu mezar ömrünü bir haşr-i zıyâhıyz
tâkib edecektir, buna iymanla, inandım.

Aklın, o büyük sâhirin icâzı önünde
bâtıl geçecek yerlere husranla, inandım.

Zulmet sönecek, parlıyacak hakk-ı drahşân
birdenbire bir tâbiş-i bürkânla, inandım.

Kollar ve boyunlar çözülüp bağlanacak hep
yumruklar o zencîr-i hurûşanla, inandım.

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın,
her şey olacak kudret-i irfanla... İnandım.

KAYNAK : **A.Kadir**, *Bugünün Diliyle Tevfik Fikret*, (4. Basımı), İstanbul 1983, s.124.

HALÛK'UN İNANCI

Bir yaratıcı güç var, ulu ve ak-pak,
kutsal ve yüce, ona vicdanla inandım.

Yeryüzü vatanım, insan soyu milletimdir benim,
ancak böyle düşünenin insan olacağına inandım.

Şeytan da biziz cin de, ne şeytan ne melek var;
dünya dönecek cennete insanla, inandım.

Yaradılışta evrim hep var, hep olmuş, hep olacak;
ben buna Tevrat'la, İncil'le, Kuran'la inandım.

Tekmil insanlar kardeşi birbirinin... Bir hayal bu!
Olsun, ben o hayale de bin canla inandım.

İnsan eti yenmez; oh, dedim içimden, ne iyi,
bir an için dedelerimi unuttum da, inandım.

Kan şiddeti besler, şiddet kanı; bu düşmanlık
kan ateşidir, sönmeyecek kanla, inandım.

Elbet şu mezar hayatı zifirî karanlığın ardından
aydınlık bir kıyamet günü gelecek, buna imanla inandım.

Aklın, o büyük sihirbazın hüneri önünde
yok olacak, gerçek dışı ne varsa, inandım.

Karanlıklar sönecek, yanacak hakkın ışığı,
patlayan bir volkan gibi bir anda, inandım.

Kollar ve boyunlar çözülüp, bağlanacak bir bir
yumruklar şangırdayan zincirlerle, inandım.

Bir gün yapacak fen şu kara toprağı altın,
bilim gücüyle olacak ne olacaksa... İnandım.

III

VİCDANI HÜR BİR ŞAİRİM

Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim,
İnhinâ tavk-i esâretten girândır boynuma;
Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şâirim.

(Şehbâl, 1909)

KAYNAK : **Asım Bezirci**, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri*, 2. Cilt, İstanbul 1984, s.7.

Kimseden yardım ummam, kol kanat dilenmem,
Kendi boşluğumda, kendi göklerimde kendim uçarım;
Eğilme, tutsaklık boyunduruğundan ağırdır boynuma;
Düşüncesi özgür, bilgisi özgür, vicdanı özgür bir şairim.

IV

SABAH OLURSA...

Bu memlekette de bir gün sabâh olursa, Halûk,
Eğer bu memleketin sislenen şu nâsiye-i
Mukadderâtı kavî bir elin kavî, muhyî
Bir ihtizâz-ı temâsiyle silkinip şu donuk,
Şu paslı çehre-i millet biraz gülerse... O gün
Ben ölmemiş bile olsam, hayâta pek ölgün
Bir irtibâtım olur şüphesiz; o gün benden
Ümîdi kes, beni kötrüm ve boş muhîtimde
Merâretimle unut; çünkü leng ü pejmürde
Nazarlarım seni mâzîye çekmek ister; sen
Bütün hüviyyet ü uzviyyetinle âtîsin:
Terennüm eyliyor el'an kulaklarımda sesin.

Evet, sabah olacaktır, sabâh olur, geceler
Tulû'-ı haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ,
Bu mâi gök size bir gün acır; melûl olma.
Hayatta neş'e güneştir, melâl içinde beşer
Çürür bizim gibi... Siz, ey fezâ-yı ferdânın
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.
Tenevvür... asrımızın işte rûh-ı âmâli;
Silin bulutları, silkin zılâl-i ehvâli,
Ziyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.
Ümîdimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak!

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk,
Eğer bu memleketin sislenen alın yazısı
Dirençli, dinç bir elin güçlü, canlılık verici
Dokunmasındaki titremle silkinip, şu donuk,
Şu paslanan yüzü halkın biraz gülerse... – O gün
Ben ölmemiş bile olsam, hayatla pek ölgün,
Pek az ilişkim olur kuşkusuz; – o gün benden
Ümidi kes; beni kötrüm ve boş muhitimde
Bütün acımla unut; çünki kör, topal, tükenik
Bakışlarım seni geçmişte görmek ister; sen
Bütün etin kemiğin, kimliğinle yârınsın:
Ve şarkılar gibi hep hep kulaklarımda sesin..

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Geçer, kıyamete dek sürmez; en sonunda bu gök
Bu mavi gök size bir gün acır; usanma sakın.
Hayatta neş'e güneştir, usanç içinde kişi
Çürür bizim gibi... Siz, ey yarın uzaylarının
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Tükenmez özlemi vardır ufukların ışığa,
Işık, ışık.... Bugünün işte ruhu, özlemi bu;
Silin bulutları, silkin o korku gölgesini,
Koşun ışıklar içinden o kutlu kurtuluşa.
Ümidimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak!

KAYNAK : Tevfik Fikret, *Kırık Saz (Rübâb-ı Şikeste)*,
(Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas), İstanbul 1975, s.188.

V

BİR İÇİM SU

– *Güzel çoban, bir içim, bir yudum su testinden;*
Bugün sıcak yine pek, sanki ortalık yanıyor...

– *Güzel çocuk senin olsun hayatım istersen;*
Niçin gözüm sana baktıkça böyle yaşlanıyor?..

– *Güzel çoban, ne kadar tatlı söylüyorsun sen;*
Yalan da olsa içim doğru söyledin sanıyor.

– *Güzel çocuk, bana bak, aldatır mıyım seni ben?*
İçin bu yaşları boş anlıyorsa aldanıyor!

– *Güzel çoban, bir içim, bir yudum su testinden;*
Bugün sıcak yine pek, sanki her yanım yanıyor!..

(1910)

KAYNAK : Asım Bezirci, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri*, 1. Cilt, İstanbul 1984, s.360



Bebek Sırtları – Tablo: Tevfik Fikret
İstanbul Aşiyan Müzesi

VI

SEN OLMASAN

Sen olmasan... Seni bir lâhza görmesem yâhûd,
Bilir misin ne olur?
Semâ, güneş ebediyyen kapansa, belki vücûd
Bu leyl-i serd ile bir çâre-yi teennüs arar,
Ve bulur;_
Fakat o zulmete mümkün müdür alıştırmak
Bütün güneşle, semâlarla beslenen rûhu,
Bu rûh-ı mecrûhu?...

Sen olmasan... Seni bulmak hayâli olsa muhâl,
Yaşar mıyım dersin?
Söner ufûlüne bir lâhza kaail olsa hayâl;
Soğur, donar, kırılır senden ayrılınca nazar;
Ne hazîn
Gelir hayât o zaman hem vücûda, hem rûha!
Yaşar mıyız seni kaybetsek âh ben, kalbim,
Bu kalb-i muztarîbim?...

Sen olmasan... Bu samîmi bir i'tirâf işte:
Sen olmasan yaşamam.
Seninle râbıtamız hoş bir i'tilâf işte;
Fakat bu râbıta hâlî mi rûhu ezmekten?...
Akşam
Gurûba karşı düşündüm sükûn içinde bunu:
Fena değil sevişip ağlamak, fakat heyhât,
Bükâya değse hayât!...

Sen olmasan... Seni bir an görmesem yahut,
Bilir misin ne olur?
Gök ve güneş sonsuza dek kapansa, belki vücut
Bu soğuk geceyle uyuşmak için bir yol arar,
Ve bulur;
Fakat o karanlığa alıştırmak mümkün olur mu
Hep güneşle, göklerle beslenen ruhu,
Bu yaralı ruhu?..

Sen olmasan.. Seni bulmak hayali olmasa,
Yaşar mıyım dersin?
Söner hayal, ölümüne bir an inansa;
Soğur, donar, kırılır gök ayrılınca senden;
Ne kadar acı
Gelir yaşamak o zaman hem vücuda, hem ruha!
Yaşar mıyız seni yitirsek ah, ben, kalbim,
Bu acı çeken kalbim!

Sen olmasan... Bu içten bir itiraf işte:
Sen olmasan yaşamam.
Seninle bağımız hoş bir uzlaşma işte;
Ama bu bağ geri kalıyor mu gönlü ezmekten?
Akşam
Günbatımına karşı düşündüm bunu, sessizce:
Kötü değil sevişip ağlamak, fakat heyhat,
Ağlamaya değse hayat!

(Servet-i Fünun, 1897)

KAYNAK : Asım Bezirci, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri*, 2. Cilt, İstanbul 1984, s.178.

VII

PROMETE

Kalbinde her dakîka şu ulvî tahassürün
minkar-ı âteşîni duy, dâima düşün:
Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?
Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım?..
Yükselmek âsümâna ve gülmek, ne tatlı şey!..

Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey
müştâk-ı feyz u nûr olan âtî-i milletin
meçhul elektrikçisi, aktâr-ı fikretin
yüklen getir –ne varsa – biraz meskenet – fiken,
bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen
esmâr-ı bünye-hıyzini; boş durmasın elin.

Gör dâimâ önünde esâtîr-i evvelin
gökten dehâ-yi nârı çalan kahramânını...

Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını!..

Duy yüreğinde her dakika
ateşten gagasını büyük hasretin, kendi kendine durmadan şunu de:
Neden onlar gökte, ben çukurda?
Neden güler bana dünya âlem? Ben neden iki gözü iki çeşme?
Yükselmek göklere, gülmek gibi var mı?

Bir gün açarsa gözünü şu hasta vatan,
ne varsa yüklen getir bilimin dört bucağından,
gelecek günlerinin bilinmeyen elektrikçisi
aydınlığa, bolluğa susamış halkın.
Uyuşukluğu yok eden ne varsa getir,
yüreği, özü, kafayı besleyen, durma, onlara can ver, can.

O masallar kahramanı örnek olsun sana,
hani kutsal ateşi çalmış getirmişti gökten.

Varsın, ismini ve ününü bilecek kimse bulunmasın.

KAYNAK : A.Kadir, *Bugünün Diliyle Tevfik Fikret*, (4. Basım), İstanbul 1983, s.142.

VIII

KÖR İLE KÖTÜRÜM

– Bak arkadaş, ne ben sağlam
Bir adamım... – Ne ben tamam
Bir insânım – Ben kötürüm
– Ben de körüm;
Hem anadan doğma körüm.
– Ben de kırk yıldır kötürüm;
Değil iki adım atmak,
Ayağa kalkamam hattâ;
– Ya ben? Değil görmek, bana,
Kirpiğimi kıpırdatmak
Bile nasîb olmamıştır.
– Böyle yaşamak pek ağır
Bir yük; şundan kurtulaydım!
– Ben de günlerimi saydım,
Bitip tükenmedi gitti.
Dünyâya geldiğin gibi
Gitmek de elinde değil.
– Çekmek kolay, ölmek müşkil!
– Neyse, kısmet, çekeceğiz.
Ben düşündüm ki ikimiz
Tam bir insân olmak için
Her şeye mâlikiz: Senin
Kuvvetli bacakların var,
Benim gözlerim de bakar.
Ben senin gözün olurum,
Gecen, gündüzün olurum,
– Ben de sana bacak, ayak.
– Öyleyse hiç düşünme, kalk;
Senin için
Ben bakarım ve görürüm.
– Ben de senin istediğin
Yere alır götürürüm.
Böyle işte:
İki mihnet birleşince
Bir teselli hâsıl olur,
Mihnetliler de kurtulur.

KAYNAK : Asım Bezirci, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri,* 3. Cilt, İstanbul 1984, s.178.



Eşinin portresi – Tablo: Tevfik Fikret
İstanbul Aşiyan Müzesi

IX

PAPATYA

Bahâr olsun da seyredin
Nasıl süsler bayırları,
Zümrüt gibi çayırları
Yüze gülen o nâzenin
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Tarlalarda hoşa giden,
Sarı, turuncu, pembe, mor
Birçok dil-ber çiçek olur;
Bence dil-berdir hepsinden
Güler yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Yaprakları kıvır kıvır;
O da ayrı bir güzellik.
Boybos, boyun ipincecik;
Hem güzel, hem de nazlıdır
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Rüzgâr eser kâh o yana,
Kâh bu yana, hep berâber,
Dalga dalga eğilirler;
Ferah verirler insana
Güler yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

KAYNAK : Asım Bezirci, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri,* 3. Cilt, İstanbul 1984, s.149.

1907-1908 Futbol Sezonunda şampiyon olan Galatasaray futbol takımı oyuncuları, okul müdürü Tevfik Fikret'le.



Bayburtlu Celâlî

(1850 Bayburt – Temmuz 1915 Bayburt)

Asıl adı Ahmet olup Bayburt'un Pulur (Demirözü) ilçesine bağlı Tahsını (Ozansu) Köyünde doğdu; söylentiye göre, 14 yaşındayken rüyasında gördüğü "Pirler" tarafından Celâlî mahlâsı verilince deyişlerini söylemeye başladı. Bayburt'un Sünûr Köyü'ndeki medreseye devam edip 17 yaşında icazet aldı. Köyüne dönüp evlendi. 19 yaşındayken, oğlunu dünyaya getirdikten sonra ölen karısı üzerine ünlü "Ağıt"ını söyleyen Celâlî, Erzurum, Erzincan ve çevresini dolaştı; bu arada Narmanlı Sümmânî ve Bayburtlu Mücmerî gibi yörenin diğer âşıklarıyla tanıştı. 21 yaşındayken ikinci kez evlendi. İlk eşinden olan oğlunun 1914'te Sarıkamış harekâtında şehit düşmesi kendisini derinden sarstı ve bir yıl sonra da vefat etti. Yaşamı yoksulluk içinde geçen Celâlî'nin mezarı, Bayburt-Ozansu yolu üzerindedir. Bayburt'un en ünlü şairlerinden olan Celâlî, medrese terbiyesi ve söylentiye göre girdiği Nakşibendi tarikatı kuralları gereği, eline hiç saz almaz; deyişleri, aynı köyden Mahmud adlı, sesi güzel, makam bilen bir genç tarafından ezberlenip ve yine aynı genç tarafından gezip dolaştığı yerlerde tanıtılırdı. Şiirinin konusu, yoksulluk, ölüm, savaş, deprem gibi, yaşadığı çağın özelliklerini taşır. Dinî konularda oldukça bilgili olan Celâlî, özellikle mizahî şiirlerde daha başarılıdır. Hemşehrisi Bayburtlu Zihnî'nin şiirlerine nazireler söylediği ve ondan etkilendiği açıktır. "Kalust Destanı", "Batakçı Destanı" gibi mizahî destanları ve "Yemek Destanı", ölümünden sonra bile hâlâ sevilerek okunmaktadır.

K A Y N A K L A R

- **Mahmut Kemal Yanbeğ**, *Bayburtlu Celâlî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.222
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.354.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.221.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.444.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.200.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.28.
- **İsmail Özmen**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.497.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.176.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 3. Cilt, İstanbul 1992, s.1411
- **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.157.

I

Karşı yatan ulu dağlar
Kar kusar bellerin senin
Yazın kışın belli olmaz
Sert eser yellerin senin

Suyun bir kumsaldan kaynar
İner düz ovayı boylar
Şarıl şarıl akar çağlar
Serindir suların senin

Çiğdemin menekşen kokar
Güzeller göğsüne takar
İçinde sunalar oynar
Derindir göllerin senin

Dağın çiçekle dolmasın
Umarım yaylan olmasın
Yâd elden avcı gelmesin
Bağlansın yolların senin

Celâlî der tuzak kurdun
Pusularda sindin durdun
Yahşi yerden yaman vurdun
Kırılsın ellerin senin

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.176.

II

Göçümü kaldırdım yurttan
Gelen ağlar geçen ağlar
Elbet bir devasız dertten
Dolan göz bir zaman ağlar

Telli turnam kalktı çölden
Yeşil başlı sunam gölden
Kuzusun alsalar elden
Hayvan iken ceylân ağlar

N'eyleyim gülşende gülü
Menekşe susam sümbülü
Uçurdum elden bülbülü
Onun'çün gözler kan ağlar

Hani benim nevcivanım
Cânândan ayrıldı canım
İlik damar çeker kanım
Aman Allah aman ağlar

Celâlî bülbülün zârı
Bizi ağlatma her bârı
Hâfızın hıfzı tekrarı
Durmuş Hakk'a dîvân ağlar

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.446



III

Bir peri aşkından dîvâne oldum
Çağladı gözlerim akıyor hocam
Erenler şahından bir name aldım
Dilim ezber etmiş okuyor hocam

Pîr destinden nuş eyledim bu âbı
Anda açılmıştı aşkın kitabı
Yegân yegân sor ki verem cevabı
Bugün gam kervanım kalkıyor hocam

İndim seyreyledim irem düzleri
Kudretinden sürmelenmiş gözleri
Oturmuş bir bölük huri kızları
İbrişimden halı dokuyor hocam

Bir yere cem olmuş kırklar erenler
Her bakışta Arş ü Kürsi görenler
Devasız dertlere derman verenler
Her biri bir derse bakıyor hocam

Yaktı Celâlî'yi bu aşkın nârı
Sağ başta durmuştu kırkların pîri
İçlerinde gördüm Horasan eri
Hû çekende canlar yakıyor hocam

KAYNAK : Mahmut Kemal Yanbeğ, *Bayburtlu Celâlî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963, s.14

IV

Ah elinden yandı cesette canım
Bu ne derttir buna bir el katan yok
Hicran oku değdi döküldü kanım
Zevrakımız aşk gölüne atan yok

Geçti geçen günüm aklı karalı
Yitirmişim han bakışlı maralı
Yâd avcı elinden gitti yaralı
Tezmiş dağdan dağa varıp tutan yok

Şahin pervaz edip çıktı elimden
Şöhret Zülfikârı düştü belimden
Şad gözümden aksa Fırat dilimden
Elim elmas tutsa alıp satan yok

Soldu mor menekşe hep bahçebârım
Baykuş tek viranda nâle-yi zârım
Vücudumda üç yüz altmış damarım
Uyandı kan ağlar durup bakan yok

Sönmez Celâlî'nin bu aşk ateşi
Çekilmez bâdesi kaynamaz aşı
Mahmut gelmez elde değildir başı
Benim ile gam yükünü çatan yok

KAYNAK : Mahmut Kemal Yanbeğ, *Bayburtlu Celâlî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963, s.19.

Sümmânî

(1860 Narman/Erzurum – 5 Şubat 1915 Narman/Erzurum)

Asıl adı Hüseyin olup Narman'ın Samikale Köyü'nde dünyaya gelmiş ve aynı köyde vefat etmiştir. Öğrenim durumuyla ilgili bilgi yoktur. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla az da olsa eğitim gördüğü açıktır. Erbâbî'nin çırağı olan Sümmânî, bir süre köyünde çobanlık yapmış, Erzurumlu âşıklardan saz çalmasını öğrendikten sonra Gülperi adını taktığı düşsel sevgiliyi aramak için Doğu Anadolu kentlerinin tümünü dolaşmış ve daha sonra İran, Kırım, Afganistan ve Hindistan'a kadar gitmiştir. Bu arada dönemin âşıklarıyla tanışıp onlarla karşılaşmalar yapan Sümmânî, yaşadığı dönemden sonraki birçok ozanı da etkilemiş güçlü bir saz şairi olarak tanınır. Torunlarından Nusret Torunî ile Hüseyin Sümmanoğlu da dedelerinin yolunu izleyip saz şairi olmuşlardır. Hece ve aruz veznini kullandığı şiirlerinde az da olsa tasavvufi konulara değinmiştir. Halk şiirinin geleneksel çizgilerini taşıyan, doğadan esinlenerek yazdığı koşmaları, günümüzde bile Doğu Anadolu'da dilden dile dolaşmaktadır. Narman'da 1972'den bu yana adına her yıl şenlikler düzenlenen şairin hayatı ve şiirleriyle ilgili olarak Haşim Nezihî Okay, Nesib Yağmurdereli ve Mehmet Kardeş tarafından yapılan ve kitap hâlinde yayımlanan araştırmalar vardır.

KAYNAKLAR

- **Haşim Nezihi Okay**, *Âşık Sümmânî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963.
- **Nesip Yağmurdereli**, *Âşık Sümmâni, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1939.
- **Mehmet Kardeş**, *Meşhur Saz Şairi Summâni: Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963.
- **A. Erkal**, *Narmanlı Âşık Sümmânî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1998.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.260
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.458.
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.288.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.391.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.571
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1058.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.76.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 2001, s.753
- **Behçet Necatigil**, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, (17. Basım), İstanbul 1998, s.339
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.246.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.218.
- **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.183.
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.160.

I

Bir vefasız dilber ağlattı beni
Serimi sevdaya saldı eyvah ey
Gene tazelendi eski yaralar
Düşmanlar peşime güldü eyvah ey

Ben sana ne dedim ey kaşı keman
Şadettin cihanı dillere destan
Koynun içi cennet bağı gülistan
Turunç memelerin soldu eyvah ey

Sümmânî biçâre kadrin bilen yâr
Çok mu çekeceğim derdin yalan yâr
Evvel benim ile söyleyip gülen yâr
Şimdi ırak yerde kaldı eyvah ey

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.246.

II

Bahar gelir yine karşı dağlara
Mor menekşe lâle bitmek içindir
Bülbül figan eder iner bağlara
Bir gül goncasıyla yatmak içindir

Ezelden bu dünya fânidir fâni
Bugün varlık yahû ya yarın hani
Hak bize çok verdi akl ü iz'anı
Aşka daim hizmet etmek içindir

Hey Sümmânî gönül asla tek olmaz
Konar göçer hiç kimseye yük olmaz
Can emanet bir kimseye mülk olmaz
Bu dünyaya gelen gitmek içindir

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.399.

III

Tövbekâr ol gönül tarikten çıkma
Nâmertten tövbekâr şifadâr olmaz
İy'lik eyle sakın bir gönül yıkma
Görüşme kötüyle onda âr olmaz

Dinleme dünyanın kıyl ü kalini
Gözetle kâmilin bir kemâlini
Düşürme üstüne el vebâlini
Zira böyle kişi bahtiyar olmaz

Nâmertler içinden hicret et durma
Yapacağın hayrı kimseye sorma
Kişizâdelikle kendini kurma
Mezar taşı ile iftihar olmaz

Sümmânî ah edip sararıp solma
Gelen Tanrı'dandır kimseden bilme
Sevilen bir yere çok gidip gelme
Kesilir muhabbet itibar olmaz

KAYNAK : Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.397.

IV

Penek kazasında bağlar seyrinde
Bir gelin seyrettim eller kınalı
Al ihram örtünmüş servi kamete
Yakışmış o boya beller kınalı

Nazlısın nâzenin hangi can için
Münasipsin vezir için han için
Bülbül terkeylemiş gülü sen için
Her kadem bastıkça yerler kınalı

Sümmânî mat etti şirin söz ile
Yaktı beni yârim elâ göz ile
Bağlardan azmetmiş yüz bin naz ile
Tekellüm danışır diller kınalı

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.246.

V

Şu karşıki yüce dağlar
Acep bizim dağlar m'ola
Kara yaslı benim anam
Oğul der de ağlar m'ola

Kâbeden gelir hacılar
Yürekte çoktur acılar
Evdeki çifte bacılar
Kardaş der de ağlar m'ola

Yol üstünde biten otlar
Her gelen bizi öğütler
Kavım kardaş koçyiğitler
Yoldaş der de ağlar m'ola

Nedir cürmüm nedir hatâm
Nice gurbet ilde yatam
Ak sakallı benim atam
Oğul der de ağlar m'ola

Sümmânî'yem oldum talan
Nice gurbet ilde kalam
Bir küçücük Şevki balam
Dadaş der de ağlar m'ola

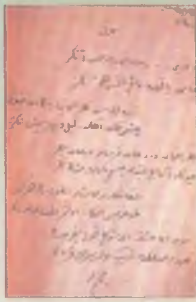
KAYNAK : Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.160



Edib Harabî

(1853 İstanbul – 1916 İstanbul)

Bir Bektaşî ozanı olup asıl adı Ahmed Edib'dir. Şiirlerinde Harabî ve Edib mahlâslarını kullandı. 17 yaşlarındayken Şahkulu Dergâhı Şeyhi Mehmed Ali Hilmi Dede'nin müridi oldu. Bahriye'ye girdi. Uzun yıllar gemi kâtipliği yaptı. Ömrünün son yıllarıyla ilgili bilgiler fazla değildir. Aruz ve hece vezniyle irticalen söylediği şiirler, yaşadığı dönemde büyük ilgi görmüştür. Dinî ve din dışı şiirleri hiciv ağırlıklıdır. Rıza Tevfik'e göre, "söz söyleme ve düşünebilme becerisine sahip, kendi mesleğinde herkesten çok şiir söylemiş tekke şairlerinden biri"dir. Şiirlerinin bir bölümü Saadet, Yeni Mecmua adlı, dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanmış olup Servet-i Fünunculan alaya alan bazı manzumeleri de vardır. 570 sayfayı bulan oldukça geniş hacimli **Dîvân**'ının kendi elyazısı ile olan nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. İki defterden oluşan Dîvân'ın diğer nüshası ise İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Sadeddin Nüzhet Ergun'un "Bektaşî Şairleri" adlı kitabında, hece ve aruzla yazdığı 51 şiiri bulunmaktadır. Hayatı ve eserleriyle ilgili olarak 1950'de Hüseyin Hüsnü Erdikut ve 1959'da Sefer Aytekin'in çalışmaları yayımlanmıştır.



Edib Harabî'nin kendi el yazısıyla kaleme aldığı Dîvân'ından bir sayfa.
İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 10 Cilt, İstanbul, s.4222.

KAYNAKLAR

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 19. Cilt, İstanbul, s.422.
- **Ahmet Necdet**, Tekke Şiiri, Dini ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi, İstanbul 1997, s.512
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.210.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.420.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992, s.12, 234
- **Ali Yıldırım**, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2. Cilt, Ankara 1995, s.279.
- **Cahit Öztelli**, *Bektaşî Gülleri, Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.358.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Alevî-Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul 1991, s.316.
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Basım), Ankara 1970, s.620
- **Vasfi Mahir Kocatürk**, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1968, s.549
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, Halk Edebiyatı, İstanbul 1938, s.286.

I

GAZEL

Ey bâd-ı seher ol gül-i ra'na nerelerde	*Ey seher yeli, o güzel gül nerelerde?*
Çıkmaz sesi hiç bülbül-i şeydâ nerelerde	*Sesi çıkmaz hiç, çılgın bülbül nerelerde?*
Bir hayli zamandır bizi terk eyledi gitdi	*Bir hayli zamandır bizi terk etti gitti.*
Ol yâr-ı vefâdârımız âyâ nerelerde	*O vefalı sevgili acaba nerelerde?*
Pervâne gibi cismimi suzâna giderdim	*Gece kelebeği gibi, cismimi yakana giderdim;*
Bilseydim eger şem'-i şeb-ârâ nerelerde	*Bilseydim eğer geceyi süsleyen mum nerelerde?*
Cûlar gibi yüz sürmeye eşkim ki revâdır	*Irmaklar gibi yüz sürmeye, gözyaşım ki yeterlidir.*
Elbet bulur ol kamet-i zîbâ nerelerde	*Elbet bulur, o güzel boylu nerelerde?*
Lûtfeyle Harâbi'ye gel ey bâd-i seher-hiz	*Lutfeyle Harabi'ye gel, ey erken kalkan rüzgâr.*
Bir bû getür ol zülf-i semensâ nerelerde	*Bir koku getir, o saçı yasemin kokulu nerelerde?*

(Mef'ûlü Mefâ'îlu Mefâ'îlü Fa'ûlün)

KAYNAK : **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt,

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

NEFES

Ya Râb, senin mekânın yok
Yatağın yok, yorganın yok
Hem dinin, hem imanın yok
Her bir şeyden münezzehsin

Sesin çıkmaz, âvazın yok
Abdestin yok, namazın yok
Hiçbir yere niyazın yok
"Kulhüvallahü ehad"sin (1)

Kapın büyük, açan yoktur
Seni kapıp kaçan yoktur
Anan yoktur, baban yoktur
Ya Râb "Allahüssamed"sin (2)

Elmasın yok, boncuğun yok
Aban, keben, kocuğun yok
Karın, kızın, çocuğun yok
"Lemyelidü Velemyüled"sin (3)

Derya senin, sahra senin
Dünya senin, ukba senin
Bu görünen eşya senin
"Velemyekunlehü Küfven ehad"sin (4)

Her bir şeye kudretin var
Akla sığmaz hikmetin var
Yetmiş iki milletin var
Sen "Hallak-ı Künfekân"sın (5)

Sağın da var, solun da var
Eğri doğru, yolun da var
Bir Harabî kulun da var
Sen "Hallak-ı Künfekân"sın (6)

KAYNAK : Cahit Öztelli, *Bektaşi Gülleri, Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997, s.322.

İhlâs suresinin bir çeşit açıklaması olan bu nefeste, dörtlüklerin sonundaki âyetlerin anlamları şöyledir:
- (1) De ki, Allah tektir.
- (2) Her şey ve herkes O'na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir.
- (3) Doğurmaz ve doğurulmamıştır.
- (4) O'nun benzeri ve eşi yoktur.
- (5-6) Kâinatı yaratansın.



İsmet İbrahim (MÜSTECABİZÂDE)

(1868 Balıkesir – 1917 Isparta)

Müstecabizâde lâkabıyla tanınır. Balıkesir'de Karesi İdadisi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelerek Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Hukuk Mektebi'nde okudu (1897). Bir ara II. Abdülhamid'in yaverlerinden Ahmet Celâleddin Paşa'nın özel kâtipliğini yaptı. Gazete ve dergilere yazılar yazdı. İttihat ve Terakki ile ilişkisi olduğu için yargılandı ve Bodrum'da beş yıl kalebentliğe mahkûm edildi (1901). Bir süre sonra Midilli'ye sürgüne gönderildi. İzmir ve Foça'da bulundu. Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'a geldi. Daha sonra İzmir'e dönerek İstinaf Mahkemesi üyeliği yaptı. Dört yıl sonra avukat olarak çalışmaya başladı. "Hıyâban" adlı bir edebiyat dergisi yayımladı. Geçim sıkıntısı nedeniyle yeniden memuriyete döndü; Isparta İstinaf Hukuk Reisliğine atandı (1916) ve bir yıl sonra vefat etti. Şiirlerinde Muallim Naci'den etkilenen İsmet İbrahim Bey, Recaizâde Ekrem-Muallim Naci tartışmasında, Naci tarafını tutmuş, Muallim Naci'nin kendi adıyla anılan ünlü eseri "Lügat-ı Naci"nin F harfinden sonrasını tamamlamıştır (1890). Ayrıca, Ömer Hayyam rubailerinden bir bölüm ve Lamartine'den çevirileri de vardır.

ESERLERİ

Terâne : Şiir ve düzyazıları (1893).

Fürûk-ı Elfâz (Sözlerin Farkları) : 1893 yılında yayımlanmış olup adından da anlaşılacağı gibi, dilimizde anlam ve kullanım açısından farklılıklar gösteren sözcüklere ilişkin bir yapıttır.

Dâsitân-ı Zafer : Şehzade Süleyman'ın Rumeli'ye geçişi, eserin konusunu oluşturur. 1896'da yayımlanmıştır.

Nâili-i Kadîm : İsmet İbrahim Bey'in şiirlerinden oluşan eserde, şairin yaşam öyküsü de anlatılır. 1900 yılında yayımlanmıştır.

Şükûfeçin : Şairin, İzmir Âhenk gazetesinde yayımlanan edebiyat ve tarih yazılarından meydana gelmiştir. Basım yılı 1911'dir.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.730.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.261.
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Dîvân Şiiri, XX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.11, 34.
- Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 1. Cilt, İstanbul 2001, s.445.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.689.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.9

GAZEL

Can henuz endîşe-i sevdâ-yı ruhsârındadır
Dîde hâlâ seyr-i tal'atgâh-ı envârındadır

Avdet etmez âşiyân-ı sîne-i mecrûhuma
Murg-ı dil hâlâ kemend-i kâkül-i târındadır

Ben dilimle aşkımı inkâra cehd etmekteyim
Gözlerim bî-ihtiyâr ammâ ki ikrârındadır

Mazhar-ı aşkım ki esrâr-ı garâm-ı kâinat
Cismimin ümmü'l-kitâbı rûh-ı bîdârındadır

Zindeyim aşkıyle kim keyfiyyet-i âb-ı hayat
Yârimin gönlümce şîrînî-i güftârındadır

Dûzahı ılka eder hâkister-i şerm altına
Şûleler kim hasret-i dîdârının nârındadır

Fikret-i âsûdegîden fâriğ ol kim ey gönül
Âşıkın ârâmı zîr-i hâk-i idbârındadır

Geçmedim hâlâ bu sevdâdan emînim İsmet'in
Aşk-ı dîdârın harîm-i hâtır-ı zârındadır

Hırz-ı aşkındır siper tîr-i nigâha yoksa âh
Çok kemân-ebrû beni sayd etmek efkârındadır

Can, yanağının sevdası düşüncesindedir henüz,
Göz, hâlâ nurlanan yüzünü seyretmede.

Yaralı göğsümün yuvasına dönmez;
Gönül kuşu hâlâ simsiyah kâkülünün kemendindedir.

Ben, dilimle aşkımı inkâr etmeye çabalıyorum.
Gözlerim, elimde olmaksızın, seni anmakta.

Aşkına ermişim ki, dünyada aşkın sırrı,
bedenimdeki uyanık özün kadar levhasındadır.

Aşkıyla zindeyim ki, ölümsüzlük suyunun niteliği,
yârimin gönlümce söylediği şiirindeki sözlerdir.

Cehennemi utanç küllerinin altına terk edip;
Ki o, yüzünün hasret ateşinin alevleridir.

Ey gönül, rahata kavuşma düşüncesinden vazgeç;
Âşığın eğlenmesi, talihsizlik toprağının altındadır.

Eminim, bu sevdadan hâlâ geçmedim.
Gönlün inlemesi, kutsal yüzünün aşkındandır.

Bakış okuna siper, aşkın sığınağıdır.
Yoksa âh, çok yay kaşlı, beni avlamak düşüncesindedir.

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: M.Kayahan Özgul, 2. Cilt, Ankara 2000, s.1046.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Şakir Efendi (AYAŞLI)

(1872 Ayaş – 18 Haziran 1917 Konya)

Ayaşlı Şakir adıyla tanınır. İlk ve ortaokulu Ayaş'ta okudu. 15 yaşlarında İstanbul'a gelerek Dârülmuallimin'de öğrenimini tamamladı. İlk görev yeri, edebiyat öğretmeni olarak Konya İdadisi'dir. Altı yıl çalıştıktan sonra müdür olarak Tokat İdadisi'ne atandı. 1904'te ruhsal bunalım geçirince Konya'ya gönderildi ve ölümüne dek münzevî bir hayat yaşadı. Mezarı Konya'da Şems-i Tebrizî Dergâhı haziresindedir. Okul yıllarında şiir, resim ve müzige ilgi duyan Şakir Efendi, İstanbul'da bulunduğu yıllar Muallim Naci ekolüne yakın olmuşsa da daha sonra kendi kişiliğine uygun bir yol izlemiş, cezbe hâlindeyken söylediği şiirler başarılı bulunmuş, fakat bunların çoğunu imha ettiğinden günümüze ulaşmamıştır. Hayatı ve şiirleriyle ilgili olarak, 1933 yılında yayımlanan Faik Soymar ile M. Muhlis Koner'in müştereken hazırladıkları bir kitap vardır.

KAYNAKLAR

- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.12, 36.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.758.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1735.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.100.

Bir bahr-i muhît-i ibtilâyım	*Bir düşkünlük denizindeyim.*
Munsabb-ı mesâibüs-semâyım	*Gökyüzünün bütün felâketlerinin döküldüğü,*
Mecrâ-yı leyâl-i mâcerâyım	*Macera gecesinin yatağıyım.*
Enhâr-ı nehâra mültekayım	*Gündüz nehirlere kavuşurum.*
Yek-reng-i siyehde şeble rûzum	*Geceyle gündüzüm aynı siyah renkte;*
Güm-geşte-i zulm ü sîne-sûzum	*Yürek yakan zulüm kaybolmuş,*
A'mâk-ı zalâma dîde-dûzum	*Karanlığın derinliklerine gözümü dikmişim,*
Haktan müteharri-i ziyâyım	*Tanrı'dan bir ışık aramadayım.*
Bârân-ı şütûmu ra'd-ı udvan	*Yağmur gibi küfür, gök gürlemesi düşmanlık,*
Berkten ararım penâh-ı pinhan	*Şimşeklerden gizli sığınak ararım.*
Gök sâika yerse bahr-i buhran	*Gök, yıldırım; yer ise buhran denizi,*
Tûfân-ı belâya mübtelâyım	*Belâ tufanına tutkunum.*
Nâcîyim emâni-i beşerden	*İnsanların isteklerinden kurtulmuşum,*
Vâreste ümîdler hazerden	*Ümit ve çekinmeden varesteyim.*
Her sehmimi ahz için kaderden	*Kaderden bütün hissemi almak için*
Âmâc-ı sihâm-ı her kazâyım	*Kaza oklarının tümüne hedef oldum.*
Bir devlet-i zî şüküh ü zîşan	*Yüce ve şerefli devlet,*
Uğraşmadadır benimle her an	*Benimle her an uğraşmadadır.*
Karşımda muhâsımım Süleyman	*Karşımda hasmım Süleyman,*
Ben nûr-ı zaîf ü bî nevâyım	*Bense zayıf ışıklı ve mahzunum.*
Bir halk ile gerçi kim muhâtım	*Gerçi, bir halk ile kuşatılmışım.*
Yok hiç birisiyle irtibâtım	*Hiçbiriyle ilişiğim yok,*
Mahbûs-ı miyân-ı ihtirâsım	*İhtiraslar içinde hapsolmuşum.*
Peygule-güzîn-i inzivâyım	*Belirli bir köşeye çekilmişim.*

KAYNAK : İbnulemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1739.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Süleyman Nesib

(1866 İstanbul – 28 Eylül 1917 İstanbul)

Asıl adı Mehmed Sami; babası, "Şipka Kahramanı" olarak tanınan Müşir Süleyman Paşa'dır. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra 1889'da Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdi. Bursa ve Bağdat İdadilerinde Fransızca muallimliği, 1892'de babasının ölümü üzerine de Bağdat'tan ayrılıp Bursa, Cezair-i Bahr-i Sefid (Rodos) ve İstanbul'da maarif müdürlüğü yaptı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra atandığı İstanbul'da eğitimin çeşitli dallarında görev aldı ve eğitim sorunlarıyla uğraştı. Darülfünun Umum Müdürlüğü'ne atandı. Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Heyeti azalığı görevinde bulundu (1912-1917). Mezarı Eyüp'tedir. İlk şiirleri, Mülkiye'de okuduğu yıllar Gülşen, Nahl-i Emel, Fevaid, Hizmet gibi gazete ve dergilerde çıktı. Güçlü bir dil ve edebiyat kültürüne sahip olan Süleyman Nesib, "Servet-i Fünun" dergisinde (1896) yayımladığı şiirlerle tanındı ve bu dergide 32 şiiri yayımlandı. İnsan ıstıraplarını, millî duyguları, fazilet ve hakikat sevgisi temalarını işlediği şiirlerinde dil ve anlatım yönünden büyük bir titizlik görülmesine karşın önemli bir düzeye ulaşamadı. 1908'den sonra Aşiyan, Mehasin, Yeni Turan, Büyük Duygu, Hürriyet-i Fikriye, Edebiyat-ı Umumiye dergilerinde yazdı. "İlm-i Terbiye-i Etfal" (1907), "Hiss-i İnkılâb" (1910) ve "Süleyman Paşa Muhakemesi" (1912), eserlerinden bazılarıdır. Yazıları ve konferanslarıyla birlikte şiirleri, ölümünden sonra "Süleyman Paşazâde Sami Bey- Külliyat-ı Âsar ve İhtisâsat" (1918) adıyla yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1631.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.585.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 10. Cilt, İstanbul 1986, s.22.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.565.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.751
- **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.346.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.354.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Resmin Gölgesi Şiire Düştü, Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*, İstanbul 1997, s.119.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.343
- **Mehmet Çetin**, *Tanzimattan Bugüne Türk Şiiri Antolojisi*, 1. Cilt, (2. Basım), İstanbul 1994, s.64.

I

BİR ÜMİD AH BİR...

Dembedem bir hayâl-i âsûde	*Zaman zaman, huzur içinde bir hayâl,*
Bana bir ufk-ı nev-hayat açarak	*bana yeni bir hayatın ufuklarını açarak,*
Sanki birden bu ömr-i fersûde	*sanki birden bu yıpranmış ömrüm,*
Dirilir nûr u aşka istigrak	*dirilir, ışığa ve sevgiye boğulur...*
Dirilir sanki âsümân ü zemin	*Sanki gök ve yer*
İştirâk eyleyip meserretime	*benim sevincime katılıp dirilir.*
Bir samimî nüvâziş-i nûşîn	*Samimî bir tatlı okşayış,*
Beni tatmin eder saadetime	*beni saadetime inandırır...*
Dirilir sanki hep çiçeklerden	*Sanki hep çiçeklerden dirilir*
Bir bulut bir hayâl-i esmerden	*bir bulut, bir esmer hayalden*
Sanki her gölgeden düşer bir nûr	*Sanki her gölgeden bir nur düşer;*
Ki harîm-i hayâtıma sokulur	*Ki, hayatımın en mahrem tarafına sokulur.*
Sokulur öyle şûh ü fettan ki	*Öyle şuh, öyle fettan sokulur ve*
Öyle mûnis ve mahrem-i can ki	*öyle cana yakın ve bir can ki,*
Rûhuma bir hayât-ı tâze gelir	*ruhuma taze bir hayat gelir;*
Oh rûhum hep ihtizâza gelir	*Oh, ruhumu bir titreme sarar.*
Isınır saht ü müncemid kalbim	*Katı ve donmuş kalbim ısınır.*
Bir ümid âh bir emel Rabbim	*Bir ümit, âh bir istek, Rabbim...*

KAYNAK : **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.348.

II

HAKİKATE DOĞRU

Her gün yeni bir derd île makhûr-ı sefâlet	*Her gün yeni bir dert ve sefaletle ezilirken,*
Her gün yeni bir mevt île bir parça ölürken	*Her gün yeni bir ölümle bir parça ölürken,*
Âfak-ı ümîdinde mülevven ve müzeyyen	*Ümitlerinin ufkunda rengârenk ve süslü*
Bir rü'yet-i âti ile titrer beşeriyyet	*Geleceğin görünüşü ile titrer insanlık.*
Mâzi ebedî sahne-i pür-hûn-ı mezâlim	*Geçmiş, kanlı zulümlerin ebedî sahnesidir;*
Hâl işte biraz süslü fakat tıpkı o sahne	*Şimdiki zaman, işte biraz süslü, fakat aynı sahne;*
Âti bilelim ki o da mâzi gibi muzlim	*Gelecek, bilelim ki o da geçmiş gibi karanlık,*
Âti bilelim ki o da mâzi gibi köhne	*Gelecek, bilelim ki o da geçmiş gibi eski.*
Artık yetiş ey dest-i kerem dest-i rehâver	*Artık yetiş ey iyilik eli, ey kurtuluş eli, anlat bize,*
Anlat bize ey nûr-ı hakîkat bizi kandır	*Anlat bize, ey hakikatin nuru, bizi inandır,*
Anlat ki yalan hepsi yalan hepsi yalandır	*Anlat ki hepsi, hepsi yalandır.*
Anlat ki adalet medeniyyet gibi sözler	*Anlat ki adalet, medeniyet gibi sözler*
Derken yine kan yine hak nâmına kuvvet	*Derken yine kan, kan, yine doğruluk adına kuvvet...*
Artık yeter insanlara insanlığı öğret	*Artık yeter, insanlara insanlığı öğret.*

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.346.

III

ORDU

Adûdan intikam almak meramı	*Maksadı, düşmandan intikam almaktır,*
Sükût ikdam u gayretdir nizamı	*onun disiplini, susmak, çalışmak ve gayrettir.*
Kıyametten alâmettir hırâmı	*Yürüyüşü kıyametten bir işarettir.*
Şimâl ü garbı pâmâl etmek ister	*Kuzeyi ve batıyı ayakları altına almak ister.*
Kılar her emre rûhuyla itâat	*Her emre ruhuyla itaat eder;*
Sufûfunda müeyyeddir uhuvvet	*saflarında kardeşlik kuvvetlenir.*
Hayat ancak vezâiften ibâret	*Hayat vazifeden ibarettir;*
Ölüm bir şey ki duymuştur mukadder	*ölümü ise kader olarak duymuştur.*
Uzaktır mücteniptir hây u hûdan	*Hayatın hayhuyundan, zevkten, eğlenceden,*
Safadan çeng ü sevdâdan sebûdan	*aşktan, kadehten uzaktır;*
Hususiyle vatansız güft ü gûdan	*özellikle vatandan bahsedilmeyen dedikodudan çekinir.*
Şimâl ü garba nâzır tünd ü muğber	*Başka şeylere kırgın gibi, yalnız kuzeye ve batıya bakar.*

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yuzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.348.



Nigâr Hanım (NİGÂR BİNTİ OSMAN)

(1862 İstanbul – 1 Nisan 1918 İstanbul)



Babası, 1848 Macar İhtilali'nden sonra Türkiye'ye sığınan ve daha sonra yıllarca Harbiye'de hocalık yapan Macar Osman Paşa'dır (Farkas Sandor). Kadıköy Fransız Mektebi'ndeki öğreniminden sonra, dönemin ünlü hocalarından edebiyat, Arapça ve Farsça dersleri aldı. Almanca ve Rumca öğrendi. 14 yaşında talihsiz bir evlilik yaptı. Mutsuz geçen birkaç yıldan sonra, kocasından ayrılarak kendisini edebiyata verdi. Geçirdiği tifüs hastalığı sonrası vefat etti. Mezarı, Rumelihisarı'ndaki Kayalar Kabristanındadır. Küçük yaşta şiire başlayan Nigâr Hanım'ın ilk şiirleri, Hanımlara Mahsus Gazete, Nilüfer ve Selânik'te çıkan Mütalaa gazetelerinde çıktı. Daha sonra Servet-i Fünun'da Uryan Kalb takma adıyla şiirleri yayımlandı. Fransız romantizminden esinlenerek, Hâmid ve Recaizâde'nin yolunu izledi; Fikret'in ve özellikle Cenap Şahabeddin'in etkisinde kaldı. Çağına göre yalın bir dille yazdığı yapıtlarında kendi iç dünyasını, mutsuzluğunu, acılarını, yaşadığı çevrenin etkilerini dile getirdi. Şiirlerinin yanı sıra, düzyazı ve oyun türünde ürünler verdi; çeviriler yaptı. Günlük şeklindeki anılarının bir bölümü, vasiyeti uyarınca, ölümünden elli yıl sonra oğlu Salih Keramet tarafından "Nigâr Binti Osman : Hayatımın Hikâyesi" adıyla 1959'da yayımlandı.

BAŞLICA ESERLERİ

Efsûs (şiirler, 1 cilt 1886, 2. cilt 1890), **Niran** (şiirler, 1896), **Aks-i Sada** (şiirler, 1900) **Safahât-i Kalp** (aşk mektupları, 1901), **Elhan-ı Vatan** (düzyazılar, 1916), **Girive** (oyun, 1912'de oynandı).

KAYNAKLAR

- **Nazan Bekiroğlu**, *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul 1998
- **Mustafa Sever**, *Divân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi*, İstanbul 1993, s.24.
- **Bedihan Tamsöz**, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994, s.86
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.582.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.366.
- **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.422.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.916.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.56
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.423.
- *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, 6. Cilt, s.73
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1196.
- **Salih Keramet Nigâr**, *Nigar Binti Osman, Hayatımın Hikâyesi*, İstanbul 1959.

I

BİR DAHA SÖYLE

Yegâne sevdiğin âlemde ben miyim şimdi	*Biricik sevdiğin dünyada ben miyim şimdi?*
Sahîh ben miyim artık muhâtab-ı aşkın	*Gerçekten ben miyim artık aşkının muhatabı?*
Bütün o hiss-i amîk-i fuâd-ı pür şevkin	*Bütün o istek dolu yüreğinin derin duyguları*
O ibtilâ-yı ezel o alâîk-i ebedî	*O ezelî düşkünlük, o sonsuz ilgiler*
Benim mi şahsıma mahsûr?.. Bir daha söyle	*Benim mi şahsıma hasredilmiş?.. Bir daha söyle.*
O sanihat-ı hazinin o beyyinât-ı gamın	*O hüzünlü akla gelişlerin, o üzüntülerinin belli olmasının*
Sahih mülhimi hep ben miyim bugün söyle	*Gerçekten esinleyeni (kadın) hep ben miyim, bugün söyle;*
Tahassüsâtını efkârını bütün söyle	*Duygulanmalarını, düşüncelerini bütünüyle söyle.*
Getir şu kalbime dök varsa sevdiğim elemin	*Getir şu kalbime dök varsa sevdiğim, üzüntün*
Eden nedir seni rencûr?.. Bir daha söyle	*Seni inciten nedir?.. Bir daha söyle..*

KAYNAK : **Mustafa Sever**, *Divân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi*, İstanbul 1993, s.24.



Nigar Hanım

II

İNTİZÂR-I MÜEBBED

Beklerim dâimâ fakat bilmem
Neyi bekler bu kalb-i münkesirim
Beklerim beklerim evet her dem
Kime bilmem ki böyle muntazırım

Kalıyor nemli gözlerim yolda
O bilinmez sabaha muntazıran
Durduğum yerde gezdiğim yolda
Onu bekler dü-dîde münhasıran

Subh olur başlar intizâr-ı derûn
Koşarım takvime çevirmek için
Gün geçer beklerim yine mahzun
Müteellim ve münkesir küskün

Gece vahdet-gehimde ben bî-şek
Beklerim o bilinmeyen şey'i
Beklerim şüphe yok ki bekleyerek
Beklerim ben o mü'temen şey'i

Bizlerin ey yegâne ümmidi
Ey sükûn-ı adem hayâl-i siyah
Gel sevindir şu kalb-i nevmîdi
Destgîr ol gel artık eyle tebâh

Tâ ki artık bu iktirâb-ı zalâm
Tâ ki artık bu intizâr-ı medîd
Tâ ki artık nevâle-i eyyâm
Ey tesellî-i hâtır-ı nevmîd

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.422.

SONSUZ BEKLEYİŞ

Her zaman beklerim,
Fakat bu kırık kalbim neyi bekler bilmiyorum.
Evet her an beklerim,
Beklerim, fakat kimi beklediğimi bilmem.

Nemli gözlerim, o bilinmez sabahı
Bekleyerek yollarda kalıyor.
İki gözüm, durduğu yerde ve
Gezdiğim yolda, sırf onu bekliyor.

Sabah olur, içimden bir bekleyiş başlar.
Yaprağını çevirmek için takvime koşarım.
Gün geçer, yine mahzun,
Elemli, kırgın ve küskün beklerim.

Gece, yalnızlığımda kuşku duymadan,
O bilinmeyen şeyi beklerim.
Beklerim, o emin olduğum şeyin
Geleceğini bilmeyerek beklerim.

Ey bizlerin yegâne ümidi,
Yokluk sükûneti,
Ey siyah hayâl, gel şu ümitsiz
Kalbi sevindir, elinden tut, ona son ver.

Tâ ki artık bu karanlığın yaklaşması,
Tâ ki artık bu uzun bekleyiş,
Tâ ki artık günlerin nasibi...
Ey ümitsiz gönlümün tesellisi.



III

GAZEL

Feryâd ki feryâdıma imdâd edecek yok
Efsûs ki gamdan beni âzâd edecek yok

Tesîr-i muhabbetle yıkılmış güzel ammâ
Vîrâne dili bir daha âbâd edecek yok

Kes varsa alâkan bana ey tâli'-i dûnum
Sen vâr iken âlemde beni yâd edecek yok

Hakkıyle bilir zâr gönül hâlet-i aşkı
Mâhirdir o fende anı üstâd edecek yok

Yâ Rab ne için zâr Nigâri şu cihânda
Nâ-şâd edecek çoksa da bir şâd edecek yok

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.582.

Feryat ki, feryadıma yardım edecek yok.
Yazık ki, beni gamdan kurtaracak yok.

Aşkının etkisiyle yıkılmış güzel ammâ,
Virâne gönlümü onaracak kimse yok.

Ey kötü talihim, ilgin varsa kes;
Sen varken dünyada beni anacak kimse yok.

İnleyen gönlüm aşkı bilir.
O, bilgide ustadır, ondan daha üstad yok.

Tanrım, bu dünyada acı içindeki Nigâr'ı
Mutsuz edecek çoksa da gönlünü yapacak kimse yok.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Zileli Ârifî

(1831 Zile/Tokat – 1917 ?)

Asıl adı Hacı Arif'tir. Zile'de kabri bulunan Bayezid-i Bestâmî'nin torunlarından Ethem Çelebi'ye intisap etti. 18 yaşlarındayken ailesi tarafından zorla evlendirilmek istendiğinden Zile'yi terk etti; ustası Fânî ile Anadolu'da çeşitli yerleri gezip âdeta bir gezgin yaşamı sürdü. Şiirleri daha çok, dinî içeriklidir. Cahit Öztelli'ye göre, gençlik şiirleri daha serbest ve daha sadedir. Olgunluk devrinde ise, divân edebiyatı etkisinde kalmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.470.

Hey benim sevdiğim seni bu yerden
Alıp kaçsam da bir, kaçmasam da bir
Gizli sırlarımı dosta düşmana
Gayri açsam da bir açmasam da bir

Deli gönül sakın şaşma yolundan
Çatar gelir adüv tutar kolundan
Körpe sevgilinin ince belinden
Sarıp kaçsam da bir kaçmasam da bir

Gam çekme Ârifî sağ olsun başın
Dökme gözlerinden kan ile yaşın
Oturup nâmerdin ekmeğin aşın
Yeyip içsen de bir içmesen de bir

KAYNAK : Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.470.



Kardeşler – Tablo: Nuri İyem

Kıymet Giray, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu, s.440.

Kağızmanlı Hıfzî

(1893 Kağızman/Kars – Nisan 1918 Kağızman/Kars)

Kağızman ilçesinin Toprakkale mahallesinde dünyaya gelmiş olup ailesi, yörede Kula-Sarı Yakuplar diye tanınır. Asıl adı Recep'tir. Hafız olması nedeniyle şiirlerinde Hıfzî mahlâsını kullandı ve Kağızmanlı Hıfzî adıyla ünlendi. Dört yaşındayken mahallesindeki medresede öğrenime başladı; dokuz yaşında hafız olup çevresindeki çocuklara Kur'an okumayı öğretti; oniki yaşlarında tarikata intisap ederek Kağızmanlı Yusuf Sezai'nin şiirlerini okuyup kaval çalmaya ve 15 yaşında da şiir yazmaya başladı. 18 yaşında evlendi; bu arada baldızına âşık olup onu kaçırdı; daha sonra kardeşi Dursun Usta tarafından yakalanıp da kızın ailesine teslim edilmesi üzerine Şaban Köyüne gitti; burada bir yıl imamlık yapıp tekrar Kağızman'a dönen Hıfzî'nin 1915-1918 yılları arası neyle meşgul olduğu hakkında bilgi yoktur. 1918 katliamında henüz 45 yaşlarındayken Ermeniler tarafından öldürüldüğü bilinmektedir. Şiirleri, yaşadığı dönemin izlerini taşır. En önemli eseri, kimin için yazıldığı belli olmayan ağıdıdır. Ensar Aslan'ın "Doğu Anadolu Saz Şairleri" adlı eserinde birkaç şiirine yer verilmiş, otuz kadar şiiri de Zerger Mahir Baranselli tarafından derlenerek yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Z. Mahir Baranselli**, *Kağızmanlı Recep Hıfzı*, Kars 1968.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 12. Cilt, İstanbul 1992, s.6187.
- **Eflatun Cem Güney**, *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1959, s.130.
- **İlhan Başgöz**, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, s.155.
- **Tahir Kutsi**, *Türk Halk Şiiri*, (2. Basım), İstanbul 1978, s.112.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445 450, Ocak Haziran 1989, s.237.
- **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.165.
- **Pertev Naili Boratav**, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000, s.167.
- **Cemil Çiftçi**, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997, s.653.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.202.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.215

Sefil baykuş ne gezersin bu yerde
Yok mudur vatanın illerin hani
Küsmüş müsün selâmımı almadın
Şeyda bülbül şirin dillerin hani

Ecel tuzağını açamaz mısın
Açıp da içinden kaçamaz mısın
Azad eyleseler uçamaz mısın
Kırık mı kanadın kolların hani

Bir kuzu koyundan ayrı mı durdu
Yemez mi dağların kuş ile kurdu
Katardan ayrıldın şahin mi vurdu
Turnam teleklerin tellerin hani

Aç mısın yok mudur ekmeğin aşın
Odan ne karanlık yok mu ataşın
Hanidir güveyin hani yoldaşın
Hani kapın bacan yolların hani

Kara yerde mor menevşe biter mi
Yaz baharda ishak kuşu öter mi
Bahçede alışan çölde yatar mı
Uyan garip bülbül güllerin hani

Bunda yorgan döşek yastık var mıdır
Bu geniş dünyada yerin dar mıdır
Dalın tahta duvar önün yar mıdır
Yeşil başlı sunam göllerin hani

Körpe maral idin dağlarımızda
Dolanırdın sol u sağlarımızda
Taze fidan idin bağlarımızda
Felek mi budadı dalların hani

Düğününde acı şerbet içildi
Gelinlik esvabın dar mı biçildi
İlikle düğmele göğsün açıldı
N'oldu kemer-beste bellerin hanı

Alışmış kaşların var mı karası
Ala idi gözlerinin binası
Kocaldın mı on beş yılın sunası
Yok mudur takâtın hallerin hani

Emmim kızı aç kapıyı gireyim
Hasta mısın hâlin hatr'ın sorayım
Susuz değil misin bir su vereyim
Çaylarda çalkanan sellerin hani

Yatarsın gaflette gamsız kaygusuz
Ninni balam ninni kalma uykusuz
Hem garip hem çıplak hem aç hem susuz
Felek fukarası malların hani

Her gelip geçtikçe selâm vereyim
Nişangâh taşına yüzüm süreyim
Kaldır nikabını yüzün göreyim
Ne çok sararmışsın halların hani

Civan da canına böyle kıyar mı
Hasta başın taş yastığa koyar mı
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı
Al giy allı balam şalların hani

Daha seyrangâha çıkamaz mısın
Çıkıp da dağlara bakamaz mısın
Kaldırsam ayağa kalkamaz mısın
Ver bana tutayım ellerin hani

Sen de Hıfzı gibi tezden uyandın
Uyandın da taş yastığa dayandın
Aslı Hanım gibi kavruldun yandın
Yeller mi savurdu küllerin hani

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugune Turk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.202



Tahsin Nâhîd

(1887 İstanbul – 10 Mayıs 1919 İstanbul)

Ortaöğrenimini Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde tamamladıktan sonra bir süre Galatasaray Sultanisi'ne ve Mekteb-i Hukuk'a devam ettiyse de bitiremeyip ayrıldı. Öğrencilik yıllarında edebiyat ve politika çevrelerince tanındı. İttihat ve Terakki Fırkası'na girdi. Sonradan partinin meclisteki çalışmalarıyla ilgili olarak, "hâkimiyet-i milliyeyi sarsmakla meşgul" olduğunu ileri sürerek politikadan çekildi. Savaş yıllarında İaşe Teşkilatı'nda müfettiş olarak çalıştı. "Rakibe" adlı oyununun Darülbedayi'deki provaları sırasında vefat etti. İlk şiirleri Çocuk Bahçesi dergisinde yayımlandı. Hale, Muhit, Resimli Kitap dergilerinde çıkan şiir, manzum öykü ve mensur şiirleriyle tanındı. Şiirlerinin konusu, genellikle aşk üzerinedir. Âşiyan dergisinde çıkan şiirleriyle daha geniş çevrelerce tanındı. Ahmet Haşim etkisi görülen şiirlerinde daha çok "Adalar, Kamer ve Zühre şairi" olarak ünlendi. II. Meşrutiyet'ten sonra tiyatro çalışmalarına ağırlık verdi. Ferah Tiyatrosu'nda oynanan "Jön Türkler" adlı oyunu büyük sanat olayı olarak nitelendi. Şehabeddin Süleyman'la birlikte yazdığı "Kösem Sultan" adlı tarihî oyun, müştereken yazdığı eserlerin en tanınanıdır. Yazar ve çevirmen Mina Urgan'ın babasıdır.

ESERLERİ

Rûh-ı bî-Kayd (şiir, 1910). Oyun: **Hicranlar** (1908), **Firar** (1910), **Jön Türk** (R. Nevvare ile, 1908), **Aşkımız** (R. Nevvare ile, 1907), **Sanatkârlar** (R. Nevvare ile, 1908), **Kösem Sultan** (Ş. Süleyman ile, 1910), **Ben Başka** (Ş. Süleyman ile, 1911), **Kırık Mahfaza** (Ş. Süleyman ile, 1913), **Osman-ı Sâni** (Ş. Süleyman ile), **Talâk** (Ş. Süleyman ile), **Bir Mücadele-i Hissiye** (Ş. Süleyman ile). Uyarlama: **Bir Çiçek İki Böcek** (1917), **Rakibe** (1919), **Akortacı** ve **Bursalı Hale** adlı yapıtları yayımlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1844.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.601.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.776.
- **Behçet Necatigil**, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, (17. Basım), İstanbul 1998, s.347.
- **Mehmet Çetin**, *Tanzimattan Bugüne Türk Şiiri Antolojisi*, 1. Cilt, (2. Basım), İstanbul 1994, s.146.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1091.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.200.
- **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.368.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.483.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.605.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 12. Cilt, İstanbul 1986, s.63.

I

GÖZLERİM MEST AÇILIRKEN

Yanan ellerle yanan leblerimiz...
Karışır titreyerek birbirine,
Kapanır gözlerimiz, kalblerimiz,
Çırpınır aynı meserretle yine...

Gözlerim mest açılırken kalbim
Ay ziyasıyla dolan göl gibidir
O bakışlardaki mânâ... Rabbim!
"Bu saadet yetişir, öl!" gibidir.

KAYNAK : **M. Orhan Okay**, *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.368.

II

ŞİİR

Şi'r istediniz? Dinleyin bu giryeleri:
Şi'r.. şi'r denilen bir zavallı hulyâdır,
Âdetâ bir sevimli rüyâdır...
Asabî
Bir kadın hisseder derinliğini!...
Bâzı eş'âr öyle mübkî ki
Büsbütün bir veremli sevdâdır
Hayır, hayır güzelim şi'rimiz kadındır hep
Menekşe gözleri ufkun derinliğinde güler,
Karanfil ağzında bir şi'r-i nermîn söyler;
Ve kalbimiz dinler
Kalem de nakl eyler
Bütün o gözlerin umkunda titreyen râzı!...

KAYNAK : **M. Orhan Okay**, *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.375.

III

EY İLÂHEM

Bir beyaz fecr idi gül rengi tenin
Aşkın akşamlı siyah bir tüldü
Gözlerim doldu o fecrinle senin
O siyah tülle başım örtüldü

Seni gördüm ve dedim tâ kendi
Yine bir kalb arıyor pençesine
Aşk uzaktan görünüp seslendi
Koştum îmân ile aşkın sesine

Arkasından mütehâlik yürüdüm:
Sana bir gün varırım belki diye
Beni terk etti hevâsında ölüm
Kokan endîşeli bir zâviyeye

Tâ o günden beridir hicrâmn
Gamı kalbimde birikmiş, yaşadım.
Şimdi hücremde senin kurbânın
Olacak çağa eriştim şâdım

Dağlar aşmış deli bir sevdâlı
Gibi mihrâbına dek yükseldim
Gözlerim bağlı başım hummâlı
Ey ilâhem sana kurban geldim

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.486.

IV

KOŞMA

Bir saçı leylâya mecnundur deyû
Yazmışlar deftere dîvâne beni
Derdli

Ey gözümün nûru var mıdır eşin
Görür de kim etmez sana ibtilâ
Peridir mutlaka anan kardeşin
Belâsın sevdiğim belâsın belâ

Meclise mestâne mestâne gelir
Aşkımı söylerim efsâne gelir
Dinleyen derdimi dermâna gelir
Sen gibi insafsız görmedim asla

Gözleri süzgündür kaşları ince
Yüz vermez önüne çıkan her gence
Bana bir kerrecik gülümseyince
Unuttum derdimi buldum tesellâ

Yâsemen gerdanlı gül yanaklıdır
Boynumu vurdursa şimdi haklıdır
Koynunda bir demet gül mü saklıdır
Dedim de kokladım oldum mübtelâ

Mecnûn'un alnına kara yazdıran
Vecd ile Ferhâd'a dağlar kazdıran
Nâhîd'i kaç yıldır böyle azdıran
O gözler şübhesiz senindir Leylâ

KAYNAK : M. Orhan Okay, *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.374



Tablo: Fausto Zonaro

Rasim Haşmet

(1888 Selânik – 1919 İstanbul)

Ortaöğrenimini Selânik Fransız Mektebi'nde ve yükseköğrenimini İstanbul Hukuk Mektebi'nde tamamladı. Selânik'te kurulan Sosyalist Amele Heyet-i Müttehidesi'nin (Sosyalist İşçi Federasyonu) çıkardığı Amele gazetesini, Rasim Hikmet adıyla yönetti (1909). Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine İstanbul'a geldi (1913). Konya (1915-1917) ve İstanbul Gelenbevî sultanilerinde (1917-1919) felsefe öğretmenliği yaptı. Ressam Haşmet Akal'ın babasıdır. Selânik'te Yeni Asır, Bahçe, Genç Kalemler dergi ve gazetelerindeki şiir ve yazılarının yanı sıra Felsefe Dergisi'nde (1910) çıkan Mezahib-i İçtimaiye başlıklı yazı dizisiyle tanındı. Asım Bezirci tarafından 1970 yılında Forum dergisinde; "İlk sosyalist şairimiz Rasim Haşmet" diye tanıtıldı. Eşref, Musavver Eşref, Tenkid, Hâle, Rebab dergilerinde de yazdı. İnsanlar ve uluslar arasında barış ve kardeşliğin kurulması özlemini dile getiren, toplumcu edebiyatın ilk örneklerinden sayılabilecek şiirleri vardır.

K A Y N A K L A R

- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 2001, s.697
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.282.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.552.

SOSYALİZM ARKASINDA
–Saint Simon'a–

"Mâdenin ortasında bin beşyüz
Yâhud üçbin kişi vefât etmiş!
Ne olur? Sen ve ben veyâ âlem
Ölüverdik mi hep, nedir müdhiş?"
Şezlonga yayılmış ve müdebdeb salonunda
Zengin; bunu vicdân ü lisâniyle diyorken,
Bir yanda düşen fakrile hep zevk ediyorken,
Bîçâre beşer! Ağlaşıyor, ağlaşıyordun;
"Kanûn-ı müsâvât"ı mükedder arıyordun!...

Memnûn u musahhar, mütehakkim, mütefahhir,
Yalnız büyüyen büdcesinin hükmüne tâbi'...
Zengin! O servetle, saâdetle mübâhî;
Pür-zevk u şetâret
Hep eğleniyor, hep yaşıyor, hep gülüyorken,
Mes'ûd oluyorken
Bir savt-ı semâvî-i beşer, savt-ı fazîlet:
–Lâkin bu hazâinde onun elem-i fakrın
Destinde – diyor kudretinin hikmet ü rûhu
Bir hiç, o kadar bendeki kıymet ü asâlet!

Binlerce asır aynı mezâlimle yaşarken,
Her şâhika-i zahmı bu kollarla açarken,
Her serveti bunlar sana takdîm ediyorken
Hâlâ ne diyorsun! "Ölüyormuş, ne olurmuş!"
Gaddâra ne kadar nefsine hattâ kurulurmuş!
Lâkin senin ismin, o büyük şöhret ü mîras
Zâlim babanın gadr ü tahakküm eseriyle,
Sen râhat ü şevkınle saraylarda gezerken;
Gülşenlere, ezhâra temellükle gülerken,
Hânında, mağazanda küçük yavrularıyla
Yüzlerce fakîr âh ediyor, kız, ana, hâsir
Hep ağlaşıyor, inleşiyor, hasta ve fâtir.

Bîçâre beşer! İşte terakkî ve hukukun!
Sa'yin sana bir parça medâr olmasa heyhât
Fevkinde uçan kartala mahkûm, müteessir
Elbette perîşân olacaksın ve ölürken
Sen külbende kalmış müteverrim oluyorken
Zengin, balolar seyredecek sarfile altın.
Altın ki senin nimet-i aslî-i hayâtın
Altın ki bu zucretine mat'ün-ı maîşet
Girdâb-ı mesâîde gülen vech-i tesellî!

Nefret! Ebedî âlem-i pür-gayz u kibâra
Nefret!
Geliniz yâreye, mecrûha bakanlar!
Himmet, geliniz hep ezilenlerle koşanlar!
Nefret! Şu büyük güle, şu ahrâsa, şu hükme,
Zenginlere, zenginliğe...
Yok sen bana gülme!
Kardeşliği, insanlığı duymuşsan eğer sen
Bir lâhza düşün, ekseri servetleri nerden,
Nerden çıkarırlar?
Kanûnu rivâyâtı yalan hep, karışıktır
Her millet ü kavmin; buna şâhidse, açıktır:
Çektiklerimiz hep...

Nefret, yine nefret, yine nefret-i beşeriyyet!
Kanûnuna, ahkâmına, ashâb-ı yesârın!
Mahvolmalı, kahrolmalı, zehrolmalı elbet
Agrâzı, deniyyâtı şu esnâf-ı kibârın!
Her fikr-i müzehheb
Her nâle-i mazlûma terâfuk eden alçak
Alçak ve sefil sayha-i servet yetişir, bak,
Günden güne insan daha mazlûm, daha âciz,
Günden güne evlâd-ı beşer giryeye bî-his,
Günden güne zulmet ve sefâlet... Yetişir! Âh
Doğ, gel bize artık ebedî nûr-ı musaffâ!...

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.552.



Bez Dokuyanlar
Librairie de Pera 41. Müzayede Kataloğu – 29.9.2002



Reşîd Âkif Paşa

(1863 Yanya – 1920 İstanbul)

Arnavutluk hanedanından Şura-yı Devlet Reisi Mehmed Ali Paşa'nın oğludur. Galatasaray Sultanisi'nde bir süre okuduktan sonra özel öğrenim gördü. Birçok memuriyetlerde bulundu. Sivas valiliği yaptı. II. Meşrutiyet sonrası Dahiliye Nâzırlığına getirildiyse de hastalığı nedeniyle istifa etti. Âyân âzalığı, Şura-yı Devlet Reisliği ve daha birçok önemli görevler üstlendi. "Son Asır Türk Şairleri"nde, yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi verilen Reşîd Âkif Paşa'nın bazı şiirleri, bilhassa mütareke yıllarında yazdıkları, fikrî olarak, dîvân edebiyatında eşine ender rastlanır güzelliktedir.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1419
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.320
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.529.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.12, 38.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.319.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.576.

GAZEL

Çıkarma âh-i dili kurb-i ârşgâha dahi
Uzatma dest-i temennâyi pâdşâha dahi

Bilirse kendi bilir yoksa bildirir mi gönül
Dilin dileklerini hazret-i İlâha dahi

Ayılmamak dilerim tâ sabâh-ı haşre kadar
Getir o mutlu meyi tövbeler günâha dahi

Çatılmasın bana karşı o ebrûvân-ı gazeb
Tahammül eyliyemem öyle bir nigâha dahi

Bu matemî günü idrâk için mi Allahım
Tahammül eyliyeyim tâli'i siyâha dahi

Bu izz-i nefs Reşîdâ Hudâ emanetidir
Onu fedâ edemem en büyük penâha dahi

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

KAYNAK : **İsmet Zeki Eyuboğlu,** *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.577.

Gönül âhını arşın yakınına dahi çıkarma.
Padişaha bile selâm vermek için elini uzatma.

Bilirse kendi bilir, yoksa bildirir mi gönül,
Gönlün dileklerini Hz.Allah'a kadar.

Mahşer sabahına dek ayılmamayı dilerim.
Günaha bile tövbe artık; getir o mutluluk şarabını.

O kızgın kaşların bana karşı çatılmasın,
Öyle bir bakışa bile tahammül edemem.

Bu yaslı günü görmek için mi Allahım,
Kara talihime dahi tahammül edeyim.

Ey Reşîd, bu onur, Tanrı emanetidir;
Onu, en büyük koruyucusuna bile feda edemem.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Hüseyin Kâmil (TEPEDELENLİZÂDE)

(1865 İstanbul – 1921 İstanbul)

Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu, İsmail Rahmi Paşa'nın oğludur. İstanbul Aksaray Mahmudiye Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra Mülkiye İdadîsi'nde okudu. Bir süre Tanzimat Dairesi kalemine devam ettiyse de ayrıldı. Varlıklı bir ailenin oğlu olduğundan ömrünün sonuna dek hiçbir görev üstlenmedi. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri'nde, şairin kitaplarından birinde, basılmak üzere olduğu kaydı bulunan 16 eserinin olduğunu, ancak bunların basılıp basılamadığını araştırmadığını belirtmiş, ayrıca iki şiirine yer vermiştir.

E S E R L E R İ

Muhaberelerimiz (1886), **Vâlidem** (manzum), **Mâşuka yahud Muhafaza-i Aşk** (manzum, 1886), **Bir Müteverrimenin Hissiyatı** (manzum, 1887), **Nümûne-i Şecaat** (manzum, 1888), **Barbaros Hayreddin Paşa** (manzum, resimli, 1908).

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.802.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.278.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.132.

HÎÇ-Â-HÎÇ

Nedir işi dolaşır dâimâ hayâlimde
Beni felâket içinde sevindirir birden
Kederlenip bulurum bir safâ melâlimden
Gülüp gülüp ederim kendi kendime şüyûn
Bilir miyim neye bu inkılâb hâlimde
Aceb değişti mi hâlim değil miyim ben ben
Bu yolda her kime etsem suâl-i hîç-â-hîç
Verir cevab fakat bir meâl-i hîç-â-hîç

Zalâm içinde garîbâne zâr iken tenhâ
Uçar ziyâ-yı hakîkat zaman zaman görürüm
Hevâda hissederim bir girîv olur peydâ
Gezer meâl-i meşiyyet nihan nihan görürüm
Nedir diye düşünürken bu hâl-i hîç-â-hîç
Geçer önümden o dem bir hayâl-i hîç-â-hîç

Tefekkür eylemedeyken geçen zamânımı âh
Öter tuyûr o melekten nişâne hâlinde
Durup bakar iken ol anda rüzgâr eyvâh
Hûbûb eder nagam-ı âşıkane hâlinde
Geçip gider üzerimden fenâ-yı aşkım gâh
Döner zevâl-i muhabbet terâne hâlinde
Nedir bu gördüğüm âyâ muhâl-i hîç-â-hîç
Kemâl şekline girmiş zevâl-i hîç-â-hîç

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.278.



Ömer Seyfettin

(1884 Gönen – 1920 İstanbul)

Ortaöğrenimini İstanbul Baytar Rüştiyesi ve Edirne Askerî İdadîsi'nde (1900), yükseköğrenimini Mekteb-i Harbiye'de tamamladı (1903). Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine orduya katıldı (1912). Savaştan sonra İstanbul Kabataş Sultanisi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliği (1914), Darülfünun'da Tetkik-i Lisaniye Encümen Üyeliği yaptı (1918). Mecmua-i Edebiye'de çıkan (14 Şubat 1900) şiiriyle edebiyat dünyasına giren Ömer Seyfettin, Türk edebiyatında, hikâyeci olarak tanınır. Sebat ve Serbest İzmir (1903), Aşiyan, Kadın, Bahçe, Rumeli, Piyano (1908-1910), Türk Yurdu (1913), Yeni Mecmua (1917), Vakit, Türk Dünyası, Akşam (1918-1920), dergi ve gazetelerinde yazdı. Genç Kalemler'in ikinci dizisinin ilk sayısında (11 Nisan 1911) çıkan "Yeni Lisan" makalesi büyük tartışmalara yol açtı. Yeni dil görüşüne bağlı kaldı. Yaşadığı dönemin geleneksel dil ve edebiyat anlayışına bağlı kalmayan yenilikçi kişiliği, Türk düzyazısının gelişme aşamasında büyük dönüşümler yarattı. "Tabiî lisan, konuşulan lisandır" ilkesi üzerinde inatla durarak öykülerinde yalın bir anlatım kurdu. Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âti'nin özentici dil beğenisine karşı çıktı. Ziya Gökalp ve Ali Canip (Yöntem) ile birlikte Genç Kalemler hareketinin en güçlü temsilcilerinden biri oldu. Öykülerinde özgünlüğü, çevresindeki insanların kişiliklerinde aradı. 1938'den günümüze kadar birkaç kez basılan yapıtlarının ilkini Şerif Hulusi ve daha sonra Tahir Alangu basıma hazırladı. Bilgi Yayınevi, sanatçının yapıtlarını "Ömer Seyfettin Bütün Eserleri" dizisinde 16 kitapta topladı: "Efruz Bey" "Eski Kahramanlar, "Bomba", "Harem", "Yüksek Ökçeler", "Yüz Akı", "Yalnız Efe", "Falaka", "Aşk Dalgası", "Beyaz Lâle", "Gizli Mabet", "Doğduğum Yer", "Dil Konusunda Yazılar", "Sanat ve Edebiyat Yazıları", "Olup Bitenler-Toplumsal Yazılar", "Türklük Üzerine Yazılar".

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1297.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatcılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.638.
- **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481 482, Ocak-Şubat 1992, s.484.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 11. Cilt, İstanbul 1986, s.130.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.427.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.182.
- **Hilmi Yücebaş**, *Ömer Seyfettin: Hayatı, Hatıraları, Şiirleri*, İstanbul 1960.
- **Hikmet Dizdaroğlu**, *Ömer Seyfettin*, Ankara 1964.
- **Tahir Alangu**, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul 1968.
- **M. Sabri Koz**, *Nükte ve Fıkralarıyla Ömer Seyfettin*, İstanbul 1984.

I

KOŞMA

Ey Türk genci ! Aç gözünü azıcık
Etrâfına bir dikkat et, gördüğün
Hayâl değil, hakikattir, pek açık,
Pusu kurmuş herkes sana, bak bugün..

Medeniyyet ateş, demir eliyle
Kan taşırtan, yuva yıkan seliyle
İlerliyor elektrik piliyle,
Yapılır mı uçurumda hiç düğün!

Artık uyan, keyf zamânı değildir,
İçtiklerin bâde değil, hep zehir,
Kuvvetlenip Garb'i korkut ve sindir
Gâlib gel de, sonra, Türk'üm de öğün...

KAYNAK : Fevziye Abdullah Tansel, *Ömer Seyfettin'in Şiirleri*, Ankara 1972, s.36.

II

KOŞMA

"Durmayalım, durmak zamânı değil,
Durmak korku verir, bunu iyi bil!"
Yürüyeceğim ben, ey düşman eğil...
Uykuda geçmesin gençliğim yaşım...

Umud güneşine doğru giderken
Bir karanlık bastı, yoktu yoldaşım.
Hiç korkmadım, fakat, "Belki pek erken"
"Çıktık yola", dedim, "ey garip başım..."

Aklımda yurduma yapılan vurgun,
Miskinlikten geldi o kanlı bozgun,
Dilerim Tanrı'dan düşersem yorgun
Olsun duracağım yer mezâr-taşım...

KAYNAK : Fevziye Abdullah Tansel, *Ömer Seyfettin'in Şiirleri*, Ankara 1972, s.37.

III

KIŞ HİSLERİ

-Yeni Lisân'la–

Sisler ve karların şu beyaz, mâtemî, soğuk
Hüznü içinde sanki uyur köy.. Boğuk, boğuk

Havlar uzakta, rüzgâra bir serserî köpek!
Altında ölmeden bu mezârın eğilmemek

İster gibi duran bacalardan çıkar bu ân
Bir son nefes hayâlini pek andıran duman...

Donmuş büyük, küçük dereler! Her taraf beyaz
Karlarla, buzla örtülüdür, ner'de şimdi yaz?

Ner'de cıvıltılar? Kuru dallarda haykıran
Çirkin sadâlı fırtına kükrer zaman zaman.

Çıplak ağaç kadidlerinde siyâh, kırık
Kalbler gibi duran yuvalar boş ve hep yıkık...

Issız bütün hayât, tabi'ât! Semâ demir
Rengiyle, alçalır ve haşin bir sadâ gelir:

Bir simsiyâh yığın uçar; âvâre kargalar!
Bir serserî firâr ile zulmet, ölüm arar...

Bir gün erir şu buz dereler, köy ve tarlalar
Kardan mezarların yüzüne yükselir, çıkar;

Kâbustur bütün bu soğuklar!... Ümidler
Vardır bu sisli mermerin altında, kış geçer,

Her yer yeşillenir ve güler bir yeni hayat!
Yoktur tabi'ate ezelî bir elem, memât...

Elbet, bu şüphesiz, değişir her taraf yarın
Her şey tebeddül eyler, o ölmüş ağaçların

Üstü çiçek dolar ve güneş bu mezarları
Yıktıkça bir peri kızı hâlinde mor, sarı,

Pembe, yeşil ziyâlar içinden doğar bahâr!
Lâkin benim bu rûhumun üstündeki mezar

Aslâ yıkılmaz, öyle kalır... Bilmem âh, neden
Bir kış onun bahârını örter müebbeden...

KAYNAK : Fevziye Abdullah Tansel, *Ömer Seyfettin'in Şiirleri*, Ankara 1972, s.28

IV

"Neye dalgın duruyorsun?" diyerek
Omuzuma dokunmuştu o melek.

Neye dalgın duruyorsun? Dumanlanan gözlerim
Benim değil sanki şimdi: Etrâfımda bir sis var
Susuyorum, söylesem de, duyulmuyor sözlerim.

Duymuyorsun, ey sevgilim! Deniz, tûfan, dağ ve kar
Yığınları arasında geceleri yırtarak
Doğan güneş yaratıyor asırlardan bir bahâr.

Görmüyorsun bu sabâhı, duymuyorsun bu uzak
Şenlikleri, na'raları, bana gelen sesleri.
Vîrâneler çiçeklenmiş kalmamış buz, çöl, kurak.

Benim gözüm or'da, işte o güneşte; "İleri!.."
Diye esen rüzgâr da mı dokunmuyor zülfüne?
Görmüyorsun, bu aydınlık dolduruyor her yeri.

Beyaz kuşlar, altın oklar uçuşuyor.. Sen gene
Görmüyorsun, benim gözüm or'da... Lâkin bak biraz
Sen de bir ân yükseklere, denizlere, engine.

Bulunduğun bataklıkta hastalıklı sıcak yaz
Söndürecek gözlerinin nûrunu, bak benimle,
Bak yukarı, aşağ'larda hiçbir güneş parlamaz.

Bak yukarı, bak yükseğe, yükseklere ve dinle....
İşittiğin sadâ büyük Türk'lüğümün sesidir.
İşte sana gösterdiğim bir güneştir elimle,

Bu güneş ki vicdânlara hayat, ümid getirir.
Bu güneştir büyük duygu, Büyük Emel ma'bedi.
Benim rûhum bu güneşe doğru çıktı, eridi!

"Neye dalgın duruyorsun?" diyerek
Beni artık uyandırma ey melek.

KAYNAK : Fevziye Abdullah Tansel, *Ömer Seyfettin'in Şiirleri*, Ankara 1972, s.33.

Serdârî (ŞARKIŞLALI)

(1834 Şarkışla/Sivas – 1921 ? Şarkışla/Sivas)

19. yüzyıl Türk saz şiirinin en önemli yergi ustalarındandır. Asıl adı Hacı'dır. Şarkışla'nın Kayalıyokuş Mahallesi'nde doğmuş, kaza sonucu bir kolunu kaybettiğinden çevresinde, mahlâsından ziyade Çolak Hacı lâkabıyla tanınmıştır. Okur-yazarlığı yoktur. Küçük yaşta anne ve babasını yitirdiğinden amcasının yanına sığınmış, çiftçilik ve avcılık yaparak geçimini sağlamaya çalışmış, bu arada, sesinin güzelliği nedeniyle davet edildiği düğünlerde şiirler söylemiştir.Yaşadığı aşk maceralarıyla ünlenen ve kadınlara karşı olan zaafı şiirlerinde açıkça görülen Serdârî, birkaç kez evlenmiş, bir "kadı"nın kızına âşık olup onu kaçırması üzerine hapse bile düşmüştür. Şiirlerinde, kişisel dertlerinin yanı sıra çevresindeki insanların sıkıntılarına da değinen Serdârî, daha çok maddî aşkı işlemiş, bunu yaparken hicvetme yeteneğini de ortaya koymuştur. İrticalen söylemesine karşın eserlerinde mükemmele yakın bir teknik göze çarpar. Okuma-yazma bilmediğinden, yakınlarından, şiirlerini yazmalarını istemişse de, onların ihmali yüzünden şiirleri kayda geçirilmemiş, bu yüzden çoğu dizeleri unutulmuştur. Hatırda kalanlar ise, Kadri Özyalçın-Kemal Gürpınar ve Ahmet Özdemir tarafından yayımlanmıştır.

K A Y N A K L A R

- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 9. Cilt, İstanbul 1986, s.253.
- **Saim Sakaoğlu**, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.214.
- **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.149
- **Metin Turan**, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996, s.462.
- **Ali Püsküllüoğlu**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, s.379
- **M.Sunullah Arısoy**, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985, s.274.
- **Ahmet Özdemir**, *Şarkışlalı Serdari*, İstanbul 1980
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1028.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.521.

I

Yenice bir haber geldi sıladan
Eğer gerçek ise büktü belimi
Dediler ki sevdiğini el almış
Kadir Mevlâm nasip eyle ölümü

Şahin dedikleri bir küçük kuştur
Yârin güzelliği göz ile kaştır
Kadir Mevlâ'm beni yâra kavuştur
Irak ise yakın eyle yolumu

Deli gönül yükseğinden uçayım
Uçayım da kanadımı açayım
Muhannetin köprüsünden geçmeyim
Coşkun sele uğratayım yolumu

Serdârî der yükseğinde gezmeyim
Dost elinden dolu bade süzmeyim
Yârdan başkasına kuşak çözmeyim
Yedi yerden bağlatayım belimi

KAYNAK : Ahmet Özdemir, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.152.

II

Âlem gamda iken sen bir hoş olma
Nefsine uyup da zorba baş olma
Fukara okuna nişantaş olma
Atarken atarken vururlar seni

Hakkı iptal etme sen seni tanı
Ettiğin yanına kalır mı yani
Fitnelikte yekta ukbâ-ı sâni
Ararken ararken bulurlar seni

Serdârî vurulmaz sen bir takkesin
Hak senin şerrinden bizi saklasın
Ayarın bell'oldu gıram hokkasın
Kantara saklansan bulurlar seni

KAYNAK : Ahmet Özdemir, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.156.



Ali Kemal

(1867 İstanbul – 6 Kasım 1922 İzmit)

Asıl adı Ali Rıza'dır. İstanbul'da, Mülkiye Mektebi'nin lise bölümünde okurken arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı "Gülşen" adlı dergiye yazdığı yazılarda Ali Kemal imzasını kullandı ve bu adla tanındı. Öğrenimini İstanbul, Paris ve Cenevre'de yaptı. 1888'de İstanbul'a döndü. Siyasî faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle Halep'e sürüldü (1889). Halep İdadisi'nde beş yıl edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra İstanbul'a geldi ve bir süre sonra da Paris'e kaçtı (1894). Paris'ten "İkdam" gazetesine yazılar gönderdi. Ayrıca Mısır'da "Türk" gazetesini çıkardı. II. Meşrutiyet'in ilânından kısa bir süre önce yurda döndü (1908). İkdam'da, İttihat ve Terakki'yi şiddetle eleştiren yazılar yazdı. İkinci Meşrutiyet'ten sonra Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na girerek Damat Ferit kabinesinde maarif ve dahiliye nâzırlıklarında bulundu (1919). Mütareke yıllarında "Peyam-i Sabah" gazetesinde, Kurtuluş Savaşı ve bu mücadeleye katılanlar hakkında aleyhte yazılar yazdı. İşbirlikçi tutumunu, nâzırlığı sırasında vilâyetlere gönderdiği genelgelerle de sürdürdü. İstanbul'un kurtuluş orduları tarafından alınışında yakalanarak yargılanmak üzere Ankara'ya götürülürken İzmit'te halk tarafından linç edildi. Dil ve edebiyatta Muallim Naci'yi izleyen, Halid Ziya, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Cahid ve bu grup içinde yer alan Türkçülere karşı çıkan Ali Kemal'in edebiyat üzerine makaleleri, çevirileri, şiir ve romanları vardır: Peyam gazetesinin edebiyat ekinde dil, edebiyat ve sanat yazıları yazdı. Aynı gazetede "Ömrüm" başlığı altında yayımlanan anıları, oğlu emekli büyükelçi Zeki Kuneralp tarafından 1985'te aynı adla yayımlandı. Ayrıca, Peyam gazetesinin eki "Peyam-ı Edebî"de çıkan yazıları, 1997'de **Makaleler: Peyam-ı Edebî'deki Dil ve Edebiyat Yazıları** adıyla bir araya getirilmiştir. Çeşitli dergilerde çıkan şiirleri varsa da bir araya getirilip kitap hâlinde yayımlanmamıştır.

BAŞLICA ESERLERİ

Roman : İki Hemşire (İstanbul, 1897); Çölde Bir Sergüzeşt (İstanbul, 1898) [Bu iki roman 1913'te Bir Sayh-i Şebap adıyla birlikte basılmıştır]; Fetret (İstanbul, 1913-1914, 2 bölüm).

Tarih : Mesele-i Şarkiye: Medhal (Kahire, 1900); Bir Safha-i Tarih (İstanbul, 1913); Rical-i İhtilâl : Condorcet, Saint Just, Danton, Robespierre (1913).

Anı : Tunus (Paris, 1900); Ömrüm (hazırlayan: Z. Kuneralp, İstanbul, 1985).

Diğer : Sorbon Darülfünunu'nda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri (İstanbul, 1898); Paris Musahabeleri (3 cilt, İstanbul, 1899); Yıldız Hatırat-ı Elimesi (İstanbul, 1910); İlm-i Ahlâk (İstanbul, 1914); Raşit Müverrih mi, Şair mi? (İstanbul, 1918); Makaleler (Peyam-ı Edebî'deki dil ve edebiyat yazıları; hazırlayan: H. Pala, 1997).

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.846.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.254.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 2001, s.72.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.97.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.113.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1999, s.214.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Cilt, İstanbul, s.405.
- **Cemil Çiftçi,** *Maktul Şairler,* İstanbul 1997, s.659.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 10. Cilt, İstanbul 1986, s.305

ÖYLE DE YAZILABİLİR BÖYLE DE

Bu ne hüsn-i âlî
Mâni'-i nazre-i Mevlâ mı nedir
Yâ ki bir hand-i seher, neşve-i sevdâ mı nedir
Her gören olmadadır zemzeme-pîrâ-yı "fesübhânallah!.."
Yoksa mahbûb-ı ezel... Hüsn-i tabîat mı güler
Bu nasıl çehre-i hayret-âver
Var mıdır emsâli

Yeni açmış bir gül
Sana nisbetle letafetsizdir
Bir meâl-i nigehinden de sabâhatsizdir
Beslemiş mi sem' âguş-ı safâsında aceb hâle-i mâh
Ki bütün böyle bedâyi' ile mâlî hüsnün
Seni sevmez mi gönül

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.254.

SÖZLÜK

hüsn : *Güzellik.*
seher : *Tan yeri ağarmadan önceki vakit.*
neşve : *Sevinç.*
zemzeme-pîrâ : *Ezgiyi süsleyen.*
mahbûb : *Sevilen, sevgili.*
hayret-âver : *Hayret taşıyan.*
nigeh : *Bakış, bakma.*
sabâhat : *Güzellik, lâtiflik, yüz güzelliği.*
sem' : *Dinleme, kulak verme.*
âguş : *Kucak.*
hâle-i mâh : *Ay'ın halesi.*
bedâyi : *Yeni icat edilmiş şeyler.*



Memduh Paşa (MEHMED)

(1839 İstanbul – 9 Nisan 1925 İstanbul)

Osmanlı nâzırlarından Mazlum Fehmi Paşa'nın oğludur. Rüştiye'yi bitirdikten sonra Maliye ve Hariciye kalemlerinde çalıştı. Mabeyn kâtipliği (1861); Maarif, Sadaret ve Maliye Nezareti mektupçuluğu; Konya, Sivas ve Ankara valilikleri yaptı. 1894'te kendisine paşalık rütbesi verildi. 1895'te Dahiliye Nâzırı oldu. Meşrutiyetin ilânını takiben görevden alınıp Sakız Adası'na sürüldü. Genel aftan yararlanarak İstanbul'a döndü ve yaşadığı dönemin siyasal anılarıyla ilgili yapıtlarını yazdı. Dîvân geleneğini sürdürdüğü şiirlerinde Memduh ve Faik mahlâslarını kullanan Mehmed Memduh Paşa; Leskofçalı Gâlib, Nâmık Kemâl, Hersekli Arif Hikmet, Nailî ve Kâzım Paşa'yla birlikte şiir meclisleri düzenlemiş ve birbirlerine nazire söylemişlerdir. Şiir yanı sıra süslü ve ağır bir dille kaleme aldığı düzyazıları, özellikle ıslahat hareketleri ve II. Abdülhamid dönemini ele aldığından, önemli bir kaynak niteliği taşır.

BAŞLICA ESERLERİ

Dîvân-ı Eş'ar : 1916'da yayımlanmış olup adı, konusu ve şekli ile, şairin yenilikçi şiirlerini kapsar.

Eser-i Memduh (1872), **Feverân-ı Ezman** (1908), **Serâir-i Siyâsiye ve Tahavvülât-ı Esasiye** (1908), **Yemen Islahatı ve Bazı Mütalaât** (1909), **Esvât-ı Sudûr** (İzmir, 1912), **Mir'ât-ı Şuûnat** (1912), **Tasvir-i Ahval-Tenvir-i İstikbal** (1912), **Hal'ler-İclaslar** (1913), **Kuvvet-i İkbal-Alâmet-i Zeval** (1913), **Miftah-ı Yemen** (1914), **Bedâyi-i Âsar** (1914), **Tercüme-i Hikâye-i Jöneviev** (Lamartin'den çeviri, 1868).

KAYNAKLAR

- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1285.
- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.13, 42.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.157.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.840.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.245.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.252.

GAZEL

Evvel olurdu ehl-i recâ bir vezîre bend	*Eskiden rica ehli, bir vezire bağlanırdı.*
Şimdi vezirler ne aceb kim cezîrebend	*Acabu neden şimdi vezirler, adaya bağlanmada.*
Hürriyetin esîri muazzez tutulmuyor	*Hürriyet esirleri, değerli ve aziz tutulmuyor.*
Âdet imiş urulması pâye-i esîre bend	*Esirin ayağına zincir vurulması âdetmiş.*
Aklın ikâlı âdeme her bârı çektirir	*Aklın bağı insana her yükü çektirir.*
Ahmal-ı sıklet ile müretteb baîre bend	*Yüklerin ağırlığıyla sıralanmış, açılmamış bağlar.*
Mahlûktan kuyûdu koparmak muhaldir	*Mahlûktan bağları koparmak mümkün değildir.*
Seyret semâda hâlesi mâh-i münîre bend	*Seyret, gökyüzündeki hâlesi, parlak dolunaya bağlı.*
Zencîr-i zulmü destine alma azâb eder	*Zulüm zincirini eline alan azaba uğrar.*
Ağları âteşin budur ehl-i saîre bend	*Ateşin zincirleri budur, seyr ehline bağ olan.*
Cevfinde iki kalbi Hudâ etmemişti halk	*Allah, insanda iki kalp yaratmamıştır.*
Allah var iken neden olmak emîre bend	*Allah varken neden emîre bağlanasın?*
Memdûh için esârete hiç yoktur ihtimâl	*Memduh için tutsaklığa hiç ihtimal yoktur.*
Hürriyet oldu zahm-i derûne cebîre bend	*Hürriyet, gönül yarasına destek olan bir bağdır.*

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1302.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Nâzım Mehmed Paşa

(23 Mayıs 1840 İstanbul – 1926 İstanbul)

Akşehir kaymakamıyken vefat eden Şakir Efendi'nin oğlu ve şair Nâzım Hikmet'in dedesidir. Rüştiyeyi bitirdikten sonra Arapça ve Farsça dersler aldı. 1863'te devlet memuru olarak göreve başladı. Adana valisi şair Ziya Paşa'nın isteği üzerine Adana Mektupçuluğu'na atandı (1877). Mersin, Kayseri, Diyarbakır, Halep, Konya ve Sivas valiliklerinde bulundu ve son görevi Selânik valiliğinden emekliye ayrıldı. Değerli bir şair ve düzyazı ustası olarak tanınan Nâzım Paşa, Mevlevîliği benimsediğinden eserlerinin çoğunda dinî ve tasavvufî konuları işlemiştir. Tarih beyitleri ve hece vezniyle yazılmış şiirlerinden oluşan bir yazma şiir mecmuası vardır. Ayrıca, şairle ilgili olarak, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri'nde Fevziye Abdullah Tansel'in "Bir Mevlevî Nâsir ve Şâiri : Mehmed Nâzım Paşa" adıyla bir makalesi yayımlanmış, şiirlerinden örneklere yer verilmiştir.

BAŞLICA ESERLERİ

Muhataba (Uygarlık sorunu ve Batı hayranlığı üzerine, 1887), **Ahd-i Şehriyarî** (Eğitim sorunları üzerine, 1887), **Yek Âvâz** (Tasavvufi şiirler, 1914).

KAYNAKLAR

- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1554.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.540.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,* (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 16. Cilt, İstanbul 1992, s.8567.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.277.
- **Fevziye Abdullah Tansel,** Bir Mevlevi Nâsir ve Şâiri: Mehmed Nâzım Paşa, *İlahiyat Fakültesi Dergisi,* XIV. Cilt, Ankara 1966.

GAZEL

Öyle zevka mahrem ol kim ıztırârî olmasın
Öyle meyle neş'eyab ol kim humârî olmasın

Tabişinden gark-ı envâr olduğun nur-ı cemal
Bir şeb-i yelda-da olsun kim nehârı olmasın

Gonceler nüşküfte olsun bülbül olsun nağmesaz
Gülşen olsun da hazanile baharı olmasın

Öyle deryâda sebahat eyle kim bîkeyf ü kem
Olsun amma mevc-i girdab ü kenarı olmasın

Aleminde öyle âlem câygâh et kim anın
İnfiâli ıztırârı inkisarı olmasın

Mutrib-i aşkın yeter aheng-i hamuşanesi
Bezm-i samtın musikârı nalekârı olmasın

Her emelden insilâh etmiş hezarı gönlümün
Ey felek lâyık mıdır bir gülizarı olmasın

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1559

SÖZLÜK

ıztırâr : *Zorla.*
mey : *Şarap.*
neş'eyab : *Neşe bulan.*
humâr : *Sersemlik, başağrısı.*
tabiş : *Parlama.*
envâr : *Nurlar.*
nur-ı cemal : *Güzellik nuru*
şeb-i yelda : *Yılın en uzun gecesi 22 Aralık.*
nehâr : *Gündüz.*
nağmesaz : *Şarkı söyleyen.*
sebahat : *Suda yüzme.*
bîkeyf : *Keyfsiz.*
kem : *Fena, kötü.*
mevc : *Dalga.*
câygâh : *Yer.*
infiâl : *Gücenme, darılma.*
ıztırâr : *Mecburiyet, çaresizlik, ihtiyaç.*
inkisar : *Kırılma.*
mutrib : *Çalgıcı.*
hamuşane : *Sessizce.*
bezm : *Meclis.*
samt : *Susma.*
musikâr : *Dervişlere mahsus bir saz.*
nalekâr : *İnleyen.*
insilâh : *Sıyrılıp çıkma.*
hezar : *Bülbül.*



Tal'at (ÜSKÜDARLI)

(1858 İstanbul – 1926 İstanbul)

Yaşamıyla ilgili bilgiler, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kendi el yazısı ile yazdığı "Hâl Tercümesi"ne dayalıdır. Tam adı Ahmed Tal'at'tır. Babası Binbaşı Ahmed Ağa, Enderun'dan yetişmiş, musikişinas bir zattı. Küçük yaşta babasını kaybeden Ahmed Tal'at, öğrenimine ağabeyinin yanında devam etti. İstanbul Paşakapısı Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra çeşitli hocalardan medrese düzeyinde dersler aldı. Arapça ve Farsça öğrendi. 1879'da Adliye Nezareti Muhasebe Kalemi'nde memuriyete başladı; başkâtiplik ve Adliye Muhasebe Müdürlüğü yaptıktan sonra 1909'da Bahriye Nezareti Müsteşarlığına getirildi. Bu arada Müdafaa-yı Milliye, Donanma Cemiyeti ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gibi yardım kurumlarında görev aldı. Vefatından sonra vasiyeti üzerine şair Nedim'in kabrinin yakınına defnedildi. Devlet memuriyeti yanı sıra edebiyata olan ilgisi nedeniyle, başta sütkardeşi Sâfî olmak üzere dönemin ünlü şairlerinin şiir meclislerine katılan; yazı ve şiirleri, Saadet ve Zuhûr gazetelerinde yayımlanan Ahmed Tal'at'ın eserlerinin ve kütüphanesindeki kitaplarının tümü, bir yangın sırasında yok olmuştur. Şiirlerinden bazılarına, yakın dostu ve arkadaşı İbnülemin Mahmud Kemal İnal, "Son Asır Türk Şairleri" adlı eserinde yer vermiştir.

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1846.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.530.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.374.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.212.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu**, *Divan Şiiri*, 2. Cilt, İstanbul 1994, s.572.

I
GAZEL

Âşıkanı bulunmayan dilber
Ümmeti yok peyem-bere benzer

Dil-i pür-gam nasıl figan etsin
Câm-ı lebrîzde sadâ neyler

Reh-i tecrîdi gözle sâlik isen
Rehzeni eyle kendine rehber

Serd-i mihr-i dehrden yandım
Berdden yandığı gibi gül-i ter

Tûtiyâ-yı tecerrüd açtı gözüm
Eyledim yârden de kat'-ı nazar

Hastesin nûş eyle keyfine bak
İşte Tal'at şarâb-ı can-perver

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.530.

II
GAZEL

Gerdiş-i tâkim muhabbet çerhinin derkâr idi
Mû-be-mû her mûy-i jûlîdem ona bir nâr idi

Çıkmadan seyre sipihrin sû-be-sû seyyâresi
Dîde-i giryânımın yıldızları seyyâr idi

Birbirinden küfr ü îman hak budur ayrılmadan
Dil giriftâr-ı belâ-yı perçem ü ruhsâr idi

Kaşların fikriyle şimdi kûşe-i gamdır yerim
Gözlerin derdiyle ol hâne-i hammâr idi

Âh Tal'at neyledin şimdi neden kaldın tehî
Size ol feyz-i aşk-ı câvidâne var idi

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.530.

III

GAZEL

Zaman bir dürlü ben bir dürlü vaz'ı yâr bir dürlü	*Zaman bir türlü, ben bir türlü, sevgilinin durumu bir türlü.*
Hayatım bir dem olsun geçmiyor hemvâr bir dürlü	*Yaşayışım hiçbir zaman bir türlü düzenli geçmiyor.*
Cihâna arz-i didâr eyledi bin dürlü suretle	*Dünyaya bin türlü biçimde yüzünü gösterdi,*
Bana göstermedi didârını dildâr bir dürlü	*Oysa sevgili, bana, yüzünü bir türlü göstermedi.*
Bilinmez hangi zülfün iftirâkiyle perişânız	*Hangi saçın dağılmasıyla perişanız, bilinmez.*
Müyesser olmıyor cemiyyet-i efkâr bir dürlü	*Düşünce topluluğu bir türlü kolaylıkla olmuyor.*
Ne ebrârında yek-rengi ne ahyârında vahdet var	*Ne doğru sözlülerde tek renk, ne hayırseverlerde birlik var.*
Bütün ahyâr bir dürlü bütün ebrâr bir dürlü	*Bütün iyilikseverler bir türlü, bütün doğru sözlüler bir türlü.*
Bu rengâreng meşhûdatda Tal'at cemâl-i yâr	*Ey Tal'at, bu rengârenk, gözle görülen şeylerde yârin yüzü apaçıktır;*
Iyandır dide-i hak-binime her bâr bir dürlü	*Gerçeği gören gözüme her defasında başka türlü görünmede.*

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

KAYNAK : İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1856.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

IV

KIT'A

İstemem devlet aleyhinde evimde güft ü gû	*İstemem devlet aleyhinde evimde dedikodu.*
Sonra bak jurnal ederler herkesin nâmûsu var	*Sonra bak, jurnal ederler; herkesin namusu var.*
Askerîden şeyhten kıssîsten küttâbdan	*Askerden, şeyhten, papazdan, kâtipten.*
Hezret-i şâh-ı cihânın it kadar câsusu var	*Dünya padişahının it kadar casusu var.*

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.47

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

V

RUBÂÎ

Hürriyetimi elimden aldın gittin	*Hürriyetimi, elimden aldın gittin.*
Bilmem bu dahi sâye-i şâhanede mi	*Bilmem bu dahi padişahın yardımıyla mı?*
Zındanda mıyım esîr mi farkedemem	*Zindanda mıyım, tutsak mıyım fark edemem,*
Mâbeyn-i hümâyûn-ı mülûkânede mi	*Yoksa, padişahın mâbeyn dairesinde mi?*

KAYNAK : Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.47

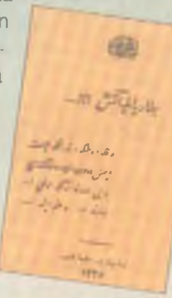
(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Süleyman Nazif

(1869 Diyarbakır – 4 Ocak 1927 İstanbul)

Tarihçi Sait Paşa'nın oğlu, şair Faik Ali Ozansoy'un ağabeyidir. İlköğrenimine, babasının görevli olarak bulunduğu Harput'ta başladı. Diyarbakır'da Rüştiye'ye devam etti. Düzenli bir öğrenim göremedi. Mardin'de özel hocalardan Fransızca dersleri yanı sıra edebiyat, tarih, sarf, nahiv ve mantık dersleri aldı. Küçük sayılabilecek yaşlarda Nâmık Kemâl ile Abdülhak Hâmid'in eserlerini okudu. 1891'de babasının ölümü üzerine Mardin'den Diyarbakır'a döndü.Vilâyet gazetesinde başyazıları yayımlandı. 1897 yılı başlarında gittiği ve sekiz ay kaldığı Paris'te Meşveret gazetesinde yazdı. İstanbul'a dönünce padişah tarafından mektupçuluk göreviyle Bursa'da ikâmete mecbur edildi. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Konya'ya atanması üzerine istifa etti. İstanbul'da Yeni Tasvir-i Efkâr gazetesinde yazmaya başladı. Hükûmeti eleştiren yazıları nedeniyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Basra, Kastamonu, Trabzon, Musul, Bağdat (1909-1914) valiliklerinde bulundu. Trabzon valiliği sırasında Hak gazetesinde yazıları yayımlandı. İstanbul'a yerleşerek (1915) Cenap Şahabeddin'le birlikte çıkardığı Hadisat gazetesinde yazdı. İzmir'in ve İstanbul'un işgal edilişini protesto eden yazısı (Kara Bir Gün, Hadisat, 23 Kasım 1918) ve daha sonra Darülfünun konferans salonunda düzenlenen Pierre Loti gününde de (23 Ocak 1920), aynı konuda yaptığı konuşma nedeniyle İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü (1920-1922). Zaferden sonra İstanbul'a yerleşerek yaşamını güç koşullar altında kalemiyle sürdürdü. Yakalandığı zatürree hastalığından kurtulamadı ve İstanbul'da vefat etti. Mezarı Edirnekapı'dadır. İlk deneyimlerinden sonra Servet-i Fünun dergisinde İbrahim Cehdî mahlâsı ile çıkan (1898) şiirlerinde akımın önemli şairleri arasında sayılacak başarı düzeyine erişemeyen Süleyman Nazif, daha çok Meşrutiyet döneminde tarih, eleştiri, anı türlerindeki yazılarıyla tanınmıştır. Malta sürgününde yazdığı şiirlerde, abartıya ve söz oyunlarına düşmeden, sıla özlemini, işgal acılarını içli bir dille yansıttı. "Yeni Lisan" akımı karşısında direnmeye çalıştı. "Millî Edebiyat" akımının amaçlarını benimsemediğini ifade etti. Pervasız nükte ve hicivleriyle tanınan Süleyman Nazif, vezin olarak aruzu tercih etmiş ve ciddî bulmadığı hece veznini pek kullanmamıştır.



"Batarya ile Ateş'in ikinci baskısının kapağı.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 5. Cilt, İstanbul, s.141.

E S E R L E R İ

Şiir : Gizli Figanlar (1906), Firâk-ı Irak (manzum-mensur karışık, 1918), Malta Geceleri (1924).

Düzyazı : Bahriyelilere Mektup (1897), Namık Kemal (1897), Ma'lûmu İ'lâm (1897), el-Cezîre Mektupları (1906), Boş Herif (1910), Süleyman Paşa (1910), İki İttifakın Tarihçesi (1914), Batarya İle Ateş (1916), Âsitâne-i Tarihte-Galiçya (1919), Hitabe (1920), Tarihin Yılan Hikâyesi (1922), Lütfi Fikri Bey'e Cevap (1922), Çal Çoban Çal (1923), Hazret-i İsa'ya Açık Mektup (1924), Çalınmış Ülke (1924), İmana Tasallut-Şapka Meselesi (1924), Âbide-i Şühedâ (1925), Kâfir Hakikat (1926), Yıkılan Müessese (1927).

Biyografi-İnceleme : Mehmed Akif (1919), Namık Kemal (1922), Nâsırüddîn Şah ve Bâbîler (1923), Külliyât-ı Ziya Paşa (1925), İki Dost (1925, Fuzulî (1926).

K A Y N A K L A R

- **Süleyman Nazif,** *Malta Geceleri Firâk-ı Irak ve Galiçya,* (Hazırlayan: İhsan Fırzı), İstanbul 1979.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 10. Cilt, İstanbul 1986, s.45.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2 cilt, İstanbul 1999, s.564.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1055.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.66
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 2001, s.750.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481 482, Ocak-Şubat 1992, s.274.
- **M. Orhan Okay,** Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.356.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.327
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1113.
- **Şükrü Kurgan,** *Süleyman Nazif: Hayatı, Sanatı, Eserleri,* İstanbul 1955.
- **Sami Nabi Özerdim,** *Süleyman Nazif,* Ankara 1958.
- **Hilmi Yücebaş,** *Süleyman Nazif'ten Hatıralar,* İstanbul 1957
- **Şefik Beysanoğlu,** *Doğumunun 100 Yılında Süleyman Nazif,* Ankara 1970.

I

TÜRK'ÜN İLÂHÎSİ

Dedem koynunda yattıkça benimsin ey güzel toprak,
Neler yapmış bu millet, en yakın târîhine bir sor, bak.
Yerim sensin, göğüm sensin, cihânım, cennetim hep sen;
Nasıl bir zinde millet çıktı gördüm hasta sînenden,
Evet mecrûh idin, mecrûh iken de vardı îmânın,
Ümîdin, kuvvetin, azmin, kanın, aşk-ı hurûşânın.
Eğer necm ü hilâl olsaydı âfil, muzmahil Türküz,
Kalırdı bizce yıldızlar, kamerler, kimsesiz, öksüz.
Yaşattın, çok yaşa, târîhimi ikbâl ü izzetle,
Koşar âtî, koşar mâzî seni tebcîle minnetle.
Yerim sensin, göğüm sensin, cihânım cennetim hep sen;
Nasıl bir şanlı millet çıktı gördüm canlı sînenden.

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.330.

Firâk-ı Irak'tan

YÂR-I NÂİM	*UYUYAN SEVGİLİ*
Ne o çehrende an be an kararan? Beni korkuttu gördüğüm rüya! O karanlık, ölümlü uykundan, Söyle Bağdad, uyanmadın mı daha?	*Yüzünde o gittikçe kararan nedir? Gördüğüm rüya beni korkuttu! O karanlık, ölümlü uykundan, Söyle Bağdat, daha uyanmadın mı?*
Ufk ağarmış, güneş doğar, belki Yine her yer şükûfezâra döner. Bu huzûzat içinde akşamki Elem-i müştail de belki söner!	*Ufuk ağarmış, belki güneş doğar, Yine her yer çiçek bahçesine döner. Bu hazlar içinde, akşamki Parlayan elem de belki söner!*
Ben eminim, bu matemî firkat Geçecektir... Yine "behişt-âbâd" Olacaksın... eminim... Ah fakat! Yâr ü ağyâr önünde ey Bağdad.	*Ben emînim bu mâtem ayrılığı Geçecektir. Yine cennet diyarı Olacaksın... Eminim... Âh fakat, Dost düşman önünde ey Bağdat.*
Hasm-ı âmâle, düşmen-i hisse Çiğnetip durma hurmalıklarını. Adâlâtın takallüs eylemese. Duymasam gizli hıçkırıklarını.	*Emellerin ve duyguların hasımlarına, Hurmalıklarını çiğnetip durma. Adalelerin kasılmasa, Gizli hıçkırıklarını duymasam...*
Seni ölmüş... Ve büsbütün ölmüş Sanarak münkesir, harâb olurum. Bizi de öldürür değer bu ölüş Yâni senden müebbeden mahrum	*Seni ölmüş... Ve büsbütün ölmüş Sanarak kırılır, harab olurum. Bizi de öldürür, değer bu ölüş, Yani senden ebediyyen mahrum kalarak.*
Yaşamak, en fecî ölümlerden Daha dehşetli bir musîbet olur İstemem ben ilâh-ı ekberden Böyle bir ömr-i kahir ü makhur!	*Yaşamak, en feci ölümlerden Daha dehşetli bir musibet olur... Ben yüce Allah'tan istemem, Böyle kahredici, kahrolmuş bir hayat.*
"Ben eminim!" demiştim, âh fakat! Bazan aylar geçer de hep mahmum. Kalırım bir tarafta bî-tâkat... Seni gördükçe böyle korkuyorum!..	*"Ben eminim!" demiştim, âh fakat, Bazen aylar geçer de hep hummâlı, Bir tarafta takatsiz kalırım. Seni gördükçe böyle korkuyorum!.*
"Uyanırsın!" dedim, fakat heyhat! Ka'rı mahşer kadar derin uyku, Çırpınır çehresinde zıll-i memat, Sanki hemşîre-yi eceldir bu!	*"Uyanırsın" dedim, fakat ne yazık, Uyku, mahşer kuyusu kadar derin. Çehresinde ölümün gölgesi çırpınır, Sanki bu, ölümün kız kardeşidir.*
Yine gördüm bu şeb Süleymanı, – Vardı mâtem nişanı tâcında. Titriyordu erîke-yi şânı Vatanın pîş-i ihtilâcında.	*Bu gece yine Süleyman'ı gördüm, Tâcında mâtem nişanı vardı. Titriyordu şanlı tahtı, Vatanın kalp çarpıntısıyla.*
Dedim: – Ey fâtih-i güzîn-i irak. – Ey Fuzûlî kasîde-sâzı olan!.. Geçecek mi bu devr-i cevr-i firak? Yoksa, sen söyle, ey büyük sultan.	*Dedim: –Ey Irak'ın seçkin fatihi, –Ey Fuzûlî'ye kasîde söyleten! Bu ayrılık zulmünün devri geçecek mi? Yoksa sen söyle, ey büyük sultan,*
Ebedî mi bu hâl-i hevl-engîz, Bu tezelzül, bu ye's ü izmihlâl?.. Mühtecib âr içinde mâzimiz. Muhtefî korkusundan istikbâl!..	*Bu korkutucu durum, bu sarsıntı, Bu ümitsizlik, bu bozgun ebedî midir? Geçmişimiz utanç içinde gizlenmiş, Geleceğimiz ise korkusundan saklanıyor.*

(1918)

KAYNAK : M. Orhan Okay, *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923)*, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.354.

III

Malta Geceleri'nden

DÂ'-ÜS-SILA

Bu şeb de cûşiş-i yâdınla ağladım, durdum...
Gel ey kerîme-yi târîh olan güzel yurdum.

Ufukların nazarımdan nihân olup gideli,
Bu hâkdân-ı fenânım karardı her şekli.

Gözümde kalmadı yer, gök; batar, çıkar, giderim...
-Zemîne münkesirim, âsumâna muğberrim-

Gelir bu cevv-i kebûdun serâirinde güler,
Çocukluğumdaki rü'yâya benzeyen gözler.

Zevâhirin beni ta'zib eden güzelliğine,
Taaccüb etme, melâlim durursa bigâne.

Dumanlı dağların, ağlar, gözümde tüttükçe,
Olur mehâsin-i gurbet de başka işkence.

Bizim diyâr-ı tahassürden etmemiş mi güzer?..
Aceb neden yine lâkayd eser nesîm-i seher?..

Verirdi belki tesellâ bu ömr-i me'yûsa,
Çiçeklerinden uçan ıtra âşina olsa.

Demek bu mahbes-i âmâl içinde ben ebedî
Yabancıyım... bana her şey yabancıdır şimdi.

Ne rüzgârında şemîm-i cibâlimizdir esen,
Ne dalgalarda haber var bizim sevâhilden.

Garîbiyim bu yerin şevki yok, harâreti yok;
Doğan, batan güneşin günlerimle nisbeti yok.

Olunca yâdıma hasret-fiken fezâ-yı vatan,
Semâ-yı şarkı suâl eylerim bulutlardan.

(1920)

KAYNAK : Süleyman Nazif, *Malta Geceleri- Firâk-ı Irak ve Galiçya,* (Hazırlayan: İhsan Erzi), İstanbul 1979, s.124.

YURT ÖZLEMİ

Bu gece de seni hatırlamanın coşkusuyla ağladım durdum...
Gel ey tarihin kızı güzel yurdum.

Ufukların gözlerimden kaybolup gideli,
Bu ölümlü dünyanın her yüzü karardı.

Gözümde kalmadı yer gök; batar çıkar, giderim...
– Yeryüzüne kırgınım, gökyüzüne de küskünüm–

Bu mavi boşluğun gizliliklerinde güler,
Çocukluğumdaki düşlere benzeyen gözler.

Parlak yıldızların beni üzen güzelliğine,
Sıkıntım kayıtsız durursa şaşma.

Dumanlı dağların ağlar, gözümde tüttükçe,
Yâdelin güzelliği de başka tür işkence olur.

Bizim hasretini çektiğimiz diyardan geçmemiş mi?..
Acaba neden yine sabah rüzgârı kayıtsız eser?..

Belki bu, üzgün yaşamıma bir teselli verirdi,
Çiçeklerinden uçan güzel kokuyu tanısa.

Bu umutlar tutukevinde demek, ben sonsuza kadar
Yabancıyım... Bana her şey şimdi yabancıdır.

Ne rüzgârında esen dağlarımızın güzel kokusu,
Ne de dalgalarında bizim kıyılardan bir haber var.

Bu yerde kimsesizim; sevinci yok, sıcaklığı yok;
Doğan, batan güneşin günlerimle bir ilgisi yok.

Hatırıma, hasretini çektiğim Vatan boşluğu gelince,
Bulutlardan, doğunun gökyüzünü sorarım.

IV

MALTA'DA SON TERENNÜM

Kaçarken havf ile her çâre benden,
Ne isterler bugün bîçâre benden?..
Selâm olsun sabâ, gülzara benden,
Götür bir âh-ı gamgin yâre benden!..

De ki: –"Derd-i Vatanla bîkararım;
Ümîd ettikçe artar ıztırarım."
Bu yerlerde kazılmışsa mezarım,
Götür bin âh-ı gamgin yâre benden!.

(15 Eylül 1921)

KAYNAK : Süleyman Nazif, *Malta Geceleri- Firâk-ı Irak ve Galiçya,* (Hazırlayan: İhsan Erzi), İstanbul 1979, s.129.

MALTA'DA SON ŞAKIMA

Her çare benden korku ile kaçarken,
Çaresi olmayan benden bugün ne isterler?..
Gül bahçesine benden selâm olsun, sabâ rüzgârı,
Sevgiliye benden hüzünlü bir âh götür;

De ki: –"Vatan derdiyle kararsızım;
Umutlandıkça çaresizliğim artar."
Mezarım bu yerlerde kazılmışsa,
Sevgiliye benden hüzünlü bir âh götür!.



V

PEYÂM-I DÛR-Â-DÛR

Oluyor ömrüme şebâb-efşân
Gizli gizli tebessümiyle seher;
Ben huzûr-ı şafakta pür-helecân
O bana karşı müşfikâne güler,

Hissime âsumân-ı hande-verin
Döktüğü reng-i şâiriyyettir;
Muhteriz tâbişi sitârelerin
Bir hafî lerziş-i sükûnettir.

Bir hafî lerziş-i sükûnetten
Duyarım bin sadâ-yı dûr-â-dûr
Ki olur rûhuma peyâm-âver
Ka'r-ı nâ-yâb-ı sermediyyetten...

Ey semâ-yı mükevkeb ü mahmûr,
Senin olsun bu yazdığım şeyler!..

UZAKTAN UZAĞA HABER

Seher, gizli gizli tebessümüyle
ömrüme gençlik saçıyor.
Ben şafağın söküşünde heyecan dolu;
o, bana karşı şefkatle güler.

Gülümseyen gökyüzünün
duyguma döktüğü şairliktir;
yıldızların titrek ışıltıları,
bir gizli sessizliğin titreyişidir.

Bir gizli sessizliğin titreyişinden,
uzaktan uzağa bin ses duyarım;
bu, benim ruhuma, ebediyyen
bulunmayan derinlikten bir haberci olur...

Ey yıldızlı ve yeni yeni uyanmaya başlayan gökyüzü,
bu yazdığım şeyler senin olsun!...

KAYNAK : İsmail Parlatır, *XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.276.

VI

GAZEL

Geçer kavafil-i hicran bu şeb hayalimden
Sabah utanmalıdır inkisâr-ı bâlimden

O reh-neverd-i fenâyım ki her tulû' ve gurub
Verir peyâm-ı takarrub dem-i zevâlimden

Kapar sevâd-ı hacaletle Levh-i mahfuzu
Çıkarsa dûd-ı itâb ah ü infialimden

Durur payalime bigâne cünbüş-i ferdâ
Doğar sabah-ı adem zulmet-i leyâlimden

Görünce ebr ile âlude ufku zannederim
Semâya hisse ayırmış felek melâlimden

Ümidi şehper-i pervaz edip dolaştıkça
Mesafeler yorulur pîç ü tâb-ı bâlimden

O rütbe muztaribim ki o kalb-i sengîn de
Acırdı belki haberdar olaydı halimden

(Şubat 1921)

Bu gece hayalimden ayrılık toplulukları geçer.
Kanadımın kırıklığından sabah utanmalıdır.

O ölümlü yolun yolcusuyuz ki güneşin her doğuş ve batışı,
Son bulacağım ânın yaklaşma haberini verir.

Herkesin alınyazısını gösteren Levha'yı aşağılık karalığı ile kapar,
Âhımdan ve güvenmemden bir darılma, bir paylama dumanı çıkarsa.

Geleceğin cünbüşü hayalime kayıtsız durur.
Gecelerimin karanlığından, yok oluş sabahı doğar.

Ufku bulutla kaplanmış görünce sanırım ki
Felek, gökyüzüne de üzüntümden pay ayırmış.

En uzun tüyün umudu uçup dolaştıkça
Kanadımın güç ve kıvrımlarından uzaklıklar yorulur

O kadar elem çekiyorum ki o taş yürek de
Durumumdan haberli olsaydı belki acırdı

KAYNAK : Süleyman Nazif, *Malta Geceleri- Fırâk-ı Irak ve Galiçya,* (Hazırlayan: İhsan Erzi), İstanbul 1979, s.125.

Sıtkı Baba (PERVANE)

(1865 Yeniceköy/Tarsus – 1928 Merzifon)

Ailesi, Oğuz Türklerinin Bozok koluna bağlı Dedekargın aşiretinden olup asıl adı Zeynel Abidin'dir. Okuma-yazmayı köyünde öğrendi; on iki yaşlarındayken evinden ayrılıp Hacıbektaş kasabasındaki Bektaşî şeyhi Feyzullah Efendi'nin dergâhına girdikten sonra öğrenimini daha da geliştirdi. 1879'da şeyhinin ölümü üzerine onun yerine geçen oğlu Cemalettin Efendi'nin sır kâtipliğini yaptı. Kurtuluş Savaşı'nda yurdun çeşitli cephelerinde savaştı ve savaş bitimi yine dergâha girdi. 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılması üzerine yerleştiği Merzifon'un Harız Köyü'nde imamlık yaptı ve aynı köyde vefat etti. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait şiirlerinde "Pervane" mahlâsını kullanan Sıtkı Baba'nın, "Sıtkı" mahlâsıyla yazdığı şiirler, daha çok, olgunluk çağı şiirleridir. Bunun dışında, Kul Pervane, Fakir Pervane, Sıtkıya, Sefil Sıtkı gibi değişik mahlâslar da kullanmıştır. Alevî ve Bektaşî edebiyatı geleneğinin bütün izlerini taşıyan Türkçe olarak yazdığı şiirlerinde Yûnu

KAYNAKLAR

- **İsmail Özmen**, *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4. Cilt, Ankara 1995, s.543.
- **Hayrettin İvgin**, *Âşık Sıtkı Pervane*, Ankara 1976.
- **Muhsin Gül**, *Sıtkı Baba Divânı*, Ankara 1984.
- **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.173.

I

Gene esti başa hicran yelleri
Elveda ey nevcivanım hoşça kal
Bir zaman gezerim gurbet elleri
Nesli hünkâr âdil şahım hoşça kal

Felek beni attı gurbet diyara
Mukadderim böyle imiş ne çare
Düştüm bülbül gibi hâli karara
Gönlümün süruru yârim hoşça kal

Düştü ciğerime nar-ı iştiyak
Dilerim mahşere kalmaya firak
Himmet eylen gene gelip kavuşak
Şah-ı cihan keremkanım hoşça kal

Çıkarma hatırdan yâdımı hal et
Bâd-ı seher yelden beni sual et
Kalktı nan kervanı hakkın helâl et
Boyu servi revan dalım hoşça kal

Gönül kuşu pervaz etti yuvadan
Ağlayarak Cuma günü seherden
Unutma Sıtkı'yı dilden duadan
Şahım, pirim, alişanım hoşça kal

KAYNAK : **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.177.

II

Ey efendim ihsanına belimi
Bağlayı bağlayı geldim kapına
Alıştırdım evsafına dilimi
Söyleyi söyleyi geldim kapına

Terkeyledim vatanımı hanemi
Ah ü zare saldım garip anamı
Aşkın ateşiyle dertli sinemi
Dağlayı dağlayı geldim kapına

Bülbül gibi arzum kaldı güllerde
Mecnun gibi çok dolandım çöllerde
Yalınayak başı açık yollarda
Ağlayı ağlayı geldim kapına

Onsekizbin alem dağ ile taşlar
Zikreder ismini tevhide başlar
Yüreğimden kanlar gözümden yaşlar
Çağlayı çağlayı geldim kapına

Sefil Sıtkı yalvarırım dost deyi
Şehadet eyledim belibest deyi
Bu derdli gönlüme derman isteyi
İnleyi inleyi geldim kapına

KAYNAK : **Ahmet Özdemir**, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993, s.178.

Meslekî

(1848 Kangal/Sivas – 1930 Kangal/Sivas)

Kangal'ın Kertme/Mescitli bucağından olup asıl adı Bekir'dir. Baba tarafı Muratoğulları diye tanınır. Sivas ve yöresinin ünlü âşıklarından Ruhsati'nin çırağı olup, Meslekî mahlâsını da Ruhsati'nin verdiği sanılmaktadır. Uzun yıllar ustasıyla birlikte dolaştığından ön plâna çıkamamış, bu yüzden ünü pek yaygınlaşmamıştır. Şiirlerini hece vezniyle ve sade bir dille söyleyen Meslekî'nin, aruza pek rağbet etmediği görülür. Şiirleri ve hayatı, 1953'te Eflâtun Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney tarafından kitaplaştırılmıştır.

K A Y N A K L A R

- **Saim Sakaoğlu,** Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri),* Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.210.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 9. Cilt, İstanbul 1986, s.246.
- **M.Sunullah Arısoy.** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1985, s.255.
- **Ali Püsküllüoğlu.** *Türk Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara 1975, s.465.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.845.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.277.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.213.
- **Pertev Naili Boratav,** *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 2000, s.165.
- **Eflatun Cem Güney,** *Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1959, s.127.
- **Eflatun Cem Güney-Çetin Eflâtun Güney,** *Meslekî-Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1953.

I

Dolanı dolanı gelir
Ölüm yavaşça yavaşça
Kalep alıp yaz derdimi
Gülüm yavaşça yavaşça

Söyünmüyor bir dem nârım
Sevda oldu öz diyârım
Güz dedi geçti baharım
Selim yavaşça yavaşça

Garip gönlüm durmaz oldu
Gözüm ırak görmez oldu
İşe güce varmaz oldu
Elim yavaşça yavaşça

Sevdiğim bu yana bakmaz
Kaş eğip kirpiğin yıkmaz
Kırıldı kanadım kalkmaz
Kolum yavaşça yavaşça

Şu dünyaya güvenilmez
Ölmeyince kan kesilmez
Meslekî'm artar eksilmez
Zulüm yavaşça yavaşça

KAYNAK : Eflatun Cem Güney, *Halk Şiiri Antolojisi,* İstanbul 1959, s.127.

II

Bugün bir özge gamım var
Fidan boylu yârim gitti
Yüreğimde bir âhım var
Dört köşeye zârım gitti

İsmimiz gezer dillerde
Gözlerim kaldı yollarda
Çürüdüm gurbet illerde
Tutmaz dizim ferim gitti

Sabahın gün doğar m'ola
Acep işim onar m'ola
Meslekî'yi anar m'ola
Gitti elden yârim gitti

KAYNAK : Ahmet Özdemir, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz,* İstanbul 1993, s.128.





Mehmed Rauf

(24 Ağustos 1875 İstanbul – 23 Aralık 1931 İstanbul)

Türk edebiyatında Servet-i Fünun ekolünün önde gelen romancılarındandır. İlköğrenimini Defterdar mahalle mektebinde, ortaöğrenimini Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi'nde, yükseköğrenimini Bahriye Mektebi'nde tamamladı. Deniz subayı olarak orduya katıldı. Staj için Girit'e ve ardından Almanya'ya gönderildi. İstanbul'a döndüğünde Tarabya'daki elçilik gemilerine irtibat subayı olarak atandı. II. Meşrutiyet'ten sonra "Zambak" adlı öyküsü müstehcen bulunarak ordudan ihraç edildi (1908) ve bu tarihten sonra hayatını kalemiyle kazanmaya çalıştı. Bir ara şeker ticareti yaptı. "Mehasin" (1909) ve "Süs" (1923) adlı kadın dergilerini çıkardı. İlki 1901'de olmak üzere üç kez evlendi. 1927'de geçirdiği felç sonrası yatağa mahkûm oldu; yaşamının son yılları acı ve yoksulluk içinde geçti. Vefatı sonrası Maçka'daki aile mezarlığına defnedildi. Edebiyata merakı küçük yaşta başlayan, 12 yaşlarındayken okuduğu romanların etkisiyle "Denaat yahud Gaskonya Korsanları" adını verdiği bir roman yazan Mehmed Rauf'un edebiyatla ciddî olarak ilgilenmesi, Bahriye Mektebi sıralarında başladı. Okulda öğrendiği Fransızca ve İngilizce sayesinde, bu dillerde yazılmış edebî eserleri okuyarak ufkunu genişletti, bazı gazetelere İngilizce tercümeler yaptı ve Rauf Vicdanî imzasıyla Resimli Gazete'de hikâyeleri yayımlandı. Bu arada Halid Ziya Uşaklıgil ile tanıştı; onun yardımıyla "Düşmüş" adlı öyküsü, İzmir'de Halid Ziya'nın yönettiği Hizmet gazetesinde çıktı; daha sonra, Mektep ve Servet-i Fünun dergilerinde yazdı. Özellikle 1900 yılında Servet-i Fünun'da tefrika edilen ve Türk edebiyatının ilk psikolojik roman örneği sayılan **Eylül** romanıyla büyük ün yaptı. Romanlarının çoğunda aşk ve kadın konusunu işleyen Mehmed Rauf'un üslubu ve dili, dönemin yazarlarına göre daha açık ve özentisizdir. Şiir alanında ise daha çok, mensur şiir denen düzyazı şiirlerini Mektep ve Servet-i Fünun gibi dergilerde yayımlamıştır. Düzyazı şiirlerini 1901 yılında **Siyah İnciler** adıyla kitaplaştırmış; **Sonbahar** adıyla bastırmayı düşündüğü şiirlerini ise yayımlayamamıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra, evvelce yayımladığı bazı hikâye ve romanlarını yeniden bastırmış, kısa ömürlü dergiler çıkarıp tiyatro eserleri yazmışsa da eski ününü sürdürememiş, Cumhuriyet'ten sonraki roman türünün gelişmelerine katkıda bulunamamıştır. Yaşamı ve edebî kişiliğiyle ilgili olarak Reşad Nuri (1911), Hüseyin Cahid (1933), Halid Ziya (1936), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1969) ve 1981 yılında Zeynep Kerman tarafından çok sayıda yazı ve kitap yayımlanmıştır.



Mehmed Rauf'un "Eylül" adlı romanının üçüncü baskısının kapağı.

BAŞLICA ESERLERİ

Mensur Şiir : Siyah İnciler (1901).

Roman : Eylûl (1901), Ferdâ-yı Garam (1913), Karanfil ve Yasemin (1924), Genç Kız Kalbi (1925), Böğürtlen (1926), Define (1927), Son Yıldız (1927), Cerîha (1927), Kan Damlası (1928), Halâs (1929).

Öykü : İhtizar (1909), Âşıkane (1909), Son Emel (1913), Hanımlar Arasında (1914), Bir Aşkın Tarihi (1915), Üç Hikâye (1919), İlk Temas İlk Zevk (1923), Aşk Kadını (1923), Eski Aşk Geceleri (1924).

Oyun : Ferdi ve Şürekâsı (1909, Halid Ziya'nın aynı adlı romanından uygulama), Pençe (1909), Cidal (1911), Sansar (1920).

KAYNAKLAR

- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.836.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.214.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.553.
- **Rahim Tarım**, Mehmed Rauf ve Mensur Şiirleri, *Argos Dergisi*, Sayı 43, İstanbul, s.46.
- **Şemsettin Kutlu**, *Serveti Fünün Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, (2 Basım), İstanbul 1981, s.139.
- **L. Sami Akalın**, *Mehmet Rauf: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 1953.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 10. Cilt, İstanbul 1986, s.120.

I

BENİM OLSAYDIN

Benim olsan, âh bu mümkün olsaydı... Seni uzak, uzak, bu insanlardan pek uzak bir yere götürürdüm; öyle bir yere götürürdüm ki orada yalnız tabiatla kalırdık. Denizle, semâ ile sahra ile kalırdık... Sade ikimiz kalırdık...

Orada, yalnız, ormanda yapraklarla inleyen mütehevvir rüzgârın, uzakta dalgalarla döğünen medhûş denizin, gökte şimşekleriyle gürleyen haşin yıldırımın sesiyle kalırdık... Sade ikimiz kalırdık...

Sade ikimiz, unutmuş, unutulmuş, her türlü kayıttan âzâde iki mevcud gibi yaşardık, ilk insanlar gibi yaşardık. Benim olsaydın felâketlerine, meraretlerine, âfetlerine tahammül için kuvvet bulur, hayatın sebebini anlardım; benim olsaydın hayatı severdim.

KAYNAK : Mehmed Rauf, Mensur Şiirler, (Çevrimyazı: Rahim Tarım) *Argos Dergisi*, No: 43, s.49

II

BENİM AŞKIM

Benim aşkım, bundan haberdar ol, eğer nâçiz bir meylin olsun varsa, bil ki öldürünceye kadar severim... İşte benim aşkım!

Benimle bu zulmetlere, bu ateşlere, yahut bu fezaya, bu envara girmek için ruhunda vüs'at, hayatında kuvvet varsa, peki, esirinim... Fakat bil ki sen de benim esirimsin...

KAYNAK : Mehmed Rauf, Mensur Şiirler, (Çevrimyazı: Rahim Tarım) *Argos Dergisi*, No. 43, s.49.

III

ŞUH

Fakat âh eğer sade bir şuh isen... Aşk senin o nazik ellerinde sade bir eğlence, benim için bir nazarınla başlayıp ölümle bitecek kadar fâci' ve muzlim olan bu aşk, sende bîçare bir oyuncak olacaksa... Eğer sade eğlenmek istiyorsan, bir handenin ne çabuk bir ceriha olabileceğini bil de aşkımıza acı...

Eğer öyle ise, eğer öyle olacaksan, seni de bırakmak mı lâzım gelecek, sen de mi gideceksin? Âh sen de mi hayatımda sade acı bir hatıra, tesadüfün keyfine gelen bir rü'yet-i mensiye olacaksın? Senin de sade bir mazi olmana kalbim tahammül etmiyor. Eğer bu sahi ise, senin de aşkın şuh ve kalpsiz bir şeyse, âh kaç, benden kaç, seni görmeyeyim, öleyim de görmeyeyim, bütün bütün hayat ve ruhum olmadan seni unutayım, verdiğin aşk bir ceriha, nâkabil-i iltiyam bir ceriha olmadan kaçayım, birbirimizden kaçalım...

Yâhut, yok, zaman dursun, sen beni sevdiğin kadar zaman dursun; ya hiçbir şey olmasın, hep senin nazarın, hep senin aşkın olsun... Yahut, ölüm!

KAYNAK : Mehmed Rauf, Mensur Şiirler, (Çevrimyazı: Rahim Tarım) *Argos Dergisi*, No: 43, s.49.

IV

SPLEEN

Bazen öyle anlarım olur ki, hem de en neşeli zamanlarda birden bütün muvaffakiyetlerimin ne kadar miskin, bütün mefharetlerimin ne kadar zelil, mevcudiyetimin ne kadar hakir olduğunu bütün tedavi etmez acılığıyla görüvererek, bütün bu meskenetin, bu mezelletin, bu hakiriyetin altında ezilerek, zebun, zehirlenmiş, neşelerimde o kadar mecruh, emellerimde o kadar meftur kalırım ki hayatımı, ayaklarımın altında sürünen alil, zelil, sefil bir dilenci, "yarabbim niçin ve nasıl yaşıyor?" dediğim bir dilenci hayatı gibi görürüm.

KAYNAK : Mehmed Rauf, Mensur Şiirler, (Çevrimyazı: Rahim Tarım) *Argos Dergisi*, No: 43, s.49.



Tokadîzâde Şekib

(24 Haziran 1871 İzmir – 6 Ekim 1932 İzmir)

Ailesi aslen Tokatlıdır. Öğrenimini İzmir'de tamamladı. Arapça, Farsça, felsefe ve kimya dersleri aldı. İzmir Mektubî Kalemi'nde göreve başladı. Ticaret Mahkemesi'nde zabıt kâtipliği yaptı. 1896-1898 arası, İzmir'de Şûle-i Edeb ve Zilâl adlarıyla iki dergi çıkardı. 1899'da arkadaşlarıyla birlikte Bitlis'e sürüldü. Bir yıl sonra affedilerek İzmir'e döndü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek bu teşkilatın umumi kâtipliğini üstlendi. II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan seçimlerde milletvekili seçildiyse de parti içi anlaşmazlık nedeniyle istifa etti. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'a geldi. 1920'de tekrar İzmir'e dönerek Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1931'de kurulan İzmir Edebiyat Cemiyeti'nin ilk başkanı oldu. Oğlunun 1932 yılında tifo hastalığından ölümüne dayanamayarak aynı gün tabancayla intihar etti ve oğluyla birlikte Soğukkuyu Mezarlığına defnedildi. Şekib'in ilk şiirlerinde Muallim Naci etkisi egemendir. Bununla birlikte eski tarzın dışında Servet-i Fünun havasında başarılı şiirleri de vardır. Düzyazıları, genellikle hürriyet ve edebiyat konularıyla ilgilidir. Yazı dili oldukça ağır olup şiirlerinde Farsça kelime ve terkipler oldukça fazladır. Âşık tarzındaki şiirlerinde daha sade bir dil kullanır. Kendi çıkardığı dergiler dışında Mahfil, İçtihad, Servet-i Fünun, Muallim, Gencine-i Edeb, İttihad, Çağlayan, Ahenk, Hizmet gibi gazete ve dergilerde yazıları yayımlanan şairin, "Neşide-i Vicdan" (1909), "Reşehat" (1923), "Derviş Sözleri" (1924) ve "Huzûr-ı Hilkette" (1925) adlı şiir kitapları vardır.

K A Y N A K L A R

- **Ö.Faruk Huyugüzel**, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara 2000, s.556
- **Sabahattin Çağın**, *Tokadîzâde Şekib*, İzmir 1998
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1747
- **Hüseyin Avni Ozan**, *Tokadîzâde Şekib: Hayatı, Felsefesi, Eserleri*, İzmir 1933.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.14.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.367
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.125.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.536.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.531.

GAZEL

Ararken bir hakıykat dinledim binlerce efsâne	*Bir hakikat ararken binlerce efsane dinledim.*
Neler yazmış neler uydurmuş insanlar cehûlâne	*Neler yazmış, neler uydurmuş insanlar cahilce.*
Görenler bilmiyor bir şey gidenlerden haber gelmez	*Görenler bilmiyor bir şey, gidenlerden haber gelmez.*
Ezel mechûl-i mutlaktır ebed idrâke bîgâne	*Geçmiş bilinemez, gelecek idrak edilemez.*
Neler sormak diler bîçâre aklım mantıkım bilsen	*Çaresiz aklım, mantığım, bilsen neler sormak ister,*
Ederken çeşm-i im'ânım nazar dergâh-ı Yezdânî	*İman gözümle Tanrı katına bakarken.*
Emel bezminde ser-mest olmadım kânımca ben bir an	*Ben, istek meclisinde kanımca bir an bile sarhoş olmadım,*
Fakat yıllarca içtim zehr-i gam peymâne peymâne	*Fakat yıllarca gam zehrini bardak bardak içtim.*
Şu vahşetgâha bak her yerde kan her yerde mâtem var	*Korku veren şu ıssız yere bak; her yerde kan, her yerde yas var.*
Nasıl olmaz ukul erbâbının ünvânı dîvâne	*Akıl erbabının unvanı nasıl dîvâne olmaz.*
Duyarlar şübhesiz bir gün gelir hadsiz nedâmetler	*Şüphesiz bir gün gelir sonsuz pişmanlık duyarlar,*
Kuranlar bahr-ı mevvâc-ı hayâl üstünde kâşâne	*Oldukça dalgalı hayal denizi üstüne köşk kuranlar.*
Ne anlar âh bilmem dinliyenler söyliyenlerden	*Âh, ne anlar bilmem dinleyenler, söyleyenlerden.*
Halâyık mest-i lâ ya'kıl cihan bir köhne meyhane	*Halayık sızmış, sarhoş; dünya bir köhne meyhane.*

KAYNAK : Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.531.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

Adanalı Ziya

(1859 Adana – 26 Ağustos 1932 Afyonkarahisar)

Rüştiye öğrenimi sonrası yirmi yaşlarındayken, Ziya Paşa'nın Adana Valiliği sırasında, idare aleyhine olmasına rağmen yazdığı hicvin beğenilmesi üzerine, öğrenim için İstanbul'a gönderildi. Bir süre Mekteb-i Tıbbiye'ye devam etti. Daha sonra okuldan ayrılıp derbeder bir yaşamı tercih etti. Evkaf Nezareti'ne memur olarak girdi. Bu arada devrin tanınmış şairleriyle tanışıp dostluk kurdu. Bir devlet adamına hakaret ettiği gerekçesiyle 1894'te Fizan'a sürüldüyse de bir fırsatını bulup Mısır'a kaçtı. Affedilerek İstanbul'a geldi. Bir yıl sonra Afyonkarahisar Evkaf Müdürlüğüne atandı. 1910 yılında emekliye ayrıldı ve yaşamının sonuna dek eski yaşantısını sürdürdü. Mezarı, Afyonkarahisar Tayyare Şehitliği'ndedir. Eski şiirin temsilcisi olarak tanınan Adanalı Ziya'nın, özellikle gazel tarzındaki şiirleri, dönemin otoriteleri tarafından büyük takdir görmüş; şair, eski tarz şiirlerini "Evrâk-ı Hazan" adıyla bir kitapta toplamak istemişse de bunu gerçekleştirememiştir. Şiirlerinin bir bölümü, ölümünden sonra Afyon Halkevi'nce çıkarılan Taşpınar dergisinde yayımlanmıştır.

KAYNAKLAR

- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Cilt, İstanbul, s.353.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.413.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.14, 58.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.531.
- **Asım Bezirci**, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968, s.521
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 24. Cilt, İstanbul 1992, s.12765.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.2019.

I

GAZEL

Bilmem niye âşıkan utansın
Bîgâne-i aşk olan utansın

Bir hâsılı yok zemine düştüm
Elden ne gelir zamân utansın

Hâk üzre düşen ziyâ-yı mihre
Bir züll ise âsman utansın

Râz-ı dili eylemezdim ifşâ
Ey meh nideyim figan utansın

Sevmekle seni utan diyorsun
Sevmekse suçum cihan utansın

Dildâdene levmeden şu bîdil
Gel şöyle görün aman utansın

Ruhsârı Ziyâ ne gül gül oldu
Sen söyle o meh heman utansın

KAYNAK : **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.2026.

Bilmem ki niye âşıklar utansın?
Aşka yabancı olan utansın.

Bir verimsiz yere düştüm;
Elden ne gelir, zaman utansın.

Toprağa düşen parlak güneş,
hakirlikse, gökyüzü utansın.

Gönül sırrını açıklamazdım,
ey ay yüzlü ne edeyim, feryat utansın.

Seni sevdiğimi söylediğimde utan diyorsun;
Suçum sevmekse, dünya utansın.

Âşıkını çekiştiren şu kalpsize,
ne olur, şöyle bir görün de utansın.

Ziya, yüzün gül gül oldu.
Sen söyle de o ay yüzlü, hemen utansın.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)

II

GAZEL

Hem yanar hem hâli söyletmez nigâr cânıma
Allah Allah ben de hayrânım dil-i sûzânıma

Fart-ı sûzişle bakın ser-â-ser âteşim
Gelmeyin ey restekârân-ı muhabbet yanıma

Meşreb-i rindâneme sûfî nedir dahlin çekil
Ben taarruz istemem serbesti-i vicdânıma

Hande-nâk-i şevk olurken ağlarım birden bire
Benzemez bir ânım el-hâsıl benim bir ânıma

Gâh olur envâr-ı feyyâzâne-i hurşîd-i aşk
Bir cihân-ı mes'adettir külbe-i ahzânıma

Yekke-tâz-ı arsa-i pehnâ-yı mânâyım Ziyâ
Bir muhâcim varsa çıksın sâha-i cevlânıma

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.531.

SÖZLÜK

nigâr : *Resmedilmiş.*
dil-i sûzân : *Yanan gönül.*
fart-ı sûzişle : *Yakışının aşırılığıyla.*
ser-â-ser : *Baştan başa.*
dahl : *Karışmaktan.*
hande-nâk-i şevk : *Neşeyle gülerken.*
envâr-ı feyyâzâne : *Feyz veren nurlar.*
hurşîd-i aşk : *Aşk güneşi.*
külbe : *Kulübe.*
ahzân : *Hüzünler.*
yekke-tâz : *Yiğit.*
pehnâ : *Geniş.*
muhâcim : *Saldıran.*
sâha-i cevlânıma : *Dolaştığım alana.*

Ahmed Rasim

(1865 İstanbul – 21 Eylül 1932 İstanbul)

Fatih'te Sarıgüzel semtinde doğdu; ilköğrenimini, aynı ilçenin çeşitli okullarında tamamladı. Bu arada Arapça ve yazı dersleri aldı. 1876'da girdiği Darüşşafaka'yı 1885'te birincilikle bitirdi. Okul sıralarında dönemin edebî ve düşünsel etkinliklerini izledi; başta Şinasi ve Nâmık Kemâl olmak üzere Ziya Paşa ile Ahmed Mithat Efendi'nin yapıtlarını okudu. Kendi özel çabasıyla Fransızca öğrendi; ilk şiir denemeleriyle yazılarını bu sırada yazdı. Okulu bitirdikten sonra Posta ve Telgraf Nezaretine memur olarak girdi; kısa bir süre öğretmenlik yaptı. 1895'te Tercüman-ı Hakikat ve Ceride-i Havadis'te yazıları ve tercümeleri yayımlandı. 1908'de Hüseyin Rahmi Gürpınar'la birlikte Boşboğaz ile Güllabi adlı mizah dergisini çıkardı. Balkan ve I. Dünya savaşlarında, savaş muhabiri olarak Sofya ve Romanya cephelerinde görev yaptı. Maarif, Resimli Gazete, Mekteb, Resimli Ay, Türk Yurdu, Yeni Mecmua, Millî Mecmua, Sabah, Tasvir-i Efkâr, Yenigün, İleri, Akşam, Vakit, İkdam, Cumhuriyet gibi birçok gazete ve dergide fıkra, anı ve sohbet yazıları yayımlandı. 1927'de İstanbul milletvekili olarak TBMM'ye seçildi ve ölümüne dek bu görevi sürdürdü. Kabri, Heybeliada'da Abbas Paşa Mezarlığı'ndadır. Güzel, akıcı ve yalın Türkçesiyle, durup dinlenmeden sürekli yazan ve geçimini kalemiyle sağlayan Ahmed Rasim; dönemin siyasî ve edebî tartışmalarının uzağında durmuş, hiçbir akıma katılmayıp okuyucusuna sürekli bir şey öğretmeyi amaçlamıştır. Bir diğer özelliği de iyi bir gözlemci ve araştırmacı olmasıdır. İçinde yaşadığı şehrin çeşitli semtlerini, insanlarını, kısaca yaşadığı dönemin İstanbul'unu bir fotoğrafçı gibi bütün ayrıntılarıyla yakalamaya çalışmıştır. Eserlerinin sayısı toplam olarak 140 kadardır. Yazı hayatı dışında, daha öğrencilik yıllarında Zekâi Dede'den musiki dersleri de alan Ahmed Rasim, daha sonraki yıllar çeşitli musiki meclislerinde bulunmuş, bu arada çoğunun güftesi kendisine ait 60'tan fazla şarkı bestelemiş, ancak bunların bir kısmı, notaya alınamamış, yalnızca bu bestelerden 40 kadarı günümüze ulaşabilmiştir. Şiirleri, şarkı formundadır. Ayrıca dönemin musiki hayatına ilişkin yazıları ise, bir belge niteliği taşır. Torunu Osman Nihat Akın da, kendisi gibi Türk musikisi bestekârıdır.

BAŞLICA ESERLERİ

Şiir : O Çehre (1893).

Öykü ve Roman : İlk Sevgi (1890), Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi (1891), Meşak-ı Hayat (1892), Afife (1894), Sevda-yı Sermedî (1897), Gam-ı Hicran (1898), Ülfet (1900, Hamamcı Ülfet adıyla 1922), Kitâbe-i Gam (Sevgiliye yazılmış mektuplar, 3 cilt, 1897-99).

Anı, fıkra, makale, gezi : Gecelerim (1899), Makalât ve Musahabât (1907), Şehir Mektupları (İstanbul'un çeşitli yerleri ve toplum hayatı, 4 cilt, 1910-11), Tarih ve Muharrir (1910), İki Hatırât Üç Şahsiyet (1916), Romanya Mektupları (1916), Cidd ü Mizah (1918), Eşkâl-i Zaman (1918), Fuhş-i Atik (1922), Muharrir-Şair-Edip (1924), Gülüp Ağladıklarım (1926), Muharrir Bu Ya (1926), Falaka (1927), Ramazan Sohbetleri (Derleyen: Muzaffer Gökman, 1967).

Tarih : Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi (4 cilt, 1910-12), İstibdattan Hakimiyet-i Milliyeye (2 cilt, 1924).

Ayrıca tefrika edilmiş ve yayımlanmış birçok çevirileri de vardır.

KAYNAKLAR

- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.240.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1982, s.60.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.337.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.71.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Cilt, İstanbul, s.117.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1999, s.174.
- **M. Nihat Özön**, Ahmet Rasim Bibliyografyası, *Bibliyograf Bülteni*, 2. Cilt, s.12.
- **Reşat Ekrem Koçu**, *Ahmed Rasim: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*, İstanbul 1938.
- **Suat Hızarcı**, *Ahmed Rasim*, İstanbul 1953.
- **Hilmi Yücebaş**, *Ahmed Rasim, Aşkları, Hâtıraları*, İstanbul 1957.
- **Agâh Sırrı Levend**, *Ahmed Rasim*, Ankara 1965.
- **Yılmaz Öztuna**, *Türk Musikisi Ansikpoledisi I*, İstanbul 1969, s.22,23.
- **Şerif Aktaş**, *Ahmed Rasim*, Ankara 1987.
- **Şerif Aktaş**, *Ahmed Rasim'in Eserlerinde İstanbul*, Ankara 1988.
- **Muzaffer Gökman**, *Ahmed Rasim: İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam, Hayatı ve Eserleri*, 2 Cilt, İstanbul 1989.

I

ŞARKI

Bilmem ki safâ neş'e bu ömrün neresinde?
Şâd olsa gönül bâri biraz son nefesinde
Hâlâ elem-i yâre tahammül hevesinde
Şâd olsa gönül bâri biraz son nefesinde

Hayret bu ki eyyâm-ı keder geçmedi gitti
Lâkin bu ten-i gam-zedenin tâkati bitti
Hep girye ile ömr-i hazîni güzer etti
Şâd olsa gönül bâri biraz son nefesinde

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.351.



Ahmed Rasim
Karikatür: Cem

II

NA'Ş-I HAYÂL

Bir mevc-i ser-âzâde gibi na'ş-ı garîbi
Sâhillere, enginlere uğrar şu ümîdin
Uryân u perîşan gezerek yüzme nasîbi

Her lem'ası, her pertevi, her nûru semânın
Vurdukça söner rûy-i fenâ-hâhma dâim
Bâzîçesidir dest-i kavî baht-ı zamânın

Mecrûh, fakat ömr-i müebbed ile reyyân
Nâ-kâm değil, şâd değil, tâbi-i devrân
Herşey gibi bir gayeye olmakta şitâbân

Bî-hod, elem-i hasret ü mihnetle şinâver
Her yâresi mekşûf u hûn-âlûd u gam-efzâ
Bir mevce fakat râh-ı şinâhında berâber

Bir fırtına birgün onu elbet ezecektir
Lâkin yine bir ses bana ihtâr ediyor ki:
Ondan çıkacak âh ile yer yer gezecektir

Ey na'ş-ı hayâl, ey emel-i vâpes-i sevdâ
Kalbinde mi en sonraki teb-lerze-i hicran
Rûhum elem-i za'f ile lerzân yine zîrâ

Sen darbe-i devrân ile me'yûs ü mükedder
Ben sâhil-i târîk-i fenâda sana nâzır
Bir böyle temâşâ ile mi geçmeli günler?

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.350.

SÖZLÜK

mevc : Dalga.
ser-âzâd : Serbest.
lem'a : Pırıltı.
pertev : Parlaklık.
fenâ-hâh : Kötülüğünü isteyen.
bâzîçe : Oyuncak.
mecrûh : Yaralı.
reyyân : Suya kanmış.
nâ-kâm : Mahrum, yoksun.
şitâbân : Koşan, acele eden.
bî-hod : Kendine.
şinâver : Suda yüzücü, yüzgeç.
mekşûf : Açılmış, açık.
hûn-âlûd : Kanlı.
gam-efzâ : Gam artıran.
râh : Yol.
şinâh : Suda yüzme.
vâpes : En sondaki, en gerideki.
teb-lerze : Sıtma titremesi.
mükedder : Bulanık.
târîk : Yol.
temâşâ : Bakıp seyretme.

III

GAZEL

Karardı çeşm-i ümmîdim fakat hâtır-nişânımsın
Açılma ey şeb-i hicran benim en hoş zamânımsın

Hayâl-âmûz-ı hicrin var safâ-âver visâlin var
Gamınla şevk-ı vaslınla yine ârâm-ı cânımsın

Doğar bin kevkeb-i şâdî ne âlemler olur peydâ
Gönül ârâm bulmaz bir nihâyetsiz cihânımsın

Hayâtım vermiyor şöhret bu dehre sa'y ü himmetle
Görün ey aşk-ı âlem-sûz şerh-i dâstânımsın

Fürûgundan senin ey mihr-i âlem-tâb-ı lâhûtî
Tenevvür eyle fikrim hayât-ı âsümânımsın

KAYNAK : Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı), s.349.

SÖZLÜK

çeşm : Göz.
hâtır-nişân : Hatırlanan.
hicr : Ayrılık.
safâ-âver : Safa veren.
visâl : Sevdiğine kavuşma.
ârâm-ı cân : Gönlün rahatı.
kevkeb : Yıldız.
şâdî : Sevinç.
dehr : Zaman.
sa'y : Çalışıp çabalama.
âlem-sûz : Dünyayı yakan.
fürûg : Işık, aydınlık.
lâhûtî : Tanrı âlemiyle ilgili.
tenevvür : Parlama.
âsümân : Gök.



Abdullah Cevdet

(9 Eylül 1869 Arapkir – 28 Kasım 1932 İstanbul)

Elazığ Askerî Rüştiyesi'nde, İstanbul Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisi'nde ve Mekteb-i Tıbbiye'de okudu. 1889'da Tıbbiye'de oluşturulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından biri olarak siyasî faaliyetlere girişti. 1894'te Tıbbiye'yi bitirince Haydarpaşa Hastanesi'nde birbuçuk yıl göz hastalıkları asistanlığı yaptı. İhtilâlci çalışmalarından dolayı 1896'da tutuklanarak Trablusgarp'a sürüldü. 1897'de önce Tunus'a, oradan da Paris'e geçerek Avrupa'daki Jön Türkler'e katıldı; aynı yıl Cenevre'de İshak Sükûti ile beraber Türkçe-Fransızca olarak Osmanlı adlı mecmuayı yayımladı. Burada istibdat aleyhine makaleler yazdı. II. Abdülhamid tarafından Viyana sefareti doktorluğuna atandı; fakat 1900 yılı başlarında, Padişah'ı eleştiren yazıları yüzünden görevinden alındı. Cenevre'de İçtihad Matbaası'nı kurdu ve 1 Eylül 1904'te İçtihad dergisini çıkardı. Abdülhamid ve hükümet aleyhindeki "Bir Rüya" adlı eseri yayımladığı için 20 Ekim 1904'te İsviçre'den sınırdışı edildi. Ocak 1905 İstanbul'da gıyabında yapılan muhakeme sonucu ömür boyu kalebentlik cezasına çarptırıldı. Daha sonra İstanbul'a taşınan bu dergi 28 yıl yayımlandı, 358 sayı çıktı. Bir yıl sonra Mısır'a giden Abdullah Cevdet, Kahire'de, bir yandan göz hekimliği yaparken, diğer yandan Jön Türkler'in Ademi Merkeziyet Fırkası'nda çalıştı. 1910'da İstanbul'a geldi ve ölümüne dek ayakta tuttuğu matbaasını İçtihad Evi adıyla yeniden kurdu. "Kütüphane-i İçtihad" serisinde birçok eser yayımladı. Yazı hayatının başlangıcında İslâm dinine bağlı olan Abdullah Cevdet'in, sonradan din aleyhinde yazılar yazması, dinsizlikle suçlanmasına sebep oldu. Dozy'nin "Essai sur l'Histoire de l'İslamisme" adlı eserinden tercüme ettiği "Tarih-i İslâmiyet" yasaklandı; Balkan Savaşı sırasında Hürriyet ve İtilâf Fırkası hükümeti tarafından hapse atıldı. İçtihad-ı Âlem adıyla yeniden yayımladığı dergisi de 13 Şubat 1915'te kapatıldı. Damad Ferit Paşa'nın sadrazamlığı sırasında 1919'da Sıhhiye Genel Müdürlüğüne getirilen Abdullah Cevdet, 1922 yılında Bahâîlik'le ilgili bir makalesi yüzünden dava edildi. Dört buçuk yıl süren mahkemesi sonucu önce mahkûm oldu, ancak, "Enbiyaya ta'n-fezâhat-i lisaniyye" (Peygamberleri kötüleme) suçunun kaldırılması üzerine affedildi. Abdullah Cevdet, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni yönetimi öven yazılar yazmış, ömrünün sonuna dek kendisini tamamen İçtihad'ın yayınına vermiş, bu arada devlet yayını olarak önemli eserlere imza atmıştır. Yazılarında Cevdet, İbn-i Ömer Cevdet, Karlıdağ, Bir Kürt, Hacı Şakir imzalarını kullanan, Avrupa kültürünün Türkiye'deki ateşli savunucularından olan Abdullah Cevdet, Harf Devrimi'nden çok önce, Lâtin harflerinin kabulü tezini savunmuştur. Telif ve çeviri, 80'e yakın eseri vardır.



Abdullah Cevdet, eşi ile birlikte.

E S E R L E R İ

Şiir: Hiç (1890), Tuluat (1891), Ramazan Bahçesi (1891), Türbe-i Masumiyet (1891), Masumiyet (1893), Kahriyyat (1897), Karlı Dağdan Ses (1931), Düşünen Musiki (1932).

Diğerleri : Fizyolocya-i Tefekkür (Tefekkürün Fizyolojisi [Fr. la Pensée], 1892), İki Emel (1893), Fünun ve Felsefe (Fen ve Felsefe, 2. bas. 1906), Mahkeme-i Kübra (Yüce Divan, 1907); İstanbul'da Köpekler (1909); Bir Hutbe (1909); Yaşamak Korkusu (1911); Hadd-i Te'dib (1903, 1912); Dimağ ve Melekât-ı Aklıyenin Fizyolocya ve Hıfzıssıhhası (Dimağ ve Aklî Melekelerin Fizyolojisi ve Korunması, 1917); Cihan-ı İslâm'a Dair Bir Nazar-ı Tarihî ve Felsefî (İslâm Dünyasına Tarihî ve Felsefî Bir Bakış, 1922); Mükemmel ve Resimli Âdab-ı Muaşeret Rehberi (1927).

Ayrıca Gustav Le Bon, Shakespeare, Schiller, Mevlânâ ve Ömer Hayyam'dan çevirileri de vardır.

K A Y N A K L A R

- **M.Şükrü Hanioğlu,** *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi,* İstanbul 1981.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.244.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 2001, s.6.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.18.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.11
- **M. Orhan Okay,** Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.496.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.455.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Cilt, İstanbul, s.90.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1999, s.11.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 10. Cilt, İstanbul 1986, s.296.
- **Hilmi Ziya Ülken,** *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* (2. Basım), İstanbul 1976, s.240.
- **Vasfi Mahir Kocatürk,** *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970, s.831.

I

Karlı Dağdan Ses'ten

ŞAİRİN İSTİ'LÂ'I

Geçerek mezhereden, makbereden, göklerden,
Dâimâ nâmütenâhîlere doğru gittim.
Yıktım evvel beşerî mabed ü mâbûdları,
Sonra me'vâ-yı ilâhîlere doğru gittim.

(1916)

ŞAİRİN YÜCELMESİ

Çiçek bahçelerinden, mezarlıklardan göklerden geçerek,
Dâima sonsuzluklara doğru gittim.
İnsanın yaptığı mabed ve putları yıktım,
Sonra Tanrı'nın yurduna doğru gittim.

KAYNAK : **M. Orhan Okay,** *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.496

II

Kahriyyat'tan

NENİ

Nazarım arş-ı sermediyyetden
Ayet'ül-infiâl indiriyor

Bana bir Cebreîl-i hayret-per
Vahy-i isyan meâl indiriyor

Beni girdâbe-i ukûbâta
Bendeki perr ü bâl indiriyor

Halka subh-ı emel saçan güneşim
Bana hüzn-i leyâl indiriyor

Rahmet-i cehd ü kûhsâr-ı sebât
Seyr-i kahr u kelâl indiriyor

Dembedem yükselen bu hissiyyât
Gözüme eşk-i âl indiriyor

Vatana hasr ile tabâbetimi
Gömdüm İsviçre'ye şebâbetimi

(1900)

Bakışlarım ebediyet semasından
nefret âyeti indiriyor.

Hayret, kanatlı bir Cebrail,
bana isyan anlamında vahiy indiriyor.

Beni azap anaforuna,
bendeki kol-kanat indiriyor.

Halka ideal sabahı saçan güneşim,
bana gecelerin hüznünü indiriyor.

Gayret rahmeti ve irade dağları,
kahır ve bıkkınlık selleri indiriyor.

Her an yükselmekte olan bu duygular,
gözüme kanlı gözyaşı indiriyor.

Hekimliğimi vatana hasrederek,
gençliğimi İsviçre'ye gömdüm.

KAYNAK : **M. Orhan Okay,** *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.496

III

Karlı Dağdan Ses'ten

ŞAİRİN DİNİ

Hayât ü kâinât âsûdedir âgûş-ı nûrunda
Değil din-i husûmet dinimiz, din-i muhabbettir
Lisân-ı vecdidir eş'ârımız vicdân-ı tevhîdin
Nevâ-yı ûdumuzda titreyen kalb-i tabiattır

(1916)

Onun ışıklı kucağında, hayat ve kâinat huzur içindedir.
Dinimiz düşmanlık dini değil, sevgi dinidir.
Şiirlerimiz, tevhid vicdanının coşkun dilidir.
Udumuzun nağmesinde titreyen, tabiatın kalbidir.

KAYNAK : **M. Orhan Okay,** *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.496.



Abdülhak Hâmid Tarhan

(2 Ocak 1852 İstanbul – 13 Nisan 1937 İstanbul)

İstanbullu seçkin bir ailenin oğludur. Dedesi Abdülhak Molla, Sultan II. Mahmud'un ve Abdülmecid'in hekimbaşılığını, babası tarihçi Hayrullah Efendi ise, bir süre Encümen-i Daniş ikinci reisliği yapmıştır. Bebek'te Köşkkapısı Mahalle Mektebi'ne ve Hisar Rüştiyesi'ne devam etti. 1863'lerde on yaşlarındayken ağabeyi ve hocası Tahsin Efendi ile birlikte gittiği Paris'te birbuçuk yıl kaldı. Bu süre içinde Hortus College'de öğrenim görüp Fransızcasını ilerletti. İstanbul'a döndüğünde yine bir Fransız okuluna devam etti ve bu arada Edremitli Bahaeddin Efendi'den Arapça ve Farsça dersler aldı. 1865'te Tahran'a elçi olarak atanan babasıyla birlikte İran'a gitti. Burada Farsçanın yanı sıra Fars edebiyatı dersleri almaya başladı. 1866'da babasının ani ölümü üzerine İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. İstanbul'da Maliye Mühimme Kalemi'nde, Şûra-yı Devlet ve Sadaret Mektubî Kalemi'nde görev yaptığı yıllarda Ebüzziya Tevfik ve Recaizâde Ekrem vasıtasıyla Samipaşazâde Sezai ve Nâmık Kemâl'le tanıştı. 1873'te Mâcerâ-yı Aşk adlı ilk piyesini yayımladı. 1874'te Fatma Hanım'la evlendi. 1876'da Paris elçiliği ikinci kâtibi tayin edildi. 1881'de Poti, 1882'de Golos şehbenderliğine getirildi. Vereme yakalanan karısına, havasının iyi geleceği düşüncesiyle Ekim 1883'te Bombay başşehbenderliği görevini kabul etti. Ancak karısının hastalığı ilerlemeye başlayınca İstanbul'a dönmek üzere yola çıktı. Fatma Hanım 21 Nisan 1885'te yoldayken Beyrut'ta öldü. 1886 sonlarında Londra elçiliği başkâtipliğine atandı. İngiltere'de Nelly Clower adlı bir kadınla evlendi (1890). Haziran 1895'te Lahey büyükelçiliğine getirildi; iki yıl kadar sonra tekrar Londra'ya döndü. 1906'da Brüksel ortaelçiliğine tayin edildi; eşi Nelly'nin 1911'de Brüksel'de vefatından sonra kendisinden 40 yaş küçük Lucienne (Lüsyen) Hanım'la evlendi. Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a döndü; 1914 başlarında Âyan Meclisi üyesi seçildi. Meclis-i Mebusan'ın feshi üzerine 1922'de Viyana'ya gitti. 1928'de İstanbul'dan milletvekili seçildi, ölünceye kadar bu görevde kaldı. Öldüğünde Zincirlikuyu Asrî Mezarlığına resmî bir törenle defnedildi. Abdülhak Hâmid, şiirleri ve tiyatro yapıtlarıyla yenilikçi edebiyatın kurucuları arasında yer alan, Türk edebiyatına gerçek anlamda romantizmi getiren en üretken şairlerimizdendir. Bunun dışında, yazınımıza Avrupaî bir nitelik kazandırarak yeni aruz kalıpları kullanmış; duraksız hece ölçüsünü, vezinsiz, yalnızca kafiyeli şiiri denemiştir. Şiirin alanını genişletip yeni imgeler ve çarpıcı söyleyişlerle biçemi yenilerken içeriğe felsefi bir derinlik kattı. Konularını günlük yaşamdan aldı; aşk, doğa, vatan sevgisi, ölüm vb. temleri işleyen, felsefi içeriği olan lirik şiirler yazdı. Kırkı aşan yapıtlarının yirmi biri tiyatro oyunudur. Tiyatro yapıtlarının konusunu, genellikle tarihten aldı. Kimini şiir ya da düzyazı, kimini ise şiir-düzyazı olarak yazdı. Aruz yanı sıra hece ölçüsüyle de oyunlar yazdı. Uzun ve verimli bir ömür sürerek 86 yıl yaşayan Abdülhak Hâmid, Tanzimat'ın ikinci dönem şairi olmakla beraber, Servet-i Fünun, Fecr-i Âti, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet dönemlerini de yaşamıştır. Kendisinden sonraki pek çok şairi etkilemiş ve kendisine sağlığında "Şair-i Âzam" unvanı verilmiştir.

BAŞLICA ESERLERİ

Şiir : Sahra (1879), Dîvâneliklerim yahud Belde (1885), Bunlar Odur (1885), Makber (1885), Ölü (1885), Hacle (1885), Kahpe yahud Bir Sefilenin Hasbihâli (1886), Bâlâdan Bir Ses (1912), Validem (1913), İlham-ı Vatan (1916), Garam (1923), Şiirleri, "Bütün Şiirleri" genel başlığı altında İ. Enginün tarafından Dergâh Yayınları'nda dört kitap hâlinde yayımlandı: Bütün Şiirleri I/Sahra-Dîvâneliklerim-Bunlar Odur, 1979; Bütün Şiirleri II/Makber-Ölü-Hacle-Bâlâdan Bir Ses, 1982; Bütün Şiirleri III/Hep yahud Hiç (kitaplarına girmemiş şiirleri), 1982; Bütün Şiirleri IV/Garam-Bir Sefilenin Hasbihâli 1999.



Abdülhak Hâmid Tarhan
Tablo: Şehzade Abdülmecid
Aşiyan Müzesi

Oyun : Macera-yı Aşk (1873), Sabr ü Sebat (1875), İçli Kız (1875), Duhter-i Hindu (1876), Nazife (1876), Nesteren (1878), Tarık yahud Endülüs Fethi (1879), Tezer yahud Melik Abdurrahmanü's-Salis (1880), Eşber (1880), Zeynep (1909), İlhan (1913), Turhan (1916), Finten (1916), Abdullahü's-Sagîr (1917), İbn-i Musa yahud Zatülcemal (1917), Sardanapal (1917), Tayflar Geçidi (1917), Yadigâr-ı Harp (1917), Ruhlar (1922), Yabancı Dostlar (1924), Arzîler (1925), Hakan (1935).

Oyunları İ. Enginün tarafından, "Tiyatroları" genel başlığı altında yayımlanmıştır. Tiyatroları 1/Sabr ü Sebat-İçli Kız-Liberte-Yadigârı Harp (1998); Tiyatroları II/Cünun-ı Aşk-Yabancı Dostlar (1998); Tiyatroları III/Duhter-i Hindu-Finten (1998).

Anı : Abdülhak Hâmid'in Hatıraları, (Haz. İ. Enginün, 1994).

Mektup : Abdülhak Hâmid'in Mektupları, (Haz. İ. Enginün, 2 c., 1995).

KAYNAKLAR

- **Asım Bezirci,** *Abdülhak Hâmit,* İstanbul 1982.
- **Murat Uraz,** *Abdülhak Hâmit. Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları,* İstanbul 1941
- **Yusuf Mardin,** *Abdulhak Hâmid'in Londra'sı,* İstanbul 1976
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 8. Cilt, İstanbul 1986, s.434.
- **Rauf Mutluay,** *Tanzimattan Günümüze Türk Şiiri,* İstanbul 1973, s.87.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.161.
- **M. Orhan Okay,** Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.314.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.610.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Cilt, İstanbul, s.207
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.22.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.255.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 2001, s.798.
- **Hikmet Dizdaroğlu,** *Abdülhak Hâmit,* (2. Basım), İstanbul 1965.
- **Gündüz Akıncı,** *Abdülhak Hâmid Tarhan,* Ankara 1954.
- **İnci Enginün,** *Abdülhak Hâmid Tarhan,* Ankara 1986.
- **M.Orhan Okay,** *Abdülhak Hâmid'in Romantizmi,* Erzurum 1971

I

BİR SİTÂRE ALTINDA

Ey râh-ber-i fikr ü hayalim olan ahter,
Ey jâle-i aşk eşk-i teri, ey gam-ı dilber!

Vechindeki safvette o sevdalı kızıllık,
Andırdı hazangâhda bir meşcere-i ter

Ey âh-ı teessür yakışan hüsnüne tefsir
Ey derd-i tahassür görünen verd-i semenber!

Bir reng-i teessürde seni göz görüyorken,
Bir reng-i tahassür bürünür dehre serâser!

Gör zaafımı, ömrümden olurken müteşekki,
Gönlüm yine ömrümle mukim olmağı ister!

Ey zâtı olan zât-ı hakîkîsi cihânın
Ey zâtına benzer ne müessir, ne müesser!

Âsâr-ı hayâliyye-i sevdâ mı bu hâlet,
Fikrim mi bu zulmetgeh-i âlemdeki şebper?

Yok, fikrime bir râh, güzergâh iken âlem
Bir sûret-i hatt-ı hareket görmedim âher!

Ey şâm-ı garîb, ey şeb-i yeldâ-yı tahassür!
Gönlüm de senin zulmet-i vechin gibi muğber!

Eyvâh! Karanlık geceler me'men-i ümmid,
Yokluk gibi varlık dahi târîkde yekser!

(1911)

Ey düşünceme ve hayalime kılavuz olan yıldız,
Ey aşkın şebnemi olan tâze gözyaşı, ey sevgilinin hüznü!

Yüzündeki safiyetin o sevdâlı kızıllığı,
Bir sonbaharda, taze bir ağaçlığı andırıyor.

Ey güzelliğinin yorumu için üzüntülü âhının yakıştığı!
Ey hasret derdiyle görünen yasemin göğüslü gül!

Göz seni, bir hüzün rengiyle görüyorken,
Dünyayı baştanbaşa bir hasret rengi sarar.

Ben hayatımdan şikâyetçi iken, zaafımı gör,
Gönlüm yine hayatımla devam etmek ister.

Ey varlığı, dünyanın gerçek varlığı olan,
Ey, varlığına, tesir edenin de, edilenin de benzemediği!

Bu hâl, aşkın hayalî eserleri mi?
Yoksa dünyanın bu karanlık yerinde uçuşan fikrim mi?

Dünyayı dolaşırken düşünceme bir yol bulamadım,
Başka bir davranış tarzı da görmedim.

Ey garip akşam, ey hasretin uzun gecesi,
Gönlüm de senin yüzünün karanlığı gibi kırgın!

Eyvah! Ümit sığınağı, karanlık gecelermiş,
Yokluk gibi varlık da, karanlıkta, aynı şey!

KAYNAK : M. Orhan Okay, *Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s 314.



Abdülhak Hâmid Tarhan; Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif ve Mehmed Âkif'le birlikte.



II

Makber'den

Eyvâh ne yer ne yâr kaldı Gönlüm dolu âh u zar kaldı	*Eyvah... Ne yer kaldı, ne sevgili! Gönlüm inleme ve ağlama dolu.*
Şimdi buradaydı gitti elden Gitti ebede gelip ezelden	*Şimdi buradaydı gitti elden. Gitti ebede, gelip ezelden.*
Ben gittim, o hâksâr kaldı Bir güşede târmâr kaldı	*Ben gittim, o toprak yığını kaldı; Bir köşede darmadağın.*
Bâkî o enîs-i dilden eyvâh Beyrut'ta bir mezâr kaldı.	*O gönül yoldaşından, eyvâh! (yalnızca) Beyrut'ta bir mezar kaldı.*
(......)	*(......)*
Çık Fâtıma lahddan kıyâm et Yâdımdaki hâline devam et	*Fatma, çık mezardan ayağa kalk, Anılarımdaki durumunu sürdür.*
Ketmetme bu râzı, söyle bir söz Ben isterim âh öyle bir söz	*Bu sırrı saklama, bir şey söyle, (ama) Ben öyle bir söz isterim ki...*
Güller gibi meyl-i ibtisâm et Dağ-ı dile çâre bul merâm et	*Güller gibi gülümse, Gönül yarasına çare bulmayı dile.*
Bir tatlı bakışla bir gülüşle Eyyâm-ı hayâtımı tamâm et	*Bir tatlı bakışla, bir gülüşle Ömrümün günlerini tamamla.*
(......)	*(......)*
Sıhhatçiği daima diğer-gûn Kalbi ise bin kederle meşhûn	*Sağlığı her zaman bozuk, Yüreği bin acıyla doluydu.*
Ağlardı içi olursa handan Handeyle ederdi setr-i hicrân	*Dıştan gülerken içi ağlardı. Hüznünü gülüşlerle örterdi.*
Pek çok kişi zannederdi memnûn Memnunluk olurken onda mahzûn	*Herkes onu hoşnut sanırken, Memnunluk onda mahzun olurdu.*
Etmişti beni bu hâli pür ye's Etmişti beni bu hâli meftûn	*Bu davranışlarıydı beni umutsuzluğa düşüren, Bu durumuydu beni ona tutkun eden.*
(......)	*(......)*
Sen Hâlık'ımızsın ettik îmân Bir sende bulur bu ye's pâyân	*Sen yaradansın, inanırız. Bu umutsuzluk ancak sende bitebilir.*
Sen varken olur mu âhiret yok Yok şüphe ki sende mağfiret çok	*Sen varken ahiret olmaz olur mu? Hiç kuşkum yok ki bağışlayansın sen.*
Duydum seni istiyor bu vicdân Bildim sana vâsıl oldu cânân	*Duydum seni istiyor vicdan; Sevgilimin sana eriştiğini de biliyorum.*
Tekrar buyur fakat hayâtın Can ver ona vermedinse derman	*Tekrar buyur, fakat hayatta Derman vermedin, hiç olmazsa can ver ona.*
(......)	*(......)*
Siz keşfediniz bunu çiçekler Zâyi neden oldu hep emekler	*Çiçekler, siz söyleyin hiç olmazsa, Neden bütün emeklerim boşa gitti?*
Kalbim gibisin o nûra medfen Ey taş onu hisseder misin sen	*Yüreğim gibi, içine gömdüğün o ışığı Ey (mezar) taşı, hiç duyar mısın acep?*
Kuşlar o fidânı var mı bekler Ol rûha açıldı mı felekler	*O fidanı kim bekliyor kuşlar? O ruh, gökyüzünün hangi katlarına erişti?*

Kurtlar mı yiyor o cism-i nâzı	*Kurtlar mı yiyor o nazlı gövdeyi?*
Yâ dâvete geldi mi melekler	*Yoksa melekler çağırmaya mı geldiler?*
(......)	*(......)*
Ey yâr, şu nevbâhar sensin	*Ey sevgili, şu ilkbahar sensin.*
Ben anlıyorum ki yâr sensin	*Ben anlıyorum ki sevgili sensin.*
Ettikçe nigâh bahr u berre	*Denize, toprağa baktıkça,*
Birden sanırım ki bazı kerre	*Bazı anlar birden sanıyorum ki,*
Meşcerdeki rüzgâr sensin	*Ağaçlıkta esen yel sensin;*
Ağlar derim eşkbâr sensin	*Ağlayınca dökülen gözyaşlarım sensin.*
Türben görününce anlarım ki	*(ama) Türbeni gördüğüm zaman anlarım ki*
Öldüm bana türbedâr sensin	*Öldüm; türbe bekçim de (sanki) sensin.*
(......)	*(......)*
Tâbût... O reh-nümâ-yı makber	*Tabut, o mezar kılavuzu...*
Tâbût... O heykel-i mükedder	*Tabut, o acılı heykel...*
Tâbût... O hatîb-i summ u ebkem	*Tabut, o sağır-dilsiz...*
Tâbût... O bürûdet-i mücessem	*Tabut, o cisimleşmiş soğukluk...*
Tâbût... O sükût-i pây der-ser	*Tabut, o baştan ayağa sessizlik...*
Tâbût... O musîbet-i mükerrer	*Tabut, o tekrarlanan belâ...*
Tâbût... O vahşet-i muannid	*Tabut, o inatçı yabanlık...*
Tâbût... O makber-i seferber	*Tabut, o yürüyen mezar...*
(......)	*(......)*
Zevcemdi o, rûhumuzsa tev'em	*Ruhlarımız ikizdi, o benim eşimdi.*
Bir kardeş idim ona mükerrem	*Ben ona saygı duyan bir kardeş.*
Kardeşlik içinde aşk-ı mâsum	*Bu kardeşlik içinde saf bir aşk.*
Kim ülfet ile olurdu mâ'lûm	*(kı) Tanışıklık, ilişki arttıkça doğar, bilirsiniz.*
Yektâ meleğimdi şâd u hürrem	*Mutlu ve güleç yüzlü tek meleğimdi benim,*
Her hâleti bir semâya mahrem	*Her davranışı ayrı bir durumu yansıtarak.*
Zevcemdi büyük kızım sanırdım	*Karımdı, ama büyük kızım gibi görürdüm.*
Sinnen küçüğümdü mâderim hem	*Yaşı küçük olduğu halde anam gibi sarıldığım da olurdu.*
(......)	*(......)*
Artık keseyim yeter figânı	*Yakınıp inlemeyi bırakayım artık,*
Ervâha dokunmasın ziyânı.	*(Ölmüş) ruhlara ziyanı dokunmasın.*
Bu âh ki candan eyliyor cûş	*Gönlümden doğan bütün inlemeleri,*
Artık anı kendim eyleyim gûş	*Kendi kulağımdan başka duyan olmamalı.*
Medfen olayım ana cihânı	*Dünyayı ona mezar göreyim.*
Fevkimde tavâf ede revânı	*Ruhunun (başının) yükseklerde uçtuğunu sanayım*
Artık kalayım sükût içinde	*Artık sessizlik içinde kalayım,*
Fikretmek için o yâr-ı cânı	*O can yoldaşını düşünebilmek için.*

(1885)

(Mef'ûlü Mefâ'îlün Fe'ûlün)



Abdülhak Hâmid Tarhan, eşi Lüsyen Hanım'la.

KAYNAK : Rauf Mutluay, *Tanzimattan Günümüze Türk Şiiri*, İstanbul 1973, s.89

III

Bunlar Odur'dan

TECELLİ yahut TESELLİ

Seher vaktiydi çıktım geçen gün kûhsâre,
Ki ses yok bir tarafta, sis inmişti civâre.

Nümayandı o yerden deniz, sahrâ, hıyâbân,
Garîb-ül-hal bir köy müsadif rehgüzâre.

Harâb olmuş ne varsa, türâb olmuş o bir köy...
Başında seng-i makber iki vîran minâre...

Uyurdu hep çocuklar, fakat kuşlar uyanmış,
Sönüp yıldızlar emvâc eder savlet kenâre.

Nedir, bilmem, eminim ki bir şeyler sorardım,
Sorardım cûybâre, sorardım rûzgâre.

Ağaçlardan ederdim tazarru'lar içimden,
Ağaçlar kim sararmış tahassürden bahâre.

Sanırdım yâdıdır bu verem bir dilrübânın,
Akardı cûy-i ömrüm dü çeşmimden gubâre.

Birinci def'a gördüm o gün bir serv-i ebyaz,
Karanlık bir beyazlık ki benzerdi mezâre.

Olur mâzisi gûyâ o emvâtın nümâyan
Çıkardı selvilikten bulutlar pâre pâre.

Nedir Yarabbi, derdim niçin solmuş çiçekler?
Bakardım bir taraftan cibâl-i zî-vekâre,

Hani derdim, İlâhi, o sultan-ı melâik,
Ki etmiştin bana sen cinânından itâre?

Güneş doğdu nihayet, duyup bir hiss-i ta'zim,
Kıyam ettim, o anda gözüm vakfoldu yâre.

Meğer cânân imiş o, evet timsâl-i cânân.
Ki bâlâ-yı ufuktan çıkar perverdigâre.

(1885)

Seher vaktinde çıktım dağa;
Hiçbir yanda ses yoktu, sis inmişti dolaylara.

Oradan ağaçlık, kır, deniz görünüyordu;
Yol üstünde garip bir köye rastladım.

Her şey yıkılmış, toprağa dönüşmüş gibi;
Başında mezar taşı gibi iki minare.

Çocukların hepsi uyurken bütün kuşlar uyanmıştı;
Yıldızlar sönük, dalgalar kıyıya saldırır gibiydi.

Ne olduğunu bilmeksizin içimden bir şeyler sorardım;
Sorardım akan sulara, sorardım rüzgâra.

İçimden yakararak, ağaçlardan sorar gibiydim.
Baharı özleyerek sararmış olan ağaçlardan sorardım.

Onları, vereme yakalanmış bir güzelin anısı gibi görüyordum;
Ömrüm iki gözümden topraklara akıyordu.

İlkin o gün gördüm bembeyaz bir servi;
Mezara benzeyen karanlık bir beyazlık hâlinde.

O, ölümlerin geçmişini gösterir gibi
Selvilikten parça parça bulutlar çıkıyordu.

Neden Tanrım, derdim, niçin solmuş çiçekler?
Ağırbaşlı dağa bakıyordum bir taraftan.

Ey Tanrım, nerde o meleklerin sultanı diyordum;
Bana cennetinden uçurup gönderdiğin?

Sonunda güneş doğdu, bir saygı duygusuyla ayağa kalktım;
O anda birdenbire sevgiliyi görmüş gibi oldum.

Meğer sevgilimmiş o, evet sevgilimin timsali;
Ufkun yüksekliğinden rızk veren bir Tanrı çıkar gibi.

KAYNAK : Rauf Mutluay, *Tanzimattan Günümüze Türk Şiiri,* İstanbul 1973, s.93.





Abdülhak Hâmid Tarhan, Rıza Tevfik Bölükbaşı ile birlikte.

IV

Tarık'tan

(......)

MATEMLİ KIZ – (Gelirken)	
Her yer karanlık, pür nûr o mevki!.	*Her yer karanlık, orası apaydınlık*
Magrib mi yoksa makber mi Yârab?	*Güneşin battığı yer mi yoksa mezar mı Yârab?*
Ya hâbgâh-ı dilber mi Yârab?	*Yoksa sevgilinin yatağı mı Yârab?*
Rüya değil bu, aynıyla vâkî!.	*Rüya değil, bu gerçeğin tâ kendisi.*
Bir gülşen olmuş bak şu harabe,	*Bir gül bahçesi olmuş bak şu harabeye.*
Ebr-i seher mi düşmüş türâbe?	*Toprağa seher bulutu mu düşmüş?*
(Mezarın başında)	
Yârim mi medfûn? Ay mı tutulmuş?	*Sevgilim mi gömülmüş, ay mı tutulmuş?*
Dikkat, şu sönmüş nûr-i nigâha!.	*Dikkat, şu sönmüş, göz ışığına!*
Kabri çiçekten bir türbe olmuş,	*Kabri çiçekten bir türbe olmuş,*
Dönmüş o türbe bir haclegâha!..	*Dönmüş o türbe bir gelin odasına!*
Bir haclegâha döndüyse türben,	*Bir gelin odasına döndüyse türben*
Aç koynunu aç, ma'şûkanım ben!.	*Aç koynunu aç, sevgilinim ben!*
(......)	*(......)*

KAYNAK : Abdülhak Hâmid Tarhan, *Târık*, (Sadeleştiren: İnci Enginün), İstanbul 1975.

V

Sahra'dan

HOŞ-NİŞÎNÂN	*GÖÇEBELER*
Bir zamanlar karâr-gâhım idi,	*Bir zamanlar çölde yaşayanlar*
Bedevîler gibi beyâbanlar.	*gibi çöllerde kaldım.*
Buna mûcib de iştibâhım idi:	*Buna sebep de, onlar nasıl vakit*
Nasıl imrâr-ı vakt eder anlar.	*geçirirler diye merakımdı.*
Belde halkında görmedim, hayfâ,	*Ne yazık ki o vahşi diyarda gördüğüm*
Gördüğüm ünsü ehl-i vahşette!	*yakınlığı şehir halkında görmedim.*
Bedevîler sükûn ü rahatte,	*Çöl insanları sakin ve huzur içinde*
Sürdüğü dâimâ ganemle safâ.	*koyunla (hayvanlarla) safa sürmekte.*
Beledî muttasıl esîr-i cefâ,	*Şehir insanı ise, sürekli hastalık-sağlık*
İntiâş âleminde zulmette!	*karanlığında, acıların esiri idi.*
Biri endişeden aman bulmaz;	*Biri dünya kaygısından kurtulamaz, biri de*
Biri endişeye zaman bulmaz.	*dünya kaygısını düşünmeye zaman bulamaz.*

(1879)

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

KAYNAK : *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 8. Cilt, İstanbul 1986, s.436.



Ali Ekrem Bolayır

(1867 İstanbul – 27 Ağustos 1937 İstanbul)

Babası Nâmık Kemâl'in Rodos ve Sakız'daki sürgün yıllarında özel öğrenim gördü. Yirmi yaşlarındayken İstanbul'a döndü. Babasının ölümü üzerine II. Abdülhamid'in padişah olduğu dönemde uzun süre sarayda mabeyncilik yaptı (1888-1905), mutasarrıflık ve valilik görevlerinde bulundu. Balkan Savaşı'nda Yunanlılara tutsak düştüyse de; bir hafta sonra salıverildi. İstanbul'a döndü. Darülfünun'da ve Galatasaray Sultanisi'nde öğretmenlik yaptı. Darülfünun'daki müderrisliği, Cumhuriyet'ten sonra da sürdü. Maltepe Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yaptığı 1937 yılında vefat etti. Küçük yaşta şiir yazmaya başlayan Ali Ekrem Bolayır'ın ilk şiirleri Mirsâd, Maârif, Mâlumât gibi dergilerde yayımlandı. Kişiliğini ortaya koyan şiirlerini Servet-i Fünun dergisinde (1896-1900) yayımlayan Bolayır, aruz ölçüsüyle, biçim kaygısını ön planda tutan bireysel duygu şiirleri yazıyordu. Bu dönemde Türk-Yunan savaşı dolayısıyla yazdığı "Vasiyet" şiiri geniş ilgi gördü. Meşrutiyet'ten sonra hece ölçüsüyle toplumsal konuları işledi. I. Dünya ve Kurtuluş savaşlarında kahramanlık şiirleri yazdı. Bu arada, hece vezniyle çocuk şiirleri yazma girişiminde bulundu. Şiirlerinin yanı sıra, oyunları, incelemeleri, monografileri de vardır. Nazmı nesre yaklaştırmaya çalışan Ali Ekrem, âhengin vezinden doğduğu görüşünü savunmuş ve yeni aruz kalıpları yaratma yoluna gitmiştir. Bu nedenle, yaptığı biçimsel zorlamaların, şiirlerinde duygusal kısırlığa yol açtığı ve lirizmi yok ettiği gibi değerlendirmeler yapılmıştır.

E S E R L E R İ

Şiir : Kaside-i Askeriye (1908), Kırmızı Fesler (hicivler, 1908), Ruh-ı Kemal (1908), Zılal-ı İlham (1911), Lisan-ı Osmani (1916), Ordunun Defteri (1920), Ana Vatan (1921), Şiir Demeti (çocuk şiirleri, 1924), Vicdan Alevleri (1925), Tâir-i İlâhî (yayımlanmadı).

Oyun : Bâria (İstanbul, 1908).

Anı : Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları (haz. M. Kayahan Özgül, Ankara 1991).

İnceleme : Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye (1912), Lisan-ı Edebiyat (1914), Nazariyat-ı Edebiye Dersleri (1915-18), Recaizâde Mahmud Ekrem Bey, Hayat ve Asarı (1923), Şerh-i Mütûna Medhal (1928), Lisanımız (1930), Nâmık Kemâl (1930).

Mektuplarının bir bölümü, ölümünden yıllar sonra yayımlanmıştır: Ali Ekrem Bolayır'dan Suud Kemal Yetkin'e Mektuplar (Hazırlayan: M. Kayahan Özgül, İstanbul, 1996), Edebiyat-ı Cedide'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup (Hazırlayan: Abdullah Uçman, İstanbul, 1997).

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.286.
- **İsmail Parlatır,** *Ali Ekrem Bolayır,* İstanbul 1987.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 6. Cilt, İstanbul, s.275
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 1982, s.242
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 10. Cilt, İstanbul 1986, s.30.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 1 Cilt, İstanbul 1977-1998, s.457.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.268
- **M. Orhan Okay,** Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.324.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.359
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 1 Cilt, İstanbul 1999, s.326.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 1. Cilt, İstanbul 2001, s.191.

I

Zılâl-ı İlham'dan

GECE KANDİLİ



San'atın feyz-i iltifâtiyle	*Sanatın iltifatının bereketiyle, her şey*
Ne kadar hâiz-i kemâl oluyor!	*Ne kadar büyük bir olgunluğa erişiyor!*
Bu küçük kandilin vücûdu bile	*Bu küçük kandilin varlığı bile*
Cevher-i akla bir misâl oluyor.	*İnsan aklının cevherine örnek oluyor.*
Giriyor türlü türlü eşkâle,	*Türlü türlü şekillere giriyor;*
Kule, saat, bebek, küçük heykel...	*Kule, saat, bebek, küçük heykel...*
Parlak ezhâra benzedikçe hele	*Hele parlak çiçeklere benzedikçe,*
Oluyor şekli başka türlü güzel.	*Şekli başka türlü güzel oluyor.*
Gül, karanfil, kamelya... revnaklar	*Gül, karanfil, kamelya... parıltılar içinde*
Bin çiçek, hoş nigâr eder bîdar	*Bin çiçek, kandilin güzelliğinin cünbüşüyle,*
Kandilin cünbüş-i letâfetine.	*Bakmasını bilenleri uyandırır.*
Odanın tev'em-i hayâli olur	*Odanın hayaline benzer olur,*
Beşiğin mâhi-i zılâli olur	*Beşiktekinin çocuk çehresine*
Gülerek çehre-i sabâvetine!	*Gülerek karanlığı yok eder.*

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.324.

III

SÂİLE

Anneciğim hangi yerde yatıyor?
Öksüz gönlüm koynuna can atıyor
Beni herkes gülerek aldatıyor
Sokaklara düştüm küçük yaşımda.

Vardı bir esvâbım, bir kadın aldı.
Komşunun kızı yemenimi çaldı
Bana artık bu cihanda ne kaldı?
Kaldı bebeğim küçük kardaşımda.

Söyleyin ey güzel yüzlü çiçekler!
Beni ninem hangi toprakta bekler?
Bana bir yol gösterin ey melekler
Artık kanlar görünür gözyaşımda.

Bütün sokak başlarını beklerim
Gelen geçen beyleri eteklerim
Entârimi yamalarım, eklerim
Bir şey kalmadı üstümde başımda.

Saçlarım annemin yorganı olsun
Toprağına kanlı yaşlarım dolsun
Ömrümün çiçeği yanında solsun
Güzel öldü densin mezar taşımda.

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.359.



Ali Ekrem Bolayır'ın, Şehbal dergisinde yayımlanan fotoğrafı ve kendi el yazısı.

II

Zılâl-ı İlham'dan

KÜFECİ ÇOCUK

Vücûdu ince, kemiksiz... şikeste kâmetini
Tutup ezer, kavurur gird-bâd-ı ömr-i girân;
Sönük nigâhına bir ıztırâb-ı bî-pâyân
Dolar; maişete vakf eylemiş sabâvetini!

Güneş yemiş yüzünün rengini; hava yutmuş
Yanık teneffüsünü... sanki levha-yı bî-rûh bî-rûh;
Tabîatın eli âvâre cismini tutmuş,
Turâb-ı zillete atmış... yatar sönük, mecrûh.

Yatar kırık küfesiyle, çürük libâsiyle,
Yatar hazîz-i mezellette müzmahil öyle,
Koşar vücûdunu seyl-i hevâm-ı tesmîme;

Hevâma şemse, hevâya nasîb olur her gün,
Eder Hudâya teşekkür hayât-ı zârı için
Nasîb olursa eğer ona parayla bir tekme!

(1900)

Vücudu ince kemiksiz..
Ağır hayat şartları, bükülmüş boyunu tutup ezer, kavurur;
Soğuk bakışlarına, sonsuz bir acı dolar;
Çocukluğunu geçim derdine adamış.

Yüzünün rengini güneş yakmış, hava yutmuş,
yanık nefesini... sanki cansız bir tablo,
Tabiatın acımasız eli, korumasız vücudunu tutmuş,
Aşağılık toprağa atmış... yatar sönük, yaralı...

Yatar kırık küfesiyle, çürük elbisesiyle,
Perişan, âdi zevkle öyle yatar;
Vücudunu zehirli böceklerin saldırısına bırakır.

Böceklere, güneşe, havaya her gün nasip olur,
Acılı hayatı için Tanrı'ya şükreder.
Eğer on parayla bir tekme nasibi çıkarsa.

KAYNAK : İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.268.

Leyla Hanım

(1850 İstanbul – 6 Aralık 1936 İstanbul)

Hekimbaşı İsmail Paşa'nın kızıdır. Çocukluğunda yedi yıl sarayda sultan hanımların nedimeliğini yapmış, onlarla birlikte eğitim görmüş ve bu nedenle harem hayatını yakından tanıma olanağını bulmuştur. Babasının vali olarak atanmasından sonra onunla birlikte Girit'e giden Leyla Hanım, orada tanıştığı bir Rum hanımdan Fransızca ve Rumca öğrenmiş, 16 yaşlarındayken şiir yazmaya başlamıştır. Daha sonra babasının İzmir Valiliği sırasında tanıştığı Vilâyet Mektubî Muavini Sırrı Efendi ile evlenen Leyla Hanım, eşiyle birlikte Prizren, Tuna, Trabzon ve Kastamonu'da bulunmuş, daha sonraki yıllarını İstanbul'da geçirmiş, 1935'te çıkarılan Soyadı Kanunu sonrası "Saz" soyadını almıştır. Mezarı, İstanbul Edirnekapı Şehitliği'ndedir. Küçük yaşlarda batı musikisini öğrenip iyi derecede piyano çalan Leyla Hanım, asıl ününü Klasik Türk Müziği alanında gösterdi. Nikoğos Ağa ve Medeni Aziz Efendi'den usul ve makam dersleri alıp onlarla meşketti. 200'den fazla olan bestelerinin büyük bölümü ve şiirleri, Bostancı'da oturduğu köşkün yanması üzerine kaybolmuştur. Günümüzde hâlâ okunan besteleri vardır. Şarkılarının bir bölümünün güftesi de kendisine aittir. Dönemine göre cesur sayılacak şiirleri yanı sıra Mevlevî tarikatına bağlı olduğu için tasavvufi ve dinî şiirler de yazmış, şiirlerinin çoğunu şarkılarında güfte olarak kullanmıştır. 1920-1922 yılları arasında Vakit ve İleri gazetelerinde "Harem ve Saray Âdât-ı Kadimesi", "Harem-i Hümayun ve Sultan Sarayları" adıyla tefrika edilen anıları, oğlu Yusuf Razi Bel tarafından Fransızcaya çevrilip Paris'te yayımlanmış, aynı hatıralar 1974'te Sadi Borak tarafından "Haremin İçyüzü" adıyla basılmıştır. Toplanabilen şiirleri, 1928'de "Solmuş Çiçekler" adıyla eski harflerle yayımlanmış, daha sonra 1996 yılında Nezih H. Neyzi tarafından günümüz harfleriyle yeniden basılmıştır.



K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.886.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 2001, s.542.
- **Leyla Hanım,** *Solmuş Çiçekler,* (Derleyen ve yazan: Nezih H. Neyzi), İstanbul 1996.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.471.
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1999, s.505.
- **Mustafa Sever,** *Divân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi,* İstanbul 1993, s.22.
- **Bedîhan Tamsöz,** *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi,* Ankara 1994, s.76.

Solmuş Çiçekler'den

SÜLEYMAN NAZİF'İN
GAZELİNE NAZİREMDİR

Nesi var sanki şu dehrin eleminden başka	*Nesi var sanki şu dünyanın eleminden başka?*
Nesi var kahr u azâb ü siteminden başka	*Nesi var, kahır, eziyet ve siteminden başka?*
Yâri cânım diye pür-rahm ü vefâ sandığımın	*Sevgiliyi, canımdır diye acıma dolu ve vefalı sandım;*
Görmedim lûtfunu va'd-i kereminden başka	*Görmedim bağışını, bağış sözü vermesinden başka.*
Rû-nümâ olmadı âyîne-i pür jeng-i hayât	*Yüz göstermedi, hayatın pas dolu aynası;*
Bana bahtım ile te'sîr-i gamından başka	*Bana talihimle kederinin etkisinden başka.*
Neşve-dâr olmadı gönlüm feleğin bezminde	*Neşeli olmadı gönlüm feleğin meclisinde;*
Kalmadı çekmediğim câm-ı Ceminden başka	*Kalmadı çekmediğim Cem'in kadehinden başka.*
Dilberimle şu cihân bağını gördüm geçtim	*Sevdiğimde şu dünya bağını gördüm geçtim;*
Sevmedim bir çiçeği gonce feminden başka	*Sevmedim bir çiçeği gonca ağzından başka.*
Duymaz oldum bu tarab-gâh-ı emelde bir ses	*Duymaz oldum bu istek yerinden bir ses,*
Kırılan saz-ı dilin son negamından başka	*Kırılan gönül sazının son ezgisinden başka.*
Beni peyrevliğe teşvik iden olmaz Leylâ	*Beni ardı sıra gitmeye teşvik eden olmaz Leyla,*
O sühan-sâz-ı Nazîf'in kaleminden başka	*O söz ustası Nazif'in kaleminden başka.*

(1928)

KAYNAK : Leyla Hanım, *Solmuş Çiçekler,* (Derleyen ve yazan: Nezih H. Neyzi), İstanbul 1996, s.14.



Florinalı Nâzım (MEHMED NÂZIM ÖZGÜNAY)

(1883 Florina/Manastır – 1939 İstanbul)

İlk ve ortaöğrenimini doğduğu kasabada yaptıktan sonra 1901'de İstanbul'a giderek, girdiği Hukuk Mektebi'ni 1906'da bitirdi. Dahiliye Nezaretinde memurluk ve şube müdürlüğü gibi görevlerden sonra aynı bakanlığa bağlı birimlerden Neşriyat Şubesi'ne müdür olarak atanınca Ankara'ya gitti. Gümüşhane Vilâyeti Mektupçuluğu görevinin verilmesi üzerine istifa etti. Bir süre İstanbul Barosu'na kaydını yaptırıp (1936) serbest avukat olarak çalışmak istediyse de vazgeçti. Mezarı Topkapı'dadır. Abdülhak Hâmid tarzındaki şiirleri gerek dil, gerekse teknik bakımdan kusursuzdur. Kendini "Şiir Kralı" olarak ilân etmesi ve adından söz edilmesi için her yolu denemesi, şiirlerini para vererek gazetelerin ilân köşelerinde yayımlatması, kendisinin ve şiirlerinin hafife alınmasına sebep olmuştur.

E S E R L E R İ

Sünbülistan-ı Musiki (1909), Zafer Terâneleri (1918), Terennümler–Teellümler (1924), Ziya Gökalp'ın Tabutu Huzurunda (1924), Cumhuriyet Marşları (1924), Nef'î ve Fikret'in Büyük Ruhlarına (1925), Yadigâr-ı Fikret (1925), Hatırât-ı Meşahir (1925), Ebediyyet Yolunda Bir Hitabe (1927), Türk'ün Büyük Zaferi (1928), Şair-i Âzamımızı Tebcil (1928), Türk Şiir Krallığı Neden ve Nasıl Doğmuştur (1934).

K A Y N A K L A R

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1148.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 2001, s.579.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.214.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1982, s.512.
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.546.
- **İbrahim Alaettin Gövsa**, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.278.

Terennümler–Teellümler'den

MEHTÂBIN İLHÂMI

Gecenin karanlık, derin semâsında
Peri alayları eb'âdı kucaklar!..
Ay çıkınca hepsi bulut gibi kaçar,
Gizlenir kamerin altın ziyâsında!..

Hüsn-i âlihesinin gölgesi midir?
Gümüş bir tül gibi yayılan mehtâb!
Yıldızlar rûhuma ederken hitâb,
Nur dalgalarıyle zulmetler erir!..

Saf köpükler gibi envârı akar
Cihânı kaplayan (mâvi deniz)in
O parlak âleme yükselmek için
Rûhum şevk içinde göklere bakar!..

(1924)

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.546.



Tablo: Gaston Noury

Abdülaziz Mecdi Tolun (MECDİ)

(1865 Balıkesir – 1941 İstanbul)

Rüştiyeyi bitirdikten sonra müderres ve şair olan dayısı Yahyâ Nefî Efendi'den Arapça ve İslâmî ilimler tahsil edip icazet aldı. Balıkesir İdadisi'nde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Şam'a ve ardından Girit'e atandı (1893). Burada yayımlanan Hakikat gazetesinde yazıları çıktı. Girit İsyanı üzerine (1897) İstanbul'a döndü ve ticaretle uğraştı. II. Meşrutiyet sonrası Karesi mebusu oldu. 1913'te gittiği Mısır'da 6,5 yıl kaldı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın kapanması üzerine Ankara'ya gitti. 1920'de Büyük Millet Meclisi hükûmeti tarafından Şer'iye Vekilliği Müsteşarlığına atandı. 1924'te Şer'iye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılışı üzerine İstanbul'a döndü ve bir daha resmî görev kabul etmeyip vefatına dek Beyazıt'taki evinde irşatla meşgul oldu. 20. yüzyılın tasavvuf şairleri arasında önemli bir yere sahip olan Mecdî'nin tercüme ve telif eserlerinin büyük bölümü yayımlanmamıştır. Osman Ergin, şairle ilgili olarak 1942'de "Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun" adıyla geniş bir monografi kaleme almış, 1945 yılında da Dîvân'ını yayımlamıştır.

KAYNAKLAR

- *Buyuk Larousse Sozluk ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 22. Cilt, İstanbul 1992, s 11590
- **Osman Ergin**, *Balıkesirli Abdülazız Mecdi Tolun: Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul 1942.
- *Balıkesirli Abdulaziz Mecdi Divanı*, İstanbul 1945.
- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Dîvan Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.15, 72.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.368.
- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan. Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1279.
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936 1945 (Tamamlanamadı), s.214

GAZEL

Şûle salmış rûyine envâr-ı Mevlâ renk renk
Nûr-i kudsiyet cemâlinden hüveydâ renk renk

Mazhar-ı nûr-ı nigâhın olduğum günden beri
Sîneden pertev feşandır nâr-ı sevdâ renk renk

Aşk-ı feyyâzın fürûğundan mehâsingâh olup
Safha safha gülşen oldu dilde peydâ renk renk

Sînedir Hakkın hakîkî şûlegâh-ı akdesi
Nûr-ı Hakk'dan olsa da Vâdi-i Sînâ renk renk

Renk renk ezhâre düşmüş sanki nûr-ı âfitâb
Aks-i ruhsârınla olmuş nakş-ı dîbâ renk renk

Müncelî sâyende her fikrimde bin nûr-ı sürûr
Rû nümâdır her sözümden feyz-i âlâ renk renk

Sîneden Mecdî hurûş ettikçe aşkın şûlesi
Kâinât-ı dildedir arş-ı muallâ renk renk

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1280.

Tanrı nuru, yüzüne renk renk ışık salmış.
Nurun kutsallığı, renk renk; bu, yüzünden apaçık belli.

Nurlu bakışına nail olduğum günden beri,
Gönülden ışık saçan sevda ateşi, renk renk.

Feyiz veren aşk ışığının kaynağı olup
Birbiri ardına renk renk, gül bahçesi oldu; bu, gönülde apaçık. belli.

Tanrı'nın en kutlu, hakiki ışık evi, kalptir.
Sina Vadisi, renk renk Hak nurundan olsa da.

Güneşin nuru, sanki renk renk çiçeklere düşmüş,
Yüzünün aksi, renk renk elbisene sanki nakış olmuş.

Parlaman sayesinde, her fikrimde binlerce sevinç nuru,
Her sözümden, renk renk yüce feyizler meydana çıkmakta.

Mecdi, yürekten bağırdıkça aşkın alevi,
Rengârenk aşkın yüceliği, gönül dünyasındadır.

(Bugünün diliyle anlatım: Oktay Mert)



Rıza Nur

(1878 Sinop – 1942 İstanbul)

İlköğrenimini Sinop'ta yaptıktan sonra İstanbul Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi, Kuleli Askerî İdadîsi ve Askerî Tıbbiye'yi bitirdi (1901). Gülhane Hastanesi'nde ihtisasını tamamladı; 1905'te sünnetle ilgili "Fenn-i Hıtan" adlı kitabının yayımlanmasıyla tanındı. 1907'de cerrahî profesörü, 1908'de binbaşı oldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdiyse de gidişatını beğenmeyip ayrıldı ve Ahrar Fırkası'na katıldı, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kurulması için çalıştı. Bâb-ı Âli baskını sonrası yurt dışına gönderildi; Paris'te kaldı, daha sonra Mısır'a gitti. Mütareke sonrası İstanbul'a döndü. Sinop mebusu olarak girdiği son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın dağıtılması üzerine Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. Millî Mücadele hükûmetinde Maarif Vekili, Sıhhıye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili olarak görev yaptı. Lozan Konferansı'na ikinci murahhas olarak katıldı. 1923'te yapılan seçimlerde Sinop mebusu olarak yeniden TBMM'ye girdi. 1926'da yurt dışına gitti; yedi yıl Paris'te ve beş yıl İskenderiye'de yaşadı; bu süre içinde Türk tarihi ve Türkoloji alanında çalıştı, eserlerinin büyük bölümünü bu dönemde yazdı. Türkçülük akımının önde gelen adlarından olan Rıza Nur, Paris'te bulunduğu yıllar yazıp Londra'da British Museum'a teslim ettiği ve 1960 yılına dek açılmamasını şart koştuğu "Hayat ve Hatıratım" ve diğer bazı eserleri (1964'te Cavit Orhan Tütengil tarafından ortaya çıkarılan bu eserler, Atatürk ve çevresindekilere ağır eleştiriler getirdiğinden yayımlanması yasaklanmıştır) dışında yine bu dönemde "Garb Ocakları"na mensup şairlerin şiirlerini yayımlamış; mısraın nazım birimi olduğunu ileri sürerek "Kantik" diye adlandırdığı "millî ilâhî" türünde şiirler yazmış; Türk operasının kurulmasını amaçladığından, tercüme ve telif, bazı operalar kaleme almıştır. 1938'de yurda döndükten sonra "Tanrıdağ" dergisini çıkaran Rıza Nur'un, yayımlanmış ve yayımlanmamış 71 eseri vardır (Türkbilik Revüsü, sayı 7).

BAŞLICA ESERLERİ

Hayat ve Hatıratım : 4 cilt olarak 1967 yılında yayımlanmışsa da daha sonra yasaklanmıştır.

Türk Tarihi : 1924-1926 tarihlerinde 12 cilt halinde yayımlanmış olup 1979'da yeni harflerle basımı yapılmıştır.

Oğuznâme : Orijinal adı, Oughouz-nâme'dir. 1928'de Mısır'da yayımlanan eser, manzum olarak kaleme alınmış 6000 mısradan oluşmaktadır.

Bu eserleri dışında Tevfik Fikret, Ali Şîr Nevâî, Nâmık Kemâl üzerine çalışmaları vardır. Ebülgazi Bahadır Han'ın "Secere-i Türk"ünü çevirmiş, Şehnâme'yi özet olarak yayımlamıştır. Tıbba ilişkin eserlerinden başka "Türk Mantıkası" (1928), Hilâlin Tarihi (1933), Hücumlara Cevaplar (1941) adıyla yayımlanan kitapları, eserlerinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.471.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.83.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.991.
- **Turgut Özakman**, *Rıza Nur Dosyası*, Ankara 1995.
- **Ziya Yücel İlhan**, *Sevenlerin Kalemiyle Dr. Rıza Nur*, İstanbul 1962.

NÂMIK KEMÂL'İN RÛHU İLE

Derd ortağımla oturduk, bakıştık;
"Âh!" dedim, ben ağladım, o ağladı...
"Sen bana, ben de sana ne yakıştık..."
Dedim, âh ben ağladım, o ağladı...

"Gurbetimde sâde sensin bana yâr;
Hayâlin gelir, yasa ümid katar.
Şiirlerin bana demir bir hisar"
Dedim, âh ben ağladım, o ağladı...

"Vatanın göbeğne dikildi bir put.
Çalıştığın hürriyyet nerde? Unut!
Artık gözümde cihan bir tek tabut"
Dedim, âh ben ağladım, o ağladı...

"Ne kıymetliymiş yurd, o kutlu emel!...
Cennetten gelirmiş orda esen yel..
Ne, ne bahtiyardır onu seven el!..."
Dedim, âh ben ağladım, o ağladı..

"Al yanağın al gülden yaratmış Hak,
Elleri manolyadan nâzik ve ak.
El elinde kaldı; işi bitti bak!"
Dedim, âh ben ağladım, o ağladı...

"Vefâlı yârim Nâmık Kemâl rûhu!
Ateşten sözlerin nerde be..n'oldu?
Sevdiğin yurd n'olmuş? Söyle be yâhû!..."
Dedim, âh ben ağladım, o ağladı...

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.471.



Adanalı Tal'at

(1863 Adana – 1942 Adana)

Yirminci üzyıl tasavvuf şairleri arasında seçkin bir yere sahip olan Tal'at'ın yaşamına ilişkin bilgiler sınırlıdır. Adana'da doğduğu, medrese öğrenimi gördüğü, babasının memuriyeti nedeniyle düzgün bir eğitim göremediği bilinmektedir. Şiirleri tasavvuf ağırlıklıdır.

KAYNAKLAR

- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divan Şiiri, XX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.16, 78.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu,** *Divan Şiiri,* 2. Cilt, İstanbul 1994, s.587.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1861.

GAZEL

Vaslın şebinde subh ile şâm anlaşılmasın	*Sana kavuşma gecesinde akşamla sabah anlaşılmasın.*
Bidâr-ı aşka zevk-i menâm anlaşılmasın	*Aşk ile uyanık kalan için uyku tadı nedir anlaşılmasın.*
Fecr-i tebessümünde bayılsın emellerim	*Dileklerim, gülümseyişinin günaçımında bayılsın.*
Ben söyledikçe tarz-ı merâm anlaşılmasın	*Ben söyledikçe, isteğin türü nedir anlaşılmasın.*
Garket fürûğ-i gerden-i billûra saçların	*Saçlarını billur gerdanının ışığında boğ ki,*
Tâ imtiyâz-ı nur ü zalâm anlaşılmasın	*Aydınlıkla karanlığın ayrımı anlaşılmasın.*
Bir kâse-i rahiyk ile mest eyle kim beni	*Beni öyle ince bir kadehle kendimden geçir ki,*
Reng-i şarâb ü safvet-i câm anlaşılmasın	*Şarabın rengiyle kadehin arınmışlığı anlaşılmasın.*
Bir ma'nevî lisân ile kıl güft ü gûy-ı aşk	*Öyle somut bir dille sevgi dedikodusu yap ki,*
Vahy-i lebinde harf ü kelâm anlaşılmasın	*Dudağının tanrısal sözünde harf de, söz de anlaşılmasın.*
Keşfetme mihr-i hüsnünü enzâr-ı hayrete	*Güzelliğinin güneşini, şaşırıp kalan gözlere gösterme*
Nur-ı nigâh-ı rabb-i enâm anlaşılmasın	*Ki, halkın tanrısının bakışındaki ışık anlaşılmasın.*
Kalsın zilâl-ı nece-i temâşâda muhtefî	*Gözleyiş dokumasının gölgesinde gizli kalsın,*
Esrâr-ı levh-i sîne tamâm anlaşılmasın	*Bir yüzeyi andıran göğsünün gizlilikleri büsbütün anlaşılmasın.*
Her hâli anlaşılsa da sihr-i nigâhının	*Büyüleyen bakışının her durumu anlaşılsa da,*
Çeşminde ki o fecr-i garâm anlaşılmasın	*Gözündeki aşkın günaçımı anlaşılmasın.*

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

KAYNAK : İsmet Zeki Eyuboğlu, *Divan Şiiri,* 2. Cilt, İstanbul 1994, s.587.



Haremde Oturan Kadın – Tablo: John Frederick Lewis
P Sanat, Sayı 15, 1999, s.69.

Abdülhak Mihrünnisa

(1864 İstanbul – 1943 İstanbul)

Şair Abdülhak Hâmid'in kız kardeşidir. Hoca Tahsin Efendi'den ders aldı. Gençlik yıllarında yayımlanan ilk şiirleriyle ilgi çekti. Öyle ki bu şiirleri ağabeyi Hâmid'in yazdığı ileri sürüldü. Servet-i Fünûn, Hazine-i Evrak gibi, dönemin edebiyat dergilerinde çıkan şiirlerinin konusu, aşk ve doğadır. Az sayıdaki bu şiirlerinde ağabeyinin etkileri görülür. Utarid dergisi, kendisi için özel bir sayı yayımlamış, ölümünden birkaç gün önce jübilesi yapılmıştır. Mezarı, İstanbul Feriköy'dedir. Şiirleri Burhan Bozgeyik tarafından bir araya getirilip incelenmişse de kitap hâlinde yayımlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.425
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 6. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.335.
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.964.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.9

SOLAN GÜL

Ey gül neye böyle ser-nigûnsun
Kim attı seni bu reh-güzâre
Yaprakların öyle pâre pâre
Topraklar içinde rû-nümûnsun
Hüsnün görünür bana ziyâde
Soldukca o rengi dil-pezirin
Ağlar sanırım senin nazîrin
Hemşiren olan felek semâda
Sahninde nihân hazin bir âvaz
Ey gönlümü hun eden zevâlin
Evler gibi rengi rû-yi âlin
Nur-ı ezeliye doğru pervâz
Ayrılmış o zülf-i pür-zerinden
Bir nâdire-i şefak-izârın
Yahud ki nesim-i nev-baharın
Düşmüş bu yere güzel perinden

KAYNAK : İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000, s.1345.

SÖZLÜK

ser-nigûn : *Başaşağı olmuş.*
reh-güzâr : *Geçit, geçecek yol.*
pâre pâre : *Parça parça.*
rû-nümûn : *Yüz gösterici, meydana çıkan.*
dil-pezir : *Gönül alan.*
nazîr : *Benzer, eş.*
sahn : *Sıcaklık, hararet.*
nihân : *Gizli, saklı.*
hun : *Kan.*
zevâl : *Yerinden ayrılıp gitme.*
rengi rû-yi âlin : *Yüce yüzünün rengi.*
pervâz : *Uçma, uçuş.*
pür-zer : *Altın gibi.*
izâr : *Yanak.*
nesim-i nev-bahar : *İlkbahar rüzgârı.*
per : *Kanat.*



Hüseyin Suat (YALÇIN)

(1867 İstanbul – 21 Mart 1942 İstanbul)

Gazeteci ve yazar Hüseyin Cahit Yalçın'ın ağabeyidir. Tıbbiye'yi bitirdikten sonra doktor olarak Midilli ve İstanbul'a atandı. 1893'te Paris'e ihtisas'a gönderildi. İki yıl sonra yurda döndü. İstanbul ve Suriye'de çalıştı. Doktorluk, sağlık müfettişliği, Meclis-i Kebir-i Sıhhiye üyeliği yaptı. Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Ankara'ya gitti. Mesleği gereği Anadolu'nun birçok yerini dolaştı. Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte Deniz Yolları doktorluğuna atandı ve ölümüne dek bu görevde kaldı. Mezarı Feriköy'dedir. Kendi ifadesine göre, şiire gazelle başlayan Hüseyin Suat'ın ilk gazeli, Şeyh Vasfi aracılığıyla Tercüman-ı Hakikat'te yayımlandı. Abdülhak Hâmid'den etkilenerek yeni şiire yöneldi. Tıbbiye'den arkadaşı Cenap Şahabettin'le birlikte Servet-i Fünun'a katıldı (1896). Bu dönemde yazdığı aşk ve kadın konulu şiirleri ilgi gördü. Meşrutiyet'ten sonra şiirden uzaklaşıp Gâve-i Zalim imzasıyla mizahî yazılara yöneldi ve bu yöneliş şiirine de yansıyıp konularını değiştirdi. Kurtuluş Savaşı'nın etkisiyle dil, vezin ve konu olarak Millî Edebiyat akımına katıldıktan sonra uzun süre kullandığı aruz veznini bırakıp hece vezniyle yazdı. Meşrutiyet'ten sonra Darülbedayi'nin kuruluşunda emeği geçtiği gibi telif ve uyarlama 20'ye yakın oyunu vardır.

ESERLERİ

Şiir : Lâne-i Melâl (1910), Gâve'nin Destanı (Gâve-i Zalim adıyla yazdığı şiirleri, 1923), Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri (Karısı Efzayiş Suat tarafından yayımlanan bu kitapta, yaşamı üzerine bilgi verilmekte, Lâne-i Melâl'den sonra yazdığı şiirlerle "Ana Kamında Son Gece" adlı oyunu da yer almaktadır, 1943).

Tiyatrolarından bazıları da şunlardır : Şehbal yahut İstibdad'ın Son Perdesi (1908), Kirli Çamaşırlar (1910), Ahirette Bir Gün (manzum, tefrika, 1910), Devâ-yı Aşk (tefrika, 1910), Hile (tefrika, 1910), Kayseri Gülleri (1920), Çifteli Mikroplar (1920), Tayyare (1927).

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul 1969, s.1711.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri,* 10. Cilt, İstanbul 1986, s.39.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 8. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.552.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 3. Cilt, İstanbul 1982, s.659.
- **M. Orhan Okay,** Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.334.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s.338
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul 1946, s.400
- **Şemsettin Kutlu,** *Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981, s.246.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* 2 Cilt, İstanbul 2001, s.890.
- **Metin And,** *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu,* Ankara 1971, s.101.
- **İsmail Parlatır,** XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481 482, Ocak Şubat 1992, s 278.
- **Efzayiş Suad (Yalçın),** *Hüseyin Suad Yalçın ve Şiirleri,* İstanbul 1943.

I

ARÛZA VEDÂ

Vedâ ey yâr-ı cân, senden de ayrılmak mukaddermiş,
Benim bak ser-nüviştimde bu hicranlar da beklermiş.

Hesâb ettim otuzbeş yıl "mefâîlün" demiş gönlüm,
Meğer birgün bu zahmetler hebâ olmak mukarrermiş.

Çekil ey zâde-i irfân-ı rûhum kabr-i nisyâna,
Nasîbin başucunda bir "hüvelbâkî"li mermermiş.

Lisan bir başka şekl-i harf ile kesb-i kemâl etti,
Senin artık mekânın servilik altında bir yermiş.

Atıp âheng-i terkîbi terâkîb-i felâh bulduk,
Düşünmez bir çocuk şimdi müennesmiş, müzekkermiş.

Tetâbuk var isâbet yok, izâfet var zarâfet yok,
O nahv-i mantık Allahım, ne bir meydân-ı mahşermiş.

Senindir şimdi evzân-ı benân, yaz durma ey Gâve,
Şiir herhangi veznde olsa âlemde muammermiş.

Akarmış kâse-i mazmûna âheng-i lâtîf ile,
O menbâ cennet-i hiss-i hayâl üstünde kevsermiş.

Mefâîlün mefâîlün veyâhud altı beş, üç beş,
Bu dümtekler o dümtekler hulâsâ hep berâbermiş.

KAYNAK : **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi,* Ankara 2000, s 340.

II

Lâne-i Melâl'den

KUŞLAR VE ŞAPKALAR

Süslen, giyin, ne varsa: Yüzük, iğne, gül... takın.
Hakkın senin bu incilerin, ey güzel kadın!

Sür reng-i âl-i işveni, gül, oyna, sürmelen
Dök şi'r-i nâz ü şûhunu her lâhza gamzeden.

Koş durma, nâz ü işve, heves, hande hep senin
Açsın kanatlı hisleri pîşinde dâmenin.

Yık, yak yolunda varsa: Gönül, sîne, kalb, rûh
Saç hande hande, gülleri... kaç pembe pemşe şûh...

Aç şâh-bâl-i zülfünü yüksel semâlara
Kur âşiyân-ı hüsnünü, kon i'tilâlara...

Lâkin çıkar o kuşlu, büyük, süslü şapkanı
Üstünde bir yıkık yuvanın kalmasın kanı.

Bükmüş başında boynunu bir kuş, bu süs müdür?
Bükmez kadın başında boyun kuş, çiçek, ömür...

Yoktur kırık kanatta çiçek hissi, lerzesi
Kondurma zülf-i nâzına bir kuş cenâzesi.

Binlerce âşiyân yıkıyor günde sûzenin
Ser-pûş-ı tâb-nâkini tezyin için senin.

Süslen, giyin, ne varsa: Yüzük, iğne, gül... takın
Hakkın senin bu incilerin, ey güzel kadın!

Lâkin çıkar o kuşlu, büyük, süslü şapkanı
Üstünde bir yıkık yuvanın damlıyor kanı.

Sök, at o na'şı, şapkaların kabre dönmesin.
Ziynetse kasdın, işte çiçek, lâne sönmesin.

Terk et zavallı kuşları dalsın sürûduna
Tak tâze gülleri gül-gûn vücûduna.

(1910)

Süslen, giyin, ne varsa: Yüzük, iğne, gül... takın.
Ey güzel kadın, bu inciler senin hakkın!

Nazını gösteren allığını sür, gül, oyna, sürmelen.
Yandan, hafif gülüşünle her an nazlı ve şuh şiirini dök.

Koş, durma, naz, işve, heves, tebessüm hep senin.
Eteklerin, arkandan kanatlanan duygular açsın.

Yolunda gönül, göğüs, kalp, ruh ne varsa, onları yık, yak!
Gülen güllerini saç ve pembe pembe, şûh bir şekilde kaç..

Saçının kanadını aç ve göklere yüksel.
Güzelliğinin yuvasını kur ve yücelere kon...

Ama, o kuşlu, büyük, süslü şapkanı çıkar.
Üzerinde, yıkılmış bir yuvanın kanı kalmasın.

Başında, bir kuş boynunu bükmüş, bu bir süs müdür?
Kadın başında kuş, çiçek, hayat, boyun bükmez.

Kırık kanatta çiçek duygusu, titremesi yoktur.
Nazlı saçlarına bir kuş cenazesi kondurma.

Senin parlak şapkanı süslemek için, iğnen,
Günde binlerce yuvayı yıkıyor.

Süslen, giyin, ne varsa: Yüzük, iğne, gül... takın!
Ey güzel kadın, bu inciler senin hakkın!

Ama, o kuşlu, büyük, süslü şapkanı çıkar.
Üzerinde yıkılmış bir yuvanın kanı damlıyor.

O ölüyü sök, at, şapkan mezarlığa dönmesin.
Maksadın süsse, işte, çiçek, yuva sönmesin.

Bırak zavallı kuşları, ötüşlerine dalsınlar.
Gül renkli vücuduna taze taze gülleri tak.

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.334.

Hüseyin Dâniş (PEDRAM)

(1870 İstanbul – 1943 Ankara)

Tam adı Hüseyin Dâniş Pedram'dır. 1850'de ticaret amacıyla İstanbul'a gelip yerleşen İsfahanlı bir ailenin çocuğu olan Hüseyin Dâniş, Rüştiye'yi bitirdikten sonra bir yıl Mülkiye Mektebi'nde, iki yıl da Beyoğlu'ndaki Institution Française'de okudu; Arapça ve Farsçasını ilerletmek amacıyla bir süre İran'da bulundu. Özel olarak İngilizce dersleri aldı. Ders verdiği Lütfullah Bey ve Prens Sabahaddin'in babası Damad Mahmud Paşa ile Avrupa'a gitti. Yurda döndükten sonra çevirmen olarak girdiği Düyûn-ı Umûmiye'de 23 yıl çalıştı. Bu arada Galatasaray Lisesi ve Dârülfünun'da Farsça ve İran edebiyatı dersleri okuttu (1909-1923). 1910'da açılan İran Millî Meclisi'ne Azerbaycan mebusu olarak seçildiyse de gidemedi. İstanbul'da Süruş gazetesini çıkardı. Osmanlı Bankası'nda çevirmenlik yaptı. Şiirlerinde Dâniş mahlâsını kullanan şair, Servet-i Fünuncular arasında yer almış, şiirleri başta Servet-i Fünun olmak üzere birçok dergi ve gazetede yayımlanmıştır. Şiirlerini Kârvân-ı Ömr (1925) adlı eserinde toplayan Hüseyin Dâniş, daha çok İran edebiyatıyla ilgili çalışmalarıyla tanınır. Ayrıca Fransızcadan ve Farsçadan çevirileri vardır.

ESERLERİ

Şiir : Hediye-i Sal (Farsça, 1914), Kunckâvi der Zerdüşt (Farsça, 1918), Kârvân-ı Ömr (1925).

Çeviri : Medayin Harabeleri (Hakani-i Şirvani, 1914), Cengelistan (La Fontaine'den Farsçaya, 1915), Rubaiyat-ı Ömer Hayyam, (R. Tevfik'le, 1922).

Diğerleri : Neva-yı Sarîr (yazılar ve bazı çeviriler, 1897), Serâmedan-ı Suhan (Farsça şiir antolojisi, İstanbul, 1912), Talim-i Lisan-ı Farsi (4 kitap, 1915-16), Münazaratım (F. Köprülü ile tartışma, 1919), Fransızca-Türkçe Hukuki ve Medeni Lügat (1934).

KAYNAKLAR

- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal,** *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.261.
- **İbrahim Alaettin Gövsa,** *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s.97.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.239.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.657.
- *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, 18. Cilt, İstanbul, s.540.
- *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 2001, s.420.
- **Metin Kayahan Özgül,** *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.368.

ÂŞİYÂN-I CÂNAN

Görünür âşiyâne-i cânan
Sîne-i râzdâr-ı meşcerede;
Sanki bir sebz ü sâde bisterde

Yatıyor bir perî bütün uryan,
Her dakîka riyâh-ı samt-âşûb
Pür-tehevvür edince meyl-i hübûb

O güzel mevkıe tehâcüm eder;
Semt-i bâlâsı sahn-ı mînâdır
Dâmen-i dil-nişîni deryâdır.
Zîr-i pâyinde hep tesâdüm eder
Gazab-ı mevc ile sükûn-ı kenar
Hele akşam ne hoş menâzırı var!

Güneş, akşamleyin, edince ufûl
Silinir reng-i erguvân-ı ufuk,
Örter etrâfı bir siyah tütuk.

Sâat-i ebkem-i zalâm hulûl
Ederek nâgehan hamûşî-i cû
Bu hazin vahşete olur peyrev.

O zaman ben garîk-ı hulyâyım:
Vâlih-i buy-i uhrevî-i türâb
Olarak kâinâtı isticvâb

Ederim, sırr-ı dehri cûyâyım.

(16 Nisan 1900)

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.369.

Ferid Kam

(1864 İstanbul – 1944 Ankara)

Tam adı, Ömer Ferid Kam'dır. Askerî tabiplerden Ahmed Muhtar Paşa'nın oğlu olan Ferid Kam, ortaöğrenimi sonrası Tıbbiye'ye, ardından Hukuk Mektebi'ne devam ettiyse de her iki okulu bitiremeyip ayrıldı. Özel öğrenim görerek Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri aldı; 1887'de Hariciye Nezareti Tercüme Odası'na mülâzım olarak girdi. 1888'de, Maarif Nezareti'nin açtığı bir sınavı kazanarak Beylerbeyi Rüştiyesi'ne Fransızca muallimi olarak atandı. Bu arada cami derslerine devam edip 1905'te M. Asım Efendi'den icazetnâme aldı. Sırasıyla 1914'te Darülfünun'da Türk edebiyatı, 1917'de Süleymaniye Medresesi'ne genel felsefe, 1919'da Edebiyat Fakültesi'nde metin açıklaması müderrisliğine getirildi; 1924'te İran Edebiyatı müderrisi oldu ve 1933'te üniversitenin lağvına kadar bu görevde kaldı. 1943'te Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İran Edebiyatı müderrisliğine atanmasından bir yıl sonra vefat eden Ferid Kam, II. Meşrutiyet sonrası gelişen toplumsal-siyasal akımlar içinde İslâmcılığın temsilcileri arasında yer almıştır. İran Edebiyatı tarihi, Bâkî ve Sâbit gibi dîvân edebiyatı şairleri hakkında inceleme ve araştırmaları vardır. Gençlik şiirlerini topladığı **Türrehât** (1886) adlı eserinde Abdülhak Hâmid'den etkilendiği açıktır. Eski şiirimizin mesnevî, kıt'a, gazel ve rubâîleri yanı sıra âşık edebiyatına da ilgi göstermiş, bununla ilgili olarak Âşık Ömer'in bütün şiirlerini defterine geçirmiş, hece vezniyle çocuk masalları kaleme almıştır.

BAŞLICA ESERLERİ

Âsar-ı Edebiye Tetkikatı Dersleri (1915-1916 yıllarında verdiği derslerin notları), Şerh-i Mütûn (1919-1922 yılları ders notları), İran Edebiyatı Tarihi (1927), Dinî Felsefî Musahabeler (1911, sadeleştirilmiş basımı 1974), Vahdet-i Vücûd (1912), Felsefe Tarihi Notları (1917-1922 ders notları), Emile Boirac'dan "İlm-i Ahlâk" ve "İlm-i Mâba'dettabia" adlı iki çeviri, "Eski İranlılarda Felsefe" adlı küçük bir inceleme.

KAYNAKLAR

- **Abdülbâki Gölpınarlı**, *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s.16, 86.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.127.
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 12. Cilt, İstanbul 1992, s.6248
- **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.615.

KABRİSTAN

Ey mebde'-i vücûdın ser-hadd-i intihâsı
Ey sâfilîne Hakk'ın dünyâda son nidâsı

Ey çehre-i şu'ûnun çîn-i cebîn-i hüzni
Ey kâinât-ı hüznün sûzişli bir bükâsı

Fikrimce varsa sensin mihnet-serâ-yı dehrin
Âzâde-i gavâil bir cây-ı dil-küşâsı

Bir meclis-i kazâsın hükmünle mün'akiddir
Bu ceng-i bî-meâlin sulh-i ebed-nümâsı

Ey neşvenin gumûmun me'va-yı vâpesîni
Ey cûşiş ü sükûnun âgûş-ı ilticâsı

Bahs-i hakîkâtindir mebhût eden cihânı
Ey mebde'ü meâdın meydân-ı iltikâsı

Dalgın nazarlarında cûşân olan meâlin
Mensiyyet-i ademdir mir'at-ı in'ikâsı

Fecrinde müncelîdir bir lem'a-i şebâbın
Son sâatinde cûşan elvân-ı intifâsı

Leylinde mündemicdir bir ye's-i zî-sükûnun
Ulviyyet-i vekârı ciddiyet-i edâsı

Bîdâr olan kulûbı eyler Hüdâ'ya da'vet
Fevkındaki tuyûrun elhân-ı can-fezâsı

Şeb-zinde-dârı derdin âhiyle yek edâdır
Bûmun kulûba vahşet ilkâ eden sadâsı

Bir gird-i bâd-ı haşyet teşkil eder önümde
Ervâh-ı âfilînin tekbîr-i i'tilâsı

Bir başka hâl vermiş bu mahşer-i sükûna
Bâlâ-yı âsmandan mâhın sönük ziyâsı

Pîrâmeninde dâir bir mûsikârı hüznün
Muhrik terânesinden akseyleyen nevâsı

Binlerle hânümânın eczâ-yı târümârı
Her kabza-i türâbı her zerre-i havâsı

Binlerle nâzenin cism-i latîfi olmuş
Cevfindeki hevâmın en müntehâb gıdâsı

Bin vak'a-i ciger-sûz eylerdi aklı tâlân
Bir kabza-i türâbın söylense mâcerâsı

Sensin muhîti derdim en mehbit-i maâlî
Hakkın muhât olaydı âfâk-ı kibriyâsı

KAYNAK : **İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999, s.617

Hamâmizâde Mehmed İhsan

(4 Şubat 1885 Trabzon – 11 Mayıs 1948 İstanbul)

Babası, Trabzon eşrafından Hamâmizâde Hafız Ahmed Efendi'dir. Asıl adı Mehmed İhsan olup yazılarında Trabzon'dan M.İ., M. İhsan, Şimşek, Serçe, Sunûhî takma adlarını kullanmıştır. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon'da tamamladıktan sonra Trabzon Lisesi'nde edebiyat öğretmeni oldu (1905). Bir süre sonra İstanbul'a gitti (1911). I. Dünya Savaşı sırasında, memleketine dönemediği için İstanbul'da kalarak, İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'ne öğretmen olarak atandı (1916). 1924'te Trabzon'a döndü. Trabzon'da Ticaret Mektebi'nin açılması için her türlü maddî desteği sağladı. Bu okulun müdürü ve kurucusu olarak, 1928'e kadar Trabzon'da kaldıktan sonra istifa ederek tekrar İstanbul'a döndü ve Galatasaray Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği, ardından Yüksek Ticaret Mektebi'nde edebiyat ve muhaberat öğretmenliği yaptı ve bu görevini ölümüne dek sürdürdü. Mezarı, Edirnekapı Şehitliği'ndedir. Şiir ve edebiyat alanında kendini yetiştiren Hamâmizâde İhsan, klasik ekole bağlı kalarak yazdığı şiirlerinde mizah ve yergi ögelerini kullanmıştır. İlk şiirleri Trabzon ve İstanbul'da yayımlanmış, ayrıca tarih, edebiyat, dil ve folklor konularında birçok kitap yazmış, ancak bu kitaplardan pek azı basılmıştır.

BAŞLICA ESERLERİ

Dîvân-ı İhsan : 1928'de İstanbul'da yayımlanmıştır. Ayrıca eski harflerle basılmış son eser olma özelliği taşır. Şiirlerini ve mizahî yazılarını topladığı bu eser, 1989'da Mustafa İsen ve Rıdvan Canım tarafından "Hamâmizâde İhsan Hayatı, Eserleri ve Dîvânı" adıyla yeniden yayımlanmıştır.

Yolculukta (Trabzon, 1912): Mehmed İhsan, bu eserinde, 15 yaşınayken ailesiyle çıktığı bir yolculuğu anlatmaktadır.

Hamsinâme : 1928'de İstanbul'da yayımlanan eser, Hamâmizâde'nin en tanınmış yapıtı olarak kabul edilir. Eserde, Karadeniz halkının simgesi olan hamsi, çeşitli yönleriyle ele alınıp incelenmiş, "Hamsinin Edebiyattaki Yeri" bölümünde, manzum ve mensur birçok mizahî örneğe yer verilmiştir. Eser, 1972 yılında İstanbul'da, oğlu Orhan Hamami tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır.

Bilmeceler (İstanbul 1930) : Folklor alanındaki ilk metotlu derleme örneğidir. Eserdeki 772 bilmecenin 561'i Hamâmizâde tarafından Trabzon'da derlenmiş, diğerleri ise çeşitli yörelerden ve kaynaklardan alınmıştır. Bunların dışında ders kitapları da bulunan Hamâmizâde'nin 30'un üzerinde eseri vardır. 14 kadar eseri tamamlanamadığından yarım kalmış, Trabzon ve İstanbul'daki pek çok gazete ve dergide çıkan yazıları ise toplanmamıştır.

KAYNAKLAR

- **Abdülbâki Gölpınarlı,** *Divân Şiiri, XX. Yüzyıl,* İstanbul 1955, s.17, 98.
- *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, 15. Cilt, İstanbul, s.435.
- **Asım Bezirci,** *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji,* İstanbul 1968, s.522.
- **M. Orhan Okay,** Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.290.
- **İsmet Zeki Eyuboğlu,** *Divan Şiiri,* 2. Cilt, İstanbul 1994, s.591.
- **Atilla Özkırımlı,** *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,* 2. Cilt, İstanbul 1982, s.597.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.79.
- **Rüştü Şardağ,** *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976, s.343.

I

GAZEL

Bir bûse olur visâle bâis *Bilmem ne bu infi'âle bâis*	*Bir öpücük, sevgiyle birleşmeye vesile olur.* *Bu kızgınlığa sebep ne?*
Şermende misin mahabbetimden *Âyâ ne izâr-ı âle bâis*	*Sana olan sevgimden utanıyor musun?* *Öyleyse yüzünün kızarmasına sebep ne?*
Sevdim seni başka bir suçum yok *Aşkım mı bu kîl ü kâle bâis*	*Seni sevmekten başka suçum yok. Bu* *dedikoduya sebep aşkım mı?*
Âvâre gönülde hâli servet *Bir fitne bin ihtilâle bâis*	*Âvâre gönlümde onun zenginlik olan bir ben'i,* *binlerce karışıklık çıkaran bir fitnedir.*
Peymâne-i iştiyâkım İhsân *Sermestî-i ehl-i hâle bâis*	*Ey İhsan, hasretini çektiğim kadeh,* *hâlden anlayanı sarhoş eder.*

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.502.

II

GAZEL

Dil-i âvâre kûy-ı yâre gider
Uçarak gökte bir sitâre gider

Avâre gönül sevgilinin diyarına gider,
O, gökte bir yıldızdır, uçarak gider.

Ayrılan bezm-i iltifâtından
Gidemez bir diyâra dâra gider

Sevgilinin iltıfat ettiği meclisinden ayrılan,
bir diyara gidemez, darağacına gider.

Şühedâ-yı vatan kefen bilmez
Dem-i hursende pâre pâre gider

Vatan uğruna şehit olan, kefen bilmez.
Kanaatkâr mizaçlı, parçalanarak gider.

Ömrümüz bir zavallı berk-i hazân
Reh-i sevdâda rûzgâra gider

Ömrümüz, zavallı bir sonbahar yaprağıdır,
Aşk yolunda rüzgâra kapılmış, gider.

Vermeyiz âha biz mecâl İhsân
Belki dildâre bir şerâre gider

Ey İhsan, biz âhın dumanına güç vermeyiz.
Sevgiliye ancak bir kıvılcım gider.

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.502.

III

GAZEL

Keyfiyyet-i sahbâ-yı safâ meşrebemizdir
Şevkiz tarabız neş'e bizim mezhebimizdir

Zevk şarabının güzelliği bizim meşrebimizdir.
Biz şevk, eğlenceyiz, neşe bizim mezhebimizdir.

Biz hâce-i şeydâ-yı perişan-sühanız biz
Mecmûa-i hûbân-ı zaman mektebimizdir

Biz sözleri dağınık, aklını kaybetmiş bir öğretmeniz;
zamanın güzellerinin meclisi bizim mektebimizdir.

Ey pîr-i mugan meclis-i meyhânenin ancak
Bir şûh-ı kadehkârı bizim matlabımızdır

Ey meyhaneci, biz yalnız içki meclisinin
güzel sâkisini istiyoruz.

Ol mâh ile hembezm-i visâl olduğumuz şeb
Reşk-âver-i mâh-ı felek olmuş şebimizdir

O ay yüzlü güzelle beraber olduğumuz gece,
gökteki ayın kıskandığı gecemizdir.

Cânânımızın rûh-ı revandır lebi ihsan
Serçeşme-i can bir dem-i leb-ber-lebimizdir.

Ey İhsan, sevgilimizin dudağı, bize, akıcı bir ruhtur.
Can çeşmesi ise, dudak dudağa olduğumuz demdir.

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900 1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.290.

H. Nâzım (AHMET REŞİT REY)

(1870 İstanbul – 14 Ağustos 1955 İstanbul)

Askerî rüştiyeden sonra Mülkiye'nin idadî ve yüksek bölümünü birincilikle bitirdi. Fransızca, Arapça ve Farsça öğrendi. Mezuniyetini takiben kısa bir süre lise öğretmenliği yaptı. Mülkiye'deki başarısından dolayı üçüncü kâtip olarak girdiği Mabeyn'de birinci kâtipliğe dek yükseldi. Kudüs mutasarrıflığı; Manastır, Ankara ve Halep valiliklerinde bulundu. Halep valiliği sonrası, 1910'da Galatasaray Sultanîsi'nde edebiyat öğretmenliğine atandı. İki yıl sonra Ahmed Muhtar Paşa Hükümetince Aydın valiliğine tayin edildi; ardından Kâmil Paşa hükûmetinde dahiliye nazırı olarak görev yaptı. Dahiliye nazırlığı sırasında İttihat ve Terakki'ye karşı tavır aldığından Kâmil Paşa hükûmetinin düşürülmesi üzerine (1913) dahiliye nazırlığından ayrılıp Avrupa'ya gitti ve I. Dünya Savaşı'nın bitimine dek İsviçre'de kaldı. Savaş sonrası, 13 Ocak 1919'da Tevfik Paşa kabinesine dahiliye nazırı olarak girdi. I. Damad Ferid Paşa hükûmetinde de bu görevini sürdürdü. Şûra-yı Devlet reisliğine vekâlet ettiği sıralar Paris barış görüşmelerine katıldı; Sevr'e karşı çıktı. 17 Temmuz 1920'de bütün bu görevlerinden istifa edip siyasî hayattan çekildi. Mülkiye yıllarında, edebiyat öğretmeni olan Recaizâde Mahmud Ekrem'in teşvikiyle şiir ve nesre yöneldi. İlk şiirleri Gülşen, Mektep, Servet-i Fünun dergilerinde H. Nâzım imzasıyla çıktı. Edebiyat-ı Cedide topluluğuna girdiği yıllar Malûmat mecmuasında yazdı. II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki muhalifi yayın organlarından Yeni gazete, Rehber, Alemdar ve Şehrah'ta yazıları yayımlandı. Kitap hâlinde basılmış ilk eseri, "Nazariyât-ı Edebiyye Dersleri" (1912) adlı ders kitabıdır. Racine'den yaptığı çevirileri "J. Rasin Külliyatından" adıyla 1934'te yayımlandı. Türkiye Yayınevince çıkarılan "Gördüklerim Yaptıklarım" (1945) isimli hatıraları, II. Meşrutiyet dönemi için birinci derece önemli kaynak olarak kabul edilir.

KAYNAKLAR

- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1982, s.644.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İstanbul 1977 1998, s.324.
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 10. Cilt, İstanbul 1986, s.68
- *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1999, s.458
- **M. Orhan Okay**, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481 482, Ocak-Şubat 1992, s.350
- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.364
- **Sadeddin Nüzhet Ergun**, *Türk Şairleri*, 1. Cilt, İstanbul 1936 1945 (Tamamlanamadı), s.330



Tablo: Ali Rıza Beyazıt

Antik AŞ. 146. Müzayede Katalogu

I

HER ZAMAN GÖRÜLÜR(*)

Sıyrılıp zulmet açılınca hâver
Parlak bir kahkaha uçar havada;
Denizde, kıyıda, dağda, ovada
Gezinir mâî etekli perîler

Yavaş yavaş eser de bâd-ı seher.
Kuşlar sevinir, oynarlar yuvada;
Otta, ağaçta, toprakta, kayada
Mübtesim bir neş'e telâtum eder

Gece bir balıkçı sabâha kadar
Denizde dolaşır, rızkını arar
Yalınız başına bir kandîl ile.

Sabahleyin artık ümîdi biter,
Eski sandalını sürükler gider,
Etrâfına bir kerre bakmaz bile!

(*) Vezn-i hecâi ile (not metne aittir).

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.364

II

HÂTIRA

Bahar olunca bulur bir hayat-ı nev eşya
Olur bedâyi-i hestî cihan cihan peyda

O dem letâifi okşar öper tebessümler
O dem mehâsine âğuş açıp koşar sevda

Zemîne renk inerek bûya iltihak eyler
Havaya buy çıkıp kesb-i renk eder güya

Şükûfelerden alır tazelik güzelliğini
Sürûda neş'eyi kuşlar o dem kılar ihda

Nagamla cilve eder şemmeler, lâtif lâtif
Nesîm-i aşk ile pür-ihtizaz olur enha

Sipihre atfedilen nazra tâ cinâna gider
Esîr-i safvetini kesb eder de reng-i sema

Bedâyi-i melekûtî bu hâkdâna saçar
Hıyât-ı şule ile mihr-i tâli-i garra

Döker zemîne nigâhıyle hüzn-i sevdavî
Guruba mâil olan neyyir-i semâ-peyma

Hayâl-i şairi handan eder safâ-yı seher
Meâl-i şi'ri bile ağlatır zılâl-i mesâ

İzhâr eder ol mertebe nâzende letâfet
Kim vakt-i rebîiye denir ahd-i şebâbet

Bahar olunca varlıklar yeni bir hayat bulur.
Var olmanın güzellikleri cihan cihan ortaya çıkar.

O an, gülümsemeler, güzellikleri öper, okşar.
O an, sevda, güzelliklere kucak açıp koşar

Toprağa renk inerek, kokuya karışır;
Sanki havaya koku çıkıp renk kazanır.

Tâzelik, güzelliğini çiçeklerden alır.
Musikiye neş'eyi o an, kuşlar hediyle eder.

Kokular seslerle cilveleşir;
Etraf aşk rüzgârıyla latîf latîf titreşir.

Göğün rengi saflığının uçuculuğunu kazanır da,
Gökyüzüne bakan göz tâ cennetlere ulaşır.

Melekler âleminin güzellikleri bu toprağa şule iğnesiyle
Doğmakta olan parlak güneşi saçar.

Göğü arşınlayan ve batmaya doğru giden güneş,
Bakışıyla toprağa bir aşk hüznü döker.

Sabahın zevki şairin hayalini güldürür.
Akşamın gölgeleri şiirin manasını bile ağlatır.

İlkbahar mevsimi o kadar nazlı bir güzellik gösterir ki,
Ona bahar mevsiminin gençlik devri denir.

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992, s.350.

III

NİS'TE BİR AKŞAM

-Südâcığıma-

Tâbende bir akşam ki nehârın lemeâtı
Oynardı henüz gölgeler altında derinden
Bir öyle sükûn vardı ki enfâs-ı hayâtı
Çekmişti semâ, massederek sanki zeminden.

Tâ ufka yakın bir yeni ay şâtır ü şeffaf
-Parlak geceler vâdi derûnunda hüveydâ-
Eylerdi karanlıklara şevk-i emel ithaf.
Baktım bu hilâl-i neve andım seni Sü'dâl

Andım seni zîrâ günümün solduğu demde
Azlâl ile âlûde olan ufkuma geldin
Etrafına îsâr ederek hâle-i hande.
Yavrum da güzeldir, yeni ay, sen de güzeldin.

Aydınlık bir akşam ki, gecenin pırıltıları
henüz gölgeler altında, derinden oynardı.
Öyle bir sessizlik vardı ki, sanki gökyüzü,
hayatın nefeslerini emerek, zeminden çekmişti.

Parlak geceler vadinin derinliğinde görünen ay,
neşeli ve saydam olarak, ufka yakın yerden,
karanlıklara bir dilek parlaklığı verirdi.
Bu yeni aya baktım ve seni andım, Sü'dâ!

Seni andım, çünkü, günümün solduğu anda,
etrafında, bir gülümseme hâlesi saçarak,
gölgelere boğulmuş ufkuma geldin.
Ey yeni ay, yavrum da güzeldir, sen de güzeldin.

KAYNAK : M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri),* Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992, s.350.



Yaşar Nezihe (BÜKÜLMEZ)

(1882 İstanbul – 1971 İstanbul)

Soyadı "Bükülmez"dir. Altı yaşındayken annesini kaybetti. İzin almaksızın bir yıl süreyle okula gittiği için babası tarafından evden kovulunca okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Yaşamı sıkıntı içinde geçti. İki kez evlendi. Üç oğlundan ikisini yitirince, kendisini, hayatta kalan tek oğluna adadı. Küçük yaşta şiir yazmaya heveslendi. İlk şiirleri "Malumat ve Terakki" ile "Nazikter" dergilerinde Mazlume, Mahmure, Mehcure imzalarıyla yayımlandı. Şiirlerinde ekmek mücadelesini dile getirdi ve dönemin toplumsal sorunlarına eğildi. Ezilen insanların sorunlarını kendi sorunu olarak gördü; işçiye ve eylemlerine sahip çıktı ve bu nedenle işçi eylemlerini destekleyici şiirler yazdı. Aydınlık dergisi yazarlarından Yaşar Nezihe, hayatına ve eserlerine ilişkin olarak şu özet açıklamayı yapar: "İki kitabım var. «Bir Deste Menekşem» 1915 yılında Marifet Kütüphanesi tarafından yayımlandı. «Feryatlar»ımın neşir yılı 1924'tür. Dört dosya dolusu şiir yazmışım. Bazıları bestelenen 250'den fazla şarkım var. Hayatım yazmakla geçiyor. Tecvit, Karabaş, Mızraklı İlmihal, Tuhfe-i Vehbi manzum kitaplarını ve Fuzûlî'yi bir-iki kez okudum ve bir-iki nazire yazdım. Vaktimin çoğunu kasnak işlemekle ve kitap okumakla geçiririm. Hayatta çok çektim. Hayatım baştan-başa facia ile geçti."

KAYNAKLAR

- **Metin Kayahan Özgül**, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.554.
- **Atilla Özkırımlı**, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1982, s.1215
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1977-1998, s.479
- **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s.1947.
- **Güngör Gençay**, *Yaşar Nezihe Bükülmez ve 1 Mayıs Şiirleri*, Evrensel Kültür, Sayı 77, Mayıs 1998, s.47.

I

KIZIL GÜLLER

Bu bahârın da gülleri ne kadar
–Lekelenmiş şehid kanıyle gibi–
Âteşîndi, kızıldı yâ Rabbi!
Güller oldu bu yıl da çeşmime hâr.

Sevmedim gülleri bu yıl da yine
Öyle gül isterim ki gülmelidir.
Bana "kardeşlik" hissi vermelidir..
Koklamak güçtür hârı gül yerine..

Rüzgârlarla savrulup gâh gâh;
O kızıl güller hâke kalb oluyor...
Bir emel ki açılmadan soluyor...
Olmuyor koklamak nasîb eyvâh!..

Kırk bahar geçti de hayâtımdan
Bir kızıl gül koparmadım hâlâ...
Bir bahar gülleriyle gülse bana
Beklerim hep bunu sebâtımdan..

Böyle âlûde-i meşâkk u mihen
Gelecek nev-bahâra muntazırım;
Beklerim; beklemekle müftehirim:
"Beşerin kurtuluş" bahârını ben..

(Aydınlık, No:16, Haziran 1339 [1921])

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.555.

II

1 MAYIS

–Türk işçisine–

Ey işçiler! Bir Mayıs: Sizin serbest gününüz;
Yürüyünüz ileri, "aydınlık"tır önünüz.
Atelyeler kapandı, dünyâ sanki uykuda,
Şimdi istirmarcılar hep telâşta, korkuda.
Bugün kızıl bayrağın kızıl nurlar saçarken,
Yarın için kurtuluş yollarını açarken
Meşrû olan hakkını istemekten usanma.
"Sabr et biraz.." derlerse bu sözlere inanma
Burjuvazi yalanla dolabını döndürür,
Kalbindeki emelin nurlarını söndürür.

Sen bir mağdûr işçisin, senelerce ezildin.
"Bir Mayıs"ta hürroldun, bunu bir bayram bildin.
Evet hürsün, yarın da hürrolmaksa emelin,
Esâret bağlarını kırsın kuvvetli elin.
Bir günlük hürriyyetin sana bayram oluyor,
Dudakların gülüyor; kalbin sevinç doluyor.
Fakat... İdrâk etmedin sen hakîkî bayramı,
Yine yarın hırpalar maîşetin âlâmı.
En büyük bayram sana hakkını aldığın gün,
İstismardan kurtuluş ne tatlıdır bir düşün.
Böyle dâim birleşip kuvvetini göster sen!
İttihaddan ayrılma, galib olmak istersen.

Patronların elinde sen oyuncak değilsin
Biraz kaldır başını, sana başlar eğilsin.

(Aydınlık, No:21, Mayıs 1340 [1922])

KAYNAK : Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000, s.555.

Cumhuriyetten günümüze
Türk şiirinin gelişimini
daha önce yayımladığımız
***Cumhuriyetten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi**'nde*
izleyebilirsiniz.

Abdullah Özkan - Refik Durbaş



Şairlerin yaşam öykülerinin,
fotoğraflarının, el yazılarının,
dergi sayfalarının ve
kitap kapaklarının görüntülendiği
bu antolojide 526 şairin
1909 seçilmiş şiiri yer alıyor.
Antolojinin şiir bölümü,
5 ciltten oluşmakta...

6. ciltte yer alan CD ROM'da,
kitaptaki tüm şairlerin şiirlerini ve
fotoğraflarını bulabilecek,
bazılarını ise, şairin kendi
sesinden dinleyebileceksiniz.

Ayrıca, CD'nin sonunda, multimedya
düzenlemeleriyle tanınan
ressam Nil YALTER'in,
interaktif multimedya ortamında
hazırladığı "SANAL şiir" çalışmasında,
kendi seçtiği 8 şairimizin dizelerinde
görsel bir yolculuğa da çıkacaksınız.



A. Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Dîvânı, İnceleme-Metin*, İstanbul 2000.

A. Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Ankara 1972.

A. İhsan Yurd, *Fatih'in Hocası Akşemseddîn, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1972.

A. İrfan Aypay, *Lale Devri Şairi İzzet Ali Paşa, Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği-Dîvân-Nigârnâme (Tenkitli Metin)*, İstanbul 1998.

A. Kadir, *Bugünün Diliyle Mevlânâ*, (6. Basım), İstanbul 1980.

A. Kadir, *Bugünün Diliyle Tevfik Fikret*, (4. Basım), İstanbul 1983.

A. Süheyl Ünver, *Levnî*, İstanbul 1957.

A. Süheyl Ünver, *Sevâkıb-ı Menâkıb–Mevlânâ'dan Hatıralar*, İstanbul 1973.

A. Ülker Erke-Şefika Şafak Gören, *Minyatürlerle Anadolu'dan Efsaneler*, Ankara 1997.

Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi, Abdurrahman Güzel, Ankara 1999.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu, *Belîğ*, Ankara 1988.

Abdullah Ercan, *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, İstanbul 1991.

Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara, Tarihsiz.

Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal (Alâaddin Gaybi)*, Ankara 1981.

Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara 1983.

Abdurrahman Güzel, Tekke Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989.

Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, İstanbul 1954.

Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961.

Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul 1969.

Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1969.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, (2. Basım), İstanbul 1992.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XV-XVI. Yüzyıllar*, İstanbul 1954.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XVII. Yüzyıl*, İstanbul 1954.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XVIII. Yüzyıl*, İstanbul 1955.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XIX. Yüzyıl*, İstanbul 1955.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Dîvân Şiiri, XX. Yüzyıl*, İstanbul 1955.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Gülşen-i Râz Şerhi*, İstanbul 1971.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul 1958.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, Tıpkıbasım, İstanbul 1992.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Nedîm Dîvânı*, İstanbul 1972.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Gâlib Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1971.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1972.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri*, (4.Basım), İstanbul 1981.

Abdülbâki Gölpınarlı-Pertev Naili Boratav, *Pir Sultan Abdal*, (2. Basım), İstanbul 1991.

Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri 1: Sahra/Divaneliklerim/Bunlar O'dur*, (Hazırlayan: İnci Enginün), İstanbul 1979.

Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri 2: Makber/Ölü/Hacle/Bâlâdan Bir Ses*, (Hazırlayan: İnci Enginün), İstanbul 1982.

Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3: Hep Yahut Hiç*, (Hazırlayan: İnci Enginün), İstanbul 1982.

Abdülkadir Hayber-Hüseyin Özbay, *Muallim Nâci'nin Şiirleri*, İstanbul 1997.

Abdülkadir Karahan (Neşreden), *Kanunî Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figânî ve Dîvânçesi*, İstanbul 1966.

Abdülkadir Karahan, *Nâbî*, Ankara 1987.

Abdülkadir Karahan, *Nef'î Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1972.

Abdülkadir Karahan, *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, İstanbul 1992.

Abdülvasi Çelebi, *Halilnâme*, Hazırlayan: Ayhan Güldaş, Ankara 1996.

Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü, 4 cilt, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 1999.

Adil Ali Atalay (Vaktidolu), *Erzurumlu Halk Ozanı Noksanî Baba*, (2. Basım) İstanbul 1995.

Agâh Sırrı Levend (Yayımlayan), *Gülşehrî-Mantıku't-tayr*, Ankara 1957.

Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevaî, I. Cilt: Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, Ankara 1965.

Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevaî, II. Cilt: Dîvânlar, 4 Türkçe/Farsça Dîvân*, Ankara 1966.

Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevaî, III. Cilt: Hamse: Hayretü'l Ebrar, Ferhad ü Şirin, Leylî vü Mecnun, Seb'a-i Seyyar Sedd-i İskender*, Ankara 1967.

Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevaî, IV. Cilt: Dîvânlar ile Hamse Dışındaki Eserler*, Ankara 1968.

Agâh Sırrı Levend, *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara 1956.

Ahmed Fakih, *Çarhname*, Yayımlayan ve İşleyen: Mecdut Mansuroğlu, İstanbul 1956.

Ahmed Fakih, *Kitâbu Evsâfı Mesacidi'ş-Şerife*, Yayımlayan: Prof.Dr. Hasibe Mazıoğlu, Ankara 1974.

Ahmed-i Dâî Dîvânı (I-II), Hazırlayan: Mehmet Özmen, Ankara 2001.

Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999.

Ahmet Aymutlu, *Fâtih ve Şiirleri*, İstanbul 1992.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (4. Basım), İstanbul 1977.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1977.

Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Cilt 2, (4. Basım), İstanbul 1973.

Ahmet Kabaklı, *Yunus Emre*, (5.Basım), İstanbul 1983.

Ahmet Mermer, *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Ankara 1991.

Ahmet Necdet, *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999.

Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri, Dinî ve Tasavvufi Şiirler Antolojisi*, İstanbul 1997.

Ahmet Özdemir, *Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz*, İstanbul 1993.

Ahmet Uğur, *İbn-i Kemal*, Ankara 1987.

Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992.

Alâattin Karaca, *Şâir-i Mâder-zad İsmail Safâ*, Ankara 1990.

Ali Alparslan, Gazel Şerhi Örnekleri I, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416 417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Ali Alparslan, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1988.

Ali Alpaslan, *Ahmet Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Ali Alpaslan, *Kadı Burhaneddin Divanından Seçmeler*, (2. Basım), Ankara 2000.

Ali Emre Özyıldırım, *Hamdullah Hamdi ve Dîvânı*, Ankara 1999.

Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, 2 cilt, İstanbul 1997.

Ali Nihad Tarlan (Yayımlayan), *Necâti Beğ Dîvânı*, İstanbul 1963.

Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri, Fasikül 1*, İstanbul 1948.

Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri, Fasikül 2*, İstanbul 1948.

Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri, Fasikül 4*, İstanbul 1949.

Ali Püsküllüoğlu, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975.

Ali Saraçoğlu, *Ercişli Emrah*, Ankara 1999.

Ali Yıldırım, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşi Deyişleri*, 2 cilt, Ankara 1995

Alpay Kabacalı, *Yergi, Nükte ve Fıkralarıyla Şair Eşref*, İstanbul 1983.

Amil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Ankara 1998.

Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998.

Ana Brittanica, Genel Kültür Ansiklopedisi, (Hürriyet Gazetesi'nin Armağanı), 32 cilt, İstanbul 1993.

Asım Bezirci, *Abdülhak Hâmit*, İstanbul 1982.

Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji*, İstanbul 1968.

Asım Bezirci, *Pir Sultan Abdal, Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri*, (2. Basım), İstanbul 1992.

Asım Bezirci, *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri*, 3 cilt, İstanbul 1984.

Aslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul 1995.

Âşık Paşa, *Garib-nâme (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma)*, Kemal Yavuz, 4 Cilt, Ankara 2000.

Atilla Özkırımlı, *Pir Sultan Abdal*, İstanbul 1987.

Atilla Özkırımlı, *Tevfik Fikret, Araştırma-Eleştirme*, (2. Basım), İstanbul 1982.

Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4 cilt, İstanbul 1982.

AÜ Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Sayı 10, Ankara 1979.

Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yayınları, İstanbul 1995.

Ayşe Canay, *Karacaoğlan, Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997

Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, 12 cilt, İstanbul 1986.

Başlangıcından Günümüze Kadar, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, (Nesir-Nazım), 15, Özbek Edebiyatı II, Ankara 2000.

Battal Pehlivan, *Dadaloğlu, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1984.

Bayram Ali Kaya, *Neşâtî*, İstanbul 1998.

Bedihan Tamsöz, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara 1994.

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, (17. Basım), İstanbul 1998.

Beyâni Mustafa Bin Carullah, *Tezkiretü'ş Şuarâ*, (Eleştirmeli Baskıyı Hazırlayan : İbrahim Kutluk), Ankara 1997.

Bilal Kemikli, *Sun'ullâh-ı Gaybî Divânı, İnceleme-Metin*, İstanbul 2000.

Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, 3 cilt, İstanbul 1972.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (Milliyet Gazetesi'nin Armağanı), 24 cilt, İstanbul 1992.

Cahit Öztelli, *Bektaşi Gülleri, Alevî-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, (3. Basım), İstanbul 1997.

Cahit Öztelli, *Dertli ve Seyranî*, İstanbul 1953

Cahit Öztelli, *Karacaoğlan, Bütün Şiirleri*, (7. Basım), İstanbul 1983.

Cahit Öztelli, *Kul Nesimî*, Ankara 1969.

Cahit Öztelli, *Pir Sultan Abdal, Bütün Şiirleri*, (5. Basım), İstanbul 1983.

Cahit Öztelli, *Pir Sultan'ın Dostları*, İstanbul 1984.

Cahit Öztelli, *Sahte Şöhret Bir Ozan, Erzurumlu Emrah, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1976.

Cahit Öztelli, *Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu*, İstanbul 1974.

Cahit Öztelli, *Yunus Emre, Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, (4.Basım), İstanbul 1992.

Can Kerametli, *Galata Mevlevihanesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977.

Cem Dilçin, Gazel, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz Ağustos-Eylül 1986.

Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Ankara 1997.

Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, *Türk Edebiyatında Şathiyye*, Ankara 2001.

Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, *Ümmî Sinân, Hayatı ve Şiirleri*, (2. Basım), Ankara 1998.

Cemal Kurnaz–Mustafa Tatcı, *Yesevîlik Bilgisi*, Ankara 2000.

Cemil Çiftçi, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, İstanbul 2000.

Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997.

Cemil Yener, *Fuzûlî'nin Dünyası*, İstanbul 1966.

Cemil Yener, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, (2. Basım), İstanbul 1989.

Ceval Kaya, *Uygurca Altın Yaruk*, Ankara 1994.

Cevdet Kudret, *Bâkî*, (4. Basım) İstanbul 1986.

Cevdet Kudret, *Eşref, Hayatı Sanatı Eserleri*, (4. Basım), İstanbul 1977.

Cevdet Kudret, *Karacaoğlan*, İstanbul 1985.

Cevdet Kudret, *Pir Sultan Abdal*, İstanbul 1985.

Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar*, İstanbul 1973.

Cihan Okuyucu, *Cinânî, Hayatı-Eserleri ve Dîvânı'ından Seçmeler*, Ankara 1996.

Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'ndan Seçmeler*, Bursa 2000.

Dîvânü Lûgati't-Türk, Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara 1999.

Divanü Lûgat'it-Türk Tercümesi, Çeviren: Besim Atalay, 4 Cilt, (4.Basım), Ankara 1998.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı, 8 cilt.

E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, 2 cilt, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999.

Eflatun Cem Güney, *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1959.

Eflatun Cem Güney-Çetin Güney, *Erzurumlu Emrah*, İstanbul 1975.

Elvan Çelebi, *Menâkibu'l-Kudsiyye Fî Menâsıbi'l-Ünsiyye, Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi*, Hazırlayanlar: İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak, Ankara 1995.

Emel Esin, Türk Kültür Tarihi, İç Asya'daki Erken Safhalar, *Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Mayıs 1985.

Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Ankara 2001.

Erol Ülgen, Âşık Paşa ve Garipnâme Üzerine Prof. Dr. Kemâl Yavuz ile Söyleşi, *Türk Dili*, Sayı 579, Mart 2000, s.249.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, Hazırlayan: M. Faruk Meyan, İstanbul 1999.

Esma Şimşek, Âşık Hasan Dede Üzerine Yeni Tespitler, *Millî Kültür Araştırmaları, 50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder'e Armağan*, Ankara 1996.

Esra Bölükbaşı, Bektaşi Küpeleri, *Art Decor Dergisi*,

Esra Keskinkılıç, *Sultan II. Osman*, İstanbul 1999.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye, İnceleme-Metin*, (Hazırlayan: İlhan Genç), Ankara 2000.

İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, (Hazırlayan: Abdulkerim Abdulkerimoğlu), Ankara 1999.

Eşrefoğlu Divânı, Hazırlayan: Âsaf Hâlet Çelebi, İstanbul 1944.

Eşrefoğlu Divânı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972.

Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, İstanbul 1967.

Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, Ankara 1991.

F. Uzun, *Bütün Eşref*, İstanbul 1964.

Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, 2 Cilt, İstanbul 1967.

Faik Reşad, *Eslaf, Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler*, (Baskıya Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), İstanbul, Tarihsiz.

Faruk Kadri Timurtaş, *Bâkî Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara 1987.

Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul 1977.

Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî'nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1968.

Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî'nin Husrev ü Şirin'i*, İstanbul 1963.

Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1993.

Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1971.

Fevziye Abdullah Tansel, *Ömer Seyfettin'in Şiirleri*, Ankara 1972.

Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982.

Fikri Silahdaroğlu, *Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig Uyarlaması*, Ankara 1996.

Filiz Kılıç, *Şehzâde Bayezid Şâhî, Hayatı ve Dîvânı*, Ankara 2000.

Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Fuad Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî (Yaşamı-Soyu-Vakfı)*, 2 cilt, Ankara 1983.

Fuzulî Dîvânı, (Hazırlayan : Abdülbâki Gölpınarlı), (2. Basım), İstanbul 1961.

Fuzûlî, *Leylâ ile Mecnun*, (Günümüz Türkçesine Aktaran: Aziz Nesin), Ankara 1980.

Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnun*, (Hazırlayan: Hüseyin Ayan), İstanbul 1981.

Fuzûlî, *Saadete Ermişlerin Bahçesi (Hadikatüssuada)*, (7. Basım), İstanbul 1981.

Gönül Alpay, *Ali Şir Nevaî, Ferhad ü Şirin, İnceleme-Metin*, Ankara 1975.

Gül İrepoğlu, Ressam Levnî, Şair Levnî, *P Sanat, Kültür, Antika Dergisi*, Sayı 8, İstanbul 1997.

Gülşehrî, *Mantıku't Tayr*, Önsözle Yayımlayan: Agâh Sırrı Levend, Ankara 1957.

Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hâmid Tarhan*, Ankara 1954.

Gündüz Akıncı, *Batıya Yönelirken Şinasi*, Ankara 1981.

Güray Karaağaç, *Lutfi Dîvânı, Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Ankara 1997.

H. Fethi Gözler, *Ziya Paşa'nın Terci-i Bend ile Terkib-i Bend'i Üzerine Düşünceler*, Ankara 1987.

H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982.

H. Şinasi Çoruh, *Emir Sultan*, İstanbul 1973.

Hacı Bektâş-ı Veli, *Makaalât ve Müslümanlık*, Hazırlayan: Mehmet Yaman, İstanbul 1985.

Halil Erdoğan Cengiz, *Dîvân Şiiri Antolojisi*, (2. Basım), Ankara 1983.

Halil Erdoğan Cengiz, Divan Şiirinde Musammatlar, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz Ağustos Eylül 1986.

Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Dîvân'ı*, Ankara 1998.

Halim Baki Kunter, *Yunus Emre, Bilgiler-Belgeler*, Ankara 1966.

Haluk Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994.

Haluk Halûk İpekten, Gazel Şerhi Örnekleri II, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Haluk İpekten, *Enderunlu Vâsıf*, Ankara 1989.

Haluk İpekten-Mustafa İsen, *Basılı Dîvânlar Kataloğu*, Ankara 1997.

Halûk İpekten, *Fuzûlî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara 1973.

Halûk İpekten, *Nâilî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, (2. Basım), Ankara 1997.

Halûk İpekten, *Şeyh Gâlib, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara 1996.

Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973.

Harun Tolasa, *Günümüzdeki Karşılıklarıyla Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1979.

Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı, Tenkitli Metin*, Ankara 2001.

Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara 1986.

Hasibe Mazıoğlu, *Nedîm'in Divân Şiirine Getirdiği Yenilik*, (2. Basım), Ankara 1992.

Hasibe Mazıoğlu, *Nedîm*, Ankara 1988.

Haşim Nezihi Okay, *Köroğlu ve Dadaloğlu*, İstanbul 1970.

Haşmet Külliyatı, (Dîvân, Senedü'ş-Şuara, Viladetnâme, İntisâbü'l-Mülûk), Yayınlayan Hazırlayan: Mehmet Arslan İ. Hakkı Aksoyak), Sivas 1994.

Hayâlî Bey Dîvânı, (Yayımlayan: Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1945.

Hayati Develi, *Ahmed Yesevi*, İstanbul 1999.

Hayrani Altıntaş, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, İstanbul 1997.

Hayreti, *Dîvân, Tenkidli Basım*, (Hazırlayanlar: Mehmet Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri), İstanbul 1981.

Hayrettin İvgin, *Âşık Sıtkı Pervane*, Ankara 1976.

Helâkî, *Dîvân, Tenkidli Basım*, (Hazırlayan: Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul 1982.

Hikmet Dizdaroğlu, *Abdülhak Hâmit*, (2. Basım), İstanbul 1965.

Hikmet Dizdaroğlu, *Namık Kemal-Yaşamı, Sanatı, Yapıtları*; (10. Basım), İstanbul 1982.

Hikmet Dizdaroğlu, *Şinasi, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, (2. Basılış), İstanbul 1970.

Hikmet Özdemir, *Âdile Sultan Dîvânı*, Ankara 1996.

Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret, Hayatı, Hatıraları, Şiirleri*, İstanbul 1959.

Hilmi Yücebaş, *Fatih Sultan Mehmet, Kültür Dünyası Menkıbeleri-Şiirleri*, İstanbul 1981.

Hilmi Yücebaş, *Şair Eşref, Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hatıraları*, İstanbul 1978.

Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, (2. Basım), İstanbul 1976.

Hüseyin Ayan, *Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Erzurum 1981.

Hüseyin Seçmen, *Karacaoğlan, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1983.

Hüseyin Seçmen, *Köroğlu, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1983.

Hüseyin Seçmen, *Şinasi*, Ankara 1972.

Hüseyin Tuncer, *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, I Tanzimat Edebiyatı*, İzmir 1992.

Hüseyin Yorulmaz, *Koca Ragıp Paşa*, Ankara 1998.

Hüseyin Yorulmaz, *Urfalı Nâbi*, İstanbul 1998.

II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı, Ankara 1982.

İbn-i Kemal, *Dîvân, Tenkidli Metin*, (Hazırlayan: Mustafa Demirel), İstanbul 1996.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Hidayet Özcan, 3. Cilt, Ankara 2000.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: M.Kayahan Özgül, 2. Cilt, Ankara 2000.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Hazırlayan: Müjgan Cunbur, 1. Cilt, Ankara 1999.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969.

İbrahim Alaettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946.

İbrahim Aslanoğlu, *Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği Deyişleri*, Ankara 1984.

İbrahim Aslanoğlu, *Kul Himmet Üstadım*, Sivas 1976.

İbrahim Aslanoğlu, *Kul Himmet*, İstanbul 1997.

İbrahim Bülbül, *Keçecizâde İzzet Molla*, Ankara 1989.

İbrahim Hakkulov, *Ahmet Yesevi (Hikmetleri)*, (Çeviren ve Sadeleştiren: Erhan Sezai Toplu), Ankara 1998.

İlhan Başgöz, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968.

İlhan Başgöz, *Karac'oğlan*, İstanbul 1984.

İnci Enginün, *Abdülhak Hâmid Tarhan*, Ankara 1986.

İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak Şubat 1992.

İskender Pala, *Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999.

İskender Pala, *Nâbi, Hayriyye*, İstanbul 1989.

İskender Pala, *Şair Fatih: Avnî, Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul 1999.

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 1-23. ciltler, İstanbul.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Ahmed i Dâî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1952.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret Ma'lûmât'ta*, İstanbul 1965.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret Mirsad'da*, İstanbul 1965.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eseri*, İstanbul 1963.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Örnekleri II, Risâle-i Sultan Hüseyn Baykara*, İstanbul 1945.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Yusuf ile Züleyha*, İstanbul 1960.

İsmail Özmen, *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 5 cilt, Ankara 1995.

İsmail Parlatır, *Ali Ekrem Bolayır*, İstanbul 1987.

İsmail Parlatır, *Recaî-zâde Mahmud Ekrem*, Ankara 1985.

İsmail Parlatır, XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481 482, Ocak-Şubat 1992.

İsmail Ünver, *Ahmedî, İskender-nâme-İnceleme*, Tıpkıbasım, Ankara 1983.

İsmail Ünver, Mesnevi, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

İsmail Ünver, *Neşâti*, Ankara 1986.

İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, Ankara 1997

İsmet Zeki Eyuboğlu, *Alevi-Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul 1991.

İsmet Zeki Eyuboğlu, *Divan Şiiri*, 2 cilt, İstanbul 1994.

İsmet Zeki Eyuboğlu, *Pir Sultan Abdal*, İstanbul 1991.

İsmet Zeki Eyuboğlu, *Şeyh Bedreddin ve Vâridât*, İstanbul 1980.

İsmet Zeki Eyüboğlu, *Bâkî*, İstanbul 1972.

K. Tahir Sapaz, *Türk Edebiyatının Çağdaşları*, Ankara 1997.

Kâmil Akarsu, *Rumelili Za'ifi, Hayatı, San'atı, Eserleri ve Dîvân'ından Seçmeler*, İstanbul 1993.

Karacaoğlan, *Bütün Şiirleri*, İstanbul 1982.

Kâşif Yılmaz, *Güftî ve Teşrîfâtü'ş-Şu'arâ'sı*, Ankara 2001.

Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menâkıbnâmesi, Abdurrahman Güzel, Ankara 1999.

Kemal Bek, *Metin İncelemeleriyle Sözlü Yazın Dönemi'nden Tanzimat Dönemi'ne Eski Türk Yazını*, İstanbul 2001.

Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1996.

Kemal Eraslan (Hazırlayan), *Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı*, Ankara 1999.

Kemal Eraslan, *Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara 1983.

Kemal Eraslan, Çağatay Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Kemal Eraslan, Hakîm Ata ve Mirâcnâme'si, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, Sayı 10, Ankara 1979.

Kemal Eraslan, *Hüseyn-i Baykara*, Ankara 1999.

Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, I (1860-1923)*, (4. Basım), Tarihsiz.

Lâmiî, *Vâmık u Azra*, İnceleme Metin: Gönül Ayan, Ankara 1998.

Latîfî Tezkiresi, (Hazırlayan: Mustafa İsen), Ankara 1990.

Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ, (İnceleme-Metin)*, Rıdvan Canım, Ankara 2000.

Leyla Hanım, *Solmuş Çiçekler*, (Derleyen ve yazan: Nezih H. Neyzi), İstanbul 1996.

Leyla Karahan, *Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf u Züleyha*, Ankara 1994.

Lütfi Bayraktutan, *Şeyhülislâm Yahya, Hayatı, Edebî Kişiliği, Sanatı, Eserleri ve Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul

M. Ali Yekta Saraç, *Şeyhülislâm Kemalpaşazâde*, İstanbul 1999.

M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980.

M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984.

M. Fuad Köprülü, *Türk Saz Şairleri*, 5 cilt, Ankara 1962-1965.

M. Halid Bayrı, *Vîrânî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1959.

M. Halit Bayrı, *Gevherî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1958.

M. Oluş Arık, Moğolistan'da Türk Anıtları, *Sanatsal Mozaik Dergisi*, Yıl 1, Sayı 4, s.4, Aralık 1995.

M. Orhan Okay, Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri (1900-1923), *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992.

M. Orhan Okay, *Abdülhak Hâmid'in Romantizmi*, Erzurum 1971.

M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, İstanbul 2002.

M. Serhan Tayşi, Âşık Çelebi ve Meşariu'ş-şuarâ Adlı Eseri, *Sanat Dergisi*, Kültür Bakanlığı, Sayı: 6, Haziran 1977.

M. Sunullah Arısoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1985.

M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981.

M. Tevfik Oytan, *Bektaşiliğin İçyüzü*, (7. Basım), İstanbul 1979.

Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, Ankara 1995.

Mahmut Kaplan, *Neşâti Dîvânı*, İzmir 1996.

Mahmut Kemal Yanbeğ, *Bayburtlu Celâlî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963.

Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul 1958.

Mehmed Çavuşoğlu (Hazırlayan), *Necâti Bey Dîvânı (Seçmeler)*, İstanbul 1972.

Mehmed Çavuşoğlu, *Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971.

Mehmed Rauf, Mensur Şiirler, (Çevrimyazı: Rahim Tarım) *Argos Dergisi*, No: 43.

Mehmet Bayrak, *Tevfik Fikret, Hayatı, Sanatı ve Devrimciliği Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1973.

Mehmet Çavuşoğlu, Divan Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Mehmet Çavuşoğlu, Kaside, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Mehmet Çetin, *Tanzimattan Bugüne Türk Şiiri Antolojisi*, 2 cilt, (2. Basım), İstanbul 1994.

Mehmet Emin Ertan, *Aziz Mahmud Hüdâyî*, İstanbul 2001.

Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri, I Tanzimattan Cumhuriyete*, (6. Basım), İstanbul 1978.

Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, İstanbul 1946.

Mehmet Önder, *Anadolu'yu Aydınlatanlar*, İstanbul 1987.

Mehmet Önder, İlk Türkçecilerden Ahmed Fakih Hakkında Yeni Bilgiler, *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 276, Ağustos 1959.

Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlânâ Müzesi*, İstanbul 1993.

Mehmet Önder, *Mevlânâ'nın ve Oğlu Sultan Veled'in Eserlerinde Türkçe*, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, Ankara 1999.

Mehmet Önder, *Mevlânâ*, Ankara (Tarihsiz).

Mehmet Özmen, *Ahmed-i Dâ'î Dîvânı*, 2 cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Mehmet Yardımcı, *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Malatya 1993.

Mehmet Yardımcı, *Millî Kültür Araştırmaları*, 50. Kültür ve Sanat Yılında Dr.Mehmet Önder'e Armağan, Ankara 1996.

Memet Fuat, *Karacaoğlan, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*, İstanbul 1977.

Memet Fuat, *Pir Sultan Abdal, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*, İstanbul 1977.

Memet Fuat, *Şinasi-Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*; İstanbul 1977.

Memet Fuat, *Tevfik Fikret, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları*, İstanbul 1978.

Mes'ud bin Ahmed, *Süheyl ü Nev-Bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük*, Cem Dilçin, Ankara 1991.

Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, İstanbul 1973.

Metin Kayahan Özgül, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 2000.

Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Arif Hikmet*, Ankara 1987.

Metin Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galib, Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1987.

Metin Kayahan Özgül, *Resmin Gölgesi Şiire Düştü, Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*, İstanbul 1997.

Metin Kayahan Özgül, *Yenişehirli Avni*, Ankara 1990.

Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara 1996.

Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân*, Türkçeye Çeviren: Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1974.

Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebir, Seçmeler*, Hazırlayan: Abdulbâki Golpınarlı, İstanbul 1970.

Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî, Tercemesi ve Şerhi*, Cilt I-II-III-IV-V-VI (3 kitap), Terceme ve Şerh eden: Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1981-1984.

Meydan Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, 12 Cilt, İstanbul 1979.

Mine Mengi, *Dîvân Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Ankara 1987.

Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (5. Basım), Ankara 1999.

Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Karşısında II*, İstanbul 1940.

Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Ankara 2000.

Muhammed Nur Doğan, *Bâkî*, İstanbul 1998.

Muhammed Nur Doğan, *Lâle Devri Şairlerimizden Şeyhülislâm İshak Efendi ve Dîvân'ından Seçmeler*, Ankara 1990.

Muhammed Nur Doğan, *Mecnun ve Leylâ Dilinden Şiirler, Fuzûlî'den Manzum Çeviri*, İstanbul 1997.

Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul 1970.

Muhibbî Dîvânı, (Yayımlayan: Coşkun Ak), Ankara 1987.

Muhibbî, *Dîvân ı Muhibbî*, (Hazırlayan: Vahit Çabuk), 3 cilt, İstanbul 1980.

Muhsin Gül, *Sıtkı Baba Dîvânı*, Ankara 1984.

Murad Uraz, *Muallim Naci, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar*, İstanbul 1938.

Murat Uraz, *Abdülhak Hâmit: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*, İstanbul 1941.

Murat Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî*, Bursa 2000.

Mustafa Çıpan, *Fasîh Dîvânı, Tenkitli Metin, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği*, Ankara 2001.

Mustafa Güneş, *Eşrefoğlu Rûmî, Hayatı-Eserleri ve Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara 1998.

Mustafa İsen, *Gelibolulu Âli*, İstanbul 1998.

Mustafa İsen, *Künbü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara 1994.

Mustafa İsen, *Usûlî Dîvânı*, Ankara 1990.

Mustafa İsen-A. Fuat Bilkan, *Sultan Şairler*, Ankara 1997.

Mustafa Necati Karaer, *Karacaoğlan, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1973.

Mustafa Sever, *Dîvân'dan Günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi*, İstanbul 1993.

Mustafa Tatcı, *Eroğlu Nûri, Dîvânçe-i İlâhiyât*, Ankara 2002.

Muzaffer Reşit–Nermi Ocaklı, *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 1, Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1958.

Muzaffer Uyguner, *Dadaloğlu, Yaşamı, Sanatı, Şiirlerinden Seçmeler*, Ankara 1990.

Muzaffer Uyguner, *Karacaoğlan, Yaşamı, Sanatı, Şiirlerinden Örnekler*, (2. Basım), Ankara 1993.

Müjgân Cunbur, *Karacaoğlan, Şiirler*, Ankara 1973.

Münevver Okur, *Cem Sultan-Hayatı ve Şiir Dünyası*, Ankara 1992.

Nâbî, *Nâbî Dîvânı'ndan Seçilmiş En Güzel Şiirler*, Ankara 1970.

Naci Onur, *Hamdi-Yusuf u Züleyha*, Ankara 1991.

Namık Açıkgöz, *Ahmet Paşa*, İstanbul 2001.

Namık Açıkgöz, *Hayâlî*, İstanbul 1999.

Namık Kemal, *Akif Bey*, (Tertipleyen : Mustafa Nihat Özön), İstanbul 1972.

Namık Kemal, *Celâleddin Harzemşah*, (Hazırlayan : İsmail Ayan), İstanbul 1969.

Namık Kemal, *Gülnihâl*, (Hazırlayan : Kenan Akyüz), İstanbul 1989.

Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre*, (Hazırlayan : Şemsettin Kutlu), İstanbul 1982.

Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul 1998.

Necat Birinci, *Nâbizâde Nâzım*, Ankara 1987.

Necip Fazıl Duru, *Mevleviyâne, Şiir Güldestesi, Perşembe Kitapları*, İstanbul 2000.

Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi I*, İstanbul 1981.

Necmettin Hacıeminoğlu, *Fuzulî*, İstanbul 1984.

Necmettin Halil Onan, *Açıklamalı Dîvân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1998.

Nev'î, *Dîvân*, Tenkidli Basım, Hazırlayanlar: Mertol Tulum-M.Ali Tanyeri, İstanbul 1972.

Nevzat Gözaydın, Anonim Halk Şiiri Üzerine..., *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Sayı 445-450, Ocak Haziran 1989.

Nevzat Yesirgil, *Fuzulî, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, (4. Basım), İstanbul 1963.

Nevzat Yesirgil, *Nedîm, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1959.

Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1974.

Numan Külekçi-Turgut Karabey, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvân*, Erzurum 1997.

Nurer Uğurlu, *Dîvân Bahçesi*, İstanbul 1992.

Oktay Mert, *Köroğlu, Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997.

Oktay Mert, *Pir Sultan Abdal, Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997.

Oktay Mert, *Yûnus Emre, Bütün Şiirleri*, İstanbul 1997.

Orhan Ural, *"Dost Elinden Gelen Turna" Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şiirleri*, İstanbul 1976.

Orhan Ural, *Pir Sultan Abdal*, Ankara 1982.

Osman Fikri Sertkaya, Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri)*, Sayı:409, Ocak 1986.

Osman Fikri Sertkaya, *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Ankara 1965.

Osman Horata, *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara 1998.

Ö.Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850 1950)*, Ankara 2000.

Ömer Asım Aksoy, *Aydî Dîvânı*, Gaziantep 1937.

Ömer bin Mezid, *Mecmu'atü'n-Nezair*, Yayımlayan: Mustafa Canpolat, Ankara 1982.

Ömer Uluçay, *Kalemlerde Pir Sultan*, Adana 1997.

Önder Göçgün, *Namık Kemal'ın Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1999.

Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1987.

Öner Kabasakal, Moğolistan'da Türk Anıtları, *Skylife Dergisi*, Aralık 2000.

Öner Yağcı, *Dadaloğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul (Tarihsiz).

Öner Yağcı, *Köroğlu, Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul Tarihsiz.

Öner Yağcı, *Pir Sultan Abdal, Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul 1996.

Öner Yağcı, *Yunus Emre, Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul 1996.

Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2000.

Rahmî-i Harputi Divânı, (Hazırlayanlar : Gönül Hatay Eren-Halil Erdoğan Cengiz), Ankara 1996.

Raif Vırmıça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri,* Ankara 1999.

Rauf Mutluay, *Tanzimattan Günümüze Türk Şiiri,* İstanbul 1973.

Refik Ahmet Sevengil, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri,* İstanbul 1965.

Restorasyonu Dolayısıyla Macaristan-Budapeşte Gül Baba Türbesi, Hazırlayan: Mehmet Özel, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Reşid Rahmeti Arat, *Atabetü'l-Hakayık,* Ankara 1951.

Reşid Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri,* Ankara 1965.

Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig,* I. Metin, Ankara 1979.

Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig,* II. Çeviri, Ankara 1994.

Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri,* Ankara 1995.

Rüştü Şardağ, *Klasik Divan Şiirimiz,* İstanbul 1976.

Saadet Çağatay, *Altun Yaruk'tan İki Parça,* Ankara 1945.

Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri,* Ankara 1950.

Sabahattin Eyuboğlu, *Yunus Emre,* İstanbul 1981.

Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı,* Tenkidli Basım, Ankara 1994.

Sabahattin Küçük, *Bâkî ve Divânı'ndan Seçmeler,* İstanbul 1988.

Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Beşiktaşlı Gedaî,* İstanbul 1933.

Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Hengamî,* İstanbul 1933.

Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XIX'uncu Asır Sazşairlerinden Sille'li Sürurî,* İstanbul 1933.

Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XVII'nci Asır Sazşairlerinden Âşık,* İstanbul 1933.

Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XVII'nci Asır Sazşairlerinden Kâtibî,* İstanbul 1933.

Sadeddin Nüzhet (Ergun), *XVII'nci Asır Sazşairlerinden Kuloğlu,* İstanbul 1933.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Âşık Ömer, Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1935.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1935.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri,* 2 Cilt, İstanbul 1955.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Halk Edebiyatı,* İstanbul 1938.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Hatâyî Dîvânı, Şah İsmail Safevî, Edebî Hayatı ve Nefesleri,* 1956.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* 4 cilt, İstanbul 1936-1945 (Tamamlanamadı).

Sadettin Gömeç, *Kök Türk Tarihi,* Ankara 1997

Sadettin Kocatürk, *Gülşehrî ve Feleknâme,* Ankara 2000.

Sadık Deniz, *Bugünün Diliyle Dîvân Şiiri,* (2. Basım), İstanbul 1983.

Sadık Tural-Güzin Tural-Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Tarihi,* 1. Cilt, Ankara 2001.

Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihnî,* İstanbul 1988.

Saim Sakaoğlu, *Daduloğlu,* Ankara 1986.

Saim Sakaoğlu, Türk Saz Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri),* Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989.

Salih Keramet Nigâr, *Nigâr Binti Osman, Hayatımın Hikâyesi,* İstanbul 1959.

Sedit Yüksel, *Işknâme (Mehmed),* Ankara 1965.

Sedit Yüksel, *Şeyh Gâlib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri,* Ankara 1980.

Sehî Bey, *Tezkire "Heşt Behişt",* Hazırlayan: Mustafa İsen, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.

Sehi Bey Tezkiresi, Heşt Behişt, Mustafa İsen, Ankara 1998.

Sennur Sezer, *Türk Safo'su Mihrî Hatun, (Belgesel Anlatı),* Milliyet Yayınları, İstanbul 1997

Sevgi Gökdemir-Ayvaz Gökdemir, *Yunus Emre, Güldeste,* (4.Basım), Ankara 1996.

Seydî Ali Reis, *Mir'at-ül Memalik, İnceleme-Metin-İndeks,* Mehmet Kiremit, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Seydi Ali Reis, *Mir'at-ül Memalik (Ülkelerin Aynası),* Hazırlayan: Necdet Akyıldız, İstanbul (Tarihsiz).

Seyf-i Sarâyî, *Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türki),* Hazırlayan: Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Ankara 1989.

Seyfi Başkan, *Ankara Hacı Bayram ı Velî Camii ve Türbesi,* Ankara 1998.

Seyfi Serayi, *Gülistan Tercümesi,* Prof.Dr. Feridun Nafiz Uzluk'un önsözü ile birlikte, Ankara 1954.

Seyit Kemal Karaalioğlu, *Namık Kemal-Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1984.

Seyit Kemal Karaalioğlu, *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi,* 5 cilt, İstanbul 1973.

Seyit Kemal Karaalioğlu, *Ziya Paşa, Hayatı ve Şiirleri,* İstanbul 1984.

Seyyid Muhammed Nur, *Mısri Niyâzî, Dîvânı Şerhi,* (Hazırlayan: Mahmut Sadettin Bilginer), İstanbul 1982.

Seyyid Nesîmî Divânı'ndan Dîvânı'ndan Seçmeler, Hazırlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ankara 1985.

Suat Hizarcı, *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul 1969.

Süleyman Çelebi, *Mevlid (Vesilet ün Necât),* Hazırlayan: Faruk K. Timurtaş, İstanbul 1970.

Süleyman Çelebi, *Mevlid,* Hazırlayan: Dr. Necla Pekolcay, İstanbul 1980.

Süleyman Nazif, *Malta Geceleri- Fırâk-ı Irak ve Galiçya,* (Hazırlayan: İhsan Erzi), İstanbul 1979.

Süreyya A. Beyzâdeoğlu, *Sünbülzâde Vehbî,* İstanbul 2000.

Şemsettin Kutlu, *Dertli,* Ankara 1982.

Şemsettin Kutlu, *Dîvân Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul 1983.

Şemsettin Kutlu, *Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981.

Şemsettin Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* (2 Basım), İstanbul 1981.

Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi,* 2 Cilt, Ankara 1996.

Şerif Mardin, Hacı Bektaş Veli, *Skylife Dergisi,* İstanbul Ağustos 1992.

Şevket Kutkan, *Nedim Dîvânı'ndan Seçmeler,* İstanbul 1981.

Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk,* Hazırlayan: Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1968.

Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha, Nakleden: Dehri Dilçin, İstanbul 1946.

Şinasi, *Müntahabât-ı Eş'âr, Külliyat I,* (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960.

Şinasi, *Şair Evlenmesi, Külliyat II,* (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1960.

Şinasi, *Tercüme-i Manzume, Külliyat III,* (Hazırlayan: Süheyl Beken), Ankara 1960.

Şinasi, *Makaleler, Külliyat IV,* (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1960.

Şinasi, *Müntahabât-ı Eş'arım, Divân,* (Hazırlayan: Mualla Anıl), İstanbul 1945.

Şinasi, *Şair Evlenmesi,* (Hazırlayan : Cevdet Kudret), İstanbul 1959.

Şükran Kurdakul, *Namık Kemal,* İstanbul 1977.

Şükrü Elçin, *Âşık Ömer,* Ankara 1987.

Şükrü Elçin, *Gevherî Dîvânı, İnceleme-Metin-Dizin Bibliyografya,* Ankara 1984.

Şükrü Elçin, Noksanî, Hayatı ve Şiirleri, *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Fasikül 1,* Sayı:10, Ankara 1979, s.35.

Şükrü Kurgan, *İzahlı Eski Metinler Antolojisi,* Ankara 1943.

Tahir Alangu, *Servet-i Fünûn Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul 1958.

Tahir Kutsi, *Türk Halk Şiiri,* (2. Basım), İstanbul 1978.

Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi,* Ankara 1991.

Talat Sait Halman – Metin And, *Mevlana Celaleddin Rumi and The Whirling Dervishes,* İstanbul 1983.

Talât Tekin, İslâm Öncesi Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri),* Sayı:409, Ocak 1986.

Talât Tekin, Karahanlı Dönemi Türk Şiiri, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri),* Sayı:409, Ocak 1986.

Talât Tekin, *Tunyukuk Yazıtı,* Ankara 1994.

Talât Tekin, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri,* Ankara 1989.

Tam ve Mükemmel Niyazî-i Mısrî Dîvânı, Sağlam Kitabevi, İstanbul 1976.

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2 cilt, İstanbul 2001.

Tevfik Fikret ve Şermin, (Hazırlayan: Sermet Sami Uysal), İstanbul 1973.

Tevfik Fikret, *Eski Çağlar Tarihi (Tarih-i Kadim),* (Yenileştiren: A. Kadir), İstanbul 1965.

Tevfik Fikret, *Kırık Saz (Rübâb-ı Şikeste),* (Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas), İstanbul 1975.

Tevfik Fikret, *Şermin,* İstanbul 1965.

Tunca Kortantamer, *Nev'izâde Atâyî ve Hamse'si,* İzmir 1997.

Turgut Karacan, *Nev'izâde Atâyî, Heft-Han Mesnevisi, İnceleme-Metin,* Ankara 1974.

Turgut Ulusoy, *Erzurum Hasankale'li İbrahim Hakkı Dîvân'ı,* İstanbul 1974.

Türk Dili Dergisi, Divanü Lûgat-it-Türk Özel Sayısı, s.253, 1 Ekim 1972.

Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri), Sayı:409, Ocak 1986.

Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), Sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989.

Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri), Sayı: 481-482, Ocak-Şubat 1992.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 8 cilt, İstanbul 1977-1998.

Türk Dünyası El Kitabı, Üçüncü Cilt: Edebiyat (Türkiye), Ankara 1998.

Türk Dünyası Kültür Atlası, İstanbul 1997.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, 1. Cilt, Ankara 2002.

Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri-Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle,* (5. Basım), Ankara 1967.

Vasfi Mahir Kocatürk, *Şiir Defteri,* Ankara 1954.

Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi,* (2. Basım), Ankara 1968.

Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Antolojisi,* Ankara 1961.

Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi,* (2. Basım), Ankara 1970.

Yahya Bey ve Dîvânından Örnekler, (Hazırlayan: Mehmed Çavuşoğlu), Ankara 1983.

Yahyâ Bey, *Yûsuf ve Zelîhâ,* (Hazırlayan: Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul 1979.

Yakup Karasoy, *Şiban Han Dîvânı, İnceleme-Metin-Dizin Tıpkıbasım,* Ankara 1998.

Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, 2 cilt, İstanbul 1999.

Yaşar Akdoğan, *İskendernâme'den Seçmeler,* Ankara 1988.

Yaşar Aydemir, *Behiştî Dîvânı, Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni,* Ankara 2000.

Yaşar Nabi (Nayır), *Tevfik Fikret, Hayatı-Sanatı-Şiirleri,* İstanbul 1952.

Yavuz Sultan Selim Dîvânı, (Türkçeye Çeviren: Prof.Dr. Ali Nihat Tarlan), İstanbul 1946.

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye "Kitab-ı Muhammediyye",* Baskıya Hazırlayan: Amil Çelebioğlu, 4 cilt, İstanbul (Tarihsiz), (Tercüman 1001 Temel Eser).

Yılmaz Elmaz, *Yunus Emre,* İstanbul 1992.

Yılmaz Yeşildağ, *Hacı Bektaş-ı Velî, Yaşamı ve Şiirleri,* İstanbul 2000.

Yunus Emre Divanı, (2.Basım), İstanbul 1981.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig,* (Hazırlayan: Yaşar Çağbayır), Ankara 2001.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig,* (Kahire Nüshası), (Tıpkıbasım), Ankara 1993.

Yusuf Mardin, *Abdülhak Hâmid'in Londra'sı,* İstanbul 1976.

Yusuf Mardin, *Namık Kemal'in Londra Yılları,* İstanbul 1974.

Zâti Dîvânı, (Yayımlayan: Ali Nihad Tarlan), 1. Cilt İstanbul 1968, 2. Cilt İstanbul 1970.

Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebî, İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı,* İstanbul 1984.

Ziver Tezeren, *Aziz Mahmud Hüdâyî, Hayatı, Eserleri,* İstanbul 1987.

Ziya Paşa, *Terci-i Bend ve Terkib-i Bend,* (Hazırlayan : Hüseyin Yorulmaz), İstanbul 1992.

Ziya Paşa, *Terci-i Bend ve Terkib-i Bend,* (Nesre Çeviren : Mithat Sadullah Sander), İstanbul 1945.

Ziya Paşa, *Zafernâme,* (Baskıya Hazırlayan: Fikret Şahoğlu), İstanbul (Tarihsiz)

Zühre İndirkaş, Din-Sanat İlişkisi Bağlamında Manicilik ve Uygur Resim Sanatı, *Toplumsal Tarih Dergisi,* Sayı 48, Aralık 1997.

ANSİKLOPEDİK SÖZLÜK

(KAVRAMLAR ve EDEBÎ TERİMLER)

A

ABDAL

İslâm tasavvufunda, dünyanın düzenini koruduklarına inanılan veli gruplarından biridir. Sözcük anlamı, "bedel" ya da "bedel"in çoğuludur ve "bir şeyin karşılığı olan", "bir şeyin yerini tutan" demektir. Abdalların, birbirlerinin yerine geçebildiklerine ya da aynı biçim ve görünüşteki birini "bedel" olarak bırakarak istedikleri yere gidebilme gücüne sahip olduklarına inanılır. İşte "abdal" adı da bunu içermektedir. Abdalların sayılarının 40'a yakın olduğu ve Şam'da bulundukları inancı yaygındır.

Çeşitli hadislerde bildirildiğine göre, dünyanın düzeni abdallarla sağlanır. Tanrı'nın yardımını onlar sağlar, yağmuru onlar yağdırır, düşmanlara karşı savaşta onlar yardım eder ve onların yardımlarıyla zafer kazanılır. Abdallar bu kata, ibadetleriyle değil, cömertlikleri, temiz kalpli oluşları, insanlara öğütlerde bulunmaları, haram yememeleri, kazaya rıza göstermeleri ve Müslümanlar'a karşı şefkatli davranmaları sonucu erişmişlerdir.

Abdallarla ilgili hadislerin gerçekliği konusunda birçok tartışma olmuş ve Sûfi mezhebi dışında bunların gerçekliğini kesin biçimde benimseyen olmamıştır.

12. yüzyılda "abdal" deyimi daha değişik bir anlamda kullanılmaya başlandı. Özellikle ülkemizde bu sözcük "derviş" anlamında kullanılırken, bazı yerlerde de "serseri ve dilenci derviş" olarak anlam kazandı. İran'da da Kalenderîler bu adla anılırlardı. Anadolu'da, 14. ve 15. yüzyıllarda, "abdal" adı altında Batınî inançları taşıyan bazı derviş toplulukları ortaya çıktı. Bunlara "Rum abdalları" dendi. Yine bu yüzyılda, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Pîr Sultan Abdal gibi bazı şair dervişler kendileri için "abdal" unvanını kullandılar.

AĞIT

Sevilen bir insanın ölümünden duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir. Halk edebiyatı şiir türlerindendir. Dîvân şiirinde ağıta mersiye denir. Ağıtın, toplumun uğradığı büyük felâket ve kayıplar üzerine söylenen şiir, ezgi gibi; ağlama, sızlama, feryat gibi ya da toplu hâlde (gurbete gidenlere, gelin gidenlere) ağlaşma gibi anlamları da vardır.

Ağıt yakmanın geçmişi, eski Türklerde ölen insanların ardından yapılan "yuğ" geleneğine kadar çıkar. İslâmiyetten önceki dönemlerde, sevilen ve tanınmış bir insanın ölümünden sonra yapılan "yuğ" adı verilen dinî yas törenlerinde, "sagu" denilen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölen insanın yaptığı iyilikler ve kahramanlıklar dile getirilirdi.

Günümüzde de Anadolu'da ölen insanın ardından yas törenleri düzenleme ve ağıt yakma geleneği sürmektedir. Halk şiirinde ağıt, sosyal acılarla ilgili olarak da söylenmiştir. Ağıt, koşma şeklinde söylendiği gibi türkü biçiminde de dile getirilir. Bu şiirler çoğunlukla hece vezninin on birli kalıbıyla, dörtlük şeklinde söylenirler.

AHİLİK

13. yüzyıldan 20. yüzyıla dek Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen bir ad olup kelimenin sözlük, terim ve örgüt olarak türlü anlamları vardır.

a) Ahi kelimesi Arapçadır ve sözlük anlamı "kardeşim" demektir.

b) Terim olarak ahilik, belli devrede esnaf ve sanatkâr birliğini ifade eder.

c) Örgüt olarak ise, 13. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 20. yüzyılın başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkâr kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve denetimlerini yapan bir kurumdur diye tanımlanabilir.

Ahiliğin kökenleri üzerinde en ciddî incelemeleri yapan batılı oryantalistler, bugüne dek yaptıkları yayınlarda Ahiliğin kökenlerini, Doğu'da özellikle Araplar arasında gelişmiş olan fütüvvet örgütüne dayarlar; ama gene de onun, fütüvvetten bir hayli değişik ve Anadolu Türkleri'nin onu, bu bölgede geliştirip biçimlendirdiklerinde yani, Anadolu Türklerine özgü bir kuruluş olduğunda birleşmektedirler.

Gerçekten Ahi töre ve törenlerini, örgüte giriş kurallarını kapsayan Ahi yönetmeliği niteliğindeki eserlere son zamanlara dek "fütüvvetnâme" adı verilmiştir

ALEVÎ

Peygamber'in amcasının oğlu ve damadı olan dördüncü halife Ali'yi öbür sahabelerden ve öteki üç halifeden (Ebubekir, Ömer, Osman) üstün tutan mezhebe bağlı kimselere verilen addır. Ali'ye, İmam'lığın Allah ve Peygamber tarafından verildiğine inananlara Şia-i Alevîye adı verilir. Ali'ye karşı besledikleri büyük sevgiden dolayı onda tanrısal bir kişilik görenlere de Alevî denir.

ARUZ

Hecelerin sayılarına göre değil de ses değerlerine göre düzenlenen ve genellikle İslâm uygarlığına bağlı uluslarca nazımda kullanılan ahenk ölçüsüdür. Arapçada "yan, yön, yanak, yol, yöntem, büyük çadırların orta direği" gibi anlamlara gelir. İlkin Araplarca kullanıldı, 8. yüzyılda Basralı dil bilgini İmam Halil tarafından sistemleştirildi. İslâmiyet'ten sonra, Arap edebiyatının gelişmesi üzerine bütün dil ve edebiyat kurallarının düzenlenişi sırasında Arap vezin sistemi ve aruz da düzenlendi. Bundan sonra gelişen Müslüman İran edebiyatı, Arap aruzunu, kendi özelliklerine uydurarak aldığı gibi, Türk, Hint (Urdu), Kürt ve Afgan edebiyatları da Acem vezin sistemini ve aruzunu, dillerinin ve eski edebî kültürlerinin etkisiyle bazı değişikliklerle aldılar. Arap ve Fars edebiyatlarını çok iyi bilen, iki dilde de kolaylıkla şiir söyleyebilen kentli aydınların, bir süre modaya uyarak Farsça şiirler yazdıkları, sonra da aynı ölçüyle Türkçe şiirler yazmaya giriştikleri biliniyor. Aruz vezinleri ses değerine göre düzenlenmiş olmakla birlikte, geleneksel 11'li hece vezninin de bunda etkisi vardır. Gerçekten Türklerin kullandığı Acem mesnevî vezinleri, biri dışında 11 hecelidir. Bu nedenle yabancı araştırmacılar, Sultan Veled'in kimi şiirlerinin, Âşık Paşa'nın "Garibnâme"sinin heceyle yazıldığı yanılgısına düşmüşlerdir. Ayrıca aruzun, Arapça sözcüklerin uzun ya da kısa söylenişlerine göre düzenlendiği, Türkçe sözcüklerin ses yapısınınsa buna uymadığı, imale (çekme) ve vasllarla (ulama) aynı sözcüğün değişik dizelerde değişik biçimlerde okunduğu göz önüne alınırsa bu doğaldır. 16. yüzyıl şairlerinden Fuzûlî'nin sert dil olarak nitelediği Türkçenin bu yapısal özelliği, 11. yüzyıldan başlayarak yaygın biçimde kullanılan aruzun etkisiyle Türkçede yabancı sözcüklerin artmasına yol açtı. Yabancı sözcükler arttıkça da nazım tekniğine ilişkin bozukluklar azaldı. Aruzun kullanılmaya başlamasıyla özellikle Çağatay ve Azeri alanlarında tuyug, koşuk, türkü, tarhani gibi nazım biçimlerinin ortaya çıktığı, Osmanlı şiirinde de sonradan şarkı adı verilen, murabbaların yazıldığı görülür. Hepsinde ortak nokta, bu şiirlerin belli bir besteyle okunmak için yazılmış olmalarıdır. Âşık ve zümre-tarikat edebiyatında bu, daha çok göze çarpar, iki ayrı geleneğin birbirini etkilemesi sonucu dîvân şiirinde ve İran edebiyatında görülmeyen, aruzla yazılmış nazım biçimleri geliştirilir. Dîvân, semâî, selis, kalenderî, şatranç bunlar arasındadır. Sözcüğü oluşturan hecelerin ses değerine dayanan aruzda, Arapça sözcüklerin yapısına uyularak sebeb, ve ted, fasıla diye üçe ayrılan heceler efâil ü tefâil denilen sekiz kümede toplandı (feûlün, fâilün, fâilâtün, müstef'ilün, mefâilün, mütefâilün, müfâaletün, mef'ûlât). Anlamı olmayan, yalnızca ses

değerini belirten bu sekiz sözcüğün çeşitli sıralamalarla bir araya getirilmesi sonucu bahr denen 19 dizi oluşturuldu. Bu 19 bahirden her biri de kendi içinde ayrıca çoğaltıldı, kimi kalıplar kimi belli biçimler için kullanıldı.

ARUZ KALIPLARI

Aruzda bahr denilen on dokuz temel diziyi küçük değişikliklerle çoğaltarak oluşturulan ve vezin adı verilen kalıplardır. Her vezin, hecelerin yalnızca ses değerini gösteren ve bir anlam taşımayan söz kalıplarının bir araya getirilmesiyle oluşur. Bu söz kalıpları hecelerin ses bakımından kısalık ve uzunluklarına dayanır. Kısa hecelerin nokta, uzunların da çizgi ile gösterildiği bu ses kalıplarının başlıcaları şunlardır : Fâ, Fa'(-); Feul (.-), Fâlün (—), Feilün (..-), Fâilün (-.-), Feûlün (.—), Mef'ûlü (—.), Feilâtün (..—), Fâilâtün (-.—), Mefâilun (.-.-), Mefâîlün (.—-), Mefâilü (.—.), Fâilâtü (-.-.), Müfteilün (-..-), Müstef'ilün (—.-), Müstef'ilâtün (—.—), Mütefâilün (..-.-) Bu ses kalıpları çeşitli biçimlerde bir araya getirilerek vezinler oluşturulmuştur. Şu birkaç örnekte olduğu gibi: Fâilâtun/ Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün; Mefûlü/ Mefâîlü/Feülün; Mefûlü/Fâilâtü/ Mefâîlü/Fâilün; Feilâtün (ya da Fâilâtün)/ Mefâilün/Feilün (ya da Fa'lün). Türkler aruzda İran şairlerini izlemişler, onların kullandıkları bahirleri ve vezinleri almışlardır. Özellikle aruzun benimsendiği ilk dönemlerde Türkçenin ses yapısına uygun vezinlerin seçildiği, İranlıların az kullandıkları vezinlerin çokça kullanıldığı ya da kimilerinin hiç kullanılmadığı görülür.

Başlıca aruz kalıpları:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün Fa'lün
Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Fâ'ilün Fâ'ilün
Fâ'ilün Fâ'ilün Fâ'ilün
Fâ'ilün Fa'lün Fâ'ilün Fa'lün
Fa'lün Fe'ilün Fa'lün Fe'ilün
Fe'ilâtün Fâ'ilâtün Fe'ilâtün Fâ'ilâtün
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtun Fe'ilâtun
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl
Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün
Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl
Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün
Mef'ûlü Fâ'ilâtün
Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün
Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün
Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûl (Fe'îl)
Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlün Fa' (Fâ')
Mef'ûlü Mefâ'îlün
Mef'ûlü Mefâ'îlün Fe'ûlün
Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Fe'ûl (Fe'îl)
Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün
Mef'ûlü Mefâ'îlün Mefâ'îlü Fa' (Fâ')
Mef'ûlü Mefâ'îlün Mefâ'îlü Fe'ûl (Fe'îl)
Mef'ûlü Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa' (Fâ')
Mef'ûlün Fâ'îlün Mefâ'îlün Fa' (Fâ')
Mef'ûlün Fâ'ûlün Mefâ'îlü Fe'ûl (Fe'îl)
Mef'ûlün Mef'ûlü Mefâ'îlü Fe'ûl (Fe'îl)
Mef'ûlün Mef'ûlü Mefâ'îlün Fa' (Fâ')
Mef'ûlün Mef'ûlün Mef'ûlü Fe'ûl (Fe'îl)
Mef'ûlün Mef'ûlün Mef'ûlün Fa' (Fâ')
Mefâ'ilâtün Mefâ'ilâtün
Mefâ'ilâtün Mefâ'ilâtün Mefâ'ilâtün Mefâ'ilâtün
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilâtün
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Mefâ'îlün Fe'ûlün
Mefâ'îlün Fe'ûlün Mefâ'îlün Fe'ûlün
Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün
Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Müfâ'aletün Müfâ'aletün Müfâ'aletün Müfâ'aletün
Müfte'ilâtün Müfte'ilâtün
Müfte'ilün Fâ'ilâtün Müfte'ilâtün
Müfte'ilün Fâ'ilün
Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün
Müfte'ilün Fe'ûlün Müfte'ilün Fe'ûlün
Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilâtün
Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün
Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün
Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilâtün
Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün
Müstef'ilâtün
Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün
Müstef'ilün Fâ'ilün Fe'ûlün
Müstef'ilün Müstef'ilün
Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün
Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün
Mütefâ'ilün Fe'ûlün Mütefâ'ilün Fe'ûlün
Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün
Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün

ASUMAN İLE ZEYCAN

Bir halk öyküsüdür. Erzincan Beyi Kaleli Bey'in kızı Zeycan ile kâhyası Derviş Ahmet'in oğlu Asuman'ın aşkı çevresinde gelişen öykü, sözlü halk edebiyatının bütün ortak motiflerini içerir. Ana temi, birbirini seven iki gencin, ailelerinin toplumsal açıdan denk olmayışı nedeniyle ayrı düşmeleridir. Bütün zorluklara karşın sonunda iki sevgili birbirine kavuşur. Çıkış yüzyılı bilinemeyen bu halk öyküsünün yer yer şiirlerle bezenmesi, bunun bir âşık anlatısı, Asuman'ın da (erkek kahraman) bir saz şairi olduğu kanısını uyandırmaktadır. Erzincan-Erzurum bölgelerinin ürünü olan öykü, Osmanlı topraklarında adları belli kent ve yörelerde geçmektedir. Bugün de Erzincan'ın Üzümlü (Cimin) köyünde bulunan bir türbe, çeşitli anlatmalarda adı Kaleli-Kale-Kule Bey olarak geçen beye bağlanmaktadır. Ayrıca Erzincan'daki bir ziyaret yeri de Asuman'ın türbesi olarak tanınmaktadır.

ÂŞIK

Saz eşliğinde doğaçtan (irticalen), hazırlıksız şiir söyleyen, söz şairi, halk şairi ya da halk ozanı da denilen şairlerin ortak adıdır. 16. yüzyıldan başlayarak kentlerde, köylük yerlerde, göçebe ya da yarı göçebe topluluklarda, asker ocaklarında yetişen bu sanatçı tipinin belirgin özelliği, şiir yazmayıp saz eşliğinde şiir söyleyen ve halk şiiri geleneğini sürdüren bir yaratıcı olmasıdır. Saz ve sözün bu birlikteliği, âşık adının, eski ozan unvanının yerine kullanıldığını göstermektedir. 13. ve 15. yüzyıllarda halk şiirinin çeşitli tarikatlara bağlı derviş şairlerce temsil edildiği (Yunus, Kaygusuz vb.), beylikler döneminde Anadolu'da ya da Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında ellerinde çeşitli sazlarla ilâhîler okuyarak dolaşan dervişlerin bulunduğu biliniyor. Halkın, âşığı, "hak âşığı" sayması da buna bağlanabilir. 16. yüzyıldan sonra, öğrenim görmemiş, saz çalan ve irticalen hece ölçüsüyle şiir söyleyen âşıkların sayısı artmış, Yunus, Kaygusuz, Hacı Bayram izinde yürüyenlerse geleneksel halk şiiri biçimlerini kullanmakla birlikte öz olarak ayrı bir şiir geliştirmişlerdir. Bunlar arasında âşık sayılabilecek Pîr Sultan Abdal benzeri şairler de vardır. 17. yüzyılın son yarısından başlayarak Âşık Ömer, Gevheri, Dertli, Emrah gibi, öğrenim görmüş, saz çalan, ama aruzla da şiir yazabilen ve sözü, sazdan önemli sayan şairlerle âşık kavramı daha geniş bir alanı kapsar.

ÂŞIK EDEBİYATI

Âşık denilen halk şairlerinin, anlatı ve şiir türlerinde verdikleri edebiyat ürünleridir. Anlatı türünde, uzun birtakım kahramanlık romanları ya da daha kısa

birtakım türkülü öyküler oluşmuştur. Şiir türünde verilen ürünler de konularına göre destanlar, güzellemeler, taşlamalar, koçaklamalar, ağıtlar, muammalar, öğretici şiirler olarak kümelendirilebilir. Âşık edebiyatı, klasik edebiyata koşut bir kültür akımı olarak belirmiş, aşağı yukarı 15. yüzyılın sonlarından bugüne dek sürüp gelmiştir. Yalnız halk şiiri geleneğinden beslenmekle birlikte, zümre-tarikat edebiyatı, âşık edebiyatı içinde düşünülmemelidir. Her iki edebiyat da birbirini etkileyerek iki ayrı çizgide gelişir. 16. yüzyılda ilk temsilcileri görülen âşık edebiyatı, din dışı bir gelişimi sürdürürken, zümre-tarikat edebiyatı, Yunus ve Kaygusuz'un izinde ayrı bir özü işler. Âşık edebiyatı ve musikisi, türlü kaynaklardan, çeşitli sanat ögelerinin birleşip kaynaşmasıyla oluşmuş, kendisine özgü yeni niteliklere sahip bir bileşimdir. Bu bileşimin ana ögeleri halk edebiyatından gelir. Muzikle şiirin birbirini bütünlemesi, hece vezninin kullanılması, nazım biçimleri gibi (türkü, varsağı, koşma, mâni vb.). Öte yandan zümre-tarikat edebiyatının özünü oluşturan tasavvuf, âşık edebiyatını da etkiledi. Dîvân şiirinin etkisi ise 16. yüzyılın sonlarında başlar. Hecenin yanı sıra aruzu da kullanan âşıklar dîvân, selis, kalenderî gibi aruzlu nazım biçimini geliştirdiler. Ayrıca dîvân şiirinin yaygın mazmunları, İslâm ve İran tarihinden alınan mitolojik motifler, sadece aruzla yazılan şiirlere girdi. Bu olumsuz gelişme ancak dîvân şiirinin ömrünü tamamlaması sonucu, 20. yüzyılın başlarında durdu. II. Meşrutiyet'ten, özellikle de Cumhuriyet'ten sonra kaynağına dönen âşık edebiyatı kendini yeniledi. Bu kendini yenileyiş halk edebiyatı dışındaki etkilerle gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında aydınlar arasında görülen millîleşme çabaları, heceye dönüş ve halk kaynağına yöneliş, bunu zorunlu kılmıştır. Halkevleri'nin kuruluşunu (1932) izleyen yıllarda da halk edebiyatına ilişkin çalışmaların yoğunlaşması, özellikle Ülkü dergisi çevresinde Ahmet Kutsi Tecer'in öncülüğü sonucu âşık edebiyatı canlandı.

ÂŞIK GARİP

Azerbaycan ve Anadolu'da çok yaygın olan bir halk hikâyesi ve hikâye kahramanının adıdır. Hikâyenin kahramanı şair olduğu ve hikâyede yer alan şiirleri söylediği için, bu macerayı yaşamış bir halk şairinin bulunduğu rivayet edilir. Bir tüccarın oğlu olan Resul, babası Ahmet Hoca'nın ölümünden sonra dalkavukların eline düşer ve bütün servetini tüketir. Hayatını kazanmak için başvurduğu işleri de beceremez, sonunda bir saz şairinin yanına çırak girer. Bir gece rüyasında Hızır Aleyhisselâm ona, Tiflis'te bulunan Şah Sanem'in aşk badesini içirir. Âşık Garip, bu rüyadan sonra ustasına rakip olur. Şah Sanem'i aramaya başlar ve bulur; fakat evlenebilmeleri için kızın babası kırk kese altın ister. Garip, eşinin dostunun yardımlarını geri çevirir, yollara düşer ve Halep'e kadar gider. Bu sırada Şah Sanem'i, babası, akrabasından Şah Velet'e nişanlar. Velet, Garip'in annesine, oğlunu yolda soyguncuların öldürdüğünü duyurur. Şah Sanem bu habere inanmaz, bir bezirgânı Garip'e haberci yollar. Bezirgân, Garip'i bulur. Meğer Paşa, Garip'i, kimi kimsesi olmadığından Halep'te alıkoymuş. Paşadan izin alınır, yolda Hızır yardım eder, Garip, düğünden önce Tiflis'e yetişir. Düğünde sazıyla kendisini tanıtır ve Şah Sanem'e kavuşur.

AŞK

Tasavvufta, evrenin var olmasına yol açan ilk nedenlerden olduğu kabul edilir. Kemal ve cemal sahibi olan Tanrı, kendini görmek istediği için evreni yaratmıştır. Bu yaratışta başlı başına bir varlığı olmayan adem-i mutlak (yokluk) bir ayna görevi görmüş, Tanrı'nın evren olarak tecellisine yol vermiştir. Kendisinde Tanrı'nın sıfatları tecelli eden insanın, aslına, yani Tanrı'ya dönebilmesi, nefsini yenmekle olasıdır. Nefsi yenmenin tek yolu da aşktır. Tasavvufta buna gerçek aşk (aşk-ı hakikî) denir. İnsan güzelliğine karşı duyulan aşk da geçici (mecazî) aşktır. Tasavvufî edebiyatta aşk kavramı bu anlamda geçer. Dîvân edebiyatında tasavvufî aşkı konu alan yapıtların en ünlüsü Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk"ıdır. Saz şairlerine âşık denilmesinin, halkın onları Hak âşığı olarak görmesinin nedeni de budur.

AYAK

Halk şiirinde kafiye yerine kullanılan terim.

AYAKLI DÎVÂN

Âşık edebiyatında, dîvân şiiri etkisiyle ortaya çıkan nazım ölçüsü olup dîvân edebiyatında kullanılan müstezat terimine karşılıktır. Aruz ölçüsünün "fâilâtün / fâilâtün / fâilatün / fâilün" kalıbına ek dize olarak "fâilâtün / fâilün" parçasının katılması ile oluşturulur. Bu ölçü ile oluşturulan şiirlere yedekli dîvân da denir.

AYAKLI KALENDERÎ

Ayaklı dîvânın kalenderî ölçüsüyle yazılan bir şiirde her dizenin sonuna "Mefûlü / feûlün" ya da "Mefûlü mefâil" gibi bir fazlalık (ziyade) katılarak oluşturulan şiir.

AYAKLI KOŞMA

Âşık edebiyatı nazım biçiminden ayaklı koşma, ilk dörtlüğün bir ve ikinci beytiyle her dörtlüğün sonuna, dizenin son parçasının hece sayısına bir fazlalık (ziyade) eklenerek oluşturulur. Ziyade, müstezatlardaki aruzun özel kalıbıyla yazılır.

AYAKLI MANİ

İlk dizesi 7 heceli olan kesik manidir. İlk dizesi sadece cinas sözcüğünden oluşan kesik manilerden farkı, dizenin cinas sözcüğünden önce getirilen "aman aman" tekerlemesiyle 7 heceye tamamlanmış olmasıdır.

AYAKLI SEMÂÎ

Âşık edebiyatında, aruzun "Mefâîlün / mefâîlün / mefâilün / mefâîlün" kalıbıyla söylenen semâîlerin her dizesinin ardına bu dizelerle uyaklı "Mefâîlün / faûlün" ya da "Mefâîlün / mefâilün" kalıbında birer ziyade eklenmesiyle oluşturulan şiirdir. Yedekli semâî de denir.

AZERÎ EDEBİYATI

Azerbaycan Türkleri arasında gelişen ve 14. yüzyıldan başlayarak Kafkasya'dan Bağdat'a, Horasan'dan Anadolu'ya geniş bir alana yayılan edebiyattır. Azerî edebiyatı, başlangıç döneminde (14. yüzyıl-16. yüzyıl arası) İslâm kültürünün ve özellikle İran sanat ve edebiyatının büyük ölçüde etkisinde kaldı. İran kültür ve sanatından etkilenmiş bu İslâm kültürü, Azerî edebiyatı üzerinde belirleyici rol oynadı. Başlangıç dönemi bu nedenle dinî bir nitelik yansıtır. Eldeki veriler bu edebiyatın en eski temsilcisinin Hasanoğlu olduğunu gösterir. Onu izleyen ünlü şair ve yazarlar; Kadı Burhaneddin, Erzurumlu Kadı Darir, Irak'tan Seyyid İmadüddin Nesimî'dir. Özellikle Nesimî, Azerî edebiyatında Hurufilik akımının büyük temsilcisi olarak etkilidir. Bu yüzyılda Celayirliler sarayında Türkçe, yaygın olarak kullanıldı; Sultan Ahmet bin Veys ve Hoca Abdülkadir Merâgî, Azerîce şiirler yazdılar. 15. yüzyılda ise Karakoyunlu ve Akkoyunlu saraylarında Azerîce ön plana çıktı. Saray ve çevresinin sanata ve sanatçıya olan saygısı, yakın ilgi ve koruması, Azerî edebiyatının gelişmesinde etkili oldu. Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah, Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yakup, Ömer Ruşenî, Hataî, Habibî bu dönemin şairlerindendir. Safeviler döneminde de Türkçeye ve halk şairlerine önem verildi. Şah İsmail, Hataî mahlâsıyla hem klasik, hem de halk şiiri tarzında yarattığı ürünlerle Hurufîlik ve Şiîlik inançlarını yaymaya çalışır. Azerî edebiyatının klasik dönemi (16. yüzyıl-19. yüzyıl), kişiliğinin de belirmeye başladığı dönemdir. Azerî edebiyatının klasik nitelik kazanmasında Fuzûlî'nin (ö. 1556) büyük etkisi oldu. Fuzûlî, dili ve lirizmiyle yepyeni bir şiir akımı oluşturdu.

B

BABA İLYAS

13. yüzyılda yaşamıştır. Horasanlı bir derviş olup kimi kaynaklarda Babaîlik tarikatının kurucusu olarak gösterilir. Hakkında yeterli bilgi yoktur. Şeyh Ebülvefa'nın müridi olduğu, Moğol akınlarından kaçarak Anadolu'ya geldiği söylenir. Şamanizmin etkisini taşıyan, Yesevî tarikatının inançlarıyla yetişen Baba İlyas, Anadolu'da bu inançlarını yaymaya başladı. Tek gerçek varlığın evren olduğunu, Tanrı ile insanın dünyadaki varlıklar içinde birbirine en yakın varlıklar olduğunu savundu. Müritlerinden Baba İshak'ın önderlik ettiği ayaklanma, Selçuklular tarafından güçlükle bastırılabilmiştir.

BABA İSHAK

13. yüzyılda Selçuklular devrinde peygamberlik iddiasında bulunan Türkmen şeyhidir. Horasanlı Baba İlyas'ın müritlerindendi. Anadolu'ya göçüp Amasya'ya yerleşti. Bir Müslüman şeyhinden çok, eski bir Türk şamanı kimliğinde göründü. Moğol istilâsıyla Anadolu'ya göç edenlerin durumlarından yararlanarak onları çevresinde topladı; keramet sahibi ve peygamber olduğuna inandırarak ayaklanmaya neden oldu. II. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında Amasya, Tokat, Sivas, Çorum, Malatya dolaylarında çalışmalarını sürdürdü. Selçuklu Devleti'nin zaafından yararlanarak nüfuzunu genişletti. Baba İshak'ın başarısında, tarikatının henüz Şamanlığın etkisinde olan Müslüman Türkmenlerce benimsenmesinin ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntının da rolü oldu. Selçuklu hükümdarının Konya'yı terk etmesinden sonra, eylemlerini daha da yoğunlaştırarak, müritlerinin sayıca çoğalmasını sağladı. Baba Resul, İshak Baba sanıyla anılmaya başlandı. Sıvas'ı ele geçirip yağmaladı. II. Gıyasettin Keyhüsrev'in kuvvetlerince Amasya'da tutsak edilip öldürüldü. Müritleri, onun ölmediğine, göğe yükseldiğine inanarak ayaklanmayı sürdürdüler ve Konya üzerine yürüdüler. Frankların desteğindeki Selçuklu ordusunca Kırşehir yakınlarında yenilerek yok edildiler (1240).

BABAÎLİK

Baba İshak'ın peygamberliğine inanmış Türk mezhebidir. Bir İslâm mezhebi olarak ortaya çıkmakla birlikte, Şamanizmin güçlü izlerini taşır ve İslâm ilkelerine karşıttır. Peygamberliğine inanılan Baba İshak, Horasan'dan Anadolu'ya göçen Baba İlyas'ın müritlerindendir. Kimi kaynaklar Babaîliğin asıl kurucusu olarak Baba İlyas'ı gösterir. Özellikle Baba İshak'a bağlanan güçlü Babaî ayaklanmaları, VIII. yüzyılın önemli siyasal olaylarındandır. Selçukluları bir hayli uğraştıran bu olaylar bastırıldı, önderleri asıldıysa da etkisi yüzyıllar boyu sürmüştür. Anadolu tasavvuf düşüncesinin en önemli akımı Bektaşîlik, Babaîlik'ten türediği gibi; Şamanlığın İslâmlığa karşı direnişi temelinde oluşan Hayderîlik, Kalenderîlik ve Abdallık gibi diğer Türk tarikatları da aynı anlayışı sürdürmüşlerdir.

BAĞ-I İREM

Çok eskiden Yemen'de Ad kavmi hükümdarlarından Şeddad'ın Tanrı'ya isyan ederek Cennet'in benzeri olarak yaptırdığı söylenen efsanevî yerin adıdır. Köşklerinin altın ve gümüşten olduğu, ırmakların kıyılarında yakuttan ağaçlar bulunduğu, sokaklarının misk ve amber koktuğu söylenir. Allah'ın gazabına uğrayan Şeddad ile birlikte kentin de kumlara gömüldüğü rivayet olunur.

BAHARİYE

Bahar betimlemesiyle başlayan kasidelere verilen addır. Bahar betimlemeleri gerçekçi değildir. Baharın çağrışımlarından yararlanılarak aşırı abartmalara gidildiği görülür. Nef'i'nin IV. Murad'ı övdüğü "Esti nesim-i nevbahar..." sözcükleriyle başlayan kasidesi buna örnektir.

BALBAL

Müslümanlıktan önce Türklerde, ölen bir kimsenin mezarına dikilen heykel. Bu söze ilk kez Orhun Yazıtları'nda rastlanmıştır. Göktürkler, hükümdar ve kahramanların mezarlarına, bu kimselerin öldürdükleri düşmanların taş ya da ağaçtan heykellerini dikerler ve bunların, öteki dünyada ölüye hizmet edeceğine inanırlardı.

BATTAL GAZİ (SEYİT BATTAL GAZİ)

Emevîlerin Bizans'a karşı yaptığı seferde ünlenmiş bir kahraman olup asıl adı Abdullah'tır. Anadolu'da Battal Gazi, Seyit Battal Gazi gibi, kahraman anlamına, Battal takma adlarıyla anılır. Azatlı bir Emevî kölesi olduğu sanılır. Battal, 717-740 arasında Emevî ordularının Anadolu seferine katıldı. Bizans ordusuyla Eskişehir yakınlarında, Akronion'da yapılan savaşta şehit oldu (740). Oysa söylencelerde; Emevî komutanı Mesleme, Bizans'ı kuşattığında (717-718) Battal, İstanbul'a girer, Ayasofya'yı görüp, oradan bir haç alır, bir Bizans prensesini kaçırır... Söylencelerden kaynaklanan bütün bu serüvenler 13. yüzyılda Battalnâme adlı kitapta toplanmıştır. 18. yüzyılda Bakaî (ö. 1785), manzum bir Battalnâme oluşturdu. Battal Gazi'nin Eskişehir'in Seyyit Gazi ilçesindeki mezarı günümüzde bir ziyaret yeridir.

BEKTAŞÎLİK

Kurucusunun Hacı Bektaş-ı Veli olduğu söylenen Şiî-Batınî tarikattır. Bektaşîlik iki döneme ayrılır: 1) Başlangıçtan Balım Sultan'a kadar olan dönem. 2) Balım Sultan düzenlemelerinden sonraki dönem. Bektaşîliğin 16. yüzyıldan önceki durumu üzerine bilgimiz, yok denecek kadar azdır. Bu dönemde Bektaşîlik ile Kızılbaşlığın iç içe olduğu sanılmaktadır. Çünkü birçok töre ve inançları birbirinin benzeri olduğu gibi, Kızılbaşlar, kendilerini Bektaşî, Hacı Bektaş-ı Veli'yi de pîrleri sayarlar. Bektaşîlik bir Türk tarikatıdır. Arnavutluk'tan başlayarak Balkanlar'ın, Trakya'nın, Anadolu'nun, Suriye ve Mısır'ın Türkçe konuşan halkları arasında yayılmış olması, yapısında Şamanlıktan ve eski Türk törelerinden birçok ögeler bulunması, bunu kanıtlar. Kurucusu Hacı Bektaş-ı Veli de 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelen Yesevî tarikatından bir Türkmendi. Yeniçeriler kendilerini Bektaşî bilirler, Bektaşî törelerinin bir kesimine bağlılık gösterirler, Hacı Bektaş-ı Veli'nin pîrleri olduğuna inanırlardı. II.Bayezid'in Dimetoka'da bir tekkenin şeyhi bulunan ve Hacı Bektaş torunlarından olan Balım Sultan'ı 1501 yılında Kırşehir tekkesinin şeyhliğine getirmesiyle tarikat iki kola ayrılmıştır. Balım Sultan, tarikatta yaptığı düzenlemeyle, mücerret denilen, dünyayla ilişkisini kesmiş bir dervişler sınıfı oluşturdu. Bu sınıfa giren dervişler evlenemezler, tekkede yatıp kalkarlar, tekke hizmetleri ve tapınmadan başka bir iş yapmazlardı. Sadece, dilenmek için tekke dışına çıkabilirlerdi. Bu çıkışlarda tanınmalarını sağlamak ve gizlice evlenmelerini önlemek için, kulakları delinerek demir ya da bakırdan bir halka takılırdı. Aslında Bektaşîliği öbür tarikatlardan ayıran nitelik, amacın, ölüm sonrası mutluluğu değil, bir yaşam mutluluğu olmasıydı. Tarikat, bir toplum düzeni, bir dayanışma sistemi niteliğindeydi. Kadın-erkek ilişkileri dışında, kentlerdeki Ahilik örgütüyle birçok ortak yönleri vardı. Balım Sultan'ın kurduğu düzen, tarikatın bu niteliğini ortadan kaldırdı. Ancak yeni düzen, yalnız kentler, kasabalar ve buralara yakın olan tekkelerde yürütülebildi. Böylece tarikat, birbirine karşı ve birbirini küçümseyen iki kola bölündü. Bektaşîler, Osmanlı yönetimine karşı birçok kez başkaldırdılar. Bunların en önemlisi, Kanunî dönemindeki (1528) ayaklanmadır. Kendilerini Bektaşî saydıkları için, Bektaşî ayaklanmalarına karşı savaşmada soğuk davrandıkları ya da onlardan yana oldukları için II.Mahmud, yeniçerilerle birlikte Bektaşî tekkelerini de ortadan

kaldırmak istedi. Bu tekkeleri Nakşibendî şeyhlerine verdi. Ancak Bektaşîler, Nakşibendî şeyhliğini de elde ederek, birer birer tekkelerinin başına geçtiler. Törenleriyle ayinlerinin çoğu Kızılbaşlar ve Ahilere benzer. Hoşgörülü ve alçakgönüllü olmak, en belirgin nitelikleridir.

BENT

Bir şiirin 4, 5, 6, ... dizeli bölümlerinden her biri, şiirde anlam bütünlüğünün sağlandığı dizeler toplamıdır. Düzyazı ve hukukta kendi içinde anlam bütünlüğü taşıyan parçalar da bent olarak adlandırılır. Farsça bağ anlamındadır. Dîvân şiirinde dört ya da daha fazla dizeden oluşurdu. Cumhuriyet dönemi şiirinde de kullanılan bent, şiirde serbest ölçünün yaygınlaşmasına bağlı olarak kullanılmamaya başlandı.

18. yüzyılda, kıta sonundaki bölünmeler bentte yoktu; kıta, genellikle 10 mısrayı aşmıyordu; bent 14 mısra kadar olabilirdi. Bugünse yalnız "bent" kullanılmaktadır. Modern şairler, özellikle dört (dörtlük), beş (beşlik), altı (altılık), yedi (yedilik), on (onluk), on bir (on birlik) ve on iki mısralık bentler kullanırlar. On iki mısralık bentler genellikle eş ölçülüdürler; değişik ölçüler kullanıldığı zaman 8 veya 12 hece ile 5 ayrı kafiyeden meydana gelir. 14, 16, 18, 19 ve 20 mısralık bentler de kullanılmıştır; bunlar her zaman değişik ölçülüdürler. Ahengini algılamak güçleştiği için, şairler bunları pek az kulanırlar. Bu yüzden lirik ifadenin zararına, daha basit bentler kullanılmıştır: 4+8 veya 5+7. Dört mısradan az olan bent yoktur. Kafiye dağılımı nedeniyle, beyit ve üçlük, gerçek bent sayılmaz.

Aruz şiirinde Bent : Dört veya daha fazla mısradan meydana gelen şiir bölümüdür. Terkib-i bent ve terci-i bentlerde terkiphane ve tercihanelerden sonra gelen beyittir. **Terci-i bent:** Kafiyeleri başka başka olan birkaç bentten meydana gelir ve her bentin sonunda hep tekrarlanan bir beyit bulunur. **Terkib-i bent:** Ayrı ayrı kafiyelerde birkaç bentten meydana gelir ve her bendin sonunda aynı kafiyeden bir beyit bulunur.

BUDİZM

Gautama Buda adındaki bir Hint düşünürünün kurmuş olduğu din ve felsefe sistemine verilen addır. M.Ö. 6. yüzyılda Hindistan'da, Nepal ve Audh bölgesinde yayılmaya başlayan Budizm, Hindistan'ın bütün doğu bölgelerini içine almış, batı ve kuzeybatıya doğru yayılarak Kamboç, Tayland gibi ülke halklarının dinî inancı olmuştur. Budizmin kabul edilmesinden sonra çeşitli mezhepler doğdu ve gelenekçi Budizm olarak bilinen "Theravada veya Hinayana"ya karşılık "Mahayana" Budizmi ortaya çıktı. Theravada Budizmi, Brahman felsefesinden geniş şekilde etkilenmiş, ilkel maddenin yok olmazlığına inanmıştır. Evrende ne varsa önce kurulur, gelişir, geriler ve yok olur, sonra yeniden doğar. Buda'nın ibadetle ilgili geleneklerini hatırlatmak ve sürdürebilmek için Buda'yı temsil eden heykeller yapılmış, tapınaklar inşa edilmiştir. Buda'nın heykel ve resimlerine tapınma, süsler, çiçekler, hediyeler sunmak, ilâhiler okumak, vakıflara bağışlarda bulunmakla olur. Ayrıca, zamanla halktan gelen isteklerle tapınaklarda sihirler yapılır, cinler kovulur, muskalar, dövmeler, efsunlar yapılır. İslâmiyet öncesi dönemde Uygur Türklerinin bir kısmı Budizmi benimsemiş ve bu anlayış doğrultusunda edebî eserler vermişlerdir.

CAİZE

Eskiden şairlerin devlet büyüklerine yazdıkları methiyeler karşılığı aldıkları para ve hediyelere caize denirdi. Caizenin bir başka adı da "sıle"dir.

Hz. Muhammed, huzurunda bir methiye okuyan Ka'b bin Zübeyr'in bu hareketinden memnun olmuş ve caize olarak hırkasını (bürde) vermişti. Hükümdarlar ve devlet büyükleri kendilerine methiye yazan şairlere caize denilen kıymetli hediyeler verirlerdi. Bu âdet Osmanlılar devrinde de devam etti. Nedîm'in bir methiyesine karşılık Damad İbrahim Paşa'nın şairin ağzını mücevherlerle doldurması, ünlü örneklerden biridir. Bir ara caize almak için methiyeler yazan çıkarcı şairler türemiştir. Sünbülzade Vehbi, Lütfiye adlı eserinde ve Sühan kasidesinde bu tip şairlerin düştükleri kötü durumu anlatır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda caizenin diğer bir şekli de, bir memuriyete tayin edilenlerin kendilerini bu makama tayin ettirenlere bir miktar para vermeleriydi. Her âmir emrinde çalışanlardan caize adı verilen bir miktar para alırdı. Padişahlara verilen caizeye Tuğ-ı hümâyun caizesi denirdi. Sonraları caize usulü yolsuzluklara sebep oldu. Memuriyete tayınler, ehliyetten çok verilecek caizeye göre yapıldı. Selim III zamanında bu sistem ıslah edildi. Buna göre yılda bir defa ve belli miktarda caize alınacaktı. Eski memuriyetlerinde bırakılanlar caizeyi her yıl bir çeşit vergi gibi ödeyeceklerdi. Caize sistemi Tanzimat'ta kaldırıldı.

C-Ç

CEBRAİL

Tanrı'yla peygamberler arasında elçilik görevi yaptığına inanılan Cebrail, Müslüman inanışına göre Azrail, Mikail ve İsrafil'le birlikte en büyük dört melekten Allah'a en yakın olanıdır. Hz.Muhammed'e; iki kez melek, çoğunlukla da insan biçiminde görünerek Tanrı'nın buyruklarını bildirmişti. İncil'e göre de, kıyamet borusunu çalarak ölüleri diriltceğine inanılan melek Cebrail'dir.

CELÂLÎ İSYANLARI

16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu'da çıkan ayaklanmaların genel adıdır. 16. yüzyıl sonlarında, Osmanlı Devleti, dünya ekonomisindeki değişiklikler nedeniyle ekonomik bir bunalımın içine düştü. Mîr topraklar üzerinde yaşayan köylülerden vergileri toplama işi, mukataa yöntemiyle birtakım mültezimlere verildi. Bunun sonucu olarak da pek çok tımar ve zeamet sahibi dirliğini yitirdi. İşte bu gibi kişiler 17. yüzyıl ortalarından başlayarak Anadolu'da Osmanlı merkezî yönetimiyle çatışmaya giriştiler. Bunlara, I. Selim zamanında Bozok dolaylarında ayaklanmış olan Celâl adında birinden dolayı Celâlî denildi. Yarım yüzyıl kadar süren bu savaşlarda merkezi yönetim, kapıkulu askerlerine dayandı. Bu savaşlar sonunda Anadolu; büyük ölçüde yıkıma uğradı, tarımsal ekonomi çöktü, mîrî toprak düzeni bozuldu, Anadolu'da toprak ağalığının temelleri atıldı

CELVETİYE (CELVETÎLİK)

Sünnî bir tarikat olup Bayramîlikten ayrılan bir koldur. Aziz Mahmud Hüdâyî tarafından kuruldu. Celvetîlerin girdiği on üç dilimli başlık; tarikatın temel aldığı Tanrı'nın yedi adıyla diğer beş adın toplamını ve sonuçta da hepsinin birliğini gösterir. Tarikata giren kişi; yedi addan birini anmakla başlar, sırasıyla diğerlerine geçerdi.

CEMAL

Tasavvuf anlayışında Tanrı'nın iyilik ve güzellik şeklinde belirmesidir. Sufîlere göre Tanrı'nın cemal ve celâl diye adlandırılan iki tecellisi vardır. Tanrı'nın lûtuf ve rızasına ait sıfatlara, lûtuf ve merhametle tecellisine cemal denir. Yine sufîlere göre, bir bakıma celâl ile cemal birdir. Çünkü Tanrı, celâliyle bütün mevhum varlıkları yok edince cemali ortaya çıkar. Tarikat mensupları, cemali, yüz için de kullanırlar. "Cemalin hakk için" diye yemin etmeleri de bundandır.

CEMŞİD Ü HURŞİD

İran ve Türk edebiyatlarında mesnevîle re konu olmuş aşk hikâyesidir. İlk defa İran şairlerinden Selman Saveci, Firdevsî'nin Şehname'si, Nizâmî'nin Husrev ü Şîrîn ve Heft-Peyker'i, Zahir-i Faryabî'nin Manûhar ve Dunâlât'ı vb.nin çeşitli kısımlarından aldığı hikâyeleri birleştirerek yaklaşık 2700 beyitten ibaret bir mesnevî olarak düzenledi (1361). Türk edebiyatında Ahmedî, Cem Sultan gibi şairler tarafından tercüme veya adapte edildi. Hikâyenin konusu kısaca şöyledir: Çin fağfurunun oğlu Cemşid rüyasında gördüğü bir kıza âşık olur. Babası, ülkenin bütün güzellerini toplatıp Cemşid'in önünden geçirir. Fakat şehzadenin sevdiği kız hiçbiri değildir. Bilgili bezirgân Mihrab, Rum diyarında gördüğü bir kızın Cemşid'in anlattıklarına uyduğunu anlar. Resmini yaparak Cemşid'e gösterir. Birlikte Rum diyarına giderler. Yolda çeşitli tehlikeler geçirirler. Cemşid kızı alarak döner, babasının tahtına çıkar.

CEMŞİD (CEM)

Fars mitolojisine göre dördüncü İran hükümdarıdır. Tanrı Ahura'dan öğüt alarak ülkeyi yönetti. İranlı ozan Firdevsî'nin Şehnâme adlı yapıtında, efsanevî öyküleri anlatılır. Eski İran kaynaklarından Avesta, ondan iyi bir hükümdar olarak söz eder. Hürmüz'den tufan olacağını öğrenince yaptırdığı Vara adlı sığınakta; insan, hayvan, bitki ve kutsal ateşi sakladı; tufandan sonra İran'ı kalkındırarak 700 yıl görkemli bir yaşam sürdü. Halka demirciliği, dokumacılığı ve tarımı öğretti. Sonunda kendisine tapılmasını isteyince kuş olup uçtu; ayaklanan halk sonradan Ejderha kral olan Dahhâk'ı tahta çıkardı. Dahhâk, kuşun peşinden Çin'e dek gitti; onu yakalayamadı ama Cemşid'i öldürdü. Cemşid'in oğlu Feridun ise Dahhâk'ı yakalayıp zincire vurdu ve hükümdar oldu. Efsaneye göre, Nevruz'un yılbaşı ve bayram olması, şarabın bulunması, Cemşid'in eseridir. Onun mezhebine göre içki içerek güneşe tapınıp eğlenmeye "Ayin-i Cem" denir. Cem'in kişiliği Nuh peygamberi ve Yunan mitolojisindeki Dionisos'u andırır. Adı ayna ile anılırsa İskender; rüzgâr, karınca, dev, yüzük, tahta ile anılırsa Süleyman Peygamber; şarap ve kadehle anılırsa efsanedeki Cemşid kastedilir. Fars ve Türk edebiyatına konu olmuş önemli efsaneler arasındadır.

CİN

Kuran'da anlatıldığına göre, gözle görülemeyen varlıklardır. Ateşten yaratılmışlardır. Şeytan da ateşten yaratıldığına göre, cin soyundandır. İslâm inanışına göre cinler, isterlerse değişik varlıklar biçiminde insanlara ve hayvanlara görünebilirler, insanların yapamayacakları işleri yapabilirler. İyileri, kötüleri vardır. Yaşantılarındaki eylemlere göre cennete ya da cehenneme gidecekler-dir. Hz.Muhammed, cinlerin de peygamberiydi. Süleyman Peygamber, bütün doğa ile birlikte, cinlere de egemendi. Halk, büyücülerin cinlerle ilişki kurduklarına inanır. Masallarda olağanüstü işler yaptıkları görülür.

CİNAS

Anlamları ayrı, ama söylenişleri, yazılışları ya da hem söylenişleri hem de yazılışları benzer olan sözcüklerin bir arada kullanılması sanatıdır. Böylesi sözcükleri bir araya toplamaya da tecnis denilir. Divân edebiyatında önemli bir söz sanatı sayılan cinas, alabildiğine işlenerek çeşitleri çoğaltılmış, terimlerle bölümlemeler yapılmıştır. Cinas yapabilmek için vücuh-ı erbaa'da ittifak, yani cinaslı sözcüklerin harflerinin dört noktada birleşmesi gerekir: 1. Tür, çeşit; 2. Sayı; 3. Sıra; 4. Hey'et. Bunlardan birinde olan değişiklik cinasın da adını değiştirir. Böylece Arapça ve Farsça sözcüklerin geniş biçimde kullanılması, eski alfabenin olanaklarının değerlendirilmesi sonucu cinas sayısı artarak bir çeşit söz cambazlığına gidilmiştir. Temelde cinas, tam ve eksik olmak üzere ikiye ayrılmış, bunlar da aralarında bölümlenmiştir. Belirtilen dört noktada birbirine uyan sözcüklerle yapılmış tam cinas; basit, mürekkep, mümasil, müteşabih gibi çeşitlere ayrılır. Dört noktadan birinin değişik olmasıyla yapılmış eksik cinasın ise nakıs, müterakip, muharref, müzeyyel, muzari gibi çeşitleri vardır. Bu bölümlemeler sözcüklerin basit (ayn: göz-pınar, dem: kan-zaman-içki-nefes) ya da bileşik (devrândan-devr ândan, peri şânına-peri şânına) olmalarına; harflerinin artık ya da eksik (dem-âdem, âb serâb) olmasına; sesçe değişiklik (derdür, cennet-cinnet) göstermesine göre yapılmıştır.

CÖNK

Genellikle folklor ve halk edebiyatı ürünlerinin yer aldığı sırtı dar, eni geniş, uzunlamasına açılan yazma kitap türüdür. Biçimi nedeniyle halk arasında "sığır dili, dana dili cöngü" de denilir. Cönkler, Türk halk edebiyatının, folklorunun, halk müziğinin başlıca kaynaklarıdır. Kimi cönklerde dîvân şairlerinin şiirlerinin bulunduğu, kimilerinin, bir şairin dîvânını ya da bir mesnevîyi kapsadığı görülür. Günümüze kalabilen cönklerden en eskisinin 15. yüzyılda düzenlendiği sanılmaktadır.

ÇAĞATAYCA

Türk lehçelerinden biridir. Orta Asya Türk yazı dilinin gelişmesinde üçüncü evreyi gösteren Çağatayca, Karahanlıca ve Harezmcenin bir devamı olarak Timurlular (1405-1502) döneminde oluşmuştur. Çağatayca genel olarak dört tarihsel dönem geçirmiştir: İlk Çağatayca dönemi (15. yüzyılın başlarından 1465'e kadar), Klasik Çağatayca dönemi (1465'ten 16. yüzyılın ortalarına kadar; Ali Şir Nevai dönemi), Klasik sonrası Çağatayca dönemi (16. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın sonuna kadar), Son Çağatayca dönemi (18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar). 1923'ten sonra Özbekistan'da Çağataycanın bir devamı olarak Özbekçe yaygınlaştı.

D

DECCAL

Kuran'da sözü edilmemekle birlikte, hadislerde anlatılan ve İslâm dünyasında, kıyamet gününe yakın çağlarda ortaya çıkacağına inanılan yalancı mesih olup sözlük anlamı, "yalancı"dır. Eşek üstünde dünyayı dolaşacak, aç insanlara yiyecek dağıtarak kendine bağlayıp onları kötülük yapmaya kışkırtacak, yeryüzüne kırk gün ya da kırk yıl egemen olduktan sonra mehdi ya da gerçek mesih gelerek onu öldürecektir. Deccal, kıvırcık kızıl saçlı, kalın enseli, iriyarı, alnının ortasında, bir ur gibi dışarı fırlamış tek gözü olan bir kişi olarak betimlenir. Yahudi bir anadan doğacağına inanılır

DEDE

Eskiden ulu ve yetkin kişiler, özellikle din ulularıı için kullanılan unvandır (Dede Korkut, İsmail Dede). Kimi tarikatlarda, özellikle Mevlevîlerde, tekke başkanlarına dede denir. Kızılbaşlarda ayinleri yöneten şeyhlere, Bektaşîlerde yalnız Hacıbektaş tekkesi başkanına dede adı verilir. Bektaşîler, diğer tekkelerin başkanlarına baba derler.

DESTAN

Eski çağların kahramanlık öykülerini, ulusların, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını, başlarından geçen olayları, toplumun ortak düş gücüyle beslenerek dile getiren büyük manzum yapıtlardır. Destanlar, eski çağ insanının inanışlarını, yaratılış, varoluş konularındaki düşüncelerini yansıttıkları gibi, toplumların geçmişlerine ilişkin bilgileri de içerirler. Destan kahramanlarının olağanüstülüğü, serüvenlerinin gerçekdışı nitelikler taşıması, onların gerçeklerden kaynaklanmadığını göstermez. Nitekim sözlü gelenekte yaşar ve anlatılırken dinleyenlerce o toplumun geçmişteki tarihi olarak benimsenen destanlar, yazıya geçirildikten sonra da gerçekdışı ni-

lelikler taşıdıkları bilinerek, ama toplumun geçmişiyle ilgili, geçmişini dile getiren yapıtlar olarak değerlendirilmişlerdir. Bugün elimizde bulunan destanların yazıya geçiriliş tarihleri M.Ö. 2000 yıllarına dek çıkarılabilmektedir. Sümer-Akad-Babil uygarlığının ürünü olan ve çiviyazısıyla pişmiş çamur tabletlere geçirilen Gılgamış Destanı, bilinenlerin en eskisidir. Destanın kahramanı Gılgamış, Uruk kentinin beyidir ve Gılgamış'ın serüvenleri, destan türünün bütün ana özelliklerini taşır. Homeros'un İlyada ve Odissia destanlarının ise Atinalı tiran Peisistratos (ölümü M.Ö. 527) döneminde yazıya geçirildiği sanılmaktadır. Yunan sitelerinin, Troya (Truva) kentini ele geçirmek için giriştikleri savaşları konu alan İlyada ile Troya'nın yıkılışından sonra yurduna dönmek üzere yola çıkan İthake kralı Odisseas'nın (Odyseus) serüvenlerini anlatan Odissia destanları ise yazılı destan türünün en iyi örnekleri arasındadır. Sözlü anlatıma dayanan destanlar, epik şiirin en yetkin örnekleri sayılmaktadır. Anlatım olarak şiirin seçilmesi, destanların kolayca ezberlenerek belleklerde kalmasını, kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamıştır. Bu durum, başlangıçta bireysel bir yaratı olan destanların zaman içinde gelişip büyümesine, ayrıntılarla zenginleşmesine, anonim bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Ama hepsinin ortak yanı, ürünü oldukları çağın toplum düzenini yansıtmalarıdır. Destan kahramanları, toplumu yöneten kişiler ya da destana konu olan savaşlarda sivrilen kahramanlardır. Sözlü gelenekte oluşup gelişen destanların, toplumların tarihsel gelişim süreçlerinde yazının kültür aracı olarak kullanılmasıyla yazıya geçirildikleri görülmektedir. Bu destanları yazıya geçirme denemeleri, genellikle bir şair tarafından yeniden yazma ya da küçük değişikliklerle yazıya geçirme biçiminde gerçekleşmiştir. Destan sözcüğü bir edebiyat türüne ad oluşunun yanı sıra Türkçede, Farsçadaki "Efsane ve mesel ve hikâyât-ı güzeştegân" anlamıyla 9., 11. yüzyıllardan başlayarak yazılı edebiyatın çeşitli türlerinde kullanılmıştır. Mesnevîler, manzum ve mensur tarihler, manzum masallar, biyografik yapıtlar, kahramanlık öyküleri, destan sözüyle nitelendiği gibi, kimi yapıtlarda ara başlıklarda (Yûnus Emre, Risaletü'n-Nushiyye) ya da girişte (Mercimek Ahmed, Kabusnâme) destan sözünün geçtiği görülür. Destan sözcüğü, halk şiirinde de tür adı olarak kullanılmıştır. Yapı olarak koşmaya dayanan destanlar, dörtlük sayısı, konu, anlatım ve ezgileri açısından koşmadan ayrılırlar. Elimizdeki destan örnekleri dörtlük sayısının sınırlandırılmadığını, destanın istenildiği kadar uzatılabileceğini göstermektedir. Konu bakımından destanda temel öge, belirli bir olay, bir vak'adır: Savaş, deprem, salgın, yiğitlik olayları, eşkıyaların serüvenleri, güldürücü konular, toplumsal yergi ya da eleştiri, çevrede yankı uyandıran olaylar destan konuları arasındadır. Olay temel alındığı için de, destanın anlatımı öykülemeye dayanır. Bu nedenle öğreticilik, destanın ana niteliklerinden biri olur. Ayrıca öteki halk şiiri türlerinde olduğu gibi, destanların da, destan ezgisi denilebilecek özel bir ezgiyle okundukları, yapı olarak koşmaya dayanmak ve hece ölçüsünün on birli kalıplarıyla yazılmakla birlikte, mani türüne kayılarak sekizli kalıplarla söylendikleri de bilinmektedir.

DEVR

Dönmek, dolanmak; bir şeyin kendi çevresinde dönmesi ya da yörüngesi üzerinde dolanması; zaman, çağ. Tasavvuf terimi olarak insanın yaratılışı konusunda geliştirilen kuramı belirtir. Buna göre yaratılış, Tanrı'dan başlayan ve yine Tanrı'ya dönen bir çember olarak tasarlanmıştır. Bu inancı konu edinen şiirlere de "devriye" denir.

DEVRAN

Kimi tarikatlarda, özellikle Kadiriler'de, şeyhin yönetiminde ihvan denilen tarikat üyelerinin belli bir yönteme bağlı biçimde Tanrı'nın adlarını anarak dönmeleridir. Devran sırasında şeyh, dervişlerin oluşturduğu halkanın ortasında durarak zikreder, bu sırada dervişler de belli makamda zikre katılırlardı; bir yandan da, genellikle ney, kudüm, zil gibi dinî müzikte kullanılan çalgılar çalınırdı. Devrana Rufailer ve Sadiler zikr-i kıyam; Halvetiler darb ı esma, Nakşibendiler ise hatm-i hacegân derlerdi. Devran konusu Müslümanlar arasında yüzyıllar süren çekişmelere neden olmuştur.

DEYİŞ

Halk edebiyatında türkü, koşma, nefes, destan, tekerleme gibi türlerdeki şiirlerin genel adıdır. Alevî Bektaşî halk edebiyatında ise derin anlamlı, tarikat ilkelerine uygun şiirler bu adla anılmıştır.

DİDAKTİK

Öğretici anlamına gelir. Amacı bilgi vermek olan edebiyat ürünleri bu sözcükle nitelenir. Başlangıçta bu bölümleme yalnız şiir için söz konusuydu. Edebiyat türü olarak yalnız şiir vardı. Dualar, dinî amaçlı metinler, kolay akılda tutulabilmesi için şiir biçiminde yazılıyordu Türlerin gelişimi sonucu didaktik terimi tiyatro, öykü, roman için de kullanılmıştır. Dinî şiirlerin yanı sıra Aisopos'un hayvan öyküleri (fabiler) didaktik yapıtların ilk örnekleridir. Türk edebiyatında eski Uygur metinleri, Şaman duaları didaktik bir nitelik taşır. Sonraki yüzyıllarda Müslümanlığın benimsenmesiyle yeni dinin ilkelerini açıklayıcı didaktik ürünler verilmiştir. Osmanlı dönemi Türk edebiyatında dinî ve tasavvufî amaçlarla yazılmış yapıtların hemen tümü didaktiktir. Tanzimat'tan sonra ise edebiyatın toplumu, insanları eğitmek için bir araç olduğu düşüncesi sanatçıların öğreticilik niteliğini öne çıkarmalarına yol açmıştır.

DÎVÂN ve DÎVÂNÇE

Bir şairin şiirlerinin belli bir düzende toplandığı kitabın adı olup sınırlı ya da sayıca az şiirleri kapsayan dîvânlara da dîvânçe denilmiştir. Sözcük, Arapçada "toplanılan yer" anlamındadır. Bu nedenle eskiden devlet işlerinin görüşüldüğü ve sadrazamın başkanlık ettiği toplantılara da dîvân denilirdi. Arap edebiyatında, önceleri, çeşitli şairlerin seçme şiirlerinin toplandığı antoloji anlamına gelen dîvân sözcüğü, daha sonra tek bir şairin defter-i eş'ârı (şiir defteri) anlamında kullanıldı, Türk edebiyatına da bu anlamıyla girdi. Dîvânlar, şairler tarafından belli bir sıra gözetilerek düzenlendiğinden "mürettep dîvân"da şiirler genellikle şu sıraya uygun olarak sıralanırdı: Kasideler (tevhid, münâcât, na't, devrin büyüklerine övgüler); tarih manzumeleri; gazeller; murabba, muhammes, terkib-i bend ve terci-i bend biçimindeki manzumeler; müstezatlar, rubaîler; kıt'alar; tuyuglar; lugaz ve muammalar; beyit ve mısralar. Bu düzene titizlikle uyulmakla birlikte, yukarıda sıralananlardan bir ya da birkaçının bulunmadığı dîvânlar da düzenlenmiştir.

DÎVÂN EDEBİYATI

Türklerin, Müslümanlığı benimsemesinden sonra, Arap-Fars kültürünün etkisi altında yarattıkları, öz ve biçim olarak ortak temler, belli ilkeler çevresinde gelişen edebiyata verilen addır. Şairlerin, şiirlerini dîvân denilen yazma kitaplarda toplamalarından dolayı bu adı almış, yüksek zümre (havass) edebiyatı, saray edebiyatı, klasik Türk edebiyatı gibi adlarla da anılmıştır. İslâmî Türk edebiyatı, ümmet çağı Türk edebiyatı gibi kavramlar ise yalnız dîvân edebiyatını değil, zümre-tarikat edebiyatının halk edebiyatı içinde düşünülen ürünlerini de kapsar. Dîvân edebiyatı, eldeki ilk ürünlere dayanılarak 13. yüzyıldan başlatılmakta, dindışı (lâdinî-profane) ve dinî-tasavvufî dîvân edebiyatı biçiminde ikiye ayrılarak ele alınmaktadır. Bu iki alanda verilen ürünlerden günümüze kalabilenler öz ve biçim açısından belli bir ustalığa erişilmiş olduğunu göstermekte, bu ise dîvân edebiyatının başlangıcını 13. yüzyıl öncesine götür-

mek gerektiğinin kanıtı sayılmaktadır. Ama dîvân edebiyatı kavramının Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının bir kolu için kullanıldığı, Batı Türkçesi ile verilen ürünleri kapsadığı belirtilmelidir. Dîvân edebiyatı, şiir ve düzyazı olarak ikiye ayırdığımız temel anlatım yolları açısından incelendiğinde, dîvân şiirinin belli dönemlerden geçerek, divân nesrinin ise dönemlere bağlanmaksızın birbirine koşut üç kolda geliştiği görülür. Buna göre dîvân şiirini beş döneme ayırabiliriz: Kuruluş dönemi, başlangıçtan (1250), Fatih dönemine (1451) kadardır. Geçiş dönemi, Fatih ve II. Bayezit dönemlerini (1451-1512) kapsar. Bu dönemde dîvân şairleri halk dili geleneğini sürdürürken, dîvân şiirinin de saray edebiyatı olmasına çalışmışlardır. Klasik dönem, Yavuz Selim'den (1512) I. Ahmed dönemine (1603) kadar sürer. Sebk-i Hindi akımı I. Ahmed, IV. Murad ve IV. Mehmed dönemi şairlerinde görülür. Hint üslubu etkisi olarak nitelenebilecek bu akım bir yüzyıl sonra III. Selim dönemi şairi Şeyh Gâlib'i de etkileyecektir. Son olarak yerlileşme dönemi, Sabit ve Nabi'den başlayarak III. Ahmed dönemi (1704-1730) şairi Nedim'le yetkinleşir ve Tanzimat'a kadar sürer. Bu bölümlemeye Tanzimat sonrası eklenebilirse de verilen örneklerin sınırlı olduğu, dîvân şiirine yeni bir boyut getirmediği görülür. Düzyazı ise başlangıçtan Tanzimat'a kadar birbirine koşut olarak gelişen üç kola ayrılır: Halkın konuştuğu dile dayanan sade nesir, süslü nesir ve orta nesir. Dîvân nesri ya da inşa terimi, süslü nesir için kullanılır. Süslü nesir, Arap ve Fars sözlüklerinden seçilmiş sözcüklerin yine o dillerin gramer kurallarına göre kullanımına, dîvân şiirinin söz sanatlarına ve "seci"ye dayanır. Amaç, anlatılmak istenenin iletilmesinden çok, hüner göstermektir. Ama dîvân sanatçılarından birçoğu, genel olarak orta yolu izlemişlerdir. Orta nesirde amaç, anlatılmak istenenin aktarılması olduğundan, söz ve anlam oyunlarından kaçınılmıştır. Yabancı sözcük ve tamlama oranı da yazardan yazara değişir. Secili cümlelerde de kısalık yeğlenmiştir. Dîvân edebiyatının oluşumunda Arap ve Fars etkisi kaba bir genellemeyle, dil-söyleyiş, biçim-tür, öz-konu açılarından ele alındığında yapılacak döküm, bu edebiyatın belirgin niteliklerini de kapsar. Dîvân sanatçısının kullandığı dil Türkçe, Arapça ve Farsçadan oluşmuş karma bir dildir. Kimi sanatçılar bütünüyle Arapça ve Farsça ürünler de vermişlerdir. Dîvân şairlerinin genellikle İran şairlerinin söyleyişini örnek aldıkları, onları aşmaya çalıştıkları görülür. Dîvân edebiyatında asıl etkinin İran damgasını taşımasının nedeni budur. Vezin olarak aruz vezni benimsenir. Şiirde nazım birimi beyittir ve gazel, kaside, mesnevî, rubâî gibi Arap ya da İran edebiyatından alınma nazım biçimleri kullanılır. Özüyse din, tasavvuf, İran mitolojisi (kaynak olarak Şehnâme) belirler. Belli başlı temler, motifler, kavramlar, işlenen ortak konular da genellikle Arap-İran kaynaklıdır. Özet olarak, dîvân edebiyatı serüveninin sarayla atbaşı yürüdüğü, sarayla doğup sarayla büyüyüp sarayla çöktüğü söylenebilir.

Dîvân edebiyatının özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Dil, Arapça ve Farsça kelime ve kurallarla çok ağırlaşmıştır. Arap nazım ölçüsü olan aruz vezni kullanılmış, tam ve zengin kafiyelere yer verilmiştir.
- Dîvân şiirinde nazım birimi, genel olarak beyittir. Arap ve Fars edebiyatlarından alınan nazım şekilleri kullanılmıştır. Bunlar, beyitlerle, bentlerle kurulan nazım şekilleridir.
- Beyitlerle kurulan nazım şekillerinde nazım birimi beyittir. Beyit, tek başına bir bütündür. Dîvân şiirinde düşünceler beyit içinde tamamlanır. Her beyit bir anlam bütünlüğü taşır. Beyitler arasında konu birliği aranmaz. Şiir, beyit beyit yazılır.
- Beyitlerle kurulan nazım şekillerinden bazıları şunlardır: Gazel, kaside, mesnevî, müstezat.
- Bentlerle kurulan nazım şekillerinde nazım birimi mısradır. Bentlerle kurulan nazım şekilleri içinde nazım birimi beyit olanlar da vardır.
- Beyit, anlam bakımından birbirine bağlı iki mısradan meydana gelir. Vezinli, anlamlı bir satırlık nazım parçasına mısra denir. Mısra, en küçük nazım birimi olduğu gibi, bağımsız olduğu zaman en küçük nazım şeklidir.
- Bentlerle kurulan nazım şekillerinden bazıları şunlardır: Terkib-i bent, terci-i bent, şarkı, rubâî ve tuyug.
- Dîvân edebiyatında sanatçılar eserlerini manzum ve mensur olarak vermişlerdir.
- Dîvân şiirinde nazım şekilleri ile türler ve konular iç içe girmiş, karmaşık bir görünüm sergiler. Bu karmaşıklığı önlemek için nazım şekilleri diğerlerinden ayrılarak verilmiştir.
- Dîvân edebiyatında manzum olarak, münacât (Tanrı'ya yakarış), na't (Peygambere övgü), medhiye (şahıslara övgü), aşk, hicviye (yergi), mersiye (ağıt), hikmet, tasavvuf gibi tür ve konular işlenir. Bu tür ve konulardan bazıları, bu bölümde, Dîvân şiirinin tarihî gelişimi içinde sunulur.
- Dîvân edebiyatında tarih, tezkire, seyahatnâme, münşeat gibi türlerde; ilim, din, ahlâk, felsefe, tasavvuf gibi konularda nesir eserler verilmiştir.
- Dîvân şiirinde düşünceler ve kavramlar her şair tarafından kullanılan kalıplaşmış mazmunlarla anlatılmıştır: boy (selvi), kaş (yay), kirpik (ok), ağız (gonca), diş (inci), yanak (gül), âşık (bülbül), ben (nokta), göğüs (yasemin) vb.
- Dîvân şiirinde şairlik, belli kurallara uyarak benzetmeler yapmak, güzel, anlamlı ve sanatlı şiirler söylemektir. Dîvân şairleri mecazlar (teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel, kinaye, ta'riz, teşhis ve intak vb.); anlam sanatları (tevriye, mugalata, tenasüb, tecâhül-i ârif, hüsn-i ta'lil, mübalağa, tezad, tekrir vb.); söz sanatları (cinas, kalb, iştikak, akis vb.) kullanmışlardır.
- Dîvân şairleri şairliklerini genellikle aşk, şarap, din ve ahlâk konularında yazdıkları gazel şeklindeki şiirlerde göstermişlerdir.
- Dîvân edebiyatında şiir, din-dışı ve din-tasavvuf konularında olmak üzere iki koldan gelişme göstermiştir.

E

EBABİL
Kuran-ı Kerim'in Fil suresinde sözü geçen mitolojik kuştur. Hz. Muhammed'in doğduğu yıl, Habeşistan kralına bağlı Yemen valisi Ebrehe, Mekke üzerine yürür (570); San'a kentinde yaptırdığı kiliseye Mekkelilerin gösterdiği saygısızlığın öcünü almak için Kâbe'yi yıkmak ister. Ordusunda çok sayıda fil bulunduğundan öyküyü anlatan sureye Fil Suresi adı verilmiştir. Ebrehe'nin ordusu Mekke'ye yaklaşınca, gökte beliren Ebabil kuşları, gagalarında taşıdıkları küçük taşları fillerin üzerine atar. Böylece filler kaçışır ve Ebrehe'nin ordusu dağılır.

EBCED
Arap alfabesindeki harflerin kolayca bellenmesi amacıyla oluşturulan ve anlam değeri olmayan sekiz sözcükten birincisi. Bu sekiz sözcükteki harfler eski Sami alfabesindeki sırayı izlemektedir: ebc(ed), h(e)vv(ez), h(u)ttî, k(e)l(e)m(e)n, sa'f(e)s, k(a)r(a)ş(e)t, s(e)hh(az), d(a)zıg. Bu sıraya göre her harfin karşılığı olarak bir sayı benimsenmiş, bir sözcüğü oluşturan harflerin sayı değerleri toplana-

rak ebced hesabı adı verilen bir sistem geliştirilmiştir. Bu sisteme göre ilk on harf (elif, be, cim, dal, he, vav, ze, hı, tı, ye) 1-10 arasındaki sayılarla, sonraki dokuz harf (kef, lâm, mim, nun, sin, ayın, fe, sad, kaf) onar onar 20-100 arasındaki sayılarla, son dokuz harf (rı, şın, te, se, he, zal, dat, zı, gayın) ise yüzer yüzer 200-1000 arasındaki sayılarla eşlenir. Tarih düşürmeye yarayan ebced hesabı, Türk şairlerince de yaygın biçimde kullanılmıştır. Sözgelimi İstanbul'un fethi için "Beldetün tayyibetün" sözüyle tarih düşürülmüştür. Bu sözcüklerin Arap harfleriyle yazılışı, yazılmayan sesler parantez içine alınırsa şöyledir: (B(e)ld(e)t(ün) t(a)y(yi)b(e)t(ün). Yazılan harflerin karşılığı sırasıyla 2,30,4,400,9,10,2 ve 400'dür. Bunların toplamı 857'dir. Hicrî tarih olan 857'nin milâdî karşılığı ise 1453'tür.

EDEBİYAT-I CEDİDE
19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında etkin olan edebiyat akımı olup Servet-i Fünûn Edebiyatı adıyla da bilinir. 1895-1901 yılları arasında yayımlanan Servet-i Fünûn dergisi çevresinde toplanan Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şehabettin, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Rauf gibi yazarlarca temsil edildi. Akımın doğuşunun nedenleri arasında, Tanzimat'la birlikte başlayan batıya yönelme anlayışı ve bunun sonucu, özellikle 19. yüzyıl Fransız şair ve yazarlarından etkilenme, II. Abdülhamid'in baskı yönetimi nedeniyle duyulan özgürlük özlemi, kendilerinden önceki edebiyatçıların siyasal iktidarla çatışmaları sayılabilir. Servet-i Fünûncular, şiirde yeni konular işlediler (hasta çocuklar, balıkçılar, dilenciler vb.). Dilde ise Yeni Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalar kullanarak ağdalı ve yapay bir dil geliştirdiler. Servet-i Fünûn romancıları ise teknik olarak belirgin bir gelişme göstermelerine karşın aynı dil anlayışının dışına çıkamadılar.

EDHEMÎLİK
İbrahim bin Edhem tarafından kurulan tarikat olup kendini üstün görme, böbürlenme ve ikiyüzlülük gibi kötü huyları yok etmeyi amaçlar. Dört dilimli ve her biri bir terk'i (bırakma'yı) simgeleyen başlıkları ünlüdür: terk-i dünya (dünya ile ilgilenmeme), terk-i hesti (varlıkla ilgilenmeme), terk-i ukbâ (öteki dünyayla ilgilenmeme), terk-i terk (önceki üç terk aşamasından sonra yeniden dünyayla, öteki dünyayla ve varlıklarla ilgilenme). Bektaşîlerde görülen dört dilimli başlığa tac-ı edhemi denir.

EHL-İ BEYT
Hz. Muhammed'in ailesi ve bu soydan gelenlere verilen, "ev halkı" anlamında bir tamlamadır. Sünnî mezheplere göre Hz. Muhammed'in eşlerini, çocuklarını, torunlarını kapsar. Şiilere göre ise Ehl-i Beyt, yalnız Ali Aba'dır. Hz. Muhammed bir gün kızı Fatıma, damadı Ali, torunları Hasan ile Hüseyin'i kucaklayıp abasıyla örtmüş ve onlar için Tanrı'dan iyilik dilemiş. Hz. Muhammed ile birlikte bu dört kişiye Ali Aba denir. Kuran'da ve hadislerde Ehl-i Beyt için övgüler vardır.

EHL-İ KİTAP
Müslümanlardan başka, İslâmiyet'in onayladığı ve Allah tarafından bir peygamber (Resul) aracılığıyla indirilmiş kutsal kitaplara (Zebur, Tevrat, İncil) inananlardır.

EHL-İ SÜNNET
Müslümanlar arasında, Hz. Muhammed'in sözlerine ve davranışlarına uymayı ilke edinmiş klasik İslâm inanışından hiç ayrılmamış, VII. yüzyıl Arap-İslâm inanışlarını sürdürmeye çalışan kişilerdir.

EMRAH İLE SELVİ
Çift kahramanlı bir halk öyküsüdür. Erciş kalesi beyinin kızı Selvi ile bâdeli âşık Emrah'ın aşkı çevresinde gelişir. Birbirlerini rüyalarında görüp âşık olan Emrah ile Selvi, çeşitli engellerden sonra birbirlerine kavuşurlar. Yer yer şiirlerle bezenmiş öykünün kahramanı Emrah ile Ercişli Emrah'ın aynı kişi olduğu ileri sürülürse de bu konuda kesin bilgi yoktur.

ENDERUN
Osmanlı Devleti'nde Topkapı Sarayı'nın okul bölümüdür. Burada görevli olanlara Enderun Ağaları, ya da Enderunlular denilirdi. Burada görev alacak devşirmeler genellikle padişah tarafından seçilirdi. Seçilenler öğretmenlerden çeşitli dersler alırlar ve Türk- İslâm kültürüyle eğitilirlerdi. Buradaki yedi yıllık eğitimde devşirmelere çeşitli beceriler de kazandırılırdı. Enderun uzun süre Osmanlı Devleti'ne bürokrat, komutan ve sanatçı yetiştiren bir okul olmuştur.

ENE'L-HAK
"Ben Tanrı'yım" anlamında Arapça bir söz olup 10. yüzyılda Hallacı Mansur adlı bir mutasavvıf tarafından söylenmiş ve bu söz, onun asılarak idamına neden olmuştur (922). Heptanrıcılığa inanan mutasavvıflara göre evrende bulunan bütün varlıklar, tek varlık olan Tanrı'nın, değişik biçimlerdeki görüntülerinden başka bir şey değildir; insan ise varlıkların Tanrı'ya en yakın olanıdır. Buna göre, Tanrı'nın bir görüntüsü olan insanın, "Ben Tanrı'yım" demesinde bir sakınca olamaz. Bu söz ve Hallacı Mansur, tasavvufçular arasında ve tasavvuf edebiyatında, tasavvuf yolunda baş vermenin simgesi olmuştur. Türk edebiyatında da tasavvuf düşüncesini işleyen şairlerin çoğu Ene'l-hak deyişini kullandılar. Bu eserlerde görülen ortak bir özellik de, Hallacı Mansur'un büyük bir veli kabul edilmesi ve sözünün yanlış anlaşıldığının söylenmesidir.

ERBAİN
Eski takvimde 22 Aralık'tan 31 Ocak'a dek süren kırk günlük bir dönem olup kış mevsiminin en sert günleri olarak da adlandırılır. Tasavvuf inancında, tarikat üyelerinin nefs terbiyesi ve kalp temizliği için bir hücrede geçirdikleri kırk günlük manevî eğitim süresine de erbain denir.

ESKİ YAZI
Türklerin İslâmiyeti benimsedikten sonra 10. yüzyıldan başlayarak kullandıkları Arap alfabesine dayanan yazının adıdır. İranlılar 28 harf olan Arap alfabesini pe, çe, je, gef harflerini ekleyerek 32 harfe çıkarmışlar, Türkler de bu alfabeyi kullanmışlardır. Eski yazıda Arap, İran imlâsına uygun olarak sessizlerin yanı sıra yalnız uzun sesliler yazılır, harfler başta, sonda, ortada olmak üzere üç ayrı biçimde geçerdi. 1 Kasım 1928'de Lâtin harflerinin benimsenmesiyle eski yazı kullanımdan kalkmıştır.

EVRÂT
Müslüman inanışında belirli zamanlarda okunması sevap sayılan dinî sözler, ayetler, dualar ve Tanrı'nın adlarıdır. Tarikatların her birinin, pîr ya da şeyhlerince düzenlenen ayrı ayrı evrâtları vardır. Evrât, dillerde dolaşan, söylenmesi gelenek olmuş sözler anlamında da kullanılır.

F

FAHRİYE
Dîvân şairlerinin, kendilerini övmek ve kendilerine onur payı çıkarmak amacıyla yazdıkları şiir ya da şiir bölümüdür. Tek olarak yazıldığı gibi, başkalarını övmek için yazılan şiirler (kasideler) arasında da yer alır. Bu tür şiir yazanların başında Nef'î gelir. Nef'î, Hz.Muhammed için yazdığı 49 beyitlik övgünün 30'unda kendisini över. Sümbülzade Vehbî de tanınmış fahriye şairlerindendir.

FENAFİLLAH
"Ölmeden önce ölmek" anlamına gelir. Tasavvuf inancına göre, evrende Tanrı'nın vücudundan başka gerçek vücut yoktur ve insan er ya da geç Tanrı'ya geri dönecektir. İşte bu dönüşe Fenafillah denir.

FERHAT İLE ŞÎRÎN

Ferhatnâme, Husrev ü Şîrîn, Şîrîn ve Perviz adlarıyla da işlenen ortak bir öyküdür. Konusunu Sâsânî Hükümdarı Husrev Perviz'in serüven dolu yaşamından alır. Hürmüz'ün oğlu Husrev'in tahta çıkmak için verdiği savaşım ve otuz sekiz yıl süren saltanatı (590-628), başta Şehname olmak üzere bütün tarihsel kaynaklarda geçer. İran şairi Nizamî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevîsinin konusu ana çizgileriyle şudur: Şîrîn'in güzelliğini Şâpûr'dan dinleyen Husrev ona âşık olur ve Şâpûr'u, Şîrîn'i istemek için Ermen'e yollar. Şâpûr türlü oyunlarla Şîrîn'e Husrev'in resmini göstererek, onu hükümdarına âşık eder. Husrev, Şîrîn'le gününü gün ederken babası Hürmüz ölür ve tahtı ele geçirmek için Behramı Çupin ile çarpışmak zorunda kalır. Savaşı kazanmak için de, kızı Meryem'i almak koşuluyla Bizans imparatorundan yardım görür. Bu arada Şîrîn'den ayrı düşer. Şîrîn ise halasının ölümü üzerine bir köşk yaptırıp oraya çekilmiştir. Köşkün çevresi otlak değildir, süt bulunmamaktadır. Bu nedenle Şâpûr, Şîrîn'i su yolları ustası Ferhat'la tanıştırır. Bu serüveni duyan ve Şîrîn'i unutamayan Husrev, Ferhat'ı çağırtarak Bisütun Dağı'nı delip su yolunu açarsa Şîrîn'i ona bırakacağını söyler. Ferhat, Şîrîn'in aşkıyla giriştiği bu güç işi bitireceği sırada, Husrev'in bir hilesi sonucu Şîrîn'in öldüğünü duyar ve kendini öldürür. Böylece Husrev, Şîrîn'i elde eder. Ama oğlu Suriye, üvey annesine âşıktır. Babasını öldürerek tahta geçer, ardından Şîrîn'e evlenme önerisinde bulunur. Şîrîn bu öneriyi reddeder, sonra da kendini öldürür. Öykü, yalnız dîvân edebiyatı çerçevesinde kalmamış, halk edebiyatına da geçmiştir. Çoğu halk öykülerinde konu ve olayın geçtiği yer bütünüyle değişmiştir.

FESAHAT

Sözün açık, duru, düzgün ve anlaşılır olması durumudur. Eski belagat kitaplarında, kelimede ve kelâmda (söz) olmak üzere fesahat, iki şekilde tanımlanır. Buna göre söylenişi zor seslerin yan yana getirilmemesi, anlamı herkesçe bilinmeyen sözcüğü kullanmama, gramer yanlışı yapmama durumunda kelimede fesahatın gerçekleştiği kabul edilir. Sözde fesahat ise, cümle kuruluşunda yanlışsızlığa, yersiz tekrarlara, tamlamalar kullanmamaya bağlıydı.

FETİHNÂME

Osmanlılarda kazanılan zaferleri ve alınan yerleri komşu hükümdarlara, hanlara, prenslere, şehzade ve valilere bildirmek için yazılan mektuptur. Eskiden haberleşme imkânları kıt olduğu için her devlette, özellikle Doğu'da fetihnâme göndermek gelenek hâline gelmişti. Osmanlılarda, elde edilen ganimetlerden derlenen hediyelerle beraber gönderilen fetihnâmeler, Türkçe, Arapça ve Farsça yazılır, baş kısmına Âyet-i Kerime, Hadis-i Şerif veya daha başka Arapça cümleler konurdu. Fetihnâmeleri daha çok, usta devlet memurları, bilim adamları ve edebiyatçılar kaleme alırdı. Örneğin, Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Fethi'ne ait olan fetihnâmeyi Molla Gürânî'ye yazdırmıştı.

Bir şehrin veya kalenin alınışını anlatan manzum ve mensur eserlere Fethiye de denirdi. Fetihnâme, Türk edebiyatında pek çok örneği bulunan edebî bir türdür. Bazıları gazavatnâme veya zafernâme adıyla kaleme alınmıştır. Sadece bir yerin fethini anlatan fetihnâmeler bulunduğu gibi bir padişahın veya kumandanın bütün fetihlerini anlatan fetihnâmeler de vardır.

FETVA

İslâm devletlerinde, devlet işlerinin ve devlet adamlarının davranışlarının İslâm dini kurallarına uygun olup olmadığı hakkında yetkili kişiler tarafından yapılan yorumdur. Osmanlı Devleti'nde bu konuda müftüler yetkiliydi.

FIKIH

Kur'an'daki ayetlerden, Hz.Muhammed'in hadislerinden ve bunların yorumlarından oluşan İslâm hukukudur. Müslüman bir kişinin öbür bireylere, topluma ve devlete karşı tutum, davranış ve haklarını belirler. Kapsamı, dini kaynağa dayanmayan hukuklara oranla daha geniştir. Fıkıh, bütünüyle İslâm öğretisini ifade eden "şeriat"ın, inançlar bölümü dışta kalmak üzere, uygulama bölümünü konu alır. Bu uygulamanın kapsamına tapınma da (ibadetler) girer. Tapınmaya ilişkin bölümde, dinî buyruk olan tapınmaların geçerli bir biçimde yerine getirilebilmesi için uyulması gereken kurallar incelenir. Fıkıh'ın başlıca bölümleri; münakehat (aile hukuku), muamelât (ticaret hukuku, borçlar hukuku, eşya hukuku, devletler hukukunun kimi konuları), ferâiz ve vesâyâ (miras hukuku), ukubât'dır (ceza hukuku). İslâm hukuku içinde bir kamu hukuku ve özel hukuk ayırımı yoktur. Bunun nedeni İslâm hukukunun kuramsal olarak salt bir devlet erkini kabul etmeyişidir. Çünkü sıradan bir kişinin de, devlet gücünü elinde tutanların da davranışları Allah'ın buyruklarıyla belirlenmiştir. Bununla birlikte Müslümanlığın yayılmaya başlamasından kısa bir süre sonra, İslâm'ın devlet başkanının seçilmesi ve devlet görevlerinin düzenlenmesiyle ilgili şeriat hükümleri bir tarafa bırakılarak, tarihsel ve ekonomik birtakım etkenlerle saltanat usulü benimsenmiştir. Bu değişmeyi fıkıh'a uydurmaya yönelen çalışmalara ve zorlamalara karşın kamu hukuku, İslâm'da, fıkıh'ın ve fıkıh kitaplarının dışında, gelenekten kaynaklanan bir gelişme göstermiştir. Fıkıh'ın, idabetler ve insanlar arasında hukukî sonuç doğuran ilişkiler ve durumlarla ilgili uygulama denen dalı vardır. Bu bölüm çok genel anlamıyla fıkıh'ın kuramı ve genel kavramları üzerinde durur. Fıkıh'ın ana kaynakları olan Kur'an ve sünnet'ten hüküm çıkarma, bunları yorumlama, çatışır gibi görünen iki "nas"tan birini yeğleme yollarını öğretir. İnsanlar ve hukukçular arasında doğan anlayış ve yorum farkları, tarihsel ve ekonomik nedenlerin etkisiyle süreç içinde farklı mezheplerin doğuşuna yol açtı. Bugün sistemleştirilmiş ve bağımsız bir görünüş kazanmış fıkıh'a sahip Müslüman mezhepleri şunlardır: Ehl-i Sünnet adı verilen bölümden dört mezhep (Hanefî, Malıkî, Şafiî, Hanbelî mezhepleri); Şiî mezhepleri bölümünden İmamiye-i İsna Aşeriye (Caferiye) ve Zeydiye mezhepleri; Haricî adı verilen bölümden İbaziye mezhebi. Bugün, Türkiye için ibadet bölümü dışında fıkıh'ın uygulamada bir önemi kalmamıştır.

G

GARP OCAKLARI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kuzeybatı Afrika'daki Cezayir, Tunus ve Batı Trablus'a verilen addır. Buraları başlangıçta birlikte yönetilirken, sonradan her biri ayrı bir eyalet oldu. Garp Ocakları, yıllık vergi veren eyaletlerdendi ve her beylerbeylik, masrafları çıktıktan sonra devlet hazinesine 25 bin altın gönderirdi. Ayrıca 2-3 yılda bir padişaha hediyeler sunarlardı. Garp Ocakları'nın her birinin donanması vardı. Bu donanmalar Osmanlıların bütün Akdeniz seferlerinde Osmanlı donanmasıyla birlikte bulunurlardı. Bu donanmanın asker ve malzeme gereksinimi Osmanlı Devleti tarafından karşılanırdı. Osmanlı Devleti'nin güçten düşmesine paralel olarak Garp Ocakları daha başına buyruk bir duruma gelmiştir.

GAZAVATNÂME

Eski Türk edebiyatında savaşları konu edinen koşuk ya da düzyazı eserlere verilen addır. Arapça, cenge gitmek ve cenk etmek anlamına gelen gaza'dan gelir. Gazavatnâmeler, Osmanlı tarihine ilişkin belgesel eserlerdir. İlk gazavatnâme örneğine 15. yüzyılda rastlanır. Bunlardan yazarı bilinmeyen Gazavat-ı Sultan Murad, II. Murad'ın kimi savaşlarını konu alır. 16. yüzyılda ise Osmanlıla-

rın yayılma politikasına koşut olarak gazavatnâmeler de çoğaldı. Çoğunun konusunu I. Selim (Yavuz) ve I. Süleyman'ın (Kanunî) seferleri oluşturur. Gerileme dönemine girilip de yenilgilerin başlamasıyla birlikte bu tür eserler yazılmamıştır.

GAZEL

Genellikle 5-12 beyitten oluşmuş, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, öteki beyitlerin ise birinci dizeleri serbest, ikinci dizeleri ilk beyitle kafiyeli bulunan bir nazım biçimidir. Arapça olan sözcük, "kadınlarla âşıkane söyleşme" anlamındadır. Başlangıçta Arap şiirinde gazel denilen bağımsız bir tür yoktur. Yalnız Arap şairleri, kasidelerde, konusu kadın, aşk, şarap, güzellik olan bölümler için tagazzül (gazel söyleme) terimini kullanmışlardır. İlk gazel örneklerinin, Emevîler döneminde, tagazzül bölümünün kasideden ayrılıp bağımsızlaşmasıyla doğduğu sanılmaktadır. Ama bağımsız bir biçim olarak asıl gelişimi İran edebiyatında gerçekleşmiştir. Türk edebiyatına da İran edebiyatı yoluyla girmiştir. Başlangıçta konusu aşk, güzellik ve kadın olan lirik bir biçimken, sonradan öğretici, dinî ve tasavvufî konulardan da gazel yazılmıştır. Gazelde nazım birimi beyittir. Beyitler arasında konu birliği bulunması zorunlu değildir. AA, BB, CC, DD, EE biçimindeki kafiye düzenine uymak gerekmektedir. Yek-ahenk, gazelin beyitleri arasında konu birliği bulunması, anlam açısından bütünlük taşıması demektir. Her beyti aynı güzellikte olan gazellere de yek-âvâz denilir. Gazelin beyit sayısı en az 5, en çok 15'le sınırlandırılmıştır. Ama dört beyitlik gazeller yazıldığı gibi, on beş beyti aşan gazeller de bulunmaktadır. Genelde şairler 10-12 beyti aşmamaya özen göstermişler, 5-7 beyitlik gazelleri makbul saymışlardır. Bir gazelde ilk beyte matla (Arapça tulû: doğmak'tan), ikinciye hüsn-i matla, son beyte makta denilir. Ayrıca son beyit, şair adını belirttiği için mahlâs beyti olarak da anılır. Gazelin en güzel beytinin adı ise beytü'l-gazel'dir. Gazellerin belli bir adı, başlığı yoktur. Genellikle şairinin adıyla birlikte kafiyesi ya da redifi belirtilerek anılır. Dîvânların gazeliyyat bölümleri de kafiye ya da redif olan seslerinin son harfleri göz önünde tutularak Arap alfabesine göre sıralanır.

GILMAN

Kuran'da "cennet delikanlıları" anlamında kullanılan Arapça bir sözcüktür. Aslında "delikanlılar" ya da "genç köleler" anlamındadır. Kuran'da yer yer gılman yerine, hemen aynı anlamda olan "vildan" sözcüğü kullanılır. Kimi ayetlerde, cennete giden Müslümanların çevrelerinde hurilerle gılmanların dolaşacağı bildirilmektedir.

GÖKTÜRKÇE (KÖKTÜRKÇE)

Türkçenin bilinen ve yazılı metinleri ele geçen en eski dönemidir. Göktürkçe terimi genel olarak Orhon ve Yenisey Yazıtları'nın dili için kullanılmaktadır. Göktürkçe, M.S. 7. yüzyılda Moğolistan'da yaşayan Tukyuların (Göktürklerin), konuştuğu ve yazdığı bir dildir. Göktürkçe yazılı belgeler (Orhon Yazıtları: Bilge Kağan, Kültigin, Tonyukuk yazıtları) II. Göktürk İmparatorluğu döneminden kaldığı için Göktürkçe kağanlığın resmî dili durumundaydı. Göktürk alfabesinin kökeni konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Kimi Turkologlar bu alfabenin "Run" harflerinden ya da Likya, Hitit alfabelerinden türediği görüşünü savunmuşlardır. Kimileri de Türk damgalarından doğduğu görüşünü benimsemişlerdir. Göktürk Yazıtları'ndaki harfleri çözmeyi başaran bilgin, Danimarkalı Vilhelm Thomsen olmuştur (1893). Göktürkçede 38 harf vardır, bunlardan dördü ünlüleri, 34'ü ünsüzleri göstermektedir, 3 tane de birleşik ünsüz vardır: lt (ld), nç (nc), nt (nd). Göktürkçede harfler birbirleriyle bitişmez; sözcükler, aralarına üst üste iki nokta konularak birbirinden ayrılır. Sözcük başında ve içinde ünlüler yazılmaz. Buna karşılık sözcük sonundaki ünlüler her zaman belirtilir. Bugün Türk lehçelerinin hemen tümünde görülen özellikler (sözcükler, ekler, sözdizimi vb.) Göktürkçeye kadar dayanmaktadır.

GÜLBANK

Bir toplulukça, hep bir ağızdan ezgili biçimde söylenen kalıplaşmış tekbirlere, dualara verilen addır.

GÜZELLEME

Özellikle halk şiirinde sevilen bir varlığı övüp yüceltmek için yazılan koşmalardır.

GÜLŞENÎYYE

Kurucusu İbrahim Gülşenî olan ve merkezi Kahire'de bulunan Sünnî tarikattır. Halvetîlik'in bir kolu olmakla birlikte, Bektaşîlik ve Mevlevîlikten de etkilenmiştir. Osmanlı sultanlarının İbrahim Gülşenî'ye gösterdikleri saygı dolayısıyla, Türkiye'de özellikle İstanbul'da yayılmıştı. Halvetleri, bir odaya kapanmakla değil, uzun süre tekke hizmeti görmekle yapılır, zikirleri ve semaları Mevlevîleri andırır.

H

HADİS

Anlamı "söz" olmakla birlikte, terim olarak "Hz.Muhammed'in sözleri" anlamında kullanılır. Hadisler, İslâm yasa ve törelerinin, Kuran'dan sonra en önemli kaynağıdır. Bir bakıma Kuran'ı yorumlar ve tamamlar. Hadisler, Hz.Muhammed'in ölümünden iki yüz yıl kadar sonra derlenip kitap durumuna getirilmiştir. Hz.Muhammed'in söylediği, güvenilir kaynaklara dayanılarak belirlenmiş olan hadislere "sahih=sağlıklı", kanıtları sağlam olmayan hadislere de "zaif" denir. İslâm dünyasında güvenilir hadis kitaplarının sayısı altı olup hepsi de 9. yüzyılda yazılmıştır. Sırasıyla, Buharî, Müslim, Sicistanî, Kazvînî, Tirmizi ve Nesai, önemli hadis yazarlarıdır.

HADİS-İ ERBAİN (Kırk Hadis)

Hz.Muhammed'in hadislerinden kırkını seçerek açıklayan ve yorumlayan derlemelerdir. Kırk Hadis, daha çok hikmet, saygı, ahlâk, tıp, İslâmiyetin koşulları, cihad, dindarlık, yardımlaşma, bilim gibi konular arasından seçilmiştir. Bu hadislerin Kur'an hükümleriyle açık ve anlaşılır biçimde bağlantılı olmasına özellikle dikkat edilir. Hadis-i Erbain'lerde yazı türü olarak önceleri yalnızca düzyazı kullanılırdı. Edebî amaçlarla, daha çok ozanlar tarafından koşuk ve düzyazı-koşuk karışımı da kullanıldı. Koşuklar aruz ölçüsüyle yazılırdı. Arapça olarak ilk kez Abdullah Mervezi'nin Kırk Hadis topladığı kabul edilir. Zamanla Arap dilinde 250'den fazla Kırk Hadis derlemesi oluşmuştur. Farsça yazılan ilk Kırk Hadis derlemesi, Tabibül Kulûp (Gönüller Tabibi) adlı yapıttır. İranlılar Şiîliği savunmak amacıyla da hadis yazmışlardı. Fuzulî, Ali Şîr Nevaî gibi birçok ünlü Türk yazarının hazırladığı Kırk Hadis derlemeleri günümüze dek ulaşmıştır.

HAK

Tanrı'nın adlarından biri olup gerçek ve adalet anlamında da kullanılır.

HAK ÂŞIĞI

Pîr elinden bade içmiş, dili çözülüp şiir söylemeye başlamış gerçek âşıklara verilen addır.

HALK EDEBİYATI

Halk ozanlarının İslâmiyetten önceki göçebe kültür döneminin geleneklerini sürdürüp halkın somut yaşamından yola çıkarak oluşturdukları dilsel ürünlerin tümüdür. Halk edebiyatının gerek konuları, gerekse kapsadığı türler açısından sınırları belirlenmiş kesin bir tanımı yapılamamaktadır. Buna, özellikle sözlü halk edebiyatı ürünlerinin, folklorun alanına girmesi, yazılı ürünlerin de edebî niteliği ağır basmakla birlikte folklordan kaynaklanması yol açmaktadır. Bu nedenle halk edebiyatı ürünleri, hem edebiyat hem folklor bakımından ikili değer taşıyan yapıtlar olarak görülmekte, sınıflama da kamusal ve bireysel

terimleriyle yapılmakta, ürünler bu niteliklеriyle değerlendirilmektedir. Sözlü halk edebiyatının en belirgin niteliği anonim, başka bir deyişle kamusal olmasıdır. Bu ürünler, söyleyeni bilinmediği için halkın malı olarak kalmıştır ve folklorik yanı ağır basar. Söyleyeni bilinen, yani bireysel bir yaratı ürünü olan yapıtlarsa edebiyat yanı ağır basan, genelin içinde bir kendine özgülük taşıyan yapıtlardır. Halk edebiyatı şu türlere ayrılarak incelenebilir: 1) Destanlar ile buna yakın türler: Asıl destanlar, hikâyeler vb., 2) Masallar ile buna yakın türler: a) Hayvan masalları, peri masalları, gerçekçi şakacı masallar, fıkralar, zincirleme masallar, tekerlemeli masallar, b) Efsaneler, 3) Atasözleri, 4) Bilmeceler, 5) Halk şiiri: a) türkü, b) mâniler ve benzeri türler, c) tekerlemeli şiirler, 6) Halk tiyatrosu: a) dramatik görünüşüyle meddah sanatı, b) Karagöz, c) ortaoyunu ile bunun ilkel biçimleri (köylü oyunları), ç) kukla. Halk ozanları, İslâmlık öncesi sözlü Türk edebiyatı geleneğini sürdürmüşlerdir. İslâm kültüründen, özellikle tasavvuftan etkilendikleri görülür. Ama ulusal nitelikli bir edebiyat oluşturmuşlardır. Bu edebiyatın dili, halk arasında kullanılan konuşma dilidir. Şiir müzikten ayrılmamış, genellikle saz eşliğinde belli bir ezgiyle söylenmiştir. Yaratıcısı belli olan, yani söyleyeni bilinen halk edebiyatı ve âşık edebiyatı olmak üzere iki kümede toplanabilir. Tarihsel gelişim bakımından anonim sözlü halk edebiyatı kesintisiz olarak sürmüştür. Bu geleneğe bağlı tasavvufi ürünler ise İslâmlığın benimsenmesinden sonra verilmiştir. Âşık edebiyatının da 15. yüzyıl sonlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tarihsel belirlemeler günümüze kalabilen örneklere dayanılarak yapılmaktadır. Yûnus Emre'nin adına bağlanan ve tarikatlar çevresinde gelişen tasavvufî halk edebiyatı, bir yanıyla halk şiiri geleneğini sürdürürken, bir yanıyla da Divân edebiyatına bağlanır. 13. ve 15. yüzyıllar Anadolu'sunda halk şiiri, hemen yalnızca çeşitli tarikatlara bağlı derviş şairlerce temsil edilmiştir. Beylikler döneminde ya da Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında, ellerinde çeşitli sazlarla ilâhiler okuyarak dolaşan dervişlerin bulunduğu bilinmektedir. Bu dervişler bir bakıma, eski Türk topluluklarında büyücülük, ilkel hekimlik gibi işlerin yanı sıra dinî görevler de yüklenen şair-çalgıcılar geleneğini sürdürmek teydiler. Zümre-tarikat edebiyatı, tekke şiiri gibi adlarla da anılan tasavvufî halk edebiyatının başlıca özelliği dinî bir nitelik taşımasıdır. Bu yolda yazılmış şiirlerin özünü bir din felsefesi olan tasavvuf belirler. Uyarıcı, öğretici nitelik taşıyan şiirlerde Tanrısal aşk, birlik, insan sevgisi gibi temler işlenir. Âşık adı verilen halk şairlerinin anlatı ve şiir türlerinde verdikleri ürünlerse âşık edebiyatı adıyla nitelenmektedir. Âşıklara halk arasında, içlerine doğanı söylediklerine inanıldığından hak âşığı da denilmiştir. Halk edebiyatı, bilinen ilk örneklerden günümüze, kendi geleneği içinde gelişerek sürmüştür. Bu süreklilik, değişik coğrafyalarda ve tarihsel koşullarda çeşitli kültürlerle beslenip zenginleşerek günümüze ulaşır. Bir kendini yenilemedir bu. En önemlisi, bu edebiyatın halkın günlük hayatından doğmuş olması, onun duygularını, özlemlerini dile getirmesidir.

HALK HİKÂYESİ

16. yüzyıldan başlayarak destanın yerini alan ve sözlü halk geleneğinde yaşamını sürdüren anlatılar bu ad altında toplanır. Anlatının tümüyle düzyazı olarak sürdürülmesi ve araya serpiştirilen türkülerin sazla söylenmesi, toplum içi ilişkilerin ya da bireyler ve toplum katları arasında çatışmaların dile getirilmesi, olağanüstü ögeler azaltılarak kişilerin ve olayların doğal boyutlara indirilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılır. Halk hikâyeleri boyutları bakımından iki kümede incelenebilir: 1) Tek bir olay çevresinde gelişen, yapısı basit, kısa hikâyeler. Bunlar türküleriyle birlikte en çok bir-iki saatlik süre içinde anlatılır. Doğu Anadolu'da serküşte (sergüzeşt) ya da kaside (kıssa) adıyla anılan küçük hikâyeler buna örnek gösterilebilir. 2) Kişi sayısı çok olan, birbiri ardı sıra gelen beklenmedik durumların, olayların işlenmesiyle oluşan hikâyeler ise, genellikle kahramanın yaşamından uzunca bir süre ya da yine kahramanın serüven dolu bir dönemini konu alırlar. Anlatımları gecede birkaç saatlik oturumlarla 5-7 gece sürebilir. Aşk hikâyeleri birinciye, Köroğlu kolları da ikinciye örnektir. Halk hikâyeleri, konuları bakımından da iki kümede toplanabilir. Aşk hikâyeleri, aşk konusunun temel alındığı hikâyelerdir. Seçilen kahramanları bakımından iki ayrı özellik gösterir. Bir bölüğünde, yaşadıkları bilinen ya da yaşadıklarına inanılan âşıkların yaşamöyküleri, aşk serüvenleri konu edilmiştir. Hikâyede geçen şiirlerin, hikâyesi anlatılan saz şairinin şiirleri olduğu varsayılmaktadır. "Âşık Garip", "Kerem ile Aslı" ve "Emrah ile Selvi" hikâyelerinde olduğu gibi. İkinci bölükte ise kahramanları saz şairi (âşık) olmayan hikâyeler yer alır. Bunların konuları genellikle bir masaldan, hikâyeyi anlatan âşığın tanık olduğu bir olaydan ya da halk arasında yaygın bir tarih, menkıbe kitabından alınmıştır. "Elif ile Mahmut", "Arzu ile Kanber" bu tür hikâyelere örnektir. Kahramanlık konularının işlendiği hikâyelerin başında ise, Köroğlu kolları gelir. Saz şairleri, içinde kavga dövüş bulunan, koçaklama ile bezenmiş yiğitlik anlatılarını da bu kümeye sokmaktadırlar. "Eşref Bey", "Lâtif Şah", "Şah İsmail" benzeri hikâyelerde, gerçekten hikâye kişisinin kahramanlıkları anlatılır. Ama bu hikâyelerin temelinde yine bir aşk vardır. Kahramanlık, sevgiliyi elde etme uğruna girilen savaşlarda, çarpışmalarda gösterilir. İlk örneklerini 16. yüzyılda gördüğümüz ve destanın yerini alarak sözlü gelenekte yaşamını sürdüren halk hikâyeleri de âşık edebiyatı içinde ele alınabilir. Anlatımın bütünüyle düzyazı olarak yürütüldüğü bu hikâyelerde konuya uygun olarak araya serpiştirilen türküler sazla söylenir. Anlatıcı genellikle bir âşıktır.

HALK ŞİİRİ

Halk edebiyatı kapsamına giren tüm şiirlere verilen genel addır. Mani, türkü, koşma, destan, koçaklama, ağıt, taşlama, semâî, varsağı, ilâhî gibi türleri vardır. Nazım birimi dörtlüktür. Temel ölçüsü ise hece ölçüsüdür. En çok 7,8 ve 11'li heceler kullanılır. Yanı sıra belirli bir de uyak düzeni vardır. Ölçü ve uyak, halk şiirinin temel biçimini oluşturur. Halk şiirinde hiçbir konu sınırlamasına gidilmeden bütün duygu ve düşünceler özgürce işlenir. En çok işlenen konular aşk, gurbet, askerlik, yiğitlik, yurt ve doğa sevgisi, din vb'dir. Halk şiiri, lirik bir anlatım taşır. Şiiri söyleyenin başlıca amacı acı, sevinç ve umut duygularını yoğun bir anlatımla dile getirerek, dinleyeni bu duygu dünyasına çekmektir. Şiirde dörtlükler arasında düşünce bağı ve konu birliği gözetilmez. Dizeler arasında bağ çoğunlukla uyak ve aliterasyonla sağlanan ses yinelemeleriyle kurulur. Halk şiiri, ezgisinden ayrı düşünülemez. Şiirin sözleriyle müzik bir bütündür.

HALLACI MANSUR

İslâm mutasavvıfı. 857 dolaylarında Şiraz yakınlarında Beyza-Tur'da doğduğu söylenir. Tam adı Ebü Mügis El-Hüseyin bin Mansur El-Beyzavi'dir. Atalarının Zerdüşt dinine bağlı olduğu, kendisinin Vâsit, Tustar ve Basra'da öğrenim gördüğü, dünya nimetlerinden elini çekerek toplumdan uzak yaşadığı, birkaç kez Hacca gittiği, Kudüs'ü ziyaret ettiği söylenir. Görüşlerini açıklamak için değişik yerlerde dolaştıktan sonra Bağdat'a yerleşti. Geniş bir taraftar yığını topladı. Abbasî Sarayı'nda düşünceleriyle etkili oldu. 908'de başgösteren Hanbelî ayaklanması nedeniyle 913'te Sus'ta tutuklandı ve 8 yıl hapis kaldıktan sonra Bağdat'ta idam edildi (922). Hallacı Mansur, insanı temel alan bir tasavvuf anlayışı geliştirdi; Tanrı'nın İnsan'da belirdiği kanısındaydı. Öğretisinin temeli "Ene'l-Hakk", yani "Ben Tanrı'yım" sözüdür. Bu sözünde insanın Tanrı olduğu değil, Tanrı'nın insan olduğu ve insanın kendi

benliğini ortadan kaldırarak Tanrı kalması gerektiği dile getirilir. Bu anlayış, tasavvuf düşüncesinin temelinde yer alan Vahdet-i Vücut anlayışından farklı bir vahdaniyet anlayışıdır. Hallacı Mansur'a göre evrende tek olan çoklaşmıyor (vahdet-i vücut anlayışı buna dayanır) tersine çok olarak görünenler Tek'te birleşiyordu (vahdaniyet). Dinlere göre yaratan ile yaratılan arasında özce bir ilişki yoktur; Platonculuktan kaynaklanan tasavvuf'un Vahdet-i Vücut anlayışında ise, yaratan ile yaratılan arasında bir öz birliği vardır; yaratılanlar, Yaratan'ın özünden çıkar. Hallacı Mansur'un vahdaniyet anlayışında ise, yaratan ile yaratılan aynı şeydir, Tek'tir. Hallacı Mansur'a göre, evrendeki çeşitli görünüşler bizzat yaratandır ve onun çeşitli görünüşleridir. İnsan ayrı bir varlık değil, Tanrı'nın tâ kendisidir. Hallacı Mansur'un vahdaniyet anlayışını temel alan Hallaciye Okulu doğmuştur.

HALVETÎLİK (HALVETİYYE)
Gerçeğe gizli "zikir"le ulaşılacağına inanan sünnî bir tarikattır. 14. yüzyıl ortalarında Şeyh Ebu Abdullah Seraceddin ibn şeyh Ekmelüddin Ehci tarafından genel kuralları ortaya konan bu tarikatı şeyh Ahi Mehmet bin Nur Halvetî'nin müritlerinden Şeyh Ömer Halvetî düzene koydu. Kırk gün süren yalnız tapınımı (erbâin) kırk kez tekrarladığı için kendisine Halveti, mezhebine ise Halvetiyye (Halvetilik) dendiği rivayet edilir. Tarikata Şeyhin onayıyla giren kişi, kendini her türlü dünya heveslerinden arındırıp yalnız Tanrı'yı düşünür. Uzun süren zikr ve tapınmadan sonra yedi makamı aşabilen kişi derviş olur. Tarikat zamanla, Ruşeniyye, Cemaliyye, Ahmediye, Şemsiyye diye dört ana kola ayrıldı ve bundan da başka kollar çıktı. Kollar arasında öze ilişkin kesin ayrımlar yoktur. Kimi kollar Mevlevîliğe ve Melâmîliğe benzer.

HAMÂMÎYE
Dîvân edebiyatında hamamı ya da hamamdaki güzelleri betimleme amacıyla yazılan kasidelere verilen addır.

HAMSE
Dîvân Edebiyatı'nda beş mesneviden oluşan takıma verilen addır. Sözcük Arapça beş anlamındadır. Hamse terimi, 12. yüzyılda Genceli Nizâmî'nin beş mesnevî yazıp, kitabına Penc Genç (Beş Hazine) adını vermesinden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Türk Edebiyatı'nda 14. yüzyıldan başlayarak Mesnevî biçiminin gelişimiyle birlikte hamse, varılabilecek en büyük sanatsal amaç olarak benimsenmiştir. Hamseleri günümüze kadar gelen sanatçıların sayısı sadece altıdır. Bunlar; Ali Şîr Nevâi, Hamdullah Hamdi, Taşlıcalı Yahya, Nergisî, Nev'izade Ataî ve Feyzî'dir.

HANBELÎLİK
İslâmiyette dört büyük Sünnî mezhepten biridir. İmam Ahmed İbni Hanbel tarafından kuruldu. Mezhebin temeli Kur'an ve Hadislere dayanır; içtihat ve kıyasa hemen hemen hiç yer verilmez. Bu nedenle bu mezhepten olanlar dinî dogmatizmi, hoşgörüsüzlük ve bağnazlığı en üst düzeye çıkarırlar. 14. yüzyıla dek Irak, İran, Suriye ve Filistin'in birçok bölgelerinde oldukça yaygın olan Hanbelîlik, Osmanlı Devleti'nin Hanefîliği kabul etmesiyle zayıfladı. Dinde akılcılığa karşı çıkarak şeriata ve törelere bağlılık gösteren Hanbelîlik, Suudi Arabistan'da etkindir. Sorunları Kur'an ve Hadislerle çözmeye çalışan bu mezhebin kurucusu Hanbel, kelâma, fıkıha ve hadislere önem verdiği için Muhaddis (hadisçi) sayılır.

HANEFÎLİK
İslâmiyette dört Sünnî mezhepten biridir. Sünnî Müslümanların çoğunluğu bu mezhebe bağlıdır. Kurucusu İmam-ı Âzam (Büyük İmam) diye anılan fıkıh bilgini Ebu-Hanife Numan İbni Sabit'dir (699-769). Yorumlarında öbür imamlar gibi Kur'an ile Hadis'leri temel aldı. Ancak bunların kanıt olma değeri konusunda titiz davranarak, kıyaslama ve beğeniye (istihsan) önem verdi. Öteki Sünnî mezheplerine göre daha hoşgörülü olan Hanefîlik, toplumun eski gelenek ve göreneklerini de değerlendirdi. Yaygınlaşmasında görüşlerini akla da yandırma çabasının da rolü vardır. Müslüman Türk halklarının hemen hemen tümü bu mezheptendir. Günümüzde, Hanefîliğin yaygın olduğu ülkeler, Türkiye, Suriye, Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Arnavutluk, Pakistan, Hindistan, Afganistan, Malaya, Endonezya'dır. Ayrıca Azeri, Gürcü ve Çerkezler ile Çin ve Mançurya'da yaşayan Müslümanların önemli bir bölümü; Bulgaristan, Yunanistan, Kıbrıs, Yugoslavya, Romanya Müslümanlarının ise tümü Hanefîdir.

HARİCÎLER
İslâmda Ali ile Muaviye'nin halifeliği konusundaki anlaşmazlığı çözümlemek için hakem atanmasına karşı çıkanlardır. Haricîlerin ortaya çıkmasına neden olan olay, Ali ile Muaviye yanlıları arasındaki Sıffin Savaşı'dır (658). Haricîler, Ali'nin hakemi kabul edip Sıffin Savaşı'nı sona erdirmesini protesto ederek ondan ayrıldılar. Ali'nin tüm çabalarına karşın görüşlerinden dönmediler. Bunun üzerine Ali, Nehrevan'da toplanan Haricîlerin üzerine yürüdü. Yapılan savaş sonucu Haricîlerden çok kişi kurtuldu (17 Temmuz 658). Muaviye ve daha sonra gelen Emevî halifeleri döneminde Haricîler zaman zaman ayaklandılar ve başarılı oldular. Bazı kentler bir süre Haricîlerin eline geçti. Ancak Emevîlere karşı ayaklanan Haricîler siyasî bir grup olmaktan çıktı. Haricîlik bir mezhep hâline dönüştü. Abbasîler devrinde Haricîler pek varlık gösteremediler. Bu devirden sonra Haricîlik sönük bir mezhep olarak kaldı. 8.-10. yüzyıllar arasında Kuzey Afrika'da oldukça yaygındı. Haricîliğin günümüzde kalan tek kolu İbaziye, Doğu Afrika'da Zengibar Sultanlığı'nın resmî mezhebidir. Oldukça tutucu olan Haricîler, kendilerinden olmayan herkesi kâfir sayarlar. Özellikle Ali'den başka Osman (üçüncü halife), Talha, Zübeyr, Ayşe ve Abdullah bin el Abbas da, Haricîlere göre kâfir sayılırdı.

HAYDARÎ
Eskiden genellikle dervişlerin giydiği kolsuz, açık yakalı aba ya da hırkaya verilen addır. Haydarî, adını halife Ali'nin savaşlarda giydiği salta biçimindeki üst elbisesinden alır. Yalnız erkekler giyer. Genellikle de dervişlerin kullandığı bir giyecektir. Mintan üzerine giyilir. Uzun kollu olanına Mevlevî ve Bektaşîlerce "destegül" denirdi. Bektaşî haydarisi dizkapaklarına kadar uzanır, diğerleri daha kısa olurdu. Dervişlerden başka bazı esnaf kolları da haydarî giyerdi. Savaşlarda cengaverlerin giydiği haydarîler üzerine ayetler yazılırdı.

HAYDARÎLİK
İslâmiyette Melâmiliğin kolu olan bir tarikattır. Seyyid Kutbettin Haydarî tarafından 13. yüzyılda kuruldu. O sıralar Anadolu'da varolan Babaîler, Kalenderîler, Hurufîler gibi, Haydarî mürşitleri de halkın içinde yetişmiş, halktan kişiler olmadıkları için, tarikat geniş bir yayılma alanı bulamadı. Tekkelerini yerleşim merkezlerinden uzakta kuran Haydarîler, ayinlerine yabancıları almazlar, birbirlerini tanımak için haydarî denen kolsuz, kısa aba, hırka giyerler, sakallarını keserler, bellerine çıngırak takarlardı. Kadınlar ise açık dolaşırdı. Haydarilik'te beş vakit namaz, oruç, hac gibi ibadetler yoktur. Ayinlerinde ilâhîler okurlar ve şarap içerler. Aşk'la kendilerinden geçmeyi ve benliklerinden sıyrılıp Tanrı'da yok olmayı amaçlarlar. Haydarîlik, Anadolu'da Bektaşîliğin yayılmasıyla birlikte bu tarikatın içersine karışıp özgünlüğünü yitirmiştir. Haydarîler de Ali'nin ve 12 imamın izleyicileriydi.

HEZEL
Dîvân edebiyatında alaylı bir dille kaleme alınmış, genellikle kaba şakalara, taşlamalara, sövgülere yer veren nazım türüdür. Kimi zaman ünlü bir gazel ya da kaside tutularak yazılırdı. Nevizâde Atayî, Bahayî-i Kûfri, Sümbülzade Vehbi, Kânî, Nevâyî, Sürûrî, bu türün ustaları olarak tanınmışlardır.

HIRA (HİRA)
Mekke'nin kuzeydoğusunda Sabir karşısında dağ. Sabir ve Hıra genellikle birlikte anılır. Bu iki dağ iki deniz dalgasına benzetilir. Çevrenin kuraklığı sebebiyle yamaçlarında pek az dikenli çalılar vardır. Hıra, Sabir'den daha yüksek, sırtı dik ve kaygan bir kayalıktır. Hz. Muhammed, günlerinin çoğunu Hıra üzerinde bugün hâlâ yeri gösterilen mağarada geçirir, tefekküre dalar, insanları yaratan gücü düşünürdü. Bir gün gene böyle düşünürken kendisine Tanrı tarafından ilk vahiy burada nazil olmuştur.

HIZIR
Ölümsüzlüğüne inanılan peygamberlerden biridir. Efsanelere göre, kardeşi İlyas ile birlikte abıhayat denen ölümsüzlük suyunu içti. Kardeşi denizde, kendisi karada, başı sıkışanlara yardıma koşar. Bazı rivayete göre Kuran'da Musa ile yolculuk ettiği anlatılan kişi Hızır'dır. Adını iki kardeşten alan "hıdrellez günü" (6 Mayıs) Hızır ile İlyas'ın her yıl buluştukları gündür.

HİCİV
Bir kimseyi, nesneyi, yeri, bir inancı ya da düşünüş biçimini yermek, toplumun ya da düzenin aksayan, kusurlu yanlarını iğneleyici, alaycı bir dille eleştirmek amacı taşıyan manzum ürünlerin adıdır; yergi ya da satir diye de adlandırılır. Arapça "hecv"in (yermek) bozulmuşu olan hicv sözcüğü, "medh"in karşıtıdır. Çoğulu hicviyyat olup hiciv yazanlara heccâv ya da hecâ-gû denilmiştir. Halk edebiyatında ise taşlama terimi kullanılır. İlk örneklerine Yunan ve Lâtin edebiyatlarında rastlanan yerginin Batı'da ayrı bir şiir türü olarak geliştiği görülür. Türk edebiyatında da düzyazı biçiminde hicivler yazılmakla birlikte genellikle nazım yeğlenmiştir. Dîvân şairlerinin çoğu hiciv sayılabilecek şiirler söylemişlerse de bu türün en başarılı örneklerini Nef'î vermiştir. Türk edebiyatında salt yergi türünde ürün veren şair ise Eşref'tir.

HİKMET
Felsefe; gizli, bilinmeyen nokta, sebep; ahlâka ait kısa söz anlamlarına gelir. Kavram olarak, bilimle yan yana bilginin felsefeye dönük yönü ve bu özelliği ile sahibine kazandırdığı olgunluk ve karakter yapısı anlamında kullanılmıştır. Halk dilindeki yaygın anlamı, yalnız Tanrı'nın bildiği gizli sebeptir. Edebiyatta ise öğretici, öğütleyici, düşündürücü bir nitelik taşıyan sözlere hikmet, bu yolda yazılmış şiirlere de "hakimane şiir" adı verilmiştir.

HURUFÎLİK
Harflere dinî anlamlar yükleyen, varlığı harflerin simgesiyle açıklayan bir İslâm tarikatıdır. 16. yüzyıl sonlarında İranlı din adamı Fazlullah tarafından kuruldu. Yunan Pythagorasçılığı, Platon'un görüşleri, Batinîlik ve Yahudi Kabala'sından etkilenen Hurufîlik, harfi, yaşamın özü sayar. Konuşan insanı ise tanrı katına çıkarır (Kelâm-ullah-ı Nâlık). Adem'den bu yana dile gelmiş harflerden oluşan insanoğlu, tüm varlığın kaynağı ve özüdür (Zübde-i Âlem). Tevrat, İncil, Kur'an gibi tüm kutsal kitaplar önce insanın içinde vardı. Tanrı, belirli ve harflerden kurulu bir bütün olarak insanda ortaya çıkar. İnsan yüzünde Kur'an'ı simgeleyen yedi harf vardır. Ayın harfi ağız, lâm harfi burun, ye harfi çenedir. Bunlar bir araya gelince Ali olur. İnsan yüzündeki yedi kara hat ise iki kaş, dört kirpik, bir saçtır ki bunlara ana hatlar (hutûl-ı Ümmiyye) denir. Yetişkin erkekte çıkan sakal ve bıyık'a ise baba hatları (hutûl-ı Ebiyye) denir. Hurufilik, ortaya çıktıktan sonra İran, Türkistan, Suriye gibi ülkelerde yayıldı. Anadolu'da da bu inancı benimseyenler vardır.

HUSREV ü ŞÎRÎN
Sâsânî hükümdarlarından Husrev'in Şîrîn'le olan aşkını işleyen mesnevîlerin ortak adıdır. İlk kez Firdevsî'nin Şehnâme'sinde anlatılan öykü, Senaî, Nizamî gibi İran şairlerince yeni ayrıntılarla zenginleştirilerek yeniden yazıldı. Ferhat'ın da katılmasıyla üç kahramanlı bir aşk öyküsü olarak ölmezleşti. Türk edebiyatına Husrev ü Şîrîn öyküsü Kutb'un, Nizamî'den yaptığı çeviriyle girdi. Anadolu'da Şeyhî, Çağatay dilinde Ali Şir Nevaî sonraki örnekleri verdiler. Çeşitli halk öykülerine ve Karagöz'e dek geçen öykü yaygınlaşmasının yanında yerel renkler de kazandı.

HUTBE
İslâm dinine göre belirli zamanlarda minbere çıkılarak verilen dinî öğüttür. Genellikle cuma günleri ya da bayram namazlarında hutbe okunur. Bu geleneğin İbranîler'den geldiği sanılır. İslâm dininde ilk hutbe Hz.Muhammed tarafından, cuma günleri ve yalnız erkeklere okundu; zamanla yeni biçim, konu ve kurallar edinip günümüze ulaştı. Müslüman toplumlarda kendi adına hutbe okutmak, bağımsızlığın göstergelerinden biri olarak kabul edildi. Hutbe okunmasında uygulanan kurallar zaman içinde ve Müslümanlığın çeşitli mezhepleri arasında farklılaştı. Başlıca ortak kurallar; cuma günleri ayakta iki hutbe okunması ve hutbenin Tanrı'ya hamd ile başlayıp, peygambere selavat ile bitirilmesidir. Kuraklık ve benzeri doğal felaketleri önlemesi için Tanrı'ya yakarmak, günahlardan arınıp Tanrı'ya sığınmak vb konuları kapsayan hutbeler vardır.

HÜMA
İran ve İslâm söylencelerine konu olan mitolojik kuş. Güvercine benzer, ama zümrüt yeşili parlayan kanatları vardır. Yuvası Kaf Dağı'ndadır. İnsanlara mutluluk ve uğur getirir.

HÜSN-İ TÂLİL
Bir olayı, gerçek sebebi dışında, sanatçının muhayyilesinden (hayâl gücünden) uydurduğu güzel bir sebebe bağlama sanatına hüsn-i tâlil denir. Bu sanatın esasını, bir olayın gerçek sebebini söylemeyerek (gizleyerek), bu gerçek sebep yerine hayâli ve şâirâne bir sebebi geçirmek teşkil eder. Ancak hüsn-i tâlil olabilmesi için şair, bu gösterdiği sebebe kendisi de inanmış olmalı ve herhangi bir şüphe izine, ifadesine rastlanmamalıdır.

İ

İBLİS
Kur'an'ın kimi bölümlerinde şeytana verilen addır. Tanrı'nın ateşe salarak cezalandırdığı cinlerden tek kurtulan odur. Lânetlenen İblis, Tanrı'dan özür diler ama, Âdem'in yaratılmasından sonra insanoğlunu baştan çıkarmaya kalkar. Kur'an'a göre kötülüğün simgesi olan İblis, kıyamet günü cehennem ateşinde yanacaktır.

İDRİS
Kutsal Kitaplar'da adı geçen Yahudi peygamberi olup Kur'an'da Meryem ve El-Enbiya surelerinde anılır. İncil'de ise sonsuz yaşama ermiş Henoch olduğu söylenir. Henoch ya da Hano, Tevrat'ta geçen adıdır. İdris'e otuz kutsal suhuf (Tanrı Buyruğu) gönderildiğine inanılır. Mısır'daki Hermes ve Hermetizmle ilişkili olduğu, Hermestoth adlı bilim merkezini kurduğu kabul edilir. İnsanlara yazı yazmayı ve dikiş dikmeyi öğrettiği için terzi loncaları, İdris'i kendilerine pîr olarak seçti. Terazinin ilk kez onun zamanında kullanıldığı da söylenir. İdris'in, halkı üç sınıfa böldüğü, büyük devlet memurlarını birinci sınıfa, bilim adamlarını ikinci sınıfa, esnaf ve çiftçileri ise üçüncü sınıfa aldığı savı, aslında onun bir devlet yöneticisi olduğu görüşünü güçlendirmektedir. Müslümanlar, cenneti görmek için tanrıya yakardığını, cennete gidince ise her insan ölümü bir kez tadacaktır ayetini öne sürerek ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanırlar. Şanlıurfa kentini yaptıranın da İdris olduğu söylenir.

İLYAS
Tevrat'ta ve Kuran'da adı geçen Yahudi peygamberidir. Tevrat'ta Elia (Eliyyahu) olarak anılır. Musa Peygamber'in kardeşi Harun'un oğullarından olduğu söylenir. İsrailoğullarını Tanrı yoluna sokmak için birçok mucize gösterir. Üç yıl süren kuraklıktan sonra yağmur yağdırır. Yine de Yahudilerin Tanrı'ya iman etmesini sağlayamaz. Bunun üzerine bir mağarada yedi yıl yaprak yiyerek yaşamını sürdürür ve Tanrı'ya kendisini yanına alması için yakarır. Ateşten bir ata binip göğe çıkar. İnanışa göre, Hızır Peygamber ile İlyas Peygamber her yıl mayısın altıncı günü (Hıdrellez) buluşarak Yaz'ı başlatırlar. Hristiyan Karmel Rahipleri ise İlyas'ı, tarikatlarının kurucusu sayar.

İMALE
Aruz ölçüsüyle yazılan bir şiirde kısa bir heceyi ölçüye uydurma zorunluğu yüzünden uzun okumadır. Türkçede uzun hece bulunmayışı, dîvân şairlerini imale yapma zorunda bırakmıştır.

İMAMÎYE (İMAMÎLİK)
İslâm-Şii mezhebidir. Oniki İmam'a inanmayı temel koşul saydığı için bu adla anılır. Ayrıca Isni Aşeriyye (Onikiciler) ve kurucusu Cafer-Üs-Sadık'tan ötürü Caferilik adıyla da anılır. Bu mezhep kendi içinde de birçok kola ayrılmıştır. İmamların sayı ve nitelikleri üstüne devamlı tartışmalar yapan bu dinî grupların başlıcaları şunlardır: Haseniyye, Nefsiyye, Bakıriyye, Hasırıyye, Navusiyye, Ammariyye, İshakiyye, Eftahiyye, Vakıfiyye.

İMRAN
Musa Peygamber'in babasıdır. Tevrat'ta Amran adıyla anılır. Yuhabid'le evlenen İmran, 70 yaşındayken oğlu Musa doğar. İslâm kaynakları ile Tevrat'ta İmran üstüne başka başka söylenceler yer alır. Tevrat'ta İmran, Firavun'un başveziridir. Uyuyan Firavun'un başucunda beklerken bir kuş Yuhabid'i ona getirir. İmran'la sevişen Yuhabid, Musa'ya gebe kalır. Biliciler, Firavun'a kendisini öldürecek çocuğun o gece ana karnına düştüğünü söylerse de İmran'dan kuşkulanmak kimsenin aklına gelmez. Kuran'da ise Al-i İmran Suresi'nde adı geçer.

İSHAK
İbranî Peygamberi olup İbrahim Peygamber ile karısı Sara'nın çok yaşlı oldukları bir sırada, tanrısal mucizeyle doğan oğludur. Kur'an, onu bilgin bir peygamber diye anar. Tevrat ise, İslâm kaynaklarında İbrahim'in, oğlu İsmail'i kurban etme öyküsünü İshak için anlatır.

İSKENDERNÂME
İslâm edebiyatının ortak mesnevî (hikâye) konularından biridir. İskendernâmeler Makedonya Kralı Büyük İskender'in efsanevî hayat hikâyesini ve serüvenini konu edinir. İskender'in Asya seferini, âbıhayat (ölümsüzlük suyu) çeşmesini bulmak için yaptığı anlatılır. İskendernâmelerde, İskender'in gerçek tarihî kişiliği kaybolmuş, yerini doğu mistisizminin etkisinde efsanevî bir kahraman almıştır. İskender'in hayatı hakkında yararlanılan kaynaklar arasında, MS. 300 yıllarında İskenderiye'de Yunanca yazılan Pseudo Callisthenes (Düzmece Kalistenes); İslâm tarihleri ve Firdevsî'nin Şehnâme'si yer alır. İlk İskendername mesnevîsini (1200) yazan, İran şairi Nizamî'dir (1141-1204).

İSRAFİL
İslâm inançlarına göre Tanrı'ya en yakın sayılan dört melekten biridir. Çok büyük olduğuna, kıyamet gününü "sûr" adlı borusunu öttürerek bildireceğine inanılır. Ayrıca alın yazılarındaki iradeleri okuyan, bunların yerine getirilmesini, bu işle görevli meleğe bildiren melektir. Tevrat'a ve Hristiyan inanışlarına göre İsrafil, tek bir melek değildir. İsrafiller'in melekler arasındaki yeri en üst kademedir.

İSTİARE
Edebiyatta benzerlik kurma yoluyla bir sözcüğün asıl anlamını akla getirmeyecek biçimde kullanılması sanatı. Arapçada sözlük anlamı "ödünç alma" demektir. İstiare hem benzetmeye hem de mecaza dayanır. Çünkü iki sözcük arasındaki ilişki, benzeme noktasına dayandığı gibi kullanılan sözcük, sözlük anlamının dışında özel ve yeni bir anlam kazanmaktadır. Bir istiarede dört öge vardır: Müstearün leh (benzetilen), müstearün minh (benzeyen), müstear (ödünç alınan söz), câmi (benzetme yönü). Benzeyenin söylenmediği istiarelere açık, kendisine benzetilenin belirtilmediği istiarelere de kapalı denir. Açık istiarelerin en bilinenleri, dîvân ve halk edebiyatlarında ortaklaşa kullanılan manzumlardır. Boy yerine servi, göz yerine âhû, kirpik yerine ok, ağız için hokka denilmesi gibi. "Tekerlekler yollara bir şey anlatıyor" (Faruk Nafiz Çamlıbel) örneğinde ise insanın anlatma özelliği tekerlekler için kullanılmakta, ama insan söylenmemektedir. Kendisine benzetilen bulunmadığı için bu bir kapalı istiaredir. Alegori de temelde istiareye dayanmaktadır.

K

KABİL
Dinî inanışa göre Âdem ile Havvâ'nın oğludur. Yahudiler'in kutsal kitabında, kardeşi Hâbil'i öldüren ilk katil diye anılır. Kâbil'in ikiz kızkardeşi Aklime, Hâbil'inki ise Labuda'ydı. Âdem birbirlerinin ikizleriyle evlenmelerini buyurdu. Ancak, Aklime'yi seven Kâbil, kardeşi Hâbil'i öldürdü. Müslümanlar ise bu ölümü Kâbil'in kıskançlığıyla açıklar. Bu kıskançlık kadın yüzünden değil, Tanrı'nın Hâbil'in armağanını kabul edip, Kâbil'inkini kabul etmemesindendir.

KADER
Dinî düşüncede dünya ve insanlığın yaşamına ilişkin her şeyin önceden ve Tanrı tarafından belirlenmesidir. Alınyazısı ya da yazgı da denir. Hemen hemen bütün dinlerde ve söylencelerde yer alan kader düşüncesi, varoluş ve insan davranışlarının önceden belirlenmiş bir sona ayarlı olduğu inancına dayanır. Evren ve insanlık, evrensel varlıkla özdeşleşen Tanrıların ya da metafizik güçlerin belirlendiği bir doğrultuda ilerler ve değişime uğrar. İlkçağ Yunan düşüncesinde kişileştirilen kader, Hristiyanlıkta kaçınılmaz sona (apokalips), İslâmiyette de kaza ve kadere inanma biçiminde kendini gösterir.

KADI
İslâm toplumunda örfî ve şer'î hukuku uygulayan mahkemenin başkanıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda kadılar, medreselerden yetişirdi. Yalnız yargı işleriyle değil, bulundukları bölgelerden zahire toplanması, yol yapımı ve diğer işlerde çalıştırılacak kimselerin toplanması gibi idarî işlerle de kadılar yükümlüydüler. Tanzimat döneminde (1839) kadıların görevleri sadece evlenme, boşanma, nafaka ve miras davalarına bakmakla sınırlandırıldı. Kadılık kurumu, 1926 yılında kaldırıldı.

KADİRÎLİK
1166'da Bağdat'ta ölen Abdülkadir Geylani'nin kurduğu Sünnî tarikattır. Şeriata aykırı yönleri bulunmadığı için, İslâm dünyasının birçok ülkesine yayılmış olan bu tarikat, bölgelere göre değişen nitelikler almıştır. Halvetleri kırk gün sürer. Bu süre içinde oruç tutulur, yemekler yavaş yavaş azaltılır, son üç günde hiç yenmez. Geceleri, elden geldiğince uyumamaya çalışılır, zikir ve ibadet ile geçirilir. Bu tarikatın çeşitli kolları vardır. Türkiye'de Kadirîlik'i ve bir kolu olan Eşrefilik'i, Eşrefzade Abdullah Rumi (Eşrefoğlu) kurmuştur.

KAFİYE

Dize sonlarındaki ses benzerliği; uyak. Halk şiirinde, aynı anlamda ayak sözcüğü kullanılır. Genel olarak ses benzeşmesi biçiminde tanımlanan kafiyede kural, anlamca farklı sözcüklerdeki ses benzerliklerinden yararlanmadır. Yaş-baş, sandık-mantık, al-kal, çok-yok gibi. Sesçe birbirine benzeyen sözcük ya da eklerin, anlamca da bir olmaları durumunda bunlara redif denir. Kafiye, birbirine benzeyen seslerin azlığı ya da çokluğu bakımından çeşitlere ayrılır. Sözcük ve eklerin son hecelerinde biri sesli, biri sessiz en az iki harf aynı ise buna tam kafiye denir: duvar-çınar, badem-kösem gibi. Son heceleri a ve u sesleriyle biten sözcükler, bu harflerin yanında aynı cins birer sessiz harf olmasa bile tam kafiyeli sayılır. Sözcük ve eklerin son hecelerinde yalnız sessiz harfler arasındaki benzeşmeye dayanan kafiyelere yarım kafiye denir: git-tut, deniz-yalnız gibi. Ayrıca çıkakları yakın olan c-ç, ç-ş, s-ş, l-r, ğ-y, d-t, z-s gibi sessiz harflerle de yarım kafiye yapılabilir: iç-düş, kuş-küs gibi. Eğer kafiye, sözcük ya da eklerin son hecelerinde ikiden çok harf benzerliğine dayanıyorsa, buna zengin kafiye denir: yar-diyar, kara-Ankara gibi. Anlamları ayrı, söyleniş ve yazılışları aynı olan cinaslar, dize sonlarında kullanılmışlarsa, bunlara cinaslı kafiye adı verilir. Arap nazım anlayışında kafiyenin temeli, yazılış benzerliğidir. Kafiyeli sözcüklerin yinelenen harfine de reviyy denilir. Buna göre reviyyi mutlak, isim hâlindeki sözcüklerin; reviyyi müfit de sıfat ve fiil hâlindeki sözcüklerin uyuşmasıdır. Ayrıca reviyyden önce gelen dört harfe redif, tesdis, dahil, kayd; sonra gelen dört harfe de vasl, huruç, mezid, naire adları verilmiş hepsine birden hurufı kafiye (kafiye harfleri) denilmiştir. Sözcüklerin yazılış özelliklerine, giderek türlerine göre çeşitlenen kafiyeler için de kafiyei müreddefe, kafiye-i müessese, kafiye-i mütevatire gibi terimler kullanılmıştır. Dîvân edebiyatında Arap alfabesine dayanan bu kafiye sistemi benimsenmiş, kafiye bilgisi ilmi kavafi belagatin başlıca konularından sayılmıştır. Günümüze gelebilen örneklere göre, Eski Yunan, Lâtin ve Japon edebiyatlarında kafiye kullanılmamış; Arap, Fars, Fransız edebiyatlarında ise, kafiyeye çok önem verilmiştir. İslâmlık öncesi Türk edebiyatında kafiyenin yaygın olduğu, özellikle halk edebiyatında yarım kafiyenin kullanıldığı görülmektedir. İslâmlık etkisine girildikten sonra, Arap kafiye sistemine uygun olarak, kafiyenin göz için olduğu kabul edilmiştir. Buna göre, iki sözcüğün kafiyeli sayılabilmesi için, onların seslerinin değil, Arap alfabesiyle yazılışlarının birbirine benzemesi gerekli görülmüştür. Tanzimat edebiyatı döneminde Recaizade Ekrem, kafiyenin göz için değil, kulak için olduğunu savunmuş; bu görüş, eski edebiyattan yana olanlar ile yenilikçiler arasında tartışmaya yol açmıştır. Dönemin genç edebiyatçıları olan Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin gibi sanatçıların Recaizade'yi izlemeleri sonucu Edebiyat-ı Cedide topluluğunun oluşması da bu tartışmanın ürünüdür. Harf devriminden sonra ise, eski kafiye anlayışı büsbütün bırakılmıştır. Günümüz Türk edebiyatında serbest şiire geçişten sonra, kafiye önemini yitirmiştir. Ama sözlü geleneği sürdüren halk şiirinde, eski önemini korumaktadır.

KAKNUS

Efsanevî bir kuştur. Diğer adı musikâr olup Hint Denizi'ndeki adalarda yaşadığı ve yel vurdukça gagasındaki üç yüz altmış delikten çok tatlı sesler çıkardığı söylenir. Efsaneye göre, müziğin kökeni sayılan bu kuş, çok iri ve tektir; çıkardığı güzel sesleri dinlemek üzere çevresinde toplanan kuşları yakalayıp yiyerek beslenir; öleceği zaman topladığı çalı çırpıyı, çırptığı kanatlarından çıkan kıvılcımlarla tutuşturup yanar kül olur; küllerden bir yumurta oluşur, bu yumurtadan kendi gibi kuş çıkar.

KALENDERÎ

Âşıklarca yazılıp okunan halk şiiri türlerinden biridir. "Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün" kalıbıyla yazılır ve kendine özgü bir ezgiyle okunur. Ezgisi bakımından düz kalenderî, acem ve emrah kalenderisi gibi çeşitleri vardır.

KALENDERİYYE (KALENDERÎLİK)

Melâmilikle ilişkisi olan bir İslâm tarikatıdır. Kim tarafından ve nasıl ortaya atıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu tarikatı geliştirip düzene koyan şeyh Cemaleddin-i Sâvi'dir (12. yüzyıl). Kendisine bağlı dervişler aracılığıyla, Hindistan, Mısır, Irak, İran, Suriye, Orta Asya ve Selçuklu Anadolusu'nda görüşlerini yaydı. Giyim kuşama ve dünya malına önem vermeyip "kalenderce" yaşayan dervişler, saç, sakal, bıyık ve hatta kaşlarını tıraş ederek dolaşırlardı. Böylece insan yüzündeki geçici sıfatlardan arınıp, yüzdeki tanrısal zâta kavuşulacağına inanılırdı. Tanrı'nın güzelliği, insana yansıdığı için erkek ya da kadın olsun insana sevdalanmak gerekir. Çünkü güzele tapan gerçekte Tanrı'ya tapar. Tasavvuf felsefesiyle yakınlığı olan Kalenderiye tarikatı, birçok özellikleriyle Alevîliği andırır.

KALUBELÂ

İnsanların yaratıldıkları gün Tanrı'nın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna verdikleri "evet" cevabıdır. İslâm inançlarına göre, insan ruhları, bedenden önce yaratılmış, tanrısal nitelikler taşıyan varlıklardır. Tanrı, ruhları kendi "zatı"na yaraşır özde yarattıktan sonra "elest" adı verilen yüce toplantı yerinde, onlara ben sizin rabbiniz değil miyim anlamında "elestü birabbiküm" dedi. Buna karşılık, bütün ruhlar, evet "belâ" dediler. Bu "belâ" sözü, Tanrı'nın birliğini, yüceliğini, kabul anlamında kullanıldı. Bu deyim, İslâm dinine göre, insanın Tanrı'ya iman ettiği (inandığı) zamanın başlangıcı olarak yorumlanır. Bu yüzden, İslâm olarak yaratılan bütün insan ruhları "belâ" sözüyle imanlarını "ikrar" etmişlerdir. Ruh, bedene girdikten sonra, bu "ikrar"dan dönenler "kâfir" sayılmışlardır.

KANDİL

Müslüman örf ve törelerine göre, dince kutsal sayılan olayların yıldönümlerine rastlayan günlere verilen addır. Böylece kutsal günlerin gecelerinde eskiden kentlerde cami, mescit ve benzeri yerler genellikle kandillerle donatıldığından, kutsal günlere bu ad verilmiştir. Kandil günlerinin kutlanmasının Abbasî Hilafeti ile başladığı tahmin edilmektedir. Dinî gün ve gecelerin kutlanmasının başlangıçta bir bayram hevesi ve anlayışı içinde olduğu, fakat zamanla ve dinî baskı ile bu gün ve gecelerin mistik bir hüviyet kazandığı bilinmektedir. Anadolu Türklerinde kandil günlerinin kutlanması hakkındaki bilgilerimiz, Mevlid ile ilgili bulunmaktadır. Kandil gecelerinde camilerin, özellikle minarelerin donatılması, III. Murad devrine rastlamaktadır. Mevlit törenleri ise Sultanahmet Camii'nin tarihi ile beraberlik göstermektedir. Bu dinî günlerde, küçüklerin büyükleri ziyaretleri, kandilini kutlama âdetleri sürmektedir. Bu gibi gecelerde Kuran ile birlikte, genellikle Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ve ilâhîler okunur. Müslümanların kutsal saydığı kandil geceleri şunlardır: Mevlid Kandili (12 Rebiülevvel), Regaip Kandili (Recep ayının ilk Cuma gecesi, Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece), Miraç Kandili (27 Recep), Beraat Kandili (15 Şaban) ve Kadir Gecesi (27 Ramazan).

KARAHANLI (HAKANİYE) TÜRKÇESİ

Türk lehçelerinden biri, Orta Asya Türk yazı dilinin başlangıcı. Orta Asya Türk yazı dili, Karahanlı (ya da Hakaniye) Türkçesi, Harizm-Altınordu Türkçesi ve Çağatayca olmak üzere üç döneme ayrılır. İlk İslâmî edebiyat dili olan Karahanlı 11.-12. yüzyıllar arasında Kaşgar ile Doğu ve Batı Türkistan'dan gelişmiştir. Karahanlı Türkçesi aynı zamanda Karahanlı Devleti'nin resmî dili olmuştur. Doğu Türkistan ile Maveraünnehir arasındaki bölgede kurulan Karahanlı Devleti'nin içinde çeşitli Türk boyları bulun-

maktaydı. Ancak Karahanlı Devleti'ni oluşturan asıl boylar Karluklar ile Uygurlardı. Karahanlı devleti 10. yüzyılda İslâm dinini benimsedi ve çevredeki İslâm devletleriyle yakın ilişkiler kurdu. Bu ilişkiler zamanla çeşitli toplum kurumlarında, bu arada özellikle dil üzerinde birtakım etkiler yaptı. Karahanlı Türkçesinde Arapça ve Farsça kimi dil ögeleri (sözcükler, ekler vb.) yerleşmeye ve halk dili dışında bir zümre dili oluşmaya başladı. Orta Asya'da İslâm dil ve kültürünün Abbasîler dönemindeki (9.-10. yüzyıl) akınlarla yayılması sonucu, çeşitli kültür merkezlerinde yankılar uyandırdı. Karahanlı Türkçesinin özelliklerini gösteren yapıtlar arasında Kaşgarlı Mahmud'un "Dîvân-ı Lugat-it-Türk"ü (Türk Lehçeleri Sözlüğü), Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig"i (Saadetli Olma Bilgisi), Edip Ahmed'in "Atabet-ül Hakayık"ı (Hakikatlerin Eşiği) ve "Ashab-ül-Kehf" (Yedi Uyurlar) özellikle anılabilir. Karahanlılar dönemi kültür ve sanat yaşamında İslâm gelenek ve göreneklerinin büyük etkisi görülür. Zaten bu dönem, Türk dünyasında İslâm kültür ve uygarlığına geçişi simgelemektedir. Bu etkiler dilde de kendini göstermektedir. Adı geçen yapıtlarda görülen "aceb, adavet, âdet, beyt, cahil, ceza, dost, dün ya, ecel, edeb, emir, fazilet, gazab, hayır, kerem, resul, tekebbür, zikir" gibi Arapça ve Farsça sözcükler bunun en güzel kanıtıdır.

KARMATÎLİK

Adını, kurucusu Hamdan Karmat'tan alan, toplumsal ekonomik temele dayalı Batınî bir tarikattır. Karmatîlik, 9. yüzyıl sonlarında Kûfe dolaylarında iç karışıklıklar sonucu, kısa sürede büyük bir alana egemen oldu ve İslâm ülkelerinin birçok yörelerinde bölgesel egemenliğini 300 yıl kadar sürdürdü. Karmatîler, Kuran'ı ve hadisleri, kurdukları düzene göre yorumlayıp Müslümanlığın gönül arılığından başka bir şey olmadığı, cennet ve cehennemin dünyada bulunduğu görüşünü savunuyorlardı. Bu da, dinî yükümlülükleri ve yasakları büyük ölçüde azaltıyordu. Ekonomide mülkiyet ortaklığını uygulayan Karmatîler, akşam yemeklerini kadınlı-erkekli toplantılarda ortak kazandan yiyorlardı.

KASİDE

Genellikle birini övmek ya da yermek amacıyla yazılan ve bütün beyitlerin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı olan manzumedir. Beyit sayısı en az onbeş, en çok doksan dokuzla sınırlanmış olmakla birlikte yüzü aşkın beyitten oluşan kasideler de vardır. Kaside sözü Arapça "kasd" kökündendir ve bir amaç güderek söylenmiş manzume anlamına gelir. Bu amaç genellikle devrin ihsan beklenen bir büyüğünü övmek biçiminde görülür ya da şair, kızdığı, gözden düşürmek istediği kişiyi yerer. Bir kaside şu bölümlerden oluşur: Nesib (teşbib), şairin asıl amacına girmeden önce ustalığını gösterdiği giriş bölümüdür. Genellikle bahar, hazan gibi mevsimleri ya da bağı, bahçeyi, bir yalıyı ya da bir avı konu alan tasvirlerin yapıldığı bu bölümden sonra, bir sırasını getirip girizgâh beytiyle asıl amaca geçilir, böylece "medih" bölümü başlar. Kasidenin son bölümü olan "fahriye"de ise şair kendisini över, çoğu kez bir duayla manzumesini bağlar. Bir de şairin âşıkane duygularını dile getirdiği "tegazzül" bölümü vardır ki, nesib bölümünde ya da kasidenin ortasında söylenen gazellere bu ad verilmiştir. Ayrıca nesib bölümünde ele alınan konularla adlandırılmış kasideler vardır. Bu tür kasidelerde şair, bir konuda yoğunlaşır, övgüye geçmeden bütün ustalığını gösterir. Böyle kasidelere bahardan söz ediliyorsa "bahariyye", kış anlatılıyorsa "şitaiyye", bayram konu alınmışsa "iydiyye" ya da "bayramiyye" gibi adlar verilir.

KERBELÂ OLAYI

Irak'ta Kerbelâ denilen yerde Dördüncü Halife Ali'nin küçük oğlu Hüseyin ve yanındakilerin, Yezid'in askerleri tarafından öldürülmesi olayıdır. Yezid halife olunca, Medine Emiri Velid'e mektup yazarak, kendisine biat etmemiş bulunanların hemen biat etmeleri konusunda emir verdi. Velid, ilk olarak Hüseyin ile İbnül Zübeyr'i çağırtarak, Yezid'e biat etmelerini önerdi. Hüseyin, böyle bir biatı kabul etmedi ve kararını ancak halkın önünde açıklayabileceğini bildirip ailesini yanına alarak Mekke'ye gitti (680). Kûfeliler bu durumu öğrenince, kendisine, biat edeceklerini bildirdiler. Hüseyin, durumu öğrenmek üzere amcasının oğlu Müslim'i Kûfe'ye gönderdi. Anlaşıldığına göre Kûfelilerden 12.000 (ya da 18.000) kişi, Hüseyin'e biat edeceklerdi. Yezit, durumu haber alınca, Müslim'i öldürttü. Bu arada Hüseyin, kendisine yapılan tüm uyarıları dinlemeyerek, ailesiyle birlikte Kûfe'ye hareket etti. Yolda Müslim'in öldürüldüğü haberini aldı. Halkın da eski düşüncesinden vazgeçtiğini öğrendi. Bunun üzerine dönmeye karar verdi. Ancak, yanında bulunan, Müslim'in öç almak ve çarpışmak düşüncesinde olan kardeşleri dönmek istemediler. Bu durum karşısında Hüseyin, yanında bulunanları hareketlerinde serbest bıraktı. Büyük çoğunluk, Hüseyin'den ayrıldı. Yanında, ailesi ve pek az kişi kaldı. Hüseyin, yanındaki bir avuç insanla yoluna devam etti. Bir süre sonra Kerbelâ denilen yerde, Kûfeli kuvvetlerle karşılaştı. Kûfeliler, hem Kerbelâ ve hem de dönüş yolunu kesmişlerdi. Hüseyin, kuzeye doğru bir yol izlemek zorunda kaldı. Yezit, Kûfe Valisi Ubeydullah'a, Hüseyin ve yanındakilerin öldürülmesi emrini vermişti. Hüseyin, Kûfe kuvvetleriyle karşılaşınca, barışçı yollarla sorunu çözümlemeyi önerdi. Bu önerisi üzerinde durulmadığı gibi, su ile ilişkilerinin kesilmesi sağlanarak susuz bırakıldılar. Ubeydullah, Hüseyin'in teslim olmasını, teslim olmadığı takdirde çarpışılacağını bildirdi. Hüseyin, Ubeydullah'ın isteklerini kabul etmedi. Savaştan başka yapılacak bir şey kalmadığını gören Hüseyin, ertesi gün (10 Ekim 680 – 10 Muharrem 61) hazırlıklara başladı. Kuvveti, 23 atlı ve 40 yayadan oluşuyordu. Çarpışmalar, ilk önce teke tek yapıldı. Bu durum, Kûfe ordusunun işine gelmedi ve Kûfe ordusu, teke tek vuruşmadan vazgeçerek genel saldırıya geçti. Bu da Hüseyin'in aleyhine oldu. Sonunda Hüseyin'in yanında ancak birkaç kişi kaldı. Kûfeliler, son bir saldırıyla Hüseyin'i yere düşürdüler ve kargıyla yaraladıktan sonra başını kestiler. Hüseyin'in üstündekileri, malları ve kadınları yağma ettiler. Hüseyin'in kesik başı Şam'a gönderildi. Hüseyin'in öldürüldüğü gün Şiîlerce matem günü olarak kabul edilir ve İslâm edebiyatında Kerbelâ, susuzluğun simgesidir.

KEREM İLE ASLI

Orta Asya'dan Balkanlara dek geniş bir alanda söylenen yaygın bir halk hikâyesidir. 16. yüzyılda yaşayan Âşık Kerem'in yaşamı çevresinde oluşan öykü, Türk folklorunun en lirik ve seçkin örneklerindendir. Tasavvufi ve fantastik ögelerle zenginleştirilmiş hikâyede insanın yazgısını değiştiremeyeceği görüşü ve sevgiliye bu dünyada ulaşılamayacağı inancı egemendir. Kerem ile Aslı, İsfahan şahlarından birinin oğlu Ahmet Mirza ile hazine nazırlığı yapan Ermeni keşişin kızı Kara Sultan'ın başından geçenlerin öyküsüdür. Babaları büyüdükleri zaman ikisini evlendirmek isterler. Ancak Ermeni keşiş daha sonra kararından vazgeçerek, Şah'ın hizmetinden çekilir. On beş yaşına gelen Şah'ın oğlu Ahmet Mirza bir gün keşişin kızını görür ve ona tutulur. Yemeden içmeden kesilir. Düşünde aşk şarabını içip hâk aşığı olur. Uyanınca şiirler söylemeye başlar. Sevgilisine Aslı, kendisine de Kerem adını verir. Kerem'in sırrını öğrenen babası, Aslı'yı babasından ister. Din ayrılığı nedeniyle keşiş kızını vermez ve Aslı'yı kaçırır. Kerem de arkadaşı Sofu'yla birlikte elinde sazı kent kent, köy köy Aslı'yı arar. Başlarından geçen çeşitli serüvenlerden sonra onu bulur. Aslı, Müslüman olur. Halep paşasının isteği üzerine keşiş evlenmelerini kabul eder. Ancak kızına gerdek gecesi sihirli bir elbise giydirir. Kerem, düğmeleri çözüldükçe yeniden iliklenen giysiyi bir türlü sevgilisinin üzerinden çıkaramaz. Tan

ağarırken Kerem, yürekten bir ah çeker ve bu ah ile ağzından çıkan alevle yanıp kül olur. Aslı, Kerem'in küllerinin başında kırk gün bekler. Kırkıncı gün Kerem'in dağılan küllerini saçını süpürge yaparak toplarken, o da yanar. Külleri Kerem'in küllerine karışır. Kerem ile Aslı üstüne eski kaynaklarda bilgilere rastlanmakla birlikte ilk yayınlar 19. yüzyılda başladı. Türkiye'de en eskisi 1886'da İstanbul'da basılanıdır. Hikâye üzerinde Türkiye'de ve yurtdışında yapılan çalışmalarda Kerem'in yaşadığı, hikâyenin de onun yaşamı ve şiirlerinin halk hikâyesi biçimine dönüştüğü sonucuna varıldı. Günümüzde de yaşarlığını sürdüren Kerem ile Aslı hikâyesi tiyatro, opera, sinema ve resimlere konu oldu. Bugün Anadolu'da türküler içinde Kerem havaları önemli bir yer tutmaktadır.

KEVSER
Kuran'da adı geçen bir pınar, bir havuz ya da bütün cennet ırmaklarının anası olduğu ileri sürülen ırmaktır. Bu ırmağın suyuna da Âb-ı Kevser adı verilir. Soğuk, duru, baldan tatlı vb. niteliklerle övülen bu sudan bir kez içenin bir daha susamayacağına inanılır. Kuran'da (Kevser suresi) kevserin, Hz.Muhammed'e verildiği belirtilir. Şiîlere göre, kevser suyunu cennet halkına Ali sunacaktır. Bu nedenle Ali'nin bir adı da "Saki-i Kevser"dir (Kevser Sakisi).

KIRKLAR
Kimi tarikatların, yeryüzünde her zaman var olduklarına inandıkları kırk ermiş. Doğayı ve insanları yönettiklerine inanılan Tanrı'nın bu seçkin kullarının adları bilinmez, Tanrı katındaki değerlerini kendileri bile bilemez. Kırklar konusunda rivayet edilen bir Kızılbaş öyküsüne göre, Hz.Muhammed, bir akşam kızı Fatıma'nın evine gider, kapıyı vurur. İçerden kim olduğu sorulunca: "Tanrı elçisi Muhammed", yanıtını verir. Kapıyı açmazlar. Üzülerek dönerken ünlü ermiş Veysel Karanî ile karşılaşır. Durumu anlatır. Veys'in öğüdü üzerine geri dönüp kapıyı vurur. Kim olduğu sorulunca "Hiç" der. Kapı açılır. İçeri giren Hz.Muhammed, kızı Fatıma'yı bir erkek kalabalığı içinde görünce üzülür. Durumu anlayan damadı Ali, bir bıçakla elini kanatır, orada bulunan otuz dokuz kişinin de eli kanar ve tavandan birkaç damla kan düşer. Bu kan, damda gözcülük yapmakta olan Selman-ı Fârisî'nin elinden damlamıştır. Kızılbaşlar, ayinlerini gizli yaparlar ve yabancıları kollamak için dışarıda gözcü bulundururlar. Öykü, kırkların hepsinin tek bir varlık olduğunu, kadın-erkek arasında ayrılık gayrılık bulunmadığını belirtir.

KISAS-I ENBİYA
Peygamberlere ilişkin öykülerin yer aldığı yapıtların genel adıdır. Arapça "kıssa" ve "nebi" sözcüklerinin çoğul biçimleriyle oluşturulan tamlaması, "peygamberlerin öyküleri" anlamındadır. İslâmlığın ilk yüzyıllarından başlayarak, Kuran'daki peygamber öyküleri, tefsirler temel alınıp genişletilmiş, böylece zamanla ayrı bir edebî tür ortaya çıkmıştır. Türk edebiyatında kısas-ı enbiyaların başlıca iki kaynağı, Arap yazarlarından Kısâî ile Sa'lebi'nin Kısasü'l-Enbiyâ adlı yapıtlarıdır. Kısası enbiyalar, Âdem'den başlayarak, bütün peygamberlerin yaşamöykülerini kapsamaları bakımından bir tür dinî nitelikli tarih kitabıdırlar. Halifelerin yaşamöykülerini anlatan kitaplara ise tevarih-i hulefa (halifeler tarihi) denir. Bu konuda Ahmet Cevdet Paşa'nın "Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa" adlı yapıtı yetkin örnekler arasındadır.

KITA
İki ya da daha çok beyitten oluşan bir Dîvân edebıyatı nazım biçimidir. Dört dizeden oluştuğundan dörtlük de denir. Edebiyatımızda iki beyitli kıtalar çok kullanıldı. Kıtalarda felsefî ve toplumsal düşünce, yergi ve övgüler dile getirilir. Kıtaların uyak düzeni, **abcb** ya da **abab** biçimindedir. İlk beyti birbiriyle uyaklı olan kıtalara nazım; beyit sayısı ikiyi aşan kıtalara kıta-yı kebire (büyük kıta) denir. Bunlar özellikle övgü, hiciv ve tarih düşürmede kullanılır. Askerlikte, bir kumandanın emrindeki birliğe de kıta adı verilir.

KIYAMET
"Ayağa kalkmak" anlamına gelen ve dinî yorumlamada "ölümden sonra dirilme" olarak kullanılan bir kavramdır. Kur'an ve hadislere göre Allah, kıyamet gününde kâfirleri azaba uğratacak, onları günahlarından arıtmayacaktır. Kıyametin belirtileri de şöyle ortaya konmaktadır: Deccal ile Yecüc ve Mecüc ortaya çıkarak insanları kötü yola saptıracaklar, arkasından da İsa gökten inerek kötüleri ve kötülükleri ortadan kaldıracaktır. Şiîlere göre İsa'nın görevini, yeniden ortaya çıkacak olan Mehdi yapacaktır. Daha sonra da İsrafil, borusunu üfleyecek, tüm canlılar ölecek; gökyüzü parçalanıp yere yağacak, yeryüzü dümdüz olacak ve Tanrı'dan başka hiçbir şey kalmayacaktır. Uzun bir süre sonra İsrafil, dirilip borusunu yine üfleyecek; tüm insanlar dirilip ayağa kalkacaklardır. Arasat'ta toplanacak insanlar, Tanrı katında, dünyada yaptıkları işlerin hesabını verecekler; günahları ağır basanlar, cennet yolu üzerindeki sırat köprüsünden geçerken cehenneme düşecekler, günahsızlar ise cennete varacaktır.

KOÇAKLAMA
Türk halk edebiyatında epik şiir olup konusu savaş, kahramanlık vb. olaylar üstüne kurulur. Söyleyiş, korkusuz ve coşkundur. Dörtlükler hâlinde yazılır ve en az iki kıta olur. Biçim olarak genellikle koşmaya benzer; kafiyeleri **abcd / dddb / eeeb** düzenindedir. Türk edebiyatında koçaklama türünün en başarılı iki şairi, Köroğlu ve Dadaloğlu'dur.

KOŞMA
Halk şiirinin temel biçimlerinden biri olup onbirli hece vezni ve özel bir uyak düzeniyle yazılan, dörtlüklerden oluşan, âşık edebiyatımızın en çok kullanılan nazım biçimidir. Klasik bir koşmanın ilk dörtlüğünde birinci ile üçüncü dizeler ya bağımsız, ya da uyaklıdır. İkinci ile dördüncü dizeler ise her zaman uyaklıdır. Öbür dörtlüklerde ilk üç dize kendi aralarında, dördüncü dize ilk dörtlüğün dördüncü dizesine uyaklıdır (axax / bbbx / cccx). Bazen ilk dörtlükte uyak düzeni değişerek aaab ya da xxxb biçiminde olur. Âşık edebiyatında koşmaların dörtlük sayısı genellikle üç ya da beştir; dörtlük sayısı altıdan fazla olan koşmalar da vardır. 11 heceli kalıptan başka kalıplarla söylenmiş şiirlere de, koşma ezgisiyle söylendiği zaman, koşma adı verilir. Koşma diye tanınan başlıca ezgiler şunlardır: Acem koşması, Kerem, Kesik Kerem, Gevherî, Ankara koşması, Elpük koşması, Yelpük koşması, Bayındır koşması, Sivrihisar koşması, Sümmanî, Cem koşması, Bülbül koşması, Topal koşma. Koşma türü, yapılarına göre gruplandırılır: 1) Düz koşma, 11 hecelidir. Uyaklanışı, axax / bbba / ccca biçimindedir. Âşık edebiyatında en çok kullanılan koşma biçimidir. 2) Yedekli koşma. Bu tür koşmanın birinci biçimi koşmamânidir. Bu tür yedekli koşmada koşma beyitlerinin arasına, aynı uyakta, bir bayatı kıtası ya da uyak şeması mâniye uymayan, yedi heceli kıtalar girer. Yedekli koşmanın ikinci çeşidi yedekli beşli koşma'dır. Hecenin 8'li kalıbıyla söylenir. İlk kıta beş, ikinci ve yedek sayılan kıta dört dizelidir. Birinci kıtanın ilk üç dizesi kendi arasında, dördüncü ve beşinci dizeler ayrı uyaklanır. Bu tip koşmanın uyak şemasının biçimi şöyledir: aaabb / cncn / çççdd / cncn / eeeff / cncn. 3) Musammat koşma, iç uyaklı koşmalara bu ad verilir. Her dizenin birinci ve ikinci kısımları birbirleriyle uyaklıdır. 4) Ayaklı koşma. Beş heceli ziyadelerin (Müstezatlarda, bentlerin sonuna getirilen manzum parçalar) eklenmesiyle yapılır. 5) Zincirleme. Her dörtlüğün son dizesindeki uyak bir sonraki dörtlüğün ilk sözcüğü olarak kullanılır. 6) Koşma-Şarkı. Dördüncü dizeleri her dörtlüğün sonuna kavuştak (nakarat) olarak yinelenen koşmalardır.

KOŞUK
İslâmiyetten önceki Türk şiirinde aşk, doğa, yiğitlik gibi konularda yazılan hece ölçülü şiirlerin genel adıdır. Kaç mısra olursa olsun, kendi başlarına bir bütün olan bu manzum parçalar, sığır denilen dinî sürgün avlarında, Oğuzların ulusal totemi sayılan kutsal öküzün avlanmasından sonraki törenlerde, şölen ve toy adı verilen ziyafetlerde, zaferle biten savaş sonlarında okunurdu.

L

LA-EDRİ
Kimin tarafından söylendiği ya da yazıldığı bilinmeyen şiirlerin altına "bilmiyorum" anlamında yazılan sözcüktür.

LEBDEĞMEZ
İçinde dudak ünsüzlerinin (b, p, f, m, v) bulunmadığı şiire verilen addır.

LEFF Ü NEŞR
Bir beyit içinde iki ya da daha çok şeyi andıktan sonra onlarla ilgili şeyleri sıralama sanatıdır.

LEHÇE
Bir dilin tarihsel, toplumsal, kültürel nedenlerle dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrımlaşmış biçimi.

LİRİK ŞİİR
İçten gelen heyecanları coşkulu bir dille anlatan duygusal şiir türüdür. Dîvân edebiyatında özellikle gazeller, murabbalar, şarkılar; halk edebiyatında koşmalar, semâiler bu türe örnektir. Yeni Türk edebiyatında ise türlü nazım şekillerinde yazılmıştır.

LUGAZ
Herhangi bir varlık ya da nesnenin özelliklerini anlatarak şiir biçiminde oluşturulan bilmece.

M

MAHLÂS
Kimi ozan ve yazarların yapıtlarında kullandıkları değişik ad.

Mahlas Beyti: Şairin mahlâs olarak seçtiği adın geçtiği beyte denir.

MANİ
Genellikle dört dizeden oluşan ve hecenin yedili ölçüsüyle söylenen bir halk edebiyatı nazım biçimidir. Mani sözcüğünün Arapça Ma'ni (mana; anlam) sözcüğünden geldiği varsayılır. Anadolu'da bayatı, maâni, hoyrat gibi adlarla da anılır. Türk dilinin yayıldığı geniş alanda, mâni hemen hemen her yerde söylendi. Maninin yaratıcısı belli değildir. Genellikle kadınlar söyler. Mani söyleyene manici, mani söylemeye mani yakmak, mani düzmek ya da mani atmak denir. Mânilerde birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbirleriyle uyaklıdır. Üçüncü dize bağımsızdır. Uyak düzeni değişebilen ve dize sayısı dörtten fazla olan maniler de vardır. Mânilerde asıl anlam, üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Sonuna, anlam tamamlayan ya da pekiştiren iki dize daha eklenmiş altı dizeli manilere yedekli mani denir. İlk dizesi düşerek, yerini, yedi heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük ya da sözcük öbeğinin aldığı manilere de kesik mani denir. Manilerde asıl konu sevgidir. Bunun dışında toplum yaşamına ilişkin her şey, maniye konu olabilir.

MANİCİLİK
Mani'nin kurduğu din, Maniheizm. İran'da III. yüzyıl ortalarında, Mani tarafından ortaya atılan düşünceler, sonradan bir din niteliğini kazanarak Manicilik adını aldı. Ana ilkesi iyilik (hayr) olan mani dini, Zerdüşt inançlarıyla eski Mezopotamya dinlerinin karışımından doğdu.

MANZUM
Nazımla yazılmış veya nazım biçimine konmuş, nesirden ayrı özellikler içeren eserlere verilen ortak addır.

MANZUME
Nazım biçiminde yazılan, imge ve sanat değeri taşımayan dil ürünlerine denir.

MAZMUN
Belli bir kavramı anlatan, onu düşündürüp çağrıştıran kalıplaşmış söz anlamına gelir.

MECAZ
Bir sözcüğün gerçek anlamından başka bir anlamda kullanılmasıdır. Sözcüklerin ya da sözcük kümelerinin gerçek anlamlarından başka anlamlarda kullanıldıkları anlatıma da mecazî ya da mecazlı anlatım denir. Bu tür anlatımda amaç, sözcüklere yeni anlamlar yükleyerek dilin kullanım olanaklarını zenginleştirmektir. Bir söz sanatı olan edebiyatta mecazdan büyük ölçüde yararlanılır. Benzetme (teşbih), istiare, mecaz-ı mürsel, tariz, teşhis ve intak gibi söz ve anlam oyunları mecaza dayanır.

MECAZ-I MÜRSEL
Benzetme amacı güdülmeden ya da benzetme ilgisi bulunmaksızın bir sözün başka bir söz yerine kullanılması sanatıdır. Türkçede ad değişimi, düz değişmece, ad aktarması gibi karşılıklar da kullanılır. Mecaz-ı mürsel, konuşma dilinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, "sobayı yaktım" cümlesinde soba sözcüğünün, sobanın içindeki odun, kömür vb. yerine kullanılması bir mecaz-ı mürseldir.

MECUSÎ
Zerdüşt dinine bağlı olanların, Müslümanlar arasında yaygın öteki adıdır.

MEDDAH
Seyirlik halk oyunlarının yansılama benzeri kimi ortak ögelerini kullanarak öykü anlatan kişi olarak tanımlandığı gibi, halk hikâyeleri sınıflamasında da konuları ve kişileri bakımından gerçekçi olarak nitelenen anlatılar, meddah hikâyeleri adı altında toplanır. Eskiden kahvehanelerde dinleyicilerden daha yüksekçe bir yere konulmuş iskemlesine oturup öykü anlatan meddahın anlatımda yararlandığı araçlar, elindeki bastonla omuzundaki büyükçe mendildir. Mendil, ses ve şive taklitleri yaparken, baston da çeşitli gürültüler çıkarmak için kullanılır. Meddah hikâyeleri olağanüstü ögelerden arındırılmıştır. Bu hikâyelerde devlere, perilere, insanüstü güçleri olan kahramanlara rastlanmaz. Meddahın anlatımı doğrudan konuşma diline dayanır. Taklitlerle de gerçek hayattaki tiplerin benzerleri canlandırılmaya çalışılır. Meddahlar konularını hikâye kitaplarından, sözlü halk masallarındaki çeşitli olaylardan almışlardır. Bu hikâyelerin kahramanları toplum içinde her gün rastlanabilecek insanlardır. Meddah, anlatının merkezindeki eylemi, eğlendirici ögelerle, çoğu kez ana eylemle ilgisiz, ikinci derecede kişiler, olaylar, fıkralarla genişletir, çeşitli taklitlerle zenginleştirir. Hikâyesine, kimsenin alınmaması için "İsim isme, kisb kisbe, semt semte benzer. Geçmiş zaman söylenir, yalan gerçek dinlenir, vakit geçer" biçiminde bir kalıp sözle başlayıp, "Bu kıssadır, bir mecmua kenarında kaydolunmuş, biz de gördük, söyledik. Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola" biçimindeki bir kalıp sözle de anlatısını bağlar. Meddah hikâyeleri kentlerde oluşmuş ve gelişmiştir. Birçok hikâyenin konusu İstanbul'un günlük yaşamından alınmıştır. Osmanlı döneminde yetişmiş meddahlar üzerine kesin olarak bilinenlerin en eskisi Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar uzanmaktadır. Kıssahan, şehnamehan da denilen ve Türk hikâye geleneğinde bir çeşit kıssalar, hikâyeler anlatan ya da okuyan bu sanatçılar konusunda 16. yüzyıldan başlayarak daha çok bilgi verilmektedir. Evliya Çelebi de "Seyahatname"sinde İstanbul, Erzurum, Malatya ve Bursa'da hikâye anlatan birçok meddahın adını saymaktadır. III. Murad'ın "Eğlence" ad-

lı meddahıyla IV. Murad döneminde yetişen Tıfli Çelebi, 19. yüzyılda Aşkî ve Surûrî, adları bilinen meddahların en ünlüleridir.

MEHDİ

"Kendisine kılavuzluk edilen" anlamında Arapça bir sözcük olup Müslümanların, kıyamete yakın çağlarda geleceğine inandıkları, kılavuzu Tanrı olan büyük kurtarıcıya verdikleri addır. Aradığı mutluluğu hiçbir zaman tam anlamıyla bulamayan insanoğlu, hep daha mutlu günler bekleyedurur. Bu umut, birçok toplumlarda somutlaşarak, büyük bir kurtarıcının geleceği beklentisine dönüşmüş ve dinî inançlara girmiştir. İslâm inancına göre, dünyanın sonuna doğru Deccal ve Yecüc Mecüc çıkarak yeryüzüne kötülüğü, düzensizliği yayacaktır. Sonra Mehdi gelecek, Deccal'ı ve Yecüc Mecücleri öldürecek, yeniden düzeni sağlayacak, insanları Tanrı yoluna sokacaktır. Kur'an'da ve hadislerde Mehdi adı geçmez. Ancak İsa'nın gökten inerek Müslümanlığı kurtaracağı bildirilir. Şiî İsnaaşerelere (12 imama inananlar) göre ise Mehdi, 874 yılında Samarra'da ölen 11. İmam Hasan Zeki'nin oğlu 12. İmam Muhammed'dir. Muhammed'in, birdenbire ortadan kaybolup sır olduğuna inanan İsnaaşereler, onun ölmediğini, bir gün yeniden ortaya çıkarak insanlığı kurtaracağını savunurlar. Bu inanç, Sünnî halklar arasında da yayılmış ve beklenen kurtarıcının adı Mehdi olmuştur. Sünniler, İsa'nın ineceğini de yadsımazlar. Tarih boyunca Mehdi olduğunu ileri sürerek çevrelerine yığınları toplayanlar, güçlerini bu inançtan almışlardır.

MEHDİVİLİK

Adını, kurucusu Seyyid Muhammed Mehdî'den alan bir Şiî tarikatıdır. Mehdiviyye, Şiîlikteki 12 İmam ve Mehdî inanışıyla ilgilidir. Tarikatın kurucusu ve sonradan başına geçenler Mehdî sayılır. Paganist özellikler gösterir. Dogmatik görüşleri, kendileri dışında kalan herkesi sapkın saymaları ve şiddete başvurmaları nedeniyle birçok ülkede çalışmalarını gizlice sürdürmek durumuna düşmüşlerdir. Hindistan'da ortaya çıkmasına karşın (15. yüzyıl) başka ülkelere de yayıldı.

MELÂMÎLİK

Bir tarikat olmaktan çok, gizemci bir tutum, bir yaşama biçimidir. Bu yönüyle Kalenderilik'e benzer. Dergâhları, tekkeleri, zaviyeleri, özel bir kılıkları yoktu. Halk içinde herhangi bir insandan ayrımlı görünmezler; aşk ile sema yaparak cezbeye girmek amacıyla düzenledikleri ve sohbet adını verdikleri toplantılarını kahvelerde, mescitlerde ya da herhangi bir alanda, herkese açık olarak yaparlardı. Halife Ebubekir'i pirleri sayan Melâmîler, her türlü gösterişten ve şeriat dışına çıkmaktan titizlikle kaçınırlardı. Melâmîlere göre gönül, Tanrı evidir, Tanrı ışığıyla aydınlanır. Her şey orada doğar ve gelişir. Gösteriş olmasın diye, tapınmalarını gizli yaptıkları için, Tanrı buyruklarını yerine getirmedikleri kanısı uyandırmışlardır. Kimi araştırıcılar Melâmîleri Kiniklere benzetmişlerse de bu benzetmenin gerçekle ilgisi yoktur. Kurucusu 884 yılında ölen Nişaburlu Hamdun Kassar olduğu için, tarikatın pek kullanılmayan bir adı da Kassarilik'tir.

MELİK

Hükümdar ya da sultan anlamına kullanılan sözcük olup Kur'an'da "Tanrı" karşılığı olarak da geçer. Bu nedenle İslâmiyetten önce "emîr" sıfatını kullanan Arap devlet başkanları, deyimin Kur'an'da Tanrı karşılığı olarak geçtiğini görünce, "emîr"i bir unvan olarak almadılar. "Melik" unvanını ilk kullanan Muaviye olmuştur. Samanoğulları, Büveyhoğulları ve Türkler "melik" unvanını hükümdar sözcüğüyle birlikte kullanmışlardır. Memlûk ve Selçuk sultanlarından bazılarının da "melik" unvanını kullandıkları görülmektedir.

MENAKIPNÂME

Kahramanların, din büyüklerinin, ermişlerin, şeyhlerin, tarikat ulularının olağanüstü işlerini, kerametlerini konu edinen eserlerin genel adıdır. Menakıpnâme, özellikle tasavvuf edebiyatında yaygın olan bir türdür. 10. yüzyıldan sonra gelişmeğe başladı. Tarikat ulularının, ermişlerin, şeyhlerin olağanüstü işlerini, başarılarını konu edinen eserler yazıldı. Menakıpnâmelerde, işlenen olaylar, tarih ve bilim bakımından güvenilir nitelikte kesinlik taşımaz; fakat içinde yazıldıkları toplumun inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Türk, İran ve Arap ülkelerinde yaygın olan menakıpnâme yazımı, zamanla dinî bir nitelik kazandı. 16. yüzyıldan sonra İran'da Şiî inançlarını, Ali ve evlâdı sevgisini konu edinen menakıpnâmeler yazıldı. Menakıpnâmeler, tarikatlar arasındaki görüş ve inanç ayrılıklarını gösterdiğinden, tasavvuf tarihi bakımından önemlidir. Bugün menkıpnâmeler, daha çok toplumların gelenekleri, görenekleri ve inanç düzenleri üstünde çalışan araştırıcıların başvurdukları kaynaklardır.

MENKIBE

Kahramanların, din ulularının olağanüstü işlerini, kerametlerini anlatan hikâyedir. Menkıbe, bir toplumun kahraman bildiği bir kişiye ilişkin, dilden dile anlatılan ve olağanüstü nitelik taşıyan hikâye anlamına gelir. Bu hikâyeler, gerçekte hiç geçmemiştir ya da geçmiş bir olayın biçim değiştirmiş, abartılmış hali olabilir. Halk, menkıbeleri çoğunlukla olmuş ve olabilir kabul eder. Bir kişi hakkında söylenegelen menkıbeler zamanla birikir, çoğalır; bunların derlenip yayımlandığı kitaba menkıbnâme denir. Konuları bakımından menkıbeler ikiye ayrılır: 1. kahramanlık menkıbeleri; 2. din büyükleriyle ilgili menkıbeler. Menkıbe kahramanları anlatılan davranışlarıyla topluma adalet, cesaret, başka insanlar için yaşama, sevgi, fedakârlık örnekleri verdikleri gibi, bir anda birkaç yerde bulunma, ateşte yanmama, hayata ve ölüme hükmetme, hayvanlara söz geçirme, tabiat olaylarını yaratma (istediği zaman yağmur, kar vb. yağdırma, fırtına çıkarma, yağmur, kar vb.), suları durdurma, ölüyü konuşturma, hastayı iyi etme, fena huyları iyiye çevirme gibi doğaüstü olaylar yaratarak insanüstü güçlerini ispat ederler. Bu olaylara keramet adı verilir. Menkıbelere konu olan kerametler ancak iman gücü ve Tanrı sevgisi sayesinde gerçekleşir ve halka, bu uluların yaptıklarının taklit edilemeyeceği, ancak seyredilip onlardan ibret alınacağı telkin edilir.

MENSUR ŞİİR

Ölçü ve uyak koşuluna bağlı kalınmadan, düzyazıyla şiirsel söyleyişin amaçlandığı yazı olup mensure de denilmiştir. Şiirselliği sağlamak için cümlede iç uyum gözetilmiş, imgeden, şairane benzetmelerden yararlanılmıştır. Fransız edebiyatında Baudelaire'in yaygınlaştırdığı (Küçük Mensur Şiirler, 1860) mensur şiirin Türk edebiyatındaki ilk örneklerini Halit Ziya Uşaklıgil vermiştir: "Mensur şiirler" (1889). Edebiyatı Cedide, Fecri Ati ve Millî Edebiyat döneminde yaygın biçimde kullanıldı. Mensure adı da ilk örneklerden sonra 20. yüzyılda verildi.

MERSİYE

Ölen birinin erdemlerini ve iyi yanlarını anarak duyulan acıyı, üzüntüyü dile getiren manzumelerdir. Sözcük Arapçada, Türkçe ağıt sözcüğünün tam karşılığıdır. Türk edebiyatında sayısız mersiye örneklerine rastlanır. Divân şairleri, devrin büyüklerinin ya da yakınlarının ölümü üzerine, kaside, gazel, mesnevî, terkib ve terci-i bend gibi çeşitli nazım biçimlerinde mersiyeler yazmışlardır. Baki'nin, Kanunî'nin ölümü; Taşlıcalı Yahya'nın, Şehzade Mustafa'nın boğdurulması üzerine yazdığı mersiyeler bu alanda tanınmış örnekler arasındadır. Mersiye denilince akla genellikle Ali'nin torunu Hüseyin'in Kerbelâ'da öldürülmesi olayıyla ilgili şiirler gelir. Şiî-Batınî inanca sahip şairlerin hemen hepsi bu konuda mersiye söylediği gibi, Sünnî şairlerin de konuya ilgi duydukları görülür.

MESİH
İsa Peygamber'e verilen adlardan biri. Daha çok Yahudiler arasında kullanılır. Yaygın bir inanışa göre Mesih, bir gün mutlaka gökten inecek ve yok olan Yahudi devletini yeniden kuracak, ezilen Yahudi halkını bağımsızlığa kavuşturacaktır. Bu inanışa göre Mesih, Tanrı'nın yeryüzündeki ve âlemdeki temsilcisidir, kendisinde Tanrı gücü taşır; ölmemiştir, gökyüzünde Yahudilere vaat edilen kurtuluş gününü beklemektedir. Bu görüş Hristiyanlarca biraz değiştirilerek benimsenmiş, ama zamanla birçok din ve mezhep savaşına yol açmıştır.

MESNEVÎ
Her beyti kendi arasında uyaklı olan ve aruzla yazılmış nazım biçimidir. Mevlânâ'nın altı ciltlik tasavvufî yapıtı da bu adı taşır. Her beyti kendi arasında kafiyeli olan bu tür yapıtlara önceleri "kasidetü'l müz device, el-şiir el müzdevice" gibi adlar verilmiş, daha sonra "müzdevic" (evlenen, bir sözcüğe kafiye olan) sıfatı bu tür yazılmış manzumelerin adı olmuştur. Mesnevî biçiminin İran Pehlevi edebiyatında kullanıldığı bilinmektedir. Tek bir kafiyeye bağlı kalmanın zorunlu olmadığı mesnevî biçimi, geniş bir konuyu işlemek isteyen şair için elverişli bir alan olmuş, 11. yüzyıldan başlayarak, dinî, tasavvufî ve ahlâkî öğretici yapıtlar, hikâyeler, sözlükler, tarih niteliğinde kitaplar, çeşitli konuları işleyen manzumeler mesnevî biçiminde yazılmış, yüzlerce ürünün oluşturduğu ayrı bir mesnevî edebiyatı gelişmiştir. Mesnevîlerde konuya doğrudan doğruya girilmez. Başta "tevhid, münacaat" ve "naat"tan sonra devrin padişahı övülür. "Sebeb-i Telif" bölümündeyse yapıtın hangi amaçla yazıldığı anlatılır, ardından "Agâz-ı Dâstân" başlığıyla konuya girilir ve hikâye yer yer başlıklarla sürdürülür. Anonim konularda hikâyenin bölümleri hemen hemen aynıdır. Sonra tamamlanış tarihi belirtilerek yapıt bitirilir. Arada değişik vezinlerde gazel söylendiği de olur. Mesnevîlerde genellikle aruzun kısa kalıpları kullanılmıştır. Bunlar arasında, "mefâilün, mefâilün, fa'ûlün; mef'ûlü, mefâilün, fa'ûlün; fâilâtün, fâilâtün, fâilün; feilâtün, mefâilün, feilün ve feülün, feûlün, feülün, feûl" sayılabilir. Türk şairleri İran edebiyatından aldıkları mesnevî biçimini geliştirmişler, benzerine rastlanmayan konularda kullanmaktan çekinmemişler, başarılı ürünler ortaya koymuşlardır: "Mevlid"ler, "hilye"ler, "miraciyye"ler gibi dinî; "gazavatnâme"ler gibi tarihî yapıtlar hep mesnevî biçiminde yazılmıştır. Bu açıdan mesnevî biçimi Batı edebiyatındaki roman ve hikâyenin yerini tutmuş, bir bakıma şiirin, nesrin alanını daraltmasına, halk hikâyesinin yanı sıra başka nitelikte bir dîvân hikâyesinin gelişmesine yol açmıştır.

MEVLEVÎLİK
Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî adına, oğlu Sultan Veled tarafından kurulan tarikatın adıdır. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (1207-1274), dostlarının katıldığı özel toplantılar düzenler, tasavvufî ve dinî sohbetler yapar, şiir söyler, zikrederek sema ederdi. Zamanla bir tören niteliği kazanan bu toplantılar belli kurallara, belli görüş ve düşünce ilkelerine bağlandı.Toplantılarda ney, kudüm ve benzeri çalgıların çalındığı zikirler, törenler daha derli toplu ve ölçülü yapılmaya başlandı. Kısa bir süre içinde geniş bir alana yayılan, halk ve özellikle çağın aydınları arasında büyük bir ilgi uyandıran bu toplantılara katılanların sayısı arttı. İran, Arabistan ve Anadolu'nun birçok yerinden gelerek toplantılara katılanlar,katılmak isteyenler, Mevlânâ'ya karşı derin bir sevgi ve saygı duyanlar oldu. Zamanla bu özel toplantılar sınırlandırıldı: belli kurallara, düzenli törenlere bağlandı. Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled, aynı yoldan giderek, babasının düzenlediği toplantılara ve bunlarda yapılan sema, zikir ve benzeri törenlere, bir tarikat niteliği kazandırdı. Törenlere katılmak, toplantılarda bulunmak, sema meclisine ve zikre girmek için birtakım değişmez ve Mevlevîler arasında yaygın olan kurallar koydu. Mevlâna'nın oturduğu yeri (sonradan tekke adını aldı) genişletti. Bu toplantılar, önceleri yalnız Konya'da yapılıyordu. Mevlânâ'nın görüşlerini, düşüncelerini benimseyenlerin sayısı çoğalınca, merkez olan Konya tekkesinin izniyle başka illerde de tekkeler, Mevlevîhaneler açılması için izin çıktı. Zamanla Anadolu'da olduğu gibi, komşu İslâm ülkelerinin birçok ilinde Mevlevîhaneler, tekkeler açıldı. Mevlevîlik, Sünnî tarikatlar arasında en yaygınlarından biri oldu. Mevlânâ ve oğullarının sağlığında dostluğunu kazanan bazı yakınlarının gömüldüğü Konya Mevlevîhanesi, Kubbeli Hadro (Yeşilkubbe) diye anılan türbe, tarikatın merkezi ve kutsal makamı olarak benimsendi, saygı ve sevgi gördü.

MEVLİD
Hz.Muhammed'in doğuşunu anlatmak ve bu olayı kutlamak amacıyla yazılan manzum yapıtların ortak adıdır. Arapça "doğmak" anlamındaki vilâdet sözcüğünden türetilmiştir, "doğum yeri ve zamanı" anlamına gelir. Süleyman Çelebi'nin mesnevî biçimindeki Vesiletü'n-Necat adlı yapıtı, Türk edebiyatındaki mevlidlerin en ünlüsüdür. Türkiye'de dinî amaçlarla okunan mevlid de budur.

MEY ve MEYHANE
Şarap ve şarap içilen yer anlamına gelir. Dîvân edebiyatının ana konularından ve çok kullanılan mazmunlarındandır. Sarhoş edici niteliğiyle genellikle sevgilinin dudağına benzetilen mey, mutasavvıflarca da Tanrısal aşka ulaşma aracı olarak görülmüştür. Meyhane ise derdin, tasanın unutulduğu yerdir. Yine mutasavvıflar meyhaneyi mecazî anlamda, Tanrı aşkıyla kendinden geçilen yer olarak yorumlamışlardır.

MEZHEP
Bir dini farklı yorumlayanların oluşturduğu dinî gruplar ve inanç sistemleri olup Arapça gidecek yol, meslek anlamındadır. Dinî öğretilerdeki çelişki, belirsizlik ve boşluktan doğan yoruma elverişli yanlar birbirinden değişik biçimde açıklanınca mezhepler ortaya çıkar. Mezhepler yalnızca dinî yorum farklılığından değil, toplumsal, siyasal ve kültürel ayrılıklardan da kaynaklanarak gelişirler. İslâm dini, İçtihadı kabul etmekle mezheplere olanak tanır. Günümüzde başlıca İslâm mezhepleri Hanefî, Malikî, Şâfiî ve Hanbelî'dir. Bunlardan hareketle birçok tarikat da kurulmuştur. Hristiyanlık'taki en önemli mezhepler ise Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık'tır. Budizm, mezhep ayrılığını önleme çabasına karşın, Mahayana ve Hinayana kollarına ayrılır. Yalnızca Yahudilik'te mezhep yoktur.

MISRA
Şiiri oluşturan satırlardan her biri; dize. Aruz ya da heceyle yazılmış şiirlerde belli bir vezin kalıbına uygun olarak söylenen tek satır, mısra olarak tanımlanır. Dîvân edebiyatı nazım birimi beyit olduğu için mısra, tek başına değil, ikili olarak düşünülür. Eski şiirde dizenin oluşumu vezinle sağlanırken, günümüzde bu yapıyı şairin sanat anlayışı belirlemektedir.

MİRAÇ
Merdiven, yükselme anlamlarında Arapça bir sözcük olup Hz.Muhammed'in, göğe çıkıp Allah ile konuşmasının adı. Kur'an ve hadislerde miraçla ilgili açık bir bilgi bulunmamakla birikte, konuya değinmeler vardır. İslâm din bilginleri, bu değinmeleri yorumlayarak, Hz.Muhammed'in göğe çıktığı kanısına varmışlardır. Ancak bu yolculuğun zamanı ve biçimi üzerinde bir anlaşmaya varılamamıştır. Hz.Muhammed'in maddî varlığıyla, yalnız ruhuyla ya da düşte göğe çıkıp Tanrı katına vardığı; maddî varlığıyla çıkmışsa bu çıkışın merdivenle mi, Cebrail'in kanadı üzerinde mi, Burak denilen, katıra benzer ve çok kanatlı bir kuşa binerek mi gerçekleştiği tartışmalıdır. Değişik biçimlerde anlatılan miraç olayının en yaygın

olanı şöyledir: Hz.Muhammed, bir gece Cebrail'in kılavuzluğu ile Mekke'den Kudüs'e gider. Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın bulunduğu yerden göğe yükselir. Yükseldiği yerde bulunan, kendinin ya da Burak'ın ayak izi bugün bile durmakta ve ziyaretçilere gösterilmektedir. Hz.Muhammed'i, göğün her katında geçmiş çağların peygamberleri karşılar. Yedinci kat gökte Sidretü'l-Münteha (sınır ağacı) yanında Cebrail, daha ileri gidemeyeceğini bildirerek ondan ayrılır. Hz.Muhammed, Tanrı katına varıp onunla konuşur. Tanrı'yı görüp görmediği tartışmalıdır. Müslümanların beş vakit namazı miraçta farz olunmuştur. Tanrı ilkin, Müslümanların günde elli vakit namaz kılmalarını buyurur. Ancak Hz.Muhammed'in ricası üzerine beş vakte indirir. Tasavvufçulara göre miraç, yetkinleşerek Tanrısal gizlere ermedir. Kimi Şiî mezhep inanışlarına göre ise Hz.Muhammed, miraçta Tanrı olarak Ali'yi görmüş ve Ali'nin Tanrı olduğunu anlamıştır. İslâm dünyasında miraç gecesi (miraç kandili), recep ayının 26-27. günleri arasındaki gece olarak kutlanır. İslâm edebiyatında miraç olayını anlatan ve Miraciye adı verilen yapıtlar yazılmıştır.

MUAMMA

Dîvân Edebiyatı'nda belli kurallara göre düzenlenip çözülebilen ve yanıtı, Tanrı'nın sıfatlarından biri, ya da bir insan adı olan manzum bilmecedir. Dîvân Edebiyatı'nda başka bir manzum bilmece türü olan lugaz, her türlü somut ve soyut kavram için düzenlenirken, muammaların konusu sınırlı kalmıştır. Örneğin Nâbi'nin kendi mahlası için yazdığı "Bende yok sabr ü sükûn, sende vefadan zerre/ iki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre" muamması, Farsça'da "yokluk" ve "olumsuzluk" bildiren "nâ" ve "bî" öneklerinin bir araya getirilmesiyle çözülür.

Osmanlı Dîvân Edebiyatı'na Edebiyatı'ndan geçen muamma, genellikle beyit, kıta gibi küçük nazım biçimleriyle, bazen de mesnevî parçalarıyla yazılırdı. Bu türde ürün veren şairler muammalarını dîvânlarının sonunda muammiyât başlığı altında toplamışlardır. İlk Türkçe muamma örnekleri 15. yüzyıldan kalmadır. Ali Şir Nevâî, Fuzûlî, Nâbi, Kınalızade Ali Efendi, Sümbülzade Vehbi, Fıtnat Hanım, çok sayıda muamma yazmışlardı. Edirneli Emrî Çelebi ise 600'den fazla muamma yazarak, bu alanın en ünlüleri arasına girmiştir. Âşıklar arasında muamma adıyla anılan, ama dîvân şiirinde olduğundan farklı bir şiir türü daha vardır. Âşıkların devam ettiği semâî kahvelerinde bir kâğıda yazılı olarak muamma asılır ve bunu çözen âşığa belli bir ödül verilirdi. Muamma asma denen bu gelenek, halk edebiyatımızda 20. yüzyıl başlarına dek sürmüştür.

MUAŞŞER

Dîvân şiirinde on dizelik bentlerden oluşan nazım biçimidir.

MUHAMMES

Dîvân şiirinde her bendi beş dizeden oluşan nazım biçimine verilen addır.

MUHARREM

Hicret yılının birinci ayının adı olup Müslümanlarca kutsal sayılmaz. Ancak bu ayın onuncu günü oruç tutmak sünnettir. Çünkü Nuh'un gemisi, tufan suyu çekilerek 10. Muharrem günü Cudi Dağı'na oturmuş, gemiden çıkanlar o gün oruç tutmuşlar ve gemide artan erzakı toplayarak aşure pişirmişler. O gün aşure pişirmek geleneğinin buradan kaynaklandığına inanılır. Hüseyin'in, Muharrem'in 10. günü Kerbelâ'da şehit edilmesi nedeniyle, bu ayın Şiîlerce özel bir değeri vardır. 10. Muharrem'de, Hüseyin'in şehit edilmesi temsil edilir. Birçok Şiî dövünerek canlarını yakar, dövünerek ölenler bile olur. Ayın ilk dokuz günü oruç tutarlar.

MURABBA

Dîvân şiirinde dört dizelik bendlerle kurulan nazım biçimidir. Arapça "rub"dan (dörtte bir) türetilen sözcük, "dörde çıkarılmış, dörtlü" anlamındadır. Birinci bendin son dizesinin öteki bentlerde yinelenmesiyle oluşturulan biçimine murabba-i mütekerrir denir. Bendlerin uyak düzeni AAAA- BBBA-CCCA... biçiminde olanı da murabba-i müzdevic adını alır. Ayrıca bir gazelin her beytinin üstüne aynı ölçüde ikişer dize ekleyerek murabba biçimine getirmeye de terbi denilir. Eklenen dizeler, eklendiği beytin birinci dizesiyle uyaklıdır.

MUSAMMAT

Dîvân şiirinde en az dört, en çok on iki bentten kurulmuş nazım biçimlerinin genel adıdır. Buna göre murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, muaşşer, terkib-i bend, terci-i bend biçimleri, musammat adı altında toplanır. Musammat terimi, gazel, kaside gibi nazım biçimlerinin bir iç uyak düzeni bulunanları için de kullanılmıştır. Mefâ'ilün ya da müstef'ilün gibi aruz cüzlerinin tekrarıyla oluşmuş, bir beyti dört eşit parçaya bölünebilecek (mefâ'ilun-mefâ'ilün/mefâ'ilün-mefâ'ilun) kalıplarıyla söylenen şiirlerde iç uyak kullanılmış olup bunlara musammat gazel, musammat kaside denilmiştir.

MUTASAVVIF

Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adayan, dünyadan el-etek çeken kimse anlamına gelen mutasavvıf sözü, İslâm dininin doğuşundan sonra, ilk olarak 8. yüzyıl başlarında kullanılmaya başlandı. İslâm ülkelerinde tasavvuf'un gelişmesinden sonra mutasavvıflar ikiye ayrıldı. Birinciler Kur'an, hadis ve fıkıha dayanan sünnî mutasavvıflar; ikinciler ise doğrudan doğruya Şia inançlarına bağlanan ve Halife Ali'yi "Kutb-ül Ârifan" olarak tanıyan Şiî mutasavvıflardı. Irak, Suriye, Mısır, Mekke, ve Medine'de Sünnî inançlarını benimseyen ve daha çok şeriat kurallarına uyan mutasavvıflar çıktı. Bunlar, bütün davranış ve eylemlerinde Hz. Muhammed'i, onun sözlerini, Kur'an hükümlerini örnek aldılar. Şia inançlarının hızla yayıldığı İran'da yetişen mutasavvıflar ise Sünnî inançlarından ayrı bir görüşü savundular. İran mutasavvıfları, düşüncelerini daha çok şiirle dile getirdiler. 10. yüzyılda yetişen mutasavvıflar arasında adı en yaygın olanı Hallacı Mansur'dur (öl. 922).

MÜDERRİS

Medreselerde ders veren kimselere verilen addır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan sonra açılan Darülfünun'da (Üniversite) ders verenlere müderris denirdi. Bu unvan, Cumhuriyet'in ilânı sonrası medreselerin kapatılması ve 1933 yılında Darülfünun'un üniversiteye dönüştürülmesine dek kullanılmıştır.

MÜHR-İ SÜLEYMAN

Süleyman Peygamber'e ait olduğu söylenen sihirli yüzük olup taşı, üst üste yerleştirilen iki eşkenar üçgen biçimindeydi. Süleyman Peygamber'in, bu yüzükle tüm yaratıklara hükmettiği, Yahudilere göreyse, altı köşeli bir yıldızı andıran yüzüğün köşelerinde Musa, Harun, Yakub, Davud, İshak ve İbrahim peygamberlerin adının kazılı olduğu rivayet edilir. Efsaneye göre, Süleyman Peygamber, bir gün yıkanırken, yüzüğü bir dev çalar ve 40 yıl egemenlik sürüp sonunda yüzüğü denize düşürür. Yüzüğü yutan balığın karnını yaran Süleyman Peygamber, tahtına yeniden kavuşur.

MÜLEMMA

Her biri başka dilde yazılmış mısralardan oluşan şiirdir. Sözcük Arapçada "alaca, renk renk" anlamındadır. Dîvân şiirinde bu yolda yazılan şiirler Türkçe, Farsça, Arapça mısralarla kurulmuştur.

MÜNÂCÂT

Tanrı'yı öven, yüceliklerini anlatan şiir türüdür. Dîvân edebiyatında özel bir şiir türü olan münâcât, genellikle kaside, terkib-i bend, terci-i bend düzeninde yazılırdı. Mesnevî türünde olanına tazarruat ya da tazarrunâme denir. Münâcât, İslâm dininin doğuşundan sonra ortaya çıktı. Arap şairlerine özenen İran şairleri 10. ve 11. yüzyıldan sonra münâ-

cât yazmaya başladılar. Münâcât türü, edebiyatımıza İran edebiyatından geçmiş, 12. ve 13. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamıştır. Dîvân şairlerinin, dîvânlarının başına münâcât koymaları bir gelenekti.

MÜNŞEAT

Çeşitli konularda mensur yazıların ya da mektupların toplandığı yapıtların genel adıdır. Sanatlı düzyazıya inşa, böyle yazanlara münşi denilmiş, yazdıklarını topladıkları kitaplar da münşeat adını almıştır. Eski münşeat mecmuaları, kapsamları açısından şöyle kümelenebilir: Resmî yazılar, şairin ya da yazarın kendi mektupları ya da başkalarının mektupları. Tanınmış şairlerden birçoğunun dîvânları dışında münşeatları da vardır. Münşeatlar gerek siyasî tarih, gerekse edebiyat tarihi bakımından kaynak yapıtlar arasındadır.

MÜRİT

Tasavvuf yoluna, bir tarikata girip bir şeyhe uyan kişi olup Arapçada anlamı, "dileyen, isteyen"dir.

MÜRŞİT

Doğru yolu gösteren, kılavuz. Müritlerine yol gösterdiği için "tarikat piri, şeyhi" anlamında kullanılmıştır. Mutasavvıflara göre gerçek mürşit Hz.Muhammed'dir. Bu nedenle tarikatlarda şeyhin mürşitliği vekilliktir. Hakk'a ulaşmak, Tanrı'da yok olmak için dünya ve ahiret sevgisinden geçip mürşidin kılavuzluğunda Tanrı'ya yönelmek gerekir.

MÜSEBBA

Dîvân edebiyatında her bendi yedi dizeden oluşan nazım biçimidir.

MÜSEDDES

Dîvân şiirinde altı dizelik bentlerle kurulan nazım biçimidir. Arapçada "altılı, altıya çıkarılmış" anlamındadır. Bir gazelin her beytinin üstüne dörder mısra ekleyerek müseddes biçimine getirmeye de tesdis (altılama) denilir. Bentlerin kafiye düzeni AAAAAA-BBBBAA-CCCCAA biçiminde olanına müseddes-i müzdevic adı verilir. Birinci bendin son beyti öteki bentlerde yinelenirse müseddis-i mütekerrir adını alır.

MÜSEMMEN

Dîvân şiirinde sekiz dizelik bentlerden oluşan nazım biçimi.

MÜSTEZAT

Sözcük anlamı "artmış, çoğalmış" demektir. Edebiyat terimi olarak gazelin her dizesine, kullanılan aruz ölçüsüne uymak koşuluyla bir kısa dize ekleyerek oluşturulan nazım biçimi anlamında kullanılmaktadır.

MÜVERRİH

Tarih yazan, tarihçi. Çoğulu müverrihîn'dir. Ebced hesabıyla tarih düşürenler de bu adla anılmıştır.

N

NAAT

Peygamber ve Dört Halife için yazılan kasidelerin adıdır. Hz.Muhammed için yazılanlara naat-ı şerif, Dört Halife için yazılanlara naat-ı cihâryâr, Ali için yazılanlara da naat-ı Ali adı verilmiştir. Naat sözcüğünün Arapçadaki anlamı "bir şeyi överek anlatma, vasıflandırma"dır. Oniki İmam ya da tarikat şeyhleri için de naat yazılmıştır. Ama herhangi bir belirtme yapılmamışsa naatın amacı, Hz. Muhammed'i övmektir. Naat okuyanlara naathan denilmiştir.

NÂME

Sevgiye ve sevgiliye ilişkin mektup anlamına gelen "nâme", yazılmış kitap anlamıyla bileşik sözcük olan çeşitli kitap adlarında yer alır; Selimnâme, Kanunnâme, Kıyafetnâme vb.

NAKŞİBENDİLİK

Sünnî mezhebe bağlı bir İslâm tarikatı olup Nakşbendiyye adıyla da bilinir. 14. yüzyılda Buharalı Muhammed Bahaüddin Nakşbend tarafından kuruldu. Tanrı ve peygamber sözlerinin açık anlamlarına bütünüyle uyan bir tarikattır. Sürekli tapınma ve gizli zikirle (Tanrı adını sessizce anarak) Tanrı gerçeklerine ulaşılacağına inanırlar; öyle ki, her soluk alıp verişte "Allah" derler. Hâlidîlik, Müceddîlik, Camiîlik, Kasanîlik, Mazharîlik gibi kolları vardır.

NAZIM

Belli ölçüye ve uyak düzenine bağlı anlatım yolu olup Arapça nazm sözcüğü "dizme, sıralama, düzene koyma" anlamındadır. Eskiden nazım yazanlara nâzım, nazım biçimindeki yazılara manzum, küçük nazım parçalarına da manzume denilmiştir. Nazımda amaç, ahenkli, etkili anlatımdır. Bu nedenle nazım cümlesi biçiminde nitelenebilecek mısralarda, nesirde olduğu gibi sözdizimi kurallarına uymak zorunlu değildir. Nazmın üç temel ögesi vardır: Vezin (ölçü), kafiye (uyak) ve nazım biçimi. Ses değeri ya da hece sayısı eşitliğine dayanan vezinle, ses benzerliğine dayanan kafiyeden, ahengi sağlamada yararlanılır. Mısraların kümelenişi ve kafiyelerin sıralanış düzeni ise nazım biçimlerini oluşturur. Bütün ulusların yazı öncesi dönemlerinde, ölçülü, uyaklı olduğu için kolayca bellenen, ezberlenen nazmın, nesirden önce doğup geliştiği bilinmektedir. Yazının kullanılmaya başlanmasından sonra da, baskı tekniğinin ilkelliği, yazılan yapıtların çoğaltılmasının zorluğu, nazmın kullanım alanının daha geniş olmasına yol açmıştır. Nesirde bile secili anlatıma gidilmesi, nazmın özelliklerinden yararlanılması, giderek nazım biçiminde sözlükler düzenlenmesi de bunun sonucudur. Felsefenin ve bilimlerin gelişmesi, matbaanın kullanımı, nazmın bu yaygınlığını sınırlamıştır. Denilebilir ki uygarlığın anlatım yolu nesirdir. Türk edebiyatında da, nazmın, Tanzimat'tan başlayarak anılan yaygınlığını yitirdiği görülür. Nazmın üç ana ögesi olan ölçü, uyak ve nazım biçimi, Türk edebiyatının gelişim sürecinde, gerek belli dönemlerde gerekse dîvân ve halk edebiyatında farklı özellikler gösterir. Bu ögelerden, belli bir ölçüye bağlı dizelerin kümelenişi; uyak düzeni, uzunluk-kısalık, bölümleniş gibi biçimsel kuralların belirlediği nazım biçiminin edebiyat tarihimizde önemli bir yer tuttuğu görülür. Eski Türk edebiyatında, kuramcılar birbirinden ayırsalar da nazım ile şiir bir tutulmuştur. Buna şiirde ölçü, uyak, nazım biçimi ögelerinin temel alınması neden olmuştur. Oysa manzum bir parçanın şiir sayılabilmesi için sanat değeri taşıması gerekir. Her şiir nazımdır, ama her nazım şiir değildir. Çünkü şiirin, manzum olması, yani nazım biçiminde yazılması ya da söylenmesi yetmez. Nazım, salt bir anlatım yoludur. Bu anlatım yolunun sanatsal değer taşıyacak biçimde kullanılmasıyla şiire ulaşılabilir.

NAZİRE

Bir şairin, başka bir şairin şiirini konu ve biçim yönünden yansılayıp aynı ölçü, aynı uyak, aynı redifle yazdığı benzer şiir.

NEBÎ

Tanrı'nın, insanlara doğru yolu göstermekle görevlendirdiği kimse; peygamber. Sözcük, İbranice kökenlidir. Tevrat, İncil ve Kur'an'da aynı anlamda kullanılır. Hz. Muhammed'e, Medine'ye göçtükten sonra nebî denmiştir. Elçi anlamında olan resul ile nebî, birbirinin yerine kullanılabilirse de resul, kendisine Tanrı katından kitap gönderilmiş ve yeni bir din kurmuş peygamberdir (Hz.Musa, Hz.İsa, Hz.Muhammed). Nebî ise kendinden önce gelen resulün kurduğu dini yürütmekle görevlidir. İkisi de buyruğu, vahiy yoluyla ya da Cebrail aracılığıyla Tanrı'dan alır ve halka iletir.

NEFES

Bektâşî Tarikatı'na bağlı tekke şairlerinin söyledikleri tasavvufî şiirdir. Nefeslerde genellikle tasavvuf felsefesinin "Vahdet-i Vücut" kuramı anlatılır. Nefesler, Tanrı'ya duyulan sevgiyi büyük

bir coşkuyla dile getiren lirik şiirler olarak da tanımlanır. Bu şiirlerin kutsal bir ilhamla söylenildiğine inanılır.

NEY
Doğu Müziği'nde, özellikle tekke müziğinde yer alan, kamıştan yapılmış nefesli çalgıdır. Farsça kamış anlamına gelen nay adıyla da tanınır. Dokuz boğumlu, farklı boyda düzgün kamıştan yapılan neyin boğumları, çatlamaması için madenî telle sarılır. Altısı aynı tarafta, biri arkada olmak üzere yedi deliği vardır. Boyu uzadıkça çıkardığı ses de kalınlaşır ve buna göre bolahenk, mansur, müstahsen gibi adlar alır. Her ney çeşidinin bir sekizli (1/8) tiz ses verenine Nısfiye denir. Ney çalan kişiye nâyî ya da neyzen adı verilir. Ney, çok eski çağlardan beri kullanılan bir çalgıdır. İslâm efsanelerinde ney, tanrısal sırları anlatan bir çalgı olarak ortaya çıkar. Mevlâna'nın Mesnevîsi'nde çok sık sözü geçen ney, Mevlevîlerce benimsenerek simge durumuna gelmiştir.

O-Ö

OĞUZCA
Türk dil öbekleri içindeki en eski ve en gelişmiş ana lehçelerden birisidir. Bulunan en eski Türkçe yazılı örnekler (Orhun Yazıtları, 8. yüzyıl) Oğuzcaya bağlıdır. 10. yüzyılda ortaya çıkan Oğuz Destanı, Dede Korkut Kitabı vb. halk edebiyatı örnekleri de Oğuzcadır. 11. yüzyıldaki ilk Turk dil kitabı Dîvânü Lugati't Türk, Oğuzca üstüne bilgiler verir. Oğuzca diğer Türk dili öbeklerinden daha dinamik bir gelişme göstermiştir. Orta Asya'dan çıkarak, İran, Kafkasya, Kırım, Anadolu ve Rumeli'ye yayıldı. Buradaki diğer Türk lehçelerinden etkilenerek kendi içinde kollara ayrıldı. Günümüzde Oğuzca üç ana bölüme ayrılır: 1) Çağdaş Türkçe, Türkiye Türkçesi de denir; Anadolu'da, Trakya'da, Balkan ülkelerinde ve Kıbrıs'daki Türkler tarafından konuşulur. 2) Azerice, Azerbaycan'ın resmi dilidir; Kuzey Kafkasya dolaylarında konuşulur. 3) Türkmence, Türkmenistan'da, Orta Asya'nın batısındaki çeşitli bölgelerde ve İran, Irak gibi ülkelerdeki Türkmenlerce konuşulur. Kıpçakça, Peçenekçe, Bulgaristan Türkçesi ve Osmanlıcadan izler taşıyan Oğuz dil öbeğinin üç dile ayrılışı 17. yüzyıla rastlar. Özellikle Azerice ile çağdaş Türkçe 19. yüzyıla dek büyük yakınlık içindeydi. Günümüzde de bu üç Türk lehçesi birbirine yakındır. Gelişmiş Türkçeye sahip olduğundan Oğuzca, diğer Türk dillerini de etkilemiştir.

OĞUZNÂME (OĞUZ DESTANI)
Türklerin en yaygın destanıdır. Sözlü edebiyatın en eski verilerinden Oğuznâme'nin Uygur yazısıyla yazılmış bir kopyası Paris Millî Kütüphane'dedir. Yazıya geçirilmeden 1500 yıl önce sözlu olarak anlatıldığı sanılmaktadır. Berlin'de, Profesör Reşit Rahmeti Arat, Fraulain von Gabain ve Bank, ortaklaşa bir çalışma sonunda yazılı metinleri okumuşlardır (1936). Efsaneye göre Mete (Oğuz), Ay Kağan'ın oğludur. Kırk günde büyümüş, yiğit olmuştur. Halkının yaşadığı yerdeki ormanlara dadanan canavarı öldürür. Bir gün Tanrı'ya yalvarırken, gökten bir mavi ışık düşer, ortasında bir kız vardır. Bununla evlenir, 3 oğlu olur. Adlarını Gün, Ay, Yıldız koyar. Bir gün dolaşırken, ağaç kovuğunda bir kız belirir. Onunla da evlenir. Ondan da üç oğlu olur. Adlarını Gök, Dağ, Deniz koyar. Bir kurt ona yol gösterir ve Urum kağanını yener. Hindistan'dan Mısır'a kadar tüm ülkelere egemen olur. Ölümünden önce ülkesini, oğulları arasında paylaştırıp Bozoklar ve Üçoklar diye ikiye ayırır.

OSMANLICA
Batı Türkçesinin Osmanlı Devleti'nde konuşulan bir evresidir. Osmanlıcanın tarihî gelişimi söyledir: a) Eski Osmanlıca (14.-15. yüzyıl), b) Orta Osmanlıca (1450 1839), c) Yeni Osmanlıca (1839 1923). Eski ve Orta Osmanlıca bütün dîvân edebiyatı şiir ve düzyazı ürünlerinin ortaya konulduğu dönemi kapsar. Arap ve Fars alfabesinden yararlanılarak oluşturulan Osmanlı alfabesinin kullanıldığı Osmanlıca evresinde, bir yandan Eski Oğuz Türkçesi kalıntılarına, öte yandan Arapça ve Farsça sozcuk ve dil kurallarına rastlanır. Hele kimi şiir ya da düzyazı (Veysî ve Nergisî'nin yapıtları) ürünlerinde belirteçler ve yüklemler dışında hiçbir Türkçe sözcük yer almaz. Tanzimat, Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Ati dönemlerine de Yeni Osmanlıca adı verilmektedir. Bu dönemlerde dilin özleşmesi yolunda birtakım girişimler olmuş, fakat eski kültürle yetişen aydınların bu girişimleri pek de olumlu sonuç vermemiştir. Hele Edebiyat-ı Cedide döneminde yeni imgeleri anlatabilmek için Arapça ve Farsça sözcüklerden yeni sözcükler alınmış, Arapça dil kurallarına göre yeni sözcükler türetmişlerdir. Türkçülük akımının dilde özleşmeyi amaçlaması ve Genç Kalemler dergisi çevresindeki genç yazarların olumlu girişimleri ve Ziya Gökalp'in "Dilde Türkçülük" başlığı altında ilkeleştirdiği görüşler sonucu Türkçe, Osmanlıca evresinden Türkiye Türkçesi evresine geçmiştir.

OZAN
Oğuz Türklerinin şair-çalgıcılara verdikleri ad olup günümüzde şair karşılığı kullanılmaktadır. Kökü ve türeyişi kesin olarak açıklanamayan ozan sözcüğünün, çeşitli Oğuz boyları arasında "kopuzla türkü söyleyen", "kopuzlarıyla oğuz destanları okuyan" halk şair-çalgıcıları için kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca anlam genişlemesiyle ozanların çaldıkları kopuza ozan denilmiş, bir de ozancı sözcüğü türemiştir. Ozan sözcüğünün Azerî ve Anadolu'da 15. yüzyıldan sonra yerini âşık sözcüğüne bıraktığı, anlam kaymasına uğrayarak "çenesi düşük, geveze, saçmasapan söz söyleyen" kişiler için kullanıldığı görülür. Bu anlama bağlı olarak "ozanlama" (masalımsı), "ozanlamak" (gevezelik etmek), "ozanlık eylemek" (çok konuşmak) gibi sözcük ve deyimler de türetilmiştir. Günümüzde ozansı, ozansılık sözcükleri de şairane ve şairanelik karşılığı kullanılmaktadır.

ÖLÇÜ
Nazımda ahenk sağlamak amacıyla kullanılan söz ölçüsüdür. Ölçü sistemleri, dillerin yapısına göre değişmektedir. Dizelerdeki hece sayısının eşitliğine dayanan ölçülere kantitatif ya da syllabique; hecelerin uzunluk-kısalık gibi ses değerlerinin temel alındığı ölçülere ise kalitatif ya da rythmique ölçüler denir. Sözgelimi, uzun sesin bulunmadığı Türkçenin doğal söz ölçüsü, hece sayısı eşitliğine dayanır. Hecelerin seslerinin uzun ya da kısa olabildiği Arap ve Fars dillerindeyse ses değerlerine dayanan bir ölçü sistemi benimsenmiştir. Türk edebiyatının gelişim sürecinde iki tür ölçü sistemi kullanılmıştır. Hece ölçüsü, Türkçenin doğal ölçüsüdür. İslâm kültürü benimsendikten sonra da aruz ölçüsü, Türk dilinin yapısına uydurulmaya çalışılmıştır. Ama bu zorlama, dilin yapısına aykırı olduğu için başlangıçta Türkçe sözcüklerin ses değerlerinin bozulmasına, ölçü düşüklüklerine yol açmış, ancak Osmanlıca denilen karma dilin oluşumuyla çözümlenebilmiştir. Dîvân şiirinde aruzun egemenliğine karşılık, halk şiirinde sadece hece ölçüsü kullanılmış; dinî-tasavvufî halk şiirindeyse, hece ölçüsüne yaklaşan aruzlu biçimler yeğlenmiştir.

P

PERİ
Doğaüstü güçleri olduğu varsayılan cinlerin, güzel ve alımlı olarak tasarlanan dişilerine verilen ad. Periler çoktanrılı dinlerde sevimli, guleryuzlu, şarkıcı ve neşeli sayılırlar; tüm doğa olaylarının, çiçeklerin, pınarların, ağaçların birer perisi olduğuna ve onlar tarafından ko-

runduğuna inanılırdı. Ancak tektanrılı dinlerde bu inanışlar biçim değiştirerek perilerin sakınılması gereken gizli kuvvetler olduğu düşünüldü. İnsanlardaki bazı sinir hastalıklarının bunlar tarafından yapıldığına inanılırdı. Türk folklorunda peri masalları hayli kabarıktır.

PÎR
Farsça "yaşlı" anlamındadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir zanaatın, bir mesleğin kurucusu, söz konusu işi ilk yapan kişi için kullanılmıştır. Bir işin ustasına, o işi en iyi yapana ya da bir zanaatla uğraşanların reisine de pîr denilmiştir. Günümüzde de, özellikle el sanatlarında, bu anlamda geçer. Edebiyatta ise tarikat kurucusu, bir tarikatın ulu kişisi anlamında kullanılır. Örneğin, Bektaşîliğin pîri Hacı Bektaş-ı Veli; Mevlevîliğin pîri Mevlânâ'dır. Anadolu'da yaygın olan Alevî tarikatlarında Tanrı'dan, Hz.Muhammed'den ve Ali'den sonra gelen en üst aşama sayılır. Pîr-i Tarikat diye de bilinir. Pir-i Sani ise tarikata bağlı kolun kurucusu olan kimseye verilen addır ve İkinci Pîr demektir.

POSTNİŞİN
Tasavvuftaki şeyhlik makamı; post nedeniyle, şeyhe verilen ad; Post üzerinde oturan kişi, yani tarikatın önde geleni demektir. Daha çok Mevlevî şeyhleri için ve Mevlevî tekkelerinde kullanılır.

R

RAB
İslâm terminolojisinde Tanrı. Arapça rabb, "kölenin efendisi" anlamındadır. Arapların köleci toplum düzeninde köle sahibi efendilere ve taptıkları putlara verdikleri bu ad, sonradan Allah (İslâmiyetteki tek Tanrı) için kullanıldı. Rab'ın köleleri sayılan ve ona bağlananlara da kul denir.

RAMAZANİYE
Giriş bölümünde ramazanı konu alan kasideye verilen addır.

REBAB
İslâm ülkelerinde kullanılan bazı mızraplı ya da yaylı çalgılara verilen ad. Türkiye, Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya'da rebap, kabak kemaneye benzer, yaylı bir çalgıdır. Yarım küre ya da armut biçimindeki teknesi ağaçtan oyularak sukabağından ya da hindistancevizinden yapılır. Göğsüne deri gerilir. İki diz arasında ya da sol diz üzerinde tutularak çalınır. Tel sayısı bir, iki ya da üç olabilir. Türkler mızrapla ya da yayla çalınan telli bazı çalgılara "rebap" derlerdi. Bunlar arasında "ıklığ" adlı kemençe ile kopuz da yer alırdı.

REDİF
Şiirde dize sonlarında kafiyeden sonra yinelenen aynı ses ve anlamdaki ekler ya da sözcüklerdir. Arapçada sözlük anlamı, "hayvanda birinin arkasına binen; arkadan gelen, birinin ardından giden; terhis edilerek ihtiyata geçirilen kura askerlerine verilen ad"dır. Halk şiirinde redifin karşılığı olarak dönerayak sözcüğü kullanılır. "Üstümüzden gelen boran kış gibi/Şahin pençesinde yavru kuş gibi/Seher sabahında rüya düş gibi/Çağırta bağırta aldı dert beni" dörtlüğünde kış-düş-kuş kafiyelerinden sonra gelen "gibi" sözcükleri rediftir.

RESUL
Müslümanların Tanrı buyruğuyla yeni bir şeriat, kitap getirdiğine inandıkları peygamberlere verilen ad olup Arapça elçi anlamındadır. Resul sayılan Musa, İsa ve Muhammed gibi peygamberler, eski şeriatı sürdüren ve nebî diye adlandırılan diğer peygamberlerden ayrılırlar.

RİFAÎLİK (RUFAÎLİK)
Sünnî tarikatlardandır. Peygamber soyundan geldiği ileri sürülen A'liyyü'r-Rifaî tarafından Basra dolaylarında kurulmuştur. Törelerinin birçoğunu Ahîlerden almışlardır; tarikata giriş törenleri de Ahîlere benzer. Rifaîlik, sonraları Bektaşîlik ile karışmış, şeyhlerinin birçoğu Bektaşî tarikatına girmiştir. Rifaî dervişleri, akkor durumuna gelmiş demiri yalar, kızgın pirinç tacı başlarına giyebilirlerdi. Ateşe girdikleri de söylenir.

RUBÂÎ
Aruz ölçüsünün belli kalıplarıyla yazılan dört dizelik şiir biçimidir. Arapça olan rubâî sözcüğü dörtle ilgili, dörde ilişkin anlamındadır. Uyak düzeni genellikle aaxa biçimindedir. Tüm dizeleri birbirleriyle uyaklı (aaaa) olan rubâîye ise rubâî-i musarra denir. Rubâî vezinleri de denilen aruz kalıplarının sayısı 24'tür. Genellikle felsefî konuları işlemede kullanılan rubâî biçimi Arap ve Türk Edebiyatı'na İran edebiyatından geçmiştir. Rubâî biçimini en üst düzeye ulaştıran Ömer Hayyam (11-12. yüzyıl) olmuştur. Rubâî biçimi Türk edebiyatında 12. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlandı. Dîvân şiirinde rubâîleriyle tanınan Azmizâde ve Halefî'dir. Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Ümit Yaşar Oğuzcan, rubâî yazan çağdaş Türk şairlerinden başlıcalarıdır.

RUŞENÎLİK
Halvetî tarikatının kollarından biri olup kurucusu Ruşenî Ömer Dede'dir. Ruşenî'ye göre, ibadetin özü zikirdir. Zikir, insan gönlünü, içinde yaşanan evrene bağlı tüm geçici isteklerden, tutkulardan arındırarak tanrısal ışıkla doldurup gerçeğe kavuşturur. Kişinin gerçeğe ulaşmak için sadece Tanrı'yı konu edinen bilgiyi kazanmaya çalışması gerekir.

RÜSTEM
İran söylencelerinde anılan mitolojik kahraman Zaloğlu Rüstem (Rüstem-i Zal) diye de bilinir. Firdevsî'nin Şehnâme'sinde serüvenleri anlatılır. Gılgamış'ı (Mezopotamya), Herakles'i (Yunan) ve Samson'u (Yahudi) anımsatır. İranlıların Turanlılarla (Türkler) yaptığı savaşlarda Farsların kahramanlık simgesi olmasına karşın Türk kaynaklarında adı geçer. Osmanlı edebiyatında Pehlivanların Pîr'i olarak adlandırılır.

S

SADABÂD
18. yüzyılda İstanbul'da Kâğıthane deresi kıyısında bir mesire yeridir. III. Ahmed (1703-1730) ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (1717-1730) döneminde İstanbul'da Kâğıthane bölgesinde yapılan kasrın çevresinde düzenlenen eğlenceler, Sadabâd eğlenceleri adıyla anılır. Eğlenceler; Hıdırellez'in birinci günü (6 Mayıs) başlar, özellikle mehtaplı gecelerde sabahlara dek sürerdi. Dönemin şairleri, yazdıkları şiirlerde padişahı ve sadrazamı överek, onları bu eğlencelere çağırırlardı. Lâle Devri (1718-1730) boyunca süregelen bu eğlenceler Patrona Halil Ayaklanması sonucu Damat İbrahim Paşa'nın öldürülmesi ve III. Ahmed'in tahttan indirilmesiyle son buldu. Bu dönemde başta sadabâd kasrı olmak üzere, bölgede yapılan çeşitli köşkler, bahçeler, hamamlar yakılıp yıkıldı.

SAGU
Eskiden Orta Asya'da düzenlenen cenaze törenlerinde söylenen ağıt.

SÂKİNÂME
Konusu şarapla ilgili olan kasidelere verilen ad.

SÂKİ
Su veren, su dağıtan kişi. Dîvân edebiyatında içki meclisinde şarap sunan kimse anlamında kullanılmıştır.

SAHABE
İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in dostları anlamında kullanılan bir terimdir. Kimilerine göre, dostu olmasa da, onu görenlere sahabe demek gerekir. Çünkü onlar da peygamberin sözlerini

işitmişler ya da davranışlarını görmüşlerdir. Sünnî mezheplere göre sahabeler, din kurallarının saptanmasında Kur'an'dan sonra en önemli kaynaklardır. Sahabelerin en önde gelenleri, Hz. Muhammed'e en yakın olan dört halifedir. Hz. Muhammed ile birlikte Medine'ye hicret edenler (muhacirun), Medine'de onu karşılayanlar (ensar), Bedir Savaşı'na katılanlar da değerli sahabelerden sayılır. Sahabeye sövmek büyük günahtır, cezası dayaktır. Sahabenin çoğulu olan ashap sözcüğü de aynı anlamda kullanılır.

SANCAK-I ŞERİF
İslâm dininin kurucusu Hz. Muhammed'e ait olduğuna inanılan ve Topkapı Sarayı'nda Kutsal Emanetler Bölümü'nde saklanan sancak. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında Osmanlıların eline geçti. İstanbul'a getirildi. Seferlere ordu ile birlikte götürülürdü. İstanbul'da çıkan olaylar sırasında, Topkapı Sarayı'nın önüne dikilir; halk, asilere karşı Sancak-ı Şerif altına davet edilirdi.

SEFARETNÂME
Osmanlı İmparatorluğu döneminde kimi elçilerin, gittikleri yabancı ülkeleri tanıtmak amacıyla o ülkelerde gördüklerini anlattıkları yapıtlara verilen addır.

SEHL-İ MÜNTENİ
Çok kolay yaratılmış gibi görünen, ancak benzeri yapılmaya kalkışıldığında güçlüğü anlaşılan üstün nitelikli manzum sözdür.

SEMA
Güzel sesle okunan ya da bir müzik aracıyla çalınıp söylenen besteyle coşup yapılan ritmik hareketler. Arapçada sözlük anlamı "işitmek, duymak"tır. Tarikatların çoğunda rastlanan sema genellikle bir Mevlevî ayini olarak bilinir. Semada "zaman, mekân, ihvan (dostlar)"ın dikkate alınması (yemek ve namaz vakti, düşmanca bir davranış, sıkıntı duyulduğu zamanlarda sema yapılmaması) gibi kurallar konmuşsa da buna çoğu kez önem verilmediği de görülmüştür. Örneğin Mevlâna'da zamandan çok vecd esastır ve hemen her yerde (medreseler, evler, bağlar, sokaklar) sema yapılmış, katılan ve seyredenlerin özellikleri dikkate alınmamıştır. Mevlevî semasına egemen olan dönme hareketi dışında da değişik ritmik hareketler içeren semaların varlığı kesindir. Semanın özellikle Mevlevî tekkelerinde dört başı mamur bir ayin hâline ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bugünkü biçiminin, Sultan Veled'in torunu Pîr Adil Çelebi (ölümü 1460) tarafından oluşturulduğu sanılmaktadır.

SEMÂÎ
Halk şiirinde hecenin sekizli ölçüsüyle koşma biçiminde söylenen şiirdir. Genellikle en az üç, en çok da 5-6 dörtlük olduğu gibi, altı dörtlükten fazla semâîler de vardır. Koşmadan, ölçüsü ve ezgisiyle ayrılır. Özel bir ezgiyle söylenen semâîde sevgi, doğa, ayrılık temaları işlenir. Aruzlu semâîler gazel, murabba, muhammes, müseddes biçiminde olabilirler. Burada ayırıcı özellik ezgidir. Aynı kalıpta olup bir dizesi ikiye bölünebilen semâîlere "musammat semâî" denir. Aynı kalıba mefâîlün-fâîlün ya da mefâîlün parçalarının ikinci dize olarak eklenmesiyle oluşan semâîler ise "ayaklı (yedekli) semâî" adını alır.

SERBEST MÜSTEZAT
19. yüzyıl sonlarında özellikle Edebiyat-ı Cedidecilerin geliştirdikleri bir nazım biçimidir. Dîvân şiirindeki müstezattan şu özellikleriyle ayrılır: a) Serbest müstezat, hem aruz hem de hecenin çeşitli kalıplarıyla yazılabilir; b) Temel olarak alınan kalıbın çeşitli parçaları çeşitli düzenlerle bir arada kullanılabilir; c) Aynı nazım içinde yalnız bir kalıp değil, başka başka kalıplar ve bunların parçaları kullanılabilir; ç) uzun ve kısa dizeler kimi zaman belli bir düzen içinde sıralanır, kimi zaman da herhangi bir düzene bağlı kalınmaz; d) Uyak örgüsünün düzenlenişi de kurala değil, şairin isteğine bağlıdır. Klasik nazım biçimlerinden ve tek ölçeğin birörnekliliğinden kurtulup yeni biçimler ve ahenkler yaratmak düşüncesiyle oluşturulan bu biçim, serbest şiire geçişte bir aşama olmuştur.

SERBEST NAZIM
Ölçü, uyak, nazım biçimi gibi bağlardan ayrılmış şiirdir. Nazmın belli kurallara bağlı olduğu düşünülürse serbest şiir kavramını yeğlemek gerekmektedir. İlk serbest şiir örneklerinin verildiği 1930'larda eski alışkanlıklara bağlı kalınarak serbest nazım terimi kullanılmışsa da yeni şiir anlayışının yerleşmesiyle nazım terimi bile kullanılmaz olmuştur. Serbest nazım, vezinsiz nazımdır. Dizelerdeki hecelerin ne sayıları, ne de uzunluk ve kısalıkları belli bir düzene ya da belli bir kalıba göre sıralanmaz. Bu nedenle dizelerin uzunlukları şaire bağlıdır. Şair eğer isterse uyak (kafiye) kullanabilir isterse kullanmaz. Ayrıca şiirini birtakım bentlere ayırmak ya da ayırmamak da şairin isteğine bağlıdır. Serbest nazmın ayırıcı özelliği vezinsizliktir. Nitekim vezinli ama uyaksız ve bentlere ayrılmamış nazım olabilirse de vezinli serbest nazım yazılamaz. Bu nedenle serbest nazımda vezinden ve kafiyeden gelen dış ahenk yerine sözcüklerin bir araya getirilmesiyle sağlanan iç ahenkten yararlanılır. Serbest nazım 19. yüzyılın sonlarında romantiklerle başlamış, 20. yüzyılda yaygınlık kazanmıştır.

SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI
1895 yılında Recaizade Mahmud Ekrem'in öncülüğünde Servet-i Fünun dergisinde toplanan ve tümüyle batıya yönelen edebiyatçıların oluşturduğu edebiyat ve bu edebiyatı oluşturan sanatçılar topluluğu.

SERVET-İ FÜNUN
İstanbul'da yayımlanan dergi. Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından 1891'de yayımlanmaya başlandı. Edebiyat-ı Cedide veya derginin adıyla anılan edebî akımın yayın organı oldu. Abdülhak Hamid (Tarhan), Tevfik Fikret, Halit Ziya (Uşaklıgil), Hüseyin Cahit (Yalçın), Cenab Şahabeddin, derginin başlıca yazarlarıydı. 1910'da, Fecr-i Âti adlı yeni edebî akımın yayın organı hâline geldi. 1928'de Servet-i Fünun-Uyanış adını aldı. Kurucusu Ahmet İhsan Tokgöz'ün ölümünden iki yıl sonra kapandı (1944).

SİYER
Hz. Muhammed'in yaşamını konu alan yapıtların genel adıdır. Arapça, "gidiş, ahlâk, tutum" anlamlarındaki "siret"in çoğuludur. Ünlü kişilerin yaşamlarını anlatan kitaplara da siyer denildiği için peygamberlerle ilgili olanlara Siretü'n-Nebi ya da Siyer-i Nebi adı verilmiştir.

SUFİ
Tasavvuf ehli, tasavvuf yolunu benimsemiş kimse. Sözcüğün kökü konusunda değişik görüşler öne sürülmekle birlikte, genelde "yün" anlamındaki suf kökünden türetildiği ve yün elbise giyen ilk mutasavvıflara ad olduğu düşüncesinde birleşilmektedir. Tarihte (8. yüzyıl) sufi unvanıyla anılan ilk kişiler Kûfeli Cabir ibn Hayyan ile Ebu Haşim'dir. Kısa sürede yaygınlaşan sözcük, tasavvuf düşüncesini benimseyen, yayan ve bu düşünceye uygun olarak yaşayan kişiler için kullanılmıştır. Türkçede halk arasında kullanılan "sofu" sözcüğü, sufi'den bozmadır. Aşırı dindar kimseler bu sözle nitelenir. Dindar görünüp her türlü kötülüğü yapan kişiler için de kullanılmıştır.

SONE
Başta iki dörtlü ve sonra iki üçlüden oluşan ondört dizeli bir batı şiiri türüdür. İlkin İtalyan edebiyatında görülen sone biçimi, sonra tüm Avrupa edebiyatına yayıldı. Sone'yi Türk edebiyatında ilk kez Edebiyat-ı Cedide şairleri kullandılar.

SÖZLÜ EDEBİYAT
Yazının kullanılmadığı dönemlerde oluşup ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa geçerek yaşarlığını sürdürmüş edebiyat ürünlerinin tümüdür. Kavram olarak

yazının bulunuşundan sonra gelişimini sürdüren ve halk edebiyatı alanına giren ürünleri de kapsar. Genellikle türkü, mani, masal, atasözü, bilmece gibi anonim nitelik taşıyan türler, sözlü edebiyat kavramı içinde düşünülür. Bunlar folklor değeri de taşırlar. Ama gerek halk şiirinin, gerekse halk öyküsünün, söyleyeni bilinse de, sözlü geleneğe dayandığı unutulmamalıdır. Yazı öncesinin sözlü edebiyat ürünleri ise destan lardır.

SURE
Kur'an'ı oluşturan bölümlerden her birine verilen addır. Kur'an, birincisi Fatiha olan 114 sureden oluşur. Surelerin uzunlukları değişiktir. En uzun sure olan Bakara 286 ayettir. Üç ayet olan sureler de vardır. Kimi sureler bütün olarak inmiş, kimileri de ayet ayet inip sonradan bir araya getirilerek sureler oluşturulmuştur. Hicret'ten önce Mekke'de inen ayetlere "Mekkî", Hicret'ten sonra Medine'de inen ayetlere de "Medenî" denir.

SURNÂME
Osmanlılar döneminde şehzadelerin sünnet düğünleriyle, kadın sultanların evlenme törenlerini betimlemek amacıyla yazılmış manzum ya da mensur yapıtlardır. Kaside biçiminde olanlarına suriyye de denilmiştir. Surnâmelerde, gece ve gündüz süren eğlencelerde gösterilen hünerler, açılan yarışmalar, kazananlara dağıtılan ödüller, halk için hazırlanan sofralarla büyüklere verilen şölenler, vezirlerden her birinin sunduğu armağanlar, padişahın vezirlere giydirdiği kürkler, verdiği armağanlar anlatılır.

SÜLEYMANNÂME
I. Süleyman'ın (Kanunî) Kefe valiliği zamanından başlayarak padişahlığını, yaptığı savaş ve fetihleri konu edinen eserlere verilen addır. Kanunî döneminde yaşayan ve onunla birlikte seferlere katılan birçok yazar tarafından çok sayıda Süleymannâme kaleme alınmıştır. Kanunî'ye övgüyle ilgili şiir ya da düzyazı bölümlerin dışında, sağlam tarihî ve edebî eserler olan Süleymannâmeler, yazıldığı dönemin olaylarına ışık tuttuklarından önemli bir kaynak niteliği taşırlar.

SÜNNÎ
İslâm dinine bağlı bir mezhep olup Sünnet'e titizlikle uyanlar anlamındadır. Sünnîlik de denir. Ana ilkeleri şunlardır: 1-Kur'an'a, hadis'e ve yanı sıra Hz.Muhammed'in bütün sözlerine, davranışlarına, tutumlarına inanma ve onu izleme; 2-İslâmiyetin baştan beri varolan bütün kurallarına, inanç düzenine tam anlamıyla bağlılık; 3-İmanını hem diliyle, hem gönlüyle açığa vurmak; 4-İnançlarını ve tapımını hiçbir çıkar beklemeksizin, Tanrı buyruğu olarak yerine getirmek; 5-Şeriata tam bağlılık; 6-İslâmiyetin her dediğine, Allah'a, Peygamberler'e, Meleklere, Kıyamete, Ahirete, Tevrat'a, Zebur'a, İncil'e ve Kur'an'a inanmak; ancak Kur'an dışındaki Kutsal Kitaplar'ın, asılları değiştirildiği için, yalnızca özünü benimsemek; 7-Hz.Muhammed'in, tüm peygamberlerin en üstünü ve sonuncusu olduğunu kabul etmek. Hz.Muhammed'in ölümünden sonra Sünnîlik dört büyük kola ayrıldı: Hanefîlik, Şafiîlik, Malikîlik, Hanbelîlik. Türklerin çoğu, Sünnîliğin Hanefîlik koluna bağlıdır.

Ş

ŞAFİÎLİK
Dört Sünnî mezhepten biri olup 8. yüzyılda İmam Muhammed Şafiî tarafından kuruldu. Şafiîlik, kurulduktan kısa bir süre sonra bütün Orta Doğu'ya yayılmışsa da Osmanlı Devleti'nin Hanefîliği kabul etmesi ve İran'da da Şiîliğin yayılması yüzünden azınlığa düştü. Günümüzde Kuzeydoğu Afrika'da ve Güney Arabistan'da oldukça yaygındır. Başka İslâm ülkelerinde, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da Şafiî mezhebinden olanlar vardır. Bu mezhebe göre halifenin Kureyş boyundan olması gerekir. İman ile eylem, birbirine sımsıkı bağlıdır; eylem bozulur ya da zayıflarsa iman da bozulup zayıflar. Şafiîlik, dinde felsefeye karşıdır.

ŞAH
Özellikle İran ve Afgan hükümdarlarına verilen unvandır. İlk kez İran'ın Akamanış adlı hükümdar ailesi tarafından kullanıldı. 10. yüzyıldan sonra bütün İran hükümdarları bu sanı aldı. İslâm inanışında, Şiî mezhebine bağlananlarca halife Ali ve ondan sonraki gelen tarikat ulularına da şah unvanı verilmiştir. İran'da hükümdar, hem siyasî, hem de dinî yetkileri elinde bulundurduğu için şah sözcüğü iki anlamda kullanılmıştır.

ŞATHİYAT
Tekke edebiyatına özgü bir şiir biçimi olup Tanrı'yla senli benli, onunla söyleşircesine yazılan deyişlere verilen addır.

ŞATHİYYE
Bir duyguyu ya da düşünceyi iğneleyici, alaycı bir biçimde dile getiren şiirdir. Şatıh kavramına giren sözler ya da şiirler genellikle iki kümede toplanmıştır: a) Bilinçsiz olarak, ruhsal bir bunalım sırasında ya da kişinin kendinden geçmesi durumunda söylenen sözler. Bu sözlerin, bilinçaltı duyguları ve istekleri dile getirdiği kabul edilir. En bilinen örneği Hallacı Mansur'un "Ene'l-Hak" sözüdür. Böylesi şatıhların tevili güçtür. b) Mutasavvıf şairlerce söylenmiş ya da yazılmış, tasavvufî inançların dile getirildiği, anlaşılması yorumlanmasına bağlı şiirler. Anlamca saçma görünen, gerçeküstü imgelerle kurulmuş bu şiirlerde, genellikle Sünnîliğe aykırı inançlar üstü kapalı, anlaşılmaz biçimde dile getirilmişlerdir. "Şathiyyat-ı sufiyane" denilen böylesi şiirler ancak şerh edilirlerse anlaşılabilirler. Yunus Emre'nin, "Çıktım erik dalına anda yedim üzümü" dizesiyle başlayan şiiri buna örnektir. Kaygusuz Abdal da bu tür şathiyyenin en iyi örneklerini vermiştir. Özellikle Alevî-Bektaşî ozanlarınca söylenen şathiyyeler, zamanla daha genel bir nitelik kazanmışlar; ciddî bir düşünce ya da duyguyu alaylı, iğneleyici bir dille işleyen şiirlerin tümüne şathiyye denilmiştir.

ŞATRANÇ
19. yüzyıl saz şairlerinin seyrek kullandıkları bir şiir biçimidir.

ŞEHNÂME
Osmanlı padişahlarının hayatını, savaşlarını konu alan manzum ya da mensur tarih. Devlet tarafından tarihî olayları yazmakla görevlendirilen kimselere de şehnameci denilmiştir. Şehnamecilik II. Mehmed döneminde başlamış, 17. yüzyıldan sonra vak'anüvis sözü yerleşmiştir. İranlı şair Firdevsî'nin destansı yapıtı da "Şehnâme" adını taşır.

ŞEHRENGİZ
Bir kentin güzellerini betimlemek amacıyla yazılmış yapıtların genel adıdır. Sözcük "şehir karıştıran" anlamına gelir. Şehrengizde şair, kısa bir münacaatla esere başlar. Namazı niyazı ve bütün dinî görevleri unuttuğunu, güzellere tutulduğunu, bu yüzden suç işlediğini söyleyerek Tanrı'ya yalvarır. Sonra bulunduğu şehri betimleyerek maksada girer. Şehrin güzellerini, adlarına ya da sanatlarına uygun cinaslar yaparak birkaç beyit içinde birer tablo hâlinde çizer. En sonunda "Hatime" başlıklı bir parça ile yapıtını bitirir.

ŞERİAT
İslâm inancına göre, Tanrı'nın insan eylemlerine verdiği yön, insanların izlemeleri için gösterdiği yoldur. Şeriat, insanın, yalnız çevresi ve Tanrı ile olan dış ilişkilerini düzenler; iç dünyasıyla, inançlarıyla ilgilenmez. İnsanî edimler iki türlüdür. 1) Tanrı'ya karşı olan yükümlülüklerin yerine getirilmesi (namaz kılmak, oruç tutmak vb.), 2) İnsanların birbirleriyle ve dış dünyayla olan ilişkileri. Bunları hukuk ve ahlâk kuralla-

rı düzenler. Her insan, eylemlerinin şeriata uyup uymadığını bilemez, bilmek için uzmanlık gereklidir. Şeriat uzmanları fıkıhçılardır, gerektiğinde onlara başvurulur. Bu görevi üstlenen fıkıhçılara müftü denir. Müftülerin, bir işin şeriata uyup uymadığı konusundaki sorulara verdikleri yanıtlara da fetva adı verilir. Eskiden, müftüler ve kadılar, çözemedikleri sorunları, başkanları olan şeyhülislâmdan sorarlardı. Türkiye'de şimdi bu görevi Diyanet İşleri Başkanlığı üstlenmiştir. Şeriat, Şiî mezheplerde ve tasavvuf tarikatlarında çok değişik anlayışlarla yorumlanır.

ŞEYH
Yaşlı ve saygın kişi anlamında bir sözcüktür. Genellikle, dinî ya da toplumsal birçok kurumun başkanlarının unvanıdır. Kimi Arap boy beylerine de şeyh denir. Genel olarak, bir tarikatın en yüksek aşamasına erenlere, tarikat yöneticilerine, kimi kez tarikat kurucusu pirlere ve tarikatın çeşitli tekkelerinin başında bulunanlara şeyh denir. Tarikat kurucularının ve ulularının, din bilginlerinin, Müslüman saygın kişilerin birçoklarının adlarının başında şeyh unvanı vardır: Şeyh Edebali, Şeyh Evren, Şeyh Sadi, Şeyh Şamil vb. gibi.

ŞEYHÜLİSLÂM
Osmanlı Devleti'nde en yetkili din görevlisidir. Yapılacak bir iş ya da geçmiş bir olay konusunda şeriat buyruklarına göre yorum yapar, görüş açıklardı. Padişahlar, yapacakları işlerin şeriata uygun olup olmadığı konusunda şeyhülislâmdan "fetva" alırlardı. Eskiden şeyhülislâmlara "müftü" denirdi. 1453'ten sonra İstanbul müftüsüne şeyhülislâm denildi. İlk resmî şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi'dir (1503-1526). 16. yüzyılda Ebussuud Efendi'den itibaren şeyhülislâmlar, sadrazamla eş tutulmaya ve Dîvân'a katılmaya başladılar. Tanzimat'tan sonra eğitim ve adaletle ilgili konularda yetkileri kaldırıldı. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte şeyhülislâmlık makamı na son verildi.

ŞEYTAN
Kutsal kitaplarda adı geçen ve insanları doğru yoldan saptırmaya çalıştığı bildirilen ve kötü olduğuna inanılan varlıktır. Kur'an'da yer yer "iblis" adıyla da anılan şeytan aslında, gece-gündüz Tanrı'ya tapınan ulu bir melekti. Tanrı, Âdem'i yaratıp bütün melekleri ona secde etmeye çağırdığında, yalnız iblis, "Âdem'i topraktan, beni ateşten yarattın. Ateş, topraktan üstün olduğuna göre, ben de Âdem'den üstünüm" diyerek büyüklendi, Tanrı'ya karşı çıktı ve lânetlenip cennetten kovuldu. Şeytan, öç almak için, Âdem ile onun soyundan gelenleri bastan çıkaracağını söyledi. Tanrı da ona, kıyamette cezasını çekmek üzere izin verdi. Kur'an'da melekler arasında adı geçen şeytanın cin soylu olduğu ileri sürülür; çünkü cinler ateşten, melekler ise nurdan (aydınlıktan) yaratılmıştır. Şeytan, cinler gibi her kılığa girebilir, her biçimde görülebilir.

ŞİÎLİK
İslâm dinine bağlı bir mezheptir. Erkek çocuk bırakmadan ölen Hz.Muhammed'in yerine veraset kurallarına göre Ali'nin ve onun soyunun geçmesi gerektiğini savunan bir akım olarak ortaya çıktı. Ali karşıtlarının oluşturduğu yarı dinî, yarı siyasî Haricîlik yanlılarına karşı savaşım verdi. Temel ilke olarak, hilafetin seçimle değil, verasetle geçmesi gerektiğini öne sürdüler. Ali'yi ve soyunu halife makamına, imamlığa getirdiler. Şiîler'e göre din ve devlet başkanlığının birleşmesi, şeriatın din ve dünya işlerinde uygulanması vb. temel koşuldur. Halife ya da imam, hiçbir zaman günah işlemez, yanlış yapmaz. Zamanla siyasal ilkelerine geçmiş tapımlardan ve düşünüşlerden kaynaklanan felsefe ilkeleri eklendi. Kutsal Kitaplardaki gizli gerçeğin, imamın yorumuyla ortaya çıkarılabileceği, Vahdet-i Vücut'tan kaynaklanan varlığın tekliği anlayışı, 12 İmam ve Mehdi yeryüzüne gelene dek hiçbir otoritenin kesin bir geçerliği olamayacağı vb. görüşleri vardır. Mufaddıla, Sâbbe (Tebarrâiyye), Gâliyye (Müellihe) diye kollara ayrılan Şiîlik, Ali'nin Kerbelâ'da öldürülmesinden sonra ortaya çıkan yeni görüş ayrılıklarıyla Keysâniyye, Zeydiyye, İmâmiyye gibi tarikatlara ayrıldı. Anadolu'da Alevîlik vb. inanışlara da yansıyan Şiîlik İran'da, Azerbaycan'da egemen olurken, Irak, Suriye, Lübnan gibi ülkelere de yayılmıştır.

T

TAHİR İLE ZÜHRE
Kerem ile Aslı'dan sonra en yaygın Türk halk hikâyesidir. Hikâyenin konusu, bir padişahın kızı olan Zühre ile bir vezirin oğlu olan Tahir arasındaki aşktır. Ancak iki gencin evlenmesine Zühre'nin ailesi karşı çıkar. Çeşitli olaylardan sonra Tahir öldürülünce Zühre de kendini öldürür. Sonu acıklı biten aşklarını, mezarlarında biten iki gül fidanı ve iki fidan arasında çıkan karaçalı simgeler.

TANZİMAT EDEBİYATI
1860'da Tercüman-ı Ahval gazetesinin çıkmasıyla başlayan, Dîvân edebiyatı geleneklerini bir yana bırakarak Batı kültürüne yönelmeyi, Batı düşününü ve yazınsal türlerini benimsemeyi amaçlayan edebiyat yönelimidir.

TARDİYE
Dîvân şiirinde beş mısralık bentlerle kurulan muhammesin özel bir biçimidir. Her bendin ilk dört dizesi kendi arasında uyaklıdır. Bentlerin son dizeleri de birbirleriyle uyaklanır. Buna göre uyak düzeni şöyledir: AAAAX-BBBBX-CCCCX... Tard-ı rekb de denilmiştir. Genellikle tekdüzeliği gidermek için mesnevilerin arasında söylenen tardiyeler, mefûlü mefâ'ilün faûlün gibi aruzun kısa kalıplarıyla yazılmıştır. Az kullanılan bir biçimdir. En iyi örneklerini, "Hüsn ü Aşk" mesnevisine kattığı tardiyelerle Şeyh Gâlib vermiştir.

TARİH DÜŞÜRME
Arap alfabesindeki harflere verilmiş sayı değerleri temel alınarak ebced hesabıyla bir olayın yılını gösterecek yolda bir cümle, bir dize ya da bir beyit söyleme sanatıdır. İlk örnekleri İran edebiyatında görülmüş, Osmanlılara buradan geçmiştir. Önceleri, bir tamlama ya da mensur bir söz biçiminde tarih düşürülmüş; bu tarihlerin, manzumenin son dizesinde söylenmesiyle gelişmiş, özellikle 17. yüzyıldan başlayarak çeşitli biçimleri olan bir sanat özelliği kazanmıştır.

TARİKAT
Tanrı'ya ulaşmak isteğiyle tutulan yoldur. Arapça yol anlamındaki "tarik" sözcüğünden türetilmiştir. 9. yüzyıldan sonra tasavvuf yoluna girenlerin oluşturduğu belirli erkân ve adaba bağlı toplumsal kurumlar bu adla anılmıştır. Mutasavvıflara göre şeriat'tan hakikat'a götüren yoldur. Her tarikatta, müride bu manevî yolculukta önderlik eden şeyhe mürşit denir. Yola giren kişiyse salik'tir. Hemen her tarikatta aşağıdan yukarıya şu dereceler vardır: Mürit, salik, şeyh, mürşit, halife, pir. Anadolu'da tarikatların gelişmesi Moğolların önünden kaçan şeyhlerin, dervişlerin Anadolu'ya sığınmalarıyla başlamıştır. O dönemde Abdallar, Kalenderîler, Haydarîler vd. yalnız tasavvufu yaymakla kalmamışlar, tarikatların oluşması için gerekli ortamı da hazırlamışlardır. Baba İshak Ayaklanması'nı (1240) izleyen dönemde, karışıklıklar içindeki beyliklere bölünmüş Anadolu, bir anlamda eski-yeni tarikatlara beşik olmuştur. Bunlardan en yaygınları Bektaşîlik, Mevlevîlik, Kadirîlik ve Halvetîliktir.

TARİZ
Bir kimsenin kimi niteliklerden yoksun olduğunu belirtmek için bir sözü dolaylı bir biçimde ya da tersini kastederek dokundurma sanatıdır.

TASAVVUF
Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşumunu, varlık birliği (vahdet-i vücut) anlayışıyla açıklayan din ve felsefe akımıdır.

Tasavvuf, İslâm dininin başlangıcından iki yüzyıl sonra, Arabistan, İran ve Horasan'da ortaya çıktı. Sözcüğün hangi dilden ve hangi kökten geldiği tartışmalıdır. Bir görüş, Arapça suf (yün) sözcüğünden türetildiğini; sufîler, suftan elbise giydikleri için sufiye diye ayırt edildiklerini öne sürmüşlerdir. Bir başka görüş ise, Yunanca sophia (hikmet) sözcüğünden türediğidir. Diğer bir görüşe göre ise tasavvuf sözcüğü suffa'dan (Medine'de, Mescid-i Nebevî'nin kuzey yönünde, üzeri hurma dalları ve kille kapatılmış bir bölüm) gelmektedir. Burada barınan yoksul ve kimsesiz göçmenler zamanlarının çoğunu ibadetle geçirirlerdi. Ehl-i Süffa adı verilen bu topluluğun yaşama biçimi tasavvufla uğraşanlar tarafından benimsendiği için kendilerine sufle sözcüğünden türeyen mutasavvıf adı verildi. İslâm tasavvufu, İslâm dininin şeriat kurallarına karşı yeni bir yorum ve anlayış olarak gelişti. İslâmiyet, çeşitli kavim ve uygarlıkları kendi çevresi içine alıyordu. İslâmda siyasal anlaşmazlık Hz. Muhammed'in ölümüyle başladı. Halife seçiminde kendini gösteren bu anlaşmazlık, düşünce alanında da görüldü ve bunun sonucu İslâm mezhepleri doğdu. Mezheplerin doğuşu sırasında sufiye denilen yorumcular da ortaya çıktı. 9. yüzyılda akım birden hızlandı, adı geçen illerin dışına taşmaya başladı ve bu yüzyıl sonlarında Hallacı Mansur, insanla Tanrı ayrılığını ortadan kaldıran, insanla Tanrı'yı bir özde gören düşüncelerini ortaya atarak tasavvufun temel ilkelerini, ana görüşünü açıkladı. 9. yüzyıl özellikle Bağdat, Basra, Kûfe ve Mısır çevrelerinde tasavvuf, şeriat karşısında kesin ölçülere varmış bir düşünce akımı olarak varlığını sürdürmeye başladı. 10. yüzyılda Cüneyd bin Muhammed el Bağdadî ile daha açık bir anlam kazandı. 11. yüzyılda tasavvuf akımı İran'da ayrı bir akım olarak gelişmeye başladı. İran'da gelişmeye başlayan tasavvuf, Hallacı Mansur, Cüneydel-Bağdadî, Zünnun el-Mısrî ve Bayezid-i Bistamî'nin görüşlerinin yeni bir yorumla ele alınması, daha ileri götürülmesidir. İmam Gazzali bir yandan felsefeye, bir yandan dine bağlanan, aklı bir yana iterek imanı temel ilke diye alan bir görüşle tasavvuf akımına yardımcı oldu. İmana dayanan, gerçeğin kaynağını imanda bulan Gazzali'nin görüşü felsefeden çok tasavvufun işine yarıyordu. 12. yüzyılda Senâî, Attar, daha önce yaşayan Hallacı Mansur ve Cüneydel-Bağdadî'nin izinden yürüyerek, bir yandan da eski İran inançlarıyla beslenerek Tanrı ile insan ayrımını büsbütün ortadan kaldırdılar ve "Ancak Tanrı insanla, insan Tanrı ile vardır. İkisi de birbirinin varlığını gerekli kılar" dediler. 13. yüzyıl ortalarına kadar süren ve yavaş yavaş gelişen tekkeler ve onlara bağlı kuruluşlar 13. yüzyıl ortalarından sonra hızla çoğaldı. Artık tasavvuf, tekkeler aracılığıyla yayılmaya başladı. 14. yüzyıl başlarında tasavvuf yeni bir görüş ve yorum getirmedi, yalnız eskilerin ortaya attığı sorunları ele almakla, onları yorumlamakla yetindi. Tasavvuf genellikle Mevlevîlik, Halvetîlik, Bektaşîlik, Rufaîlik, Nakşıbendîlik ve onlardan doğan 400 kadar tarikatın ana düşüncelerini yansıtan bir akım olarak sürdü. Böylece tasavvuf, bir tekke öğretisi niteliğini kazandı.

TA'ŞİR
Dîvân edebiyatında fazla kullanılmayan, örneklerine tek tük rastlanan bir nazım şeklidir. Gazelin bir beytinin ya da her beytinin üstüne sekiz mısra ilâve etmek suretiyle onar mısralı bendlerden kurulur. Kafiye düzeni aaaaaaaaaa bbbbbbbbba ... şeklindedir.

TAŞLAMA
Halk edebiyatında bir kişiyi, bir yeri, bir şeyi ya da bir olayı acı, alaycı bir dille yeren şiir biçimidir.

TAŞTİR
Tahmis gibi, daha önce yazılmış bir gazelin her beytine aynı ölçü ve uyakta üç mısra ilâvesiyle yazılan, beş mısralık bendlerden oluşan bir nazım biçimidir. Taştirde, eklenen mısralar, gazelin beyitlerindeki mısraların arasına yerleştirilir.

TECÂHÜL-İ ÂRİF
Söyleyişte bir anlam inceliği yaratmak için bildiği bir şeyi bilmez görünme, bilmezlikten gelme sanatı olup amaç, anlam inceliği yaratmaktır.

TECELLİ
Görünme, belirme. Tasavvuf terimi olarak Tanrı'nın evrende, insanda, nesnelerde görünmesi anlamında kullanılır. Tasavvufa göre evrende var olan her şey Tanrı'nın birer tecellisidir. Vahdet-i vücut (vücudun birliği) görüşü de tecelli düşüncesine dayanır. Tanrı'nın Tur Dağı'nda Musa Peygamber'e görünmesi de tecelliyle ilgilidir.

TEFSİR
"Anlamı açıklamak, bildirmek", anlamına gelen bir sözcük; yorum. Terim olarak, Kur'an ayetlerinin neden, niçin ve nerede indiği, hükmünün kesin ya da geçici olduğu, anlamanın neye işaret ettiği gibi konuları açıklama anlamında kullanılmıştır. Bu işi yapanlara da müfessir ya da müfessirin denilmiştir.

TEKERLEME
Ölçü, kafiye, ses taklidi, yineleme ve ikilemeden yararlanılarak oluşturulan söz dizisidir. Halk edebiyatında yaygın örnekleri görülen tekerlemeler, uyaklarla sağlanan ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanarak belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz hayallerle düşüncelerin sıralanmasından oluşmuştur. Tekerlemede düşünceye yalnızca bu şiir ögeleri kılavuzluk eder. İçerik, öteki halk edebiyatı türlerinden daha kararsız, daha kaypaktır. Tekerlemede aykırı düşünceler, olmayacak durumlar bir araya yığılıp mantık dışı birtakım sonuçlara vararak şaşırtıcı bir etki yaratılır. Bu özellik, örgüsü ve konusu bakımından tekerlemenin başlıca işlevini belirler. Amaç, söz cambazlığına başvurarak beklenmedik hayal oyunlarıyla dinleyeni şaşırtmak, eğlendirmek, keyiflendirmektir. Başlıca tekerleme çeşitleri şunlardır: Mâni tekerlemeleri, oyun tekerlemeleri, tören tekerlemeleri, bağımsız söz cambazlığı niteliğindeki tekerlemeler. Saz şairlerinin aralarında şiir söyleşmelerine de, tekerleme ya da tekellüm denir. Tekerlemeler, bir söz oyunu olarak çağdaş şiiri de etkilemiştir.

TEKKE
Bir tarikata bağlı olanların, dervişlerin toplandıkları, zikrettikleri; tarikatın gereklerini yerine getirdikleri yapı ve eklerdir. Farsçada anlamı, "dayanmak, dayanacak yer"dir. Anadolu'nun Türkleşme sürecinde 13. yüzyıldan başlayarak tarikatların kurumlaşması tekkeler biçiminde örgütlenmeyle gerçekleşti. Bu yapılar, toplumun dini, manevî gereksinimlerini karşılamakla kalmadı, toplumsal, kültürel bir dayanışma kuruluşu işlevini de gördüler. Tekkelerdeki müzikli, rakslı ayinler, sohbetlerde okunan ilâhiler, nefesler, gerek müzikte, gerekse edebiyatta, temelde tasavvufla beslenen, çeşitli tarikatların ilkelerinin yön verdiği akımların oluşmasına yol açtı.

TEKKE EDEBİYATI
Konu, dil yönünden İslâm uygarlığının etkilerini taşıyan, tekkelerde gelişen, tasavvuf duygu ve düşüncelerini aşılamak, yaymak amacıyla ortaya konmuş ürünlerin tümüdür.

TEKRİR
Anlatımı güçlendirmek, etkili kılmak amacıyla bir sözcüğü ya da sözcük kümesini yineleme sanatıdır. Tekrar, bir anlatım kusuru olmakla birlikte tekrır, sanat sayılmıştır.

TEKVİN
İslâm terminolojisinde yaratma; yoktan var etme. Tanrısal yaratılışı inceleyen teogoni, insanın yaratılışını inceleyen antropogoni ve evrenin yaratılışını inceleyen kozmogoniye bağlıdır. Bu yanıyla çok eski ve çeşitli mitolojik, dinî, felsefi kaynakları vardır. Yahudilik'de Musa'ya ait kitabın birinci bölümü de Tekvin adını taşır.

TERCİ-İ BEND (TERCİ-İ BENT)
Bendlerle kurulan musammata denir. Dîvân edebiyatı nazım şeklidir. Bendlerdeki mısra sayısı 8-20 arasında değişir.

Bend sayıları 5-7 arasında değişmekle beraber daha uzun yazılanlarına da rastlanır. Bendler "tercihâne", haneleri birleştiren beyitler ise "vâsıta" adlarıyla bilinirler. Vâsıta beyitlerinin, her bendin sonunda aynen tekrar edilmesi, terci-i bendi terkib-i bendden ayıran birinci özelliktir. Vâsıta beyitlerinin her bendin sonunda tekrarlanmasından dolayı anlam kaynaşması gerektiğinden terci i bend yazmak güçtür. Terci-i bendlerde değişik konular işlenmiş, en çok mersiye ve medhiyeye yer verilmiştir. Terci-i bendler edebiyatımızda terkib-i bende göre daha az yazılmıştır. Nesimî'nin, Şeyhî'nin, Hayalî Bey'in, Şeyh Gâlib'in, Ziya Paşa'nın terci-i bendleri tanınmıştır.

TERKİB-İ BENT (TERKİB-İ BEND)

Dîvân edebiyatında kullanılan bir şiir biçimidir. Her biri 5-10 arası beyitten oluşan, 5-12 bendin bir araya gelmesiyle kurulur. Bentleri birbirine bağlayan beyite vasıta denir. Vasıta beyti her bentte farklıdır. Vasıta beytinin aynen yenilenmesi durumunda ise terci-i bent oluşur. Terkib-i bentle, din ve felsefe konuları ve mersiyeler yazılmış olup en ünlüleri, Bakî'nin Kanunî Mersiyesi ile Bağdatlı Ruhî ve Ziya Paşa'nın terkib-i bentleridir.

TEŞBİH

Edebiyatta iki varlık arasında benzetme yoluyla bağlantı kurarak anlamı güçlendirmek ya da ilgi çekici kılmak üzere yapılan bir söz sanatıdır. Dîvân ve halk edebiyatında genellikle kalıplaşmış benzetmeler kullanılırken; Tanzimat Dönemi'nden başlayarak, yazarın bulduğu benzetmeler, özgün sanatçı kişiliğin göstergelerinden biri sayılmıştır.

TEVHİD (bk. MÜNACÂT)

TEVRİYE

İki anlamlı bir sözcüğü her iki anlamıyla birlikte kullanma sanatıdır. "İlham"ın en yaygın biçimidir. Asıl amaç, ilk akla gelen anlamın yanı sıra uzak anlamı da çağrıştırmaktır.

TEZKİRE

Eskiden belli bir meslekteki kişilerin yaşam öykülerinin toplandığı eserlere verilen addır. Tezkireler konularına göre Tezkiretü'l-Şuara (Şairler Tezkiresi), Tezkiretü'l Hattatin (Hattatlar Tezkiresi) vb. adlar alırlar. Kimi tezkireler, kişilerin yanı sıra, o dönem toplumu üstüne içerdiği bilgilerle de önem taşır. Başlıca tezkireler; Sehi Bey'in Heşt Bihişt, Latîfî'nin Latifi Tezkiresi, Ahdî Ahmed Çelebi'nin 1563'te yazılan Gülşen-i Şuara, Aşık Çelebi'nin 1566'da bitirdiği Meşâ'irü'ş-Şuara, Hasan Çelebi'nin 1586'da bitirdiği Kınalızâde Tezkiresi, Esrar Dede'nin 1796'da yazdığı Esrar Dede Tezkiresi vb'dir.

TUMTURAK

Sözlü ve yazılı anlatımda yersiz ve gereksizce büyük lâflar, tantanalı sözler etmekten doğan anlatım eksikliğidir.

TUYUG

Aruz ölçüsünün belirli bir kalıbıyla yazılan, dört dizelik nazım biçimidir.

TÜRKÜ

Türk halk edebiyatında ezgiyle okunan ve bentlerden oluşan genellikle yaratıcısı belli olmayan şiir biçimidir. Halk arasında ezgiyle söylenen tüm şiirsel parçalar türkü diye adlandırılır. Türkülerde sözden çok ezginin ağır bastığı görülür. Türküler, halkın kültürel birikiminin dışavurumudur. Halk türkülerinin belirleyici özellikleri, ezginin ve şiirin ulusal olması, sözlü aktarıma dayanması, ezgi ile şiirin niteliği arasında sıkı bir ilişki bulunmasıdır. Türküler ezgilerine, yapılarına ve konularına göre sınıflandırılır. Ezgilerine göre usullü (oyun havaları), usulsüz (uzun havalar); konularına göre ninniler, doğa türküleri, aşk türküleri, karşılıklı türküler; yapı bakımından ise türkünün asıl sözleri ile her kıtanın sonunda tekrarlanan nakarat olarak ikiye ayrılır. Asıl bölüm bent, nakarat bölümü, bağlama ya da kavuştak adıyla anılır. Hece ölçüsü beşliden başlayıp on altılıya dek süren her kalıpta türkü vardır. Uyak düzenleri değişiktir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında düzenli olurlar. Dörtlüklerle kurulmuş türküler, kimi zaman mani ve koşmaların türkü ezgisiyle söylenmeleri sonucu ortaya çıkarlar.

U

UYAK (bk. KAFİYE)

UYARLAMA

Yabancı bir yapıtı yer adlarından kişi adlarına varıncaya değin değiştirerek, kendi toplum yaşayışına ve ulusal özelliklerine uydurma, adaptasyon. Genellikle tiyatro oyunlarında bu yola başvurulur. Çevirmen, toplumca yadırganmaması için olayı kendi toplumuna uyarlar, halkının dilindeki deyimleri kullanır, gelenek ve göreneklerine aykırı olan durumları değiştirir. Özellikle Tanzimat döneminde bu yola çokça başvurulmuştur. Uyarlama yoluyla Türk tiyatrosunun gelişimine katkıda bulunanların başında Ahmet Vefik Paşa, Âli Bey, Hasan Bedreddin Paşa ve Manastırlı Rifat gelir.

UYUM (AHENK)

Şiir ya da düzyazıda hecelerin ve sözcüklerin ses bakımından uyumlu, bir bütünü verecek biçimde bağdaşmış olması hâlidir; ahenk de denir. Dîvân edebiyatında ahenk ikiye ayrılır: Umumî ahenk (aheng-i umumî), taklidî ahenk (aheng-i taklidî). Umumî ahenk, hecelerin ses yapısına bağlı kalarak sıralanmasına, sesli ve sessizlerin kaynaşmasına, bu hecelerin oluşturduğu sözcüklerin cümle ya da dize içine, uyumu bozmayacak biçimde yerleştirilmesine, cümle ya da dizeler arasında ses uygunluğunun gözetilmesine bağlıdır. Tanzimat'tan önce fesahat kavramının içinde düşünülen ahengin eskilerce daha çok taklidi olanına önem verilmiş, belâgat kitaplarında aheng-i taklidî üzerinde durulmuştur. Burada önemli olan, anlatılmak isteneni, sözcüklerin anlamından çok, bir hareketin çıkardığı sesi vererek duyurmaktır. Tanzimat'tan sonra ise, şiirde ahenge önem veren, kimi şiirlerinde sesi bütünüyle öne alan şair Cenap Şahabeddin'dir. Şiirlerinin adı bile onun bu tutumunu yansıtır. En bilinen şiirinin adı "Elhân-ı Şitâ"dır (Kış Musikisi). Günümüzde ise, şiirde genel bir uyum gözetilmekle birlikte, eski düzyazının, gücünü "seci"den alan ahenk anlayışı bırakılmıştır. Günümüz yazarı, sözcük seçimine ve cümle yapısı ile cümle kuruluşuna bağlı bir anlayışı sürdürmektedir.

V

VAHDET

Birlik, teklik anlamındadır. Karşıtı çokluktur (kesret). Kesrette vahdet ise çoklukta birlik anlamına gelir. Dünyada, varlıklar içinde herkesin, her nesnenin Tanrı'nın tecellisi olduğunu bilmek, çoklukta Tanrı'nın tekliğini görmek demektir. Tek anlamındaki vahit sözcüğü de Tanrı'nın adlarındandır. Tasavvuf, temelde vahdet inancına dayanır. Vahdet-i vücud, varlık birliği görüşü, felsefe olarak tasavvufun koyduğu ana ilkedir. Buna göre, var olanların kaynağında Tanrı vardır, her şey Tanrı'nın varlığından ibarettir. Tanrı, kendini bütün varlıklarda ortaya koyar, varlıklarda görünür. Tevhit, bir olma inancı da varlık birliğine dayanır. Aşk, tevhitte tutulacak yoldur.

VAHDET-İ VÜCUD

Bütün varlıkların, mutlak vücudun, yani Tanrı'nın ad ve sıfatı olduğu ve onda tükendiği anlayışıdır. Bu anlayış, Hindistan'da ortaya çıkıp Eski Yunan felsefesi aracılığıyla tüm dünyada yaygınlaştı. Paremides, Zenon, Platon, Plotinus gibi düşünürlerin çeşitli biçimlerde açıkladıkları; doğasıyla, insanıyla, Tanrısı'yla evrenin tekliği düşüncesi, Hegel'ci varsayımda Tanrı'nın doğallaştığı ve sayısızca çeşitlendiği biçiminde ortaya konur. İslâmcı düşüncede ise; "yaratan ve

yaratılan yoktur, yalnızca Tanrısal varlaşma vardır" biçiminde özetlenir.

VEHHABÎLİK

Hanbelî mezhebine bağlı olarak 18. yüzyılda Abdülvehhab bin Muhammed tarafından Arabistan'da kurulmuştur. Deriye Şeyhi Muhammed bin Suud ve onun ölümünden sonra da yerine geçen oğlu Abdülaziz döneminde bütün Arap Yarımadası'na yayıldı. Gerçekte Sünnî inanca bağlı Vehhabîler, Tanrı'ya aracısız tapılması gerektiğine inanırlar. Bu inanışları gereği, peygamber ve evliyadan yardım istemeyi, Tanrı'ya ortak koşma sayarlar. Türbe yapmak, kandil yakmak, ölüleri ziyaret etmek, evliyaya adak adamak, tesbih çekmek gibi kimi İslâmi geleneklere karşı çıkarlar. Bugünkü Suudi Arabistan kralları, Vehhabî emiri Abdülaziz'in soyundan gelmektedir.

VAHİY (VAHY)

Tanrı tarafından bir buyruk veya düşüncenin peygambere duyurulması. Kaynağı vahiy olan Kur'an sureleri bazen bir bütün olarak, bazen de ayet ayet, Allah tarafından Hz. Muhammed'e gönderilmişti. Vahiy, peygamberlere özellikle Hz. Muhammed'e gelen Tanrısal esin anlamına gelir. Sanatçıları, eserlerini ortaya koyarken kapıldıkları derin coşkunluktan ayırmak için bu esine vahiy denmiştir. Vahiy, Kur'an'ın bildirdiğine göre, "oku" anlamına gelen "ikra" sözcüğüyle başlamış ve Kur'an tamamlanınca son bulmuştur. Kur'an dışında kalan ve hadis-i kudsî adı verilen hadislerin doğuşu da vahiy yoluyladır, Hz. Muhammed'e Allah tarafından ilham edilmiştir. İslâm dinine göre Hz. Muhammed'e peygamberliği Allah tarafından bildirildikten sonra vahiy gelmeye başladı. Bundan dolayı peygamberliğin bildirilişi de bir vahiy niteliğindedir.

VARSAĞI

Koşma türünün kendine özgü bir ezgiyle söylenen biçimine verilen addır. Güney Anadolu Bölgesi'nde Varsak Türklerince söylendiği için bu adı almıştır.

VEZİN

Şiirde kullanılan ölçü. Dünya şiirinde kullanılan vezinler iki bölümde incelenir. Kalitatif vezinler; hecelerin fonetik değerine dayanan vezinlerdir. Eski Yunan'da ayak, Türk şiirinde aruz adını alan vezinler bu türdendir. Kantitatif vezinler, hecelerin sayısına dayanan vezinlerdir. Türk şiirinde ve Batıda hece vezni olarak anılır. İslâmiyetten önceki dönemlerde hece vezni kullanıldı. Divan edebiyatı aruzu benimsedikten sonra da, halk edebiyatı hece veznine bağlı kaldı. Aruz vezni, Türk edebiyatına İslâmiyetten sonra İran etkisiyle geçti. Hecelerin fonetik ölçülerine dayanan bu vezin 13. yüzyıldan 20. yüzyıla dek Türk edebiyatında kullanıldı. Cumhuriyet döneminden sonra şiirde aruz tamamıyle terk edilirken, hece vezni giderek daha az kullanıldı ve serbest nazım adı verilen, mısraların iç uyumuna dayanan bir şiir türü gelişti.

Y

YABGU

Eski Türk devletlerinde hükümdar anlamında kullanılan bir unvandır. Aynı anlamda kullanılan kağan ve hakandan daha eski olan "yabgu"nun en eski kullanılışı Hun İmparatorluğu'nda (M.Ö. 220 - M.S. 426) görülür. Selçuklular, devlet kurduktan sonra, hakan yerine sultan unvanını kullandılar ve yabgu unvanı da melik karşılığı uluğ-yabgu olarak kaldı.

YEDEKLİ KOŞMA

Doğu Anadolu ile Âzerî alanına giren bölgelerde saz ozanlarının söyleyip kullandıkları bir koşma türüdür.

YESEVİYYE

Ahmet Yesevî tarafından 12. yüzyılda kurulmuş Sünnî tarikatlardan biridir. İslâm dininin Asya Türkleri arasında yayılışından sonra Sünnî inançlara bağlı tarikatlar kurulmaya başlandı. Bunlar arasında en büyük ve en yaygını Yeseviyye tarikatıdır. Kur'an ve hadislerle bildirilen bütün emir ve yasakları yerine getirmeyi, bütün ibadet ilkelerini benimsemeyi amaç edinir. Sonraki çağlarda kendisinden birçok kollar çıkan bu tarikat, Anadolu Türkleri arasında da hızla yayılmıştır.

YUSUF

Yakup Peygamber'in on iki oğlundan peygamber olanı. Yusuf, kıskanç ağabeyleri tarafından kuyuya atılmıştı. Bir kervancı tarafından kurtarılıp Mısır'a götürüldü ve köle olarak satıldı. Kendisine âşık olan, efendisinin hanımı Züleyha'nın iftirası üzerine zindana atıldı ve uzun yıllar burada kaldı. Rüya yorumlama sırrını bilen Yusuf, bir gün yedi cılız ineğin, yedi semiz ineği; yedi kuru başağın, yedi yeşil başağı yediğini gören Mısır hukumdarının rüyasını yorumladı. Yedi yıl süren bolluktan sonra yedi yıl kıtlık geleceğini ve bu arada ürünlerin biriktirilmesi gerektiğini söylemesi üzerine hazine nazırı oldu. Kıtlık yıllarında ağabeylerini affetti. Bütün ailesi ile birlikte Mısır'a yerleşti. Yusuf Peygamber ayrıca insan güzelliğinin de simgesidir.

YUSUF İLE ZÜLEYHA

İbranî peygamberi Yusuf ile kendisine âşık olan Züleyha'nın destanlaşmış öyküsü. Yusuf'a âşık olan, ancak ondan ilgi görmeyen Züleyha, ona iftira ederek zindana attırır. Halk arasında anlatılan bu destan birçok ozan tarafından da işlenmiştir.

Z

ZEKERİYA

Kur'an'da adı geçen peygamberlerden biri olup M.Ö. 1. yüzyılda Filistin'de yaşadığı sanılmaktadır. Vaftizci Yahya'nın oğludur. Filistin Valisi Herodes, Zekeriya'nın babasını öldürtmek için emir verir; Zekeriya, babasını kurtarmak için harekete geçerse de bu davranışından ötürü o da ölüm cezasına çarptırılır; kaçıp bir ağaç kovuğuna sığınırsa da öldürmek üzere onu izleyenler Zekeriya'yı ağaçla birlikte ikiye bölerler.

ZİKİR

Tanrı adını söyleme. Arapça, anma ve söyleme anlamlarına gelmektedir. İslâmiyet'te Tanrı adını ve ona özgü güzel adları (esma-i husnâ) tekrarlamaya zikir denir. Zikrin biçimi yüzünden birçok tarikat birbirinden ayrılmıştır. Bu anma yüksek sesle, mırıldanarak ya da içten söylenme biçiminde yapılabilir. Kimi Alevîler ve Mevlevîler müzik ve dansla zikrederler. Yüksek sesle yapılana Zikr-i Cehrî, içten söyleme biçiminde yapılana Zikr-i Kalbî, toplu yapılanlara da Zikr-i Hafî denir. İnsanın gönlünü Tanrı sevgisiyle doldurmak, dervişin Tanrı bilincini geliştirmek ve olabildiğince dünyasal bağlardan kurtularak Tanrısal benliğe ulaşmak, tüm tarikatlarda zikrin ortak amacıdır.

ZÜMRÜDÜANKA

Dinî ve büyüsel etkileri olduğuna inanılan mitolojik kuş. Kaynaklarını eski Mısır, Çin ve İran mitolojisinden alır. Hristiyan ve İslâm inançlarında da altın renkli, uzun tüylü, büyük ve güzel sesli bir kuş olarak yer alır. Erkek olan bu kuş, dünyada her zaman tek olarak bulunurmuş. Öleceği zaman yuvasını ateşe verip yakarken, yeni ve genç bir anka kuşu meydana gelirmiş. Yüzü insana benzeyen bu kuş, Kaf Dağı'nda yaşarmış. Yahudi, Hristiyan ve İslâm inançlarında zümrüdüankayla ilgili birçok dinî öykü vardır. Dîvân edebiyatında anka yerine, İran efsanelerinde simurg adıyla anılan kuşun adının kullanıldığı da olmuştur.

KÜÇÜK SÖZLÜK
(Sözcükler, şiirdeki anlamına göre açıklanmıştır.)

A

a'dâ : *Düşmanlar.*
a'mak : *Derin.*
âb : *Su.*
âbâ : *Babalar, atalar.*
âbâd : *Bayındır, şen, mâmur.*
abd : *Kul, köle.*
abdal : *Gezgin derviş.*
âbdar : *Nükteli, zarif, güzel.*
abd-i âciz : *Aciz kul.*
abes : *Boş, değersiz, manasız.*
âb-gûn : *Su renginde; mavi.*
âb-ı hayvân : *Ölümsüzlük suyu, bengisu.*
âb-ı nîsan : *Nisan yağmuru.*
âb-ı revan : *Akarsu.*
âb-ı sirişk : *Gözyaşı.*
ab-ı zülâl bâdesi : *Saf, hafif soğuk güzel su.*
âbıhayat : *Hayat suyu.*
âbıkevser : *Kevser adlı cennet havuzunun suyu.*
âbid : *İbadet eden.*
aceb : *Şaşılacak şey.*
aciniyyet : *Mâcun halinde olma, yoğurulmuşluk.*
acz : *Güçsüzlük.*
açıcı olma : *Anlatma.*
adab ü erkân : *Eğitim düzeni.*
adalet-i seniyye : *Yüce adalet.*
adam azgını : *İriyarı adam.*
adavet : *Düşmanlık.*
âdem : *İnsan.*
adem : *Yokluk.*
adû : *Düşman.*
âfak : *Dış âlem.*
âfet : *Çok güzel, bela.*
afif : *İffetli, namuslu, temiz.*
âfil : *Gurub eden, batan.*
âftab : *Güneş; güzel kimse.*
âgâh : *Haberli, uyanık.*
âgâh olur : *Bilinir.*
âgaz etmek : *Başlamak.*
âgûş : *Kucak, insan koynu.*
ağar : *Yükselir.*
ağlebî : *Ekseriyetle ilgili.*
ağyar : *Başkaları, yabancılar.*
ağyâr-i vatan : *Vatan aşkı.*
âh u figan : *Âh edip inleyerek.*
ahadiyyet : *Birlik, teklik.*
ahcâr : *Taslar.*
ahd : *Söz verme, ant, yemin.*
ahd-ı zâr : *Ağlayarak verilen yemin.*
aheng-i iştiyak : *İstekli olma durumu.*
ahfâ : *Çok gizli.*
ahfâd : *Torunlar.*
ahî : *Kardeş, kardeşim; fütüvvet ehline veya fütüvvet şeyhine Türkler arasında verilen isim.*
âh-ı derûn : *İçten gelen âh.*
âh-ı sehergâh : *Seher vaktinde edilen "âh".*
âhır nefes : *Son nefes.*
âhir-i encâm : *Son.*
ahkâm : *Hükümler, kanunlar.*
ahlâf : *Halefler, öncekilerin yerine geçenler.*
ahmer : *Kırmızı.*
ahrâr : *Hürriyetçiler.*
ahsen : *Pek güzel insan.*
âhuvân : *Ahular.*
ah-ü-zâr : *Ah ve inleme.*
ahvâl : *Durumlar.*
ahyâr : *Hayırlılar, iyiler.*
ahz : *Alma, kabul etme.*
ahzân : *Hüzünler.*
âkabinde : *Hemen sonrasında.*
akaid : *Akideler, inanılan hakikatlar.*
akâmet : *Kısırlık, verimsizlik.*
akdes : *En mukaddes.*
âkıbet : *Nihayet, son.*
âkıl : *Akıllı kimse.*
akılfürus : *Akıllılık taslayan.*
âkif : *Devamlı ibadet eden.*
akim : *Sonuçsuz.*
akmişe : *Kumaşlar.*
aksâ : *En son.*
aktâb : *Kutublar, büyük evliyalar.*
akvâ : *En kuvvetli.*
Al'osman : *Osmanlı hanedanı, Osmanlı Devleti.*
ala : *Hile, kandırıcı, aldatıcı al, karışık renk.*
alâim-i semâ : *Ebemkuşağı, gökkuşağı.*
alarmak : *Kızarmak, al rengini almak.*
alâyık : *İlgiler, bağlar.*
alâyiş : *Gösteri, gösteriş.*
âle : *Sığınak.*
alel-ıtlak : *Genel olarak, mutlaka, rasgele.*
alel-umûm : *Genel olarak*
âlem : *Dünya, cihan.*
âlem : *Herkes.*
âlem-i kevn : *Varlık âlemi.*
âlem-i tab : *Dünyayı aydınlatan.*
âlem-sûz : *Dünyayı yakan.*
âlemşümûl : *Âlemi kaplayan, dünya çapında.*
âlî : *Yüksek, yüce.*
Al-i Ali : *Ali çocukları.*
âlicenap : *İyilik ve cömertlikte bulunan.*
alîm : *Çok iyi bilen, tanıyan.*
allâm'el-esma : *Tanrı'nın adları, sıfatları.*
alp : *Yiğit erkek.*
âlud, âlûde : *Bulaşmış, bulaşık.*
âmâde : *Hazır.*
âmâk : *Derinlikler.*
amd : *Niyet, arzu, istek.*
anâsır : *Unsurlar, elemanlar.*
andelîb : *Bülbül.*
anı : *Onu.*
Anka : *Kaf dağında bulunduğu söylenen masal kuşu.*
ankebût : *Örümcek.*
ârâf : *Cennet ile cehennem arasındaki yer.*
arak : *Rakı.*
ârâm : *Durma, oturma; dinlenme, rahat etme.*
ârâm-ı cân : *Gönlün rahatı.*
arasât : *Ölümden sonraki dirilme yeri.*
ârız : *Yanak.*
ârız-ı dildâr : *Sevgilinin yanağı.*
ârî : *Arı, temiz, saf.*
ârif : *Bilen, bilgi sahibi.*
âriyet : *Ödünç.*
arkış : *Kervan.*
arkun : *Aykırı.*
arsıma : *İhmal etme.*
arş : *Dokuzuncu gök.*
arş : *İlâhî kudret ve saltanatın tecelli yeri.*
arş-ı Hüdâ : *Tanrı'nın tahtının bulunduğu varsayılan en yüksek gök tabakası, 9. kat gök.*
arzuhal : *Dilekçe, istida.*
asâkir : *Askerler.*
âsâm : *Günahlar.*
âsân : *Kolay.*
âsâr : *İzler, belirtiler; eserler.*
âsetîn : *Esvap kolu, yen.*
asfiyâ : *Günahlardan arınmış büyük zatlar; samimî, saf, temiz.*
ashâb-ı riyâ : *İkiyüzlü insanlar.*
asitan : *Tekke, eşik.*
âsiyâb : *Değirmen.*

âsmân : *Gök.*
astâne : *Eşik; dergâh; İstanbul.*
âsûde : *Rahat, tasasız.*
Aşere-i Mübeşşere : *Cennetle müjdelenmiş on sahabe.*
âşikâr : *Belli, açık, meydanda.*
aşina : *Tanıdık.*
âşiyân : *Ev, mesken; kuş yuvası.*
aşk odu : *Aşk ateşi.*
aşr : *On sayısı.*
âşûb-ı cihan : *Cihanı karıştıran.*
ateş-i hicran : *Ayrılık ateşi.*
avâlim : *Âlemler, dünyalar.*
âvâre : *Başıboş, yersiz yurtsuz.*
avârız : *Arızalar.*
avn-i Hak : *Tanrı yardımı.*
âyâ : *Acaba.*
ayân : *Belli, açık.*
âyân : *Görünüşler.*
âyân : *İleri gelenler.*
ayet-i seb'ul mesani : *Yedi ayet, Fatiha suresi.*
âyet-ül-kübra : *En büyük âyet.*
âyine : *Ayna.*
ayn : *Göz.*
ayn-ı cem : *Alevî-Bektaşîlerin tarikata girme töreni.*
ayş : *Yeme-içme.*
ayyuk : *Gökyüzünün pek yüksek yeri.*
azâb-ı nâr : *Ateş azabı, ıstırabı.*
azâb-ı sâir : *Derin, büyük, yaygın azap.*
âzâde : *Kurtulmuş.*
azîm : *Büyük, ulu.*
azîmet : *Gitme, gidiş.*

B

ba'dehu : *Ondan sonra.*
bâb : *Kapı.*
bab : *Konu, bahis.*
bâd : *Yel, rüzgâr.*
bâde : *Şarap, içki.*
bâde-i gülgün : *Gül renkli içki, şarap.*
bâdelmevt : *Ölümden sonra.*
bâdemâ : *Bundan sonra.*
bâde-nûş : *Şarap içen.*
bâd-ı âh : *Âh rüzgârı.*
bâd-ı sabâ : *Doğudan esen hafif, hoş rüzgâr.*
bâğ-ı behişt : *Cennet bağı.*
bağ-ı dehr : *Dünya bahçesi.*
bağır : *Göğüs.*
bağrı başlu : *Gönlü yaralı.*
bağven (bağvan), bağban : *Bahçıvan.*
bahâ : *Değer, kıymet.*
bahâdur : *Cesur, yiğit.*
bâhire : *Belli ve açık olan.*
bahr : *Deniz, büyük göl.*
bahr-ı muhît : *Her yanı kaplayan büyük deniz.*
bahr-i cari : *Akan deniz.*
baht-ı leîm : *Alçak baht.*
baîd : *Uzak, ırak*
bâis : *Sebep olan.*
bâkî : *Kalan, artık.*
bakıcak : *Bakınca.*
bâl : *Kol, kanat; boy; gönül, hatır.*
bala : *Yavru, çocuk.*
bâlâ : *Yüce, yüksek, üstün.*
balaban : *Çakır doğan kuşu.*
bâliğ : *Ulaşan, olgunlaşmış, yetişmiş, erişmiş.*
balkımak : *Parlamak, ışıldamak.*
banlamak : *Seslenmek, ezan okumak.*
bâr: *Yük, ağırlık.*
bârân : *Yağmur*
bâran-dîde : *Yağmuru görmüş.*
bârgâh : *İzinle girilebilecek yüce makam.*
bâr-ı intizar : *Bekleyiş yükü, manevi ağırlık.*
Bâri'ye başlamak : *Tanrı'ya yalvarmak.*
bârid : *Soğuk.*
bârika : *Şimşek.*
basar : *Görme.*
basar üleşi : *Paylaşmaya başlar.*
basübadelmevt : *Ölümden sonra diriliş.*
batâlet : *İşsizlik.*
bâtıl : *Doğru olmayan; boş; geçersiz.*
bâtın : *İç, ilâhî sır.*
bâti : *Ağır, yavaş.*
bay ü gedâ : *Zengin ile fakir.*
bâz : *Oynayan, yapan.*
bâzâr : *Pazar, çarşı, alım satım yeri.*
bâzâr-ı vatan : *Vatan pazarı.*
bazergân : *Tâcir.*
bâzîçe : *Oyuncak.*
bâzû : *Kol.*
bedâhet : *Apaçıklık.*
bedâyi : *Yeni icat edilmiş şeyler.*
bedelâ : *Karşılık.*
bedestan : *Değerli eşya ve taşların satıldığı çarşı, kapalı çarşı.*
bedhah : *Kötülük isteyen.*
bedî : *Benzersiz güzel, üstün, özgün.*
bedîhî : *Delilsiz bilinen şey, apaçık.*
bed-nâm : *Kötü adlı, adı kötüye çıkan.*
bed-nazar : *Kötü bakışlı.*
bedr : *Sağlık, esenlik.*
bedük : *Büyük.*
behîc : *Güleryüzlü, şen, güzel.*
behişt : *Cennet.*
bekâ : *Devamlılık, kalıcılık, sonsuzluk.*
bel : *Geçit veren dağ.*
beli : *Evet, peki, doğru.*
belîğ : *Düzgün ve adamına göre söylenmiş söz.*
belik : *Uzun saç örgüsü.*
benân : *Parmak.*
bencileyin : *Benim gibi.*
bend : *Bağlamak.*
bende : *Birine bağlı, kul, köle.*
bendini : *Bağını, bağlılığını.*
benefşe : *Menekşe.*
beng : *Esrar, gizem.*
benî : *Oğullar.*
berceste : *Güzel.*
berk : *Sağlam, sıkı; sert, şiddetli.*
berr : *Kara, toprak.*
berr ü bahr : *Kara ve deniz.*
berzah : *Dünya ile âhiret arasındaki âlem.*
beşaret : *Müjde, muştu.*
beşâşet : *Güleryüzlülük.*
beşer : *İnsan.*
beşîr : *Müjdeci.*
bevvâb : *Kapıcı, men edici.*
beyânî : *Açıklanıp bildirilen.*
beyân-ı hâl : *Durumu dile getirmek.*
beyn : *Ara, arasında.*
Beytullah : *Tanrı'nın evi.*
Beytülharam : *Kâbe'nin etrafı.*
beytülmal : *Devletin hazinesi.*
bezirgân : *Tacir, tüccar.*
bezl : *Kendiliğinden verme, esirgemeden harcama.*
bezm : *İçkili, eğlenceli meclis.*
bezme çerâğ : *Meclise ışık, çıra.*
bezm-i ahbâp : *Dost meclisi.*
bezm-i âlem : *Dünya meclisi.*
bezm-i âşıkân : *Âşıklar meclisi.*
bezm-i mey : *İçki meclisi.*
bıldır : *Geçen yıl.*
bî-bekâ : *Devamsız, sebat etmeyen.*
bîçare : *Çaresiz.*
bîd : *Söğüt ağacı.*
bîdar : *Uykudan uyanma.*
bîgâne : *Yabancı, tanımaz.*
bî-hemâl : *Eşsiz.*

bî-hicâb : *Utanmama.*
bihişt : *Cennet.*
bî-hod : *Kendine.*
bîhûde : *Beyhude, boş yere.*
bik : *Bey, mevki sahibi, asil, soylu.*
bîkes : *Kimsesiz.*
bîkeyf : *Keyfsiz.*
bilâd : *Beldeler, memleketler*
bile : *Beraber.*
biliş : *Bildik, dost.*
bilişmek : *Tanışmak.*
bîm : *Korku.*
bîmâr : *Hasta.*
bin : *Oğul, oğlu.*
bî-nevâ : *Mahrum.*
bî-nihayet : *nihayetsiz, sonsuz.*
bint : *Kız.*
bîperva : *Korkusuz.*
bî-rahm : *Merhametsiz.*
birem birem : *Birer birer, tek tek.*
birin : *Birer, bir.*
bî-riyâ : *Riyasız.*
biryan : *Püryan, et kebabı.*
bisât : *Kilim, seccade.*
bî-vefâ : *Vefasız.*
bîzâr : *Bıkmış.*
börü : *Kurt.*
bûd : *Uzaklık.*
bulısar : *Bulur.*
bun : *Sıkıntı.*
bunalamak : *Cezbeye kapılmak.*
bunda : *Burada.*
burhan : *Delil, ispat*
bûs : *Öpme; öpüş; öpücük.*
bûy : *Koku.*
bühtan : *İftira*
bükâ : *Ağlama.*
bülbül veş : *Bülbül gibi, bülbül misali.*
bülbül-i şûrîde : *Bülbüle tutkun.*
büldân : *Şehirler.*
bülend : *Yüksek, yüce.*
bürçek : *Saç, kâkül.*
bürde : *Hırka.*
bürhan : *Delil, ispat, tanık.*
bürhân-ı kudret : *Gücünün belgesi, kanıtı.*
büşrâ : *Müjde.*
büt : *Put gibi güzel.*

C

câ : *Yer.*
câh : *İtibar; mevki, makam.*
câhid : *Din için savaşan.*
Cahîm : *Cehennemin dördüncü katı.*
câil : *Yapan.*
câlib : *Çekici.*
câm : *Bardak, şarap kadehi.*
câme : *Elbise.*
câme-hâb-ı harîr : *İpekten gecelik.*
câme-i sabr : *Sabır elbisesi.*
câm-ı Cem : *Cem kadehi.*
câm-ı mey : *Şarap kadehi*
cânân : *Sevgili.*
cân-bahş : *Can veren.*
cân-efrûz : *Can aydınlatan.*
cân-güdaz : *Can alan; candan geçirici; öldürücü.*
cânip : *Yön, taraf, yan*
car : *İmdat, yardım, sığınak.*
carh, burç : *Yıldız kümesi.*
cârî : *Akan, yürüyen.*
câvîd, câvidan : *Sürekli, sonsuz.*
cây, caygâh : *Yer.*
cây-i ihtirâz : *Çekinme noktası, korkma sebebi.*
cebânet : *Korkaklık.*
cebe : *Zırh.*
cebel : *Dağ.*
cebîn : *Alın.*
cebîn : *Korkak, yüreksiz.*
cebîn-i mâder : *Annenin alnı.*
cedîd : *Yeni.*
cefa-pîşe : *Zalim; işkence eden; sevgili.*
cefâ-şiâr : *Eza cefa eden.*
cefne : *Büyük su kabı.*
cehd etmek : *Çalışmak, uğraşmak.*
cehd : *Çaba, çabalama*
cehd : *Çalışma, çabalama.*
cehl : *Bilmezlik, cahillik.*
celâl : *Ululuk, yücelik*
celb : *Kendine çekme, getirtme.*
celî : *Belli, açık.*
cem : *Tarikata girme toplantısı.*
cemâdât : *Cansız cisimler.*
cemâl : *Güzellik, yüz güzelliği.*
cemâl bağı : *Bir gül bahçesi, çiçek bahçesi kadar güzel olan yüz.*
cemel : *Deve.*
cemre : *Isı.*
Cenab-ı İzzet : *Yüce Tanrı.*
cenâh : *Kanat.*
cenân : *Yürek, gönül.*
cerbeze : *Süslü sözlerle aldatma.*
ceren : *Âhu, ceylan.*
cerh : *Çark.*
cerîha : *Yara.*
cevâb-ı mukadder : *Takdir olunmuş cevap, ezelde takdir olunan cevap.*
cevelân, cevlân : *Dolaşma, dolanma, gezinme.*
cevr : *Eziyet, haksızlık, zulüm.*
cevr-i firâvân itmek : *Çok eziyet çekmek.*
Cevşen : *"Zırh" mânâsında Peygamberimizin emsalsiz duası.*
Cevvâd : *Sınırsız cömertlik sahibi Allah.*
ceyb-i kabâ : *Cübbenin cebi.*
ceyş : *Asker, ordu.*
cezîre : *Ada, yarımada.*
cezm : *Kesin karar.*
cıda : *Mızrak, kargı..*
cırık : *Uzun boylu.*
Cibril : *Cebrail.*
cidal : *Zorlu çekişme, uğraşma.*
cidd ü cehd it : *Ciddiyetle çalış.*
ciğer-pârem : *Ciğerimin parçası, köşesi... gibi sevgi ifadesi.*
cihâd : *Savaş.*
cihan : *Dünya, âlem.*
cihan-efrûz : *Dünyayı aydınlatan.*
cihan-nüma : *Dünyayı gösteren.*
cihâr : *Dört.*
cilvegâh : *Görünme ve gözükme yeri.*
cim : *Eski yazıda bir harf.*
cinan : *Cennetler.*
cirm : *Varlık, hacim.*
cism : *Beden, gövde, madde.*
cism-i zâr : *Zayıf vücut.*
cisr : *Köprü, geçiş.*
civan : *Genç.*
ciyergâh : *Ciğerin bulunduğu yer.*
cizye : *Müslüman olmayanlardan alınan vergi.*
cûd : *Cömertlik.*
cumhur : *Topluluk.*
cur'a : *Esrar kabı.*
cura : *Küçük saz.*
cûş : *Coşkunluk.*
cûş eylemek : *Coşmak.*
cûşa gelmek : *Coşmak, taşmak.*
cûyibâr : *Irmak.*
cüdâ : *Ayrılmış, ayrı düşmüş.*
cümûd : *Cansız, donuk.*

cünd-i İslâm : İslâm askeri.
cünun : Delilik, delirme.
cüz'i mesağ : Bir parça izin, açık kapı.

Ç

çah : Kuyu, çukur.
çah-ı zenâhdân : Çene çukuru.
çâk çâk : Parça parça.
çâk etmek : Yırtmak.
çâker : Kul, köle, bende.
çâk-i girîbân : Yaka yırtığı.
çalâk : Atik, çabuk.
Çalap : Tanrı, Allah.
çapar : Ulak, haber taşıyan.
çâr kisvet : Toprak, su, yel ve ateş.
çar köşe-i devranî : Dünyanın dört bir köşesi.
çarh : Çark, gök.
çarkı-ı felek : Gök kubbesi, gök yuvarlağı.
çarkın kırılır : Tıkırında giden işlerin bo zulur.
çarnâçar : İster istemez.
çelebi : Görgülü, terbiyeli, olgun. Bektaşî ve Mevlevî pirlerinin en büyüklerine ve rilen unvan.
çelen : Sivri uç.
çemen : Çimen, yeşillik; bahçe.
çeng, kanun : Müzik enstrümanlarından.
çerağ : Mum, fitil; otlak.
çerh : Felek.
çerh : Yaralayan, yara açan.
çerh-i bî-vefâ : Vefasız felek.
çeri : Asker.
çeşm : Göz.
çeşmân : Gözler.
çeşm-i a'dâya nihan : Düşman gözün den saklı.
çeşm-i bi rahm : Acımasız göz.
çeşm-i gamze : Süzgün bakışlı göz.
çeşm-i gazâli : Karaca gözlü, ceylan gözlü.
çeşm-i hûn : Kanlı göz.
çeşm-i insan : İnsan gözü.
çeşm-i mest : Sarhoş göz.
çeşm-i mestâne : Mahmur, baygın göz.
çeşm-i nergis : Nergis gözlü.
çeşm-i sâkî : Sakinin gözü.
çeşm-i şeb-reng : Gece renkli göz; siyah göz.
çevgân : Cirit oyununda atlıların kullan dığı değnek.
çevgân : Tanrı'nın ezeldeki takdiri.
çığalı : Sorguçlu.
çırağ : Lamba, mum, kandil.
çiğdem : Türlü renklerde çiçek açan bir kır bitkisi.
çîn : Buruşukluk.
çîz : Şey.
çönge : Zayıf.
çün : Çünkü, mademki

D

dâ : Dert, hastalık.
dâ'vi : Dava, sorun.
dâbbe : Yürüyen yaratık.
dâd : Adalet.
dâd : Sızlanma, şikâyet, feryat.
dâfi : Defeden, savan.
dâğ : Yara, ateşle meydana getirilmiş yara, yanık yarası.
dağ ber-dağ etmek : Yara bere içinde bırakmak.
dağdağa : Gürültü patırtı.
dağdâr : Kızgın demirle dağlı, yaralı.
dâğ-ı derûn : Gönül acısı.
dahı : Daha, başka, dahi.
dahl : Girme, etki.
dâi : Duacı, dua eden; davet eden.
dakı : Daha, bundan başka, başka, aynı za manda.
dakîk-âsâ : Un gibi.
dalâlet : Doğru yoldan çıkma; şaşkınlık; bilmezlik.
dâll : Delil olan, yol gösteren.
dâm : Tuzak, ağ.
dâmân, dâmen : Etek.
dâmen-gir : Eleğinden tutulan.
dâm-ı zülfünde : Zülfün tuzağında.
dânâ : Bilgili, âlim.
dâniş : Bilim, bilgi.
dânişmend : Bilgin (Farsça).
dâr : Adam asılan kazık, darağacı; Abdal larda, Bektaşîlerde, meydan denen ve tören yapılan odanın orta yeri.
dâr : Ev; darağacı.
darb ile : Kılıç ile, savaş ile.
dâreyn : Her iki dünya.
dâr-ı bekaa : Sonsuzluk âlemi.
dâr-ı fena : Geçici âlem, dünya.
dâr-ı rıhlet : Göçüş evi.
Dar-ı selâm : Esenlik yurdu, cennet.
dârû : İlâç.
dâr-ül bekâ : Ölümsüzlük yurdu, ahiret.
Dârüsselâm : Kurtuluş ve güven yeri, cennet.
daş : Dış.
dâussılâ : Vatan hasreti.
davı : Konu, konuşulan şey, dava.
dâye : Bakıcı.
dazında : Düzünde.
deccâl : Kıyametten önce ortaya çıkarak yandaşlarıyla birlikte dini yıkmaya ça lışan azgın kimse.
defi : Bir anda.
defter-i şi'r : Şiir defteri.
değmelerin : "Değmelerini" anlamında.
dehen : Ağız, dudak.
dehr : Zaman, devir, cihan, dünya.
dehr-i bî bünyâd : Asılsız dünya.
dekaik : İncelikler.
dem : Zaman, vakit; nefes, soluk.
dem çekmek : İçki içmek.
dem çekmek : Nefesini çekmek.
dem urmak : Söz açmak.
demâ : Her zaman.
demâdem : Zaman zaman.
dem-be-dem : Vakit vakit.
demevî : Kanlı.
dem-i eşk : Kanlı gözyaşı.
demir don : Zırh.
demsâz : Arkadaş, dost, sırdaş.
denâet : Alçaklık.
denî : Aşağı; adi.
densiz : Söz ve hareketlerinde ölçüsüz, pa tavatsız olan.
der : Kapı.
der âguş : Kucağıma.
der-akab : Hemen.
derdmend : Tasalı, dertli.
derd-mendan : Dertliler.
dergâh-ı mu'allâ : Padişah sarayı.
derkar : Açık, ortada.
der-kemîn : Tuzakta.
dermek : Derlemek, toplamak, devşirmek.
dermeyan : İleri sürme.
der-pey : Ardı sıra.
deruhte : Üzerine alma.
derun : Gönül, kalp, iç.
derûnî : İçten.
derûnunda : İçinde.
dervîşan : Dervişler.
desise : Hile, kuşku.
dest : El.
dest-bûs : El öpen.
dest-i gayb : Gizli el.
dest-i hâr-ı sitem : Sitem dikeninin eli.
dest-i kudret : Kudretli el, Tanrı eli.
dest-i şeb : Gecenin eli.
dest-mal : Mendil.
deşirdi : Yeri eşti.

deşt : *Çöl; bozkır; ova.*

deşt-i cünûn : *Çılgınlık çölü.*

devâ : *İlâç.*

devir günü : *Mutlu gun.*

devr : *Devir, dönem, dönme, dolaşma, aktarma.*

devrân : *Dünya, talih, kader; devir.*

deyi : *"Diye" anlamında.*

deyr-i âlem : *İnsanlık âlemi.*

dibâce : *Önsöz, başlangıç.*

didâr : *Yüz, çehre.*

Dîdâr : *Yüz, sevgilinin yüzü (Tanrı'nın yüzü).*

dîdâr defteri : *Tanrı'nın yüzünü görenlerin yazıldığı defter.*

dîde : *Göz.*

dîde pür hûn : *Gözü kanla dolu.*

dîdebân : *Gözcü, gözleyen.*

dîde-i giryân : *Ağlayan göz.*

dîde-i hunhâr : *Kan içen göz.*

dil : *Gönül, yürek, kalp.*

dilâ : *Ey gönül.*

dil-âgâh : *İşten anlayan, geniş kavrayışlı, gönlü uyanık.*

dil-âra : *Gönül süsleyen.*

dilâver : *Yürekli, yiğit.*

dilber : *Gönül alan güzel.*

dilber-i meh : *Ay yüzlü dilber.*

dilber-i râna : *Hoş görünen dilber.*

dilcû : *Gönül arayıcı, gönül çeken.*

dil-dâde : *Gönül vermiş.*

dildâr : *Gönül alan, sevgili.*

dil-figân : *Gönlü yaralı.*

dil-firib : *Gönül aldatıcı.*

dil-hıraş : *Yürek parçalayan, acıklı.*

dil-i dîvâne : *Dîvâne gönül.*

dil-i haste : *Hasta gönül.*

dil-i mecruh : *Yaralı gönül.*

dil-i mestâne : *Sarhoş gönül.*

dil-i nâşat : *Neşesiz gönül.*

dil-i pür dert : *Dertli gönül.*

dil-i sûzân : *Yanık gönül.*

dil-i şeydâ : *Sevdalı gönül.*

dil-i üftâde : *Âşık gönül.*

dil-i vîrân : *Yıkık, harap gönül.*

dil-i vîrâne : *Virane gönül.*

dil-i zâr : *İnleyen gönül.*

dil-pezir : *Gönül alan.*

dil-riş : *Yüreği yaralı.*

dilrübâ : *Gönül alan.*

dilsîr : *Gözü doyma, mutlu olma.*

dilşâd : *Gönlü hoş olmuş.*

dimağ : *Beyin; akıl, şuur.*

dîn-perver : *Dine hizmet eden.*

dirîğ : *Esirgeme.*

div : *Şeytan, cin, ifrit; dev.*

dîvâne : *Deli, budala.*

dîvâne meşreb : *Deli mizaçlı, deli huylu.*

diyk : *Darlık, sıkışıklık.*

dolu : *İçilecek şey, içki, içki doldurulmuş bardak.*

don : *Elbise, kılık-kıyafet.*

dölek : *Düzlük.*

dön oldu : *Öldü, dönemedi.*

dûd : *Duman.*

dûd-ı âh : *Beddua.*

dûd-i siyah : *Siyah duman.*

duhan : *Tütün, duman.*

duhter : *Kız çocuk.*

dulda : *Kuytu, yer, ağaç gölgesi.*

dûn : *Alçak, soysuz.*

dûr : *Uzak.*

durûbuemsâl : *Atasözleri.*

dûş : *Omuz.*

dü : *İki.*

dü çeşm : *İki göz.*

dücâ : *Karanlık.*

Düldül : *Hz. Ali'nin atının adı.*

dün ü gün : *Gece-gündüz.*

dürdâne : *İnci tanesi.*

dürr : *İnci.*

dürr-i kıymet : *Kıymetli inci.*

dürr-i meknûn : *Dizili inci.*

düstûr : *Yasa, kural, kaide.*

düşvâr : *Güç, zor.*

düvel : *Devletler.*

E

eb : *Baba.*

ebced : *Arap harflerinin diziliş sırası, bu harflerin rakam olarak değerlerinden yola çıkılarak yapılan hesap.*

ebkem : *Dilsiz.*

ebnâ : *Oğul, evlât.*

ebr : *Bulut.*

ebrâr : *Hayır sahipleri, özü sözü doğru olanlar.*

ebr-i bârân : *Yağmur bulutu.*

ebrû : *Kaş.*

ebsem durmak : *Susmak, sır vermemek.*

ebter : *Güdük, kesik.*

ebyât : *Beyitler.*

ecîr : *Ücretle çalışan.*

ecmâ : *En toplu.*

ecsâm : *Cisimler.*

edgü : *İyi, üstün.*

edik : *Eskiden giyilen bir çeşit ayakkabı.*

edna : *Alçak, en bayağı, çok alçak.*

ef'âl : *İşler, eylemler.*

efgân : *Istırapla haykırma, bağırıp çağırma.*

efilemek : *Rüzgârdan hafifçe sallanmak.*

efkâr : *Fikirler, görüşler.*

efkâr-ı vatan : *Vatan fikri.*

eflâk : *Gök.*

efrâd : *Bireyler, insan tekleri.*

efsane : *Masal.*

efsürde : *Donmuş, donuk.*

efşan : *"Saçan" mânâsında son ek.*

efzâ : *"Artıran" mânâsında son ek.*

efzûn olmak : *Artmak, çoğalmak, ziyadeleşmek.*

eğerci : *Gerçi, her ne kadar.*

eğin : *Omuz, sırt.*

eğlemek : *Eğlendirmek, oturtmak, engel olmak.*

eğme : *Kıvrık saç, büklüm.*

eğrice : *Saç örgüsü.*

ehbâr : *Âlimler.*

ehibbâ : *Ahbaplar, sevilenler.*

Ehl-i beyt : *Peygamberimizin neslinden olan.*

ehl-i dil : *Gönül adamı.*

ehl-i ırz : *Namuslu insanlar.*

ehl-i kemâl : *Olgun kimseler.*

ehl-i nâmûs : *Kendi hâlinde insan.*

ehl-i sühan : *Ozan.*

ehvâl : *Korkular.*

ejder : *Büyük yılan.*

ekdâr : *Kederler, üzüntüler.*

ekrem : *Daha kerim, en iyi.*

ekvân : *Varlıklar, var olanlar.*

el-amân : *Aman diliyorum!*

elân : *Şimdi, hâlâ.*

elest bezmi : *Değil mi meclisi anlamına gelir. Ruhların toplantısında Tanrı'nın sorusundan ad alan bir meclis.*

el-fakru fahrî : *Yokluk övüncümdür (Hadis).*

elfaz : *Kelimeler, sözler.*

el-hayâü minel iman : *"Hayasız olanın imanı olmaz" anlamına gelen bir hadis.*

elsine : *Diller.*

elvan : *Renkler.*

elyevm : *Bugün.*

emr-i İlâhî : *Tanrı emri.*

emtar : *Yağmurlar.*

emtia-i köhne : *Eskimiş mal.*

emvâc : *Dalgalar.*

enbiyâ : *Peygamber.*

encâm : *Son.*

endaz : *"Atan, atıcı" mânâsında son ek.*

Enelhak : *Hallac-ı Mansur'un "Ben Hakk'ım" anlamındaki sözü.*

enfüs : *İç âlem.*

engüşt : *Parmak.*

enîn : *Feryat, inilti.*

enîs : *Yakın, dost.*

enîs-i cân : *Can dostu.*

enmûzec : *Numune, örnek, model.*

ensar : *Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanlara yardım eden Medineliler. Yardımcı.*

envâr : *Işıklar, aydınlıklar, nurlar.*

envâr-ı feyyâzâne : *Feyz veren nurlar.*

enzâr : *Bakışlar, bakmalar.*

erbab : *Uzman, usta.*

erbâb-ı dil : *Gönül erbabı.*

erbâb-ı hevâ : *Nefsine düşkün olanlar.*

erbab-ı kemâl : *Olgunluk erbabı.*

erbâb-ı ma'rifet : *Marifetli kimseler.*

erbâin : *Kırk.*

erganûn : *Org.*

erkân : *Esaslar.*

ermek : *Varmak.*

ervâh : *Ruhlar.*

erzâni : *Uygun, lâyık.*

esâmi : *İsimler, adlar.*

esb : *At.*

esbak : *Daha önceki.*

esed : *Aslan.*

esfel : *Pek alçak.*

esîr-i bâde : *Şarabın esiri.*

eslâf : *Selefler, öncekiler.*

esmâ-i hüsnâ : *Allah'ın adlarından.*

esmar : *Meyveler.*

esrâ : *Pek çabuk.*

esrar : *Aklın eremeyeceği işler, gizlenilen ve bilinmeyen şeyler.*

Esrar-ı Hakk : *Tanrı sırrı.*

esrimek : *Sarhoş olmak, coşmak, kendinden geçmek.*

esvâk : *Sokaklar.*

eş'ar : *Şiirler.*

eşcâr : *Agaçlar.*

eşhas : *İnsanlar.*

eşk : *Gözyaşı*

eşkâl : *Şekiller.*

eşkin : *Atın, tırısla rahvan arası yürüyüşü.*

etfal : *Çocuklar.*

etvâr : *Tavırlar, davranışlar.*

evâmir : *Emirler.*

evc : *En üstün derece.*

evc-i illiyyîn : *Cennetin en kutsal, en yuksek doruğu.*

evtâr : *Tek, eşsiz.*

evzâ : *Durumlar.*

eyâ : *Ey, hey anlamında.*

eyitmek : *Söylemek.*

eytam : *Yetimler, babaları ölmüş çocuklar.*

eyvân : *Köşk, saray, bunların ön cephelerindeki geniş teras.*

eyyâm : *Günler, gündüzler.*

eyyâm-ı gül : *Gül mevsimi.*

ezdâd : *Karşıt, aksi, ters.*

ezhâr : *Çiçekler.*

ezkâ : *Anlayışlı, çok zekî.*

ezkâr : *Zikirler, anmalar.*

ezvâc : *Eşler.*

F

fâdıl : *Üstün nitelikli.*

fağfûri fincan : *Çini fincan.*

fahâmet : *Anlayışlılık.*

fahr : *Övünç, övünmek.*

fahriye : *Övünme.*

fâik : *Üstün.*

fâkih : *İslâm hukukunu bilen.*

fakr : *Fakirlik, yoksulluk.*

fânî : *Ölümlü, gelip geçici, yok olma.*

fânûs-veş : *Fanus gibi.*

fârig : *Vazgeçmek.*

fâriğ : *Devreden, geçiren, çekilen.*

farımak : *Yaşlanmak; yorulmak; usanmak.*

Fârisî : *İran dili, İranla ilgili.*

farizatlı : *Usta, kurnaz, talımli, eğıtımlı, işini bilir.*

fart-ı sûzişle : *Yakışının aşırılığıyla.*

fasîh : *Düzgün ve güzel konuşan.*

fasl : *Bölüm, mevsim.*

fâş : *Açığa çıkarma, açıklama.*

fazl : *Fazilet, iyilik.*

Fazl-ı Rahman : *Tanrı'nın keremi.*

fecr : *Tan yeri.*

fecr-i handezâd : *Gülümsemeden doğan sabah.*

fehim : *Iyi anlayan, anlayışlı.*

fehm : *Görme, gözetme, anlama.*

fehm eden : *Anlamaya çalışan.*

fehm etme : *Anlama*

felâh : *Tam kurtuluş.*

felek : *Gök; sema, zaman; dünya.*

fem : *Ağız.*

fenâ : *Yokluk.*

fenâfillâh : *Dünyayı kalben terkedip tamamen Allaha yönelmek.*

fenâ-hâh : *Kötülüğünü isteyen.*

fenâ-yı âlem : *Dünyanın ölümlülüğü.*

fendini : *Hileni, yalanını.*

ferâce : *Bütün vücudu kaplayan bir cins elbise.*

feragat : *Vazgeçme.*

feramûş : *Unutma, hatırdan çıkarma.*

ferâset : *Anlayış.*

ferdâ : *Yarın.*

ferîd : *Eşi ve benzerı bulunmayan, yekta.*

ferişte peyker : *Melek yüzlü.*

ferş : *Yeryüzü.*

fertut : *Yaşlı.*

feryâd-ı cehr : *Yüksek sesli feryat.*

ferzâne : *Bilgin; benzerlerinden farklı.*

fetva : *Din adamlarının, herhangi bir işin İslâmiyete uygun olup olmadığı konusunda verdikleri karar.*

fevâhiş : *Fahiş şeyler.*

fevc : *Bölük.*

fevt-olma : *Vefat etme.*

feyz : *Bolluk, bereket, manevî gıda.*

feyz ü nûr : *İlerleme ve aydınlık.*

fıtrat : *Doğuş.*

fî : *İçinde, içine, hakkında, üzere, dair.*

fida : *Feda.*

figan etmek : *İnlemek.*

figan-ı bî-usûl : *Usulsüz feryatlar.*

figan-ı bülbül : *Bülbülün inlemesi.*

fil tarikat : *Tarikat eylemi.*

Fir'avn : *Mûsâ Peygamber zamanında Mısır kralı olan ve Mûsâ'nın ardına düşüp ordusuyla Kızıldeniz'de boğulan kişi; firavun.*

firâk : *Ayrılık, ayrı düşme.*

firâk : *Ayrılık.*

firâvân : *Çok, bol, fazla.*

Firdevs : *Cennette bir tabaka.*

firkat, fürkat : *Ayrılık.*

fitne-i âlem : *Fitne dünyası.*

fizâr : *İnilti, inleme.*

fuzûl : *Geveze; ağzına geleni söyleyen.*

fünûn : *Bilimler, fenler, teknikler.*

fürkat-i yâr : *Yâr ayrılığı.*

fürûg : *Işık, aydınlık.*

füsûn : *Büyü.*

fütade : *Düsmüş, düşkün.*

G

gabî : *Anlayışı kıt.*

gaffar-üz zünüb : *Günahları affedici.*

gaflet : *Boş bulunma, dalgınlık.*

Gafûr : *Günahları daima ve pek çok affeden, Allah.*

gâh : *"Yer" mânâsında son ek.*

gâhi : *Ara sıra, bazen.*

gâh-ü bigâh : *Zaman zaman.*

galat : *Yanlış.*

galebe : *Yenme, üstün gelme.*

galîz : *Çirkin.*

gam-efzâ : *Gam artıran.*

gam-gîn : *Kederli, hüzünlü, tasalı.*

gam-güsâr : *Dert ortağı.*

gam-hâr : *Kaygı çeken.*

gam-ı dehr : *Dünya gamı.*

gammaz : *Fitneci, arkadan çekiştiren.*

gamze : *Yan bakış, bazı insanlarda bulunan yanak ya da çene çukuru.*

gamze hançer-derkef olmuş : *Gözün yan bakışı (göz ucuyla gizli bakış) hançeri eline almış.*

gamze-i bî-dîn : *Acımasız gamze.*

gamze-i tir : *Bakışının oku.*

garâib : *Şaşılacak şeyler.*

gark : *Suya batma, boğulma, boğma.*

garrâ : *Parlak.*

garrah olmak : *Bol ganimet almak.*

garsalanmak : *Örselenmek.*

gar-yer : *Garip yer.*

gaşy : *Kendinden geçme.*

gavs : *Büyük evliya.*

gavvâs : *Dalgıç.*

gayb : *Gizli, görünmeyen.*

gayr : *Başka.*

gâyur : *Çalışkan.*

gayz : *Dargınlık.*

gazâ : *Din uğruna savaş.*

gazâl : *Ceylan; geyik yavrusu.*

gazûbâne : *Hiddetle.*

gazve : *Savaş.*

gecin : *"Geç gelsin, geciksin" anlamında.*

geçe : *Taraf, yaka.*

geda : *Dilenci, yoksul.*

gedâ : *Kul.*

geh : *Gâh, bazı, kimi.*

gelū-gîr : *Boğazdan geçmesi güç olan.*

genc : *Hazine, define.*

genc-i nihân : *Gizli hazine.*

gencine : *Hazine.*

ger : *"Eğer" sözcüğünün kısaltılmışı.*

gerd : *Toz, toprak.*

germ : *Sıcak.*

geşt ü güzâr : *Gezip tozma, gezme.*

gevher : *Elmas, inci gibi değerli taş, mücevher.*

gevher : *Öz.*

gevher-i kân : *Maden cevheri.*

gıyâse'l-müstagî : *Yardım dileyenlerin yardımcısı.*

gıybet : *Arkadan söylenen gerçek dışı, kötü söz.*

gird : *Toz, yuvarlak.*

gird-i mâh : *Yuvarlak ay.*

girgin deve : *Kızgın şahin, doğan gibi bir alıcı kuş.*

girîbân : *Yaka.*

giriban-ı baht : *Talihin yakası.*

giriftar : *Tutulmuş, düşkün.*

giryan : *Ağlayan.*

giryebâr : *Ağlayan, gözyaşı döken.*

girye-i hasret : *Hasret gözyaşı.*

girye-i mestâne : *Sarhoşun gozyaşı.*

gîsû : *Omuza dökülen saç.*

gisûvân : *Zülüfler, saçlar.*

gonce leb : *Gonca ağızlı, gül dudaklı.*

gonce-dehân : *Gonca ağızlı.*

gonce-fem : *Gonca gibi küçük ağızlı.*

gög : *Yeşil.*

gönenmek : *Mutlu, mesut olmak, rahat bir hayat sürmek.*

görk : *Güzellik.*

görüktü : *Göründu, gözüktü.*

gövel : *Yeşil başlı ördek, suna.*

göynümek, göyünmek : *Kendi kendine içten yanmak.*

gubâr : *Toz.*

gufrân : *Affetme, merhamet etme.*

gukkuğu : *İbibik kuşu.*

gulâm : *Genç, esir, çocuk.*

gûlyabânî : *Masallarda sözü edilen hayâlî varlık, umacı, dev.*

gûne gûne : *Türlü türlü.*

gussa : *Tasa, sıkıntı, keder.*

gûş : *Kulak.*

guş etmek : *Dinlemek.*

gûşe-i ebru : *Kaşının köşesi.*

gûşe-i uzlet : *Yalnızlık köşesi.*

gûyem : *Diyorum.*

gûyiyâ : *Sanki, sözgelimi.*

güft : *Söz.*

güft-ü gû : *Dedikodu.*

güher : *Cevher.*

güher-bâr : *Cevher yağdırıcı.*

güher-pâş : *Cevahir saçan.*

gül ü bülbül-i şeydâ : *Gül ve çılgın bülbül.*

gülbang : *Yüksek sesle okunan mürettep dua.*

gül-berg : *Gül yaprağı.*

gül-endâm : *Gül fidanı.*

gül-fem : *Gül renkli.*

gül-geşt : *Gül gezintisi*

gül-gûn : *Gül renkli.*

gül-i dîbâ : *Kırmızı gül.*

gülistan : *Gül bahçesi.*

gül-izar : *Çiçek bahçesi, gül yanaklı.*

gülşen : *Gül bahçesi.*

gülşenserâ-yı hüsn : *Güzelliğin güllük yeri.*

gül-ü pirhen : *Gül desenli gömlek.*

gülzâr : *Gül bahçesi.*

gülzâr-ı vatan : *Vatan gül bahçesi.*

güman : *Sanma, sezme.*

gümrah : *Gelişmiş, büyük.*

gürûh : *Kalabalık.*

güvah : *Şahit, delil, tanık.*

güzîn : *Seçen, seçme.*

H

hâb : *Uyku.*

habâb : *Sudaki hava kabarcıkları.*

habbe : *Tane.*

hâb-ı gaflet : *Gaflet uykusu*

habîb : *Sevgili, sevilen.*

habîr : *Haberli, bilgili.*

habnâme : *Anlatılanların rüyada gibi anlatılması.*

hacâlet : *Utanç verici.*

hâce : *Hoca.*

hacer : *Taş, kaya parçası.*

hâcet : *İhtiyaç.*

hacîl : *Utanmış.*

haçan : *Ne zaman.*

had : *Yanak.*

hadd-ı gülgûn : *Gül yanaklı.*

hadeka : *Gözbebeği.*

hadeng : *Ok.*

hadeng-i gamze : *Gamze oku.*

hadeng-i tîr : *Kuyın ağacından yapılmış ok.*

hadika : *Bahçe.*

hadra : *Yeşillik, yeşil.*

hâfa : *Köşe, gizli yer.*

hâfi : *Gizli.*

hâhiş : *Arzu.*

hail olmak : *Engel olmak.*

Hak : Tanrı.
hâk : Toprak.
hakâyık : Gerçekler.
hâk-i ecdâd : Ata toprağı.
hâk-i hakaret : Hakaret toprağı.
hak-i vatan : Vatan toprağı.
hakîkatfeşân : Hakikat saçan.
hakkaa ki : Gerçekten de, hakıkaten, hak olanı budur ki.
hâk-sâr : Toz toprak.
halâs : Kurtulma.
hâlât : Haller, durumlar.
hâlât u sûz u şevk : Yanmayı arzulama hâli.
hâle : Ay çevresinde görülen parlak daire, ayla.
hâle-i mâh : Ay'ın halesi.
hâlet : Durum, nitelik.
hâli : Boş.
hâl-i dîger-gûn : Değişmiş hâl, bozuk.
hâl-i dil : Gönül hâli.
hâl-i ferâğ : Kurtuluş hâli (gamdan).
halîfe : Birinin yerine geçen.
Hâlik : Yaratıcı, Tanrı.
halk etmek : Yaratmak.
halûk : İyi huylu.
halvet : Tenha yerde yalnız kalmak.
Hâmân : Fir'avn'ın veziri.
hamâset : Kahramanlık.
hambeham : Büklüm büklüm.
hamd : Övgü.
hâme : Kalem.
hâme-i gûyâ : Söyleyen kalem.
ham-ı zülfün : Zülfünün büklümleri.
hâmil : Yüklenen, gebe.
hamse : Dîvân edebiyatında aynı şair tarafından yazılan beş mesnevinin toplandığı kitap.
hamuşâne : Sessizce.
handân : Gülen, neşeli.
hande : Gülüş.
hande-nâk-i şevk : Neşeyle gulerken.
hangâh : Tekke.
hâr : Diken.
har : Eşek.
har : Hararet, sıcaklık.
harâb-âbâd : Oldukça harap.
harâbât : Meyhane.
harâbât mülkü : Dünya.
harâbende : Yıkıntı.
harâmi : Yol kesen, hırsız, eşkıya.
harap : Viran.
harc etmek : Harcamak.
hâre : Yanar döner kumaş.
hâr-ı vatan : Vatan sıcaklığı.
harîdâr : Satın alan.
harim : Gizli; haram.
harîr : İpek.
harîsâne : Hırsla.
has-bahçe : Saray bahçesi.
hasbî : Karşılık beklemeyen.
hasir : Hasır.
haslet : Huy, tabiat.
hasnâ : Güzel kadın.
hasret-i nâr : Hasret ateşi.
hâs-ül-hâs : Çok güzel.
hâşir : Toplayan, haşreden.
hâşiye : Sayfanın altındaki açıklama yazısı.
haşr'et : Topla.
haşr-ı sûrî : Görünüşteki toplanma; Sûr'un üflenmesiyle olan toplanma.
haşyet : Sevgiyle karışık korku.
hatem : Mühür; yüzük; son.
hâtim : Son.
hatırdan gönülden geçici olma : Hatır gönül kırıcı olma.
hâtır-ı uşşâk : Âşıkların hatırı.
hâtır-nişân : Hatırlanan.
hatm-ı kelâm : Sözü tamamlama.
hatt : Yüzdeki tüyler.
hatve : Adım.
havf : Korku, korkma.
havf çekmek : Korku çekmek, korkmak.
havf eylemek : Korkmak.
hayâl-ı sefid : Beyaz hayâl.
hayâl-i vasl : Sevgiliye kavuşma hayali.
hayat ehli : Sağ olanlar, yaşamakta olanlar.
Hayder-i Kerrâr : Saldıran (Hz. Ali'nin vasıflarından).
hayfâ : Haksızlık, yazık ki, heyhat.
hayfını aldı : Öcünü aldı.
hayret : Şaşkınlık.
hayret-âver : Hayret taşıyan.
hayret-fezâ : Hayret uyandıran.
hayrü'l-beşer : İnsanların hayırlısı; Hz. Muhammed.
hayvân : Ahmak adam.
hayvân : Canlılık, dirilik.
hayy : Allah'ın adlarından, diri, canlı.
hazân : Sonbahar, guz.
hazer : Sakınma, çekinme.
hâzık : İşini iyi bilen, uzman.
Hazret : Hz. Muhammed.
hazz : Hoşlanma.
heccâv : Hicveden, yeren.
hece : Ağzın bir hareketiyle çıkan ses, söz.
hecr : Ayrılık.
hedm : Yıkmak.
heft kişver : Dünyanın yedi bölgesi.
helâk : Çok yorulma, mahvolma, ölme.
hemdem : Arkadaş.
hemîşe : Daima, her zaman.
hem-pâ : Arkadaş.
hem-rah : Yol arkadaşı.
hengâm : An, sıra, zaman.
herc ü merc : Karmakarışık.
hergiz : Herkes.
hergiz : Hiçbir zaman.
hersinen : Hırsla, kızgınlıkla.
hevâ : Hava; heves, nefse düşkünlük.
hezar : Bülbül.
hezar pâre : Bin parça.
hezâr-ı gülşen : Gül bahçesinin bülbülü.
hezeliyât : Ciddi olmayan sözler.
hıfz eylemek : Korumak, saklamak.
hırızma : Hızma. Azgın hayvanların burnuna takılan halka.
hısn : Kale, sığınak.
hırâm : Salına salına gidiş.
hırâman : Naz ve eda ile yürüyen.
hışm : Kızgınlık.
hicâb : Utanma, perde.
hicr : Ayrılık, bırakma.
hîç-â-hiç : Bomboş.
hidâyet : Doğru yola varma; olgunluk.
hikmet : Gizli, bilinmeyen.
hil'at : Elbise.
hil'at : Kaftan, üstlük. Padişah ve sadrazamlar bir kimseye rütbe verecekleri zaman "hil'at" giydirirler ve başlarına çelenk koyarlardı.
hilkat : Yaradılış.
hilkaten : Yaradılıştan.
himar : Eşek.
himdi : Şimdi.
hiredmend : Öğrenci.
ho demek : Saldırmak, ho'lamak.
hod : Kendi.
hopuru çıkmak : Dağılmak, perişan olmak.
hoş-reftar : Güzel yürüyüşlü.
hoyuk : Korkuluk.
hörü : Huri, Cennetteki güzel kızlar.

hû : *Tanrı anlamındaki zikir sözcüğü, Tanrı'nın yetkinliğini, yüceliğini, ululuğunu, aşkınlığını dile getirmedir. Aynı zamanda Tanrı anlamına da gelir.*
hû çekmek : *Tanrı'nın adını anmak.*
hub : *Güzel, hoş, iyi.*
huban : *Güzeller, iyiler.*
Hudâ : *Tanrı.*
hufre : *Çene çukuru.*
hulk : *Ahlâk, huy.*
hulle : *Cennet elbisesi.*
humâr : *İçki sonrası sersemliği, sersemlik, başağrısı.*
hûn : *Kan, öldürme, öç.*
hûn eylemek : *Öldürmek.*
hûn-âb : *Kanlı su.*
hûn-âlûd : *Kanlı.*
hûn-bâr : *Kan saçan, kan yağdıran.*
hûn-i ciğer : *Ciğer kanı.*
hun-i sirişk : *Kanlı gözyaşı.*
hure : *Deriden yapılmış büyük heybe.*
hurrem : *Neşeli.*
hurşîd-i aşk : *Aşk güneşi.*
hûrşit : *Güneş.*
hüccet : *Delil.*
hükm-i kaza : *Allahın emri.*
hümâ kuşu : *Efsanevî bir kuş.*
hüsn : *Güzellik.*
hüsn-i edâ : *Güzel tavırlı.*
hüsn-ü bîbaha : *Güzelliğine değer biçilmez.*
hüsûf : *Ay tutulması, sönme.*
hüveydâ : *Görünme.*

I - İ

ılgıt ılgıt : *Kesik kesik ve serin esen rüzgâr.*
ıras gelmek : *Rastlamak.*
ıskat : *Ölenlerin kılınmamış namazları ve tutulmamış oruçları için verilen sadaka.*
ıstılâhat : *Terimler.*
ışk : *Aşk.*
ıtıknâme : *Köle ve cariyelerin bağışlandığını gösterir belge.*
ıyân : *Açık, belirgin.*
ıztırâr : *Mecburiyet, çaresizlik, ihtiyaç.*
ıztırârî : *Mecburî.*
i'tilâ : *Yükselme.*
ibâ : *Çekinmek.*
ibdâ : *Yaratma, meydana getirme.*
ibhâm : *Kapalı bırakma, açıklamama.*
iblâğ : *Ulaştırma.*
ibn : *Oğul, oğlu.*
ibrâm : *Israr etme, üstüne düşme.*
ibretfeşân : *İbret saçan.*
ibretnümâ : *İbret gösteren.*
ibtida : *Başlangıç, ilk.*
icâz : *Az sözle çok mânâ anlatma.*
icbâr : *Zorlama, zorlanma.*
iclâl : *Büyüklük, ululuk.*
ictinab : *Sakınma, çekinme.*
îd : *Bayram.*
idadî : *Eskiden, yaklaşık olarak lise derecesindeki okullara verilen ad.*
idbâr : *Talihsizlik.*
ifnâ : *Yok etme.*
ifrat : *Aşırılık.*
ifşâ : *Meydana çıkarma, gizli bir şeyi yapma.*
iğbirar : *Kırılma, gücenme.*
iğmaz : *Görmezlikten gelme.*
iğva : *Azdırma, baştan çıkarma.*
ihâta : *Çevirme, kuşatma, kavrayış.*
ihdâ : *İman yolunu gösterme, hediye etme.*
ihfâ : *Saklama, gizleme.*
ihlâs : *Her işi Allah için yapmak*
ihlâs-ı delil : *Dürüstlük kanıtı.*
ihrâm : *Büyük yaygı, çarşaf.*
ihsân : *Bağışlama, iyilik etme.*
ihtilâf : *Ayrılık, uymama, anlaşmazlık.*
ihtisab : *Vergi denetleyicisi.*
ihtiyâr : *Seçme, seçilme, katlanma.*
ihtiyarî : *İsteğe bağlı, istemekle.*
ihtizâz : *Titreme.*
ihtizaz-ı hâsir : *Ölüm titreyişi.*
ihvân : *Kardeşler.*
ikâd : *Yanma, tutuşma.*
ikbâl : *İşlerin doğru gitmesi, iyi talih.*
ikdâm : *İlerleme, ilerlemeye çalışma.*
ikrâh : *Tiksinme, iğrenme.*
ikrar : *Söylemek, söz vermek, kararlaştırma; dil ile söyleme.*
ikrarsız : *Tanrı yoluna girmemiş*
iktidâ : *Uyanma.*
il : *Ülke, yurt, el, başkaları.*
ilâyık : *Lâyık, uygun.*
ilca : *Gereklilik, zorlama.*
ilel : *Sebepler, hastalıklar.*
ilen : *İle.*
ilga : *Yürürlükten kaldırma.*
illiyyîn : *Cennetin en yüksek yeri.*
ilmelyakîn : *İlim yoluyla kesin biliş.*
ilticâ : *Sığınmak.*
ilzâm : *Susturma, sözle üstün gelme, yenme.*
imâle : *Meylettirme, uzun okuma.*
imam ü pişüva : *İmam ve yol gösteren.*
imâret : *Fakirlere yemek dağıtılan yer.*
imdi : *Şimdi.*
imhâl : *Erteleme.*
imtinân : *Başa kakmak.*
imtizâc : *Uyuşma, uygunluk.*
inâbe : *Günahı terkedip hakka yönelme.*
inâs : *Kadınlar.*
incizâb : *Cezbedilme, çekilme.*
ind : *Yan, yön, taraf.*
indinde : *Yanında.*
infiâl : *Gücenme, darılma.*
infisâl : *Ayrılma.*
inhitat : *Düşme, çökme.*
inkılâp : *Biçim ve nitelik değiştirmek, devrim.*
inkisar : *Kırılma.*
insâ : *Unutma.*
insicam : *Düzgünlük.*
insilâh : *Sıyrılıp çıkma.*
inşa : *Nesir, düzyazı.*
inşâd : *Şiir okuma.*
inşirâh : *Ferahlanma, açılma.*
intibâh : *Uyanma,uyanış.*
intihâ : *Sond erme, bitme.*
intihal : *Çalma.*
intizar : *Bekleme, gözleme.*
inzâl : *İndirme, inme.*
inzimâm : *Eklenme.*
îrâb : *Düzgün söz söyleme.*
irâe : *Gösterme.*
irâğ : *Uzak.*
îrâz : *Yüz çevirme.*
ire : *Ere, geldiğinde.*
iregör : *Er.*
irfan : *Seziş, anlayış.*
irşâd : *Hak yolu gösterme.*
irtihâl : *Göçme, ölme.*
irtika : *Yükselme.*
isâl : *Ulaştırma, iletme.*
İsâ-yı Ruhullah : *Tanrı ruhu İsa, Hz. İsa.*
ismet : *Masumluk, temizlik.*
İsrâfil : *Sur borusunu üflemekle görevli büyük bir melek.*
issi : *Sahip.*
istiâne : *Birinden yardım umma, isteme.*
istiğfâr : *Af dileme.*
istihfâf : *Hafife alma.*
istikâmet : *Doğruluk.*
istimâl : *Kullanma.*
istimdâd : *Yardım isteme.*
istinâd : *Dayanma, dayanak.*

istivâ : *Eşit olma, denk olma.*

işâr : *Sezdirme.*

işret : *İçki; içki içme.*

iştiyakât : *Şiddetli istekler.*

îtizâr : *Özür bildirme.*

ivaz : *Bir şeye karşılık verilen nesne.*

iyan, âyan : *Açık, meydanda.*

îyd : *Bayram.*

izâr : *Yanak.*

izhâr : *Gösterme, meydana çıkarma.*

izmihlâl : *Yok olma, bozularak bitme.*

izz : *Değer, yücelik, güçlülük.*

izz ü şân : *Yücelik ve şeref.*

J

jâle : *Çiy, şebnem, kırağı.*

jeng : *Pas, kir.*

jiyân : *Kükremiş.*

jülîde : *Perişan, dağınık.*

K

Ka'be-i uşşâk : *Âşıkların Kâbesi.*

kaal : *Söz.*

kabâ : *Giysi.*

kâbız : *Tutan, sıkan, kavrayan.*

kabl : *Önce.*

kada : *Kaza, belâ.*

kadd : *Boy.*

kaddi-i bâlâ : *Uzun boylu.*

kadem : *Ayak.*

kadem basmak : *Ayak basmak, gelmek, içeri girmek.*

kadîb : *Kılıç.*

kadîd : *Çelimsiz.*

kadi-l-hâcât: *Allah, şeriat hâkimi.*

kadîm : *Eski.*

kadir : *Değer.*

kâdir ü kayyûm : *Tanrı sıfatlarından, güç sahibi ve kendiliğinden var olan.*

kadr-i vatan : *Vatanın değeri.*

Kaf : *Dünyayı çepeçevre kuşattığı söylenen efsanevî bir dağ. Şiirdeki anlamı, "kaftan kafa"nın karşılığı olan "baştan başa, bir uçtan öbür uca kadır"dır.*

kâffe : *Bütün.*

kâfûr : *Bir madde ismi, cennette bir kaynak.*

kail : *İnanmış.*

kaim : *Ayakta durabilen.*

kâkül-i müşgîn : *Misk kokulu kakül.*

kalâk : *Gönül sıkıntısı.*

kalb-i mecruh : *Yaralı yürekle.*

kalb-i nâlekâr : *İnleyen kalp.*

kalb-i zulmette : *Karanlığın yüreğinde.*

kalender : *Derviş.*

kalgımak : *Sıçramak.*

kalîl : *Az.*

kalkan döşlü : *Geniş göğüslü.*

kaltağ : *Özengi, ata binişte ayak konulan yer.*

Kalûbelâ : *Allahın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorması ve ruhların "evet" demeleri olayı.*

kâm : *İstenen, arzulanan, mutluluk.*

kâm almak : *Dileğine, muradına ermek.*

kamalak : *Bir tür çam ağacı.*

kamber tay : *Bazı halk hikâyelerinde adı geçen ünlü at.*

kamer : *Ay.*

kamet : *Boy bos.*

kâm-ı dil : *Gönül dileği.*

kâmil : *Olgun, kemale ermiş.*

kâmrân : *Kâm sürücü, mutlu.*

kamu : *Bütün, hep.*

kâmurânî : *Mutluluk, kutluluk.*

kân : *Kaynak, menba.*

kanara : *Mezbaha, hayvan kesilen yer.*

kanda (kande) : *Nerede.*

kanı : *Hanı.*

kânûn : *Yasa; bir çeşitli tekli saz.*

kanun-ı aşk : *Aşk töresi, aşk çalgısı (kanun).*

kâr : *İş, kazanç.*

karâbet : *Yakınlık.*

karçılanmak : *Karla ağarmak.*

kargımak : *Kötü dua etmek.*

karımak : *Yaşlanmak.*

karîb : *Yakın.*

karîha : *Düşünme melekesi.*

karîn : *Yakın, komşu.*

karsıma : *Aç bırakma.*

kasâid : *Kasideler, övgü için yazılan şiirler.*

kasâvet : *Tasa, kaygı.*

kase-i fağfur : *Aşk kadehi.*

kasr : *Köşk, saray.*

kâşâne : *Köşk, konak.*

kat : *Yan.*

kat'-ı menâzil : *Menzile varma.*

katre : *Damla.*

kavâid : *Kurallar.*

kavânin : *Kanunlar.*

kavî : *Kuvvetli.*

kavl : *Söz.*

kavl-i şeriat : *Şeriat sözü.*

kayd : *Kaygı.*

kayd-ı ikbâl ü saâdet : *Yüksek mevki ve saadet bağı.*

kazâ : *Kader, talih.*

kâzib : *Yalancı.*

kebe : *Yünden yapılmış aba.*

kebîr : *Büyük.*

kebk (kebg) : *Keklik.*

kebûd : *Gök, mavi.*

kebûter : *Güvercin.*

kef : *Avuç.*

kefâet : *Denklik.*

kefere : *Kâfirler, Müslüman olmayanlar.*

kehf : *Mağara.*

kelâm : *Söz, konuşma.*

kelâm-ı Hakk : *Allah sözü.*

kelb, kelp : *Köpek.*

kelîle : *Az gören, çakal.*

Kelimullah : *Sina dağında Tanrı ile konuşan Musa'nın lâkabı.*

kem : *Fena, kötü.*

keman : *Ok yayı.*

kemankeş : *Ok atan.*

kemlik : *Kötülük.*

kemter : *Aciz, hakir.*

kenâre : *Kıyı, kenar.*

kepenek : *Yünden, aba veya kebeden yapılan kolsuz ve kol yenleri açık üst giyimi. Çobanların, Hurufi ve Abdalların üst giysileri.*

kepir : *Çorak.*

kerem-kâr : *Bağışlayan, eli açık, cömert.*

kerîh : *Tiksindirici.*

kerîm : *Cömert.*

Kerîm : *Kerem sahibi; büyük; cömert; Allah.*

kerrât : *Kerre'ler.*

kesân : *Kimseler.*

kesb : *Kazanma, edinme, işleme.*

kesret : *Bolluk, çokluk.*

keşan-ber-keşan : *Zorla, sürükleye sürükleye.*

keşf : *Açma, meydana çıkarma.*

keşşaf : *Keşfeden, açan, bulan.*

kevkeb : *Yıldız.*

Kevser : *Cennette bir ırmak, sonsuz.*

kezâlik : *Bu da öyle.*

kıble-i can : *Can kıblesi.*

kıdve : *Önder.*

kılısar : *Kılar.*

Kırklar : *Kırk kişilik evliya, ermişler topluluğu.*

kıssa : *Hikâye; rivâyet, söylenti.*

kışlamak : *Bir yerde kışı geçirmek.*

kıyâs : *Bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak.*
kiçi : *Küçük.*
kîl ü kâl : *Dedikodu.*
kilk : *Kalem.*
kim : *Ki.*
kimeci : *Kimlere.*
kimesne : *Kimse.*
kinâye : *Dolayı, dolaylı.*
kîne : *Kin, düşmanlık.*
kirâm : *Ulular, cömertler, kerimler.*
kiriş : *Saz teli.*
Kirmanî : *Kirman'da yapılan ünlü eğri kılıç.*
kisvet : *Kutsal giysiler, özel giysi.*
kişver : *Ülke.*
kitiret : *Kin.*
kizb : *Yalan.*
ko : *Bırak.*
kocamak : *Yaşlanmak, ihtiyarlamak.*
koçak : *Yiğit, kahraman.*
kokuşlu : *Kokulu*
kolum yazılı : *Eskiden kollara dua yazılı muska takılırdı. Bu deyim o anlamda kullanılmıştır.*
kolunc : *Omuz.*
koma : *Koyma, bir tutma.*
konur : *Koyu kırmızı.*
kop : *Hep.*
kostak : *Kıvrak yürüyüş, işveli yürüyüş.*
koygun : *Dokunaklı, acıklı.*
könlüm : *Gönlüm.*
kös : *Büyük savaş davulu.*
köz : *Ateş koru.*
kuçmak : *Kucaklamak.*
kudemâ : *Eskiler.*
kudret : *Kuvvet, güç; Tanrı.*
kudret : *Tahammül.*
kudret lokması : *Tanrı yemeği, Tanrı'nın verdiği besin.*
Kudretu'llah : *Kudretli Allah.*
kudüm : *Çifte nâra; dümbelek.*
kûh : *Dağ.*
kulkul : *Şen, çevik.*
kulu : *Gri renkli at.*
kulun : *Yeni doğmuş kısrak yavrusu.*
kumri-i dil ârâm : *Gönül okşayan kumru.*
kûn : *Ol.*
kurb : *Yakınlık.*
kûs : *Davul.*
kûs-ı râhil : *Göç davulu.*
kûşe-i vîrâne : *Virane köşe.*
kûy : *Sevgilinin bulunduğu yer.*
kûy-i habîb : *Sevgilinin köyü, yeri, semti.*
kûze : *Topraktan yapılma testi.*
kühen : *Eski.*
külâh : *Taç, başlık.*
külbe : *Kulübe.*
kün : *Gün.*
künc : *Köşe, bucak.*
künh : *Asıl, öz, kök.*
kürsî-nişîn : *Kürsüde oturan.*
küşâd : *Açma.*
küşâde-çehre : *Güleryüzlü.*

L

lâ : *Yoktur, hayır.*
lâ cerem : *Şüphesiz, kuşkusuz.*
lâ'l : *Kırmızı renkli değerli taş.*
la'l-i meygûn : *Şarap renkli dudak.*
la'l-i nâb : *Kıpkırmızı dudak, saf dudak.*
lâ-akal : *En az.*
lâdinî : *Din dışı, dinsiz.*
lâedrî : *Kendi varlığından bile şüphe eden felsefeci.*
lâfz : *Söz.*
lâhd : *Mezar.*
lâhûtî : *Tanrı âlemiyle ilgili.*
lahza : *An, en kısa zaman.*
lâîn : *Lanetlenmiş, Tanrı'nın rahmetinden mahrum edilmiş.*
lâl : *Dilsiz.*
lâle-i nûmân : *Bir tür lâle, dağ şakayığı.*
lâlezâr : *Lâle bahçesi.*
lâ-mekân : *Mekânsızlık.*
lâmise : *Dokunma.*
lâne : *Yuva.*
lâta : *Cübbe altına giyilen üstlük.*
lâtif : *Güzel, ince.*
lâyuad : *Sayısız.*
leb : *Dudak*
leb-i meygûn : *Şarap rengi dudaklı.*
leb-i ümmîd : *Umut kırıntısı.*
ledünî : *İlâhî, Tanrısal.*
lem'a : *Pırıltı.*
lemyezel : *Bâkî, kalıcı; Allah'ın sıfatlarından.*
lenterani : *"Göremezsin" anlamında bir âyet.*
lerzân : *Titrek.*
leşker : *Asker.*
letâfet : *Güzellik, sevimlilik, incelik.*
levh : *İnsanların kaderinin yazıldığı yer.*
levn : *Renk.*
leyl : *Gece.*
leyl ü nehâr : *Gece-gündüz.*
leyle-i muzlim : *Karanlık gece.*
Leyli : *Leylâ*
leyl-i giran : *Ağır gece*
leyl-i yâd : *Gece hatırası.*
lî maallah : *Allah benimle.*
libâs : *Elbise.*
lîk : *Lâkin.*
likâ : *Yüz; görme.*
Lillâhî : *Allah için.*
lisân-ı hâfi : *Gizli dil.*
lokma : *Yemek, aş.*
lûb : *Oyun.*
lûtf : *Hoşluk, güzellik; iyilik.*
lü'lü-i dürdâne : *İnci tanesi.*
lü'lü-i gevher : *Mücevher taneleri.*

M

ma : *Su.*
ma'beyn : *İki şey arası; sarayın selâmlık dairesi ve harem arasındaki oda.*
ma'mûr : *Bayındır, şenlikli.*
ma'rifet : *Ustalık, yetenek.*
ma'ruf : *Tanınmış.*
ma'siyet : *İsyan ediş, suç işlemek, suç.*
ma'şuk : *Sevilen, sevilmiş.*
maâd : *Âhiret.*
maânî : *Mânâlar, anlamlar.*
mâcid : *Yüce, şerefli.*
mâder : *Anne.*
mağrib : *Batı, akşam.*
mağrur : *Kibirli.*
mâh : *Ay.*
mah cemâl : *Ay gibi parlak yüz.*
mahana : *Bahane.*
mahbûb : *Sevilen, sevgili.*
mahcûr : *Kısıtlı.*
mahfî : *Gizli.*
mâhiyyet : *Nitelik.*
mahlâs : *Şairlerin kullandıkları takma ad.*
mahmur : *Baygın, süzgün.*
mahrem : *Gizli.*
mahşer : *Müslümanların inanışına göre, kıyametten sonra bütün insanların dirilip bir araya toplanacağı yer.*
mâide : *Sofra.*
makber : *Mezar.*
makber-i sükûn : *Mezar sessizliği.*
makbul : *Beğenilen, en geçerli.*
makdem : *Geliş, ayak basış.*
maksud : *Dilenen, istenen şey.*
maktel : *Öldürülen yer.*

mâkûs : *Ters.*

mâ-melek : *Nesi var nesi yok, dünya malı.*

manend : *Benzer, eş.*

mansûr : *Allah'ın yardımıyla galip gelmiş.*

Mansur : *Enel-Hak (Ben Tanrı'yım) sözü ile ün salan ve şeriata aykırı düştüğün den 10. yüzyılda Bağdat'ta öldürülen Hallac-ı Mansur adlı sofi.*

mansûr : *Yardım görmüş, zafere ulaşmış.*

manzûm : *Nazımlı, dizili, düzenli, şiir.*

maral, meral : *Dişi geyik.*

marîz : *Marazlı, hasta, hastalıklı.*

mâsivâ : *Tanrı'dan başka bütün varlıklar.*

maslahat : *İş, meşgale, uğraş.*

mâşer : *Topluluk.*

maşrık : *Doğu.*

mâşûka : *Sevilen kadın.*

matem ayı : *İmam Hüseyin'in şehit edildiği Muharrem ayı, Hicrî senenin ilk ayı.*

matlâ : *Güneşin doğduğu yer.*

matlab : *İstenen şey, dilek.*

mâverâ : *Perde arkası.*

mazhar : *Tecelli yeri.*

mazmûm : *Eklenmiş.*

me'yûs : *Ümitsiz.*

meâl : *Mânâ, anlam.*

mebâhis : *Konular.*

mebnî : *Kurulan, dayanan.*

mecal : *Güç, kuvvet, takat.*

mecbur olmak : *Âşık olmak.*

meclis-i sahbâ : *Şarap meclisi.*

Mecnun'leyin : *Mecnun gibi.*

mecrûh : *Yaralı.*

medd : *Çekme, uzatma.*

meddah : *Yöresel taklitlerle hikâye anlatan.*

meded, medet : *Yardım, imdat.*

medh, medih : *Övmek, övgü.*

medhuş : *Tanrı aşkıyla sarhoş olan.*

medyûn olmak : *Borçlu olmak.*

mefhar : *Övünmeyi gerektiren.*

mefkud : *Kayıp.*

mefkûre : *Ülkü, ideal.*

meftûn olmak : *Hayran kalıp gönül vermek, tutulmak.*

meh : *Ay.*

mehâlik : *Korkulu işler.*

mehâsin : *Güzellikler.*

mehcûr : *Ayrılmış.*

meh-i tâbân : *Parlak ay.*

mehveş : *Ay gibi.*

mekân : *Yer, durak.*

mekkâre : *Düzenci kadın.*

mekşûf : *Açılmış, açık.*

melâhat : *Yüz güzelliği.*

melâl : *Üzüntü; usanmak.*

melâmet : *Ayıplama, kınama.*

melâmet : *Azarlamak, kınamak.*

Melâmîlik : *Kendini kınamayı esas alan bir tarikat.*

melfûz : *Söylenmiş.*

melhûz : *Düşünülebilen.*

melîh : *Güzel, şirin.*

melîk : *Hükümdar.*

melul : *Usanmış, bıkmış, bezmiş.*

memâlik : *Köleler.*

memalik : *Ülke, ülkeler.*

memdûh : *Övülen insan.*

memlûk : *Birinin malı olan.*

menâzil : *İnilen yerler.*

menevşe : *Menekşe.*

menfâ : *Sürgün yeri.*

Mennan : *İhsan eden, veren, Tanrı'nın sıfatlarından.*

mensûh : *Hükmü kaldırılmış.*

menzil : *Konak yeri; uzaklık.*

meram : *İstek, niyet.*

merbût : *Bağlı, irtibatlı.*

merd-i Hudâ : *Tanrı dostu.*

merdüm : *İnsan.*

merdüm-küş : *İnsan öldüren.*

mertebe : *Mevki.*

mes'ele : *Soru sorulan konu.*

mesâcid : *Mescitler.*

mescud-ı muhayyel : *Secde edilen hayali varlık.*

meserret : *Sevinç, şenlik.*

meskenet : *Yoksulluk, miskinlik.*

mesmû : *Duyulmuş, işitilmiş.*

mest : *Sarhoş.*

mest etmek : *Sarhoş etmek.*

mestan, mestâne : *Sarhoş.*

mest-i harâb : *Harap olmuş, yıkılacak derecede sarhoş.*

mest-i istiğnâ : *Umursamazlığın sarhoşu.*

meş'ale-efrûz : *Meşale yakan, meşale gibi parlayan.*

meşayih : *Şeyhler, ulular.*

meşbû : *Doymuş.*

meşk : *Alıştırma, örnekleme.*

meşveret : *Danışma, fikir alışverişi yapma; toplantı.*

metâ : *Mal, mülk, eşya.*

mevâ : *Yer, mekân.*

mevâlid : *Mevlidler, doğumlar.*

mevc : *Dalga.*

mevc-i derya : *Denizdeki dalga.*

mevîza : *Öğüt, nasihat.*

mevt-i sagir : *Küçük ölüm.*

mey : *Şarap.*

mey ü mînâ : *Şarap ve şarap şişesi.*

meygûn : *Şarap renginde.*

meyil aldırmak : *Âşık olmak, gönül vermek.*

meyil vermek : *Bir kimseyi sevmek.*

meykede : *Meyhane.*

meyyit : *Ölü.*

mezâyâ : *Üstünlük vasıfları, meziyetler.*

mezc : *Karıştırma, katıştırma.*

mezellet : *Alçaklık.*

mezher : *Çiçeklik.*

mızrâb-ı ta : *Mızrabın büklümü.*

micmer : *Tütsü kabı.*

mihman : *Konuk, misafir.*

mihnet : *Gam, keder, sıkıntı.*

mihr ü mâh : *Güneş ile ay.*

mihr-i cihân : *Cihan güneşi.*

mihr-i nâz : *Nazlı güneş.*

mihr-i tâbân : *Parlak güneş.*

milk-i hüsn : *Güzellik ülkesi.*

mimâr-ı ten : *Vücut mimarı, vücudu onaran.*

min : *Bin.*

minâ : *Cam, billur, sırça, parlak.*

mir'at : *Ayna.*

mir'ât-ı dil : *Gönül aynası.*

mîrâc : *Merdiven.*

Miraç : *Göğe çıkma.*

miyan : *Bel, orta.*

mîzân : *Ölçü.*

mizân : *Terazi.*

mizân-ı hikmet : *Akıl, bilgi terazisi.*

mu'în : *Yardımcı.*

muacciz : *Rahatsız edici.*

muahhar : *Sonraki.*

muârız : *Karşı gelen, karşıt bulunan.*

muâşaka : *Sevişme.*

mû-be-mû : *Kıl kıl, tel tel.*

muciz : *İzin veren.*

muganni : *Nağmeyle okuyan.*

mugâyir : *Uymaz.*

mûğân : *Ateşe tapanlar.*

muhâcim : *Saldıran.*

muhâl : *Mümkün olmayan.*

muhannes : *Korkak, alçak.*

muhannet : *Tahnit eden, mumyalayan.*

muharrem : *Arabî ayların ilki.*

muhibb : *Seven, dost, sevgi besleyen.*

muhkem : *Sağlamlaştırılmış.*

muhtedî : *İmana gelen.*

muhtefî: *Saklanmak, gizlenmek.*

muhteriz : *Çekinen, sakınan.*

Muhyî : *Hayat veren, dirilten, Allah.*

muin ü zâhir : *Yardımcı ve koruyucu.*

mukadder : *Kader, Tanrı hükmü.*

mukarrib : *Yaklaştıran, yakınlaştıran.*

mukassî : *Sıkıntılı.*

muksim : *Yemin eden, yemin edilecek yer.*

mukteza : *İktiza eden, gerek.*

mû-misâl : *Kıl misali.*

mûnis : *Sıcakkanlı, canayakın.*

muntazır : *Bekleyen.*

musaffâ : *Tertemiz.*

musahip : *Tarikatta manevî kardeş, yol kardeşi.*

musikâr : *Dervişlere mahsus bir saz.*

mûşk-bû : *Mis kokulu.*

muştu : *Müjde.*

mutrib : *Çalgıcı.*

muvahhid : *Tevhit ehli, varlığın birliğine inanan.*

muztarib : *Sıkıntı içinde bulunan.*

mü'min : *İman etmiş, Allah'a inanmış.*

mübâriz : *Münakaşaya girişen, dövüşen.*

mübeddel : *Değişmiş, değiştirilmiş.*

mübtedi : *Acemi, yeni başlayan.*

mübtelâ : *Tutkun, âşık.*

mücedded : *Yeni.*

müdâm : *Devam eden, süren.*

müddei : *Davacı.*

müfred : *Tek, tekil.*

müfsit : *Karıştırıcı, ara bozucu, münafık.*

müjgân : *Kirpik.*

mükedder : *Bulanık; kederli, üzüntülü.*

mülâhaza : *Düşünce.*

mülâkî : *Kavuşan.*

mülâzım : *Bir kimseye tutunup kalan, ayrılmayan.*

mülâzım : *Birine, bir şeye düşmek, birisinin yanında bulunmak.*

mültecâ : *Sığınacak yer.*

münâcât : *Dua, kurtuluş için Allaha yalvarma.*

münâcât: *Allah'a yalvarma.*

münâdi : *Tellâl.*

müncî : *Kurtarıcı.*

Münif-i hâkir : *Alçakgönüllü, mütevazı.*

münkesir : *Kırılmış.*

münkir : *İnkar eden, kabul etmeyen.*

münkir Haricî : *İnkârcı, tarikat dışı kişi, Ali düşmanı.*

münşeat : *Dîvân edebiyatında nesirlerin toplandığı kitap.*

müptela : *Âşık, tutkun.*

mürd : *Cansız.*

mürde-i şuaat : *Ölü ışıklar.*

mürekkebât : *Bırkaç parçadan yapılmış.*

mürg : *Kuş.*

mürgân : *Kuşlar.*

mürg-i cân : *Can kuşu.*

mürşid : *Doğru yolu gösteren, kılavuz.*

mürüvvet : *Yardım, ihsan, bağışlama.*

müsavât-ı beşer : *İnsanlar arasındaki eşitlik.*

müselsel : *Zincir gibi birbirine bağlı.*

müstağrak : *Dalmış.*

müstakılen : *Bağımsız olarak.*

müstazıl : *Birinin himayesi altında bulunan.*

müşabih : *Benzer.*

müşrik : *İslâmlığı kabul etmeyen, Allah'ın birliğine inanmayan kimseler.*

müteâl : *Yüce.*

mütehammil : *Tahammül eden.*

mütemevviç : *Dalgalı.*

müyesser : *Kolaylıkla bulunup yapılan.*

müzâheret : *Koruma, yardım.*

müzeyyen : *Süslü, bezenmiş, güzel.*

müzhir : *Açığa çıkan.*

N

na'ra-i mestâne : *Sarhoşça nâra.*

nâ-bedîd : *Görünmez olan, görünmeyen, görülmeyen.*

nacak : *Büyük balta.*

nâcî : *Kurtulan.*

nâçâr : *Çaresiz.*

nâçiz : *Değersiz.*

nâdân : *Câhil, bilmez; kaba, terbıyesi kıt.*

nâdim : *Pişman.*

nâfe : *Bir çeşit misk.*

nâfî : *Faydalı.*

nâgâh, nâgehan : *Vakitsiz, ansızın, birdenbire.*

nağmesaz : *Şarkı söyleyen.*

nahcîr : *Av.*

nahl : *Hurma ağacı.*

nail : *Muradına eren.*

nâiliyyet : *Ele geçirme.*

nâ-kâm : *Mahrum, yoksun.*

nakd-i dil : *Gönül hazinesi.*

naks : *Eksik, noksan.*

nakş : *Nakış, bezek.*

nâlân : *İnleyen, ağlayan.*

nâlân eylemek : *Ağlatmak.*

nâle : *İnleyiş.*

nâle vü zâr : *İnleyip ağlamak.*

nâle-i dil : *Gönül iniltisi.*

nalekâr : *İnleyen.*

nâliş : *İnleyiş, inleme.*

na-mahrem : *Nikah düşmeyen, yabancı.*

nâme : *Mektup, sevgili mektubu.*

nan : *Ekmek.*

nan-hâne : *Ekmek evi, ekmek pişirilen yer.*

nâr : *Od, ateş, cehennem.*

nâre-geh : *Nara atılan yer.*

nâr-ı hecr : *Ayrılık ateşi.*

nâsih : *Lağveden, battal eden.*

nasihat : *Öğüt.*

nâşâd : *Hüzünlü.*

nâşî : *İleri gelen.*

nâtık : *Konuşan.*

nâtüvân : *Zayıf, kuvvetsiz, zavallı.*

nazar : *Bakma, göz atma.*

nazar kılmak : *Bakmak.*

nazarbâz : *Şuhlukla, neşe ile bakan.*

nazîr : *Benzer, eş.*

nazm : *Düzen, şiir, nazım.*

nazzel-el fürkan : *Ayet.*

nebî : *Peygamber.*

necât : *Kurtuluş.*

neciyullah : *Tanrı sırdaşı.*

necm : *Yıldız.*

nef'i : *Faydacı, çıkarla ilgili.*

nefes : *Söz, şiir.*

nefy : *Nefiy, yok sayma, sürme, sürgün.*

nehâr : *Gündüz.*

nekâl : *Şiddetli azap.*

nemnâk : *Nemli, ıslak.*

Nemrud : *İbrahim Peygamber'i ateşe attıran Babil hükümdarı.*

nesîm : *Hoşa giden rüzgâr.*

nesim-i nev-bahar : *İlkbahar rüzgârı.*

neş'eyab : *Neşe bulan.*

neşât : *Sevinç.*

neşide : *Şiir.*

neşve : *Sevinç.*

neşve-i sahbâ : *İçki kadehinin keyfi.*

netice-pezîr : *Sonuçlanma.*

nevâ : *Ses, sada, ahenk, nağme.*

nevbahâr : *İlkbahar.*

nev-bave : *Turfanda, taze.*

nev-be-nev : *Yeniden yeniye, tazeden tazeye.*

nev-civan : *Taze, genç, delikanlı.*

nevk : *Uç.*

nevk-i müjgan : *Kirpiklerin ucu.*

nevm-i gaflet : *Gaflet uykusu.*

nevrestegân : *Yeni yetişen.*

nezd : *Yan.*

nezîr : *Doğruyu gösterici.*

nısf-şeb : *Gece yarısı.*

ni : *Ne.*

nice : *Nasıl.*

nigâh : *Bakış, bakma.*

nigâh etmek : *Bakmak.*

nigâr : *Resim gibi güzel sevgili.*

nigeh : *Bakış, bakma.*

nigeh etmek : *Bakmak.*

nihâl-i nâzenîn : *Nazlı fidan.*

nihân : *Gizli, saklı; bulunmayan, görünmeyen; kaybolmak, silinmek.*

nikâb : *Peçe, yüz örtüsü.*

nîm : *Yarı.*

nisâ : *Kadın, hanım.*

nisyan : *Unutma.*

niyaz : *Dua, yalvarma.*

nöker : *Ortak.*

nûn : *Arap alfabesindeki (n) harfi.*

nur-i celi : *Parlak nur.*

nur-ı cemal : *Güzellik nuru.*

nur-ı dide : *Göz nuru.*

nusret : *Yardım; başarı, üstünlük.*

nûş : *İçki.*

nûş : *Tatlı.*

nûş etmek : *İçmek.*

nutk : *Söz, konuşma.*

nücûm : *Yıldızlar.*

nücûm-ı tâli'-i millet : *Milletin talih yıldızı.*

nümâyan : *Görünen.*

nüvid-i vasl : *Kavuşma müjdesi.*

O - Ö

od : *Ateş.*

oflaz : *Çok iyi, usta, olgun.*

okıgan : *Okuyan.*

ol : *O.*

olısa : *Olunca.*

on sekiz bin perde (âlem) : *Arapların son sayıları olan bin ile anlatımları sonucu Tanrı'nın farklı görünüm alma durumlarını temsil eden on sekiz evren.*

onulmak : *Yaranın iyileşmesi.*

orta : *Yeniçeri Ocağı'ndaki her bölüğe verilen ad.*

ög : *Akıl, hatır, zihin.*

öğmüş : *Özenmiş.*

öküş : *Çok.*

ölenece : *Ölene kadar.*

ömr-ü güzeşt : *Hayat serüveni.*

ören : *Eski yapı ve şehir kalıntısı, harabe; virane.*

özge : *Başka.*

P

pâ, pây : *Ayak, kadem.*

pâ-beste : *Ayağa bağlı.*

pâkîze : *Temiz, lekesiz.*

pâmâl : *Ayaklar altında kalmış, çiğnenmiş.*

pâre : *Parça.*

pâre pâre : *Parça parça.*

pâyân : *Son, nihayet, sınır.*

pâyidâr : *Devamlı, sürekli.*

pâyimal : *Ayak altında kalmış, çiğnenmiş, değersiz.*

pehlû : *Vücudun iki yanından biri, yan.*

pehnâ : *Geniş.*

pek, pekçe : *Sert, sertçe.*

penah : *Sığınma, sığınacak yer.*

pend : *Öğüt, nasihat; söz.*

per : *Kanat.*

perde-dâr : *Arsız, perde yırtıcı.*

perde-i elfâz : *Sözlerin perdesi.*

perde-i sâz-ı şekîb : *Sabırsız sazın perdeleri.*

perde-i zulmet : *Karanlık perdesi.*

pergâr : *Pergel.*

peri-peyker : *Peri yüzlü.*

perîrû : *Peri yüzlü.*

perî-sîmâ : *Peri yüzlü.*

perişan : *Dağınıklık, karışıklık.*

perîzad : *Peri gibi, çok güzel.*

perr : *Kanat.*

pertev : *Parlaklık, pırıltı.*

pertev-i ruhsâr : *Yanağının ışığı.*

pervâne : *Gece kelebeği.*

pervâne-veş : *Gece kelebekleri gibi.*

pervâz : *Uçma, uçuş.*

pervâz urmak : *Uçmak, kanatlanmak.*

Perverdigâr : *Tanrı.*

pes : *Arka, geri, öyle ise.*

pesend : *Beğenme.*

peşmîne-pûş : *Yünden yapılmış elbise.*

peyâm : *Haber.*

peykân : *Okun ucundaki sivri demir, temren.*

peymâne : *Büyük kadeh.*

piç ü tab : *Istırap, sıkıntı, telâş, şaşkınlık.*

pinhân : *Gizli, gizlenmiş.*

pîr : *Yaşlı kişi, tarikat ulu'su.*

Pîre-zen : *Kocamış.*

pîr-i mugan : *Meyhaneciler eskisi, ihtiyarı.*

pîr-i tâze-edâ : *Yaşlı (ama) genç edalı, tarzlı.*

pister : *Yatak.*

piş : *Ön.*

pişânî-i vekâr : *Gururlu alın.*

piyâle : *Kadeh.*

post : *Alevilerle Bektâşilerde bir makamın adı.*

pür-hâr : *Diken dolu.*

pür-hûn : *Kan içinde.*

pür-nûr : *Nurla dolu.*

pür-vecd : *İlâhî aşka tumüyle dalmış.*

pür-zer : *Altın gibi.*

R

Rabb : *Allah.*

rabb : *Efendi, sâhip.*

rabian : *Dördüncüsü.*

râci : *Geri dönen.*

râd : *Gökgürültüsü.*

rad ü berk : *Şimşek ve gök gürültüsü.*

Rafizi : *Hz. Ali taraftarlığı.*

râgıb : *İsteyen, özleyen.*

rah : *Kaygı, keder.*

râh : *Yol.*

râhim : *Merhametli.*

rahm'etmek : *Acımak.*

Rahmân : *Tanrı.*

rahmet, rahm : *Acıma, esirgeme, koruma.*

râh-nümâ : *Yol gösterici.*

rahşan : *Parlak.*

raiyyet : *Uyruk, teba.*

râm : *Boyun eğme.*

rânâ : *Güzel, hoş.*

râşe : *Titreme.*

ratbü'l-lisân : *Yumuşak sözlü.*

ravza : *Bahçe, mezar.*

râz : *Sır.*

râz âşnâ : *Sırrı bilen, sırdan haberli.*

rebâb : *Bir çeşit kemençe.*

recâ-yi vasl : *Buluşma (için) rica.*

ref : *Giderme, kaldırma; yukarı kaldırma.*

ref'et : *Çok acıma.*

rehâ şüde-i ye's olmak : Yeis derdinden kurtulmak.

reh-güzâr : Geçit, geçecek yol.

reh-i aşk : Aşk yolu.

rehrev-i aşk : Aşk yoluna giden.

remz : Rümuz, işaret, işaretle ve kapalı şekilde söylemek.

renc : Eziyet, sıkıntı.

renc ü kelâl : Eziyet, yorgunluk, bitkinlık.

reng-i leb : Dudağın rengi.

reng-i rû : Yüzün rengi.

reng-i rû-yi âlin : Yüce yüzünün rengi.

reng-i ye'si şeb : Gecenin yas rengi.

rengîn : Renkli, güzel.

resen : İp, urgan, halat.

Resûl-ı ekrem, Resulullah : Hz.Muhammed.

revan : Sürüklemek.

revân : Yürüyen, akan.

revzen : Pencere.

reyyân : Suya kanmış.

rez : Asma, bağ kütüğü.

Rıdvân : Cennetin bekçisi olan melek.

rıhlet : Göçmek.

ridâ : Belden yukarıya örtülen örtü, hırka.

rif'at : Yüce.

rind : Dünya işlerini umursamayan.

rindân : Kalender.

rindâne : Rendlere yakışır şekilde, hoşgörülü, aldırış etmezcesine.

risalet : Elçilik, peygamberlik.

rişte : İplik, bağ.

riya : İkiyüzlülük.

rû : Yüz, çehre.

rûh-i kudsî : Kutsal ruh.

rûh-ı nâliş-ger : İnildeyen.

rûh-i revân : Akan, coşan, dolaşan ruh.

rûh-i şehîdân : Şehitlerin ruhu.

ruhsâr : Yanak.

rumûz : Remizler, manası tam açık olmayan sözler.

rumûzat : Remızler (çoğulun çoğulu).

rû-nümûn : Yüz gösterici, meydana çıkan.

rûşen : Aydın, parlak, açık.

rûy : Tunç.

ruy : Yüz, çehre.

rû-yı huşûnet : Sert yüz, çatık kaş.

rûy-i zemîn : Yeryüzü.

rûz : Gün, gündüz.

rûz u şeb : Gündüz ve gece.

ruzgâr : Zaman, devir.

rûz-ı mahşer : Mahşer günü.

rüyet-i manzur : Bakıp görme.

S

sa'y : Çalışıp çabalama.

sabâ : Sabah rüzgârı.

sabâhat : Güzellik, lâtiflik, yüz güzelliği.

sabâ-yı neşve-efzâ : Sevinç artıran sabâ yeli.

sabî : Çocuk.

sabî-i mâsum : Günahsız çocuk.

sabr-efken : Sabırsız.

sabûh : Sabahleyin.

sad hezarân : Yüzbinlerce.

sada : Ses

sadef-vâr : Sedef gibi.

sademât : Vuruşlar.

sad-pâre : Yüz parça.

safâ : Saflık, berraklık.

safâ-âver : Safa veren.

sâgar, sâger : Kadeh, içki bardağı.

sâgar-ı mey : Şarap kadehi.

sağarı : Gençleri.

sahâbe : Sahipler, Peygamberimizin arkadaşları.

sâha-i cevlânıma : Dolaştığım alana.

sahâvet : Cömertlik.

sahn : Sıcaklık, hararet.

sâid-i sîmîn : Gümüş benzeri kol.

sâki-i bâkî : Ağlayan sâki.

sâkî-i devrân : Zamanın seçkin, tanınmış, güzel içki dağıtıcısı.

sâl : Yıl.

salâh : Doğruluk, düzelme.

salât : Namaz.

salim : Sağ, sağlam.

salta : Başörtüsü.

sâlûs : Sünepe anlamında.

sâmân : Servet.

samt : Susma.

sanem : Put, heykel.

sanem-i dilsitân : Gönül alan güzel.

sarir-i şetâret : Geçici sevinç.

sav : Atasözü.

savlet : Saldırma.

savmâ : Tekke, ibadet yeri.

savran : Kume, öbek.

savt : Ses.

say : Çamurlu, geniş sazlık.

sayf: Kılıç.

sayha : Bağırma.

sayru : Hasta.

Seb'almesânî : Yedi âyet, Fatiha süresi.

sebahat : Suda yüzme.

sebîl : Dağıtma.

sebîl : Yol, pek bol.

secdegâh : İbadet edilecek, namaz kılınacak yer.

seğirtmek : O yöne doğru yönelmek.

seha : Cömert.

seher : Tan yeri ağarmadan önceki vakit.

sehl-i mümteni : Kolay söylenmiş.

sekahüm rabbühüm : Ayet.

seki : Yayla, düzlük.

sekiz cennet : Hadislerde cehennemin yedi, cennetin sekiz olduğu bildirilmiştir.

selb etmek : Gidermek, götürmek.

selki : Dağ yamacı, yaka.

sem : Kulak, dinleme, işitme.

sema : Dönme.

semâvât : Gökler.

semenbû : Yasemin kokulu.

semender : Ateş içinde yaşadığı varsayılan bir kertenkele cinsi.

semîr : Dost, arkadaş.

semt-i yâr : Sevgilinin semti.

senâ : Övgü.

seng-i hâre : Sert kayalık.

ser : Baş.

serâpâ : Baştan ayağa.

serâser : Baştanbaşa.

ser-âzâd : Serbest.

ser-bölük : Bölükbaşı.

ser-çeşm : Baş kaynak.

ser-çeşme-i hûn : "Ağlamaktan gözü kan dolu" anlamında.

ser-encâm : Başa gelen olaylar.

ser-i küy : Sevgilinin bulunduğu yer.

serîr : Taht, yatacak yer.

sermed : Sürekli, ebedî ve ezelî, Allah.

sermest : Sarhoş.

ser-nigûn : Başaşağı olmuş.

ser-rişte : İpucu, tutamak.

serteser : Baştanbaşa.

server : Baş, başkan, reis, başbuğ.

serv-i hırâmân : Nazlı nazlı sallanan selvi.

serv-i kamet : Selvi boylu.

serv-i revân : Yürüyen selvi.

serv-kad : Selvi boylu

setr : Örtme, kapama.

Settâr : Allah.

sevâd-ı a'zam : En büyük karaltı, büyük şehir.

sevi : Sevgi, aşk, muhabbet.

seyl : Sel.

seyl-i eşk : Gözyaşı seli.

seyrân : *Gezinme, gözden geçirme, bakıp görme.*

seyran eylemek : *Dolaşmak, gezmek.*

seyr-i billâh : *Allah'la manevî yolculuk.*

seyr-i büstān ettiğim : *Çiçek bahçesini seyrettiğim.*

seyyah : *Turist, gezginci.*

sezâ : *Lâyık.*

sıdk-ı derûn : *Yürek temizliği.*

sıfât : *Sıfatlar; Tanrı niteliği.*

sıfâtullah : *Tanrı'nın nitelikleri.*

sıla : *Yurdu, hısım akrabayı gidip görme.*

sınıcak : *Kırılacak.*

sırr : *Gizli şey.*

sırr-ı kemâlî : *Olgunluğun sırrı.*

sıtk : *İnançla, içten.*

sıyānet : *Korunma.*

sidre : *Yedinci kat gökte bulunan bir makam.*

sihâm : *Ok.*

sihir, efsun : *Göz bağlayıcılık, sihir ve büyü.*

sîlî : *Tokat, şamar.*

silsile : *Soy, sop.*

sîm ü zer : *Gümüş ve altın.*

sin : *Yaş, diş.*

sîne : *Göğüs, mecazî olarak gönül.*

sîne-sîmîn : *Gümüş beyazlığında göğüs.*

sipah-sipâhî : *Atlı asker.*

sîret : *İç hâli, tavır, gidiş, ahlâk.*

sirişk : *Gözyaşı.*

sitare : *Yıldız.*

sitem : *Dert, eziyet.*

sitemger : *Zalim, zulmeden.*

sitemkâre : *Kırıcı, üzücü.*

sitem-tırāz : *Zulüm artıran.*

sivâ : *Ayrı, başka.*

siyer : *Gidişler, yollar, Peygamberimizi anlatan kitap.*

softa bozgunu : *Kendini hoca gösteren, bilgisiz.*

soyunmak : *Halk elbisesini çıkarıp derviş elbisesi giyinmek.*

subh : *Sabah, sabah vakti.*

subh ü mesa : *Sabah-akşam.*

Subh-dem : *Sabah vakti.*

sudâ : *Başağrısı.*

sûfî : *Tasavvuf ehli, derviş.*

suhan : *Söz.*

suhandân : *Güzel söz söyleyen.*

sunûf-ı acz : *Aciz sınıflar.*

sur : *Diriltici güç.*

suret : *Biçim, görünüş, tarz.*

Surheser : *Kırmızı baş (Kızılbaş).*

sûrî : *Görünürde olan; Sûr'a ait olan.*

sûzen-i müjgan : *Kirpiğinin oku.*

sûz-i dil : *Gönül yakıcı.*

sûziş : *Yanma, yakma.*

sûziş-i firkat : *Ayrılık ateşi.*

sühan : *Söz, lâkırdı.*

sühan-verân : *Düzgün konuşan.*

sümūm-ı kahr : *Keder zehri.*

sürûr : *Sevinç.*

süyūf : *Kılıçlar.*

Ş

şâd : *Sevinç, neşe, sevinçli.*

şâd-mân : *Sevinçli.*

şagirt : *Çırak, talebe.*

şâh-ı iclâl : *Yüce şah.*

şâhid-i server : *Baş şahit.*

şâhım : *Büyüğüm, sevdiğim, saydığım, efendim.*

şaile : *Şule, meşale.*

şâm : *Akşam.*

şar : *Belde, şehir.*

şarâb-ı kevser : *Cennetteki Kevser ırmağının suyu.*

şâyân : *Yakışır.*

şâyeste : *Yaraşır, uygun.*

şe're de manune de : *Kötüye de iyiye de.*

şeb : *Gece.*

şebâb : *Gençlik.*

şebân : *Geceler, gençler.*

şebb : *Şap.*

şeb-efrûz : *Geceyi aydınlatan.*

şeb-i yelda : *Yılın en uzun gecesi 22 Aralık.*

şebnem : *Çiy, nem.*

şeh : *Şah, padişah.*

şeh-i hüsn : *Güzellik şahı.*

şeh-râh : *Büyük rol.*

şehrâyin : *Şenlenmiş şehir, şenlik.*

şehristan : *Şehir, kent.*

şehr-yâr : *Hükümdar.*

şekvâ : *Şikâyet, sızlanma.*

şem' : *Mum.*

şem'a : *Muma batırılmış fitil.*

şem'-i emel : *Umut ışığı.*

şem'-i tecellâ : *Tecellâ mumu.*

şem'-i şebistân : *Gece mumu, gece kandili.*

şerîf : *Mübarek, şerefli.*

şerik : *Ortak.*

şeş : *Altı.*

şeştâr : *Eskiden Türk müziğinde kullanılan, tanbura benzeyen bir telli saz.*

şetâret : *Şenlik.*

şevk : *Arzu, keyif, neş'e, ışık.*

şeyâtin : *Şeytanlar.*

şeyda : *Sevgiden aklını yitirmiş, divâne.*

Şeytan-ı lâin : *Lânetli Şeytan.*

şıvga : *Taze fidan.*

şi'r-i dilsuz : *Gönül yakıcı şiir.*

şikâr : *Av, avlanan.*

şîkeste : *Kırık, kırılmış.*

şinâh : *Suda yüzme*

şinâver : *Suda yüzücü, yüzgeç.*

şitâb : *Seğirtme, çabukluk.*

şitâbân : *Koşan, acele eden.*

şîve : *Naz, eda.*

şol : *Şu.*

şorlamak : *Akmak.*

şu'le : *Alev, ateş.*

şu'le-i elfâz : *Sözcüklerin ateşi.*

şuara : *Şairler.*

şûh : *İşveli, cilveli, oynak güzel, sevgili.*

şûm : *Uğursuz.*

şûriş : *Karışıklık, kargaşalık.*

şükûfe : *Çiçek.*

T

ta'ad : *Saldırı.*

ta'cîl : *Çabuklaştırma, sıkıştırma.*

ta'zîr : *Azarlama, tekdir etme.*

taaccüb : *Şaşkınlık.*

taalluk : *İlişik, bağlılık.*

taâm : *Yemek.*

tâat : *İtaat etme, ibadet etme.*

tâb : *Güç; ışık; parlak; büklüm; kıvrım.*

tab : *Tabiat, huy.*

ta-be-sabah : *Sabaha kadar.*

tabîb-i sāde-dil : *Saf gönüllü (bön) doktor.*

tabiş : *Parlama.*

tâbiş-i dil-sûz : *Gönlü yakan parlaklık.*

tabuğ : *İlâhi.*

taganni : *Zenginleşme.*

tagayyür : *Bozulma, biçimini yitirme.*

tağyîr : *Başkalaştırma, değiştirme.*

tahattur : *Hatırlatma.*

tahir : *Temiz.*

tahiyyât : *Selâmlar, hayır dualar.*

tahkîr : *Hakaret etme.*

tahrîr : *Kaydetme, kayda geçirme.*

tâib : *Tövbe eden.*

takrîr : *Sözle anlatma.*

taksîr : *Kısaltma, bir işi eksik yapma; kusur.*
takvâ : *Günahlardan sakınma.*
tâli'-i pür-kîn : *Düşmanlık ve gazap dolu talih.*
tâlib : *İstekli.*
tamâ : *Açgözlülük, tamah.*
tamu : *Cehennem.*
tân : *Yerme, ayıplama.*
tanlamak : *Şaşırıp kalmak, yermek, sövmek.*
tannâz : *Herkesle eğlenen, alaycı.*
tapu kılmak : *Hizmet etmek.*
târ : *Tel, iplik.*
tarab : *Sevinçli.*
târîk : *Yol.*
târümâr : *Perişan.*
tavaf : *Ziyaret etme.*
taya : *Dadı.*
tayr : *Kuş.*
tayyib : *Güzel, hoş.*
tazarru : *Dua.*
teâlî : *Yücelme.*
tebdil : *Değiştirme.*
teber : *Kılıç.*
teb-lerze : *Sıtma titremesi.*
tebyîn etmek : *Belli etmek, meydana çıkarmak.*
teceddüd : *Yenileştirme.*
tecellî : *Görünme, belirme; Allah'ın kudretinin eşya ile insanda görünmesi.*
tedâi : *Çağrışım.*
teeddüb : *Utanma.*
teemmül : *Etraflıca düşünme.*
tefâvüt : *Ayrılık, fark.*
teferrüc : *Açılma, ferahlanma.*
tefhim : *Anlatma, anlatılma.*
tefrîk : *Ayırt etmek.*
tefsîr : *Kur'an'ın anlamında yapılan açıklamalar.*
tegâfül : *Anlamamazlıktan gelme.*
tehassür-ü ebedî : *Sonsuz üzüntü.*
tehi : *Tenha, ıssız.*
tehyîc : *Heyecanlandırma.*
tekâsül : *Üşenme, kayıtsızlık.*
tekye : *Zikir evi, tekke.*
telef : *Yok olma.*
telh-kâm : *Acılaştırmak, acı çektirmek.*
temâşâ : *Bakıp seyretme.*
temessül : *Bir şekil ve surete girme.*
tenevvür : *Parlama.*
tenezzül : *Gönül alçaklığı, kibirsizlik.*
tenfir : *İğrendirme, tiksindirme.*
teng : *Dar.*
tennûre : *Yemek pişirmek için giyilen elbise. Dervişlerin giydikleri yakasız, üstü dar, kolsuz, etekleri belden itibaren geniş giysi.*
terahhum : *Merhamet etme, acıma.*
ter-dâmeni : *Namussuzluk.*
terk-i cihan : *Dünyayı terketmek, ölmek.*
terk-i vücut : *Vücudu terketmek, ölmek.*
terkib-i hafi : *Gizli, bileşik.*
terkin urmak : *Terketmek, bırakmak.*
teshir : *Ele geçirme, büyüleme.*
teşbîh : *Benzetme.*
teşne : *Susuz, arzulu, çok istekli.*
tetvîc : *Taç giydirme.*
teveccüh : *Çevrilme, yönelme, doğrulma.*
tevekkeltü teâlallah : *Tanrı'ya dayandım.*
tevekkül : *İşi Tanrı'ya bırakıp kadere razı olma.*
teverrüm : *Verem olma, vereme tutulma.*
tevfîr : *Çoğaltma, artırma.*
tevhîd : *Birliğine inanma, bir sayma.*
tevhîd-i muhabbet : *Karşılıklı sohbet.*
tevil : *Yorum.*
tezele : *Tedavi, tımar, pansuman yapmak.*
tezeyyün : *Süsleme.*
tıfl : *Çocuk.*
tıfl-ı nazenîn : *Nazlı çocuk.*
tımar : *Hükümet tarafından geçim için verilen arazi.*
tımâr : *Tedavi.*
tınâb : *İp, destek.*
tıyg-ı gazeb : *Gazap kılıcı.*
tıynet : *Maya.*
tîg, tiğ : *Kılıç.*
tig-ı zerrin : *Altın kılıç.*
til : *Dil, deniz kıyısı, denize uzanmış kara.*
tingiz : *Deniz.*
tir : *Ok.*
tîr-i gamze : *Gamze oku.*
tirveş : *Ok gibi.*
tor : *Yüze bakmayan, yabancı halli.*
tozmak : *Toz gibi savrulmak.*
Tûba : *Cennette bir ağaç.*
tûde : *Yığın.*
tuğ çekmek : *Gösteri yapmak, sevinmek.*
tuğrâ : *Tura.*
tuğyan : *Taşkın.*
tuhfe : *Yeni şey, armağan.*
turaç : *Bir tür kuş.*
turfa : *Yeni.*
tûtî : *Papağan.*
tûtî-i tâb : *Parlak papağan.*
tümen-tümen : *Takım-takım.*
tün : *Dün, gece.*
türâb : *Toprak, toz.*
tüz : *Doğru.*

U - Ü

ubûdiyet : *İbadet, kulluk etme.*
uçmak : *Cennet.*
ufk-ı itilâ : *Yükselme ufku*
uğru : *Önü.*
ukalâ : *Alimler, akıllılar.*
ukbâ : *Öteki dünya; ahiret.*
ukûl erbâbı : *Akıllı, anlayışlı kişiler.*
ulûm : *İlimler.*
ulüvv : *Büyüklük, yücelik.*
umde : *Güvenilecek şey; dayanak.*
ummân : *Büyük, ulu, engin deniz; okyanus.*
ummân-ı hayret : *Hayret denizi.*
un : *Ağlama.*
unmak : *İyileşmek.*
Urum : *Anadolu.*
uryân, üryân : *Çıplak.*
usul : *Ölçülü, mevzun, uzun (boy).*
uş : *İşte.*
uşşâk : *Âşıklar.*
Uşşak, Ferahnâk, Sûz-i dil : *Türk müziğindeki bazı makamlar.*
uşşak-ı zâr leyl ü nehâr : *Gece-gündüz ağlayıp inleyen âşıklar.*
uşşâk-ı zâre : *İnleyen âşıklar.*
uyanış : *Halk şairinin şiir söylemeye başlaması.*
uyarmak : *Uyandırmak, kandili yakmak.*
uyur idik : *Gerçekleri görmezdik, tarikat bilgilerinden uzaktık.*
uzlet : *Yalnızlık köşesine çekilme.*
uzmâ : *Büyük.*
üftâde : *Biçare; düşkün; âşık.*
üftâde olmak : *Aşka tutulmak, aşka düşmek.*
ülfet : *Konuşma, görüşme; dostluk.*
ünlemek : *Seslenmek, ötmek.*
üstâd : *Usta, hüner sahibi, bilgin.*
üvez : *Sivrisinek.*

V

vâfi : *Tam, yeter.*
vâhasretâ : *Ah özledim!*
vahdet : *Birlik , teklik; Allah'a ulaşma.*
vahdet badesi : *Birlik kadehi içkisi.*
vahy : *Tanrı buyruğu.*

vâiz : *Vaaz eden.*

vâlâ : *Yüksek, yüce.*

vâpes : *En sondaki, en gerideki.*

vâreste : *Uzak olmak, aldırmamak.*

vasl : *Ulaşma, kavuşma.*

vâveyla : *Çığlık, yaygara.*

vaz'-ı zıddiyet-nümâ : *Karşıtlığı koyan, bildiren.*

ve lekad Kerremnâ : *"Her ne arar isen âdemde, insanda bulunur" anlamında Kur'an'da bir âyet.*

vecd : *Kendinden geçme.*

vech : *Yüz.*

vechullah : *Tanrı'nın yüzü.*

vedîa : *Emanet.*

Vehbî veş : *Vehbi gibi.*

verak : *Kâğıt veya kitap yaprağı.*

verd : *Gül.*

veyl : *Vay hâline, yazık!*

vır : *Ver.*

virân : *Yıkık.*

vird : *Belli zamanlarda okunması âdet olan dualar.*

visal : *Sevgiliye kavuşma.*

vuslat : *Birleşme, kavuşma.*

vü : *Ve.*

vücûb : *Lüzumlu ve bırakılması mümkün olmayan.*

vüs'at : *Genişlik, bolluk.*

Y

yâ : *Ey, hey!*

yabız : *Zayıf.*

yad illere : *Yabancılara, düşmanlara.*

yâd olmak : *Sevdiğinden uzak düşmek.*

yâd-ı mâzî : *Maziyi anma.*

yadlı : *Yabancı.*

yağı : *Düşman.*

yahşi : *İyi, güzel.*

yakasız don : *Kefen.*

yâl ü bâl : *Boy bos.*

yalman : *Eğri.*

yaman : *Kötü, fena.*

yarağ kılmak : *Hazırlanmak, hazırlık yapmak.*

yâran : *Dostlar.*

yardak : *Yardımcı (Şah'a).*

yâre geçmek : *Sevgiliye (kendisini) kötülemek.*

yâr-ı gâr : *Mağara dostu (Hz. Ebubekir), vefalı.*

yaşın : *Gizli.*

yaşın yaşın : *Gözyaşları döke döke.*

yatır : *Yatar, yatmaktadır.*

yaver : *Yardımcı.*

yavu kılmak : *Kaybetmek.*

yaylak : *Otlak, yapılacak yer, yayla.*

yazı : *Ova.*

ye's : *Üzüntü.*

yed : *El.*

yeğin : *İyi.*

yek : *Tek, bir.*

yek dane : *Bir tane, biricik.*

yekke-tâz : *Yiğit.*

yeksan : *Yerle bir.*

yekta : *Biricik, tek, eşsiz.*

yel : *Esinti, rüzgâr.*

yeldâ : *Uzun.*

yelmek : *Koşmak, ardından gitmek, salınmak.*

yeltemek : *Teşvik etmek.*

yerinmek : *Pişman olmak.*

yetmek : *Yetişmek.*

yettik : *Vardık, geldik.*

Yezid : *Hüseyin'i Kerbelâ'da öldürten Emevî hükümdarı.*

yıkışmak : *Güreşmek.*

yir : *Yer.*

yoklan : *Yoklayın.*

yol azdırmak : *Yol kaybettirmek.*

yol, erkân : *Eğitim, düzen.*

yol-erkân : *Tarikat ve temelleri.*

yom : *Hayır, kutluluk.*

yumak : *Yıkamak.*

yümn : *Uğur, bereket.*

Z

zâd : *Azık.*

zâde : *Oğul, çocuk.*

zâhid : *Dinî emirlere aşırı bağlı, sofu.*

zahid ü abid : *Mümin-sofu.*

zâhidân : *Sofular.*

zâhir : *Açık, belirgin, ortaya çıkmak.*

zahm-ı şemşîr : *Kılıç yarası.*

zahm-ı şemşîr-i tegafül : *Bilmezlikten gelme kılıcının yarası.*

zâil : *Geçici, son bulan.*

zâkir : *Zikreden.*

zâr : *Ağlama, inleme.*

zâr u giryân : *İnleyerek ağlayan.*

zâr u sefil : *Ağlar hâlde ve yoksul.*

zarp : *Darbe.*

zât : *Öz, kendi, asıl, Tanrı'nın özü.*

zayi olmak : *Kaybolmak.*

zebân : *Dil.*

zebûn : *Zayıf, güçsüz.*

zem : *Aleyhinde bulunma.*

zemîn : *Yer, toprak.*

zemm : *Ayıplama, yerme, çekiştirme.*

zemzeme : *Hoş ses, nağme.*

zemzeme-pîrâ : *Ezgiyi süsleyen.*

zer : *Altın.*

zer endûd : *Altın yaldızlı.*

zerfişan : *Altın kakmalı.*

zerkâr : *Altın işleme, sırma işlenmiş.*

zer-nişanlı : *Altın benekli, çok değerli.*

zerrak : *Riyakâr, ikiyüzlü.*

zerrîn : *Altından yapılmış; parlak.*

zevâl : *Yerinden ayrılıp gitme, yok olma, sona erme.*

zevrâk : *Kayık.*

zeyn : *Süs.*

zıll-ı hirâs-âver-i memât : *Ölümün korkutucu gölgesi.*

zîb : *Süs, bezek.*

zîbâ : *Parlak.*

zikir : *Anma.*

zilâl : *Gölgeler.*

zilâl-i dâr-ı ecel : *Ecelin gölgesi.*

zindegân : *Diriler.*

zinhâr : *Sakın!, Aman!*

zîr-i müjgân : *Kirpiğin altı.*

zî-ruh : *Canlı.*

zî-sükûn : *Suskun, durgun.*

zî-şân : *Şerefli.*

ziynet-i dünya : *Dünya zenginliği.*

zu'm-ı fâsid : *Bozuk zan, kötü işkil.*

zu'm-za'm : *Zan, sanı.*

zuhur : *Çıkış.*

zulmet : *Karanlık.*

Zü'l-fekâr : *Hz. Ali'nin kılıcı.*

zübde : *En seçkin.*

zühd : *Kendini ibadete verme.*

zülf, zülüf : *Sevgilinin saçı; yüzün iki yanından sarkan saç lülesi.*

zülf-i dildâre : *Sevgilinin saçı.*

zülf-i hümâyûn : *Kutlu, mübarek zülüf.*

züll ü ye's : *Alçalma ve ümitsizlik.*

züvvâr : *Ziyaretçiler; görmeye, hatır sormaya gidenler.*

ABDULLAH ÖZKAN

24 Mart 1947 İzmir

İzmir Namık Kemal Lisesi'nde okuduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Günaydın ve Yeni Ortam gazetelerinde çalıştı. 1973'te Marianna Yerasimos'la kurduğu Gözlem Yayınları'nda yöneticilik ve editörlük yaptı. 12 Eylül 1980'den sonra Ansiklopedik Yayıncılık A.Ş'yi kurdu ve yönetti. Bu yayınevinde çıkan "Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük" (10 cilt), "Genel Kültür Ansiklopedisi" (10 cilt), "Ünlüler Ansiklopesi" (4 cilt) vb. ansiklopedi çalışmalarında genel yönetmenlik yaptı. "Türk Klasikleri Dizisi"ni çıkardı. Eşi Sevgi Özkan'la "Türkiye İşçi Sınıfı Yıllığı 1976"yı, okul öncesi dönemde anne-babaların çocuk eğitimine ilişkin sorunlarını işleyen Pembe Bağcık dergisini çıkardı (16 sayı) ve okul öncesi eğitim kitapları hazırladı. Özellikle tarihle ilgili pek çok ders kitabının editörlüğünü yaptı. Edebiyat, eleştiri, edebiyat sosyolojisi, çocuk edebiyatı ve eğitim konularında Soyut, Yordam, Halkın Dostları, Militan, Milliyet Sanat gibi dergilerde yazdı. Yeni Yüzyıl gazetesinde ünlüleri tanıtıcı Anı-Kronik köşesini hazırladı.

Hâlen Boyut Yayın Grubu yönetim kurulu üyesi ve Boyut-Dosya Yayınları yöneticiliğini yapmakta olup burada yönettiği şiir dizisi yanı sıra "Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü" (4 cilt, İstanbul 1999), "Cumhuriyetten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi"ni (Refik Durbaş'la birlikte, 5 cilt, İstanbul 1999) hazırladı.

BOYUT DOSYA YAYINLARI
BOYUT YAYIN GRUBU

Abdullah Özkan

Başlangıcından Cumhuriyete

Türk Şiiri Antolojisi

5

671 Şair
1650 Şiir